Danske Domme
1375-1662

De private domssamlinger

VED ERIK REITZEL-NIELSEN

Under medvirken af Ole Fenger

IV: 1582–1589 (nr. 490–620)

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

C. A. REITZELS BOGHANDEL
KØBENHAVN 1980

På omslaget: Christian IVs rettertingsegl, jf. P. B. Grandjean:
Danske kongelige Segl 1559–1670, 1951, tavle 7c.
Indskriften: *Sigillum regni Daniæ ad causas.* Orig. diam. c. 40 mm.

Skrift: Linotype Palatino. Papir: 100 g tonet offset 202-62
© DSL 1979. ISBN 87-87504-78-2
Printed in Denmark by Krohns Bogtrykkeri
Bogbinderarbejde: Harry Fløistrups Bogbinderi

DANSKE DOMME IV

Tilsyn: C. A. Christensen og Kristian Hald

Udgivet med tilskud fra
Statens humanistiske Forskningsråd og
Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd

To vidnesbyrd angående en mølle kendt ugyldige, da vidnerne fandtes at have interesse i sagens udfald.

Hs.: Stockholm KB C 83 nr. 49.
Ingen *overskrift* i forlægget.

Wij effterschreffne Axell Gyldenstiernn[1] thill Lyngbygaardt,[2] landtz dommer vdj Skone, Christoffer[3] till Hellne kiercke,[4] burgraff[5] och frij herrer vhann Donne, Arild Wgerup[6] thill Wggerup,[7] høffuidz mandt paa Helßingborig slott, Laffue Wrne[8] till Belthebierig,[9] Niels Krabe[10] till Wegholm,[11] Peder Brade[12] till Krogholm,[13] Knud Wlfeld[14] till Suennstrup[15] och Niels Anderßen, landzting schriffuer, kiendis och for alle giør wittherligt medt thette wortt obnne breff, att aar effther Gudtz byrd 1582, løffuerdagen thend 28. dag aprillis, som waar søgne landtzting effther poske, vdj Lund paa Skonninge landtzting waar skickidt for oß och gode mendt fliere Jørgen Schriffuer, ridfogitt till Elling,[16] och haffde vdj rette steffnitt Niels Thueßen y Thollerup,[17] Niels Anderßen ibidem och Mattis Smedt y Wester Wrem[18] med theris medfølger for windisbørd, the haffuer boridt om enn mølle dam och damsbund,[19] och the jcke haffuer windnitt, huem eyer er till grunden, som møllen leger paa, och miennendis for^{ne} Jørgen Schriffuer, att enn partt aff for^{ne} vinndisbørd skulle werre wiillige,[20] saa att the jcke wdj thend sag skulle maa winndne, som er Mattis Smedt och Niels Anderßen, thj Matthis Smeiid haffuer lied[21] erllig och welbiurdige frue Mette Roßenkranndsis[22] gaardt till sin sønn, thiill huilcken jord møllen brugis, och Niels Anderßen hand boer nu vdj samme gord och er for^{ne} frue Mettis thienner, och miener for^{ne} Jørgen Schriffuer, att for^{ne} vinndisbørd skulle jcke heller haffue vunditt endelligen.

Och nu wdj dag møtte for^{ne} Niels Thueßen och Mattis Smedt och bekiennde theriis windisbørd och minthe, att thj haffue windett sandhied.

Med mange flere ord och thalle, thenom ther om paa baade siider emellum [war].[23]

Tha effther tilthalle, giensuar och sagens lelighedt, och efftherdj for^{ne} Matthis Smedt haffuer liedt thend gaardt till sin sønn, som møllen brugis till, och

efftherdj Niels Anderßen boer y gaarden, sagde wy ther saa paa for rette: For^ne^ Matthis Smidt och Niels Anderßens windisbørd er wnøgactige, fordj the ere wiilige, men Niels Thueßens och the andre hans medfølgre thieris windisbørd ere nøgactige och thennem bør wiid magt att bliffue.

Thill ydermeere windisbørd, att saa vdj sandhid for oß jnden landzting gaaedt och faridt er, som for^uitt^ staar, haffuer wy thrøckt worris segnether her nedin forre.

Dattum anno, die et loco [ut supra].[24]

(1) Rigsråd Axel Gyldenstierne (d. 1603) til Irup, Lyngbygård og Tim, 1579–85 landsdommer i Skåne, 1588–1601 statholder i Norge. – (2) Hovedgården Ljungbygård i Everöd s., Gärds h., Kristianstads län. – (3) Borggreve Christoffer von Dohna (d. 1584), 1564 feltøverste, 1572 hofmarskal, 1576 lensmand på Øvedskloster, 1582 på Sølvesborg. – (4) Helne kirke (Allehelgens kloster) i Lund, som Christoffer von Dohna 17. juni 1572 fik tilskødet, jf. Erslev, Lensmænd.146. – (5) Borggreve, ɔ: høvedsmanden på en borg, der tillige var dommer over det borgen underlagte distrikt. Borggrever valgtes oftest blandt lavadelen, men enkelte steder lykkedes det borggrever at gøre deres stilling arvelig, således de hohenzollerske borggrever i Nürnberg. De preussiske konger førte titel af borggreve af Nürnberg. – (6) Axel Urup (d. 1587) til Ugerup. – (7) Hovedgården Ugerup i Köpinge s., Gärds h., Kristianstads län. – (8) Lage Urne (d. 1623) til Beltebjerg, 1556 kannik i Lund, 1589–1617 landsdommer i Skåne. – (9) Hovedgården Bälteberga i Ottarp s., Luggude härad. – (10) Niels Krabbe (d. 1584) til Vegeholm. – (11) Hovedgården Vegeholm i Strövelstorp s., Södra Åsbo härad. – (12) Peder Brahe (d. 1610) til Krogholm. – (13) Hovedgården Krogholm (nuv. Krageholm) i Sövestad s., Herrestad härad. – (14) Knud Ulfeldt (d. 1586) til Svenstrup. – (15) Hovedgården Svenstorp i Odarslövs s., Torna härad. – (16) Hovedgården Ellinge i V. Sallerup s., Harjager h. – (17) Landsbyen Tollarp i V. Vrams s., Gärds härad. – (18) Vester Vram i V. Vrams s., Gärds härad. – (19) Dige; egl. hvad der binder, holder på dæmningen. Jf. Verner Dahlerup.131. – (20) vildige, partiske Kalk. IV.823b). – (21) lejet (Kalk. II.776a). – (22) Mette Olufsdatter Rosenkrantz (d. 1588) til Vester Vallø; gift 1. gang med rigsråd Steen Rosensparre (d. 1565), 2. gang (1567) med rigshofmester Peder Oxe (d. 1575). – (23) Ordet mgl. i forlægget. – (24) Ordene mgl. i forlægget.

491 Merløse herredsting 22. maj 1582

Under henvisning til en Viborg landstingsdom, hvorefter vidneudsagn om, hvad en anden har udtalt, kun er gyldigt, når det fremkommer i retten og straks tages beskrevet, erklæres et vidneudsagn om, hvad en mand skulle have sagt – uden at det er oplyst hvor eller hvornår – for magtesløst.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr. 44.
Overskrift: Ad ingen maa vinden anden sin mund fra.

Anno 1582, thenn 22. maij, er enn herritztings dom till Mierløßeherritzting

wdgiffuenn, wdj huilcken findis en landtztings dom ordt fra ordt indschriffuitt, som till Wiborig landtzting wdgiffuett er, wdj huilcken thuende dome formelder oc jndeholder, att ingenn maa hin andenn sin mund fra winnde, vdenn thett skede for dom oc rett och strax giffuis beschriffuit.

Tha om huilckenn sag the gaff thennom y rette paa baade sider oc begieritt dom. Tha epter tilltalle, gennsuar oc thenn sags leylighedt, som sig tha begaff, och epter slig wonndlige[2] domme, som er wdgangenn till herritz thing oc lanndzting, och effthertbj samme iij mendt, Erick Søffrennsßønn, Hans Mattsßønn oc Las Anderßønn, iche haffuer wonditt paa huad dag, stedt och termin, som hand slig ordt skulle haffue saugdt, tha effther recesßenn i thenn 20. artickell[3] och breffue och beuissning, som for oß vdj rette er boritt, wiste wy icke att same windisbyrdt maa kome forschreffne Jørgenn Boesønn till hinder eller skade, menn finder hannom quitt aldelis for same tillthalle; menn hues att same windisbørdt kanndt findis ther mett att haffue giortt rett eller wrett, ther gaaes om for therres tilbørlige domer, saa viett som rett er – mett merre same dom er formelendis.

(1) Jf. Viborg landstings domme 1555–56 (II nr. 216), 1. april 1559 (II nr. 281), 9. juni 1571 (III nr. 380), 31. januar 1573 (III nr. 408), rettertingsdom 30. maj 1578 (GdD. III.307ff. med note 2) samt Sjællands landstings dom 10. oktober 1576 (III nr. 443). DL 1–13–21 og 22 bygger formentlig på denne retspraksis. Jf. P. Syv, Danske Ordsproge II (1688).3321 (*ingen kan vinde een sin mund fra*). Jf. Stemann, Retshistorie.197; Matzen, Offentlig Ret II.103. – (2) sædvanlige (Kalk. IV.728a). – (3) Reces 13. december 1558 § 20, stk. 1, bestemmer, at ingen skal findes til lov (edsbevis) for nogen „mummesag": siges nogen noget på i kro, møllehus, smedie el. lign., skal den sigtede straks stævne den anden til tinge; vil han da ikke vedstå det sagte, og det ikke ad anden vej kan bevises, skal dommeren frifinde ham.

492 Rettertinget 12. juni 1582 (København)

Rettertinget stadfæster Fynbo landstings dom, hvorefter en mand fandtes til egen fordel at have modtaget 4 daler for at undlade til tinge at forfølge en sag og derfor dømtes til at være en utro mand.

Hs.: HDDomb. nr. XI (1582–84) fol.3r (findes yderligere i 6 hss.).

Wy, Frederich thend Anden, med Guds naade &c., giøre alle witterligt, att aar 1582, thend 12. junij, paa wort retterting paa wort slott Kiøbnehaffn wdj wor egen neruerilße, offueruerindis osß elskelige Niels Kaaß[1] till Taarup-

gaard,[2] wor cantzeler, med alt raadit, Henrick Brade[3] wndertagindis, for oß war skickitt Jens Tygeßen wdj Killerup[4] paa thend enne och haffde med wor steffning for oß wdj rette steffnt oß elskelige Morten Brock[5] till Barløsegaard,[6] wor mand, thiener och landsdomer wdj wort land Fyen, paa thend anden siide, for hand nogen tid ßiden forleden haffuer fundit nogen windisbyrd wid magtt, som haffue wundit emod hannom, at hand skall haffue tagitt skienck och gaffue for huis sager, hand paa wore wegne skulle forfylge. Thesligeste for att hand epter same windisbyrd haffuer tildømpt for^{ne} Jens Tygeßen att werre wor wtroe mand, for at hand haffuer thagit skienck och gaffue for vore sager, som hannom wore befalede att wdføre, och ther fore att stande oß til rette, huor wdinden hand meen sig att were skiedt wrett.

Thesligeste haffde for^{ne} Jens Tygeßøn med wor steffning for oß wdj rette steffnnt oß elskelig Lauritz Brockennhuß[7] till Brangstrup,[8] wor mand, thiener och embitzmand paa wort slott Nyeborg, for nogen windisbyrd, hand nogen tid siden haffuer ført emod hannom, som haffue wundit, at hand skall haffue thagitt skienck och gaffue for huis sager, hannom haffuer werrit befalidt paa wore wegne att wdføre, epter huilcke windisbyrd for^{ne} Morten Brock haffuer till Fynboe landzting dømt for^{ne} Jens Tygeßen ther fore att were wor wtroe mand och att stande oß till rette, huor wdinden hand meen sig att werre skiedt wrett.

Tha møtte for oß for^{ne} Morten Brock och begierede same hans dom att motte wdj rette stillis, miente sig ingen wrett hannom ther wdinden att haffue giort, huilcken dom for^{ne} Lauritz Brockenhuß for oß wdj rette laugde, wdgiffuen paa Fyenboe landsting anno 1581, løffuerdagen som wor thend 27. dag maij, liudendis wdj sin miening, att eptherdj thend hoer sag med Anders Mortenßen haffuer werrit for^{ne} Jens Tygeßen befalidt att fylge paa worre wegne, saa widt hand kunde giøre med loug och rett, och for^{ne} Anders Mortenßen hand med gott folck haffuer siden werrit for Nyeborg och wille haffue optingitt[9] och affstillidt[10] samme sag, och for^{ne} Jens Tygeßenn haffuer tha møtt thennom for slotzporten och fuldt thennom ther fraa och siden hiemmlig afftingit[11] med for^{ne} Anders Mortenßøn och thagit fire daller for samme sag och loffuid hannom, at hand wille hielpe hannom, saa hand skulle bliffue frij for samme sag, epter som med windißbyrd er beuist, och eptherdj for^{ne} Anders Mortenßøn med hans medfylgendis folck er saa strax dragit ther fran och hiem till Kiertminde, och icke paa thend thid haffuer taalit eller laditt thaale med for^{ne} Lauritz Brockenhuß om samme sag, føer end at Lauritz Brockenhuß wid xv eller xvj wggers thid ther epther selff loed op-

reiße[12] och fyllige samme sag paa nye igien, thisligeste eptherdj och ßaa er beuist, att Jens Tygeßen haffuer staaidt inden Kierteminde byetingh, siden at hand samme pendinge bekomit haffuer, och forachtid[13] samme sag och saugdt, att hand fulde[14] aldrig en tobeligere sag end thend wor, tha er thett nocksom troeligtt, at hand haffuer thagit for^{ne} iiij daller for hogbemelte kong: Matts: sag,[15] som hannom wor befalidt att fyllige, som forbemelt er. Ther fore epther slig leylighed kunde ieg icke anditt kiende ther paa aff at affsige for rette, end at for^{ne} Jens Tygeßen findis ther wdj wor wtro mand att werre och bør ther fore at stande oß till rette. Och ther ßom nogere will haffue dom paa hans halß[16] for thend sag, tha gaae ther om till herritzting, huis rett kand werre, som samme dom widere formelde.

Sameledis berette for^{ne} Lauritz Brockenhuß, att samme sag war tilforn afftingit, føer ind dom gick, for iij^{C} daller,[17] och epther hand[18] icke wille werre wid thend fortingning,[19] som giort wor, men anlangitt oß om wor skriffuelße till hannom, att hand motte wederfaris, huis loug och rett hannom giffue kunde, och hand ther epther haffuer bekomidt wort strenge breff[20] och befalling att wdføre sagen till landzting eller andensteds, huor retten falde kunde, och for^{ne} Lauritz Brockenhuß siden epther wor befalling haffuer hannom med loug och rett tillthalit, ført windisbyrd och thagitt dom for sig, mienthe hand sig ingen wrett att haffue giort hannom, men for^{ne} Jens Tygeßen att haffue thient oß wtroligen och ther forre att straffis som wid bør.

Ther emod berette for^{ne} Jens Tygeßen, att hand ingen fortingning[21] med hannom giort haffde, fordj hand icke wiste at haffue thient oß eller for^{ne} Lauritz Brockenhuß andit end med troeskaff och erlighed, och mienthe thett windisbyrd, Anders Mortenßen wdj sin egen sagh wundit haffde, burde ingen magtt at haffue, och sagde, at hand ingen pendinge aff Anders Mortenßen for thend sag bekomidt haffde, men bestoedt,[22] at hand haffde faaed iij daller aff hannom for en anden sag, som wor oß elskelige Mouritz Podebusk,[23] wor mand och thienere, och iij aff Kierteminde borgere emellum for it løffthe, the haffde loffuid och sagdt goed for en karll, som nogen tid tilforn haffde thient for^{ne} Mouritz Podebusk, och sagde sig icke heller att haffue fordult nogen wor sag, som hand er laugßøgtt[24] fore, epterdj at Lauritz Brockenhuß wiste aff sagen førre end hand och haffde befalidt hannom at fylge thennd och berette, at the haffde bundit bogseed[25] paa hannom, och ranßneffninger haffuer sorit hannom ett fuldt tiuffuerij offuer, for huilcken sag hand er quit funden till landtzting. Och i rette laugde en landtztings domb anno 1581, thend 27. dag maij, wdgiffuen, lydendis i sin besluttning,

att epterdj Jens Wiborg for goede folckis bøn skyld goeduiligen eptherloed och offuergaff samme bogs eed och neffningers eed med for^{ne} Jens Tygeßen, saa at hand tha motte meelis att werre, som thend icke giortt war, huor fore hand epther slig leylighed och beuilling sagde ther saa paa, att for^{ne} bogseed och neffningers eed skulle were døde och magteløeße och som the icke giort werre och ingen att komme til skade epther thenne dagh wdj nogre maade, som thend dom widere bemelder.

Ther emod berett for^{ne}[26] Lauritz Brockenhuß, at hand haffde bekomit dom offuer hannom till Fyenboe landsting och ther dømpt at werre wor wtroe mand och ther fore bør at stande till rette. Och sette well wdj rette, om hand for saa dan sin wtroeskaff, hand oß beuist haffuer, icke bør att straffis paa hans halß.

Och for^{ne} Morten Brock berette samme sin wdgiffne dom att wille werre bestendig och icke forsaae[27] sig hans wlempe ther wdinden att findis att haffue wforrettid for^{ne} Jens Tiugeßen i nogre maade; och sette wdj rette, om hand icke wor pligtig att igien giffue hanom hans beuißlig kost och thering.

Med fliere ord thennom emellom forløb.

Tha epther tilthale, giensuar, breffue, beuißning och thend sags leylighedt, och epterdj thet er giortt beuißligtt med fire mends winde for^{ne} Jens Tiugeßen att haffue annamitt och bekomit for^{ne} iiij daller aff Anders Mortennßen for thend hoer sagh, hand wor betroit at fylge, och ther fore fordult samme sag, och icke samme pendinge ere komne oß till beste, men hand thennom till sin egen fordiell beholt haffuer, och hand selff bekient haffuer att haffue opborit iiij daller, dog for en anden sagh, som hand siger, och icke hand haffuer hafft nogre breffue eller beuiß for oß, huor med hand samme landtztings dom rygge[28] kand, ey heller nogen paa skud[29] wden hans egen beretning, huilcken icke wor saa bestendig,[30] at thend kunde nogit bekreffte emod for^{ne} landstings dom, saugde wij ther paa saa aff for rette, att for^{ne} landstingsdom bør at werre och bliffue wid sin fulde magtt, och for^{ne} Jens Tygeßen wor wtroe mand att werre epther for^{ne} landstings doms indeholdtt.[31]

Datum ut supra &c.

(1) Kongens kansler, rigsråd Niels Kaas (d. 1594) til Tårupgård. – (2) Hovedgården Tårupgård i Tårup s., Fjends h. – (3) Rigsråd Henrik Brahe (d. 1587) til Vittskövle. – (4) Landsbyen Killerup, fra 1936 i Odense købstad. – (5) Morten Brock (d. 1591) til Barløsegård, fra 1571 landsdommer i Fyn. – (6) Den tidl. hovedgård Barløsegård i Barløse s., Båg h. – (7) Laurids Brockenhuus (d. 1604) til Egeskov og Bramstrup, 1597–1601 lensmand på Nyborg og stiftslensmand på Fyn. – (8) Hovedgården Bramstrup i Nørre-Lyndelse s., Åsum h. – (9) sluttet forlig (særligt ved at love at betale bøde el. erstatning) (Kalk.

III.370b). – (10) bilagt, gjort ende på (Kalk. I.31a). – (11) underhandlet (spec. om betaling) (Kalk. I.34b bet.1). – (12) foretage på ny (Kalk. V.776b). – (13) vist ringeagt over for (Kalk. V. 265b). – (14) forfulgte, udførte (Kalk. I.830a bet.3). – (15) Ordet indføjet over linjen. – (16) Ifl. reces 13. december 1558 § 9 straffedes den dommer, der tog gunst og gave, med afsættelse og bøder til bonden og kongen. Den i forseelsen liggende utroskab straffedes derimod strengere, jf. Viborg landstings dom 1575 (II nr. 430), hvor en mand, der havde vist sig utro mod sit herskab og havde gjort sig skyldig i tyveri, dømtes fra sin hals. – (17) 300 daler; ved romertal markeres 100 og 1000 ofte ved henhv. et *C* eller et *M* over linjen, jf. Erik Kroman, Skriftens Historie i Danmark.42. – (18) Indføjet over linjen og rettet fra *at*. – (19) Overenskomst (Kalk. I.722a). – (20) Jens Tygesen klagede til kongen over, at Laurids Brockenhuus beskyldte ham for at have taget gunst og gave, og over at han havde forfulgt ham med lovsøgelsesmål og havde ladet ransnævninger sværge ham tyveran over. Jens Tygesen havde optinget hos lensmanden og lovet at betale 300 daler. Da han imidlertid mente at være forurettet i sagen, bad han kongen om at blive fri for at betale dette beløb, indtil sagen, som han havde indstævnet for Fyns landsting, blev endeligt afgjort. I missive 10. marts 1581 (Kanc. Br.) til Laurids Brockenhuus befalede kongen herefter denne at give Jens Tygesen og hans forlovere henstand med betalingen og pålagde ham at udføre sagen mod Tygesen. – (21) Forstavelsen *for-* indføjet over linjen. – (22) hævdede, påstod (Kalk. I.178b bet.8). – (23) Rigsråd Mourids Podebusk (d. 1593) til Kørup, Krapperup m. m. – (24) fordelt (Kalk. II.729b). – (25) *Bogsed* er ed, der aflægges på biblen el. anden hellig bog; i senere tid ses bogsed aflagt på tingbogen (Jyske Saml. 4. rk. VI.307f., 5. rk. III.249) eller på en lovbog (ib. 5. rk. VI.263f.). JL II 39 og 106 krævede denne ed i ranssager og tyverisager; ifl. JL II.106 skulle foruden sigtelsen angives værdien af det stjålne. – (26) Ordet indføjet over linjen. – (27) ventede sig, havde tillid til (at) (Kalk. I.690a bet.4). – (28) gendrive (Kalk. III.634b bet.3). – (29) Påstand. – (30) faste, holdbare (Kalk. I.179b bet.1). – (31) Rettet fra *liudelße*. Efter at rettertinget havde dømt Jens Tygesen på hals og liv, medmindre kongen ville benåde ham, forespurgte Laurids Brockenhuus kongen, hvilken straf Jens Tygesen skulle have. I missive 8. juli 1582 (Kanc. Br.) til Laurids Brockenhuus svarede kongen, at hvis Jens Tygesen ville afbede sin forseelse og bøde med gods og penge, som han og hans venner tidligere havde lovet (jf. ovf. note 20), inden han appellerede til Fyns landsting, skulle han straffes på gods og penge efter sin yderste formue, så at andre kunne tage advarende eksempel deraf.

493 Rettertinget 13. juni 1582 (København)

Rettertinget stadfæster en landemodedom, hvorved præsten i Glostrup var dømt fra sit kald, bl. a. fordi han fra prædikestolen havde forbandet menigheden, havde betinget sig en stud i sjælegave som vederlag for at berette en dødssyg, havde afvist fra sakramentet en mand, fordi han skyldte ham 1 mark m. m.

Hs.: HDDomb. nr. XI (1582–84) fol.6^{v} (findes yderligere i 6 hss.).
Litt.: Hans H. Fussing i KhS 6. rk. II(1936).470f.

Wy, Frederich thend Anden, med Guds naade &c., giøre alle witterligtt, att

aar 1582, thend 13. junij, paa wortt retterting paa wort slott Kiøbenhaffnn wdj wor egen neruerilße, offuerueridis osß elskelige Niels Kaasß[1] till Taarup gaardt,[2] wor cantzeler, med alt raaditt for oß wor skickitt herr Augustinus Lydickßen[3] paa thend enne och haffde med wor steffning for oß wdj rette steffnnt oß elskelige Lauge Beck[4] till Førsleff,[5] wor mannd, thiener och embitzmand paa wor gaardt wdj Roskilde, doctor Pouell Madßøn,[6] superintendent wdj Siellands stigtt, doctor Raßmus Lætus,[7] mester Frantz Anderßen,[8] Hans Lauritzen,[9] mester Niels Ollßenn,[10] mester Frantz Nielßen[11] och mester Frantz Oelßen,[12] cannicker wdj Roskilde domkiercke, paa thend anden ßiide for en dom, the nogen thid siden forleden haffue dømpt emellum hannom paa thend enne och Glostrup sogne mend paa[13] thend anden siide, saa hand for hans forßeelße burde att affstaae hans kald, vdenn wij naadigst wille benaade hannom at maa straffis paa hans guods och pendinge, formenendis sig ther wdinden att skie for kortt.

Sameledis haffde hannd wdj rette steffntt med wor steffning mienige Glostrup sogne mend, som thennom haffde offuer thieris fuordom sogneprest att beklage for samme dom, the nogen thid ßiden forleden aff for^{ne} Lauge Beck, superintendenten och hederlig capitell wdj Roskilde dom kiercke forhuerffuit, ther wdindenn hand er dømptt fran samme sogen och kald, med huilckenn domb hand meener sig at skie forkortt och wrett.

Tha møtte wdj dag for oß wdj rette for^{ne} Lauge Beck, docter Pouell Madßen, superintendent, och docter Raßmus Lætus paa thieris egne och fuldmechtige paa thierris medbrøders wegne och berette, att the icke wiste wdj nogen maade med samme thierris dom hannom att haffue wforrettid. Och i rette laugdis for^{ne} domb, wdgiffuenn till almindelig landemode paa calente hußit[14] wdj Roskilde wdj mienige lansprosters her wdj Sielland thieris neruerilße anno 1581, onßdagen som wor thend 31. maij, liudendis wdj sin besluttning: Eptherdj att thet befindis, at hand haffuer skieltt nogle aff hans sogne folck for thiuffue och horer, och the ther emod haffuer thierris erlig skudsmaall aff thierris herritzting, och hand ther aff inthett haffuer beuist, thesligeste och sigtidt nogre aff hans sogne mend for weyer,[15] høe[16] och korn[17] aff predickestoelen, dog ingen neffnt wid thierris naffn, thesligeste att hand haffuer giffuitt sligtt nyet aars gauffue wdt, som nockßomelig beuißligtt er, huilckit icke sømmer nogen Guds ords thiener, och thend gantske hellige skrifftt, nye och gamell testament och ßaa Christj aluorlige befallinge och alle apostlers, synderlig S: Pouls, och siden andre gudfrychtige och hellige lerefeders, som nest apostlers thiid werrid haffuer, wnderuißning och

obenbare skrifften formelder, att enn Guds ords thiener och sand sielle sørgere skall som it liuß brende och skinne i thend christne kiercke och thierris sachtmodighed och danneshed skall werre bekient och obenbar for huer mand,[18] att alle wid thierris exempell och christelig omgiengelße kannd opbyggis och ingen forargis med rette, och ordinantzen formelder, att the skulle straffis, som sig forßeer,[19] och thierris straff icke med wdtryckte ord neffnis i ordinantzen, tha haffuer the saa ther paa affsaugt for rette, att epther slig hans groffue forßeelße befindis, bør hand ther fore at affstaae thette hans kald, wden wij wille naadigst benaade hannom, at hand maa straffis paa hans guods och pendinge, som thend dom widere formelder.

Ther emod berette for^ne^ herr Augustinus Lydickßenn och miente samme dom icke ßaa louglig, som thett sig burde, eptherdj hans egne anklagere, som er hans affuendsmend, haffue hannom baade anklagit och borit windisbyrdt i thierris egen sag och ther med wille fordriffue hannom fran hans sogen, som hand miente att werre emod lougen och receßen, och icke the haffue giffuit hannom nogen beskylding, enthenn for superintendent eller och for hans herritz prouist, naar the haffue visiterit, men the haffue giffuit hannom it got rychte, baade for lerdom och omgiengelße, och beklagide, at hannom icke motte leggis saa lang dag fore, at hand kunde faae alle hans windisbyrd beßeiglitt till tinge, meenendis hannom ther wdinden att skie for kortt.

Ther emod berette for^ne^ Lauge Beck och mienthe, att ther kunde ingen bere windisbyrd wden the, ther hoes wore, och wore well saa grouffue sager, at hand wor dømpt fran hans sogen fore, att the for saae[20] thennom, at thierris wlempe icke schulle findis att haffue giort hannom ther med nogen wrett, som thierris dom wdj sig sielluff nockßom skall forklare.

For det første, som hand bleff kaldit till en dannemand wdj Auffuidøer[21] wid naffnn Lauritz Jenßen att skulle berette hannom, tha begieride hand en stud aff hannom till sielle gauffue,[22] och effther at Gud haffde kaldit hannom, och hand skulle predicke offuer hans liig, haffde hand mange wquems ord om thend døde.

Jtem att hand affuiste en mand fran sacramentett, for hand wor hannom j mk. pendinge skyldig.[23]

Thesligeste at hand haffde ladit flaae en hest och kommit baade sig och hans sogne folck i it ont rychte och rye. Och ther thend wiiße och rim wor ther om laugdt, tha haffde hand paa nye aars dag tisse eptherfølgendis ord, ther hand haffde oplest paa predickestolenn euangelium, sagde han: Nu haffuer ieg nogit at giffue ether tilkiende, huilcket ieg nødigt wille. Her er nog-

le, sagde hand, som fare till kiøbsteden och dricker tiudstøll[24] och blanding[25] och haffuer thieriis sogne herre att tygge,[26] j thet sted skulle the thage en gamell weyer att tygge eller thage en seck paa thierris røg och gaae offuer gaden och thage høe eller[27] korn fran thierris naaeboer, saa at Gud giffue, att the faar och indgaar it thußindt dieffuels nyett aar. Thette er thet første i myn predicken paa thet nye aar, med mere forbandelße, som i capitells dom findis indskreffuen.

Jtem haffuer hand och saa foruist[28] nogre hans sogne folck fran skriffte wden nogen billig aarsage och ther epther skrifftid andre.

Med mange andre[29] adskiellige whørlige beskyldinger, som hannom med tingswinder offuer beuist ere, som findis wdj for^{ne} capitels dom clarligen indskreffuen støcke wiiß.[30] Och sette for^{ne} Lauge Beck, docter Pouell Madßenn och docter Raßmus Lætus paa thierris egne och thieris[31] medbrøders wegne wdj alle rette, om hand icke nockßom haffuer forbrut hans sogen och med wrett thagitt steffning offuer thenom, och om the icke bør for samme steffning quit att werre, och for^{ne} her Augustinus at igien giffue thennom thieris kost och thering.

Med fliere ord thenom emellum forløb.

Tha effter tilthale, gienßuar, breff, beuißning och thend sags leylighed, och eptherdj for^{ne} her Augustinus haffuer werritt thierris rette sogne prest och icke billigt eller christeligt, at han skulle anname gunst eller gaffue for huis thieniste, hand hans sogne folck paa hans embitz wegne med rette pligtig wor saa well inden kiercken som wden fore, enthen med sacramenterne att wddiele, skriffte eller i andre maade, och offuer altt eptherdj at hand stod wdj thend sted, at hand skulle nyet aars dag saa well som anden thid formane hans sogne folck till poenitentz[32] och it nytt och bedre leffnit wdj thett tilkomendis aar, end the haffde leffuid wdj thet forgangne aar, och hand wdj thett sted haffuer ynskedt thennom formaledidelse,[33] som whørlig er, med mange andre wtilbørlige sager, hand emod hans sogne folck haffuer sig forethagit, som hannom er med tingswinde offuerbeuist, saugde wij ther saa paa aff for rette, att wij icke wiide nogen tilfald[34] samme dom att emod siige, men thend wid sin fulde magtt dømme wid alle ord och artickle, som thend i sig selff formelder och indeholder.

Datum vt supra.

(1) Se 492.1. – (2) Se 492.2. – (3) Augustinus Lydiksen (d. efter 1582), sognepræst for Glostrup menighed fra omkr. 1570, fradømt embedet ved Roskilde domkapitel 31. maj 1581, hvilket stadfæstedes ved nærv. dom. – (4) Lauge Beck (d. 1607) til Førslev, Beldringe og

Havreløkke. Han er muligt identisk med den Lauge Beck, der 1542 var immatrikuleret ved universitetet i Wittenberg. 1557 og senere nævnes han som kannik i Roskilde, 1571–72 og 1590–1606 landsdommer i Sjælland, 1572–73 og 1577–87 lensmand på Roskildegård, 1591–1605 på Ringsted kloster. – (5) Hovedgården Førslevgård i Førslev s., Øster Flakkebjerg h. – (6) Magister Poul Madsen (d. 1590), 1554 magister (Kbh.) og professor pædagogicus, 1557 professor i græsk, 1560 i dialektik, 1562–69 biskop i Ribe, 1569–90 Sjællands biskop, 1570 till. professor i teologi, s. å. dr. theol. – (7) Erasmus Lætus (Rasmus Glad) (d. 1582), 1546 magister (Kbh.), 1554 professor i pædagogik, 1558 i dialektik, 1559 dr. theol. (Wittenberg), 1560–74 professor i teologi, 1569 adlet. Latinpoet. Det blev omkr. 1546 af universitetet pålagt Erasmus Lætus under sit studieophold i udlandet også at studere retsvidenskab. Et vidnesbyrd om hans juridiske interesse foreligger dels i en vist af ham forfattet bearbejdelse af EsjL i nyere sprogform fra omkr. 1552, dels deri, at han besørgede den første udgave af den koldingske reces 1558, jf. Poul Johs. Jørgensen i Festskrift i Anledning af 200 Aaret for Indførelse af juridisk Eksamen (1936).25, jf. CCD I.1f. Se DbL XV (1938).84ff. og dér anført litteratur. – (8) Frans Andersen (d. 1582), magister, rektor ved Roskilde domskole, 1561–71 abbed for Ringsted kloster, kannik i Ribe. Jf. H. F. Rørdam i Bricka II (1887).226. – (9) Hans Lauridsen (d. 1592), 1558 kannik i Roskilde, 1569–74 og 1587–90 forstander for Duebrødre, Helligåndshospitalet og Spidalsbjerg, jf. H. F. Rørdam i KhS 4. rk. II (1891–93).502ff., 514f. – (10) Niels Olufsen (Olsen) Halveg (d. 1590), hører ved Roskilde domskole, 1565 magister (Wittenberg), 1566–74 rektor ved Roskilde skole, forlenedes 1567 med et kannikedømme i Roskilde, 1574–77 forstander for Duebrødre hospital, 1575 tillige for Spidalsbjerg, 1577 residerende kannik i Roskilde. Han har skrevet digte m. v. og efterlod sig en dansk prosodi i håndskrift, der nu er gået tabt, og hvoraf kun kendes citater, jf. Ehrencron-Müller III (1926).374f., H. F. Rørdam i KhS 4. rk. II (1891).506ff. – (11) Frands Nielsen (d. 1603), 1568–73 rektor ved Frederiksborg skole, 1569 kannik i Roskilde, 1571 magister (Kbh.), 1573–74 præst ved Frederiksborg slotskirke, 1574–1603 res. kannik og telogisk lektor i Roskilde, 1585–1602 2. sognepræst ved Roskilde domkirke. Han var af regeringsråderne udset til biskop i Ribe 1594, men på grund af svagelighed og hustruens død blev han 1595 fritaget for at overtage dette embede. Jf. H. F. Rørdam i KhS 3. rk. II (1877–80).296ff., Bjørn Kornerup, Frederiksborg Statsskoles Historie 1630–1830 (1933).11f. – (12) Frands Olsen (d. omkr. 1590), 1561–74 sognepræst for Roskilde Trinitatis kirke (Gråbrødrekirke), 1566 magister (Kbh.), 1574–85 2. sognepræst ved Roskilde domkirke, fik 1570 et vikarie i Roskilde, 1580 kannik ssts., var provst over Sømme herreds provsti 1584, jf. H. F. Rørdam i PhT 1. rk. III (1882).123. – (13) Ordet gentaget i forlægget, men atter udstreget. – (14) Kalente er navnet på de selskabelige sammenkomster mellem præsterne inden for et vist område, der holdtes 2 eller 4 gange årligt, og ved hvilke man skulle nyde et jævnt måltid og drøfte sager af fælles interesse. De fortsatte også efter reformationen, men udartede ikke sjældent til drikkegilder, som Peder Paladius søgte at dæmme op for. Senere blev de helt forbudt, jf. DL 2–16–12, hvorefter alle kalente, lav og gilder skal være aldeles afskaffet. – (15) Vædder (Kalk. IV.896a-b); ordet brugtes som nedsættende betegnelse for liderlige ældre mandspersoner (OdS XXVII.649). – (16) Hø; brugt som nedsættende bet. for noget udueligt, værdiløst (jf. OdS VIII.1147 bet.2.2). – (17) *Korn* kan bet. noget ubetydeligt, meget ringe (OdS XI.113 bet.7.1). – (18) Jf. Paulus' brev til filipperne 2.15. – (19) Jf. kirkeordinansen 14. juni 1539 fol.38 (Rørdam, Kirkelove I.80). – (20) ventede sig, havde tillid til (at) (Kalk. I.690a bet.4). – (21) Landsbyen Avedøre, fra 1892 i Brøndby-Øster s., tidl. Glostrup s., Smørum h. – (22) Ordet sjælegave er også bet. for den gave, præsten, der forrettede en begravelse, modtog. Denne sjælegaves størrelse var lokalt fastsat, men var det en alm. jordbruger el. hans kone, der døde, var sjælegaven gerne en ko, stud,

okse el. hest, jf. Ebbe Nyborg i Skalk 1976, nr. 6, pag. 26, Troels-Lund, Folkeudg. XIV.183 og Ringsted herredstings dom 27. februar 1567 (II nr. 312). – (23) At mendhelgløse ikke måtte modtage sakramentet fastsloges af Roskilde landemode 1592, jf. KhS 2. rk. V.25. – (24) tysk øl (fra Lübeck, Rostock, Wismar, Preussen („pryssing") o. fl. a. steder); det var bedre og stærkere end det danske hjemmebryggede. – (25) Vist: blandingsdrik (Kalk. V.114b bet.2). – (26) bagtale (Kalk. IV.478b). – (27) I forlægget rettet fra *och*. – (28) bortvist, afvist (Kalk. I.746b bet.3). – (29) Ordet indføjet over linjen. – (30) stykkevis, stykke for stykke, punkt for punkt (Kalk. IV.186b; OdS XXII.690 bet.1&3). – (31) Ordet indføjet over linjen. – (32) Kirkebod (OdS XVII.231). – (33) Forbandelse (Kalk. I.667a). – (34) Anledning (Kalk. IV. 352a bet.4).

494 Rettertinget 13. juni 1582 (København)

En i året 1500 foretaget lavhævd på en ejendom stadfæstes, bl. a. fordi det bevises, at den, der påstod at være rette ejer, i 1499 ikke ville indlade sig i en retssag med besidderen om retten til ejendommen, og fordi ejendommen siden stadig havde fulgt lavhævden.

Hs.: HDDomb. nr. XI (1582–84) fol.9r (findes yderligere i 2 hss.).

Wij, Frederich thend Anden, med Guds naade &c., giøre alle witterligt, at aar 1582, thend 13. junij, paa wort retterting paa wort slott Kiøbnehaffn wdj wor egen neruerilße, offuerueridis oß elskelige Niels Kaaß[1] till Taarupgaard,[2] wor cantzeler, med alt raadit for oß war skickit oß elskelige Erick Krag,[3] Mogens Krag[4] och Christiern Krag,[5] brødre, wore mend och thienere, paa thend enne och haffde met wor steffning for oß wdj rette steffntt oß elskelige Claus Strange[6] till Nørholm,[7] wor mand och thienere, paa thend anden ßide, for e*n* laugheffdt, affgangne Ebbe Strangißen[8] giort haffuer, lydendis iblant andit paa en gaardt, kaldis Wre,[9] liggendis i Tistrup sogn i Østerherrit,[10] som the meener thierris foreldre at haffue thilhørtt och thennom ther fore med rette at tilkomme, huilcken laugheffdt the meener wdj klage och emod lougen at werre giortt och icke lougligen at werre tilkommen [oc][11] ther fore icke burde at komme thennom till hinder eller skade paa for^ne^ gaard och thennom ther wdindenn at skie forkort.

Thesligeste haffde oß elskelige Lauritz Skram[12] till Hastrup,[13] wor mand och thiener, med wor steffning for oß wdi rette steffnt for^ne^ Erick Krag, Mogens Krag og Christiern Krag for en gamell skiøde och met nogle gamble forgiempte klagebreffue, som the skulle haffue, huor med the wille tilholde thennom en hans gaarde wdj Øster herrit wdi Tistrup sogen, kaldis Wre, och

hand [thend][14] selff wdj were haffuer, som erre emod hans adkoms breffue och andre gamle breffue, hand ther paa haffuer. Och miener for^{ne} Lauritz Skram samme skiøde eller for^{ne} forgiempte klage breffue icke saa nøigactig och nockßom att werre, at the bør at komme hannom till hinder eller skade paa for^{ne} gaard wdi nogre maade.

Och berette først for^{ne} the Krager, at for^{ne} gaardt skulle haffue werrit thierris fedris gaard wdj gamell thid, som the med it gamelt skiøde, wel ij^{C} aar[15] gamelt, wille beuiße, som for oß lest bleff. Thesligeste haffde [the][16] adskiellige mange gamle klage breffue for oß wdi rette, huor med the mienthe, at for^{ne} gaard icke haffde fuldt[17] Claus Strangeßens foreldre[18] wdi roelighed, mienthe ther fore, at thend laugheffdt, som Ebbe Strangeßenn[19] haffde giort, wor giort wdj klage och ther fore icke burde wid magtt at bliffue eller komme thennom till hinder eller skade emod thierris gamble skiøde i nogen maade. Sameledis haffde the wdj rette en salig och hoglofflig koning Hanßis befalling, epther huilcken wor och saa steffninger wdgiffuen, dog icke kunde beuiße nogit epther befalingen eller steffninger wdrett att werre. Och ther for^{ne} Erick, Mogens oc Christiern Krag fornamme, at dommen gick thennom emod, wille the icke antuorde breffuene fran thennom, at mand huert wdj seer kunde her indskriffue wid thierris miening och datum.

Ther emod berette oß elskelige Olluff Daae[20] till Raffnstrup,[21] wor mand och thienere, fuldmechtig paa for^{ne} Claus Strangeßens wegne, at for^{ne} gaard alletid haffuer fuldt for^{ne} Claus Strangeßens foreldre, och endnu till nogen thid forleden siden hand samme gaard haffuer maglaugdt bortt till Lauritz Skram och hannom antuordit alle breffuene, forsaae sig[22] till, at hand well forsuarede samme gaardt saa wiidt, hand med loug och rett giøre kand.

Ther emod berette for^{ne} Lauritz Skram, at hand haffuer samme gaard i haand och heffdt, och epther som the haffde wdj rette it gamelt skiøde, huilckit hand och saa wdj rette haffde steffnnt, saa haffuer dog for^{ne} gaard aldrig fuldt samme skiøde, men wille beuiße med skiffte breffue for^{ne} gaard Wre at haffue thilhørt for^{ne} Ebbe Strangeßenn. Oc for oß i rette laugde it pergamentz skifftebreff wnder datum 1490, S: Luciæ dag,[23] wdj Wiborg wdgiffuid, wdj huilckitt for^{ne} Wre gaard eblant andre gaarde fands indskreffuenn, huilckit skifftebreff wor gangit emellom frw Anne Clausdaater,[24] her Strange Nielßens[25] eptherleffuerske, oc Claus Strangeßenn och Ebbe Strangißen, webner, huor aff wor at forfare same gaard thennom paa the thider at haffue thillhørtt. Thesligeste wdj rette laugde it tingwidne till Østerherritzting wdgiffuitt anno 1499, thend mandag nest for S: Michaelis Archan-

geli,[26] liudendis at thend thid Adtzer Stormßen[27] paa frue Herluffs[28] wegne eskidt welbiurdig mandtz Ebbe Strangißenns breffue och beuißning paa thend gaard Wre, som Mickel Pederßenn iboer, tha opstod Tøste Palßen[29] och bød sig i rette med hannom och sine beuißning paa for^{ne} Ebbe Strangißens wegne at nyde och ondgielde ther till herritzting om for^{ne} gaard, huis loug och ret wor i alle maade. Tha suarede for^{ne} Adtzer Stormßen, at hand ey wille werre i rette, men gick wd aff retten och wille ther ey ydermere suare till, enthen med breffue eller beuißning i nogre maade, som thet tingswinde widere formelder. Oc for oß beuiste for^{ne} Lauritz Skram, att for^{ne} Ebbe Strangeßenn haffuer indwordt med laugheffd forskreffne Wre gaard med meere guodz, samme laugheffds breff paa lyder, wdgiffuen paa Østerherritz ting anno 1500, thend mandag nest for S: Michaelis Archangelj dag,[30] och samme gaard siden alletid at haffue fuld for^{ne} laugheffd. Jtem beuiste med it xxiiij mends winde for^{ne} Wre gaard at haffue tillhørt her Strange Nielßenn och hans arffuinge, daterit 1513, thend mandag nest for S: Peders dag ad Cathedram,[31] paa Østerherritz ting wdgiffuid. Oc sette for^{ne} Lauritz Skram wdj alle rette, eptherdj for^{ne} gaard wdj saa lang thid alletid haffuer fuld for^{ne} Claus Strangeßens foreldre epther skifftebreff, laugheffdt och xxiiij mendz winde, och for^{ne} Claus Strangißen nu haffuer wndtt for^{ne} Lauritz Skram for^{ne} gaardt Wre epther thet skiødebreff, hand hannom ther paa giffuit haffuer, om for^{ne} Wre gaardt icke tha bør at fylge hannom angerløeß.

Med flere ord thennom emellom wor.

Tha epther tillthaale, gienßuar, breffue, beuißning och thend sags leiglighed, och eptherdj for oß er beuist med tingswinde, som forskreffuit staar, Adtzer Stormßen paa frue Herluffs wegne att haffue ther møtt och eskid Ebbe Strangißens breffue och beuiß paa thend gaard Wre, oc Tøste Palßenn paa for^{ne} Ebbe Strangeßenns wegne strax ther emod bødit sig wdj rette och wille liide dom, och for^{ne} Adtzer Stormßen tha er gangen wdaff tingitt och wnduiigtt retten, och siden x aar ther epther er laugheffdt giortt paa for^{ne} gaard med mere guodz, ther aff nockßom er at forfare samme laughefftt louglig och rett att werre dreffuenn och giortt, och samme gaard alletid ther effter haffuer fuldt samme laugheffdtt, och icke Erick, Mougens eller Christiern Krag for oß haffuer beuist for^{ne} Wre gaard att haffue fuld thierris gamble skiøde, ey eller hafft nogre breffue for oß, huor med the samme laugheffdt kunde forspille, saugde wij ther paa saa aff for rette, at for^{ne} laugheffd bør att bliffue wid sin fulde magtt och for^{ne} Wre gaard her epther som tilforn at fylge for^{ne} laughaffdtt, och for^{ne} Claus Strangeßenn for thend steffning, for^{ne}

Erick, Mougens och Christiern Krag offuer hannom thagit haffuer, quitt at werre, och for^ne^ gaard Wre at fylge for^ne^ Lauritz Skram och hans arffuinge epther hans adkoms breffuis liudelße, som hand aff for^ne^ Claus Strangeßenn bekommit haffuer.

Datum vt supra.

(1) Se 492.1. – (2) Se 492.2. – (3) Erik Krag (d. 1606) til Kjellingebjerg og Lydom – (4) Mogens Krag (d. 1622) til Agerkrog, Glomstrup og Sønderris. – (5) Christen Krag (d. 1622) til Glomstrup, Sønderris og Jordsbygård. – (6) Claus Strangesen (Bild) (d. 1596 som slægtens sidste mand) til Nørholm. Han var gift med Anne Iversdatter Skram (Fasti) (d. efter 1632), der var kusine til nedenn. Laurids Skram (Fasti) (d. 1587). – (7) Hovedgården Nørholm i Torstrup s., Øster-Horne h. – (8) Rigsråd Ebbe Strangesen (Bild) (d. 1507) til Nørholm, kendt for drabet på Povl Laxmand (1502), Claus Strangesens farfaders broder. – (9) Uregård i Tistrup s., Øster-Horne h. – (10) Øster-Horne h. – (11) Ordet mgl. i forlægget. – (12) Laurids Skram (Fasti) (d. 1587) til Hastrup, Korsøgård og Fårup, 1577–79 lensmand på Koldinghus, 1579–85 forlenet med Nørvang h., 1583–85 med Øster h. Han var fætter til den ovf. i note 6 nævnte Anne Iversdatter Skram (Fasti). – (13) Hovedgården Hastrup i Tyregod s., Nørvang h. – (14) Ordet mgl. i forlægget. – (15) 150 år. Brøken 1/2 blev i datiden skrevet ved gennemstregning af romertallet I, der blev skrevet *i* eller, når det stod alene eller sidst af flere ettaller, *j*. Ved romertal markeredes 100 og 1000 ofte med henhv. *C* og *M* skrevet over linjen. Jf. Erik Kroman, Skriftens Historie i Danmark (1943).41f. – (16) Ordet mgl. i forlægget. – (17) Herefter udstreget i forlægget *for*. – (18) Claus og Ebbe Strangesen var sønner af rigsråd og rigshofmester Strange Nielsen (d. 1489 el. 1490) til Nørholm og Anne Clausdatter (Lange) til Nørholm. – (19) Se ovf. note 8. – (20) Oluf Daa (d. 1600) til Ravnstrup; han var Claus Strangesens morbroder. – (21) Hovedgården Ravnstrup i Herlufmagle s., Tybjærg h. – (22) ventede sig, havde tillid (Kalk. I.690a bet.4). – (23) Luciæ dag: 13. december. Jf. Rep. 2. rk. IV nr. 6809. – (24) Anne Clausdatter (Lange), se ovf. note 18. – (25) Se ovf. note 18. – (26) Michaelis archangeli dag (Mikkelsmesse, St. Mikkelsdag): 29. september. Jf. Rep. 2. rk. V nr. 8895. – (27) Har ikke med sikkerhed kunnet identificeres. – (28) Vist Helle Knob, der i samtiden kaldtes fru „Herloff" el. „Herluf". Hun var gift med Tyge Kalf til Bjørnkær, Yvenstrup og Jernit (nuv. Frijsenborg) (nævnes 1492). Deres datter, Karen Tygesdatter Kalf, var gift med Erik Krag, farfader til de i dommen nævnte 3 brødre Erik, Mogens og Christiern Krag, jf. DAA 1899.226 og 259; ifl. sidstnævnte sted skulle den ældre Erik Krags fader, Niels Krag til Søndervig, muligt have været gift med en Helle Knob. – (29) Har ikke med sikkerhed kunnet identificeres. – (30) Se ovf. note 26. Jf. Rep. 2. rk. V nr. 9168. – (31) St. Petri cathedra dag (Peders stol, St. Peders dag ved fasten): 22. februar.

495 Rettertinget 13. juni 1582 (København)

En landstingsdom, der havde hjemvist en sag til herredstinget, stadfæstet, da det ikke af herredstingsdommen fremgik, hvilken straf de domfældte skulle lide.

Hs.: HDDomb. nr. XI (1582–84) fol. 16v (findes yderligere i 1 hs.[1]).

Wij, Frederich thend Anden, med Guds naade, giøre alle witterligt, at aar 1582, thend 13. junij, paa wort retterting paa wort slott Kiøbnehaffn wdj wor egen neruerilße, offueruerindis oß elskelige Niels Kaaß[2] till Taarup gaard,[3] wor cantzeler, med alt raadit for oß wor skickit oß elskelige Erick Griß[4] till Hellerup,[5] wor mand och thiener, paa thend enne och haffde med wor steffning for oß wdj rette steffnt oß elskelig Corfitz Lauritzen[6] till Østered,[7] wor mand, thiener oc landsdomer wdj Nøre Hallind,[8] paa thend anden ßide, for at hand skulle foruende och forhindre hannom hans ret epter en dom, som hand haffuer forhuerffuit offuer [en][9] ved naffn Suend Oelßen i Huensted[10] for it witterligt tiuffuerij, hand emod en hans thienere wid naffnn Effuert Wineck och en bonde Peder Gumandßen i Aagaard[11] brugt haffuer, huilcken dom Byrge Pederßen i Spanerup[12] med xv mend wdj Himble herritt[13] offuer hannom endeligenn epther windisbyrds liudelße affsagdt haffuer, och huercken hand will reigße[14] eller felde samme dom, men sagen igien hiem wist till herritz fogiden[15] och the xv mend for^{ne} tiuffsag anderledis at offuer weige och giffue beskreffuit, huilckit hand meen at werre emod recesßen[16] och ßig ther wdinden at skie wrett.

Ther emod berette for^{ne} Corfitz Lauritzen, at for^{ne} herritzfougitt och for^{ne} xv mend icke endeligen haffde giort wdj samme sag, som thennom haffde burt, huor fore hand sette samme sag tilbage igien at dømme endeligen. Och i rette laugde for^{ne} herritzfougdis dom, wdgiffuit paa Himble herritzting thend 6. dag maij anno 1578 aff for^{ne} Byrge Pederßen med for^{ne} xv mend, lydendis, at the icke andit wiide at sige for rette, end Suend Oelßenn bør at liide och wndgielde for alle de sager, ßom for^{ne} Erick Griiß haffuer hannom tillaugdt och offuerbeuist, som samme dom widere formelder. Och miente for^{ne} Corfitz Lauritzen, at hand ingen wrett haffde giort ther med, at hand fant samme sag hiem, eptherdj the icke wdtryckeligenn haffue affsaugt, huad peen[17] och straff, for^{ne} Suend Olsßen for samme gierning burde att liide, och miente sig ther wdinden ingen wret att haffue giort for^{ne} Erick Griiß.

Med fliere ord.

Tha epther thend sags leylighed, och eptherdj wij befinde samme dom, som for^{ne} Byrge Pederßen med xv mend wdj Himble herrit affsaugdt haffue, icke endelig at werre, j thet the haffue affsaugdt, at the icke andit wiide at sige for rette, end Suend Olsßen bør at lide och ondgielde for alle de sager, och icke beneffner, wdj huis maade hand bør att liide, enthen paa liff eller guods, kunde wij icke kiende for^{ne} Corfitz Lauritzens wlempe ther med at haffue giort nogen wret, men for thend steffning quit och angerløß at werre.

Datum vt supra.

(1) Dette er formentlig afskrift efter HDDomb. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Erik Griis (d. 1587 eller 1588) til Hellerup. – (5) Hovedgården Hellerup i Ljungby s., Faurås härad i Halland. – (6) Corfitz Lauridsen Rosengiedde (d. omkr. 1589) til Öströö, fra 1575 landsdommer i Nørre Halland. – (7) Hovedgården Öströö i Dagsås s., Faurås härad. – (8) De mindre landsting – inden for skånske lovs område: Nørrehallands, Sønderhallands, Blekings og Bornholms – mistede tidligt deres betydning som domstole, jf. W. Christensen, Statsforvaltning.175f., og havde vist mest betydning som steder, hvor de kgl. forordninger blev kundgjort, selv om der stadig udnævntes landsdommere (der her også undertiden kaldtes landstingshørere). Jf. kongebrev 15. maj 1581 (Kanc. Br.), hvoraf det fremgår, at landsdommer Corfitz Lauritzen Rosengiedde i Nørre Halland har berettet, at det i Halland har været gammel skik, at der på landstinget mødte en mand fra hvert sogn, hvilken kaldtes tingrider, for at hjælpe med til at styrke retten og aflægge vidnesbyrd og siden forkynde det på landstinget forhandlede på sognestævner, men at denne skik nu skal være gået af brug, hvilket bevirker, at landsdommerembedet føles meget besværligt. Kongen befalede derfor lensmanden (Anders Bing) at sørge for, at tingriderne igen skulle møde på landstinget, som de havde gjort af arilds tid. Ved kgl. åb. br. 27. august 1589 (CCD II.546) blev de to hallandske landsting slået sammen til ét med tingsted i Falkenberg. Christian II havde villet nedlægge samtlige mindre landsting, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.505. – (9) Ordet mgl. i forlægget. – (10) Landsbyen Hunnestad i Hunnestad s., Himle härad, Hallands län. – (11) Der findes flere byer i Halland med dette navn; uvist hvilken der her er tale om. – (12) Landsbyen Spannarp i Spannarp s., Himle härad, Hallands län. – (13) Himle härad. – (14) erklære for gyldig (Kalk. III.571 bet.5). – (15) Rettet fra *ting*. – (16) Der sigtes muligt til § 4 i reces 21. november 1576 (CCD II.31), hvorefter „landsdomerne herefter uden nogen fortog [ɔ: forhaling] skulle endelige dømme udi slige sager och enten reigse eller felde hvilke, som lougligen blifve stefnit for dennom udi rette". – (17) Straf (Kalk. III.462b bet.1).

496 Rettertinget 16. juni 1582 (København)

Sagsøgerens undladelse af at forfølge stævning medfører, at han har tabt sagen, indtil han stævner på ny, og at han skal betale sagens omkostninger.

Hs.: HDDomb. nr. XI (1582–84) fol. 42^{r} (findes yderligere i 3 hss.[1]).

Wij, Frederich thend Anden, med Guds naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis koning, giøre alle witterligt, adt aar 1582, thend 16. junij paa wort retterting paa wort slott Kiøbnehaffn, neruerindis oß elskelige Niels Kaaß[2] till Taarup gaard,[3] wor cantzeler, Peder Gyldenstiern[4] till Thim,[5] Danmarckis rigis marsk, Peder Munck[6] till Estuadgaard,[7] wor amerall, her Jørgen Løcke[8] till Offuergaardt,[9] ridder, Jørgen Rosenkrantz[10] till Rosßenholm,[11] Biørnn Anderßen[12] till Stenholdt,[13] Eyller Grubbe[14] till Lystrup,[15] Danmarckis rigis cantzeler, Christoffer Walkenndorff[16] till Glorup,[17] wor rentemester, Steen Brade[18] till Knudstrup,[19] Jørgenn Skram[20] till Thiele,[21] Manderup Parsberg[22] till Hagisholm,[23] Erick Hardenberg[24] till Matterup,[25] Anders Bing[26] till Smedstrup,[27] Axell Gyldenstiernn[28] till Løngbye,[29] Absalon Giøe[30] till Kielstrup,[31] Breide Rantzou[32] till Randtzousholm[33] och Albret Friis[34] till Harrizkier,[35] wore throe mend och raad, for oß wor skickitt oß elskelige Morten Brock[36] till Barløßegaard,[37] wor mand, thienner och landtzdomer wdj wort land Fyen, och gaff tilkiende, at hand wor steffnt till thenne almindelig herredag att møde wdj rette for oß aff oß elskelige Frantz Wrne[38] till Hindemad,[39] wor mand och thienner, for adskiellige domme och eskninger, som for^{ne} Morten Brock meente først at skulle werre for en dom och eskning, hand skall haffue wdgiffuett offuer hannom for nogen grøde, høe oc affslett,[40] hand skall haffue fran slagit hans sogne prest wdj Skielderup,[41] saa och for en dom, hand skall haffue dømpt emellom oß elskelige frue Anne Parßberg,[42] Christoffer Gyldenstiernis[43] eptherleffuerske, och for^{ne} Frantz Wrne, och ther wdindenn wnder saugdt en herritz fogdes dom &c. Och berette, at hand her mesten[44] huer dag, retter ting haffuer weritt holt, haffuer bødit sig emod hannom wdj rette, och icke hand wille lade samme steffning lyde. Sette ther fore wdj alle rette, om hand icke for samme steffning bør quit at werre, och Frantz Wrne at stande hannom till rette for kost och thering.

Tha epther thend sags leylighedt, och epterthj for^{ne} Frantz Wrne er her tilstede och icke samme steffning will lade lyde eller bruge emod for^{ne} Morten Brock, tha for^{ne} Frantz Wrne att haffue thafft sagen, till saa lenge hand steffner paa nye och komer och will gange wthj rette, och for^{ne} Morten Brock for thend wor steffning quit at werre, och Frantz Wrne at igien giffue hannom hans beuislig kost och therring epter recessen.[45]

Datum vt supra.

(1) Disse er vist afskrifter efter HDDomb. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Rigsråd Peder Gyldenstierne (d. 1594) til Tim, 1575–93 rigsmarsk. – (5) Hovedgården Tim (Timgård) i Tim s., Hing h. – (6) Rigsråd Peder Munk (d. 1623) til Estvadgård, 1567 flådens

øverstkommanderende, 1576 rigsadmiral, 1596 rigsmarsk. – (7) Hovedgården Estvadgård i Estvad s., Ginding h. – (8) Rigsråd Jørgen Lykke (d. 1583) til Overgård og Hverringe. – (9) Hovedgården Overgård i Udbyneder s., Gerlev h. – (10) Rigsråd Jørgen Ottesen Rosenkrantz (d. 1596) til Rosenholm. – (11) Hovedgården Rosenholm i Hornslet s., Øster Lisbjerg h. – (12) Rigsråd Bjørn Andersen Bjørn (d. 1583) til Vinstrup og Stenalt. Han var 1562–66 landsdommer i Sjælland, 1566–72 forlenet med Kbh.s slot og Roskildegård, 1572–80 med Århusgård, 1580–83 med Ålborghus. – (13) Hovedgården Stenalt i Ørsted s., Rougsø h. – (14) Rigsråd Eiler Grubbe (d. 1585) til Lystrup, fra 1570 rigskansler. – (15) Hovedgården Lystrup i Kongsted s., Fakse h. – (16) Rigsråd Christoffer Valkendorf (d. 1601) til Glorup, 1574–89 rentemester, flere gange i kongens fraværelse statholder i Kbh., 1596 rigens hofmester; oprettede i Kbh. 1588 Valkendorfs Kollegium af sin ejendom „Hvide Kloster" (det tidl. karmeliterkloster) i Sankt Peders Stræde. – (17) Hovedgården Glorup i Svindinge s., Gudme h. – (18) Rigsråd Steen Brahe (d. 1620) til Knudstrup, Næsbyholm, Barritskov, Bregentved m. v. – (19) Hovedgården Knudstrup (nuv. Knutstorp) i Kågeröd s., Luggude härad, Malmöhus län. – (20) Rigsråd Jørgen Skram (d. 1592) til Tjele, 1582–88 landsdommer i Nørrejylland. Han var søn af landsdommer Erik Skram (d. 1568). – (21) Hovedgården Tjele i Tjele s., Sønderlyng h. – (22) Rigsråd Manderup Parsberg (d. 1625) til Sandbygård og Hagsholm, 1595 kongens hofmester. – (23) Hovedgården Hagsholm i Hovlbjerg s. og h. – (24) Rigsråd Erik Hardenberg (d. 1604) til Mattrup, Vedtofte, Skovsbo m. v. – (25) Hovedgården Mattrup i Tyrsting s. og h. – (26) Rigsråd Anders Bing (d. 1589) til Smidstrup, 1572 lensmand på Varberg. – (27) Hovedgården Smedstorp i Smedstorp s., Ingelstad härad, Kristianstad län. – (28) Se 490.1. – (29) Se 490.2. – (30) Rigsråd Absalon Gøye (d. 1602) til Kelstrup. – (31) Den tidl. hovedgård Kelstrup i Errindlev s., Fuglse h. – (32) Rigsråd Breide Rantzau (d. 1618) til Rantzausholm, 1601 statholder i Kbh. – (32) Hovedgården Rantzausholm (nuv. Brahetrolleborg) i Brahetrolleborg s., Sallinge h. – (34) Rigsråd Albert Friis (d. 1601) til Haraldskær. – (35) Hovedgården Haraldskær i Skibet s., Tørrild h. – (36) Se 492.5. – (37) Se 492.6. – (38) Frands Urne (d. omkr. 1596) til Hindemae. – (39) Hovedgården Hindemae i Skellerup s., Vindinge h. – (40) (ulovlig) afhugning på andens mark (Kalk. I.30a). – (41) Landsbyen Skellerup i Skellerup s., Vindinge h. Sognepræst var her Morten Nielsen Mesling (d. omkr. 1625), jf. Wiberg III.79. – (42) Anne Parsberg (d. 1587). – (43) Christoffer Gyldenstierne (d. 1562) til Iversnæs (nuv. Wedellsborg). – (44) næsten, for det meste (Kalk. III.69a). – (45) Jf. § 5 i reces 13. december 1558.

497 Rettertinget 18. juni 1582 (København)

Rettertinget dømmer, at den arv, der er tilfalden en i udlandet værende arving, om hvem det ikke vides, om han endnu er i live, skal udloddes ham, og arven overgives hans 2 brødre med halvdelen til hver, således at brødrene som værger skal stå til regnskab over for ham, hvis han kommer til stede.

Hs.: HDDomb. nr. XI (1582–84) fol. 60v (findes yderligere i 2 hss.[1]).
Litt.: Stig Iuul, Kodifikation.75 (datering: 8. juni 1582).

Wij, Frederich thend Anden, med Guds naade, giøre alle witterligt, at aar 1582, thend 18. junij, paa wort retterting paa wort slot Kiøpnehaffn vdj wor

egen neruerilse, offuerueriindis oß elskelige Niels Kaaß[2] till Taarupgaardt,[3] wor cantzeler, Peder Gyldenstiern[4] till Thim,[5] Danmarckis rigis marsk, Peder Munck[6] till Estuadgaard,[7] wor amerall, her Jørgen Løcke[8] till Offuergaard,[9] ridder, Jørgen Rosenkrantz[10] till Rosenholm,[11] Biørn Andersen[12] till Steenholt,[13] Eyller Grubbe[14] till Lystrup,[15] Danmarckis rigis cantzeler, Christoffer Valckendorff[16] till Glorup,[17] wor rentemester, Steen Brade[18] till Knudstrup,[19] Jørgen Skram[20] till Thiele,[21] Manderup Parsberg[22] till Hagisholm,[23] her Christoffer burchgraffue[24] och frij herre van Dhonn[25] till Helne kiercke,[26] Erick Hardenberg[27] til Matterup,[28] Hack Wlffstand[29] till Hickeberg,[30] Anders Bing[31] till Smidstrup,[32] Henrich Below[33] till Spøtterup,[34] Axell Gyldenstiern[35] till Liungbye,[36] Corfitz Wiffert[37] till Neß,[38] Absalon Giøe[39] till Kielstrup,[40] Jacob Seefelt[41] till Wißborg,[42] Breyde Randtzou[43] till Rantzousholm,[44] Henrick Brade[45] till Widskiøffle,[46] Chresten Skiell[47] til Fusingøe[48] och Albrett Frijs[49] till Harritzkier,[50] wore throe mend och raad, for oß wor skicket oß elskelige Jacob Høg,[51] wor mand och thiener, paa thend enne och haffde med wor steffning for oß vdj rette steffnnt oß elskelige Stygge Høg,[52] wor mand och thiener, paa thend anden side for jrringe,[53] sig begiffuer thennom emellom wdj therres arffue schiffte om arffue epther deris broder, Mogens Høg,[54] huilcken jrringe aff goede mend, som met wor befaling haffuer werrit tilforordnitt om samme arffue handell thennom emellom at ordiele,[55] er nu indfundet for oß. Och berette for^{ne} Jacob Høg, at the haffde en broder wid naffn Mougens Høg, som haffuer wdj nogre aar werritt wden lands, oc meener, hand end nu leffuendes at werre och hannom fordj hans lod och anpart wdj samme arffue och løsøre bør at wdleggis saa well som andre hans sydskinde, som nu tilstede ere.

Ther til suarede for^{ne} Stygge Høg oc meenthe thet mißligt[56] at skulle werre, om hand nu skulle werre leffuendis, eptherdj mand wid nogre aar ingen viße thiende haffuer hørt eller spurt till hannom, oc therfore miente hannom dødt at werre, førend Gud kallede hans salige moder,[57] oc hinde ther fore burde fuld lodt wdj hans federne guods och thet siden at delis och skifftis emellom hannom och hans søster, jomfrw Litzabet Høg,[58] saa well som andit thierris møderne guods.

Ther emod berette for^{ne} Jacob Høg och mienthe, at ther som saa skulle werre, tha bør hans broder, Stygge Høg, nøigachteligen at beuise for^{ne} hans broder Mogens Høg att werre død och affgangen, føer end Gud kallede hans salige moder. Och ther som hand thet icke kunde beuise, meente for^{ne} Jacob Høg, at hans broder, Mougens Høg, burde at wdleggis sin broderlod wdj hans

møderne guods och løßøre saa well som andre hans sydskende &c.

Med fliere ord thennom emellom forløb.

Tha epther thend sags leylighed, och eptherdj icke for oß beuist er, huad heller for^ne^ thieris broder Mogens Høg er leffuendis eller død, och om hand skulle werre død, som Stygge Høgs miening er, tha er ingen beuiß for oß kommen, paa huilcken thid hand skulle werre død, huor epther wij kunde haffue oß at rette, heller hand for for^ne^ Stygge Høgs moders død eller epther hindis død skulle werre affgangen, saugde wij ther paa saa aff for rette, at hues arff, som for^ne^ Mogens Høg kand thilfalde enthen paa federne eller møderne,[59] skall hannom tilskifftis, lige som hand tilstede wor, och siden begge for^ne^ hans brødre, Jacob oc Stygge Høg, huer at annamme halluff parthenn aff[60] hans arffue part och ther fore at stande for^ne^ Mogens Høg till regenschab som werger, om hand tilstede komendis worder, och naar lougligen kand beuisis hannem død at werre, och paa huilcken thid hand død er, at ther aff kand nocksomlig forfaris, [huad][61] heller hand for Stygge Høgs moders død eller epther hindis død affgangen er, siden ther om at gange saa møgit, loug och rett er.

Datum vt supra.

(1) Disse er formentlig afskrifter af HDDomb. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Se 496.4. – (5) Se 496.5. – (6) Se 496.6. – (7) Se 496.7. – (8) Se 496.8. – (9) Se 496.9. – (10) Se 496.10. – (11) Se 496.11. – (12) Se 496.12. – (13) Se 496.13. – (14) Se 496.14. – (15) Se 496.15. – (16) Se 496.16. – (17) Se 496.17. – (18) Se 496.18. – (19) Se 496.19. – (20) Se 496.20. – (21) Se 496.21. – (22) Se 496.22. – (23) Se 496.23. – (24) Se 490.5. – (25) Se 490.3. – (26) Se 490.4. – (27) Se 496.24. – (28) Se 496.25. – (29) Rigsråd Hak Holgersen Ulfstand (d. 1594) til Hikkebjerg, 1593 rigsmarsk. – (30) Hovedgården Häckeberga i Genarp s., Bara härad. – (31) Se 496.26. – (32) Se 496.27. – (33) Rigsråd Henrik Below (d. 1606) til Spøttrup, 1579–85 lensmand på Koldinghus, 1584–92 på Skivehus, 1592–96 på Hald, 1596–97 på Tranekær, 1597–1606 på Kalø. – (34) Hovedgården Spøttrup i Rødding s. og h. – (35) Se 490.1. – (36) Se 490.2. – (37) Rigsråd Corfitz Tønnesen Viffert (d. 1592) til Næs, 1578–80 lensmand på Odensegård, 1581–91 på Malmøhus, 1591–92 på Kalundborg, 1585–89 landsdommer i Skåne. – (38) Hovedgården Næs (nuv. Lindenborg) i Blenstrup s., Hellum h. – (39) Se 496.30. – (40) Se 496.31. – (41) Rigsråd Jacob Seefeld (d. 1599) til Sostrup, Visborg, Skærvad m. v., 1581–83 stiftslensmand i Århus stift, 1583–99 lensmand på Mariager kloster, 1598 hofmester hos dronning Anna Cathrine. – (42) Hovedgården Visborggård i Visborg s., Hindsted h. – (43) Se 496.32. – (44) Se 496.33. – (45) Se 492.3. – (46) Hovedgården Vidskøfle (Vittskövle) i Vittskövle s., Gärds härad, Kristianstads län. – (47) Rigsråd Christen Skeel (d. 1595) til Hegnet, Fussingø, Ulstrup, Hammelmose m. v., 1569–88 lensmand på Bøvling (nuv. Rysensteen), 1588–95 på Åkær. – (48) Hovedgården Fussingø i Ålum s., Sønderlyng h. – (49) Se 496.34. – (50) Se 496.35. – (51) Jacob Høg (Banner) (d. 1610) til Trudsholm, 1596–1602 lensmand på Skivehus, søn af Just Høg (Banner) (d. 1557) til Vang og Lergrav, der var gift 1. gang (1544) med Mette Mogensdatter Gøye (d. 1547), 2. gang med Sidsel Clausdatter

Bille (d. 29. september 1580). Jacob Høg var søn af 1. ægteskab, de nedenn. Stygge, Mogens og Lisbet Høg af 2. ægteskab. – (52) Stygge Høg (Banner) (d. omkr. 1630) til Vang, Kærgårdsholm og Steensgård. – (53) Uenighed, trætte (Kalk. II.427b; OdS IX.654 bet.3). – (54) Mogens Høg (Banner) døde ung udenlands (DAA II (1885).43). – (55) dømme, afgøre (Kalk. III.381b). – (56) urigtigt (Kalk. III.104b bet.2). – (57) Sidsel Clausdatter Bille (d. 1580), se ovf. note 51. – (58) Elisabeth Høg (Banner), gift 1590 med Christen Krabbe (d. efter 1606) til Bustrup, Bjørnholm (nuv. Høgholm), Åstrup m. v. – (59) Herefter udstreget i forlægget *side*. – (60) Ordet indføjet over linjen. – (61) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 834,2°.

498 Sjællands landsting uden år og dag (1582 efter 21. juni)[1]

Ved en af oldinge foretaget markskelsforretning var et stykke jord frakendt en bonde og tillagt nabobyen. Ved en senere af ridemænd foretaget forretning underkendtes denne markskelsforretning, og det omhandlede stykke jord tilkendtes atter bonden, der herefter krævede erstatning af naboerne, fordi disses kreaturer i tiden mellem de to markskelsforretninger mentes at have beskadiget hans sæd. Ved herredstinget var naboerne frifundet for ansvar, og denne dom stadfæstedes af landstinget.[2]

Hs.: NkS 835,2° nr. 9.

Ingen *overskrift* i forlægget, men følgende regest i registeret (fol. 442v): En dom af forne landtzting, at en herritzfoged er dømpt thil kost och tæringh och hans dom ued magt, som haffuer quit funden nogen mend for nogit kornseed, de var beschylt fore deris fee schulle haffue giort schade paa.

Anders Dreßelberg.[3] Var schicket Niels Smid aff Tierrebye[4] paa dend ene och haffde hid vdj rette steffnet Knud Jenßen i Frøelund,[5] herridtzfoget i Flachebiergherrit,[6] paa dend anden side, tiltallendis hannem for en dom, hand hafuer dømpt och afsagt imellem hannem och Vidschiølle[7] mend, huilchen [dom][8] hand meener iche saa nøyagtigen at uere, som det sig bør, och for hand iche haffuer indført hans beretning i samme dom, som hun war indført i tingbogen. Och berette, at for nogen aar siden forleden, der Eiller Krafße[9] xiij oldinger,[10] som schulle giøre schiel imellem Wedschølle, Tierebye och Lundebye[11] byer, da hafde hand saaid sit jord, och der 13 oldinger fra gich en part iord och eiendom fra Tierebye til Widschiølle, blef hannem och en part dend iord bortgangen, som hand saaid hafde, huilchen hans sæd siden bleff op ædt aff fee och quegh, for [hand][12] dend iche thorde høste,

for oldinger det hafde hannem fra gangen. Och der ridemend[13] siden var kommen paa ßamme marcheschiell, er deris iord dennem igien thil reden. Och der hand nu thiltallede Vedschiølle mend for huis schade, hand hafde bekommit paa sin seed af queg och fee, effter riddermendsmend hafde sagt dennem deris iord tilbage igien, haffuer for^ne^ herridtzfoget dømt dennem quit, som hand miente med v-ret. Och fremlagde ßamme dom til Flackeberig herridtztingh dend 26. octob: a° 81 vdgiffuet, liudendis at Niels Smid i Therrebye hafde udj rette tiltallede Widschiøllemend for nogit korn, som blef opeet for hannem paa Thierebye march, och miendte, at for^ne^ Widschiølle mend bør at staae hannem til rette for ßamme seed med andet kost och tæringh, som hand der paa kosted och giort haffuer. Der til udi rette suarit Hans Madtzen udj Widschiølle paa sin byemends wegne och vndschyllede sig[14] med de andre hans naboer, at de udj ingen maade hafde giort Niels Smid nogen v-ret eller v-schiell, der hand hafde saaid paa for^ne^ Thierebyemarch. Och ydermere berette for^ne^ Hans Madtzen, at Thierebye fee giorde hannem miesteparten ald dend schade, dend hand fich paa ßamme seed, och iche deris quegh. Och ydermere berette, at for^ne^ Vidschiølle mend lod wogte deris quegh paa deris eget march, for de iche wille haffue deris quegh paa Thiereby march, at Niels Smid iche schulle faae nogen schade af det. Thj de viste wel, at hand wille threttе om ßamme saaed, enddog at der var ingen, der forminte hannem sin saaed, at hand vel maatte haffue høstet dend vden klammer[15] och threttе, hafde iche hans egen forsømmelße werit, at hand wille threttе; och satte der fore wdj alle rette, om de effter slig leilighed kunde med rette staae Niels Smid [thilrette][16] for samme seed, effterdj at de i ingen maade hafde giort hannem nogen schade eller forfang[17] paa ßamme sin seed, och var der paa en endelig dom begierendis. Da effter tiltalle, giensuar och dend sags leilighed, och effterdj det iche er beuist, at Vidschiølle mend [haffuer][18] høstet noget af det korn, Niels Smid hafde saaid paa deris byemarch, enten inden for marcheschiell eller vden for marcheschiell, iche heller det var Niels Smid formient, at hand vel maatte hafue høstet sit korn, hafde hand villet, da weste herridtzfogden iche effter sin forstand at kunde finde Vidschiølle mend til nogen brøder[19] for ßamme seed, førind det bliffuer anderledis for hannem beuist, at de giorde hannem nogen schade paa samme sin seed; med miere ßamme dom i sig sielff formelder.

Och satte for^ne^ Niels Smid udj alle rette, om herridtz fogden iche hafde giort hannem v-ret i ßamme sin dom, at hand iche haffde dømt de Vidschiølle mend thil at bøde imod hannem for ßamme sin seedt och giffue hannem sin

beuißlige kost och thering igien med schadis opretning[20] och andet, som hand i den sag giort och lidt hafuer.

Der imod er møt her wdj rette for^{ne} herridtzfoged Knud Jenßen och berette, at hand iche vedste sig at kunde dømme Niels Smid nogen bøder, schadis opretning eller andet thil aff Widschiølle mend, vden det anderledis for hannem hafde werit beuist, at Vidschiølle mends quegh hafde giort hannem nogen schade paa huis seed, hand hafde saaed paa Thierebyemarch.

Da bleff Niels Smid thilspurt, om Vidschiølle mend hafde enten afslaget eller afhøstet noget hans seed, eller deris quegh giorde hannem nogen schade paa, huis hand haffde saaid paa Thierebyemarch, som 13 oldinger gich til Widschiølle, førind xiij oldinger giorde deriß toug, eller siden ridemend hafde dennem der igien thildømpt, eller om for^{ne} ridemendsbreff tilholdt Vidschiølle mend at schulle oprette Thierebyemend huis schade, de hafde bekommit paa deris seed, som xiij oldinger hafde dennem fragangen. Da suarede hand, at hand ingen schade var scheed paa sin seed, for xiij oldinger ginge dend eiendom fra Thierebye, ey heller sidenn ridemend dømpte dend tilbage igien, och kunde der icke klage paa, men medeler thid fra xiij oldinger giorde det schiell och tilgich Widschiøllebye dend iord och eiendom fra Thierebye, til de ved ridemend fich dend thil Thierebye igien.

Tha effter tiltale, giensuar oc dend sags leilighed blef der paa affsagt for rette, at effterdj det jche haffuer verit beuist, at Widschiølle mend hafuer brugt widre paa Thierebye march, end xiij oldinger hafde dennem tilgongit wed marcheschiel, dend stund deris toug stod wed magt, ej heller brugte noget der af, før xiij oldinger dennem det til suor, eller siden ridemend dennem det igien fra reed, och dend iche kand sigis at forgribe sigh imod retten, ßom hafuer dom for sig och giøre der effter, ej heller hafuer her beuist med for^{ne} ridebreff, at Widschiølle mend er til dømpt at opperette Thierebyemend nogen schade for, huis de haffuer brugt for^{ne} eiendom, som formedelst 13 oldinger vare dennem thilgangen, dend stund deris toug stoed wed magt, da wide wj iche herridtzfogdens dom at felde eller imod at sige, men finder hannem quit for ßamme stefningh och Niels Smid pligtig at uere at giffue hannem sin beuißligh kost och tæringh effter recessen[21] etc.

Til widnisbyrd etc.[22]

(1) Da den indankede herredstingsdom er af 26. oktober 1581, er nærv. dom formentlig fra 1582. Da Anders Dresselberg først 21. juni 1582 blev landsdommer, jf. kongebrev 21. juni 1582 (Kanc. Br.), må dommen være efter denne dag. – (2) Jf. Sjællands landstings dom 5. september 1582 (ndf. nr. 503). – (3) Anders Dresselberg (d. 1613) til Vognserup. Efter

studier i udlandet (Wittenberg, Strasbourg, Heidelberg og Tübingen) gjorde han 1572–80 tjeneste i kancelliet, nævnes 1580–81 nogle gange som rentemester, var 1582–90 landsdommer i Sjælland, 1597–1606 lensmand på Ålholm, 1608–13 på Holbæk. – (4) Landsbyen Tjæreby i Tjæreby s., Vester-Flakkebjerg h. – (5) Vel landsbyen Frølunde i Tårnborg s., Slagelse h. – (6) Flakkebjerg h. deltes ved reskr. 10. august 1819 i Vester- og Øster-Flakkebjerg h. – (7) Landsbyen Vidskølle i Tjæreby s., Vester-Flakkebjerg h. – (8) Ordet mgl. i forlægget. – (9) Eiler Krafse (d. 1599) til Egholm, Assendrup og Basnæs. Da han af våde havde dræbt sin hustrus, Hilleborg Billes, søstersøn, Tyge Brahe, og alle forsøg på at komme til forlig med den dræbtes slægt strandede, dømtes han fredløs ved rettertingets dom 10. november 1581 (III nr. 488) og måtte s. å. forlade landet. Han døde 1599 i Rostock. Han ejede bl. a. hovedgården Basnæs, der ligger i Tjæreby s., Vester-Flakkebjerg h. – (10) Gårdmænd af de ældste el. mest ansete i et herred, som er udnævnt til at vidne i sager om markskel o. l. (OdS XV.416 bet.3). – (11) Landsbyen Lundby i Tjæreby s., Vester-Flakkebjerg h. – (12) Ordet mgl. i forlægget. – (13) Ridemandsinstitutionen var allerede i første halvdel af 16. årh. i realiteten blevet en prøvende overinstans, hvilket formelt først fastsloges i reces 21. november 1576 § 2 (CCD II.30), hvilken bestemmelse optoges i DL 1–6–5, jf. Skautrup, Hardiske Mål II.79. – (14) rensede sig, retfærdiggjorde sig (Kalk. IV.674a). – (15) Strid, trætte (Kalk. II.520a bet.1). – (16) Forlægget har formentlig ved fejlskrift *thilstede*. – (17) Hindring, skade (Kalk. I.623b bet.1). – (18) Ordet mgl. i forlægget. – (19) Bøder (Kalk. I.281b bet.3). – (20) Fyldestgørelse, erstatning (Kalk. II.353a bet.2). – (21) § 8, sidste stk., i reces 13. december 1558. – (22) *etc.* erstatter: er wore signetter her vnder trøcktt. Datum vt supra (se f. eks. III nr. 439).

499 Sjællands landsting uden år og dag (21. juni 1582–juni 1590)[1]

Landstinget stadfæster en herredstingsdom, hvorved en mand, der var fraflyttet herredet og ikke mødt for herredstinget, var dømt mandhelgløs. Lagt vægt på, at *han havde forpligtet sig til at forblive i herredet, indtil en verserende tvist var afgjort, og* at *sagsøgerne ikke kendte hans opholdssted og derfor havde ladet stævningen forkynde på hans tidligere bopæl.*

Hs.: GkS 1134,2° nr. 137.

Overskrift: En dom, at naaer nogen sig beplicter att wille lide dom mett sienn wederpartt, och hand ther wdoffuer rømmer, føer end sagenn er dreffuenn till lougsins ende, taa gaar felding offuer hanom.

Anders Dresselbierg[2] till Wognserup,[3] landtzdomer vdj Sielandt, och Jacob Toersßenn, landtzting schriffuer, wor skickett Peder Knudsønn y Ortued[4] och haffde y rette steffnett Mortenn Pedersenn i Kierckehualsøe,[5] herritz fogett i Wolburgsherrett, och hannom till thallitt, for hand ther till thinge haffde sted hans mandhelge[6] aff hanom, och hanom ther till iche wor giffuenn louglige vorsell. Ther till mett, føer endt mandhelge breffuett er blef-

fuitt besiglett, haffde hand staaett for hanom vdj rette och bød sitt feldt[7] op, huilckett herritz fogeden iche ville anse,[8] paa thett Peder Knudsønn iche skulle widkome[9] att gaa mett sienn weder partt for hanom vdj rette.

Thisligeste haffde hand hidsteffnett Mathz Knudsønn i Egbye,[10] som for^{ne} mandhelge breff haffuer forhuerffuet, att møde her mett same breff och were till wedermaals ting, om hand haffde nogett ther till at sige.

Och fremlagde hand en schrifftelig berettning, lydendes om thenn sag som effterfølger:

Saa er min sag sig begiffuenn, att ieg beplictett mig for Jørgen Boesønn y Nørehualsße,[11] som paa thenn thid saaett i dommer stedt paa Wolborgsherritz ting, adt ieg iche ville røme for thenn sag eller for nogen andenn, menn følge hende till lougsens ende. Oc saa [vedt][12] paaske thide, tha lod ieg till spørge thenn mand, som ieg haffde husß aff, mett the mendt, om hand wille nogett forbeyre[13] husßett, fordj thett duede enn føy[14] thing. Da sagde hand: Ieg komer iche till mett att bøge. Saa nødis ieg till att fløtte enn anden stedtz mett sin fattige høstrue och smaa kornn[15] oc icke nogen miell[16] ther fra, som ieg nest Gudtz hielp vell kand beuiße, och haffuer alligeuell søgtt minn sag til for^{ne} Wolborgs herritz thing, jndtill Sanctj Peders dag[17] till nu i høst. Och mennte ieg daa, jeg the thider burde at verre om[18] minn nering, att jeg kunde forhuerffue nogett att hielpe mig, min høstrue och smaa børnn met. Oc ieg iche thenngte mig att haffue fortabtt min sagh ther mett. Oc nu løffuerdag bliffuer tre vger tha kom ieg till for^{ne} thing och ville thallett paa same sag. Tha vor ther icke thing. Thenn løffuerdag ther nest effter kom ieg igienn om same sag. Tha sagde herritzfogeden, att ieg wor feldt.[19] Tha till spurde ieg, huo thett haffde giortt. Tha suarede fogedenn och sagde: Thett giorde Mathz Knudsßønn. Da spurde ieg strax, huj[20] ieg iche haffde fangett louglige worssell ther till. Saa strax bød ieg mig udi rette, før end thett mandhelge breff bleff besieglett, och laude[21] mit feld, som waar xv skillinge, och min hatt och min øxe och ij trøer.[22] Och Jørgenn Boesenn vilde sagdt goett for mig, om mitt feld hagde werrett mere, oc mangenn smuck[23] dannemandt bad for mig och mente mig skede wrett. Och saa er min sag begiffuenn.

Ther emod er møtt her y rette for^{ne} Mortenn Pedersønn och Mathz Knudsønn och samptligenn[24] berette, adt ther haffuer sig begiffuett enn lang thrette emellom for^{ne} Peder Knudsenn och enn hans suager, som haffuer søster met hanom, om nogle squalders[25] ord och skandtz thalle,[26] som quinderne haffuer offuer ilitt[27] huer andre mett. Saa haffuer ther thitt och offte dannemend lagt thenom emellom och forligtt same folck om thenn thrette,

huilckenn forligelse maaell thenne Peder Knudsønn altid haffuer opslagett[28] och icke ville holde ord eller velkoer, som hand loffuide for dannemendt. Och sidste gong, the bleff forligtt, tha lagdis ther mude[29] vedt, huilckenn the oc ved thoge paa baade sider, adt huem som paa anthen sider er forligelsenn oprippede, hand skulle giffue sienn hosbonde ett par stude och en thønde saltt. Saa haffuer Peder Knudsønn thenn brutt, y thett hand er komett till thingett och beklagitt, at tj wille thage hanom fra loug och rett mett thenn forligelse, och ther for ville thenn icke holde, menendis att werre hans høstrue forner, och ererøgrige sag hende wor tillagtt. Tha haffuer hosbondis fogett, som er forstander for the hundritt studenter[30] y Kiøbennhaffnn, begierett en nøyagctig borgen aff hanom, att hann skulle følge same sag till lougsens ende. Hans vederpartt skulle lige saa oc giøre. Men ther hand kunde ingenn faa, som wilde borge for hanom, tha beplictett han sig wnder ett hengende,[31] att hand skulle bliffue tilstede oc lide lougenn. Sidenn nogenn thid ther effter er hand rømbtt ther aff herrett och icke fuld dreff sin sagh effter hans forplict, huor for Matz Knudsønn thog meling[32] paa hanom ther till thinge, baade for rømning och saa for, hues hand wor forfaldenn fore till hans hosbonde, for hand opbrød same forligelsße maall, och benectede the baade ved therris høgeste ædt, ad the iche veste, huor hand hagde siett hiemuer[33] paa thenn thidt, varslen gick, ellier siden hand rømpte aff herrett, før nu, hand hagde offuer thenom forhuerffuett landtztings steffning. Och ther for lod the giffue hanom worsell for hußett, som handt wdrømpthe. Menn om thett feld,[34] som hand opbødt,[35] mente the icke att verre nocksomt, vdenn hand wille rette for sig wdj hoffuett sagenn, om huilckenn sag the gaff thenom y rette och wor dom begierindis.

Tha epther till thalle, gennsuar och thenn sags leylighedt, oc effterthj Peder Knudsøn er emod sienn egenn forplictelsße vndrømptt aff Wolborgs herrett, huor hand sig haffuer beplictett wnder ett hengende att bliffue tilstede oc lide lougenn mett sin vederpartt och tilbundett sig til lougenn, som hand sielffuer haffuer her y dag bekienntt, oc icke tilfornn forfølde sin sag till lougsens ende, tha kand wy icke kiende herritzfogedenn ther vdj att haffue giortt wrett, adt hand stede forfølning offuer hanom ther till thinge, effter handt sig ther hagde forplict icke att vdrømme oc dog er vnduigtt aff herrett, saa mand icke haffuer vest hanom ther nogennstedtz att søge eller andett vedst, endt hand haffuer verrett y herrettet och ther for giffuett hanom worsell, som[36] hand vdrømpthe, menn finder hanom quitt for thenn steffning.

(1) Dommen er udateret. Da Anders Dresselberg blev landsdommer i Sjælland 21. juni 1582 (Kanc. Br.), og da han på herredagen i Kolding i juni 1590 frasagde sig dommerembedet, må dommen henføres til tiden 21. juni 1582–juni 1590. – (2) Se 498.3. – (3) Hovedgården Vognserup i Kundby s., Tuse h. – (4) Landsbyen Ortved i Vigersted s., Ringsted h. – (5) Landsbyen Kirke-Hvalsø i Kirke-Hvalsø s., Volborg h. – (6) personlig ære og ret (Kalk. III.23b). Den, der havde mistet sin mandhelg, kunne ikke deltage i noget edsbevis og ikke rejse sag til tinge, jf. EsjL II.51 in fine; han måtte ikke slås eller såres på tinge eller nær ved tinget, ej heller i sit hjem eller under ledingfærd, jf. EsjL II.52, men ellers andre steder. Ifl. JL III.28 skulle den, der dræbte en mand, hvis mandhelg var taget, beholde sin fred, og han skulle ikke bøde, hvis han slog ham. – (7) Bøde (Kalk. I.495a bet.5). – (8) tage hensyn til (Kalk. I.66a bet.3). – (9) komme til (Kalk. IV.770a bet.1). – (10) Landsbyen Ejby i Rye s., Volborg h. – (11) Landsbyen Nørre-Hvalsø i Kirke-Hvalsø s., Volborg h. – (12) Ordet mgl. i forlægget. – (13) udbedre, forbedre (Kalk. I.593b bet.1, jf. 594a). – (14) lille, ringe (Kalk. I.828a). – (15) Småkorn bet. den mindre, tyndere og mindre vægtige del af den aftærskede rensede kerne (der er uanvendelig til såsæd og derfor anvendes som foder) (OdS XX.743 bet.2), men er vel her benyttet i bet. småbørn, jf. i det følgende *min høstrue och smaa børnn.* – (16) Mil. – (17) St. Peders dag om høst: 1. august. – (18) arbejde på (Kalk. IV.911a bet.12b). – (19) dømt (Kalk. I.497a bet.5). – (20) hvi, hvorfor. – (21) erlagde, betalte (Kalk. V.684a). – (22) Trøjer (Kalk. IV. 474b). – (23) rare, gode (Kalk. IV.8b). – (24) overensstemmende (Kalk. III.676a bet.1). – (25) Sladder (Kalk. III.837a). – (26) Skældsord, usømmelig tale (Kalk. III.362a bet.5). – (27) overfaldet (Kalk. III.414b bet.1). – (28) ophævet, brudt (Kalk. III.362a bet.5). – (29) Godtgørelse, vederlag, erstatning (OdS XIV.426 bet.1). – (30) Ved fdg. 25. juli 1569 (Rørdam, Kirkelove II.123) stiftede Frederik II kommunitetet i Kbh. til fordel for 100 studenter. Til deres underhold henlagdes foruden en betydelig del af kronens strøgods i Sjælland også kongetienden af 93 sogne i Sjællands stift. – (31) *wnder ett hengende:* under straf af at blive hængt (Kalk. II.161b). – (32) Retssag (jf. Kalk. III.167a bet.5 (mål) og 168a (*mæle* = dømme)). – (33) Hjem. – (34) Bøde (Kalk. I.495a bet.5); der sigtes til de ovf. nævnte 15 skilling. – (35) tilbød (Kalk. III.325a bet.1). – (36) hvorfra (Kalk. IV.38b bet.1).

500 Tilforordnede råder 22. juni 1582 (København)

Tilforordnede råder afgør en række tvistepunkter angående skiftet efter rigsråd Axel Viffert mellem hans efterlevende enke og hans børn af første ægteskab.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 268 (foruden yderligere i 2 hss.).
Ingen *overskrift* i forlægget.

Wij effterschreffne Niels Kaas[1] thill Thaarup gaardt,[2] cantzler, Peder Gyllenstierne[3] thill Thim,[4] rigens marsk, Jørgenn Rosennkrantz[5] thill Rosennholm,[6] Christoffer Valckenndorff[7] thill Glorup,[8] Jørgenn Schram[9] till Thielle,[10] Manderup Parsberg[11] thill Hagesholm,[12] Erick Lycke[13] thill Skouffgardt[14] och wij eptherscriffne Hack Wlffstannd[15] thill Hickebiergh,[16] Axell Gyllenstern[17] thill Liønngbye,[18] Absolonn Gyøe[19] thill Kielstrup,[20] Arilld Ugerup[21] thill Wge-

rup[22] och Erick Lange[23] till Engelstholm,[24] tilltagenn wdj erllig och velbiurdige Jacob Wllfeldtz[25] till Koxbøll,[26] Erick Wallckendorff[27] thill Glorup,[28] Hans Johansenn[29] thill Febislett[30] och Christoffer Lindenou[31] thill Waldbye[32] thieres stedt, giøre alle wetterligtt, att aar epther Gudtz biurd Mdlxxij, thennd 22. dag junij, wdj Helliggeist hus wdj Kiøpennhaffnn ware wy epther thennd stormegtigste høgborne førstis och herris, her Friderich thennd Andenns, wor allernaadigste herris och konings strenge befalniinge[33] forsamblidt om huis jrringe,[34] som seg begaff emellom erllig och welbiurdig Corffuitz Wefferts[35] till Neß[36] paa hanns broders, affgangne Axell Weffertzs[37] børns[38] wegnne paa thennd enne och erlig och welbiurdige frue Anne Krabbe,[39] forneffnde Axell Weffertzs eptherleffuersche, paa thennd andenn side om schiffte och jeffning epther for^{ne} Axell Wiffertz, och for^{ne} befalninge os tilholdt medt bege partherne oß att skulle for samblidt, och ther som nogenn jrringe sig wdj samme schiffte thennem emellom kunde tilldrage om arffueguotz, kiøb, pante godtz, løßøre eller hues andet, thedt vere kunde, thae ther och om att schulle grandske och forfare leilighedenn och ther epther thennom entenn till mindelighed eller rett jmellom for handle och endeligt att schielle, som samme høgbemelte konng: Maytts: beffalinge wdj sig sielff ydermere wduißer.

Thaa haffuer wy epther samme beffalinge først flitteligenn foretagith os thennem till minde ath wille forhandle om huis jrringe, thennem kunne emellum werre, menn eptherdj for^{ne} Corffuids Wiffertt formiente sig alldellis ingenn forhandling att kunde indgae aff thennd aarsage, att thedt wor hanns broder børns ahnngiellenndes, som jomfruer ware,[40] och hannd thieris lauge werge, saa at ther som Gud allermægtigste thett saa wdj fremtiden naadeligenn forordnede eller skickede, att nogenn thennem wdj ecteskab bleff forseeth, kunnde seg (kanndschee) hennde, att hannd [eller][41] hanns børn eller arffuinge kunde therfore bliffue thilltalleth och komme wdj skade, och paa thet sadant hannom eller hans børn eller arffuinge icke skulle wederfaris, och thieris skaade och forderff kunde forekomme, och ligeuell kunde schee ther wdindenn, huis loug och rett vere kunde, och hannd icke andett end endelige dom war begierendis vdj huis sager och arffue jrringe, thennem wdj dj maade kunde emellom were, haffuer wy epther thend leilighedt ther medt ladett beroe och foretagett os ßamme jrringe thill rette och dom thennom emellum att wille forhøre.

Och thae først fremkom for^{ne} Corffuitz Wifferth, fremleggendis en schrifftlig berettning, jndhollendis attschillige artickler och puncter om ßamme arffue

och skiffte. Och først sette wdj rette och spurde sig for, huor wiidt for^{ne} frue Anne Krabe burde medt rette att arffue for^{ne} Axell Wiffertts jordegoedts.

Thae møtte och for^{ne} frue Anne Krabbe och henndis lauge verge, erllig och welbiurdige Othe Banner[42] thill Aßdall,[43] och wdj lige maade skriffteligen beretthe, huorledis affgangne Axell Wiffert haffuede hafft medt hanns første høstru, erllig och welbiurdige frue Anne Anndersdaatter, enn sønn wiidt naffnn Tønne Wifferth[44] sampt iij døtre, och epther samme hanns høstrues dødt thae erffuede hannd enn mynde lodt[45] wdj for^{ne} hanns høstruis goedtz lige viidt best barnn, som thennd tidt war enn sønn. Nogen tiidt ther epther døde for^{ne} hanns sønn, Tøne Wiffertt, huilckenn hannd och epther lougen[46] som fader alldene arffueth haffuer, och miente ther fore hannom aldene[47] at till komme hoffuidzgaardenn medt neste omligenndis godtz effter recesenn,[48] saa wiidt som arffuenn sig forstrecke kunde. Och eptherdj Gud allermegtigste haffde och naadeligenn begaffuitt for^{ne} Axell Wifferth och frue Anne Krabe medt enn sønn,[49] war kallidt Axell Wiffertt, satte han wdj alle rette, om hannd icke burde alldenne att arffue ale hoffuidtgaardenne medt neste omliggendis goedts, saa wiidt thet forslae kunde, och thennd lodt epther hanns dødt att schule skifftis wdj fire parter till for^{ne} henndis affganngenn[50] hosbundis børnn och hende, saa vell wdj hoffuitzgaardenn som andett goedtzs, huor hanns lodt fallde kunde.

Ther paa bleff saa for rette affsaugdt, att eptherdj for^{ne} Axell Wiffert haffuer arffuidt och thagedt epther hanß første høstru enn mynde lodt lige widt hans sønn och haffuer siidenn alldenne arffuitt sønnenn och ther vedt alle hoffuidgaardenne, och for^{ne} frue Anne Krabbe haffuer hafft enn sønn medt hannom, som er dødt, thae bøer alle hoffuidtgaardenne medt neste omliggendis goedtz, saa viidt arffuenn haffuer sig kundet forstrecke, jgenn at komme till schiffte medt lodenn, och thennd anpart, for^{ne} Axell Wiffertt epther for^{ne} hanns søn arffuede, och thet sidenn att lodes och schifftes som emellum sysckene, och for^{ne} frue Anne Krabbe ther vdj att thage arffue som best barn, som er lige wiedt enn daatter, epther att sønn jcke er thill; menn huis for^{ne} frue Anne Anndersdatters[51] goudtz sig widere kannd forstrecke, ennd huis for^{ne} Axell Wiffertt epther for^{ne} hanns høstru och sønn vdj samme goedtz haffuer mynndett epther lougenn, thedt bør hans børnn, naar hoffuidtgardenne medt neste omliggendis goedtz ere wdlagde som forschriffuidt staer, forlodis att thill komme och beholde.

Ther nest gaff for^{ne} Corffuitz Wiffert thill kiennde, att for^{ne} frue Anne Krabe haffde arffuidt epther hindis affgangne fader, salig Jffuer Krabe,[52]

adtskillige løsøre, guld, sølff, pending, clenodie, mølle godtz, kiøpsted goedtz och andett løsøre, och sette vdj rette, om for^ne^ frue Anne Krabbe icke war plichtig same løsøre, ehuad the heldst neffnis kunde, att jndføre till schiffte. Thisligeste opbørselenn aff henndis federne goedtz frann thennd tidt, hindis brøllup war medt hans affgangne broder, och thill thennd thidt, hannd hindis gotz haffuer annamet, eptherdj ther aff wdj boett icke er midler tidt scheed nogre forbedring.

Ther emodt berettede for^ne^ frue Anne Krabbe, att hindis affgangne hosbunde lanng tidt, førend Gud kallede hannom, haffuer medt hindis moder[53] och sysckenn[54] giort der medt thill endenn, och huis løßøre hende er thill falldenn paa schiffte, thennom haffuer hindis affgangne hosbunde anamidt och haffuer ther medt saa well som medt opbørselenn wdj hanns leffuendis liff sig aldelis ladett nøye och aldrig ther paa thalledt. Och meentte ther fore epther saadant leiligheed, och epther att thett alt haffuer verret vdj boett, hanns børnn saa well som hinde thill gaffn, beste och fordeel, aldiellis jngenn ydermiere jndførsell wdj the made plichtig at were. Berette och ther hoes, att hindis moder wdj hindis enckeseede haffde kiøpt møgit godtz och aff same godtz och wdlagdt hinndes børnn, som schulle were fast bedre och nyttigere end løsøre; mientte oc, ther som hun skulle till dømmes wiedere att jndføre, burde och for^ne^ Corffuitz Viffertt paa hanns broder børnnß wegnne i lige maade jgenn att jndføre alt, huis hun vdj hanns broders boo haffde jndførdt,[55] och alt, huad hanns salige[56] broder haffde anamedt, medt møgett mere, som aff thennem paa begge sider om thenne artickler bleff beredt[57] och forrgiffuidt.[58]

Thae epther att for^ne^ frue Anne Krabbe affgangenn hosbund wdj sitt leffuenndis liff och wellmact enn rom tidt, førend hand aff er henkalledt, haffuer weret offuer schiffte medt hindis moder och søschennde och haffuer annamedt hues løßøre, hende epther hendis affganngne fader, Jffuer Krabbe, kunde were arffueligen thill fallende, och hannd thennd tiidt saa well som alltidt sidenn ther med nøyedes och haffuer ther aldrig kierd eller klagedt paa, ey heller fordret noger jordegoedtzs eller løsøre, saa och eptherdj thet willde giffue[59] møgit wiidtløfftighedt och adtskillige klamer[60] och trette, om for^ne^ fru Anne Krabbe schulle giøre noger jndførsell epther lougen paa for^ne^ løsøre och opbørsell eller forbedring aff hindes federne goedtz, thisligeste om for^ne^ Corffuitz Wiffertt schulle och paa hanns broderbørns vegne epther lougen jndføre, huis for^ne^ Axell Wiffertt haffuer wdj samme løsøre anwendt medt sampt thennd forbedring ther aff, haffue wy thennd leiligheedt grand-

giffueligt offuer weyet och oß ther wdj lagdt och epther lanngsom och flietig vnderhandling thet saa endeligt for handledt och fordragett[61] thennom emellom, att for^{ne} fru Anne Krabbe schall giffue for^{ne} Axell Wiffertz børnn ett thusind goede gamble daller, huilcke the som anndre thieris forschriffuitz eller wdlagde møderne løsøre schulle haffue, nyde och behollde, och for^{ne} Corffuitz Wiffert epther thend[62] sags leilighiedt och epther allis woris rads raad paa hans broder børnns wegnne ther medt alldellis att schulle were fornøigedt, paa thet att slegh jndførsell och eder paa begge siider, som ellers wille ske paa wuiße handell, motte bliffue epther laadt. Och eptherdj ther och er giort och ganngenn omkostninge paa epther stand[63] att indkreffue och i andre maade, thaa er och aff begge parterne beuillget, ath de skulle stande lige wdj last och brast[64] medt huer ander, och schall thet wdj dj maade her med were thennem emellum paa beger sider enn euige affthalledt sag. Menn huis andet thennem emellum er, ther med schall thil gannge och forholdis epther som wy ther paa haffue kiennd och for rette affsaugdt.

Fremdiellis epther att for^{ne} fru Anne thilholder sig enn part bygninger wdj for^{ne} Axell Wiffertz børnns mødernne gaarde, och eptherdj thieris møderne løsøre jcke er thennom thill forne wdlagdt eller wdgiørdt, menn thieris sallige fader haffuer siddett medt thennem wdj fellig och fledt, thill Gud kallede hannum, saa satte for^{ne} Corffuitz Wiffert atter vdj alle rette, om for^{ne} hanns broder børn jcke burde wdj lige maade noget at haffue vdj thennd bygninge paa Krabbishollm,[65] hannd formeente for^{ne} fru Anne att haffue hafft hindis annpart wdj epther hindis fader, saa och om thennom jcke burde først forlodis at thage halffparten aff alle løßøre, som findis epther thieris fader wdj stedett for thieris møderne løsøre, som schulle haffue weredt wdj fledt.

Ther emod for^{ne} frue Krabbe gaff thill kiennde, at førennd hun kom wdj for^{ne} Axell Wiffertz were, haffuer hand giørt enn hanndel och bescheedt[66] paa, huad hanns børnn schulle haffue for thieris møderne løsøre, och fremlagde ther paa ett pergamendtz breff paa Kiøpennhaffnns slott aar 1569 wdgiffuidt, huilckedt for^{ne} Corffuitz Wiffert och flere goede mend medt for^{ne} Axell Wiffert haffde besegledt, liudendis wdj sinn mening, att eptherdj hannd epther Gudtz forsiunn haffde thae troeloffuitt for^{ne} frue Anne Krabbe, och paa thedt, att ther som Gud allmegtigste thet saa haffde forseet,[67] att de bekomme børnn och liffs arffuinge til sammen, ther thae jcke schulle for aarsages nogenn trette oc veningheedt emellom thennom och the børnn, hannd haffde till foren medt fru Anne Andersdatter, thae haffuer hand wdj for^{ne} goedemenndtz neruerellse och wnder thieres forseglinge giort thenne be-

schedt, att for^{ne} hanns første børnn fore huis kiøbegoedtz, panteguodz, kiøpstedguodtz, bøgninge wdj hoffuitzgaardenn och møller, fee, queg, boe, boeskaff och peninge, sølff, clenodie och allt huis anndet, som kunde regnis for thieris møderne løsøre, schulle haffue fire thußind goede wforfallskede daller, som schulle holldis thennom tillgoede rede wformindskedt fore i alle maade, saa the thennem schulle bekomme, naar de komme thill thieris myndige aar. Thisligeste schulle de och haffue och forlodis beholldis huis guld kieder och liffkleder,[68] som thieris moder haffde thil hørdt, och thedt icke medt ander hans børnn att kome thill schiffte wdj nogenn maade, som samme breff wdj sig sielff ydermere formellder och wduiser, huilckedt for^{ne} frue Anne Krabbe wdj alle maade waar offuerbødigh att wille hollde och epther komme, och meente ther hoeß, att for^{ne} Axell Wiffertz første børnn ey kunde medt rette haffue nogenn ydermere tillganng[69] till nogenn thennd bøgning wdj Krabbishollm, ey heller wdj nogenn anndenn løsøre, ed som samme breff wduiser. Och eptherdj for^{ne} hindis affganngne hosbunde Axell Wiffert haffuer allderne arffuitt sinn sønn, for^{ne} Tønne Wiffert, som før er rørdt, siden samme breff er wdgiffuidt, huilckenn thill kom wdj samme pending xvj^{C} daller,[70] sette hun vdj alle rette och, om for^{ne} xvj^{C} daller jcke burde att affkortis wdj thennd heele summa och bliffue wdj fellitzboe, hinde och børnnene alle thill beste.

Thae eptherdj for^{ne} breff wdtrøcheligh formeller, att for^{ne} Axell Wiffertz første børnn for thieris møderne løsøre skulle haffue 4000 daller medt sampt thieris affganngne moders guldkieder och liffkleder, och hannd ther wdj hanns testament haffuer sidenn epther hanns sønns, for^{ne} Thønne Wiffertz, dødt stadtfeste och fulldbiurd, thae bør samme breff widt sin fulde mact att bliffue, for^{ne} summa pending medt sampt for^{ne} frue Anne Andersdaatters guldkieder och liffkleder och for^{ne} Axell Wiffertz første børnn først forlodis wdt att schulle haffue epther breffuenns liudellße, huilckedt och aff for^{ne} frue Anne Krabbe sielff bliff beuiligidt och samtøchiidt, och the andre løsøre, thill offuer ere, att schule delles och schifftes wdj thou lige parter, ther aff thennd enne part att thill komme for^{ne} frue Anne Krabbe oc[71] schal thend anndenn thill alle for^{ne} Axell Wiffert børn, wdj huilckenn part for^{ne} frue Anne Krabe schall thill kome hiindes mynnde lodt och anpart epther hindis sønn, vnge Axell Wiffert. Fremdellis som for^{ne} Corffuitz Wiffert meente hanns broder børnn forlodis wdt att thill komme hallffpartenn aff, huis kiøbegoedtzs, pantegoedtz och gaffue goedtz som hans affganngenn broder haffde kiøfft oc bekomedt, førend for^{ne} frue Anne kom vdj hanns were, thae

bleff ther saa paa sagdt, att ther med schall alldellis forholdis epther thedt breffs liudelse, for^{ne} Axell Wiffert vnder sin egenn och goedemendtz forsegling haffuer giffuit for^{ne} hanns første børnn.

Noch sette for^{ne} Corffuitz Wiffert wdj alle rette, [om][72] hanns broder børnn jcke burde regenskop aff thieris anpart vdj møderne jodegoudtz for alld opbørsel, baade wiße och wuiße, som ther aff opborett waar vdj attenn aar, sidenn Gud allmegtigste kalledt deris moder,[73] eptherdj thennem aldelis jnthet er forlodis ther aff lagdt till goede, menn thedt hauer standett hoeß thieris fader, och the icke haffue giørt deraff nogenn forthering, menn fast alletidt, sidenn thieris moder er hennkallede, haffue weret wdj anndre gott folckis huß.[74] Thisligeste om thennum jcke burde rentte och forbedring aff for^{ne} iiij^{M} dallere[75] och løsøre, thennum skulle till komme.

Huor emod for^{ne} frue Anne meente, att eptherdj opbørsellenn och forbedring aff thieris møderne goudtz, som er jnndkommen wdj fellis boe, er brugdt thennom thill beste och forbedring saa well som andenn thieris faders jnndkompst boede medt kiøb, panntt, bøgning paa hoffuidtzgaardenne, i kiøpstederne och wdj andre maade saa och reede pendinge och gield breffue, som ther findis, att thennem tha jngthet wederligh[76] burde ther fore ydermere at thill komme, menn ther med nocksom at skulle were fornøigett; och eptherdj att breffuitt paa dj iiij^{M} daller jcke formelder om nogenn renntte, menn alldeneste att skulle foruaris børne till beste thill thieris myndige aar, och samme pending ere och wdj lige maade brugdt thennem saa well som thieris faders och hinde thill beste i fellidtz boe, meente hun thennem ther aff jngenn rentte medt rette att thilkomme.

Ther paa bleff saa for rette affsaugt, att eptherdj moderenn epther lougenn[77] mae epther faders dødt side jnde med hindis børnn fee och goedtz, och achtis therfore thett icke wdj lougenn att were faderenn formeente, och eptherdj for^{ne} Axell Wiffertt haffuer hafft hanns høstruis, for^{ne} Anne Krabbes, saa well som hanns første børns godtz med sitt eget hos seg wdj fellig och haffuer ther medt kiøpt och panntett goedtz, bygdt paa hoffuidgaardenn och wdj kiøpstederne, och findis och rede pendennge och gieldbreffue och wdj andre maader foruennt[78] thet thennom alle samptligen thill gaffn, beste och fordeell, och huer thennem, saa well Axells børnn som for^{ne} frue Anne Krabbe, niuder aff alld samme forbedring for sin ahnnpart, och for^{ne} breff ey heller liuder om nogher rentte eller forbedring, menn alldeneste pendingenn att skule foruares børnenne thil beste thill myndige aar, thae er for^{ne} forneffnde frue Anne Krabe ther fore jngenn ydermere regenskab plichtig at

giøre, ey helle[r] for^{ne} Axell Wiffertz børnn nogher rente aff pendingen med rette att kunde tillkomme.

Huad belangendis er opbørsell och grøde[79] aff Axells goedtz, siden Gud allmegtigste kallidt hannum, som for^{ne} Corffuitz Wifferth formennte, fru Anne Krabbe jcke wdenn halffpartenn aff thet første aar att schulle till komme, vdenn huis hender burde effter henndes sønn, eptherdj hand paa hanns broder børnns wegnne haffue thidt och offte begeredt att wille were offuer skiffte medt hindis, och hun for hinndis slecht och wenners skylld, som hun jcke kunde fange her offuer medt seg, haffuer seg ther wdindenn vndtschylldet, ther om bleff forhandledt, adt for^{ne} frue Anne schall hallffpartenn thet første aars grøde och opbørsell aff goedzett niude och beholde, menn thedt andet aars grøde och opbørsell schall hun jcke ydermere niude, enn huis hinde paa lodt epther hindes sønn kannd thillfalde.

Jttem epter som thillforne er gannget kongelige dommer om festnings gaffue och morgengaffue,[80] thae bør och for^{ne} frue Anne Krabbe epther samme konngelige domme hindis festnings gaffue och morgengaffue wbehindret att niude och behollede.

Thill ydermere vidtnisbyrdt, att wy thennom haffue saa emellum forhanndlidt, kiend och dømpt, thrøcke wy wore signitter her neden fore.

Actum anno [die et loco ut supra].[78]

(1) Se 492.1. – (2) Se 492.2. – (3) Se 496.4. – (4) Se 496.5. – (5) Se 496.10. – (6) Se 496.11. – (7) Se 496.16. – (8) Se 496.17. – (9) Se 496.20. – (10) Se 496.21. – (11) Se 496.22. – (12) Se 496.23. – (13) Erik Lykke (d. 1592) til Skovgård, 1571–80 lensmand på Riberhus, 1580–82 på Århusgård, 1582–85 på Odensegård. – (14) Den tidl. hovedgård Skovgård i Nørager s., Sønderhald h. – (15) Se 497.29. – (16) Se 497.30. – (17) Se 490.1. – (18) Se 490.2. – (19) Se 496.30; han var gift med Else Andersdatter (Lindenov) (d. 1613), søster til nedenn. Anne Andersdatter (Lindenov), der var gift med nedenn. Axel Viffert. – (20) Se 496.31. – (21) Se 490.6. – (22) Se 490.7. – (23) Erik Lange (d. 1613) til Engelsholm. – (24) Hovedgården Engelsholm i Nørup s., Tørrild h. – (25) Rigsråd Jakob Ulfeldt (d. 1593) til Selsø og Kogsbølle. Om ham se rigsrådets dom 14. juli 1579 (III nr. 465). – (26) Hovedgården Kogsbølle (nuv. Holckenhavn) i Vindinge s. og h. – (27) Erik Valkendorf (d. 1605) til Glorup og Søbygård, broder til ovenn. Christoffer Valkendorf. Han var gift med Berete Andersdatter (Lindenov) (d. 1561), søster til nedenn. Anne Andersdatter (Lindenov), der var gift med nedenn. Axel Viffert. – (28) Se 496.17. – (29) Hans Johansen Lindenov (d. 1596) til Fovslet, Hundslund kloster, Østergård og Gaunø, 1569–73 lensmand på Silkeborg, 1574–96 på Hindsgavl. Han var fætter til nedenn. Anne Andersdatter Lindenov. – (30) Den tidl. hovedgård Fovslet i Ødis s., Nørre Tyrstrup h. – (31) Christoffer Lindenov (d. 1585) til Valbygård og Lindersvold. – (32) Hovedgården Valbygård (fra 1672: Juellinge) i Hellested s., Stevns h. – (33) Kendes ikke. – (34) Uenighed, strid (Kalk. II.427b). – (35) Se 497.37. – (36) Se 497.38. – (37) Rigsråd Axel Tønnesen Viffert (d. 1580) til Axelvold, Skotterup og Viffertsholm, 1565–71 lensmand på Riberhus, 1579–80 på Ålborghus, 1580 på Malmøhus. Han var gift 1. gang

(1560) med Anne Andersdatter Lindenov (d. 1564), 2. gang (omkr. 1569) med Anne Iversdatter Krabbe (d. 1625; hun gift 2. gang 1595 med Erik Kaas (Sparre-Kaas) (d. 1598) til Voergård, der tidl. havde været gift med Birte Jakobsdatter Seefeld, d. 1593). – (38) Af 1. ægteskab havde Axel Viffert sønnen Tønne Viffert (d. 1571, 9 år gammel) og følgende døtre: Christence Viffert (d. 1624), gift 1589 med rigsråd Eske Brock (d. 1625) til Gl. Estrup m. m.; Margrethe Viffert (d. 1622), gift 1. gang 1586 med Envald Sested (d. 1589), 2. gang med Jørgen Urne (d. 1601) til Brobygård; og Else Viffert (d. mellem 1628 og 1651), gift 1588 med Melchior Ulfstand (d. 1617) til Kærgårdsholm. – (39) Anne Iversdatter Krabbe (d. 1625) til Baggesvogn, enke efter rigsråd Axel Viffert (se ovf. note 37). Hun var datter af rigsråd Iver Krabbe (d. 1561) til Østergård, Krabbesholm og Skovsgård og Magdalene Banner (d. 1597) til Basnæs og Krabbesholm. – (40) Axel Vifferts 3 døtre (se ovf. note 38) var da 19 og 18 år gamle; datteren Else Vifferts fødselsår kendes ikke. – (41) Ordet mgl. i forlægget. – (42) Otte Banner (d. 1585) til Asdal og Bangsbo. Han var Anne Krabbes morbroder. – (43) Hovedgården Asdal i Asdal s., Vennebjerg h. – (44) Se ovf. note 38. – (45) Den arv, der tilfalder en mand efter hans hustru, og som forudsætter, at de har børn sammen, jf. SkL 8, ASun 4, VsjL I.47, EsjL I.12, JL I.6. – (46) Da moderen var død før sønnen, arvede faderen alene sønnen efter skånsk og jysk ret, jf. SkL 35, ASun 11, JL I.9. Efter sjællandsk ret arvede derimod søskende sammen med faderen, jf. VsjL I.19, EsjL I.17. – (47) alene, ɔ: som eneste arving. – (48) Reces 13. december 1558 § 39. – (49) I sit ægteskab med Anne Krabbe havde Axel Viffert 3 sønner og 1 datter: Axel Viffert (d. 1581), Tønne Viffert (d. tidlig og før 1582), Iver Viffert (f. og d. 1577) og Anne Viffert. – (50) Kustoden har *affgangne*. – (51) Anne Andersdatter Lindenov, Axel Vifferts første hustru, se ovf. note 38. – (52) Rigsråd Iver Krabbe (d. 1561) til Østergård, Krabbesholm og Skovsgård. – (53) Magdalene Banner (d. 1597) til Baggesvogn og Krabbesholm. – (54) Se DAA 1928 II.16. – (55) Ordet gentaget i forlægget og atter slettet. – (56) Ordet indføjet over linjen. – (57) berettet, oplyst (Kalk. I.159a bet.1). – (58) fremstillet, forelagt (Kalk. I.616b bet.1). – (59) Ordet gentaget i forlægget. – (60) Strid, trætte (Kalk. II.520a bet.2). – (61) forligt (Kalk. I.609b bet.5). – (62) Forlægget har formentlig ved fejlskrift *thennum*. – (63) Restance, tilbagestående del af gæld el. afgift (Kalk. I.437b). – (64) Skade, mangel (Kalk. I.267b); *last og brast* bet. egl. dele byrde og skade, ɔ: være fælles om tab og vinding, jf. OdS II.1116 og DL 5–3–38: staa Last og Brast med hinanden. – (65) Hovedgården Krabbesholm, siden 1925 i Skive købstad. Gården hed tidl. Skovshoved, men efter at Magdalene Banner (se note 53) havde bragt gården til sin ægtefælle Iver Krabbe (se note 52), fik den navnet Krabbesholm. – (66) Aftale, ordning (Kalk. I.167a bet.4&5). – (67) bestemt (Kalk. I.689a bet.1). – (68) vel: yndlingsklæder. *Liv-* i ssg. kan bet.: hvad man særlig foretrækker, sætter mest pris på, se OdS XII.1053f. – (69) Adkomst (Kalk. IV.358b bet.2). – (70) 1600 daler; C som potenstal angiver ved romertal hundrede(r). De 4 børn skulle tilsammen have 4000 daler, men da sønnen skulle have en broderlod, skulle han have 1600 daler og hver af de 3 søstre 800 daler. – (71) Ordet indføjet over linjen. – (72) Forlægget har formentlig ved fejlskrift *och*. – (73) Anne Andersdatter Lindenov døde 1564. – (74) Det var dengang almindeligt, at adelens børn blev opdraget hos fremmede adelige og ikke i hjemmet. Om Axel Vifferts ældste datter Christence vides, at hun blev opdraget hos fru Lene Viffert, fru Edel Hardenberg og jomfru Cathrine Sested i Pretz kloster. – (75) 4000 daler; om skrivemåden se 494.15. – (76) Vederlag, erstatning, gengæld (Kalk. IV.771b). – (77) JL I.29, SkL 58, ASun 22. – (78) anvendt (Kalk. I.741b bet.5). – (79) Afgrøde (Kalk. II.90b). – (80) Jf. bl. a. rettertingsdom 1. december 1562 (II nr. 302) og Viborg landstings dom 19. januar 1566, citeret i Viborg landstingsdom 9. september 1581 (III nr. 487 ved note 35). – (81) Det indklammede findes ikke i forlægget.

501 Tilforordnede råder 9. juli 1582 (Orebygård)

Borgerne i Sakskøbing fandtes ved alderstid at have vundet ret til at foretage afskibning og udlosning på Orebygårds grund.[1]

Hs.: NkS 835,2° nr. 12.

Litt.: Kolderup-Rosenvinge i GdD IV.199 note 24; Danske Slotte og Herregårde VI (1965).171f.

Ingen *overskrift*, men følgende regest i registeret: En goedmendtz dom at Saxkiøbings borger er tildømpt at niude frj op och vdschibningh for Orrebyegaard och bye &c.

Wii effterschreffne Peder Grube[2] til Aalstrup,[3] tiltagen wdi erlig och welb: Eiler Grubes[4] thil Lystrup,[5] rigens cantzelers stedt, Anders Dreßelbergh[6] til Vogenstrup,[7] tiltagen udi erlig och welb: Christoffer Valckendrop[8] til Glorup,[9] kon: Ma: rentemesters sted, Stien Brahe[10] til Knudstrup[11] och Axel Gyldenstierne[12] till Lyngbyegaardt[13] kiendis och giør witterlig, at wj i dagh, som er dend 9. jullij aar 1582, effter kon: Ma:, wore allernaadigste herris befalningh[14] haffuer verit forßamlit ved Orrenbyegaard[15] her i Laaland om nogen thrette och v-enighed, som sig haffuer begiffuet emellum erlig och welb: mand Hack Wlfstand[16] til Hæckebergh,[17] høfuidsmand paa Aalholm,[18] paa kon: Ma: vndersaattis meenige borgers wegne vdj Saxkiøbingh paa dend ene och Christoffer Gye[19] til Gundesløfholm[20] paa dend anden side om indschibning och vdschibningh, som borgerne i for^{ne} Saxkiøbingh dennum tilholdt at bruge for Orrebyegaard och bye.[21]

Da er i dagh paa aasted for oß effter høigbe^{te} kon: Ma: befalning wdj rette møt først for^{ne} Hack Vlfstand och berette, huorledis at Saxkiøbingh borgere och indbyggere af arrilds tid haffuer hafft deris frij jndschibningh och vdschibningh for Orrebyegaard och bye v-formeent, och at ßamme haufn hafuer verit dieriß frj haufn med vd- och indschibningh, som forschr^{uit} staar, och icke der nogen tid hafuer werit giort dennem forhindringh paa, før nu nogen kort thid siden at for^{ne} Christoffer Gye haffuer ladet forbiude Saxkiøbingh borger at opschibe[22] eller wdschibe for hans grund och eiendom, foruden de hafde det udj hans minde. Och satte der for effter slig leilighed udj rette, om for^{ne} Christoffer Gye med rette kunde formeene eller forbiude kon: Ma: borgere der at opschibe eller wdschibbe, som de haffuer giort aff arrilds tid och aldrig at haffue verit dennum thilforne forbødit i nogen maade.

Da i lige maade møtte for oß udj rette for^{ne} Christoffer Gye och berette, at Orrenbyegaard och bye hører hannum och hans hustrue[23] til med ald sin tilliggendis grund och eiendom effter deris adkumbsbrefuis liudelße, och at hand for for^{ne} sin gaard haffuer ladet ligge en schibbroe paa sin egen bekost-

ning och sig sielf thil beste. Och effterdj at recessen[24] formelde, at det schal uehre huer riddermandsmand frit och v-forbødet fore at giøre sit eget goeds saa nøttig, som hand kand, och høgbem^{te} kon: Ma: i lige maade hans Mays: handfestningh[25] hafuer naadigst beuilget och forschrefuit Danmarckis rigens adell och mieninge riderschab at schulle beholde deris jordegoedtz ßaa frit med ald herlighed och rettighed, som fremfarne konger och nu kon: Ma: hafft hafuer och nu haffuer cronnens guods, saatte hand udj alle rette, om Saxkiøbingh borger kunde tilholde dennem nogen brug paa hans grund och eiendom, enten med opschibningh eller wdschibningh, med mindre de kunde der med haffue hans beuilningh och i hans minde, och om for^{ne} Saxkiøbingh borger kunde haffue nogen heufd paa hans iord och eiendom, effter at recessen icke formelder om heffd vden paa iord och eiendom och icke paa brug.[26]

Huor til for^{ne} Hach Vlfstand suarede, at man kunde faa hefd saa paa brug som paa eiendom, och strax at wille beuiße det med lougfast[27] dannemend, at for^{ne} Saxkiøbingh borgere haffuer i langsommelig tid hafft deris frj opschibning och vdschibning for Aarebyegaard och bye, v-formeent udj alle maade, jndtil nu for en kort tid, at for^{ne} Christoffer Gye haffuer dennem det forbudet. Och strax fremkaldede diße effterschreffne mend, huilche for oß med opragte fingre wed deriß høyeste eed, wed Gud och deres sallighed, har vundet, som her effter følger. Først Jørgen Pederßen i Langet[28] want, at hand hafde [boet?][29] der i Saxkiøbingh 15 aar och mindis vel fuld udj xl aar, at Saxkiøbingh borgere haffuer hafft deres vdschibning och opschibningh for Orrebyegaard och bye, och iche det haffuer werit dennum formient i nogen maade, førind denne trette er kommenn imellem for^{ne} Christoffer Gye och Saxkiøbingh borgere, och iche hand haffer mindis, at nogen haffuer fanget nogen tholl der wden kongens byefoget i Saxkiøbingh. Jørgen Pederßen i Rørbech[30] haffuer wundet, at handt er født i Rørbech och mindis wel i xl aar, och at hand haffuer aaget[31] op til strandin wed Orrebyegaard och bye for Saxkiøbingh borgere, och aldrig hand haffuer hørt eller fornommit, at det haffuer werit dennem formient der ad opschibe eller vdschibbe, eller nogen haffuer tallit dennem andet thil end gott før nu, dend threttе er dennum imellum kommen. Torben Jude ibidem vant, at hand hafde werit i Saxkiøbingh sogen i 32 aar. Da hafuer hand verit med at opschibbe och indschibbe for Saxkiøbing borger for Orrebyegaard och bye, vlast och vpaakiert, indtil denne trette er paakommen. Niels Clemmendßen ibidem vant, at hand boede i Saxkiøbingh 30 aar och nu siden hafuer boed i Rørbech i 15 aar, och aldrig det hafver verit Saxkiøbingh borger imedler tid formeent at op eller vdschibbe

for Orrebyegaard och bye før nu, Christoffer Gye det haffuer giort, och at hand haffuer verit med at hente en schude aff tystøll[32] vden for Orrebye och førde ind i haffnen, for de laae der och brugte vlouglig kiøb for xx aar siden, och lige ßaa med en gangh enn schib med rudt.[33] Niels Claußen i Rørbech mindis udj L aar, at Saxkiøbingh borger hafuer v-formint op och vdschibbet for Orrenbyegaard och bye, och iche der hafuer verit gifuet last eller klage, før denne trette begyndes. Raßmus Christenßen i Tuertofft[34] vant udj L aar, at hand haffuer werit med at schibbe op och wd for Saxkiøbingh borger for Orrenbyegaard och bye, och aldrig det hafuer verit dennem formient, før nu dend thrette er begyndt. Raßmus Laalle i Kiertofft[35] hafuer boed der i 36 aar, vant lige som Raßmus Hanßen for hannem; Jep Raßmußen ibidem i 30 aar, mindis lige som for^{ne} thoe mend och ydermere sielf hafuer med verit at opschibe och vdschibe v-formient paa Saxkiøbings mends wegne for Orrebyegaard och bye. Raßmus Hanßen i Reersøe[36] mindis i 36 aar, at hand hafuer werit med at op och vdschibe for Saxkiøbingh borger for Orrenbyegaard och bye, w-formint. Raßmus Hanßen i Rasted[37] wandt, at hand med Saxkiøbingh borger hafuer seiglet til och fra Tydschland i xl aar, och da haffuer de v-formient op och vdschibet for Orrenbyegaard och bye, och ingen haffuer formint dennem det i nogen maade, før end denne thrette er begyndt. Jørgen Schredder i Rasted vant at hafue med verit udj 40 aar op och vdschibbet for Saxkiøbingh borger for Orrebyegaard och bye, w-last och v-kiert, och aldrig det hafuer verit dennem formint, før denne thrette er begyndt. Hans Raßmußen i Kartofte[38] mindis i xxvj aar, at Saxkiøbingh borger hafue op och vdschibet for Orrenbyegaard och bye, v-formeent, indtill denne thrette er begynt. Och fremlagde en høgbe^{te} kon: Ma: stadfestilße, vdgifuet udj Kundbye[39] i Vordingborgh lehen dend 12. septemb: 1559,[40] liudendis vdj sin meeningh, at kon: Ma: af synderlig gunst och naade hafuer taget meeninge Saxkiøbne borger och indbyggere vdj sin kongelige hegn, veren, fred och beschiermelße och at hafue fuldbyrdt, samtygt och stadfest alle deris frijheder och priuileger, som dennem af fremfarne konger vnt och gifuet er. Och der hoes berette, at Saxkiøbingh hafuer verit en kiøbstad,[41] lang tidt før Orrenbyegaard och bye var kommen fra cronen och vnder addelen, och huis ßom da hans hustruis forældre[42] udj ßaa maade, som forschrefuit staar, bekommit haffuer, det hafuer stedtze fuld dennem v-behindret, men huis frjhed, ßom Saxkiøbingh borger och indbyggere tilforne haffuer hafft med opschibningh och vdschibningh och aage och reiße op och neder til for^{ne} haffn, det haffuer i lige maade stedtze fuld dennem vbehindrerit wdj Saxkiøbingh i alle

maade, jndtil Christoffer Gye nu haffuer dennem forbudet. Och satte der fore udj alle rette, at effterdj recessen[43] formelder, at huis mand haffuer hafft vdj haand och hefd i xx vinter, v-last och v-kiert, det beholder hand angerløes, om for^ne^ Saxkiøbing borgere och jndbyggere iche da effter slig leilighed bør at niude deris opschibning oc vdschibningh for Orrenbyegaardz och byes grund, v-formint och v-forhinderet i alle maade, effter som de dend hafuer hafft af arrilds tid. Och war paa bege sider begiendis, at wj høigbem^te^ hans Mays: befalningh wille fuldgiøre och dennem endelig imellem dømme.

Med flere ord och tale dennem imellem &c.

Da epter tiltalle, giennsuar och dend sags leilighed, och effterdi at borgemester och raad paa meninge borgers wegne i Saxkiøbingh haffuer giort beuißligt, at de i xl aar och miere effter de widnißbiurds liudelße haffuer hafft dierris frj opschibning och vdschibning for Orrenbyegaard och bye och for Orrenby grund, v-last och v-kiert och i alle maade v-formeent aff lodseigerne til Orrebyegaard och bye, och kon: Ma: stadfestilße siden er vdgiffuit for 23 aar siden, dißligeste at Saxkiøbingh effter at det er vorden en kiøbstad baade siden och førind Orrebye er kommen fra cronnen och til adelen, och ßamme frj opschibningh och vdskibning hafue fult Saxkiøbings indbyggere, och Christoffer Gye iche haffuer giort beuißligt med nogen kongens schiødebreffue eller andre adlenns brefue, at ßamme opschibning och vdschibningh schulle werre dennem aff Saxkiøbingh formint fore, ej heller med nogen clage breffue for^ne^ Saxkiøbings borgers op och vdschibningh at uehre anfegtet, saa och effterdj at for^ne^ op- och vdschibningh vdj ingen maade kand komme Christoffer Gye til schade paa hans eller hans bønders agger eller eng, effter som weien ligger, och de der til hafuer op och vdschibet, da bør for^ne^ Saxkiøbingh borger her effter at niude, bruge och beholde deris frj op och vdschibningh for Orrenbyegaard och bye, v-formint och v-forhindrit i alle maade, effter om de dend haffuer hafft aff alders thid, vndertagendis dend schibbron, som for^ne^ Christoffer Gye nu nyeligen paa sin egne omkostningh der haffuer ladet ligge for sin gaard Orrebyegaard; der som Saxkiøbingh borger der paa wille haffue nogen brugh, enten med opschibningh eller vdschibningh eller i andre maade, da schulle de det haffue udj hans minde.

Til vidnisbyrd &c.

(1) Dommen påberåbes under en sag for rettertinget, se ndf. rettertingsdom 1. august 1590. – Ifl. Resen var der i gamle dage sejlads til Sakskøbing gennem Sakskøbing å og Flinterup å lige til Guldborgsund. Indsejlingen til byen fra Sakskøbing fjord har dog været vanskelig, og allerede 1578 hedder det, at fjorden er så tilgroet, at man ikke kan sejle ind til

byen, hvorfor borgerne ind- og udskibede godset i Oreby. Da Christoffer Gøye modsatte sig dette, klagede borgerne til kongen, hvorefter tilforordnede råder afsagde den her meddelte dom. – (2) Peder Grubbe (d. 1614) til Olstrup (Ålstrup). – (3) Hovedgården Olstrup (Ålstrup) i Landet s., Lollands Sønder h. – (4) Se 496.14. – (5) Se 496.15. – (6) Se 498.3. – (7) Se 499.3. – (8) Se 496.16. – (9) Se 496.17. – (10) Se 496.18. – (11) Se 496.19. – (12) Se 490.1. – (13) Se 490.2. – (14) Kendes ikke. – (15) Hovedgården Orebygård i Sakskøbing landsogn, Musse h. – (16) Se 497.29. – (17) Se 497.30. – (18) Ålholm slot i Nysted landsogn, Musse h., fra 1568 sæde for den kgl. lensmand, 1660–70 for amtmanden over Ålholm amt. – (19) Christoffer Gøye, (d. 1584) til Aunsbjerg, Gunderslevholm, Orebygård, Clausholm, Bregentved og Bollerup. – (20) Hovedgården Gunderslevholm i Gunderslev s., Øster-Flakkebjerg h. – (21) Landsbyen Oreby i Sakskøbing landsogn, Musse h. – (22) udskibe, losse (Kalk. III.358b). – (23) Birgitte Bølle (d. 1595) til Orebygård; hun havde arvet gården efter sin fader, Erik Bølle (d. 1562) til Orebygård. – (24) Reces 13. december 1558 § 34, stk. 3. – (25) Frederik IIs hdf. 12. august 1559 § 6 (DKH.96). – (26) Reces 13. december 1558 § 50. M. h. t. spørgsmålet om, hvorvidt der ved alderstidshævd kunne stiftes en brugsret, se Matzen, Privatret II.127ff., der antager, at anerkendelse af alderstidshævd ikke med sikkerhed kan føres længere tilbage end til DL. Nærv. dom anføres i rettertingsdom 1. august 1590 (GdD IV.193ff.; ndf. nr. 634), der imidlertid kom til det resultat, at der ikke ved alderstid kunne vindes hævd på en græsgang. Muligt er dog nærv. dom kilde til bestemmelsen i DL 5–5–2 (Mand kand saa vel paa Brug som paa Ejendom fange Hævd), jf. Hak Ulfstands kategoriske udtalelse (*man kunde faa hefd saa paa brug som paa eiendom*), der gengiver en i samtiden udbredt opfattelse, og Kolderup-Rosenvinge i GdD IV.199 note 24, cf. derimod Knud Illum, Servitutter (1943).18. – (27) som kan aflægge retsgyldigt vidnesbyrd (Kalk. II.726b bet.2). – (28) Her: landsbyen Langet i Sakskøbing landsogn, Musse h. (samme landsbynavn findes også i Østofte s., Fuglse h., i Døllefjelde s., Musse h. og i Radsted s., Musse h.). – (29) Mgl. i forlægget. – (30) Landsbyen Rørbæk i Sakskøbing landsogn, Musse h. – (31) aget, kørt. Herefter i forlægget udstreget *och*. – (32) Se 493.24. – (33) Vel: rug. – (34) Har ikke kunnet lokaliseres. Hvis der ikke foreligger en skrivefejl i forlægget, er der muligt tale om en nu forsvunden bebyggelse. Navnet *Tværtoft* findes flere steder (bl. a. i Sønderjylland) som marknavn. – (35) Landsbyen Kartofte i Fjelde s., Musse h. – (36) Landsbyen Reersø i Sakskøbing landsogn, Musse h. – (37) Landsbyen Radsted i Radsted s., Musse h. – (38) Landsbyen Kartofte i Fjelde s., Musse h. – (39) Landsbyen Knudsby, nu i Vordingborg købstad. – (40) Jf. CCD I.656 (nr. 800). – (41) Sakskøbings ældste bevarede privilegium er af 27. juli 1320 (DgK III.303f.), hvorved Christoffer II stadfæster de privilegier, som borgerne i Sakskøbing har haft i tidligere tid. Byen, der omtales i Kong Valdemars jordebog, nævnes dog allerede 1270 som købstad. – (42) Rigsråd Erik Madsen Bølle (d. 1562) og dennes 1. hustru Sophie Rud (d. 1555) til Elvedgård, enke efter Tyge Brahe (d. 1523). Erik Bølle arvede efter faderen, rigsråd Mads Eriksen Bølle (d. 1539), bl. a. Orebygård, som denne igen havde arvet fra sin moder, Anne Bild, gift med rigsråd Erik Madsen Bølle (d. tidligst 1492). – (43) Reces 13. december 1558 § 50.

502 Viborg landsting 24. august 1582

Faldsmål for nogle bønder, der var idømt 3 marks-bøder, tilfalder ikke den, der har fået dom over de pågældende, men bøndernes herskab, der har hals- og håndsret over dem.

Hs.: GkS 1140,2° p. 126 (findes yderligere i 9 hss.).
Overskrift: Enn dom att faldtzmaall bør att følge herskabitt.

Jørgenn Skram[1] till Thielle,[2] Malthj Jensøn[3] till Holmgaard,[4] Mouritz Stygge[5] till Holbeckgaard,[6] landtzdomere wdj Nøriuttland, Jørgen Friis[7] till Krastrup,[8] Thamis Fasßj[9] till Vennergaardt[10] och Gunde Skriiffuer,[11] landtztinghører, giøre vitterligt, att aar epther Gudtz biurdt Mdlxxxij, leffuerdagenn som er thenn 24. dag augustj, paa Viborig landtztingh war skickett Mortten Chrestensßønn i Thorup[12] och Jep Bred wdj Ennsløff[13] och epther enn opsettilßes liudelße bøed thennom emod hin andenn wdj alle rette om et faldtzmaall.

Tha først foregaff[14] Jep Bred sin sagh saaledis, att hand nogin tiid siden paa Madtz Perßens vegne vdj Thamestrup[15] hagde hiid steffnitt nogle erlig och velbiurdige frue Karenn Banners[16] thiener, for the hagde vonditt epther enn fordieltt mannd, och the therfor huer till thieris threj marck er feld bleffuenn.[17] Oc satte for^{ne} Jep Bred i alle rette, att eptherdj hand forhuerffuitt samme feldings domb offuer same mennd, att hand icke buorde thieris faldtzmaall paa for^{ne} Madtz Perßens vegne att beholde.

Ther emod berette for^{ne} Morttenn Chrestensßønn och mientte, att dett er nochsum, vindett var vnøigactig, som hanom var vonditt emod, och eptherdj samme hans herschabis thiener icke er vider feld bleffuenn end till huer thieris threj marck for thenn forsielße, att the hagde vonditt epther fordieltte folck, tha saatte hand i rette, at eptherdj adellenn haffuer halsß, haand och alle xl marcks sager och sagefald med thieris egen thiener,[18] om hans herskab icke var nest till och buorde samme faldtzmaall att opbære.

Med fliere ord och thalle, thenom ther om emellum war.

Tha epther thalle, giennsuar och sagens leilighed, och eptherdj Danmarckis riiges adell och riderskab wdj adskiellige framfarne koningers handfestevornede att maa opbære iij, vj och ix marckis bøder,[19] som for^{ne} thieris thiener och vornede kand bliffue feld och foruondenn fore, och wdj kon: Mayst:, hoglouglig och milde jhouffkomelße, herr far faders och faders saa och wdj hans Maiestats egen handfesteningerne och wdj recesßenn er tilladt alle Danmarckis riiges adell att schulle maa niude, bruge och beholde thieris jordguodtz och thiener frij till euig tiid med halsß, haand, alle kongelig sager och altt anden herlighed och rettighed,[20] som hans kong: Mayst: och hans kong: Mayestats forfædre koninger i Danmarch offuer thieris och kronens thiener och guodtz haffuer och frieste hagt haffuer, epther som recesßen och[21] handfesteningerne i sig sielff ydermiere formeller, och

eptherdj thenn faldtzmoll[22] er icke for andre sager end nogen frue Karenn Banners hindis thienere huer till thieris threj marck, for the hagde vonditt epther fordieltt mænnd, er fæld bleffuenn, tha epther saadan leilighed, som for[uitt] stander, vide vii icke annditt ther om att sige end recesßenn och hanndfesteningerne ther vdindenn att følge, att samme faldtzmaall bøer jo att følge frue Karen Banner.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius inpressa &c.

(1) Se 496.20. – (2) Se 496.21. – (3) Malte Jensen Sehested (d. 1592) til Holmgård, Boller og Højris, 1575–88 landsdommer i Nørrejylland. – (4) Hovedgården Holmgård (nuv. Nørre Holmgård) i Møborg s., Skodborg h. – (5) Mourids Stygge (d. 1604) til Holbækgård, 1582–88 landsdommer i Nørrejylland. – (6) Hovedgården Holbækgård i Holbæk s., Rougsø h. – (7) Jørgen Friis (d. 1616) til Krastrup og Halkær, 1595 landsdommer i Nørrejylland, 1596 rigsråd. Han var 1. gang gift (1573) med Anne Juel (d. 1576), datter af landsdommer i Nørrejylland Palle Juel (d. 1585) til Pallesbjerg og Strandet, og Anne Lykke (d. 1585). – (8) Hovedgården Krastrup i Farstrup s., Slet h. – (9) Thomas Fasti (d. 1600) til Katholm og Vennergård. – (10) Den tidl. hovedgård Vennergård i Velling s., Hind h. – (11) Gunde Christensen Grøn (Gunde Skriver) (d. 1619), 1558–1617 landstingshører og skriver i Viborg, 1571–1619 tillige borgmester ssts. Han var først gift med Mette Nielsdatter (d. 1597), derefter med Margrethe Jensdatter (d. 1603), der var enke efter biskop Peder Thøgersen (d. 1595). Om Gunde Christensen Skriver se A. Heise i Jyske Saml. 1. rk. VI (1876–77). 322ff., F. Hvass, Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas V (1890). 180 noten. – (12) Formentlig landsbyen Torup i Torup s., Middelsom h. – (13) Formentlig landsbyen Enslev i Vellev s., Houlbjerg h. – (14) forelagde, fremstillede (Kalk. I.616b bet.1). – (15) Landsbyen Tammestrup i Essenbæk s., Sønderhald h. – (16) Karen Eriksdatter Banner (d. 1611) til Høgholt, enke efter Gregers Truidsen Ulfstand (d. 12. januar 1582) til Torup, Barsebæk og Gl. Estrup. Hun var 1582–1611 forlenet med Ålegård i Vendsyssel. – (17) Jf. RR § 1 (Da. Mag. 3. rk. I.179f.), reces 6. december 1547 § 8, reces 21. december 1551 § 14, reces 13. december 1558 § 17 og dom 1547–78 (I nr. 139). – (18) Jf. reces 6. december 1547 § 18, reces 13. december 1558 § 2, stk. 3, jf. Frederik IIs hdf. 12. august 1559 § 6 (DKH.96), Christian IIIs hdf. 30. oktober 1536 § 7 (ib.84), Frederik Is hdf. 3. august 1523 § 12 (ib.72), Christian IIs hdf. 22. juli 1513 § 62 (ib.63). – (19) Christoffer IIs hdf. 25. januar 1320 § 11 (DKH.10), Valdemars hdf. 7. juni 1326 § 9 (ib.12), Olufs hdf. 3. maj 1376 § 10 (ib.22). Inden for adelen havde kongens og biskoppernes mænd allerede efter JL II.76 ret til at oppebære 3 marks bøder af deres bryder, en ret, der snart udvidedes til også at omfatte de af deres undergivne, der ikke var bryder. – (20) Jf. reces 13. december 1558 § 2, stk. 3. – (21) Ordet gentaget i forlægget (linjeskifte). – (22) Bøde (Kalk. I.495b bet.1).

503 Sjællands landsting 5. september 1582

En herredstingsdom, der havde idømt en adelsmand tremarksbøde for uberettiget brug af en andens jord, omstødt af landstinget, da *brugen havde fundet*

sted, efter at jorden ved en markskelsforretning var tillagt adelsmanden, og da *han ikke havde brugt jorden, efter at ridemænd havde omstødt markskelsforretningen.*[1]

Hs.: NkS 835,2° nr. 8.

Ingen *overskrift* i forlægget, men følgende regest i registeret (fol.442v): En dom aff Siellandtzfardtz landsting, at en herridtzfoget aff Steffnsherrit er dømpt at giffue Christoffer Lindenou kost och thæringh och hans dom magteløes, vdj huilchen hand haffde til dømt hannem at bøde sin 3 mk. for jordbrode.[2]

Anders Dreßelberg[3] til Vogenstrup[4] giør alle witterligt, at aar effter Guds biurd 1582, onsdagen den 5. septembris, paa Siellandsfars landstingh war schicket erlig och welb: mand Christoffer Lindenou[5] til Voldbyegaard[6] paa dend ene och hafde hid udj rette stefnit Jens Olßenn i Schiørpinge,[7] herridtzfoged udj Stefnsherrit, paa dend anden side och hannem tiltallede for en dom, hand hafde dømt och afsagt emellem erlig och welb: frue Jde Munch[8] till Totterup[9] och hannem och tildømpt hannem at bøde iij mk. for jordbrod,[10] som hand miente med v-ret. Och udj rette lagde ßamme dom af Steffnsherridtztingh dend thorsdag, ßom var dend 6. octobris a° 1580, vdgiffuet, liudendis iblant andet wdj sin beslutningh: Men for dend plogning och jordebrod, ßom hendis eschening formelder, der fand iegh Christofer Lindenou til at bøde iij mk.; med miere ßamme dom langt widre om formelder, huilchen dom for^ne^ Christoffer Lindenou beretter sig strax at haffue fuldgiort och wdlagt for^ne^ 3 mk. och retted for sig, paa det iche widre eschning eller forfølning schulle gaa offuer hannem; och miente for^ne^ dom iche ßaa retteligen at were dømt och affsagt, som det sig burde, effterdj det oldingers[11] tough stod enda wed sin fulde magt, der ßamme iordbrod schede, och der til med at were imod thj riddermendsmends[12] dom och afsegt, huilchen hand och udj rette lagde, dend 5. septembris a° 80 wdgiffuet, liudendis iblant andet, at Peder Munch[13] till Estuadgaard[14] med flere goedemend haffuer effter kon: Ma: befalningh[15] verit forßamlet paa en trette emellem erlig och welb: frue Jde Munch til Totterup, s: her Olluf Roßenkrandtzis[16] effterleffuersche, paa dend ene och erlig och welb: mand Christoffer Lindenou paa dend anden side om en marcheschiell, som oldinge vdj Steffnsherrit for nogen tid siden giort, ganget och suorit haffde emellem for^ne^ Waldbye[17] och Borup,[18] huilchet schiell for^ne^ frue Jde minte hende at uere forner ganget. Da haffuer iegh huis breffue och beuißningh, ßom paa dend [tidt][19] for oß verit haffuer, saa affsagt for rette, at vj icke kunde kiende, at ßamme oldinge gangh er

giort ßaa christeligh och retferdeligh, at det bør wed magt at bliffue, och der fore bør at vere, ßom det aldrigh giort eller ganget var och iche at komme nogen aff parterne til hinder eller schade i nogen maade; och huis steen och pelle, som er set, at optagis, och huis grøffter, som effter for^ne^ gang er kast igien, at effterkastis, och gierdet, som der paa er set, igien at opbrydes, saa det iche schal vere nogen paa partherne til forhindringh udj nogen maade. Och efterdj vj befinder, at huis oldingers forseelße er udj de maade kand findes miere befindis at uere giort vdaf deris wanuittighed[20] end aff deris forset, da bør det iche for slig leiligheds schyld at komme dennem til nogen hinder eller schade paa deris felding, ære, lempe, goede rygte eller pending i nogen maade, med miere ßamme goedemends dom langt vidre om formelder.

Och satte for^ne^ Christoffer Lindenou udj alle rette, at effterdj hand iche hafde pløiet eller giort nogen jordbrod widre, end oldinge hafde hannem gangit thet, och deris thoug stod dend tid ved sin fulde magt, der hand ßamme iord lod pløge och saae, jche heller kunde beuißis, at hand, enten før oldinge ginge hannem dend eiendom til, eller siden deris toug var vnder sagt, hafde ßamme iord och eiendom brugt, enten med plogh, harue, spade eller i andre maader, om for^ne^ herridzfoged Jens Olßen iche der med haffuer giort hannem v-rett och burde der fore att staa hannem til rette.

Da er der vdj rette møtt for^ne^ herridtzfoged Jens Oelßen udj Schiørpinge och berette, at hand iche anderledis wnderstod sig, end hand hafde dømt ret wdj dend sagh; och iche heller hafde hafft de riddermendsmends dom och afsigt for sig udj rette, før hand dømte.

Med mange flere ord och tale dennem emellem løb paa bode sider, och om huilcken sag de gaff dennem vdj alle rette och var endelig dom begierendis.

Da effter tiltalle, giennsuar, breffue och beuißningh, ßom for mig udj rette lagdes om dend sags leilighed, sagde ieg der paa af for rette, at effterdj dend iche kand sigis at forgribe sig imod retten, som hafuer dom for sig,[21] saa lenge dend stander wed magt, och for^ne^ Jens Oelßenn alliguel haffuer dømt for^ne^ Christoffer Lindenou til at bøde sin 3 mk. for jordbrud, wanset at hand iche brugte wdover, end 13 oldinge effter lougen hafde hannem med marcheschiell tilganget, och deris toug stod endda vedt sin fuldemagt, ej heller kunde hannem offuer beuißis, at hand nogen iordbrud hafde giort paa ßamme eiendom, enten førind oldinge hannem det tilgich med marcheschiell, eller siden deris thoug var vnderßagt, och thj ridermends mends dom liuder, at det ingen aff parterne schulle komme thil hinder wdj nogen maade, da haffuer for^ne^ Jens Oelßen der med [forseet][22] sig och der fore ßamme dom ej at kom-

me for^{ne} Christoffer Lindenou til hinder eller schade i nogen maade, och [for][23] slig sin forseelße bør for^{ne} herridtzfoget igien at gifue for^{ne} Christoffer Lindenou sine vdlagde 3 mk. och der til med beuißlig schade, kost och tæringh, hand haffuer giort i dend sagh.

Til vidnißbiurd.

(1) Jf. Sjællands landstings dom 1582 (ovf. nr. 498). – (2) Jordbrud: ulovlig brug af andens jord (Kalk. II.446a, V.538b). – (3) Se 498.3. – (4) Se 499.3. – (5) Se 500.31. – (6) Se 500.32. – (7) Landsbyen Skørpinge i Havnelev s., Stevns h. – (8) Ide Munk (d. 1586), enke efter rigsråd Oluf Nielsen Rosenkrantz (d. 1545) til Vallø. – (9) Hovedgården Totterupholm (nuv. Rosendal) i Fakse s. og h., oprettet af fru Ide Munk 1560. – (10) Se ovf. note 2. – (11) Se 498.10. – (12) Se 498.13. – (13) Se 496.6. – (14) Se 496.7. – (15) Kendes ikke. – (16) Rigsråd Oluf Nielsen Rosenkrantz (d. 1545) til Vallø. – (17) Den nu forsvundne landsby Valby i Hellested s., Stevns h.; den nævnes endnu 1664 med 1 gård. – (18) Landsbyen Barup i Hellested s., Stevns h. – (19) Forlægget har formentlig ved fejlskrift *side*. – (20) Uforstand, ukyndighed (Kalk. IV.742a bet.1). – (21) Ordene *dend iche kand ... for sig* genfindes ordret i Sjællands landstings dom 1582 (ovf. nr. 498). Da Christoffer Lindenov først i 1582 indanker herredstingsdommen af 1580, synes det at ligge nær at antage, at han har haft kendskab til denne tidligere landstingsdom, og at den har været bestemmende for hans anke. – (22) Forlægget har formentlig ved fejlskrift *for*. – (23) Ordet mgl. i forlægget.

504 Viborg landsting 15. september 1582

Nykøbing M. havde kun krav på den afgift af arv, der var hjemlet i stadsretten, og ikke det større beløb, der efter sædvane erlagdes.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 190 (findes yderligere i 24 hss.[1]).

Overskrift: Enn dom att ther icki bødis vden threj march aff alle arffuingerne for førelønn, om the er boenndis jnden rigett.

Jørgenn Schram[2] till Thiele,[3] Mouritz Stygge[4] tiill Holbeckgaardt,[5] lanndtzdommere y Nøriuttlandt, Biørnn Anderßenn[6] till Stiennaltth,[7] Mandrup Parsberg[8] till Hagißhollum,[9] Jacob Siøefeldt[10] till Vißborigh,[11] Albritt Friiss[12] till Haritzkier,[13] Pallj Jull[14] till Stranditt[15] och Gunde Schriiffuer,[16] lanndztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxij, thenn 15. dag septembris, paa Wiburg lanndtzting war skickett erlig och vellbyrdig mandt Maltthj Jenßenn[17] till Hollumgaardt[18] medt enn opsettilße her aff lanndtztingetth idag monitt wdgiffuitt, liudendis hanom tha att haffue hiidt y rette steffnitt borgemester, raadit och byefougdt wdj Nyekiøbingh, for the haffuer opboritt sex mk. for førelønn[19] aff huer wdarffuinge, som finge arffue wdj thieris bye, endog thett var icki viider enndt een arffue, samme vdarffuinge

tilsamill skulle haffue, och mientte fordj ther borde icki wdenn thre marck till byenn for samme wdarffue att giffuis, eptherthj arffuingerne er boesidindis her wdj landitth.

Tha for nogenn leglighedtt sig thenn tiid her wdinden begaff, bleff samme sag opsaatt till idagh, och nu bødt for^ne^ Malthj Jensßenn sig wdj alle rette.

Saa møtte for^ne^ borgemester och byefougitt och framlagde stadtzrettenn,[20] som bemeller, att ther som nogin mandt, suendt eller quinde, døer, som ey haffuer arffuinge wdj byenn, tha skall raaditt tage thieris guotz wdj gieme medt fougdens aasiønn och widskab, till rette arffuinge kommer medt skiellig beuißningh indenn aar och dagh; tha skulle thenom andtuordis thieris gotz wbehindritt och giffue byenn[21] iij march, om arffuingerne er boesiddende indenn rigett, menn er the boesidendes wdenn riigett, tha giffue kongenn threj march, som føer er sagt, och raaditt huer tiende pending. Kommer ingenn arffuinge indenn aar och dagh, tha er kongenn arffuingh, dog huer tiende pendinge till raaditt, som sagt er. Och ther huos berette borgemester och byfougitt, att thett haffuer veritt viis,[22] thett[23] enn huer arffuingh till kongenn och byenn haffuer iij march vdgiffuitt, som haffuer fangitt arffue aff kiøbsteden.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellum var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagsens leglighedtt, szaa och eptherthj stadzretten methføre, att ther som arffuingerne er boesidende indenn riigett och vill haffue arffue wdj byenn, tha skulle the giffue byenn iij march, och er the wdenn riigetth, tha skulle the giffue kongenn threj marck och raaditt huer tiende peninge, och eptherthj thiße arffuinge, for^ne^ Malthj Jensßenn fore taler, er her wdj riiget boesidende, tha bøer the icke aff ganntske hiele arffue, the aff byenn vdfanger, miere endt iij mk. till byenn att vdgiffue, och icki wide oss epther stadtzrettenn kongenn viider att tildømme, endt stadtzrettenn medt føre.

In cuius rej &c.[24]

(1) I GkS 1136,2° findes dommen indført to gange. – (2) Se 496.20. – (3) Se 496.21. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Se 496.12. – (7) Se 496.13. – (8) Se 496.22. – (9) Se 496.23. – (10) Se 497.41. – (11) Se 497.42. – (12) Se 496.34. – (13) Se 496.35. – (14) Palle Juel (d. 1585) til Strandet, Ulstrup, Pallesbjerg m. v., 1558–82 landsdommer i Nørrejylland. – (15) Hovedgården Strandet i Ørum s., Fjends h. – (16) Se 502.11. – (17) Se 502.3. – (18) Se 502.4. – (19) d. s. s. *førlov:* en afgift for at måtte flytte bort med el. føre gods bort (Kalk. I.733a), jf. DL 5–2–75: Førlovspenge. – (20) Kong Hans' såkaldte almindelige stadsret § 99 (DgK V.97). – (21) Kong Hans' alm. stadsret har *konning.* – (22) Sædvane, skik (Kalk. IV.848a bet.2). – (23) at (Kalk. I.358a bet.1). – (24) *&c.* erstatter: testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

505 Viborg landsting 15. september 1582(?)[1]

Landstinget stadfæster en herredstingsdom, hvorefter en eng ikke fandtes at kunne tilhøre en adelsmand, da han ved en markskelsforretning ikke efter JL II.21 havde godtgjort sin ret. Det blev ikke taget i betragtning, at han tidligere på sit gods havde erhvervet et låsebrev, der ikke navngav engen.

Hs.: Thott 1991,4° fol.514.
Reg.: Nr. 3685.
Tryk: GdD IV.18ff. (efter Thott 1991,4°); Da. Mag. 3. rk. I.214 (udtog; efter Thott 1991,4°).
Litt.: Kolderup-Rosenvinge i Da. Mag. 3. rk. I.214; Stemann, Retshistorie.448 noten, 453 note 1, 479 note 3; Matzen, Offentlig Ret II.92; Poul Meyer.341; Aage Brask, Niels Bloch i Rold og hans nærmeste Slægt (1947).37.
Ingen *overskrift* i forlægget.

Jørgenn Skramb[2] thill Thielle,[3] Malthi Jennßenn[4] thill Hollumgaardt,[5] Mouritz Stygge[6] thill Holbeckgaardt,[7] lanndtzdommere i Nøre Judtlanndt, Albrit Fris[8] thill Haretzkier,[9] Jacob Høeg[10] thill Thrudtzholm[11] och Gundi Schriffuer,[12] lanndtzthingshører, giøre witterligt, att a° epther Gudtz biurdt Mdlxxxij,[13] thenndt 15. septembris, paa Viborigh lanndtzthinng war skickett erlig och velbiurdig manndt och strennge ridder, her Jørgenn Løcke[14] till Offuergaardt,[15] kong: May: lennsmandt thill Mariager kloster, hanns viße[16] budt, erlig och velfornumstig manndt Michell Schriffuer, bierckefougitt i Mariagger, med enn opsetelße her aff lanndtztinnget i dag maanet vdganget, liudendes hannom thaa at haffue hiidt steffnett i rette Søffrenn Block i Arrdenn,[17] herritzfougitt i Heenstedt herret, for hanndt schulle haffue frann dømpt for^ne^ her Jørgenn Lycke et støcke eng paa Budslett[18] i Alßmarcke,[19] endog for^ne^ her Jørgenn Lycke for hannom schulle haffue beuist samme enng vdj sallige her Christenns Frißes[20] thidt och vdj hanns egenn thidt att schulle haffue liggett och verrett brugt thill Haßlegaardt[21] vdj xl aar och mere, och theßligiste at for^ne^ eng haffuer ligget och verritt brugt thill Haßlegaardt, thenndt thidt her Jørgenn Lycke haffde laditt forfylge Heßelegaardt med ßinn eiendom jnndenn marck och vdenn marck, medt huadt naffn thedt er eller neffnis kanndt, thill laaß, som schulle medt føre euige thielße ther paa att verre satt. Theßligiste och at schulle haffue beuist for[22] Søffren Block medt sanndmenndtz breffue, rett marckeschiell for lanng thidt ßidenn at verre suorett emellom Haßlegaardt och Thorup,[23] offuer huilckett skeell for^ne^ enng och vdj lanng thiidt at schulle haffue verrett brugt thill Haßlegaardt jnnd thill y fiordt, nogenn schulle haffue fordristedt thennom thill affgrø-

denn att bort thage, for huilckett thennom schall werre raan suoren. Theßligiste att ther skulle verre domme vdgaat, at weedt reeb eller i andre maade icke motte suecheß eller formindskis nogett aff thendt eienndomb, thill laaß er forfuldt, och for^ne^ herritzfougitt dog skulle haffue thill dømpt samme eng wdj Alß fellidt, menendis hannom ther medt vrett att haffue giort.

Thaa for nogenn leilligheedt, sig thennd thidt ther vdindenn begaff, bleff samme sag opsatt thil i dag. Och nu fram lagde for^ne^ Michell Schriffuer ett sanndmenndtz breff vnder dato Mdlxxxiij[24] vdgiffuett, som bemelder sandmendt att haffue giortt rett marckeschiell emellom Haßlegaardt och Thorup. Jthem et thingsuinde aff Hindsted herritzthing sist forgangen aar thend 31. dag augustj vdgiffuitt, som bemelder nogenn mendt, huer epther thieris alder, somme xl aar och somme mindre, at haffue wunndett, att thennd enng paa Bußlet liggindis i Alßmarck haffuer weritt brugt thill Haßlegaardt i L aar, med flerre breffue, hanndt fremblagde, liudendis i samme mening ßom forschreffuit staar. Thernest et thinngsuinde, att nogle folck ere ranßuorenn, for the schulle haffue røffuett och affførdt høe aff samme eng. Vdi liige made enn dom her aff lanndtztingett aar Mdlxxx, thennd 9. aprilis, vdgiffuenn, som med fører, Axsell Veffertz[25] budt at haffue hiidt steffnett for^ne^ her Jørgenn Løcke, for hanndt ville formene reeb paa Alßmarck icke att motte legges, och her Jørgenn Løcke thennd thidt haffuer fremblagt enn laas breff. Thaa er ther saa omsagt, at eptherdi thaa bleff beuist medt laaße breff for^ne^ her Jørgenn Løcke att verre thil dømpt alltt, huadt thaa thill samme gaardt laa och brugis och aff arildtz thiidt thill ligett haffuer, och euig [t]hielße ther paa att verre effther samme laaße breffs liudelße, thaa viste dommeren icke reeb paa gaardtz eienndomb att motte leggis ther aff skier[26] eller formindskis, wdenn konngl: Majs:, alles vor naadigste herre, och Danmarckis rigis raadt anndett ther om kiennde eller erindre[27] ville. Ther nest fremblagde samme laaße breff, daterit Mdlxxvij, thenndt 2. septembris, [som][28] iblant andett jndholder, for^ne^ her Jørgenn Løcke thill laaß at haffue forfuldt hanns hoffuetgaardt Haßlegaardt medt aldt gaardtzenns eienndomme och rette thill ligelße, skouff, marck, agger och eng, fiskeuandt, fæganngh, waat och thiurt, jnndenn marck och vdenn marck, jnnthedt vnndertagenn i nogenn maade, som handt thaa haffde vdi hanndt och hefft. Och beslutter samme laaß euig thielße paa samme guodtz at werre satt. Ther nest fremblagde for^ne^ herritzthinngsdom, thedt anno,[29] thenndt 19. dag julij, vdgiffuett, som saa besluttis, att eptherdj samme eng findis j Alß jnndsuorett marck och fellig at lige, och alle Alßmennd [haffue] thieris eng liggindis omkrinng samme eng, och

eptherdj att lougen[30] medtfører, at naar sanndmennd skall suerge by emellom, thaa schall enn huer kalde paa thieris kiøpstedt thall endelt paa vedermaals thing, førenndt suergis eller marckeschiell riidis, ellers duer thennd ßidenn jnnthedt, huilcke icke beuißis for^ne^ her Jørgenn Løcke paa riidemenndt och sanndmenndt nogenn affkom[31] eller breffue att haffue hafft. Och effterdj lougen och[32] marckerebning anndenstedtz[33] medfører j samme mening: Huor reebning eller sollskifft schall gaa offuer marcke, thaa giffuis thenndt vnnder reeb, huor ßom stue[34] kiøb eller jnndeell[35] icke [medt][36] steen, stabell eller grøfft finndis att verre affme[r]ct; vdj liige maade eptherdj recessen[37] jnndholder: Huor marckeskiell sueres, thaa beholder huer epther lougenn, saa och eptherdj att for^ne^ her Jørgenn Lycke sielff haffuer ladett giøre och vdsuerge samme marckeskiell, och hanndt thill sig haffde annamitt och thennd jordt och eng, ßom the andre lodtzeier haffde vdj Thorups marck, och ßielff domb vdj slig enn ßag thilfornne forhuerffuitt haffuer paa thu agger paa Thorup marck, och eptherdj for^ne^ her Jørgen Løcke, siiden ßamme marckeschiell giortt er, fraa eierßmenndt, som handt thill samme eng kreffuitt haffde fraa dømbt, er och thenndt domb ennddaa wed magt och vrøgt wor, saa och eptherdj samme eng icke vdj for^ne^ her Jørgenn Løckis laaß naffnngiffuenn er, men [handt?][38] er offuerbødig ßamme sin forfølning thill iaaß att ville vdlegge, hues jordt hanndt haffuer jnndthagett j Alß fellig, naar Alß Heller skouff[45] och Thorup marck kommer thill reeb, och the andre eiger wdj liige maade vdlegger thedt, the jndthagett haffuer, och eptherdj att her Jørgenn Lycke wdj werrie haffuer, huis the andre lodtzeyer haffuer jnndtagett thill Haßlegaardt nordenn for thenndt marckeschiell giortt er, kunde herritzfougedenn icke kiennde epther slig leilighedt for^ne^ her Jørgenn Løcke nogenn rett eller rettighedt thill for^ne^ eng paa Budslett paa Alßmarck och fellig att haffue thill Haßlegaardt offuer marckeskiæll, menn for^ne^ enngh at fylge thill lodtzeier thill Alßmarck, fru Anne Krabbe[39] och hindis medt arffuing thieris lodt och partt ther vdj at nyde och beholde, vdenn her Jørgenn Lycke medt andre adkom eller breffue kanndt beuiße samme eng saa louligenn omstennett och omstablett at verre, som stue eller endeell bør at verre j anndre marck, som thenndt domb widere bemelder. Och satte for^ne^ Michell Skriffuer vdj alle rette, om for^ne^ herritzfougitt icke haffuer dømbt vrett.

Saa møtte Jørgenn Knudßenn i Huorup[40] saa och Søffrenn Block och berette, att samme laaßbreff icke schulle naffngiffue for^ne^ eng, och icke for^ne^ her Jørgenn Lycke paa vedermaalsthing schulle haffue verritt kommitt, for sanndmænndt siidst suor, medt sinn laaße breff eller anndre breffue, och

ßamme eng effther lougenn widt godt. Thißligeste thill thedt første sanndmenndtz thoug berette, att samme eng inthett weedkommer thedt thoug. Och ther huoß beretter for^ne^ Søffren Block, att hannd wdj enn anndenn sag thilforne liige saadan enn domb med her Jørgenn Lycke haffuer dømbt, och menthe sig icke anndett at kunde døme, end ßom hanndt giortt haffuer.

Medt flere ordt och thalle thennom ther om emellom vor.

Thaa epther thiltalle, giennßuar och sagßens leilligheedt, och eptherthj lougenn[41] medtfører, att ther ßom ey kalde aa stue aa kiøb,[42] och gange ey vedt marckeschiell, førennd ßuorett er, thaa duer thennom siidenn thieris akald ey, och effterdj for^ne^ her Jørgenn Lycke haffuer forsommett sig, och icke hanndt eller nogenn paa hanns vegenne er komenn paa vedermolsthing medt ßinn breffue och forschreffne eng veedt kienndis, førenndt ßuoritt vor epther loughenn, thaa epther ßadanne och andre leilligheedt, ßamme herritzthingsdom medt fører, wiide wy jngen aarsag eller thilfaldt,[43] for^ne^ herritzfougitt for ßamme ßinn domb at kunde felde.

Jn cuius rei testimonium sigilla nostra &c.[44]

(1) Dommen er i forlægget dateret 1582, men i dommen nævnes et brev af 1583. Et af stederne må foreligge en fejlskrift. I 1582 var 15. september en lørdag, Viborg landstings ordinære retsdag. – (2) Se 496.20. – (3) Se 496.21. – (4) Se 502.3. – (5) Se 502.4. – (6) Se 502.5. – (7) Se 502.6. – (8) Se 496.34. – (9) Se 496.35. – (10) Jacob Høg (d. 1610) til Trudsholm. – (11) Hovedgården Trudsholm i Kastbjerg s., Gerlev h. – (12) Se 502.11. – (13) Se note 1. – (14) Se 496.8. – (15) Se 496.9. – (16) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (17) Landsbyen Store-Arden (tidl. Arden) i Store-Arden s., Hindsted h. Søren Bloch nævnes endnu i 1620 som herredsfoged i Hindsted h., se GdD IV.359. – (18) Formentlig et marknavn i Als s., Hindsted h. – (19) Landsbyen Als i Als s., Hindsted h. I sognet lå den tidl. adelige sædegård Haslevgård og gården Hedegård, der 16. april 1565 (Kr. Sk. I.103) af kronen blev tilskødet den i dommen nævnte Jørgen Lykke til Overgård. – (20) Christen Friis (d. 1561) til Krastrup. Han fik 20. juni 1536 af sin broder, biskop Jørgen Friis (d. 1547), overladt Ovegård i Ove s., Hindsted h., med underliggende gods, bl. a. Haslevgård i Als s., Als mølle og Fruerlund saltkedel, jf. M. Larsen i Fra Himmerland og Kjær Herred XX (1957–58).186; V. Fribert i Jyske Saml. 2. rk. I (1886–88).511. – (21) Haslevgård, se ovf. note 19. – (22) Herefter udstreget i forlægget *Block*. – (23) Den nu forsvundne landsby Torup i Als s., Hindsted h., der lå syd for Haslevgård. – (24) Se ovf. note 1. – (25) Se 500.37. – (26) vel: afskæres (Kalk. III.858 bet.1&5). – (27) udtale, bemærke (OdS IV.504 bet.1.3). – (28) Ordet mgl. i forlægget. – (29) Intet årstal i forlægget; måske skal der læses: *thette anno*. – (30) JL II.21. – (31) Adkomst. – (32) Formentlig fejlskrift for *om*. – (33) JL I.46. – (34) *Stuf:* den del af bymarken, der ved gave, salg el. på anden lignende måde er skilt fra det bol, hvortil det opr. hørte. Ved rebning regnedes det stadig til det opr. bol. – (35) *endel:* jord, der er særeje (Kalk. I.461a). – (36) Ordet mgl. i forlægget. – (37) Reces 13. december 1558 § 27, stk. 1. – (38) Ordet mgl. i forlægget. – (39) Se 500.39. – (40) Landsbyen Hurup i Als s., Hindsted h. – (41) JL II.21 (æn kallæ the æi a stwf køøp oc gangæ æi with mark skial fyrræ æn sworæt ær, tha dughær thæm ækki sithæn theræ a kallænd, jf.

DgL II.181f.). – (42) den købte stuf. – (43) Lejlighed, anledning (Kalk. IV.352a bet.4). – (44) *&c.* erstatter: præsentibus inferius impressa. – (45) Landsbyen Helbergskov (1390: Ellwerskow) i Als s., Hindsted h.

506 Viborg landsting 10. november 1582

Æskning over en debitor kunne ikke tilstedes, da det ikke var klart, hvor meget af gælden, der var afbetalt. Sag herom måtte først anlægges ved debitors værneting.

Hs.: GkS 1140,2° p. 118 (findes yderligere i 10 hss.).

Overskrift: Enn domb att enn er quitt dømpt for escheningh, for ther icke var enndelig domb gangen i sagenn.

Malthj Jenszønn[1] till Holmgaardtt,[2] Mouritz Stygge[3] till Holbeckgaard,[4] landtzdomere wdj Nøriuttland, och Gunde Skriffuer,[5] lanndtztinghører ibidem, giør vitterligt, att aar epther Gudtz biurdt Mdlxxxij, løffuerdagenn, som er thenn 10. dag nouembris, paa Viiborig lanndtztingh war skickett erlig och velbiurdig mand Chrestenn Skiell[6] till Fußingh,[7] høffuidtzmand paa Bøuffling,[8] hans viße buod, Peder Skriiffuer[9] i Faabierig,[10] paa thenn enne och hagde hid i rette steffnitt Niels Villomßenn,[11] borger i Holstebrouff, paa thenn andenn siide och her j dagh ville haffue hagt eskeningh[12] offuer hanom for femb hundrede och xvj daller hoffuit suma saa och rentte pending, koest, thæring, skadegield epther eskenings liudelße aff Holstebrouff byetingh. Och loed lese samme eskenings vinde och ther huos for^{ne} Niels Villomßens obne bezeglitt breff, aar Mdlxxiij, thenn 6. dag junij, vdgiffuett, som hand med egenn haand vnderschreffuitt haffuer, vdj huilckett hand bekiender sig skyldig att uere for^{ne} Chresten Skiell sex hundre trødue och nie guode enckende[13] wforfalskitt sølffue daler, ther fuld giør,[14] eller fiire marck dannsche i stedenn for huer daller, som er aff the tholff hundritt daller x ringer, som hand hanom skyldig var for hans stalde øxsenn,[15] som hand hans handskrefft[16] paa haffuer, for huilcke for^{ne} sex hundrit trødue och nie daller hand hanom till panntt setter sin husß och gaard i Holstebrouff, som hand sielff paa boer, och hans marck jord, som tha till for^{ne} gaard leger och aff arildtztiid tillegitt haffuer, huilcken for^{ne} gaard, marck jord och egendomb for^{ne} Chrestenn Skiell och hans arffuinge skulle haffue i foruaring for for^{ne} sex hundrede trødue och nye daler, jndtill saa lengie thenn vorder hanom eller hans arffuinge igien affløst for for^{ne} summa daler; dog schulle for^{ne} Niels Villomsßenn same gaard besidde och giffue for^{ne} Chrestenn Skiell rentte aff for^{ne} pending (tha fraa Sancte Mickels dagh[17] och huer aar, emeden same pending stander), som ther aff

thagis[18] till Kiell[19] eller och saa i Dannmarck, huor hand thennom vdthagendis[20] vorder, och yde hannom samme renntte pending paa Bøuffling ad Hellig threj Konngers dag[21] huer aar, emedenn for^{ne} pending stander. Och naar hand bethaler for^{ne} Chrestenn Skiell vndertiiden ett hundre daller och vndertiiden ett anditt hundre daller aff for^{ne} summa daler, tha skall och formindskes aff rentte pending, epther som ther bliffuer aff bethald vdaff hoffuittsummen, huilckett breff findis saaledis wdenn paa schreffuitt: Jtem er vor regennschab klar[22] paa sex hundre daller nie ringer; Sanctij Olluffs dag[23] 1579. Jtem er thenne handskrifft bethallitt saa nehr till femb hundre och xvij daler, och er the thou aars landgild betallitt aff dett jord, som Chrestenn Skiell mig affkiøpte for threj hundre daller; aff Bøuffling, thießdag epther sønndag palmarum,[24] anno Mdlxxxij. Och er the threj hundrede daller indregnitt i the femb hundre och xvj daller, som Chrestenn Skiell kiøbte min marck jord for. Niels Villomsßenn med egen haand.

Ther till suaritt for^{ne} Niels Villomsßenn, att hand hagde vndt Chrestenn Skiell marck jord for threj hundre daller, och hand skulle haffue hans gaard i panntt, och ther for bøed sig i alle rette och mientte, her icke buorde nogin eschening offuer hanom att stedis, førind the till byetingh formedelst domb var adkiild.

Med fliere ord och thalle, thenom therom emellum var.

Tha epther till thale, giennsuar och sagzens leilighed, saa och eptherdj dett befindis for^{ne} Chrestenn Skiell att haffue husß, jord och egendomb i panntt for samme pending, och findis bagh skreffuitt paa breffuitt nogitt aff hoffuittsummen wdj adschiellige maader att uere bethallitt, saa ther med føris i thuiffuell, huad och huor møgitt hoffuittsummen sig nu forstrecker, och dog dielle och eskeningh er gangenn, førind dett ved domb er adskilld, huor møgitt hoffuittsummen bør att uere med rette, thisligeste eptherdj koningh Ericks hanndfestening[25] eblantt anditt medfør, jngen att maa kome till riigens forfølling, førind sagenn bliffuer enndelig forklaritt och ved domb adskiild till vernetingh, om ther nogin tuiell wdj findis, och eptherdj ther icke findis nogin dom, for^{ne} Chrestenn Skiell och Niels Villomsßenn till Niels Villomsßens vernetingh att uere emellum gangenn, viide vii icke nu her eskeningh offuer for^{ne} Niels Villomsßenn att stede, førind for^{ne} Chrestenn Skiell och hand till Holdstedbrouff byething formedelst domb bliffuer adskiild.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa &c.

(1) Se 502.3. – (2) Se 502.4. – (3) Se 504.5. – (4) Se 504.6. – (5) Se 502.11. – (6) Se 497.47. – (7) Se 497.48. – (8) Bøvling slot (nuv. Rysensten) i Bøvling s., Skodborg h., der 1536–1664

var i kronens eje. Under lenet hørte Skodborg og Vandfuld herreder, fra 1595 også Ulfborg og Hind herreder. – (9) Peder Skriver har 1595 bekostet altertavlen i Fabjerg kirke, jf. Trap[5] IX,1 (1965).214. – (10) Landsbyen Fabjerg i Fabjerg s., Skodborg h. – (11) Niels Villomsen var i slutningen af 16. årh. en af de største hestehandlere i Holstebro. I tiden 8. august–27. september 1569 fortoldede han 42 heste i Ribe og i 1570 ligeledes 42 heste, jf. J. Aldal, Holstebros Historie gennem Tiderne 1274–1939 (1939).122. – (12) Om æskning se Matzen, Offentlig Ret II.156f. – (13) enkelte (Kalk. I.476a bet.1). – (14) gør fuldtallig, bringer til fuld størrelse (Kalk. I.801b bet.1; OdS VI.181 bet.4). – (15) Staldøksne er okser, der holdes på stald og fedes med salg for øje; især om de øksne, der efter fedning på særlige gårde i Jylland solgtes sydpå (OdS XXI.913). – (16) Gældsbrev (Kalk. II.150b bet.1). – (17) Mikkelsdag: 29. september. - (18) modtages (Kalk. IV.295b bet.4). – (19) Kiel. – (20) hæver (OdS XXIII.612 bet.46.3). – (21) 6. januar. – (22) afgjort, bragt i orden, bragt ud af verden (Kalk. V.575a, jf. II.523a; OdS X.486 bet.5; sml. DL 3–5–2: *giøre klar* = betale). – (23) Olufs dag: 29. juli. – (24) Palmesøndag, der 1582 indfaldt søndag 8. april; den følgende tirsdag altså: 10. april. – (25) Erik Glippings hdf. 29. juli 1282 § 4 (DdR.76). Reglen gentoges senere ofte, se fdg. 10. februar 1317 § 2, hdf. 1320 § 28, hdf. 1326 § 23, fdg. 28. juni 1340 § 9, fdg. 1. juli 1354 § 6, fdg. 30. oktober 1356 § 9, hdf. 1376 §§ 24 og 30, fdg. 1. september 1466 § 8, hdf. 1483 § 16, jf. § 38, hdf. 1513 § 34, hdf. 1523 § 39, hdf. 1536 § 26, reces 1537 § 17, fdg. 21. februar 1546, reces 1547 § 3 og reces 13. december 1558 § 8. Når i denne dom bestemmelsen citeres efter kong Eriks hdf., beror det vel på, at denne var blevet trykt 1504 og 1508 i Brandis' og Ghemens udgaver af JL.

507 Viborg landsting 19. januar[1] 1583

En mand var blevet fordelt for ikke at have betalt et beløb, der fandtes opskrevet på et i en bog indlagt løst blad, hvorefter han skulle have lånt en sum penge af kirkens midler. Da *optegnelsen om gælden fandtes på et løst stykke papir af anden slags end bogens øvrige papir,* da *gælden ikke var indført i bogen, og* da *den pågældende nægtede at være noget skyldig, dømte landstinget, at de høringer, der havde afsagt fordelingskendelsen, havde gjort uret, hvorfor fordelingen ophævedes.*[2]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 189 (findes yderligere i 24 hss.).
Litt.: Carl Svenstrup, Grenaa Bys Historie A I (1939). 317.
Overskrift: Enn dom, att en mandt var dielt for gieldt epther ett støckie løs papir oc er dømpt aff samme diele och høringe vret at haffue giort.

Jørgen Schram[3] tiill Thiele,[4] Malthj Jenßenn[5] tiill Hollumgaardt,[6] Mouritz Stygge[7] till Holbeckgaardt,[8] landzdommere y Nøriuttlandt, Niels Kaaß[9] till Thaarupgaardt,[10] canntzeler, Peder Gyldennstierne[11] till Thim,[12] Danmarckis riigis marsk, Biørnn Anderßenn[13] till Stiennaltth,[14] Albrit Friis[15] till Haritzkier[16] och Gunde Schriffuer,[17] lanndztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxiij paa Viburgh snapslandzting[18] war skickitt erlig och fornumstigh mandt Matz Erichsenn Schriiffuer,[19] borgemester wdj Grin-

due,[20] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Bertill Sørinßenn y Kiriall[21] paa thenn andenn side, hanom tiltalitt och beskyldte for handt haffuer laditt hanom fordiele for xxx[22] mk. iiij sk. ringer, som hanndt skulle haffue landt aff Ennsleff[23] kiercke peninge, enndog sadann gieldt skulle icke vere hanom [loulig][24] offuer beuist, mienindis fordj handt war wloulig dieltt.

Sambledis hagde hiidt steffnitt for^{ne} Bartill Sørinßenn for ett støckie løs papir, ther er jndsøyitt wdj en bogh och dog icki fest i[25] pergamenthett, wdj huilckitt papir findis schreffuitt, thett[26] Matz Erickßenn skulle vere hannom samme peningh plictigh, mienindis thenn schrifft icki nochsom att uere, att handt nogenn peningh ther epther borde att vdgiffue.

Thesligeste hagde hiid steffnitt Otte Skoemager, Thamis Simenßenn, Michill Nielßenn, Jens Smedt, Olluff Smedt och Eschildt Anderßen, borger y Grindue, som war høringe,[27] for the hanom epther samme skrifftt och [støcke][28] papir dieltte medt wrett, som hanom siøntis.

Saa møtte for^{ne} Bertill Sørinßenn och framlagde enn bogh, wdj huilckenn findis ett blad papir att uere fest i nogitt aff thett anditt papir y bogenn, och dog icke fest y pergamenthet, eller samme bladt papir att uere offuer ens medt bogins papir, [paa huilckett papier][29] Matz Schriffuer y Grindue findis jndschreffuitt for xxx mk. iiij sk. ringer[30] aff kierckens peningh. Ther nest framlagde samme dielsbreff aff Grindue bytingh thenn 10. decembris sist forledinn wdgiffuitt, liudendis for^{ne} Bertill Sørinßenn att haffue laditt fordiele for^{ne} Matz Schriffuer for xxx mk. iiij sk. ringer, [som][31] handt skull haffue landt aff Ennsleff kierckie peninge, som thet dielsbreff viider bemeller.

Ther nest møtte Raßmus Wdzenn paa for^{ne} høringers vegne och framlagde ett tingswinde aff for^{ne} byetingh samme dag wdgiffuitt, som bemeller Michill Nielßenn och hanns medtbrøder høringe att laffue lougsøgtt[32] och dieltt for^{ne} Matz Erichßenn[33] for samme peninge, som Bertill Sørinßenn sagitt[34] hanom fore epther for^{ne} bog, saa lengie same bog stannder wfeldt och vedt sin fuldtmagt. Med miere samme winde medtføre. Och epther slig leglighedtt mientte, thett Matz Schriffuer var louglig dieltt[, och att høringers wlempe icke skulle findes].[35]

Ther till suaritt for^{ne} Matz Schriffuer och berette, thett handt bødt sig wdj [all][36] rette och mientte, att samme skrifft y for^{ne} bog war jndsøyett, icke hagde bordt att haffue veritt annseett, eptherthj thett war y samme bog jndsøyitt, sidenn handt for samme peninge var beskyldt. Thisligeste att for^{ne} høringe hagde dieltt medt wilkor[37] och icki enndelig dieltt, mienindis thenom wrett att haffue giortt.

Medt fliere ordt och tale, thenom ther om emellum war.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagzenns leglighett, saa och eptherthj samme støckie papir, paa huilckitt for^{ne} Matz Schriffuer fore samme peninge er anntegnitt, findis att haffue veritt etth støckie løs papir, førindt thett wdj for^{ne} bogh huos thett anditt papir er indføyit, och dog icki fest y pergamenthett eller altt[38] papieritt, och samme støckie papir icki conncorderer eller er offuer ens medt for^{ne} bogs papir, tha wiste wy osß icki samme støckie papir och schrifft att annsee, ey heller for^{ne} Matz Schriffuer epther thett schrifft plictig att uere nogenn peningh atth vdgiffue, och eptherthj for^{ne} høringe, endog ther fandis wdj for^{ne} sagh tuill, epther slig vnøgactig schrifftt haffuer dieltt, førindt the thenom ther om for fogdenn hagde bodditt wdj rette och aff hanom var tildømpt att diele och y saa made samme vnøgactig schrifftt alenniste annseett och pluttzelig ther epther dieltt for^{ne} Mattz Schriffuer, tha haffuer the ther meth giort wretth, och for^{ne} Matz Schriffuer aff samme diele quitth att uere.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra &c.[39]

(1) Dommen er afsagt på snapslandstinget, ɔ: første ordinære retsdag efter „20. dag jul" (13. januar), i 1583 altså 19. januar. – (2) Jf. ndf. Sjællands landstings dom 19. januar 1597, der statuerer, at en købmands regnskabsbog bør være indbundet, hvis den skal stå til troende. – (3) Se 496.20. – (4) Se 496.21. – (5) Se 502.3. – (6) Se 502.4. – (7) Se 502.5. – (8) Se 502.6. – (9) Se 492.1. – (10) Se 492.2. – (11) Se 496.4. – (12) Se 496.5. – (13) Se 496.12. – (14) Se 496.13. – (15) Se 496.34. – (16) Se 496.35. – (17) Se 502.11. – (18) Se ovf. note 1. – (19) Mads Eriksen Skriver (d. omkr. 1591), nævnes 1575 som byskriver i Grenå og fra ca. 1580 til 1591 som borgmester ssts., se Carl Svenstrup, Grenaa Bys Historie I A (1939–44). 103, 170, 317, 764, 765. – (20) Grenå (stavedes tidl. Grindøugh, Grindugh, Grinder, Grindoe, Grinde). – (21) Landsbyen Kirial i Enslev s., Nørre-Djurs h. – (22) GkS 1140,2° har *xxxij*. – (23) Landsbyen Enslev i Enslev s., Nørre-Djurs h. – (24) Mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (25) Ordet skrevet over linjen i forlægget. – (26) at (Kalk. I.358a bet. 1). – (27) I Jylland foregik fordeling med høringer, ɔ: at dommen ikke afsagdes af dommeren (by- el. herredsfogden), men af 6 dertil udnævnte mænd (høringer). Fordelingsprocessen kaldtes derfor i Jylland ofte høringsdele. Jf. Matzen, Offentlig Ret II.153. – (28) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (29) Ligeledes. – (30) GkS 1140,2° tilføjer: *end tholff och thiuffue marck*. – (31) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2° – (32) d. s. s. fordelt. – (33) ɔ: Mads Eriksen Skriver. – (34) sagsøgt (Kalk. III.661b bet.1). – (35) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (36) Ligeledes. – (37) på betingelser; jf. herved Viborg landstings dom omkr. 1550 (I nr. 158). – (38) Vist fejlskrift for *adt* (= til, ved). – (39) *&c.* erstatter: præsentibus inferius inpressa (således GkS 1140,2°).

508 Viborg landsting 19. januar[1] 1583

Høringer, der af herredsfogden var udmeldt til at påkende en sag om ulovlig skovhugst, havde gjort uret i ikke at ville påkende sagen.

Hs.: NkS 839,2° nr. 201 (findes yderligere i 7 hss.).
Overskrift: Enn dom, att høring haffuer giortt vrett, att the icke ville diele, epther som the var til neffnt.

Jørgenn Schram[2] till Thielle,[3] Malthj Jennßin[4] till Hollumgaardt,[5] Mouritz Stygie[6] till Holbeckgaardt,[7] landtzdomere y Nøriutlandt, Niels Kaass[8] till Aarupgaardt,[9] kon: mays: cantzeller, Peder Gyldennstierne[10] till Thim,[11] Danmarckis riigis marsk, Peder Munk[12] till Estuadgaardt,[13] kon: mays: amerall, Jørgenn Roßennkrandz[14] till Roßennhollum,[15] Biørnn Anderßen[16] till Stienalt,[17] Manderup Pasbierig[18] till Hageshollum,[19] Chrestin Skiell[20] till Fußingø,[21] Albrit Friis[22] till Haritzkiær[23] och Gunde Schriffuer,[24] landztinghører, giøre wittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxiij paa Viborg snaps landzting[25] war schickett erlig och velbyrdigh mandt Jacob Siøefeldt[26] till Visborig,[27] leensmandt paa Aarhussgaardt, paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnit Sørin Jnguordzen y Ensleff,[28] Eskild Perßin y Hegidall,[29] Morthin Chrestinßen y Henit,[30] Chrestinn Anderßin y Fallerup,[31] Lauritz Jepßin y Hammelløff,[32] Jep Block y Kiørstrup[33] paa thenn andin siide, thennom tiltalit och beskylte, for the icke ville diele nogien Gierildt[34] byemendt, for the haffuer hugitt mange eeger och bøgier vdi hanns skouff, som siønnsmendt om hiemellit haffuer, och the skulle vere sielffuer miestin part hanns egin thiennere och borde att haffue tilsiønn till skoffuin, och fogdin haffuer vpneffnit høringh, att the skulle dielle for^{ne} mendt, och the dog thet icke giøre ville, mienindis thennom ther medt wrett att haffue giortt.

Saa møtte for^{ne} Sørin Jnguordzin paa sine egin och sin medbrøders hørings vegnne och beretthe, huorledis ther jngin beuißningh skulle vere for thennom framlagt, att ther skulle haffue seett samme mendt huge y for^{ne} skouff, och ther fore mellit thennom quit, mienindis thennom ther medt jngin vrett att haffue giortt.

Ther till suarit Jacob Siøfeldt och mienthe, att eptherthi heritzfogdin haffuer anseet huis tiltale, hans bønder hagde till for^{ne} mendt, och opneffnit høring,[35] att the skulle diele thennom, mienindis att the tha hagde bordt att haffue søgt thennom.

Medt fliere ordt och tale, thennom ther om emellum var.

Tha epther tiltale, giensuar och sagzenns legligheth, saa och eptherthi samme byemendt for for^{ne} skouffhug till tingi medt høringers diele louglig tiltalit och forfuldt var, och heritzfogdin haffuer opneffnit for^{ne} høringh, at the samme byemendt skulle dielle, och the dog thet icke giortt eller wdrette ville, och ei heller thieris iij marck vdlagtt, sameledis icke heller beuißser thennom for

fougdin sig att haffue bødit vdi rette, om the var plictig att dielle eller icke, epther som the sielff beretther, forminthe samme mendt for for^{ne} tiltale borde quit at uere och ladit thennom aff fogdenn enthenn bliffue fradømpt eller tildømpt at diele, eptherthj the forminthe y sagin tuill att uere i medin thennom ther vdi sielff dom tiltagin och epther som the sielff bekientt haffuer for^{ne} mendt for samme tilltale frij hiemmllit, endog thet icke war thieris dom, medin fogdin hagde bordt ther om att kiende, om thet ellers hagde verit satt for hannom vdj rette, tha haffuer the ther medt giortt vrett.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Se 507.1. – (2) Se 496.20. – (3) Se 496.21. – (4) Se 502.3. – (5) Se 502.4. – (6) Se 502.5. – (7) Se 502.6. – (8) Se 492.1. – (9) Fejl for Tårupgård; se 492.2. – (10) Se 496.4. – (11) Se 496.5. – (12) Se 496.6. – (13) Se 496.7. – (14) Se 496.10. – (15) Se 496.11. – (16) Se 496.12. – (17) Se 496.13. – (18) Se 496.22. – (19) Se 496.23. – (20) Se 497.47. – (21) Se 497.48. – (22) Se 496.34. – (2) Se 496.35. – (24) Se 502.11. – (25) Se 507.1. – (26) Se 497.41. – (27) Se 497.42. – (28) Landsbyen Enslev i Enslev s., Nørre-Dyrs h. – (29) Landsbyen Hegedal i Fjellerup s., Nørre-Dyrs h. – (30) Landsbyen Hemmed i Hemmed s., Nørre-Dyrs h. – (31) Landsbyen Fjellerup i Fjellerup s., Nørre-Dyrs h. – (32) Landsbyen Hammelev i Hammelev s., Nørre-Dyrs h. – (33) Vist Kolstrupgårde i Nimtofte s., Nørre-Dyrs h. – (34) Landsbyen Gerrild i Gerrild s., Nørre-Dyrs h. – (35) Om høringsdele se 507.27.

509 Viborg landsting 16. marts 1583

En sag, der var indbragt for rigens kansler, kunne ikke pådømmes af landstinget.

Hs.: GkS 1140,2° p. 301 (findes yderligere i 3 hss.).
Ingen *overskrift* i forlægget.

Jørgen Skram[1] till Thielle,[2] Malthj Jenssen[3] till Holmgaard,[4] landtzdomere wdj Nøriuttland, och Gundj Skriifuer,[5] landtztingshører ibidem, giøre vitterligt, at aar epther Gudtz biurdt Mdlxxxiij, thenn 16. dag martije, paa Viborig landtztingh war schickett erlig och velbordig mand Anders Skram[6] till Deibieriglund[7] paa thenn enne och hagde hid i rette steffnitt Mouritz Nielßen i Halbye[8] paa then anden siide for en domb, hand her till landtztingett forhuerffuitt haffuer, att hand er quitt dømpt for nogin dielle, hand wdj war for nogin skaffshug, hand schulle haffue giortt Peder Chrestensßøn, och same domb icke schulle liude lenger, jndtill hand steffnitt paa nye. Och berette, att hand schulle haffue laditt giøre skodtzmoll[9] paa sine breffue, tha for^{ne} domb ginge, att the schulle vere heden skichett till riigens cantzler, och nu framlagde riigens xv dags breff, thenn 23. februarij sist forleden vdgiffuett, och

mientte fordj same vendelig domb borde att uere och bliffue, som then vdømpt var, och att sagenn buorde huos riigens cantzeler att bliffue och ordielis, som thenn er indkomen.

Saa møtte for^ne^ Mouritz Nielßen och berette, att ther ingen ville giøre skodtzmoll loulig, tha for^ne^ domb ginge, huilcken domb hand framlagde her aff landtztingett dette aar thenn 2. februarij vdgiffuett, wdj huilcken hand er dømpt aff same dielle, som hand till heridtzting och landtzting wdj komen er, jndtill for^ne^ Anders Skram steffnitt paa nye, komb her med same dielsbreff och beuiste for^ne^ Mouritz Nielsßen loulig att uere fordieltt, som thenn domb vider bemeller, och mientte same domb loulig och rett att uere.

Med fliere ord och thalle thenom ther om emellum war.

Tha epther till thale, giensuar och sagens leilighed, saa och eptherdj same sagh for riigens rett er indkomen, viste vii osß icke nu domere ther wdj att uere, menn ther at ordiellis,[10] som thenn begiønnt och indkomen er.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa &c.

(1) Se 496.20. – (2) Se 496.21. – (3) Se 502.3. – (4) Se 502.4. – (5) Se 502.11. – (6) Anders Skram (d. 1619) til Dejbjerglund. – (7) Den tidl. hovedgård Dejbjerglund i Dejbjerg s., Bølling h. – (8) Landsbyen Halby i Stavning s., Bølling h. – (9) Påberåbelse (Kalk. III.828a bet.1). – (10) pådømmes, afgøres (Kalk. III.381b).

510 Viborg landsting 16. marts 1583

Adelsmænd kan for gæld kun sagsøges ved rettertinget.[1]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 188 (findes yderligere i 21 hss.[2]).
Reg.: 3773 (datering: 1583 uden dag).
Tryk: GdD III.302 note 1 (udtog; efter NkS 836b,2°).
Litt.: J. E. Larsen.546.
Overskrift: Enn dom, att en adelsmandt icke maa diellis for gieldt, men meth rigens rett tiltalis.

Malthj Jenßen[3] till Hollumgaardt,[4] Mouritz Stygge[5] till Holbeckgaardt,[6] landtzdommere y Nøriuttlandt, Peder Munck[7] till Estuadtgaardtt,[8] kon: majs: amilrall, Albritt Skiell[9] till Jungitgaardtt,[10] Erich Lange[11] till Engilstholm,[12] Anders Schram[13] till Deidbierighlundt[14] och Gunde Schriffuer,[15] landztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxiij, thenn 16. dagh martij, paa Viburg landzting war skichitt erlig och velbyrdig mandt Henndrich Friis[16] till Vaskergaardt,[17] hans viße[18] buodt Jens Chrestinßenn y Bircke[19] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Gregorius Batzkeer,[20] borger wdj Wiburgh, paa thenn andenn side, for handt till Wiburg byeting haffuer

laditt hanom fordiele for nogenn gieldt, endog handt mintte, att handt hanom inthett plictig var. Thisligeste att handt icki skulle motte diele enn adilsmandt, och att handt fordj borde aff samme diele quitt att uere.[21]

Saa møtte for^{ne} Gregorius Batzkeer medt samme dielsbreff aff Viburg byeting vdgangitt, liudendis hanom ther att haffue laditt fordielle for^{ne} Hendrich Friis for enn oxße saa guodt som sex dallere och for ett less hiø och ett less haffre, som thet dielsbreff wiider bemeller. Och ther huos berette, att handt haffuer lægit[22] for^{ne} Henndrich Friis, och handt ther for bleff hanom samme gieldt plictigh och mintte, thett[23] handt var louglig fordieltt.

Medt fliere ordt och tale, thenom ther om emellum war.

The epther tiltale, giennsuar och sagzens leglighett, szaa och eptherthj handfestningenn[24] saa vell som receßinn[25] formeller, ingenn att maa døme eller ordiele[26] om the sagere, som nogen addilsmandz ære eller lyff er annrørindes vdenn kon: majs: sielff medt mieninge Danmarckis riigis raadt, och eptherthj lougenn[27] medføre, att huilckenn mandt, ther bliffuer feldt till kongins eller bundens rett, saa handt er skyldig att gielde sinn threj march, tha maa hans gotz ey affhendis, huerckenn bofæe eller anditt, førindt handt haffuer rette giort bundenn och kongenn, och maa handt ingenn søge,[28] om handt fanger nogenn diels; wdj lige made receßenn[29] och medt føre, att ther som nogenn mandt vinder epther thenn mandt, ther laugsøgtt[30] er till sinn iij mk., tha er the alle felde, ther vinder epther hanom, endog handt vinder sandingenn, och vinder handt sist, tha felder handt ey wdenn sigh sielff, saa ther aff er nochsum att forstaa, atth huem y saa made er fordiellt, jcke føer hand retter for sig, kandt vere thenn mandt, ther nogenn lougmoll maa forfølge eller wdj vere, och wdj lige made er hans lempe forneer, tha epther slig leglighedtt, som forberørtt er, att ingenn vdenn kongenn medt mienige Danmarckis riiges raadt maa dømme paa noginn the sagere, som er nogin adilsmandz [liif och][31] ære anngiellindis, och thett er for^{ne} Henndrich Friißis lempe forner saa att uere offueruondenn,[32] att handt icki kunde nogenn søge, ther handt hagde tiltale till, eller kundskab[33] bere eller stedis indenn tingie nogenn lougmoll att wdj were eller wdrette, och till sin threj march bødder att uere faldenn, kunde wy icki kiende hanom saa louglig dieltt att uere, som thett sig bør, och ther for bør aff samme dielle quitt att uere. Men ther som for^{ne} Gregorius Batzkeer formiene sig att haffue nogenn rett eller tiltale till for^{ne} Henndrich Friis for gieldtz sagh, tha thett aff hanom vedt dom oc medt rigenns rett att wdfør-dre,[34] som thett sig bør, och tha gaa ther om huis rett er.

Jn cuius rej testimonium &c.[35]

(1) Jf. Sjællands landstings dom 5. december 1576 (se III nr. 450.1), cf. derimod Viborg landstings dom 21. maj 1576 (III nr. 440). – (2) I RA Hss V B 21 er dommen indført to gange. – (3) Se 502.3. – (4) Se 502.4. – (5) Se 502.5. – (6) Se 502.6. – (7) Se 496.6. – (8) Se 496.7. – (9) Albret Skeel (d. 1609) til Jungetgård, søn af landsdommer i Nørrejylland Herman Skeel (d. 1555). Han dræbte i 1608 fogden på Brandholm Niels Jensen; for dette drab og for krænkelse af tingfreden dømtes han fra livet ved rettertingsdom 25. januar 1509 (Secher, Rettertingsdomme II.255ff.) og blev halshugget 27. s. m. i Horsens. – (10) Hovedgården Jungetgård i Junget s., Nørre h. – (11) Se 500.23. – (12) Se 500.24. – (13) Se 509.6. – (14) Se 509.7. – (15) Se 502.11. – (16) Henrik Friis (d. 1591) til Vadskærgård og Hassing. – (17) Hovedgården Vadskærgård i Tørring s., Skodborg h. – (18) befuldmægtigede (Kalk. IV. 844b bet.1). – (19) Muligt fejlskrift for *Bierre* (= bjerg) og kunne da være navnet på det nuv. Underbjerg (i ældre kilder: Tørring Bierg) i Tørring s., Skodborg h. Underbjerg ligger i nærheden af Vadskærgård. GkS 1140,2° har *Biertt.* I nabosognet Flynder nævnes i matriklen 1688 en nu forsvunden gård *Birch*, jf. Danmarks Stednavne nr. 17, 1. halvbind.58. – (20) En *bartskær* er en barber, der i ældre tid også havde nogen kirurgisk uddannelse, jf. ndf. ved note 22 (Kalk. I.109a). – (21) GkS 1140,2° tilføjer: Och saatte ther for i rette, om hand icke borde for samme dielle quitt att uere. – (22) lægt, kureret, helbredt (Kalk. V.684b). – (23) at (Kalk. I.358a bet.1). – (24) Christian IIs hdf. 22. juli 1513 § 19 (DKH.60) og Frederik Is hdf. 3. august 1523 § 24 (ib.73). En tilsvarende bestemmelse fandtes ikke i de senere hdf. – (25) Reces 24. august 1537 § 14, reces 21. december 1551 § 16, reces 13. december 1558 § 27, sidste stk., jf. fdg. 1. september 1466 § 6, fdg. 21. februar 1546. – (26) dømme, påkende, afgøre (Kalk. III.381b). – (27) JL II.67. – (28) sagsøge, stævne (Kalk. IV.277b bet.6). – (29) Reces 13. december 1558 § 17, jf. reces 21. december 1551 § 14, reces 6. december 1547 § 8, stk. 3, RR § 1 (Da. Mag. 3. rk. I.179f.). – (30) d. s. s. fordelt. – (31) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (32) GkS 1140,2° har *foruonden*, hvilket vist er rigtigere. – (33) Vidnesbyrd (Kalk. II.658b bet.3). – (34) indkræve (Kalk. IV.554b bet.1&2, jf. 556a). – (35) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius inpressa (således GkS 1140,2°).

511 Viborg landsting 13. august 1583

En mand havde af sine søstre tilkøbt sig sin afdøde faders gård og den arvepart, søstrene havde i vente efter deres endnu levende moder. Dispositionen kendt ugyldig, da en broder var fraværende og endnu ikke udskiftet af fælliget.[1]

Hs.: GkS 1140,2° p. 332 (findes yderligere i 8 hss.).
Reg.: 3753.
Tryk: GdD IV.23ff. (efter Thott 1201,2°).
Litt.: Stemann, Retshistorie.308 note 2; Matzen, Privatret I.150; sa., Privatret II.66; Chr. Kier.42; Stig Iuul, Kodifikation.52.
Ingen *overskrift* i forlægget; i GkS 1137,2°: Ehnn dom om kiøb, som giøris wdj felligh.

Malthi Jenssen[2] till Holmgaard,[3] Mouritz Stygge[4] till Holbeckgaard,[5] landtzdomere wdj Nøriuttlannd, och Gundj Skriifuer,[6] landtztingshører ibidem,

giøre vitterligt, att aar epther Gudtz biurdt 1583, denn 13. dag augustj, paa Viiborig landtztingh war schickett Jens Nielsßønn i Bolbøll[7] med en opsettilße her aff landtztingett i dag xiiij dage vdgangitt, liudendis hanom tha att haffue hiid wdj rette steffnitt hans broder, Jep Nielsßønn, ibidem, for hand schulle haffue kiøbt med nogen aff hans søsters mændt wdj denn gaardt, the wdj boer, tha hand war vden landtz, och vor hans verge och kiøpt samme egendomb for fellidtz pending och mientte fordj, hand borde att uere diellactig i same guodtz, och for hand schulle haffue kiøpt hans møderne i same for^{ne} guordt, enndog thieris moder end nu leffuer, och mientte fordj dett kiøb icke burde nogen mact att haffue.

Sameledis hagde hiid steffnitt Anna,[8] her Jffuerßis,[9] Giertrud Nielsdatter, Elne Nielsdatter, Maren Nielsdatter och thieris lauguerger for same guodtz, the sold haffuer, som hand mientte jcke loulig eller rett att uere.

Tha for nogen leilighed sig thenn tiid her vdindenn begaff, bleff samme sagh opßatt till j dagh, och nu bøed Jens Nielsßønn sig i alle rette.

Saa møtte Jep Nielsßønn och framlagde samme skiødebreff aff Nørheritzting aar 1581,[10] thenn 29. junij, vdgiffuett, otte mend vonditt haffuer, dett[11] herr Jffuer Eskilßen[12] i Odum[13] paa sin høstru, Anne Nielsdatters vegne, Madtz Lauridtzen i Strellou[14] paa sin høstrue Elne Nielsdatter hinders vegne, och Eske Chrestenßen i Roßenndall[15] paa sin høstrue Maren Nielsdatters vegne stode for en besidendis tingsdom[16] med for^{ne} thiris høstruer, som stode personlig for tingsdomb med thenom, och med ald thieris frij vilge, beraad houff och samtøcke, med samell hender[17] och mund giorde for^{ne} Jep Nielsßønn i Bolbøll enn fuld, frij, trøg, euige och endelig skiøde och egendomb paa ald thenn arffuelod, dield och rettighed, som thennom och for^{ne} thieris høstruer er till arffue faldenn epther thieris fader, sallig Niels Chrestensßønn, i Bolbøll, och som thenom kand nogen tiid med rette till arffue falde epther thieris moder, Karen Jensdatter i Bolbøll, naar som heldst Gud allermectigste hinde buortt kalder aff thenne verden, wdj Bolbøll och Bolbøll rette egindomb och tillegilße, som samme skiøde i sig sielff ydermiere indholder och vduißer. Och mientte Jep Nielsßøn, att thenn buorde ved mact att uere; och ther hand bleff tillspuordt, om hand var wgiifft och huos hans moder, tha hand kiøpte same egendomb, tha bekiende hand dett.

Med fliere ord och thalle thenom ther om emellum war.

Tha epther till thale, giennsuar och sagens leilighed, saa och eptherdj dett befindis, som for^{ne} Jep Nielsßønn icke heller sielff her i dagh kand beneye,[18] att tha hand haffuer kiøpt med sin suagere, hans søsteris hoßbunder, huis

thenom i same gaardt epther thieris och hans fader var arffueligen tillfalden, att hand tha haffuer weritt hans moders verge och paa mad och moll[19] wdj flede och felge huos hinder wdj boen, som Jens Nielsßønn var vdskiifft, tha eptherdj lougen[20] formelder, att bunde sønn i fellig haffuer icke forloddis[21] &c., vide vi icke anditt ther om at sige, end for^ne^ Jens Nielsßønn bøer jou i same kiøb diellactige att uere vdj lige maade, eptherdj for^ne^ Jep Nielsßønn och haffuer kiøpt same tiid aff for^ne^ sin suagere, huis arffue thenom kunde tillfalde epther thieris høstruers moder (som endnu leffuer) och icke befindis samme egendomb till hinders børnn att haffue oplatt, medenn som forbemeltt er befindis for^ne^ Jep Nielsßønn tha sielff hinders verge att haffue veritt och i saa maade then, ther sin moders och hinders arffuings gaffnn och therffue skulle vide, tha kunde vii epther saadann leilighed jcke kiende dett kiøb saa loulig att uere giortt, att dett bør nogin mact att haffue.[22]

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa &c.

(1) Jf. rettertingsdom 31. maj 1578 (III nr. 450). – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Se 502.11. – (7) Landsbyen Bjølbøll i Oddum (Ådum) s., Nørre-Horne h. – (8) Anna Nielsdatter, gift 1. gang med nedenn. kapellan Iver Eskesen, 2. gang med sognepræst for Oddum menighed hr. Christen Pedersen, jf. E. Qvistgaard, Præstehustruer, der helt eller delvis mangler i Wibergs Præstehistorie (1934).109, sa., Præstehustruer, der mangler i Wibergs Præstehistorie (1936).9. – (9) Iver Eskesen, kapellan i Oddum, hvor hans fader, Eske Nielsen, da var sognepræst, jf. KhS 3. rk. II.211. – (10) GkS 1137,2° har *1531*, hvilket må være fejlskrift. – (11) at (Kalk. I.358a bet.1). – (12) Se ovf. note 9. – (13) Oddum (Ådum) i Oddum s., Nørre-Horne h. – (14) Landsbyen Strellev i Strellev s., Nørre-Horne h. – (15) Landsbyen Rosendal i Oddum s., Nørre-Horne h. – (16) *besidendis tingsdom* (siddende ret, jf. GdD IV.24 note 3; Kalk. I.164a bet.3) bet. vist, at retten er sat, ɔ: at forhandlingerne på tinget er begyndt. – (17) Skødning af flere foretoges ved at skødegiverne tog hinanden i hånden. – (18) benægte; GkS 1137,2° har *benechte*. – (19) måltid (Kalk. III165a bet.9). GkS 1137,2° har *madt och øll*, hvilket vist er en forvanskning. – (20) JL I.12 (med overskriften: *At bondæ sun i fælagh hauær ækki forlotæs*, jf. DgL II.44, jf. III.6,205, Verner Dahlerup.9). – (21) forlods, i forvejen, før deling finder sted, jf. Verner Dahlerup.80. Alt hvad medlemmerne i fællesboet erhvervede gik til fælles bedste, og en søn kunne ikke ved skifte forbeholde sig sin selverhvervede formue; den skulle lægges til boet og deles med det. – (22) Kolderup-Rosenvinge antager (GdD IV.23 note 1), at da det i domskonklusionen udtrykkeligt nævnes som grund, at moderen endnu levede og ikke havde opladt sin ejendom til børnene, udtrykker dommen måske, at salg af ventende arv ansås for ugyldigt, hvilket først lovfæstedes i DL 5–2–81. Ældre domme har dog tilladt salg af ventende arv, se rettertingsdomme 17. juni 1572 (GdD III.174ff.) og 31. maj 1578 (ib. 310ff., III nr. 448). Matzen, Privatret I.150, hævder, at der ikke haves klar hjemmel for den sætning, at en i øvrigt gyldig overdragelse skulle være ugyldig, fordi genstanden var ventende arv.

512 Viborg landsting 31. august 1583

Vidnesbyrd og synsforretning om markeskel, der ikke bekræftes ved sandemænds eller ridemænds breve, er ugyldige.

Hs.: GkS 1140,2° p. 113 (findes yderligere i 11 hss.).
Ingen *overskrift* i forlægget.

Jørgen Skram[1] till Thielle,[2] Malthj Jensen[3] till Holmgaard,[4] Mouritz Stygge[5] till Holbeckgaard,[6] landtzdomere wdj Nørjutland, Palli Juell[7] till Stranditt[8] och Gunde Schriffuer,[9] lanndtztinghører, giør vitterligt, att aar epther Gudtz biurdt Mdlxxxiij, thenn 31. augustj, paa Viborig landtztingh war schickett erlig och velbiurdig mand Jørgenn Roßennkrandtz[10] till Roßennholm,[11] høffuidtzmand paa Kalløe,[12] paa thenn enne och hagde hid i rette steffnitt Niels Raßmusßønn i Kristrup,[13] Peder Nielßenn i Gießing,[14] Raßmus Lasßenn ibidem, Raßmus Frandtzønn i Thøistrup,[15] Søren Madtzønn i Viffueld,[16] Jens Jensßønn ibidem, Niels Frandsßønn i Allestrup,[17] Lasß Thußønn ibidem och Søren Jensßøn i Thøistrup paa thenn anden siide for ett vinde, the nogin tiid siden forledenn med Jens Bangh i Kiergaard[18] schall haffue vondett om dett skiell emellum Allestrup, Vedelbye[19] och Kiergaards kier paa thenn brugh, som the schulle haffue hagt till Allestrup och Kiergaardt i same kier, fraa thenn gamell opkast[20] och saa wdj nøer till thenn stien,[21] som skall stande paa Ørsted marck,[22] epther som same thieris vinde ydermiere skall formelle. Huilckenn for^{ne} thieris vinde hand mientte wsandrue att uere, eptherdj ther icke schall findis skiell att uere giortt emellum for^{ne} byer och ther for icke borde ved mact att bliffue eller att komme Erich Espensßønn i Vedelbye till hinder eller skade.

Disligeste hagde hid steffnitt Søren Nielsßønn i Vodkier,[23] Niels Chrestensßønn i Allingh[24] och thieris medbrøder for ett siønn, the hiemblitt haffuer om marckeschiell emellum Allestrup och Vedelbye, och thieris siønn icke schulle vere enndelig, medenn med villkuor[25] siønitt, och huilcken for^{ne} vinde ey eller for^{ne} siønn med sandmendtzbreff eller riidemendtz breff schall befestis, och att ther buorde att sueris om marckeschiell och icke nogin vindismændt att kunde vinde om marckschiell, och att samme siønn och vinde fordj buorde macteløs att uere.

Frambdielis hagde och hiid steffnitt Jens Bangh i Kiergaardt, som same vinde och siønn forhuerffuitt haffuer.

Saa møtt Jens Bangh och framlagde samme vinde aff Haldheridtztingh[26] dette aar, mandagenn for Sanctij Laurentij dagh,[27] vdgiffuett, Niels Raßmus-

ßønn i Kristrup først for otte mennd att haffue vondett i xxxvj aar, att paa the tiide var hand boendis i Allestrup, tha er dett hanom fuld vitterligt, att the wdj Allestrup och wdj Kiergaardt brugt wdj dett Vesterkier, och hand med var att slaa och riuffue dett till Allestrup och Kiergaardt fraa thenn gamill opkast for thenn sønder ende, som Vedelbye mend paa thenn enne och Allestrup och Kiergaardtz mend paa then andenn siide kiendis for rett skiell, och saa wdj nør paa till thenn stien, som stander emod Ørsted marck fraa same opkast vd till stienen paa øster siide. Peder Nielsßønn i Giesing vdj v aar lige saa att haffue vonditt. Raßmus Lasßønn i v aar, Raßmus Frandtzenn i Thøigstrup y x aar, Sørenn Madtzønn i Viffueld i v aar, Jens Jenßønn ibidem i v aar att haffue vondett. Tha haffuer the wdj Allestrup och Kiergaard brugt samme kier, och the haffuer med veritt att slaa och bruge dett till Allestrup och Kiergaardt fraa same gamill opkast och vd till thenn stienn emod Ørsted marck østen till stienen, och the wdj Allestrup och Kiergaardt haffuer holdt dett for skiell. Niels Frandtzønn i Allestrup wdj v aar att haffue vondett, siiden hand i landett hiem kamb, haffuer hand med veritt dett ligesaa att slaa och bruge till Allestrup och Kiergaardt, och førind hand kam aff lanndett, tha var hand med dett lige saa att slaa och bruge vd till Balom.[28] Laß Thußønn i Kiergaardt wdj v aar att haffue vondett, tha haffuer hand med veritt same kier att slaae och bruge till Kiergaardt, och the haffuer hagt aff Allestrup mennd for thieris thiur[29] att føde &c. Søren Jensßønn i Thøgstrup att haffue vondett, att hand haffuer med veritt att slaae och bruge dett i threj aar till Allestrup och Kiergaardt, och tillforn i xx aar haffuer hand med veritt att slaa och bruge dett for thenom i Allestrup och Kiergaardt fraa same forbeneffnntt gamill opkast och till for^{ne} stienn &c. Ther huos framlagde ett vinde aff for^{ne} heridtzting same dagh vdgiffuet, otte mennd vonditt haffuer, att the var vdj dett Vester kier till Allestrup och Kiergaardt, vd med Vedelby kier, fraa thenn gamill opkast for thenn sønder ende, som granderne i Vedelbye paa thenn enne och Allestrup och Kiergaard paa thenn anden siide kiendis for rett skiell att uere, som Jens Bangh thenom tillkreffuitt hagde. Tha kundgiorde for^{ne} viij siønßmendt, ther som thenn stuore stien ved Ørsted marck schall vere skiell emellum Vedelbye kier, Allestrup och Kiergaards kier, och ther som kieritt schall vere saa brett i thenn norder ende som i thenn sønder ende, tha haffuer Vedelbye mennd slagett ind i Allestrup och Kiergaardtz kier xxiiij faugenn[30] emod thenn norder ende och saa xvj faugen nogitt op miere i sønnder, och saa end miere i sønder xiiij faugenn, som Erich Espensßønn i Vedelbye ved kiendis och bestoed, att hand och Raßmus Chrestensßønn ibidem

hagde laditt slaae, och paa stedenn stoed threj stacker hiøe, rødden[31] och forderffuitt, førind dett anditt hagde veritt slagenn, som the vinder viider bemeller, och miente same vinde och siøn rett att uere.

Med fliere ord och thalle thenom ther om emellum var.

Tha epther till thalle, giennsuar och sagsens leilighed, saa och eptherdj samme vinde och siønn er marckschiell anrørinde, och icke the med sandmendtzbreff eller riidemendtzbreff bekrefftis,[32] tha finde vii epther saadan leilighed samme vinde och for^ne^ siønßvinde macteløs att uere och icke att komme Erich Espensßønn till hinder eller skade, førind dett med sandmendtzbreff eller riidemendtz breff bekrefftis kannd &c.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa &c.

(1) Se 496.20. – (2) Se 496.21. – (3) Se 502.3. – (4) Se 502.4. – (5) Se 502.5. – (6) Se 502.6. – (7) Se 504.14. – (8) Se 504.15. – (9) Se 502.11. – (10) Se 496.10. – (11) Se 496.11. – (12) Kalø slot i Bregnet s., Øster Lisbjerg h., hvormed Jørgen Rosenkrantz var forlenet 1563–96. – (13) Landsbyen Kristrup i Kristrup s., Sønderhald h. – (14) Landsbyen Nørre-Gesing i Gesing s., Sønderhald h. – (15) Landsbyen Tøjstrup i Vejlby s., Sønderhald h. – (16) Landsbyen Vivild i Vivild s., Sønderhald h. – (17) Landsbyen Allestrup i Vejlby s., Sønderhald h. – (18) Gården Kærgård (nuv. Julielund) i Vejlby s., Sønderhald h. Jens Bang boede endnu i 1601 på Kærgård. – (19) Landsbyen Vejlby (tidl. skrevet Wedelby) i Vejlby s., Sønderhald h. – (20) Opkastning: jordvold, kastet op af grøften (Kalk. V.773b; Vider og Vedtægter III.687a); *kast* bet. skeldige el. grøft, inddiget el. indgrøftet jord (OdS X.159 bet.8.2; Feilb. II.102), jf. *opkaste:* ved ophobning af jord, sten o. l. at danne en vold (OdS X.861). – (21) Sten. – (22) Landsbyen Ørsted i Ørsted s., Rougsø h., der grænser op til Vejlby s., Sønderhald h. – (23) Den nu forsvundne landsby Vodkær (nævnes endnu i 1608) i Vivild s., Sønderhald h. – (24) Enten landsbyen Øster-Alling i Øster-Alling s., Sønderhald h., el. Vester -Alling i Vester-Alling s., Sønderhald h. – (25) Betingelser, Forudsætninger; jf. ndf. ther som thenn stuore stien ... schall vere skiell ... och ther som kieritt schall vere saa brett. – (26) Sønderhalds herredsting. – (27) St. Laurentius' dag: 10. august. – (28) Har ikke kunnet lokaliseres. *Ballum* er et ret alm. stednavn i Jylland, men der kendes ingen eksempler i nærheden af Vejlby. Måske kunne der være en sammenhæng med markbogens *Synder Balle Agerrer* i Vejlby (1498: Sønnerballker). – (29) Tyr (Kalk IV.404b), vel: *bytyr*, ɔ: en tyr, som bymændene holdt i fællesskab. – (30) Favne; som længdemål er 1 favn = 3 alen. – (31) rådden. – (32) Jf. JL II.21.

513 Viborg landsting 18. januar[1] 1584[2]

En part, der ikke havde forfulgt sin sag for rigens kansler, havde ikke krav på sagsomkostninger (kost og tæring), selv om han havde vundet sin sag ved herredsting, landsting og retterting, hvis hans modpart havde givet møde under sagen.[3]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 186 (findes yderligere i 27 hss.).

Reg.: 3849 (datering: 1584 uden dag).
Tryk: GdD IV.47f. (efter NkS 836b,2°).
Litt.: Stemann, Retshistorie.273 note 2; Matzen, Offentlig Ret II.123.
Overskrift: Enn dom om kost och thæring for then sag, som icke er jndkomen fore rigens ret oc forføllling.

Jørgen Skram[4] tiill Thiele,[5] Malthj Jenßenn[6] till Hollumgaardt,[7] landzdommere y Nøriuttlandt, Jørgenn Friis[8] till Krastrup,[9] Thamis Faßie[10] till Vennergaardt,[11] Offue Jull[12] till Kieldtgaardt[13] och Gunde Schriffuer,[14] lanndtztingshører, giøre wittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxiiij[15] paa Viburg snapslandzting[16] war skickitt erlig och welbyrdig Mogins Krag[17] til Aggerkrogh[18] och gaff tilkiende, huorledis erlig och velbyrdig mandt Lauritz Schram[19] till Hastrup[20] hanom till sieniste herdage, ther holdtis wdj Kiøbinghaffnn,[21] hagde [hanom][22] steffnitt och kallitt for enn trette, ther sig emellom [thenom][23] om enn gaardt [i Vrre][24] begiffuitt haffuer, och dommen tha for^{ne} Lauritz Schram att were medt falden, och nu the hiem kommen er, ville for^{ne} Lauritz Schram for samme trette kost och thæring aff hanom wdførdre, ligeuell sagenn icki hagde veritt for riigens cantzler, formienindis fordj, thet[25] handt icki war hanom nogenn kost och thæring plictigh.

Tha war for^{ne} Lauridtz Skram her idag tilstede och berette, att for^{ne} Mogins Krag haffuer hanom trette paa førtt for samme gaardt, saa handt kost och thæringh bode till herritztingh och landztingh och for kongenn haffuer giort, mienindis thett for^{ne} Mogins Kragh borde hanom thett att oprette.

Och the paa bode siider weluillig gaff thenom ther om wdj rette.

Tha epther saadann leglighedtt, att thenn sag och trette om for^{ne} gaardtt icki for rigens rett och forføllingh er jndkomenn, medenn thenom alenist till heritzting, lanntztingh och for kongenn thieris trette till domb haffuer jndstillett, och the vedt dom er adtskildt, tha wide wy icke for^{ne} Mogins Krag ther fore for^{ne} Lauritz Skram nogin kost och thæring plictigh att were att betale, wdenn Mogins Krag hagde steffnitt for^{ne} Lauritz Schram och icki møtt och giffuett hanom sagh.

Jn cuius rej testimonium &c.[26]

(1) Dommen er afsagt på snapslandstinget, ɔ: første ordinære ting efter „20. dag jul" (13. januar), i 1584 altså: 18. januar. – (2) Dommen er i nogle hss. (f. eks. GkS 1140,2°) dateret 1583. Sagen er en udløber af den ovf. nr. 494 gengivne sag fra 1582. – (3) Jf. tilforordnede råders dom 12. juni 1587 (GdD IV.113ff.; ndf. nr. 571). Det forudsættes i dommen, at den, der forfølges med rigens ret, skal give modparten kost og tæring for den tid, han har siddet dommen overhørig, hvilket lovfæstedes ved fdg. 10. december 1621 om Danmarks rigens ret og dets dele § 37 (CCD III.698), jf. Kolderup-Rosenvinge i GdD IV.47 note 1.

Først ved reces 31. marts 1615 § 45 (CCD III.451), jf. reces 27. februar 1643 2–6–10 (ib. V.264), bestemtes, at de, der for rettertinget stævnedes for „vitterlig gields sager eller andre unyttige trætter", og som tabte sagen, skulle give modparten „billig kost oc tæring efter dommens lydelse". Ifl. § 5 i reces 13. december 1558 skulle den, der trods lovlig indstævning ikke mødte, erstatte modparten kost og tæring, og efter § 8 havde den dommer, hvis dom blev stadfæstet af en højere instans, krav på kost og tæring, jf. Kolderup-Rosenvinge i GdD IV.47 note 2. – (4) Se 496.20. – (5) Se 496.21. – (6) Se 502.3. – (7) Se 502.4. – (8) Se 502.7. – (9) Se 502.8. – (10) Se 502.9. – (11) Se 502.10. – (12) Ove Juel (d. 1599) til Keldgård, 1583 lensmand på Akershus, 1586 i Hedemarken og Østerdal, 1588–97 på Bratsberg, Gjemsø kloster og Tune skibrede. – (13) Hovedgården Keldgård i Selde s., Nørre h. – (14) Se 502.11. – (15) Se ovf. note 2. – (16) Se ovf. note 1. – (17) Se 494.4. – (18) Den tidl. hovedgård Agerkrog i Tistrup s., Øster-Horne h. – (19) Se 494.12. Han var broder til ovenn. landsdommer Jørgen Skram. – (20) Se 494.13. – (21) Der afholdtes alm. herredag i Kbh. 10. juni 1582, jf. kgl. åb. br. 9. januar 1582 (Kanc. Br.); s. d. indkaldtes rigsråderne til at sidde retterting (ib.). – (22) Ordet mgl. i forlægget. – (23) Ligeledes. – (24) Ligeledes. Der er tale om Uregård, se 494.9. – (25) at (Kalk. I.358a bet.1). – (26) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius inpressa (således GkS 1140,2°).

514 Viborg landsting 18. januar[1] 1584

Landstinget stadfæster en herredstingsdom, hvorefter der ikke kunne foretages syn og aflægges vidnesbyrd i en sag, da modparten, der var udenrigs i kongens tjeneste, ikke var indstævnet med 6 ugers varsel.[2]

Hs.: GkS 1137,2° nr. 273 (findes yderligere i 10 hss.).
Overskrift: En dom om warsiill.

Jørgenn Skram[3] till Thiele,[4] Malthj Jenßen[5] till Holmgaardt,[6] Mouritz Styggj[7] till Holbechgaardt,[8] landtzdomere y Nøriuttlandt, Niels Kaaß[9] til Thaarupgaardt,[10] kon: matz: cantzeler, Peder Munck[11] till Estuadgaardt,[12] kon: matz: amerall, Jørgenn Roßenkrantz[13] till Roßennholm[14] och Gundi Schriffuer,[15] landtzthinghører, giør vitterligt, att aar epther Gudtz byrd Mdlxxxiiij paa Viborg snapslandtzthing[16] var skickett erlig och vellbyrdig mand Jacob Schramb[17] til Fruergaardt[18] paa thenn enne och hagde hid y rette steffnitt Jens Chrestensßen, fougett paa Brandholm,[19] och Niels Chrestenßen y Fare[20] paa then anden siide for nogenn skudtzmoll, the till Hamerum herritz thing vondett och giortt haffuer paa thieris hosbundtz, erlig och velbyurdig mand Offue Jull[21] thil Kieldgaardt,[22] vegne, och ther med dragett hannom fra sin rett och rette thilltale, som hand schulle haffue villett brugtt siøn och vindisbyrdt till enn huß och fold,[23] som skulle vere opsatt paa fuortte[24] emellum Døuffling[25] och Skierlund,[26] och nogett jord, som aff fuortte vid same hus och fold schull vere opbrøtt; och ther the haffuer giortt thieris hoßbundtz

skudtzmoll,[27] att hand var y kon: matts: louglig forfald forhindritt, skulle the (tha the bleff adspuortt) icke haffuer villett sige, vdj huad forfald hand var, och iche the skulle haffue hagt nogenn schrifftelig fuldmact aff thieris hoßbund, saadann skudtzmoll att giøre, mieninndis fordj same thieris skudtzmoll icke rett eller nøyactig att skulle vere.

Sameledis hagde hid steffnitt Per Bunde y Biørstrup,[28] herritzfougett y Hamerumm herritt, och Las Vlff[ßønn] y Suenlundt,[29] for the schull haffue dømptt hannom fra sin siønn och vindisbiurdt med vrett, som hannd mientte.

Saa møtt for^ne^ Jens Christensßenn och berette, att hans hoßbund, for^ne^ Offue Jull, skulle haffue befalitt hannom same huß att opsette, huilcke[tt] hand och haffuer giortt, siden hans hosbund er vdenn rigett hedenn dragett, formienindis thet paa hanns hoßbundz egen grund att skulle stande. Och gaff ther hoß thilkiende, att hand er hanns hoßbundtz møndig fougett, och for^ne^ Niels Chrestenßenn hans hoßbundtz dielfougett,[30] och thennom att uerre betroffuet for hannom och hans egendomb att suare, naar hannd icke sielff er til stede, och dett schall vitterlig vere, for^ne^ Offue Jull vden rigett kon: matts: befalingsmand paa Agerhuß att uere, och her er lang vey emellom, och ther bleff iche giortt vdenn xiiij dages warsill, och ther for ichj saa snartt kunde bekome hans hoßbundtz sønderlig fuldmact y then sag slig schudtzmoll att giøre. Och fremlagde for^ne^ Offue Juls opnne beseglitt breff sist forgangen aar, andenn paasche dag paa Brandholm vdgiffuitt, vdj huilckett hand bekiender, att hand fuldmact giffuer Jens Chrestenßenn, fougett paa Brandholm, att thale hans thale thill thingj och anderstedtz, huor behoff giøris, och att giøre hanns skudtzmoll, att hand er y kon: matz: forfald forhindritt, att hannd icke kand vere thilstede att suare for sin egenndomb. Disligeste ochsaa att forbiude nogenn herritzfougett att stede nogenn lougmoll hans egendomb till hinder eller skade y nogenn mader, førind hand komer sielff tilstede y landenn igenn. Derhoß fremlagde itt andett for^ne^ Offue Juls obnne beseglitt breff aar 1582, mandagh epther hellig thre foldigheths søndag[31] vdgiffuitt, vdj huilckenn hand bekiender, att hand fuld mact giffuer Niels Mølgaard, boendis y Fare, hans thienner, att thale hans thale och diele hanns diele thill Nøruang herritzthing[32] och anderstedtz och giøre och lade y alle made ligeruis, som hand sielff personlig thilstede var, som the breffue videre bemeller.

Och thernest møtt for^ne^ herritzfougett och mintte, att ther icke var saa louglig varsill for giffuenn, att ther buorde nogen vindisbyrdt eller siønn att

stedis, och fram eskitt, om for^ne^ Jacob Schramb hagde nogenn hans domb thilstede, att hand tha skulle thenn frambere.

Tha bleff her idag ingen[33] fremlagt.

Med fliere ord och thale thennom ther om emellom var.

Tha epther thiltale, giensuar och sagens leilighed, saa och eptherthj for^ne^ Jens Chrestenßenn vdj hans hoßbundtz, for^ne^ Offue Juls frauerilße, sidenn for^ne^ Offue Jull aff rigett er heden reigzitt, same huß haffuer laditt opsette och y saa made veritt enn begynder och aarsag till same threte, tha bør hand sielff ther till att suare, nar hand paa sin hosbundtz vegne ther fore vj vgers varsill louglig fangendis vorder, meden ther som for^ne^ Jacob Skramb ville paa føre for^ne^ Offue Jull nogenn threte, som icke aff Offue Juls fougett begynnt er, tha for^ne^ Jacop Schramb att giffue lenger varsill, epther som leiligheden vdesker,[34] och eptherthj ther icke var vj vgers varsill giffuenn, och fougdenn fordj icke viste att stede same siønn och vinde, kunde vy icke kiennde hans vlempe therudindenn att uere.

In cuius rej &c.[35] Mouritz Styggj mp:[36] Peder Munck egen haandt. Gunde Chrestenßenn.[37]

(1) Se 513.1. – (2) Jf. reces 13. december 1558 § 27 og Viborg landstings dom 24. april 1585 (ndf. nr. 524). – (3) Se 496.20. – (4) Se 496.21. – (5) Se 502.3. – (6) Se 502.4. – (7) Se 502.5. – (8) Se 502.6. – (9) Se 492.1. – (10) Se 492.2. – (11) Se 496.6. – (12) Se 496.7. – (13) Se 496.10. – (14) Se 496.11. – (15) Se 502.11. – (16) Se 513.1. – (17) Jakob Skram (d. 1625) til Fruergård, Kokholm, Skovbygård og Varho. – (18) Den tidl. hovedgård Fruergård i Sønder-Felding s., Hammerum h. – (19) Den tidl. hovedgård Brandholm i Brande s., Nørvang h., der da ejedes af Claus Strangesen (d. 1596) til Nørholm. – (20) Landsbyen Farre i Give s., Nørvang h. – (21) Se 513.12. – (22) Se 513.13. – (23) Fold: indhegning på marken, især bestemt til græsning af løsgående husdyr (OdS V.104). – (24) *Forten* er her: græsgang, fælled, overdrev (Kalk. I.730a bet.1; Feilb. I.359b). – (25) Landsbyen Døvling i Skarrild s., Hammerum h. – (26) Landsbyen Skærlund i Brande s., Nørvang h. – (27) Krav om udsættelse (Kalk. III.828b bet.2 in fine). – (28) Landsbyen Bjødstrup i Gjellerup s., Hammerum h. Gården Bjødstrup var vist opr. en selvejergård, og både 1537 og 1634 boede herredsfogden her, jf. Trap IX.360. – (29) Landsbyen Svendlund i Rind s., Hammerum h. – (30) Procesfoged. – (31) Trinitatis søndag (i 1582: 10. juni). – (32) Brandholm lå i Nørvang h. – (33) Ordet skrevet over linjen. – (34) (ud)fordrer, kræver (Kalk. IV.602b). – (35) *&c.* erstatter: testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa. – (36) manu propria (med egen hånd). – (37) Gunde Skriver (Christensen Grøn), se 502.11.

515 Skåne landsting 14. marts 1584

Et gavebrev, hvorved en mand overdrog en ham tilhørende gård til sin hustru, såfremt hun overlevede ham, kendt gyldigt.[1]

Hs.: NkS 835,2° nr. 2.

Overskrift: Copie aff Axel Gyldenstiernes, dend tid landsdommer udi Skonne, dom mellem hustrue Erlof Mortensdatters arffuinge paa dend ene och Morten Broch paa dend anden side om Bussøe gaard och guodtz wdi Schonne.

Wii effterscksreffne Axel Gyldenstierne[2] til Lyngbyegaard,[3] landsdommer wdi Skoenne, Christoffer frjherre och burggraffue[4] v: Dona[5] til Helne kirche,[6] høffuidsmand paa Søllisborgh,[7] Coruidtz Wiffert[8] til Næs,[9] høfuidsmand paa Malmøehuß, Lauge Vhrne[10] til Beltebergh,[11] Knud Vlffeld[12] til Suenstrup,[13] Gabriel Spare[14] til Suanholm,[15] Niels Pederßen[16] thil Jngelstad gaard,[17] Offue Brahe[18] til Lundbyeholm,[19] Jens Vlffeld[20] til Buldstofft[21] och Thorchil Pederßen, landstings schriffuer, kiendis och for alle giøre vitterligt, at aar effter Guds biurd 1584, dend 14. dag martij, vdj Lund paa Schoning landsting var schichet for oß och goede mend flere erlig och welbiurdig mand Gabriel Sualle[22] til Biellerup,[23] huilcken paa sin hustrue moders, erlig och velb: hustrue Arloff Mortensdatter[24] hendis wegne tiltaller erlige och welb: frue Anne Parsbergh[25] til Jffuersnes[26] och jomfrue Ermegaard Gyldenstierne,[27] for de med vold och velde forholde for^{ne} hustrue Arlof tuende gaarde fore imod hendis gamle forseiglet breffue och [attkom],[28] som hun paa samme gaarde haffuer, ligendis udj Schonne udj Herundsted herrit.[29] Dend ene kaldes Bußøegaard[30] och dend anden liggendis wdj Heruidste bye,[31] som Raßmus Aageßen paaboede.

Dißligeste thiltalde for^{ne} Gabriel Suale dennem for oppebørßel, som de af samme gaarde oppeborit haffuer, saa och for kost och theringh, schadegield och andet, som for^{ne} hustru Arloff der paa haffuer ladet anuende och giøre. Och udj rette lagde for^{ne} Gabriel Suale it pergamends breff med threj hengendis indseigel fore, som erlig och welb: mand Jens Jnguoldßen[32] til Bußøe wdgiffuet hafde, liudendis udj sin meeningh, at [hand][33] kiendis at haffue med sin kiære søster[34] Kirstine Jnguolddatters[35] vilge, raad och samtyche vndt och giffuet och vnder och giffuer sin kiere hustru Elline Mortensdatter[36] och hendis arffuinger Bußøe hofuedgaard och en gaard i Heruidsted, som Raßmus i boer, gifuer ij pund biug, viij schepper rug, til euindelige eie med saadane schiel och wilchor, om hun hans død offuerleffuede, med ald for^{ne} gaardens rette thilliggelßse, som ere agger och eng, schouf och march, mølledam och damflode,[37] fischeuand och feegangh, vot och thiurt, inden alle fire marcheschielle och vden fore, som der af arrilds tiid tilligget haffuer och nu tillegger, jntet vndertagen i nogen maader, schulle bliffue hoes for^{ne} Elline Mortensdatter och hendis arffuinger, [fri][38] for huer mands tiltalle, som der paa kand taalle med rette. Och kiendis hand sine arffuinger ingen rettighed at hafue

til for^{ne} gaarde, om hun leffuede hans død offuer; och der som samme gaarde eller noget deris tilliggelße blef for^{ne} Elline Mortensdatter eller hendis arfuinge frawundet, da schal hans arfuinge wederlegge hende eller hendis arffuinge med thoe saa goede gaarde af rente och beleilighed inden sex vgger dernest effter kommer och holde hende och hendis arffuinge det schadesløes med mere, som samme bref indholder och wduißer, huilchet bref er daterit paa Bußøe aar 1551 med for^{ne} Jens Jnguordßens och hans søsters och flere goede mends indsegle der for hengende. Fremdeellis udj rette lagde for^{ne} Gabriel Suale it andet pergamendtz breff, som for^{ne} Jens Jnguordßens søster ved naffn Kirstine Jnguordsdatter wdgiffuet hafde paa Bußøe aar 1551 med hendis egen seggel forhengend, liudendis: Jeg, Kirstine Jnguordsdatter, kiendis for alle med dette mit obne breff, om saa er, at Gud det forseet[39] hafuer, at welb: quinde, frue Elline,[40] min kiere suagersche, lefuer min broders, Jens Jnguordßens, død offuer, da schal hun och hendis arffuinge haffue Bußøe hofuedgaard och en gaard i Heruidstad til euindelige eie, som min broder sielf hafuer gifuit hende och hendis arffuinge i sin lefuindis lifue och velmagt med mit raad och samtyche, som det bref ydermere wduißer och indholder, som for^{ne} min broder for^{ne} sin hustrue frue Elline och hendis arffuinger der paa gifuet haffuer, och ieg med hannem forseiglet haffuer. Jtem scheer det saa, om Gud det saa forseet hafuer, at for^{ne} min suogersche leffuer min broders død offuer, da kiendis ieg eller mine arffuinger ingen rettighed at haffue til for^{ne} thoe gaarde eller noget af deriß rette thilliggelße i nogen maader, men schal bliffue hoes for^{ne} min suagersche och hendis arffuinger som for^{uit} staar; med mere som samme breff indholder. Och berete for^{ne} Gabriel Sualle, at for^{ne} Jens Jnguordßens hustrue ved nafn Elline Mortensdatter schall haffue offuer lefuerit Jens Jnguordßen och samme thoe gaarde efter hendis gafue breffs liudelße sin liffs tiid beholdet, v-anklaget och vdj alle maade v-paatald af for^{ne} Jens Jnguordßens arfuinge. Och effter for^{ne} Elline Mortensdatters død och afgang er samme gaarde falden til hendis søster, som er for^{ne} hustrue Arloff. Och hun samme gaarde i lige maade udj lang thid i verge hafft haffuer, indtil for^{ne} frue Anne Parßbergh hafuer ladet dennem fra hende annamme, huilchet hannd meener med w-ret, och der fore hafde udj fire tingdage til Heruedsted herritzting tiltallet for^{ne} frue Anne Parsbergh och jomfrue Ermegaard Gyldenstierne, som hand i dag med et forføling af for^{ne} Heruedsted herritzting a^{o} 1583, dend 19. junij, vdgiffuet beuiste, liudendis at hand udj fierde ting hafde ladet thiltalle och vdesche af for^{ne} frwe Anne och jomfrue Ermegaard Gyldenstierne, huad de hafde at forholde for^{ne} hustrue Arloff

for^{ne} Bußøegaard och dend gaard udj Heruidsted. Med mere som samme for^{ne} forfølling indholder och vduißer.

Der imod udj rette lagde Peder Madtzen paa for^{ne} frue Anne Parßberg och hendis børns vegne en schrefftеligh giensuar, som erlig och welb: mand Henrich Gyldenstierne[41] thil Jffuersnes[42] paa sin moders[43] och systers[44] wegne vnderschrefuet hafde, dat: paa Jffuersnes dend 23. februarij aar 84, liudendis udj sin meeningh, at hand miente sin moder ingen v-ret at haffue giort, men at hun schulle erlig och redelig kommit ad for^{ne} Bußøegaard och dend gaard udj Heruidsted och dennem magelagt sig till af s:[45] frue Birgitte Brochis[46] aff Barløße[47] for andet got friit jordegoedtz, som hun der fore hafde vdlagt udj Fyen. Och satte for^{ne} Henrich Gyldenstiern i rette, om samme gaard iche burde hans moder, for^{ne} frue Anne, at følge effter hendis schiffte breffs liudelße; och formeldes ydermere udj for^{ne} Henrich Gyldenstierns schrifftelig giensuar, at hand paa sin moders och søsters vegne setter udj alle rette, om dennem bør at suare til nogen oppebørßell, kost, thering eller schadegield, førend egendommen bliffuer hans moder och hans søster louglig frawundet, effterdj de endnu hafuer for^{ne} gaarde udj deris brugelig hefd och vere w-afuonden, som samme schrifftlig giensuar ydermere formelder och indeholder, huilchet her i dag inden landsting blef leest och paaschreuet.

Endnu fremlagde for^{ne} Peder Madtzen paa for^{ne} frue Anne Parsberg och hendis børns vegne it pergamente mageschiffte breff med threj hengendis indseggel fore, som s: frue Birgite Peder Broches[48] hafde vdgifuet, och hendis søn och suoger, erlig och welb: Morten Broch[49] och Gregers Juel,[50] med hende forseiglet och vnderschrefued haffde, dat. paa Jffuersniß lefuerdagen effter S: Pouelsdagh[51] a^{o} 1568, liudendis vdj sin meeningh, at for^{ne} frue Birgitte Peder Broches kiendis, at hun hafuer blant andet och mere guods udj for^{ne} bref bemeldis tilschifft frue Anne Gyldenstierns[52] for^{ne} Bußøe hofuedgaard med Bußøe mølle dam och damsbund[53] och smidie. Sammeledis en gaard udj Heruidsted, som Rasmus Aageßen iboer, schylder til aarlig landgielde iiij sk. grot,[54] x skp. rug, j lamb, j gaaß, j scheppe are,[55] it feet suin, naar olden er, och it fødenød[56] at holde. Och ydermere udj samme breff formeldes, at der som noget af for^{ne} goedtz, som udj samme bref benefnet ehr, eller noget des tilliggendis bliffuer for^{ne} frue Anne Parsbergh eller hendis arffuinge udj nogen maade frawunden, da bepligter for^{ne} frue Birgitte Peder Broches sig och sine arffuinger at vdlegge hende och hendis arffuinge lige saa meget goedtz paa schylde, rente och beleilighedt och holde hende och hendis arffuinger det schadisløes. Med mere som samme schiffte bref indholder och formelder, huor

fore for^{ne} Peder Madtzen paa for^{ne} frue Annes vegne meente, hans hußbond ingen v-ret at hafue giort, effterdj hun iche vidre hafde annammit, end som hun hafde sig til schifft af s: frue Birgitte Peder Broches af Barløes, och gifuet och giorde schiel och fyllist fore.

Sammeledis for oß wdj dag i rette møtte erlig och velbescheden mand Frandtz Nielßen, borger wdj Aßens, och paa erlig och welb: mand Morten Broch til Barsløße, landsdommer udi Fyen, hans vegne gaf tilkiende, at effterdj for^{ne} Morten Broches moder, s: frue Birgitte Peder Broches, haffde thilschifft for^{ne} frue Anne Parsbergh Bußøegaard och dend gaard udj Heruidsted til eiendom och udj samme for^{ne} sit schifftebref forpligter sig och sine arfuinger at hiemle for^{ne} frue Anne Parsbergh samme guodtz, da hafde for^{ne} Morten Broch hannem vdeschit at gaa i rette med for^{ne} Gabriel Sualle paa for^{ne} hustrue Arloffs wegne om samme Busøegaard och dend gaard i Heruidsted, effterdj huis schade, for^{ne} frue Anne Parsbergh eller hendis arffuinge for for^{ne} mageschiffte kunde i komme, vilde hand och hans medarffuinge effter hans s: moder tilfalder at wdlegge och oprette. Och for det første berette for^{ne} Frandtz Nielßen, at for^{ne} Jens Jnguordßens søster wid naffn hustrue Kierstenn, som samme for^{ne} gaffue bref med beseiglede och samptøcht haffuer, hun schal were bleffuen død førend hendis broder och udi saa maade sig fra beseiglet och samtycht dend diell, hun aldrig arffuede.

Huor til suaret welb: Gabriel Sualle, at dend thid, for^{ne} hustrue Kirsten samme gaffue breff samtygt, beseiglet och stadfest haffuer, da war hun eniste søster, och for^{ne} Jens Jnguordßens eeniste arffuinge och uden tuill haffde vel udj agt at leffue saa lenge som for^{ne} hendis broder och hafde vel holdet samme gafue, om hun hans død hafde offuer leffuit. Och endog hun døde førind for^{ne} Jens Jnguordßen, saa hafde hun dogh en daatter,[57] som var egte och ret och var Jens Jnguordßens søster daatter, huilchet effter sin moders, for^{ne} hustrue Kirstens, død var nermere arfuinge end Morten Broches moder. Och alliguel bode hun och hendis hoßbund ved nafn Peder Schrifuer[58] samme gafue effter hendis moders och moderbroders død haffuer holdit och udj ingen maade klaget der paa, huilchet for^{ne} Gabriel Sualle meener, for^{ne} Frantz Nielßen paa Morten Brochis wegne iche andet schulle kunde beuiße. Och der fore satte for^{ne} Gabriel Sualle udj rette, om samme gaffue iche bør at holdes och guodtzit at følge for^{ne} hustrue Arløff, effterdj lougen[59] formelder, at huad hußbond och hustrue giffuer huer andre, da holdis ej uden rette arfuinge wille det holde efter deris død, huilchet hand meener for^{ne} Karine, som ere søsterdaatter och eneste och rette arffuinge, med sin hoßbund giort haffuer.

Fremdeellis udi rette lagde for^{ne} Frandtz Nielßen it Morten Broches schrifftligh forseet,[60] liudendis at hand sette udi alle rette, om samme gaffue och schiøde, som Jens Jnguordßen schal haffue giort, kand holdes och bliffue wed magt, effterdj guodtzit iche hafuer fult samme gafue breff och schiøde nu nesten udj xx aar; och schiuder mig til huis domme, som er gangen och afsagt af kon: ma: och Danmarchis riges raad om huis schøde, som guodtzit iche hafde fuld schulle ingen magt haffue.[61]

Huor imod for^{ne} Gabriel Suale suarede, at samme gaffue schal uehre giffuen effter lougen, och aff Jens Jnguordßens søsters samtygt och aff hans søsterdaatter, for^{ne} Karine, som hans neste och rette arffuinge holdet effter hans død.

Der til med berette for^{ne} Gabriel Suale, at Morten Broches moder iche schal haffue nogen ret eller louglig adkom paa samme thuende gaarde, men Morten Broch det at haffue taget sig til, och hans moder det hafuer bortschifft med frue Anne Parsbergh. Sammeledis formeener for^{ne} Gabriel Suale, at for^{ne} frue Anne eller Morten Broch iche schal haffue hafft for^{ne} thoe gaarde udj nogen louglig besiddelße eller heft, v-lastit och v-paaklaget, thj det schal iche uere wden paa 16 aar, siden frue Birgite Peder Broches det frue Anne haffuer tilschifft och er nu paa anden aar siden och mere, at Gabriel [Sualle][62] haffuer verit til herridtztingh med samme sagh och siden illigen[63] forfuld med dielle och klage, och som hand med hans herridtztings forfølling strax beuiste, som der tilforne findis ind draget. Fremdeellis fornemeldis udj [Morten][64] Broches schrifftlig forseet, at hand meener, at der som goedtzit ind schiønt hafde fuld samme schiøde och breff, schulle samme breff enten vere iche saa louglig eller nøyagtig, som det sig burde, thj der schal ingen tiid eller dag findis i samme gaffuebref.

Huor imod suarede Gabriel Suale, at endog der iche findiß udj samme gafuebref nogen maaned eller dagh, huilchen schrifueren vel kunde hafue forseet,[65] saa findes der dog aars datum udj samme bref, och med for^{ne} Jens Jnguordßens och hans søster och andre goede mend flere deriß zeigel forseiglet och miente fordj, at effterdj for^{ne} gafuebref er med for^{ne} Jens Jnguordßens fri villie och vidschab wdgifuet, huilcket beuißes med deris egen och flere goedemends zeggel, som er der vnderhengt, och miener fordj schriffuerens forseelße eller samme datum intit at kunde hindre samme gafue. Och som udj samme forset til det andet formeldes, Morten Broch iche at agte samme gaffue breff nøyagtigh, effterdj der udj schal findis enn gaard, som schulle ligge i Heruidsted, som Raßmus iboer, och schulle schylde ij pund biug och mere,

och iche der findes nogen gaarde i samme bye, som s: Jens Jnguordßen tilhørde, och Morten Brochis moder effter hannem bekommit haffuer, som schylder biug. Huor imod berete for^ne^ Gabriel Suale och meener sig at wille beuiße, at dend gaard, Jens Jnguordßen hafde i Heruidsted, hafde udj langtid, och der Jens Jngordßen lefde, giffuet baade rug och biug. Och der paa wdj rette lagde it obene besiglet bref, som erlig och welb: mand Jahan Juel[66] til Domslund,[67] Jens Myrre[68] till Hønnested,[69] Claus Erichßen[70] til Løffuested,[71] Lauritz Hanßen[72] til Kieregaard,[73], Mogens Juel[74] til Schoufsende[75] vdgiffuet och beseiglet hafde, dat: wdj Wre[76] dend 26. januarij 1565, liudendis udj sin meningh, at for^ne^ goedemend neruerendis var vdj frue Bodels,[77] s: Raßmus Bruns[78] gaard udj Vee[79] och der hørde, at for^ne^ frue Bodil haffuer tilspurt Anders Jude och Simon Hanßen, som haffuer thient s: Jens Jnguordßen, och bad dennem bestaa[80] deris sandhed paa deris seels sallighed, om dennem var witterligt, om s: Jens Jnguordßen haffde nogen stort seggel at beseigle med. Da hafuer de wed deris himerigis part suarit och bekiendt, at saa lenge, de thiente hannem, da hafde hand it stort indseigel at beseigle med af kobber. Dißligeste hafuer for^ne^ frue Bodell tilspurt for^ne^ Anders Jude, om dend bunde udj Heruidsted, som s: Jens Jnguordßen hafde gifuet sin hustrue och hendis arffuinge, huad heller samme bunde gaf korn eller pendinge til landgielde. Da hafuer for^ne^ Anders Jude bedet sig Gud til hielpere, at wdj 13 aar, hand tiente s: Jens Jngordßen, da indtog hand mesteparten hans landgielde af samme bunde i Heruedsted. Da gaf hand rug och biugh til landgielde med mere som samme goedemands [breff][81] indholder. Sammeledis berete for^ne^ Gabriel Suale, at de goede folch, som hafuer nu en thid langh hafft samme goeds siden Jens Jngordßens død, sammeledis Jens Jnguordßen sielff, dend stund hand leffuede, jche kunde wel[82] paa samme gaard, huad de wille, biug eller rug, och udj saa maade for andre deris landgielde af och til effter deris egen gaffn och terffue. Sammeledis som udj Morten Broches forset formeldes, at hand schiuder sig til kongh Woldemors dansche loug 3. bog 43. cap:[83] Huad hoßbund och hustrue maa schiøde hin anden imellem. Sammeledis at hand meener, samme gafuebreff bør iche at haffue nogen magt, effterdj det er giort vden neste arfuingers beuillingh och samtyche, effterdj at Kirsten Jnguordsdatter, som haffuer beseiglet samme gaffuebref, hun døde førend for^ne^ Jens Jngordßen, thj kunde hun iche arfue hannem. Huor til suarede Gabriel Suale, at samme kong Woldemors dansche loug 3. bog 43. cap: schal intit vere hannem imod, thj at huad Jens Jnguordßen hafuer gifvit sin hustrue, det hafuer hans neste arfuinge, som da lefuede, som

var hans søster, med hannem beuilgit och samtygt saa och beseiglet. Och end hans søster datter effter hans død hafde holdet samme gaffue, som hendis moder beseiglit och samtycht haffuer. Och miendte det iche var sæduanligt, at naar som en arfuinge effter en anden døde bort, at mand da schulle gaa til dend ene effter den anden, effter som de bort døer, [om][84] de dend gafue, som gifuen waar, vil samtyche, thj dem da ingen gaffue schulle holdes, huad heller det war med eller imod lougen.[85]

Da bleff for^ne^ Frandtz Nielßen thilspurt, huor ner Morten Broches moder tilhørde for^ne^ Jens Jnguordßen, om hun var saa ner eller nermere ind Jens Jnguordßens søsterdatter, at Morten Broch med rette kunde føre nogen klage paa samme gafue.

Der til suarit for^ne^ Frandtz Nielßen, at hand veste der ingen forschell paa at giøre, hvor ner de tilhobe hørde, ej heller formeldes der noget om vdj Morten Broches forseet, at vj der af kunde haffue oß noget at rette, mens for^ne^ Frandtz Nielßsen sagde, hand kunde wel thenche, at hafde hun iche verit neste arfuinge, da hafde Morten Broch iche beholdit det offuerløbs goedtz[86] v-anklaget och v-anfegtid.

Huor til suarit Gabriell Sualle, at hand intit klaget paa det ofuerløbs goedtz, men der som hand hafde werit it Jens Jnguordßens arfuinge saaner som for^ne^ [Karin],[87] schulle Morten Broch iche haffue haft det offuerløbs goeds saa lenge udj roelighed. Miente och for^ne^ Gabriel Sualle, at der som Karen, som var neste och rette arfuinge effter for^ne^ Jens Jnguordßen, ville fortie sin ret, som hun hafde til samme offuerløbs goedtz, och iche talle der paa, da kunde hun iche der med forbryde, huis tiltalle for^ne^ hustrue Arlouf kunde haffue til at talle paa det gifue goedtz och tallede fordj paa det guods, som en gaffue och iche som arfue, huor til hand miente sigh paa for^ne^ hustrue Arlouffs wegne at hafue stoer ret. Och war for^ne^ Gabriel Sualle begierendis, at for^ne^ Frandtz Nielßen, om hand paa for^ne^ Morten Broches vegne hafde nogen bedre breffue eller adkom paa for^ne^ Busøegaard och dend gaard udj Heruidsted, end dend arffue breff, gafuebrefue, kiøbebreffue eller anden louglig och bedre [attkom],[88] end for^ne^ Gabriel Sualle kand afuiße, da fich hand der med at lade sig nøye. Sammeledis om hand hafde andet udi dend sagh at suare eller fremlegge end den schrifftligh forset, hand hafde fremlagt.

Huor til suarede for^ne^ Frandtz Nielßen sig intit widere haffue at suare, talle eller fremberge, ind som hand der til suarit, tallet och udj rette lagt haffuer och wdj for^ne^ schrifftligh forset formeldes.

Da effter tiltale, giensuar och sagens leilighed sagde vj saa der paa for rette,

at effterdj for^{ne} Jens Jngordßen hafuer gifuet sin hustrue, Ellienne Mortensdatter, samme thoe gaarde med sin søster, hustrue Kirstens, ville, huilche var hans rette och neste arffuinge, om hun hans død offuerløfued hafde, hendis ville, raad och samtyche, huilchet er beuißligt baade med Jens Jngordßens gaffue breff, huilche for^{ne} hans syster med hannem och fliere goedemend forseiglet haffuer, saa och med for^{ne} hustrue Kirstine hendis egit bref och stadfestelße, stadfest, beuilget och samtycht er, och enddog hun døde førend Jens Jnguordßen, saa hafde hun dogh en datter effter sig ved naffn Karine, som var fød aff frit folch, egte och rett, huilchet var Jens Jnguordßens systerdatter, huilche for^{ne} Karine och hendis hosbund ved nafn Peder Schriffuer, som neste och rette arfuinge haffuer huldet samme Jens Inguordßens och hustrue Kierstens gaffue breff, efftersom for^{ne} Karine [effter][89] hendes moders och moderbroders død och iche udj nogen maade der paa klaget haffue. Och effterdj lougen[90] formelder, at huad hoßbund och hustrue giffue huer andre holdes ej, vden rette arfuinge wille det holde effter deris død, huilchet for^{ne} Karine och Peder Schriffuer som neste och rette arffuinge giort haffuer, saa och effterdj vj ingen vnderuißningh[91] haffue for oß hørt eller seet i dagh, for^{ne} Morten Broch hans moder at vere saa ner arffuinge, at hun paa samme gaffue kunde thalle, ej heller nermere end for^{ne} Karine Peder Schrifuers, huilchen er systerdatter effter Jens Jnguordßen, och samme gafue hafuer holdet och aldrig klaget, det for oß er beuist, men der for^{ne} Morten Brochis fuldmægtige er blifuen tilspurt, huorner Morten Brochis moder tilhørde for^{ne} Jens Jnguordßen, hafuer hand sagt sig ingen forschiel at uide der paa at giøre, wiste wj iche rettere der paa at sige, end ßamme gafue bør at holdes, och for^{ne} guodtz bør at følge for^{ne} hustrue Arlouff, indtil for^{ne} Morten Broch kand beuiße sin moder eller sig at uere nermere eller saa ner arffuinge til for^{ne} goeds, som for^{ne} Karine, som samme gafue holdet haffuer, och for^{ne} gaffue breffue stefnit for sin tilbørlige dommere, saa gaae der om, huis ret ehr.

Til ydermere widnißbiurd, at saa inden landtztingh gaait och farit er, som for^{uit} staar, haffuer wj trøgt vores zignetter her neden fore.

Actum anno, die et loco vt supra.

(1) Dommen blev underkendt af rettertinget 4. juni 1586, se ndf. nr. 555. – (2) Se 490.1. – (3) Se 490.2. – (4) Se 490.5. – (5) Se 490.3. – (6) Se 490.4. – (7) Det nu forsvundne Sölvesborg slot i Blekinge, dansk len til 1658. – (8) Se 497.37. – (9) Se 497.38. – (10) Se 490.8. – (11) Se 490.9. – (12) Se 490.14. – (13) Se 490.15. – (14) Gabriel Sparre (d. 1601) til Svanholm og Knabstrup, 1584–1601 forlenet med Dalby kloster. – (15) Hovedgården Svaneholm i Skurup s., Vemmenhög härad, Malmöhus län. – (16) Niels Pedersen Galt (d. 1608) til Ingelstad. – (17) Hovedgården Ingelstad i Östra Ingelstad s., Ingelstad härad, Kristianstads

län. – (18) Ove Brahe (d. 1587) til Tunbyholm og Löberöd. – (19) Hovedgården Tunbyholm i Smedstorp s., Ingelstad härad, Kristianstads län. – (20) Jens Ulfeldt til Bulstofte, søn af Jørgen Ulfeldt (d. 1566) og Ursula Gere til Bulstofte og Semmelsbjerg. – (21) Hovedgården Bullstofte i Halmstad s., Luggude härad, Malmöhus län. – (22) Gabriel Svale (d. omkr. 1609) til Bjellerup (Bjällerup). Han var gift med Karen Gagge, datter af Claus Gagge til Rydsgård (Ljunits härad) og nedenn. Arlof Mostsdatter Gere. På grundlag af dommens oplysninger kan flg. stamtavle opstilles:

Det har desværre ikke været muligt at påvise, hvorledes nedennævnte Morten Brock er beslægtet med Arlof Mostsdatter Gere. – (23) Hovedgården Bjällerup i Bjällerup s., Torna härad, Malmöhus län. – (24) Arlof Mostsdatter Gere, datter af Jens Josephsen kaldet Most Gere til Jordberga og Berete Neb. Hun var gift med Claus Gagge (d. 1556) til Rydsgård. – (25) Anne Parsberg (d. 1587), enke efter Christoffer Gyldenstierne (d. 1562) til Iversnæs (nuv. Wedellsborg). – (26) Hovedgården Iversnæs (nuv. Wedellsborg) i Husby s., Vends h. – (27) Ermegaard Gyldenstierne (d. efter 1615), datter af Christoffer Gyldenstierne (d. 1562) og ovenn. Anne Parsberg (d. 1587). Hun blev gift 1. gang (1587) med Truid Bjørnsen Bjørn (d. 1590) til Bjørnsholm, 2. gang (1600) med Gjord Kaas (d. 1616) til Tårupgård. – (28) Forlægget har ved fejlskrift *affkom.* – (29) Herrestad härad i Skåne. – (30) Bussjögård i Bromma s., Herrestad härad, Malmöhus län. – (31) Landsbyen Herrestad i Herrestad s. og h., Malmöhus län. – (32) Jens Ingvorsen af den såkaldte „Bosø-slægt" (våben: en bjælke, øverste felt delt med en pæl; en tvegrenet kvist med blade, jf. Nyt dansk Adelslex.41). Han var gift med nedenn. Elline Mostsdatter Gere, datter af Most Josephsen Gere (d. efter 1550) til Jordberga og Berete Neb og således søster til nedenn. Arlof Mostsdatter Gere. Navnet Elline findes ikke i stamtavlen DAA 1893.186, der blot anfører „en Datter"; hendes ægteskab er ej heller oplyst i DAA. – (33) Ordet mgl. i forlægget. – (34) Ordet i forlægget rettet fra *hustru.* – (35) Kirsten Ingvorsdatter (af Bosø-slægten). Hun blev gift og havde den nedenn. datter Karine, der blev gift med Peder Skriver. – (36) Elline Mostsdatter Gere, datter af Most Josephsen Gere til Jordberga og Berete Neb og søster til den ovf. nævnte Arlof Mostsdatter Gere. – (37) Den i en dam værende vandmængde (Kalk. I.47a). – (38) Ordet mgl. i forlægget. – (39) bestemt (Kalk. I.689a bet.1). – (40) Se ovf. note 36. – (41) Henrik Gyldenstierne (d. 1604) til Iversnæs (nuv. Wedellsborg), søn af Christoffer Gyldenstierne (d. 1562) og ovenn. Anne Parsberg (d. 1587) og broder til ovenn. Ermegaard Gyldenstierne. – (42) Se ovf. note 26. – (43) Anne Parsberg, se note 41. – (44) Ermegaard

Gyldenstierne, se note 41. – (45) salig. – (46) Birgitte Henriksdatter Glob (d. 1576) (våben: 2 haner), der var gift med Peder Brock (d. 1561) til Barløsegård. – (47) Se 492.6. – (48) Peder Brock (d. 1561) til Barløsegård, se ovf. note 46. – (49) Morten Brock (d. 1591) til Barløsegård, fra 1571 landsdommer i Fyn (se 492.5), søn af ovenn. Peder Brock og Birgitte Glob. – (50) Gregers Juel (Juel af Langeland) (d. 1600) til Pæregård og Vestergård, fra 1559 landsdommer på Langeland. Han var gift 1. gang med Maren Brock (d. 1589), datter af ovenn. Peder Brock (d. 1561) og Birgitte Glob (d. 1576), 2. gang med Elsabe Petersdatter (d. 1609) til Lykkesholm. – (51) Pauli conversionis dag (St. Povls dag efter jul): 25. januar. – (52) Anne Parsberg, gift med Christoffer Gyldenstierne. – (53) Dige, dæmning ved en (mølle)dam. I DL 5–11–1 og andre kilder er *dams band* opfattet som *dams bond* = bund, grunden hvorpå mølledammen er anlagt, jf. Verner Dahlerup.131. – (54) 1 skilling grot = 9 skilling, jf. P. Hauberg i Årb. f. nord. Oldk. 1886.135ff. – (55) Havre (Kalk. I.72a). – (56) Kvæg, der af fæsteren skal fodres for godsejeren (Kalk. I.826a). – (57) Karine, gift med nedenn. Peder Skriver. – (58) Har ikke kunnet identificeres. – (59) JL III.43. Det var skånsk og ikke jysk lov, der her skulle finde anvendelse. Når JL citeres, kan det skyldes, at denne lov allerede forelå trykt i 1504 og 1508. Jf. samme lovbestemmelses anvendelse på Bornholm i rettertingsdom 2. juli 1537 (GdD II.38 med note 2) og hertil Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.248 note 2 og (afvigende) Poul Johs. Jørgensen, Træk af JLs Historie.56 note 104. – (60) Indlæg, fremstilling (Kalk. 715b bet.2). – (61) Det var fast praksis, at erhververens indtræden i besiddelsen var nødvendig for overdragelse af fast ejendom, se f. eks. rettertingsdomme 14. juni 1572 (GdD III.161ff.), 2. juni 1574 (ib. 245f.), 9. juni 1575 (ib. 260ff.), 5. maj 1576 (ib. 291ff.), 4. juni 1577 (ib. 300ff.), 1. august 1590 (ib. IV.188ff.), 29. juni 1591 (ib 268ff.), 1. juli 1609 (Secher, Rettertingsdomme I.484ff.), jf. Stemann, Retshistorie.468 m. note 2, Matzen, Privatret II.81ff. Denne retspraksis lovfæstedes i DL 5–3–32, der formelt først ophævedes ved § 53 i lov nr. 111 af 31. marts 1926 om tinglysning. – (62) Ordet mgl. i forlægget. – (63) idelig, stadig. – (64) Forlægget har ved fejlskrift *Maren*. – (65) forsømt (Kalk. I.690a bet.5). – (66) Johan Juel (d. 1577) til Donslund. – (67) Den tidl. hovedgård Donslund i Hejnsvig s., Slavs h. – (68) Jens Myre (d. 1565) til Hunnestad, søn af Jakob Myre til Hunnestad og Bente Josephsdatter Bjelke. – (69) Hovedgården Hunnestad i Skårby s., Ljunits härad. – (70) Claus Eriksen (d. 1550), rådmand i Bogense, søn af borgmester ssts. Erik Nielsen (d. 1500). Han nævnes 1541 som meddommer i rettertingssager, se KRD I.236.252. Han tilhørte en lavadelsslægt, der kaldes „Bogense-slægten" (våben: en halv bjørn, jf. Nyt dansk Adelslex.38). – (71) Hovedgården Lövestad i Lövestad s., Färs härad, Malmöhus län. – (72) Laurids Hansen (d. før 1566) til Kærgård, søn af Hans Lauridsen til Kærgård. Han var gift med Johanne Splid (Fasti) (DAA 1892.133). – (73) Gård i Skern s., Bølling h. – (74) Mogens Juel (d. 1587) til Juellingsholm (Sønder-Omme s., Nørvang h.). – (75) Landsbyen Skovsende i Sønder-Omme s., Nørvang h. – (76) Vel hovedgården Uregård i Tistrup s., Øster-Horne h., el. landsbyen Ure ssts. Jf. 494.9. – (77) Bodil Clausdatter Gagge (d. efter 1570), søster til Karen Clausdatter Gagge, der var gift med ovenn. Gabriel Svale. – (78) Han kaldes i datidens slægtebøger Romell Pedersen Brun til Brunstorp (i Gärds härad), jf. DAA 1889.119. – (79) Købstaden Væ i Gärds h., Kristianstads län. Brunstorp har ligget i el. nær Væ, jf. foreg. note. – (80) vidne (Kalk. I.178b bet.9). – (81) Ordet mgl. i forlægget. – (82) Herefter er i forlægget et ord overstreget. – (83) JL III.42. I lovens tekst 4, der er trykt 1504 af Matthæus Brandis og 1508 af Gotfred af Ghemen, findes bestemmelsen i III.43, se DgL III.336. – (84) Forlægget har ved fejlskrift *och*. – (85) Cf. dog rettertingsdom 25. maj 1573 (III nr. 415), der kender et samfrændeskifte ugyldigt, da en af arvingerne, der først var blevet myndig efter skiftets foretagelse, gjorde indsigelse. – (86) tilbageværende gods

(Kalk. III.720b). – (87) Forlægget har ved fejlskrift *Maren*. – (88) Forlægget har ved fejlskrift *affkom*. – (89) Ordet mgl. i forlægget. – (90) JL III.43. – (91) Oplysning (Kalk. IV. 668b).

516 Rettertinget 2. juli 1584 (Nyborg)

Nogle skovparter, der ifølge gamle adkomstdokumenter tilhørte en ejendom, fandtes af landstinget og rettertinget ved hævd nu at tilhøre en anden ejendom.

Hs.: HDDomb. nr. XI (1582–84) fol. 71v (findes yderligere i 1 hs.[1]).

Wy, Frederich thenn Andenn, med Gudtz naade Danmarckis, Norgis &c., giørre alle witterligtt, at aar 1584, thenn 2. dag julij, paa wort retterthinng paa wort slot Nyeborrig, neruerrendis oß elschelige Niells Kaaß[2] till Torrup gaardt,[3] wor cantzeler, Peder Munnch[4] till Estwadt gaardt,[5] wor amerall, Jørgenn Roßennkranndtz[6] till Roßennhollm,[7] Eiiller Grubbe[8] till Lystrop,[9] Danmarckis riiges canntzeler, Christoffer Wallckenndorff[10] till Glorup,[11] wor rennthemester, Jørgenn Schram[12] till Thielle,[13] Manndrup Parßbierig[14] till Hageßhollm,[15] Hack Wllffstannd[16] till Hickebierrig,[17] Henndrich Belou[18] till Spøttrup,[19] Abßalonn Giøe[20] till Kiellstrup,[21] Jacop Seefelldt[22] till Wißborrig,[23] Henndrich Brade[24] till Widschiøffle,[25] Christen Schiell[26] till Fußinngøe[27] och Albert Friiß[28] till Harritzkier,[29] worre throe mennd och raad, for oß wor schichett oß ellschelige Erich Mogennßønn[30] till Orißløffgaard[31] paa hanns moders, oß ellschelige frue Margrete Huitfelld,[32] Mogens Erichßønns[33] eptherleffuersche, och hanns sødschenns[34] och egne wegnne paa thenn ene och haffde medt wor steffning for oß vdj retthe steffnnt oß ellschelige Morthenn Broch[35] till Barløßegaard,[36] wor manndt, thiennere och lanndtzdomere wdj wort lanndt Fyenn paa thenn andenn siide, for at handt nogenn thidt siidenn schall haffue dømpt nogle schouff parter frann hinnde och hinndes børnn och till oß ellschelige Niells Schinnckell,[37] wor mannd och thiennere, och ther j wndersagt enn herritzthinngs dom, som ther om thillforn dømpt wor, som hun menner medt vrethe.

Sammeledis haffde for^ne^ frue Margrethe vdj rethe steffnnt for^ne^ Niells Schinnckell for samme lanndtzthings dom, hannd nogen thid sidenn haffuer forhuerffuit, huilcken dom for^ne^ Niels Schinnckell vdj rette laugde, wdgiffuen paa Fynnbo landtzthinng aff for^ne^ Morthenn Broch och Hanns Schriffuer, lanndtzthinngs hørrer ther samme stedz, wdj thete neruerrenndis aar thennd

18. dag ianuarij sist forledenn, lydenndis wdj synn beslutning, at epterdj for^{ne} Erick Mogennßønn och hanns broder, Christoffer Mogennßønn[38] haffuer icke beuist, at thenne schouffspart, som the om thretter, haffuer nogenn thid fulldt theritz høffdt eller gamble breffue, vdenn allenniste medt fire widtnißbyrdt, huilcke som haffuer wundet, at the haffuer werret medt at hugge epter nogenn schiell och steenne, som schulle werrit holldit for høydenschiell[39] och siideschiell,[40] och witner iche, huor mannge aar, the saa schulle haffue huggit ther vdj, vden enn aff thennom winnder om 16 aar, och epterdj for^{ne} Niells Schinnckell haffuer beuist medt 18 widtnnißbyrd, huilcke som haffuer wundit huer wedt theritz munde, somme 20, somme 30, 36, 38, nogre 40 och een 50 aar, at thenn schouffspart i Widtzlund[41] till the griimmer,[42] som er huggenn paa nogre threer, haffuer werrit brugt i roelighedt till Gierßschouff[43] wiilldschet[44] och wkiert, førenndt affganngne Mogenns Erichßønn[45] loed thale ther paa. Och epterdj lougenn formellder udj første bogs 44. capitell:[46] Haffuer bonnden hafft iordt i 40 winnther y heffdt werre lougløße for kirckenn &c., och receßenn formellder wdj then 50. arthickell:[47] Hues goidtz och eigenndom nogenn manndt haffuer i haanndt och heffdt vdj 20 winnther, wlast och wkiert, thet behollder hannd anngerløest och waffwunndenn, vdenn saa kannd finndes och beuißis, at thet er ennthenn pannt eller forleening, och epterdj ther wor icke beuist for thennom, at ther haffuer nogenn thid werrit giffuet last eller klage paa, at the till Gierßschouffsgaard[48] haffuer brugt forbemellthe schouffspart i Wedtzlunndt thill the grimer, som er huggne paa nogre threer, førennd at Mogenns Erichßøn loed thalle ther paa, saa och epterdj at thet wor iche heller beuist for thennom, at samme schouffspart wor inthen pannthet eller forlennt till Gierßschouffsgaardt, och for^{ne} Jørgenn Bunnde[49] alligeuell haffuer dømpt samme schouffspart af føllge Øriißløffgaardt,[50] frue Margrethe[51] och hinndes børn, tha sagde the ther paa saa aff for rethe, at for^{ne} Jørgen Bonde samme sinn dom aff wannuittighedt[52] giort haffuer, och thend bør ingenn magt at haffue, och hannd at stannde for^{ne} Niells Schinnckell till rethe for kost och therrinng epter wor receß,[53] och forbemellte schouffspart bøer at føllige Gierschouffs gaardt, fru Anne[54] och hindes børnn epter wor receß och forbemellthe 18 widnnißbyrdtz lydellße, emeden och saa lennge the stannder widt magt, som samme lanntzthinngs dom widere formellder.

Och møthe for^{ne} Morthenn Broch wdy retthe och willde werre synn dom bestenndige, formennte ßig inngenn wrett ther vdinnden at haffue giort for^{ne} Erich Mogennßønn, hanns moder och hanns sødschenndt vdj nogenn maade,

epterdj hannd haffde dømpt epter receßenn och epther widtnißbyrdt, emedenn the stannder wedt magt.

Huor emod for^ne^ Erich Mogennßønn gaff tillkiennde, at for^ne^ Niells Schinnckell eller hanns moder[55] iche haffuer beuist ennthenn medt schiøde breff eller kiøbe breffue, huorledes the erre samme schouffsparter adkomne[56] och erre kommenn vdj brug till Gierßschouffsgaardt, mennthe thennom pligtigh at werre at beuiße theritz adkompst paa samme schouffsparter. Och epterdj hannd tillfornn haffuer hafft vdj rethe for for^ne^ Morthenn Broch, lanndtzdommere, gamble adkoms breffue paa samme schouffparther att werre funderit till Ørißløffgaardt till eigenndom, baade medt schiødebreffue, steens breffue,[57] loug och laugheffdt, och ther hoeß haffde beuist for^ne^ Ørißløffgaardt at werre forleennt bort wdj mange aar till Jenns Drage[58] och hanns frue, vdj hues midler thidt hannd mennthe samme schouffsparther at werre Ørißløffgaardt framerckt[59] med korß[60] och grimer, tha formennthe hanndt Morthenn Broch at haffue giort hannom, hanns moder och sødschennd wrett i thet hand haffuer fraandømpt thennom for^ne^ schouffpart.

Ther emodt berethe for^ne^ Morthenn Broch, att hannd iche kunnde benegthe, at the io haffde hafft adschillige gamble breffue wdj rethe, som forbemellt er, huilche hannd ochsaa haffde wdj synn vdgiffnne dom indført wedt theritz datum och mening, menn for^ne^ Erich Mogennßønn iche haffuer beuist nogenn thidt, at samme schouffs part haffuer fulldt samme breffue till Ørißløffgaardt, vdenn allenniste medt fire widtnißbyrdt, iblannt huilcke widnnißbyrd jche mere ennd en aff thennom widtner paa nogre aar, som er paa 16 aar, huor emod for^ne^ Niels Schinnckell haffuer ført 18 widtnißbyrdt, epther huilcke widtnißbyrdt och gammell heffdt hannd dømpt haffuer, meenner siig ther med ingenn wret at haffue giort.

Medt flere ord thennom emellom forløb.

Tha epter tillthalle, giennsuar, breff, beuißning och thenn sags leiglighedt och eptherdj wy befinnde for^ne^ schouffs part vdj Widtzlundt at haffue fulldt for^ne^ Niells Schinckell och hanns forelldre vdj 40 aar och lennger epter widtnißbyrdtz lydellße, och receßenn formellder,[61] at hues mannd haffuer vdj hannd och heffd vdj 20 vinnther, wlast och wkierdt, thet beholder hannd anngerløeß, och icke er beuist for oß enthenn medt breff eller segell nogenn klage ther paa at werre giffuenn, at samme schouffpart haffuer werrit brugt till Gierßschouffsgaard, sagde wij ther paa saa aff for retthe, at for^ne^ Niells Schinckell paa sinne egnne, hanns moders och sødschenndtz wegnne bøer samme schouffspart att føllge till Gierßschouffsgaard angerløeß epter for^ne^

lanndtzdommers doms lydellße, och for^{ne} Morthenn Broch medt for^{ne} wdgiffnne dom ingenn wret at haffue giort.

Giffuet som forschriffuit staar &c.[62]

(1) Dette (Bergen UB 251) er formentlig afskrift efter dombrevet, da det har kongens fulde titel og rigskanslerens attestation. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Se 496.1. – (5) Se 496.7. – (6) Se 496.10. – (7) Se 496.11. – (8) Se 496.14. – (9) Se 496.15. – (10) Se 496.16. – (11) Se 496.17. – (12) Se 496.20. – (13) Se 496.21. – (14) Se 496.22. – (15) Se 496.23. – (16) Se 497.29. – (17) Se 497.30. – (18) Se 497.33. – (19) Se 497.34. – (20) Se 496.30. – (21) Se 496.31. – (22) Se 497.41. – (23) Se 497.42. – (24) Se 492.3. – (25) Se 497.46. – (26) Se 497.47. – (27) Se 497.48. – (28) Se 496.34. – (29) Se 496.35. – (30) Erik Mogensen Mormand (d. omkr. 1603) til Bramsløkke, Ørreslevgård og Barløsegård, 1589 landsdommer i Lolland og Falster. Han blev 1589 gift med Anne Mortensdatter Brock (d. efter 1603), datter af nedenn. landsdommer i Fyn Morten Brock (d. 1591) til Barløsegård. – (31) Hovedgården Ørreslevgård i Otterup s., Lunde h. – (32) Margrethe Ottesdatter Huitfeldt (d. 1600). – (33) Mogens Eriksen Mormand (d. omkr. 1582) til Bramsløkke og Ørreslevgård. – (34) Se DAA 1904.306. – (35) Se 492.5. – (36) Se 492.6. – (37) Niels Skinkel (d. 1617) til Gerskov og Søholm, søn af Hans Skinkel til Gerskov og dennes 3. hustru Anne Nielsdatter Bild. Han var 1584 forlenet med Færøerne. – (38) Christoffer Mogensen Mormand til Ørreslevgård (DAA 1904.306). – (39) Høvdeskel: skel mellem to høvder (forpløjninger; jordstykker ved enden af ageren, på hvilket der vendes med ploven) (Kalk. II.361b). Om *høvd* se Danske Folkemål IV.121ff. – (40) Sideskel: skel langs siden (Kalk. V.895b, jf. I.471a). – (41) Landsbyen Vedslund i Skeby s., Lunde h. – (42) Mærke i et træ (for at markere skel) (Kalk. II.73b bet.2). Mærket blev vist i almindelighed sat ved at borthugge noget af barken, jf. udtrykkene *at hugge grimer* og *dij giorde grimer, som for^{ne} rebsmænd och nu haffuer hugget.* – (43) En tidl. hovedgård i Gerskov i Skeby s., Lunde h. – (44) upåtalt (Kalk. IV.630a). – (45) Mogens Eriksen Mormand (d. omkr. 1584) til Bramsløkke, fader til ovenn. Erik Mogensen Mormand. – (46) JL I.44. – (47) Reces 13. december 1558 § 50 (CCD I.36), jf. reces 6. december 1547 § 26. – (48) Se ovf. note 43. – (49) Herredsfogden i Lunde h. Han er ikke i det foregående nævnt ved navn. – (50) Se ovf. note 31. – (51) Margrethe Huitfeldt, se ovf. note 32. – (52) Ukyndighed, uvidenhed, uforstand (Kalk. IV.749a). – (53) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk. – (54) Anne Nielsdatter Bild (d. omkr. 1605), gift med Hans Skinkel til Gerskov og moder til ovenn. Niels Skinkel. – (55) Anne Bild, se foreg. note. – (56) kommet i besiddelse af (Kalk. I.6b). – (57) Vel: steningsbrev: skriftligt vidnesbyrd om sætning af skelsten (Kalk. IV.126b). – (58) Jens Drage tilhørte en nu uddød uradelsslægt (Nyt dansk Adelslex.68), hjemmehørende på Fyn og i Sønderjylland. – (59) skilt fra ejendommen ved at indhugge et nyt skelmærke. – (60) Skelmærket kunne have form af et kors. Jf. *korseg:* egetræ mærket med kors som skeltræ (Kalk. V.605a). Jf. om *kors* i stednavne Kulturhist. Leks. IX.187ff. – (61) Ordet indføjet over linjen. – (62) Afskriften (Bergen UB 251) tilføjer: Datum vt supra. Nostro ad causas sub sigillo teste Hilario Grubbe, justitiario nostro dilecto.

517 Rettertinget 2. juli 1584 (Nyborg)

Et skøde dømmes magtesløs, da der ikke ved skødeudstedelsen fandt nogen ejendomsoverdragelse sted.

Hs.: HDDomb. nr. XI (1582–84) fol. 78r (findes yderligere i 5 hss.[1]).

Wy, Frederich thenn Anden, med Gudtz naade &c., giør alle vitterligt, att aar 1584, thenn 2. dag julij, paa wort retherthinng paa wort slot Nyeborrig, neruerrenndis oß ellschelige Niells Kaaß[2] till Torrupgaard,[3] wor canntzeler, Peder Munch[4] till Estwadtgaardt,[5] wor amerall, Jørgenn Roßennkranntz[6] till Roßennhollm,[7] Eiiller Grubbe[8] till Lystrop,[9] Danmarckis riges canntzeler, Christoffer Wallckenndorff[10] till Glorup,[11] wor renthemester, Jørgenn Schram[12] till Thiele,[13] Manndrup Parßberrig[14] till Hagißhollm,[15] Hach Wllffstannd[16] till Hickebierrig,[17] Henndrich Belou[18] till Spøttrup,[19] Abßalonn Giøe[20] till Kiellstrup,[21] Jacop Seefeldt[22] till Wißborigh,[23] Breide Ranntzou[24] till Ranntzouhollm,[25] Henndrich Brade[26] till Widschiøffle,[27] Christenn Schiell[28] till Fußinngøe[29] oc Albrett Friiß[30] till Harritzkier,[31] worre throe mennd och raadt, for oß wor schickett oß ellschelige Ennewolld Kruße[32] till Vinngegaardt,[33] wor mannd och thiennere, paa synn egne och hanns sydschenndtz[34] wegnne paa thenn ene och haffde medt wor steffning for oß wdj retthe steffnntt oß ellschelige Christenn Priib[35] til Ølanndt,[36] wor mannd och thiennere, paa thenn anndenn siide for noget theritz mødernne goudtz, liggendis wdj Liungbye[37] wdj Giernnherrit, som hand thennom forhollder medt nogenn breffue, som theritz moder, affganngne frue Dorethe Westeny,[38] schulle haffue giffuett hannom, midler thid thett waar wdj thalle meth hinnde och for^{ne} Christenn Priib, och the bleffue festefollch, huillche breffue for^{ne} Ennuolldt Kruße menner icke saa rettferdeligenn och lougligenn giort och forhuerffuit at werre, att the bøer at komme hannom och hanns sødschennde paa theritz mødernne goudtz till schade.

Tha er møth for oß for^{ne} Christenn Priib och beretthe, att for^{ne} gaarde och goudtz haffuer hans moder[39] paa hanns wegnne kiøpt for^{ne} frue Doreths Westenj aff, før enndt thett kom nogenn thid wdj thalle meth thennom. Och først wdy rethe laugde itt pergamenntz schiøde breff, som for^{ne} frue Dorreths Westennj wdgiffuet och forseglit haffuer med flerre gode menndtz forßeglinngh vdj Viborrig, mandagen nest epther Sanctj Martinnj episcopi dag[40] 1576, lydenndis paa nogre gaarde, hannd for^{ne} frue Dorrethe schall haffue affkiøpt, som thet wdj sig siellff formelldder. Jthem wdj retthe laugde enn zeddell, som for^{ne} frue Dorrethe vnderschreffuitt haffuer meth egen haand, wdgiffuen thredie hinndes brøllups dag, som waar thenn ix martij a^{o} 1579, lydenndis at hun[41] forbiuder nogenn at giffue nogenn eschning beschreffuitt eller nogen forfølling for sligh orsags schylld. Och gaff tillkiennde, at før ennd hand kom hiem aff Thydschlannd, haffde hanns moder vdlaugt pe-

ninghe paa for^{ne} gaarde paa hanns wegnne, som hannd med it thinngsvidtnne mennthe sig at wille beuiße, som hannd for oß wdj rethe laugde, vdgiffuett paa Huorrnum[42] herritzthinngh vdj thette neruerrendis aar, thenn 1. dag junij sist forleden, lydenndis viij menndt wundit haffue, at vdj midler thid som for^{ne} Christenn Priip kom hiem aff Thydschlanndt och besøgthe synn moders huuß, tha haffuer oß ellschelige frue Agnethe,[43] for^{ne} Christenn Priips moder, wdlaugt och bethallidt till for^{ne} frue Dorethe Westenj paa hanns wegne penninge och werdt paa ij gaarde i Liungbye liggendis wdj Giernnherritt, før for^{ne} Christenn Priip och for^{ne} frue Dorethe bleff festefollch eller throloffuitt, och iche the haffuer hørt eller fornumit, at thet ectheschaff, som the siidenn kom wdj samell, waar thend thid i thalle eller berøgt[44] i nogenn maade, som thet widerre ther om formeller. Huor aff for^{ne} Christen Priip menthe nochsom at[45] forstaaes, at samme gaarde er io kiøffthe och schiøthe, før ennd the erre kommen wdj feste tillsammen. Therforre forßaae[46] sig samme schiøde lougligt att werre och waar ochsaa gode mennd, som samme schiøde breffue till stadfestellße forseglidt haffuer.

Ther emodt beretthe for^{ne} Enwolld Kruße, at hannd for ij aar siidenn haffde indsteffniitt thenn sagh till Wiborrigh lanndtzthinng, och ther iche kunde bliffue ordellt,[47] for thed wor enn adells perßonn,[48] som samme schiøde wdgiffuet haffde, som hannd for oß beuiste med en landtzthinngs dom, och sagde sig at wille beuiße, att for^{ne} thuennde gaarde i Liungbye haffuer iche nogen thid fulldt samme schiøde. Och i rette laugde it thinngswidtnne aff Giernnherritz thinng, vdgiffuet wdj thette neruerrenndis aar, thenn løffuerdag nest for pindtze dagh, lydenndis iij mennd wundit haffue. Først Raßmus Jbßønn wdj Liungbye wannt med opragthe finngre och hellgenns eedt och bad sig Gud till hielp, at hannom wittherligt er, at alld thenn stund hand beßad thennd gaardt, hannd iboer, tha iche stedde[49] eller feste hannd thennd aff thennd gode mannd Christen Priib eller ythe hannom noget lanndgiellde serdiellis[50] till hannom allene, icke heller hand enthen sende hannom bud eller skreff hannom till, att hand skulle sige hannom nogen thieniste eller ytte hannom nogen landgiellde, før endt hannd fick affganngne frue Dorethe Westinij, ther till Winndinnggaard ytthe hannd hanns lanndgillde. Niells Tordßønn och Matz Søffrennßøn wunde vdj thenn samme menningh som for^{ne} Raßmus Jbßøn. Med merre samme thinngs widtnne i sig sellff indeholldt. Och setthe for^{ne} Enwolld Kruße vdj alle retthe, om for^{ne} Christenn Priip kunde med retthe forhollde hannom och hanns sødschennde samme gaarde forre med thet schiøde, huilchett schiøde guodtzit iche haffuer fulldt.

Med flerre ordt thennom paa baade siider emellum forløb.

Tha epther tillthalle, giennsuar, breff, beuißning och thenn sags leiglighed, och eptherdj Enwolld Kruße beuißer med thingswidtnne, at Christenn Priip iche haffuer for^ne^ gaarde i Liungbye y haannd och heffdt eller at werre fulldt samme schiøde, før ennd hannd bekom hanns moder till egthe, saugde wy ther paa saa aff for retthe, at wy iche kunde kiennde samme schiøde at werre saa nøigactigt, at thet bør at komme Enwolld Kruße och hanns sødschennd till hinnder eller schade wdj nogre maade.

Datum ut supra.[52]

(1) Disse er måske afskrifter af det orig. dombrev, da de har kongens fulde titel og rigskanslerens attestation. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Se 496.6. – (5) Se 496.7. – (6) Se 496.10. – (7) Se 496.11. – (8) Se 496.14. – (9) Se 496.15. – (10) Se 496.16. – (11) Se 496.17. – (12) Se 496.20. – (13) Se 496.21. – (14) Se 496.23. – (15) Se 496.23. – (16) Se 497.29. – (17) Se 497.30. – (18) Se 497.33. – (19) Se 497.34. – (20) Se 496.30. – (21) Se 496.31. – (22) Se 497.41. – (23) Se 497.42. – (24) Se 496.32. – (25) Se 496.33. – (26) Se 492.3. – (27) Se 497.46. – (28) Se 497.47. – (29) Se 497.48. – (30) Se 496.34. – (31) Se 496.35. – (32) Enevold Kruse (d. omkr. 1612) til Vingegård, søn af Enevold Kruse (d. omkr. 1573) til Vingegård og dennes 2. hustru Dorte (Dorothea) Lauridsdatter Vestenie (gift 2. gang 1579 med Christen Prip til Søgård). – (33) Hovedgården Vingegård i Nørre-Vinge s., Sønderlyng h. – (34) Se DAA 1900.245ff. – (35) Christen Prip (d. omkr. 1622) til Søgård og Øland, Enevold Kruses stedfader, se note 32. Han var gift 1. gang 1579 med Dorte Lauridsdatter Vestenie, enke efter den i note 32 nævnte Enevold Kruse, 2. gang med Barbara Iversdatter Vind (d. 1609). – (36) Hovedgården Øland i Harring s., Hassing h., som Christen Prip 30. april 1580 havde tilbyttet sig af kronen for 2 gårde i Lyngby i Sporup s., Gern h. (Kr. Sk. I.232). – (37) Landsbyen Lyngby i Sporup s., Gern h. – (38) Dorte (Dorothea) Lauridsdatter Vestenie. – (39) Agnete Busksdatter Skenck (d. omkr. 1591) til Brudagergård, gift med Jørgen Prip (d. 1565), skibshøvedsmand, forlenet med Pandumgård. – (40) Mortens dag: 11. november. – (41) Ordet indføjet over linjen. – (42) Hornum. I dette h. lå gården Pandum (Vokslev s.), hvormed Jørgen Prip var forlenet 1546–91, jf. Erslev, Lensmænd.127. – (43) Se ovf. note 39. – (44) kendt (Kalk. I.160b bet.1). – (45) Herefter udstreget i forlægget *werre*. – (46) ventede, havde tillid til (Kalk. I.690a bet.4). – (47) dømt, påkendt, afgjort (Kalk. III.381b). – (48) Adelens alm. personlige værneting var hjemtinget, men undtagelse gjaldt i livs- og æressager, i hvilke forhold adelige kun kunne søges for kongen og rigsrådet, jf. fdg. 1. september 1466 § 6 (GAA V.18). Til æressager regnedes i lang tid alle sager, hvorunder adelige sagsøgtes til at efterkomme brev og segl, jf. Matzen, Offentlig Ret I.60 og Viborg landstings dom 16. marts 1583 (ovf. nr. 510). – (49) fæste, leje (Kalk. IV.193b bet.9). – (50) Stykket fra *serdiellis til hannom* og til *nogen landgiellde* er i forlægget tilskrevet i marginen. – (51) Afskrifterne tilføjer: Nostra ad causas sigillo teste Hilario Grubbe, justicio nostro dilecto &c. (her gengivet efter GkS 1140,2°).

518 Viborg landsting 20. juni[1] 1584

Landstinget stadfæster en nævningekendelse, hvorved en mand, der havde

benyttet andenmands eng, var frifundet for ran, da han havde haft pantsætterens tilladelse til at benytte engen.

Hs.: GkS 1140,2° p. 307 (findes yderligere i 3 hss.).
Ingen *overskrift* i forlægget.

Malthj Jensßenn[2] till Holmgaardt,[3] Mouritz Styggi[4] till Holbeckgaardt,[5] landtzdomere wdj Nøriuttlannd, och Gundj Skriiffuer,[6] landtztingshører ibidem, giøre vitherligt, att aar epther Gudtz biurdt 1584, thenn 20. junij,[7] paa Viborig landtzting war schickett Jep Pouelßenn i Arstrup[8] paa thenn enne och hagde hid i rette steffnitt Jens Madtzen i Norild,[9] Per Jenßen i Furßum[10] och thieris medbrøder ranßneffninger i Nørherritt[11] paa then anden siide, for the haffuer suoritt Chresten Anderßen i Varitzbøll[12] quitt for rann, som hand hagde hanom tilluist, for en engh, hand hagde brugt emod hans minde, mienindis thenom wrett att haffue suoritt och buorde feld att uere.

Disligeste hagde hiid steffnitt Chresten Andersßen med same ran breff.

Saa møtt Niels Nielßen och berette, huorledis erlig, hederlig och høiglerd mannd mester Hans Laugßen,[13] superintentent offuer Riiberstigt, schulle haffue inndløst enn gaardt kaldis Kyffling[14] aff pant, som thenn var vdsatt fore, och haffuer same engh til for^{ne} Kyfflinnge wdj sin vere, som høre och ligger thill thenn gaard Kyfflinge med rette. Och framlagde same panttbreff, som mester Hanß inndfriiett haffuer, bemellindis paa iiij^{C} daller.[15] Ther huos framlagde dett opladelße breff, hanom same panntt er med opplatt; och ther huos berette, att for^{ne} mester Hanß epther slig leilighed haffuer veritt for^{ne} Chresten Anderßens hiemill till same enng, och neffninger haffuer quitt suoritt for^{ne} Chresten Andersßønn for rann epther the breffue och hiemill for thenom var, mienindis thieris eed rett att uere.

Thernest møtte nogen aff for^{ne} neffninger och mientte thenom icke anditt att kunde suerge end the giortt haffuer.

Med fliere ord och thalle, thenom ther om emellum var.

Tha epther till thale, giensuar och sagens leilighed, saa och eptherdj same eng ligge och høre till thenn gaard i Kyfflinge, och for^{ne} mester Hannß thenn aff pantt haffuer indfriiett, och hand fordj haffuer hiemblitt for^{ne} Chresten Anderßen same engh, och neffninger fordj haffuer hanom quitt suoritt, wide vii icke nogen aarsag eller tillfald[16] thennom for thenne thieris eed och thouff att kunde felde.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) I NkS 844,2° er dommen dateret: 20. juli. I 1584 var denne dag ikke en lørdag, Viborg landstings ordinære retsdag. – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Se 502.11. – (7) Se ovf. note 1. – (8) Landsbyen Åstrup i Åstrup s., Gørding h. NkS 844,2° har formen *Astrup*. – (9) Muligt bebyggelsen Nordenå, der ligger nordvest for Hemmet (Hemmet s., Nørre h.), 8 km fra Forsum, eller Nærild (nu Østergård) i Lyne s., Nørre Horne h., jf. Trap IX.559. – (10) Landsbyen Forsum i Egvad s., Nørre-Horne h. – (11) Nørre-Horne h. – (12) Gården Varrisbøl i Lønborg s., Nørre-Horne h. – (13) Magister Hans Laugesen (d. 1594), 1569–94 biskop i Ribe. – (14) Den tidl. hovedgård Kyvling i Lønborg s., Nørre-Horne h., der af Christen Petz (d. 1318) var skænket Ribe domkapitel. – (15) 350 daler; om skrivemåden se 494.15. – (16) Anledning (Kalk. IV.352a bet.4).

519 Viborg landsting 5. december 1584

En rebning af en mark underkendes, da sandemænd ikke først havde gjort deres tog angående markeskel, således at rebsmændene kunne vide, hvor de skulle begynde, og hvor de skulle ende deres rebning. Herredsfogden, der havde udmeldt rebsmændene, var fri for ansvar, da det ikke for ham havde været oplyst, at sandemænd ikke havde gjort markeskelsforretning.

Hs.: GkS 1134,2° nr. 247.
Overskrift: Dom att ingen jord, som ligger y nogen marcke, bør att rebis, uden marcken thilforn waar omsoritt.

Jørgen Skram[1] thill Thielle,[2] Malte Jenßen[3] thill Hollumgord,[4] landzdommer y Nøriuttland, och Gundi Schrifver,[5] landtzthinghører ibidem, giør witterligtt, att aar efter Gudtz byrd 1584, løfverdagen som en thend 5. decemb:, paa Viborgs landzthing waar skickett erlig och welbyrdig mand Predbiørn Gyldenstiern[6] thill Vosborge,[7] høfvitsmand paa Aastrup,[8] paa thend ene och hafde hid y rette stefnitt e[rlig] och v[elbyrdig] Niells Jørginßen[9] thill Thorstedlund[10] paa den anden siide for hvis sandemendz brefve, hand skulde hafve at Orestrup[11] march alle fire wegne thill marckemode[12] formedelst sandemendt skulle werrit omsoritt.

Disligeste haffde och hid stefnit for[ne] Niels Jørgenßen, for hand skulde hafve laditt rebe Orestrup enge, ligvell marcken icke skulde werritt omsoritt.

Vdi lige maade hafde hid kalditt Christen Michelßen y Guldbeck,[13] Jens Matzen y Holmagher[14] och theris mettbrødre xij rebsmend, for de samme enghe rebtt hafver wlouglig, som hand mente, och att samme rebning burde machtløß att werre.

Disligeste hafde hid steffnitt Jens Christenßen y Svenstrup,[15] herritzfogitt y Horumherritt,[16] for hand stedde følling paa rebs mend samme enghe at

rebe, ligvell marcken icke wor omsoritt, mennendis hannum der mett wrett att hafve giortt och burde feldt att werre.

Fremdelis hafde hid kalditt Jens Jude y Bustedt[17] mett rebs brefvitt.

Saa møtte erlig och fornumstig svend Christen Schrifver, thienendis for^{ne} Niels Jørgenßen, paa for^{ne} Nielss Jørgenßens rebsmendz och fogdens wegne och fremlagde ett tingswidne aff Horumherritz thing aar 1582, mandagen nest efter Helligthrefoldigheds søndag[18] vdgifvitt, formelendis rebsmend der att hafve thillstoitt oc kunnd giortt for thingsdom, att de waare paa Orestrup enge denn mandag nest for pintzdag, efter som thend gode mand, for^{ne} Niels Jørgenßen hafde ladett dennum opkrefve efter lougen, och først att hafve lagtt thill Jens Lauritzßens gaard y Orestrup viij faugne,[19] Gundi Schrøder iiij faugne, Seufren Johanßen iij faugn, Lauritz Michellßen x faugn, Hans Schrødder och Jens Jenßen xvj fagne, Niels Frantzen och Seufren Lauritzßen xvj fagne, Jens Brock xvj faugne, Christen Vester iij faugne j aln, Powell Jull oc Seufren Christenßen xvj fagne, Jens Christenßen och Seufren Jenßen xvj faugne, Niels Michelßen och Lauge Anderßen xvj faugne, Seufren Søfrenßen, Sven Palleßen, Lauritz Mickelßen och Niels Esbernßen xx faugne, Peder Hannßen iij faugne och j aln, efter skyld och landgilde, vnderthagett stugh,[20] kircke iord och ser kiøb, som bør fritt at werre efter lougen,[21] som thett winde widere bemelder. Och der hois klagett for^{ne} Christen Schrifver paa for^{ne} rebsmend, att de icke skulde hafve thillacht for^{ne} Niels Jørgenßen reb efter hans thienners skyld och landgilde. Och der hois paa herritzfogedens wegne berette, att der hand vnte fyllingh paa rebsmend, waar ther ingen, som paaskud,[22] thet[23] samme marck icke waar omsoritt, menendis fordi fogdens wlempe der udinden icke att skulle findis.

Mett flere ord och tale dennum der om imellum waar.

Tha efter thilltale, giensvar och sagsens leylighedt, saa och efterdi icke beuißis samme Orestrup marck formedelst sandemend alle fire wegne thill marcke mode att werre omsoridt, att for^{ne} rebs mend kunde hafve vist, huor de deris reb kunde begynde, finere[24] och ende, tha finde wy efter saadan leylighed och de domme thilforn y slig sager er udgangne samme enghreben machtløß att werre; och efterdi thett icke wor for herritzfogden paaskutt eller omtalit samme marck icke att hafve werritt omsoritt, ey heller nogenn att hafve forbudett hannum derfor at stede følling paa rebsmænd, da vide vy efter slig leylighedt icke hans ulempe ther udi att verre.

Jn cuius rej &c.[25]

(1) Se 496.20. – (2) Se 496.21. – (3) Se 502.3. – (4) Se 502.4. – (5) Se 502.11. – (6) Preben Gyldenstierne (d. 1616) til Vosborg, Vrå, Totterupholm (nuv. Rosendal), sen. (1596) rigsråd. 1573–76 lensmand på Vestervig kloster, 1576–95 på Åstrup, 1595 på Bøvling, 1595–97 lensmand på Malmöhus. – (7) Hovedgården Nørre-Vosborg i Ulborg s., Ulborg h. – (8) Det tidl. slot Åstrup i St. Hans s., Vennebjerg h. – (9) Niels Jonsen Viffert (d. 1595) til Torstedlund og Brusgård, 1573–83 lensmand på Hald. – (10) Hovedgården Torstedlund i Årestrup s., Hornum h. – (11) Landsbyen Årestrup i Årestrup s., Hornum h. – (12) Markskel (Kalk. III.43b bet.1). – (13) Landsbyen Guldbæk i Øster-Hornum s., Hornum h. – (14) Landsbyen Holmager i Bislev s., Hornum h. – (15) Landsbyen Svenstrup i Svendstrup s., Hornum h. – (16) Hornum h. – (17) Gården Busted i Veggerby s., Hornum h. – (18) Trinitatis søndag; i 1582: 10. juni. – (19) Favne; 1 favn som længdemål = 3 alen. – (20) *Stuf:* den del af bymarken, der ved gave, salg el. lign. er skilt fra det bol, hvortil det opr. hørte. Det medregnedes ved rebning stadig til det opr. bol. Underafdelinger af *stuf* er kirke stuf (her: *kircke iord*), der er givet til kirken som sjælegave, og *ser kiøb*, der er erhvervet ved køb. – (21) JL I.55. – (22) påberåbte, påstod (Kalk. III.542b bet.1). – (23) at (Kalk. I.358a bet.1). – (24) slutte, ende; jf. lat. *finis*. – (25) *&c.* erstatter: testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

520 Sjællands landsting 1585 uden dag[1]

Sagefald tilkommer husbonden på det gods, hvor den domfældte har bopæl, selv om han har givet en anden husbondhold.[2] *Vidnesbyrd aflagt for sognepræsten, hvis skriftlige erklæring herom fremlægges.*[3]

Hs.: Thott 1991,4° p. 269 (2den paginering) (findes yderligere i 3 hss.).
Reg.: 3927 (datering: 1585 uden dag).
Tryk: GdD IV.48ff. (efter Thott 1991,4° m. varr. fra Thott 1202,2°).
Litt.: Sylow, Bevisteori.189.
Overskrift: Enn domb, att thennd, som thienner enn bunde for kaast och lønn och kommer i nogenn faldtzmaall, bør att giffue koningsagenn thill sinn husbondis herschaff, enndog hannd thilfornne haffuer giffuett sitt husbonnde hold thill enn anndenn.

Annders Dreßelberg,[4] Jacob Thordtzenn.[5] Vor skickett erlig och welbiurdige fru Birgitte Roßennkrannntzes[6] fuldt myndige fougett Jenns Pederßenn paa thenndt enne och haffde paa for^ne^ ßinn husbunndes wegenne vdj rette steffnett Thyge Marthennßenn i Bieffuerskouff,[7] herritzfougitt i Bieffuerschouff herret, paa thenndt anndenn ßide, thilltallenndis hannom for enn domb, hanndt haffde dømbt och affßagt emellom for^ne^ hanns hoßbonndt och erlig och velbiurdig manndt Eyller Grubbe[8] thill Liustrup,[9] Danmarckis riges cantzeller, om ett konngeligtt faldtzmaall, ßom Peder Hemmingßenn er faldenn fore att schulle vdgiffue, for hanndt om natter thide y mørck och mollm offuer faldt fru Birgittis bunde Hanns Gallschytt, ßinn egenn hußbondt, ßom hanndt tienntte for kost och lønn, och sloe hannom dødelig ßaar, och epther att Eiller [Grubbe][10] haffde ladett dett giøre beuißligt for herritzfougdenn, att

for^ne^ Peder Himmingßen gaff hannom paa konn: may: vegne holdt[11] thill Thrygeueldt,[12] haffuer herritzfougdenn aff thenndt aarßage dømpt Eiller [Grubbe][13] ßamme faltzmaall thill och icke fru Birgitte, paa huis grundt gierningenn schiede, huor vdindenn hanndt meentthe hannom att haffue giortt hanns hußbonndt wrett.

Theßligiste haffde hanndt hidt steffnet erlig och velbiurdige manndt Eyller Grubbe thill Lystrup, ßom ßamme domb haffde forhuerffuitt, att werre thill vedermaals thinng, om hanndt haffde nogett thill thenndt sag att ßuare. Och straxs fremblagde samme domb thill Bieffuerskouff heritzthinng thenndt 8. octobris nest forganngenn aar affsagtth, liudenndis, att velbiurdig frue Birgitte Roßennkranntzis fuldt myndig fougitt Jenns Perßenn paa Valløff[14] haffde lougligenn deltt och thillthallitt Peder Hemmingßenn, ßom thienntte Hanns Galschytt, [for itt slaugsmaal, som hand giorde med forschreffne Hanns Galschøtte],[15] och miener for^ne^ Jenns Perßenn, att eptherthj som Peder Hemmingßenn hanndt thienntte Hanns Galskytt och vor hanns stede[16] thiunndt[17] och om natter thide i mørk och molm offuer faldt hannom i hanns egenn gaardt, slog hannom och gick frann hannom for[18] ett dødt minneske, forudenn skellig orsag, som hanns vinndesbiurdt nochßom ther om formelder, thißligiste rømde hanndt aff hanns hoßbundis [tienneste oc][19] guodtz forudenn hinndis och hinndis bundis forloff, och ßatte for^ne^ Jenns Perßenn vdj alle rette, om hun jo icke wor hanns hußbonnde paa thenn thidt, och om hanndt jo icke bør att werre i hinndis minnde for samme sag.

Thaa thill ßuarett Peder Fønnboe, fougett paa Thrygeueldt, och sette vdj rette och meener, att hanns hoßbonnde Eiller Grubbe paa kon: may: vegenne thil kommer samme faldt, eptherthj att for^ne^ Peder Hemmingßenn haffde giffuett sitt holdt thill Thrygeueldt, ßom er beuist medt schriffuerenns breff och ßegell och medt regennschaff, som er lefferitt paa konng: may: rennthekammer, och er ther paa enn enndelig domb begierinndis, efftherdi hanndt kiennder jnngenn for ßinn hoßbonndt vdenn Eiller Grubbe paa kon: maytz: vegne.

Tha epther thilltalle, giennsuar och thenndt sags leilligheedt, breff och beuißninge, som for herritzfougdenn haffuer verrett, thaa thil finnder hanndt erlig och velbiurdig manndt Eiller Grubbe konng sagenn thill, jnnd thill ther kommer nogenn andenn, ßom kanndt haffue bedre rett ther thill enndt handt haffuer, medt merre samme dom er formellendis.

Ther nest fremblagde hanndt et obett beßeglitt breff, ßom her Annders Pederßenn,[20] sognneprest thill Rooltt,[21] forßeglett haffuer, liudendis om thenne sag ßom effther følger:

Jeg, Annders Pedersenn, sogenneprest i Rooltte, kienndis och giør vitterligt for alle medt thette mitt obnne breff, att Lauritz Perßenn i Fisker Hoffuidt[22] och hanns hustrue, Karenn Laurßis, haffuer werett her hoß mig och bekienndt, huorledis the nogenn thidt ßiidenn forledenn vaar hedenn vandrede thill Hanns Gallschøttis y Enndißløff[23] och samme afften, the var kommen ther, thaa baade ßaa och hørde the, att thenndt karll vedt naffn Peder Hemingßenn, ßom thiennte Hanns Galskytt, hanndt var druckenn, och for^ne^ Hanns Galskyt thitt och offte bad samme sinn drenng[24] for Gudtz schiuldt, att hanndt ville gaa henn thill sinn senng, paa thedt hanndt om morgenenn kunde oppe verre och vaare paa hanns gaffn. Thaa ßuarett for^ne^ Peder Himmingßenn, att ther ßom Hanns Galschøtt wille haffue penndinnge for ßitt øll, wille hanndt giffue hannom, huilckett hanndt nectett och icke begierde, menn badt ham jnnddaa ythermerre, att hanndt for Gudtz schiuldt ville gaa och lige[25] ßig. Thaa suarett hanndt, att hanndt thorde vell side, for hanndt haffde før verrett huos saa stuor herer, ßom the vaare. Epther slig trotzige ordt emodt ßinn hoßbonnde thog Hanns Galschytt enn thom[26] stob kannde[27] och kaste thill hannem medt, dog hanns hustrue och Karinne Lauritzis greb hannom vnder hans arm, saa kanndenn faldt paa karllsenns fodt oc jnngenn schade hanndt giorde hannom ther medt. Saa thagde[28] Peder Himmingßenn stille. Sidenn for^ne^ Lauritz Pederßenn oc hanns hustrue waare ganngenn thill ßennge, tha hørde the, at hanndt sloe for^ne^ Hanns Galschøtt, och aldrig hanndt thallett et ordt thill hannom, førenndt hanndt slog. Thette for^ne^ bekiennder Lauritz Pederßenn och hans hustrue Karinne Lauritzis paa thieris ßallighiedt, att ßaa vdj sanndhedt schede. Datum Roeltte thenndt 11. februarij anno 1584.

Ther nest fremblagde hannd ett obett beseglet thinngsuinnde aff Bieffuerskouff herritztinng thenndt 30.[29] februarij for^ne^ aar wdgiffuetth, liudendis att Seir Degenn i Enndißløff, Matz Nielßenn och Jørgenn Lauritzenn ibidem wunde epther Søffrenn Pederßenns mundt ther sammestedtz, att hanndt veedt sinn sallighed ßagde och bekiennde for thennom, att handt baade hørde och saa thill Hanns Gallschyttis, att Peder Himmingßenn, som thiennd hannom, var druckenn, och hanndt badt hannom offte, att hanndt ville gaa thillßenngs och legge ßig, att hanndt kunde staa op om morgenen och verre paa hanns gaffnn. Tha ßagde Peder [Hemmingßenn]:[30] Ther ßom I wille haffue pennge for ethers øll, thaa vill jeg giffue ether thennom. Thaa sagde hannd ney, att hanndt wille thet icke begierre, menn badt hannom endaa ythermere for Gudtz schiuldt, att hanndt ville gaa och ligge ßig. Daa sagde Peder: Jeg

thør well ßide, for ieg haffuer før veritt huos saa stuor herer, ßom I kanndt werre. Tha epther slig throtzige ordt medt sin hoßbonde thog Hanns Galschøtt enn thomme stob kannde och kaste thill hannem medt, och hanns hustrue och Karinne Lauritzis thog om hanns arm, saa kanndenn faldt paa karllenns fodt, och jnngenn schade hannd giorde hannom [dermed].[31] Thaa thaugde Peder Himmingßenn stille och gick wdt; thaa[32] ßidenn slog hanndt Hanns Galschøtt oc aldrig hanndt thalet et ordt thill hannom, førendt hanndt slog hannom. Ythermerre vanndt [Matz][33] Nielßenn indenn thinngi, att samme natt vedt hønßegaals thide kom for^ne^ Peder Himmingßenn ind thill hannom, sidenn hanndt haffde slagett hannom,[34] och sagde thill hanns hustrue: Jeg haffuer slagett Hanns Galschytt femb slag medt enn øxe hammer.[35] Och Matz hørde thedt, och tha thallede thill hannom. Thaa sagde hanndt lige saa for hannom, och Matz sagde: Ouj,[36] jlde haffuer du giortt, och sagde: Monne du icke haffuer slagitth hannom i hoffuit? Hanndt sagde: nye.[37] Tha ßagde Matz: Thaa kanndt Gudt hielpe, hannd kanndt enndt bliffue wedt liffuett, saa thed kanndt enndt bliffue gott. Olluff Christofferßenn vanndt, att Peder Hemmingßenn kom thil hannom i Almindtz Venge[38] wedt Hanns Galschøttis stue med et verge och ett lang rørr[39] och spurde, om Hanns [Gallschøtte][40] laae. Thaa sagde hanndt: Ja. Peder Hemmingßenn suaridt och sagde: Hanndt liger aff skalckhiedt,[41] hanndt fick icke saa megitt. Ieg forbiude huer god karll att thienne hannom. Hanndt feste mig icke for Gudtz schiuldt. Medt merre samme thingsvinnde medfølger. Enndt ett annditt, daterit aar och stedt, som forschreffuit staaer, thennd 27. februarij, liudendis, att Annders Jennßenn i Agerup[42] wandtt, att Peder Hemmingßenn kom thil hannem en dag eller thu, effther at hanndt haffde slagitt Hanns Galschytth i Enndtzleff, oc ßagde, att Hanns Galschytte slog hannom medt en stobe kanndt, oc sidenn ßlogg hanndt Hanns [Gallschøtte][42a] thu eller three slag medt enn øxse hammer och ßagde, hanndt ville haffue mendt[43] thill hannom, om hanndt kunde komme thill forliggelsmall medt hannom; kunde hanndt icke, tha nøddis hanndt thill att røme lanndtz, medt merre samme thingsuinde formelder.

Sist fremb lagde hanndt et ßitt schrifftelig forsett, liudendis ordt frann ordt, som her epther følger:

Thett er min thiltalle thill Thyge Morthenßenn, herritzfougitt i Biefferschouffs herett, for en dom, hanndt haffuer dømbt thenndt 8. octob: a° 84, och haffuer funditt Eiller Grubbe thenndt konngesag thill medt thenndt karll wed naffnn Peder Hemmingßenn, ßom slog hanns egenn hoßbonnde Hanns

Galschøtt i Enndsløff i molm indenn hanns fire pelle,[44] och haffuer thagitt ßig aarsage thill samme domb at dømme epther Peder Fønbus egenn ordt och berettning, effther att samme karll Peder Hemingßenn haffuer giffuet ßitt holdt thill Thrygeueldt, och kienndis jngen for ßinn hosbonde vdenn Eiller Grubbe, huilcken [domb][45] ieg miener icke saa nøiactige att verre, att thendt kunde verre vedt mact, eptherthj att samme karll, Peder Hemmingßenn, hanndt thienntte paa min hosbundtz guodtz, thenndt thiidt skadenn bleff giortt, och hindis bonnde gaff hannom kost och lønn oc brede dug och disk[46] for hannom, och hanndt haffde ther sitt huus och hiemb, thenndt thidt hanndt giorde samme schade, och icke paa Eiller Grubbis, huor forre ieg setter i alle rette, at eptherthj for^ne^ Peder Hemmingßenn haffuer bøett emodt[47] min hoßbonndtzbonnde for bunndt sagenn, om hanndt och saa icke er plictig thill att bøde emodt min hosbunndt for konngeßagenn, effthertbj hun var hanns hoßbunnde, emedenn hanndt war i hinndis buendis thiennist, och skadenn bleff giortt paa hinndis grundt, och epther resessen liuder,[48] att jnngenn schall holde stanndennde suenne eller pebersuene paa anndenn manndtz guodtz, heffuer ieg icke heller hørdt endnu nogenn beuißning, att for^ne^ Peder Himmingßenn er barnnfødt paa konn: maytz: guoedtz thill Thrygeueldt, menn om hanndt nogenn thidt thilfornne kunde haffue werret paa kon: mattz: och ther[49] giffuitt holdt didt, thet kunde well were, eller och epther skadenn bleff giortt giffuidt thennom holdt thill Thrygeueldt. Menn paa thenndt thidt, gierningen bleff giortt, thaa mener ieg, att hanndt haffde icke i behoff att giffue holdt, eptherthj jeg jcke haffuer hørtt, att thett er beuist, att hanndt er konn: may: bonnd sønn, och epther slig leilligheedt ßetter jeg well[50] i alle rett, om min hosbonnde bør icke att nyde samme konnge ßag och herridtzfougdenn att staa thill rette for ßamme ßinn domb, oc er begierendis, at thette mit forßett att motte bliffue jnnddragett i dommenn.

Ther emodt er møtt vdj rette for^ne^ Thygge Marthennßenn, herritzfougett, och berette, att hanndt wiste ßig jnngenn wret att haffue giortt thenndt gode frue Birgitte i ßinne domme, epther erlig och velbiurdig Eiller Grubbe lougligenn wedt ßinn fougitt, Peder Fynboe, paa Thrygeueldt lodt for hannom giørre beuißligt medt regennschabs bøgger, att Peder Hemmingßenn gaff hannom holdt paa kon: maytz: wegenne, huor forre hanndt icke wiste annderledis att kunde dømme, enndt hannom same sagfald thill, som oppebaar hanns holdt, och thenndt hanndt kienndis for ßinn hoßbonde paa konng: may: wegenne.

Er her och møtt vdj rette for^ne^ Eiller Grubbis fuldmynndige fougit Peder

Fynboe paa Thrygeueldt och fremb lagde thuenne aars klare[51] regennskaff, som hans hoßbonnde haffuer giortt konn: mays: aff Thrygeueldt leenn regennschaff effther wdj hanns nadis rennttekammer, wdj huilchenn clarligenn finndis, att for^ne^ Peder Hemmingßenn haffuer tuende aar giffuett Eiller Grubbe holdt paa konn: mayts: wegenne, och ther hos satte hanndt wdj alle rette, att eptherthi hannd loulig med klare regenschaff haffuer beuist, att Peder Hemmingßenn gaff hanns hoßbonndt holdt, ßom slog Hanns Galschøtt, om hanndt thaa icke bør att oppebere konngelig faltzmaall aff hannom, effter hanndt haffuer thenndt thidt kienndt hannom for sinn hoßbonndt paa kon: maytz: wegenne. Om huilckenn ßag the paa baade ßider gaff thennom vdj rette og begierede domb.

Tha epther thiltalle, giennßuar och thenndt ßags leillighed bleff ther ßaa affßagtt for rette, at eptherthj for^ne^ Peder Hemmingßenn haffuer thienntt for^ne^ Hanns Galschytt for kost och lønn, och ther haffuer hafft ßitt huuus, hiem oc brofiell, dug och disk, ther hanndt samme gierning giorde, oc for^ne^ Hanns Galschytt er for^ne^ frue Birgittis thienner thill Walløff, saa hun er hanns rette herre och hoßbonnde och oppeber konngesagenn aff hannom, om hanndt i nogenn maade ßig kunde forsee, och jnngenn anndenn, och icke haffuer for oß weritt beuist, atth for^ne^ Peder Hemminngßenn haffuer weritth konng: may: och kronnenns vornedßønn heller nogenn løßninger[52] eller slappe karll,[53] som ingenn hußbunde eller thienist eller wiße[54] broefiell haffuer hafft mere end stedtz ennd en anndenn, thaa kanndt wy icke annditt kiennde, ennd for^ne^ fru Birgitte haffuer jo saa vell verritt for^ne^ Peder Hemmingßenns och anndre Hanns Galschøttis thienners [oc thiundis rette][55]hoßbonnde, ßom hun er for^ne^ Hanns Galschøttis egenn hosbonnd, och ther forre medt rette bør att følge for^ne^ frue Birgitte, huis for^ne^ Peder Hemmingßenn kanndt werre faldenn faar thill kongsagen, att hanndt ßaa haffuer offuerfaldit, hamblett[56] och slagett sinn rette hosbonnde, och for^ne^ herritzfougitz domb, som meere aff wanuittighed[57] ennd forseetligenn dømbt er, ther for dødt och mactløß atth werre och icke komme for^ne^ frue Birgitte, ey heller herritzfougdenn thill hinnder eller skaade i nogre maade.

Jn cuius rei testimonium &c.[58]

(1) Dommen er i hss. udateret, men må antages at være fra begyndelsen af året 1585. Den indankede herredstingsdom er af 8. oktober 1584; rigskansler Eiler Grubbe til Lystrup, der møder under sagen, døde natten mellem 19. og 20. november 1585. – (2) Husbondhold er den afgift, der i visse tilfælde svaredes af en bonde til herremanden som anerkendelse af et vist afhængighedsforhold (OdS VIII.736 bet.2; Kalk. II.300b bet.2). Om husbondhold se

W. Christensen, Statsforvaltning.620 noten; Fussing.80ff. – (3) Jf. Skåne landstingsdom 1531 (I nr. 66), hvorefter sagefald tilkommer den adelsmand, på hvis ejendom den domfældte har bopæl, og ikke den adelsmand, hos hvem den domfældte har taget tjeneste. – (4) Se 498.3. – (5) Landstingsskriver, jfr. 499. – (6) Birgitte Rosenkrantz (d. 1592) til (Øster) Vallø, enke efter rigsråd Peder Bille (d. 1580) til Svanholm og (Vester) Vallø. – (7) Landsbyen Bjæverskov i Bjæverskov s. og h. – (8) Se 496.14. – (9) Se 496.15. – (10) Navnet mgl. i forlægget. – (11) Husbondhold; se ovf. note 2. – (12) Hovedgården Tryggevælde i Karise s., Fakse h., der indtil 1670 var i kronens besiddelse og sæde for lensmanden over Tryggevælde len, der omfattede Stevns, Fakse og Bjæverskov herreder. Eiler Grubbe var fra 1572 til sin død 1585 lensmand på Tryggevælde. – (13) Navnet mgl. i forlægget. – (14) Hovedgården Vallø i Valløby s., Bjæverskov h. 1545 deltes gården i Øster Vallø, der tilfaldt ovenn. Birgitte Rosenkrantz, og Vester Vallø, der tilfaldt fru Mette Rosenkrantz. – (15) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. – (16) fæstede (Kalk. IV.193b bet.9). – (17) Tyende (Kalk. IV.404a). – (18) for, ɔ: i den tro. – (19) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. – (20) Anders Pedersen Horsens, var 1584 sognepræst for Roholte menighed (Wiberg II.644). – (21) Roholte s., Fakse h. – (22) Den nu forsvundne landsby Fiskerhoved i Roholte s., Fakse h. – (23) Landsbyen Endeslev i Endeslev s., Bjæverskov h. – (24) Tjenestekarl. – (25) lægge. – (26) NkS 835c,2° har *stoer*. – (27) En *stobkande* er en kande på 1 stob (krus) (Kalk. IV.142a). – (28) tav (jf. Kalk. IV.340f.: *tagde, thagd, taugde, tauede*). – (28) Således i alle hss. Da Bjæverskov herredstings ordinære retsdag var torsdag, skal det formentlig være 13. februar, der i 1584 var en torsdag. – (30) Mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. – (31) Mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. – (32) NkS 836c,2° har *och*. – (33) Forlægget har ved fejlskrift *Hanns*; rettet efter NkS 836c,2°. – (34) Vist fejl for: *Hanns* [*Galschyt*]; således Thott 1202,2°. – (35) En øksehammer er et redskab, der er en forening af en økse og en hammer, idet dets hoveds øverste del er formet som en hammer (OdS XXVII.1581). – (36) NkS 836c,2° har *o we!* – (37) Fejl for *ney*. – (38) Nuv. Almindehuse (tidl. Alminds wenge; Almisse vænge) i Endeslev s., Bjæverskov h. – (39) Håndskydevåben (Kalk. III.654a bet.2). – (40) Ordet mgl. i forlægget. – (41) Svig, ondskab (Kalk. III.759b). – (42) Landsbyen Aggerup i Endeslev s., Bjæverskov h. – (42a) Ordet mgl. i forlægget. – (43) Vel: mellemmænd, mæglere (Kalk. V.712a). – (44) på hans egen grund (el. hus) (Kalk. III.546b). – (45) Ordet mgl. i forlægget. – (46) *Dug og disk* bet. underhold, jf. DL 1–2–4 og 5–16–30, fdg. 11. september 1816 § 3. – (47) Thott 1202,2° har *till*. – (48) Reces 13. december 1558 § 48, jf. reces 6. december 1547 § 30, privilegier for Skåne 9. marts 1481 § 8 (Dipl. Chr. I.379; Da. Mag., 2. rk. II.127), fdg. 1. september 1466 § 3 (GAA V.68; Da. Mag., 1. rk. I.318), Fyns Vedtægt 1547 § 19. Jf. DL 3–19–13. – (49) NkS 836c,2° tilføjer: *at haffue*. – (50) NkS 836c,2° har *wdj*. – (51) tydelige (OdS X.484) el. afsluttede, fuldførte (ib.486 bet.5). – (52) Lediggænger (Kalk. II.890b). Thott 1202,2° har *løsgangere*, NkS 836c,2° *løßgiengere*. – (53) Løsgænger (Kalk. III.882b). Cf. GdD IV.54 note 16. – (54) bestemt (Kalk. IV.845a bet.4). – (55) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. – (56) lemlæstet (Kalk. II.138b). – (57) Ukyndighed, uforstand (Kalk. IV.742a). – (58) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

521 Viborg landsting 17. januar[1] 1585

Et tingsvidne om et forlig i en skiftetrætte mellem en sognepræst og hans

svoger kendt magtesløst, da *forliget ikke var indgået på tinge og straks derefter taget beskrevet i et tingsvidne,* da *det ikke var underskrevet af parterne, og* da *disse ikke ville vedstå det.*

Hs.: Bergen UB 251 nr. 22.

Overskrift: [E]n[2] dom om contract, som icke er giordtt for ting och dom och tha strax thingsvidne effter tagett, ey heller the, som thend schall haffue giordtt, haffuer thend forzeglitt, er machteløs dømbtt.

Malthe Jensen[3] thil Holmgaard,[4] Mouritzs Stygge[5] thill Holbeckgaardt,[6] landtzdomere vdj Nøriutlandt, och Gundj Schriffuer,[7] landtztingshører ibidem, giør vitterligt, at aar effter Gudzs biurdt 1585 paa Viborig snapslandtzting[8] var schicket erlig och fornumpstig manndt Jacob Valbom, borger y Randers, paa thend enne och hagde hiidt y rette steffnit hederlig mandt her Chresten Anderßen,[9] sogneprest y Spenstrup,[10] paa thend anden siide for ett contracts vinde, som skall vere ganget och gio[rdt][11] thenom emellom om nogen arffue, som the[nnom] skulle vere thilfaldenn paa beggj theris høs[truers][12] veg[ne], och for[ne] her Chresten Anderßen icke ßamme contract skall haffue holden och effterkomen, men skall haffue ladet ßig finde ther emodt thretachtig och muodtvillig och skall haffue giordt for[ne] Jacob Valbom ther offuer stuor vanndring,[13] kaast, thæring, forßømilße, skade och andre besuering, huor fore handt minte ßamme contract at uere for brøt och buorde døed och machteløs at uere. Och framlagde samme tings vinde aff Randers byeting aar 1581, thend 30. octobris, vdgiffuit, som bemeller ther at uere fremlagdt en skrifftelig form, huorledis Kieldt Jenßen, Chresten Jørgenßen och Niels Bang, borger y Randers, hagde bekiendt aar 1580, thend 14. septembris, at the hagde forligt for[ne] her Chresten och Jacob Valbum om thend arffue och skyfft effter sallig her Niels Throgelßen,[14] som ßamme forligels breff vdi ßig ßielff vider bemeller, dog findis huercken her Chresten eller Jacob Valbum ßamme contract at haffue forzeglit.

Medin for[ne] her Chresten møtte och berette, at for[ne] Jacob Valbum sielff ßamme contract haffuer fra throden.

Medt flere ordt och thalle, thennom ther om emellom vaar.

Tha effter thilthalle, gienßuar och zagßens leylighiedt, saa och effterdj for[ne] her Chresten och Jacob Valbum jcke ßaadan contract for thing och tingsdom haffuer jndgaaet och tha strax tings vidne effter thaget, och jcke heller forzeglit, och icke for[ne] Jacob Valbum vill vere thend bestendig, tha finnde vij epther saadan leylighiedt samme conthract machteløs at uere.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Dommen er afsagt på snapslandstinget, ɔ: første ordinære retsdag efter „20. dag jul" (13. januar), i 1585 altså: 17. januar. – (2) Plads i forlægget ladt åben til senere indføjelse af farvet initial. – (3) Se 502.3. – (4) Se 502.4. – (5) Se 502.5. – (6) Se 502.6. – (7) Se 502.11. – (8) Se ovf. note 1. – (9) Christen Nielsen Randers (d. omkr. 1616), ca. 1564 sognepræst for Spentrup og Gassum menigheder, senere (efter 1584) provst, jf. Wiberg III.166. Han kaldes ved hyldningerne 1584 og 1610 Christen Nielsen, se KhS 3. rk. II.208 og 5. rk. II.554. Han beskyldtes senere af en borger i Randers for misligheder i et dødsbo, men frifandtes både ved landsting og retterting, se rettertingsdom 29. juli 1590 i HDDomb. nr. XIII fol.21, jf. KhS 6. rk. III.170. – (10) Landsbyen Spentrup i Spentrup s., Nørhald h. – (11) I hs. er enkelte lakuner, da stykker af siden er bortrevet. – (12) Disse var døtre af Niels Troelsen (d. 1568), sognepræst for Øster Velling, Helstrup og Grensten menigheder og provst i Middelsom herreds provsti (jf. Wiberg III.518). – (13) vel: rejser. – (14) Se ovf. note 12.

522 Viborg landsting 17. januar[1] 1585

En fæster, der ikke rettidigt betalte skyldig landgilde, blev ved herredstingets dom dømt til at have forbrudt fæstet, men indgik forlig om i fremtidige misligholdelsestilfælde at fraflytte fæstegården. Da han på ny misligholdt sine forpligtelser og ikke fraflyttede fæstet, blev af landstinget udmeldt sandemænd, der kendte ham skyldig i hærværk.

Hs.: Add 151,2° nr. 252.
Litt.: Fussing.132, 436.
Overskrift: En dom, at en er suorit heruerck offuer, for handt haffuer forsett gaarden emodt hans egen forplict.

Jørgen Schram[2] till Tiele,[3] Malthi Jenßen[4] thill Holmgaardt,[5] Mouritz Styggj[6] thill Holbeckgaardt,[7] landtzdomere vdj Nøriutlandt, Peder Gyldenstierne[8] thill Thim,[9] Danmarckis riges marsk, Jørgen Roßinkrantz[10] thil Roßinhollum,[11] Jacob Søfeldt[12] thil Vißborg,[13] Lauritz Rostrup[14] thil Restrup,[15] Frederich Lange[16] thil Marckid,[17] Offue Lunge[18] thil Odden,[19] Hannibal Gyldenstierne[20] til Restrup,[21] Clauß Glambeck[22] til Rask,[23] Hans Lange[24] til Brening,[25] Erich Løcke[26] thil Eßkier,[27] Albredt Galskøtt[28] till Sønderschouff,[29] Hendrich Løcke[30] thill Offuergaardt,[31] Prebiørn Gyldenstierne[32] thil Woßborg,[33] Niels Skram[34] til Wrup,[35] Erich Lange[36] thil Stoffgaardt[37] och Gundj Schriffuer,[38] landtztingshører, giør vitterligt, at aar epter Gudz børdt 1585 paa Viborg snapslandzting[39] war schicket erlig och velbørdig mandt Chrestinn Munck[40] thil Gießinggaardt[41] hans viße[42] buodt, Nielß Chrestenßenn, y Bieregaardt[43] och hagde hidt kallit sandmendt aff Nørhald herrit om heruerck at schulle suerge offuer Mickell Porck y Haldt[44] och hans høstrue Charinn

Pouilsdatter for then gaardt, the iboer emodt hans egne forplict och heritz-tingsdom. Och framlagde ett tingsvinde aff Nørhald heritzting aar 1582, thießdagen post dominicam trinitatis[45] vdgiffuit, som bemeller Madtz Perßen y Haldt, Mickell Porck ybidem ther for tingsdom att haffue standit och tagit y for^{ne} Niels Chrestenßens haandt och beplictet thennom, at the schulle yde thieris skylde och landgilde y rette thide epther receßen[46] och giøre thieris egt och threldom[47] och bygge och forbedre thieris gaarde och guodz och ey lide heden[48] thieris aggere eller thieris engh; huilcke som the forbryde her emodt, tha beplicter the thennom at rømme fra thieris gaarde vden all vduißelße, som thet vinde vider bemeller.

Thernest framlagde en dom aff for^{ne} heritzting aar 1583, thend 30. aprilis, vdgangenn som saa besluttis, att eptherdj Madtz Perßen och Mickell Porck jcke haffuer holdit thieris forplict och icke haffuer ydt thieris landgieldt y laugthide epther receßenn, viste fougden jcke andet ther om at sige, endt the haffuer jo forbrøtt thieris gaarde och feste, huilcken dom jndholler dielß-breffue och siønsbreffue, som the y thennom sielff bemeller.

Thernest framlagde ett tings vinde aff for^{ne} heritzting aar 1583, thießdagen post Johannis Baptiste[49] vdgiffuit, bemellendes Niels Chrestenßen ther paa Chrestin Munckis vegne vdj iij thing for Sanctj Hans dag medsommer och then dag thet fierde och vduist Mickell Pork och hans høstrue fra thieris gaardt, som the breffue y thennom sielff ydermere bemeller.

Saa var her idag sex siønsmendt thilstede, som hiemblit, at ther var saa medfarit, at ther motte dielis med heruerck[50] louglig, och thernest begierit følling paa sandmendt.

Saa møtte for^{ne} Mickell Porck och berette, thet[51] handt icke schulle stande thil bage medt skylde och landgieldt, meden at schulle haffue stillet for^{ne} Chrestin Munck thil fredzs och ther for haffue brugt gaarden och egindomen. Och ther huoß gaff thil kiende, at thet nu snartt schulle bliffue ij aar siden, then dom bleff dømptt, at handt bleff dømpt fra besidelße, och eptherthj Chrestin Munck jcke tha paa fersk fuode thil rette fardag ther epther medt lougmoll haffuer ladet hannom forfølge eller sandmendt offuer hannom kreffuit, minte handt ther aff var nochßom at forstaae och medt at beuiße, at handt haffuer stillet for^{ne} Christen Munck thil fredz for, huis hans for-sielße hagde verit, som samme dom var epther ganget. Och eptherthj handt siden haffuer besiddet gaardenn och brugt egindomen och sin landgieldt vdgiffuit, och icke handt thill Sancte Hans dag sist forleden er louglig vduist, och minte fordj her jche nu buorde at stedis følling paa sandmendt.

Ther till suarit for^{ne} Nielß Chrestenßen, at for^{ne} Mickell Porck icke schulle haffue stillet for^{ne} Chrestin Munck thilfredz, men Chrestin Munck aff sin guode vilge och medlidendehiedt hagde ladet hannom samme gaardt besidde vdi then forhobning, at handt hagde formint, thet for^{ne} Mickell Porck sig schulle haffue forbedritt, och eptherthj handt jngen forbedering fornam, kunde handt icke nu lenger hannom ther lide och ther for haffuer ladet hannom thilsige, at handt gaarden epther hans forplict schulle rømme, huilcket handt dog icke haffuer vill giortt, men sider for herdelig[52] och sig forthrøcker,[53] och eptherthj hans forpligtelße liuder hannom vden all vduißelße gaarden at schulle rømme, naar hans forsielße, epther som for^{uit} staar, befindis, och eptherthj handt nu hagde beuist slig hans forsielße huoß hannom, siden handt giorde hans forplict, at uere befundet, och ther fore hannem fra same gaardz besidelße till heritzting at uere dømpt, sette handt vell vdj alle rette, om handt jo icke epther slig leglighiedt buorde paa sin hoßbundz vegne at haffue følling paa sandmendt.

Medt fliere ord och thale, thenom ther om emellom var.

Tha epther thil tall, giensuar och sagßens leglighiedt, och eptherthj for^{ne} Mickell Porck sig haffuer forplict at schulle yde sin skylde och landgieldt y rette thide epther receßen och giøre sin egt och treldom och bøggj och forbedre sin gaardt och guodz och icke heden lie hans aggere eller eng, huilcke som handt forbryder her emodt, tha beplicter handt sig at rømme fra sin gaardt wden all vduißelße, och nu beuißes for^{ne} Mickell Porck sig her emodt siden att haffue forsiett, och ther fore thill heritzting fra for^{ne} gaardz besidelße er dømpt, och eptherthj handt nu her emodt for^{ne} gaardt forherdeligen besider emodt for^{ne} Chrestin Munckis vilge och minde, huilcket idag medt sex siønsmendt beuißis, som hiemblit her idag hannom at uere y for^{ne} gaardt at leeße[54] och oplucke[55] och ther saa at uere medfarit, at ther bør at dielis medt heruerck, tha vide wy jcke epther slig leglighiedt andet ther om at kunde kiende, endt ther jo bør at ghaa følling paa sandmendt offuer hannom; saa och epther slig leglighiedt bleff ther vndt følling paa sandmenndt och suore the for^{ne} Michell Porck och hannß høstrue Charine Pouilsdather heruerck offuer.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostre presentibus inferius inpresßa.

(1) Om dateringen se 521.1. – (2) Se 496.20. – (3) Se 496.21. – (4) Se 502.3. – (5) Se 502.4. – (6) Se 502.5. – (7) Se 502.6. – (8) Se 496.4. – (9) 496.5. – (10) Se 496.10. – (11) Se 496.11. – (12) Se 497.41. – (13) Se 447.42. – (14) Laurids Rostrup (d. 1602) til Ristrup. – (15) Hovedgården Ristrup i Sabro s. og h. – (16) Frederik Lange (d. 1612) til Markegård, Holmegård og Tornumgård. – (17) Hovedgården Markegård (nuv. Aggersvold) i Kundby s., Tuse

h. – (18) Ove Lunge (Dyre) (d. 1601) til Odden, 1584–87 lensmand på Ålborghus. – (19) Hovedgården Odden i Mygdal s., Vennebjerg h. – (20) Hannibal Gyldenstierne (d. 1608) til Restrup. – (21) Hovedgården Store-Restrup i Sønderholm s., Hornum h. – (22) Claus Glambek (d. 1591) til Rask, Starup, Værholm og Bjerge, 1573–89 lensmand på Skanderborg med tilliggende 10 herreder. – (23) Den tidl. hovedgård Rask i Hvirring s., Nim h. – (24) Hans Lange (d. 1609) til Bregninggård og Kærgård. – (25) Hovedgården Bregninggård i Bregning s., Bølling h. – (26) Erik Lykke (d. 1602) til Havnø, Eskær, Krabbesholm m. v. – (27) Hovedgården Eskær i Grinderslev s., Nørre h. – (28) Albert Galschyt (d. 1593) til Sønderskov. – (29) Hovedgården Sønderskov i Folding s., Malt h. – (30) Henrik Lykke (d. 1611) til Overgård, Gisselfeld, Hverringe, Kokkedal, Alsbjerggård og Bonderup. – (31) Se 496.9. – (32) Se 519.6. – (33) Se 519.7. – (34) Niels Skram (d. 1601) til Urup, Hessel, Lynderupgård, Hevringholm m. v. – (35) Hovedgården Urup i Østbirk s., Vore h. – (36) Erik Lunge (d. 1616) til Nørre-Elkær og Stovgård. – (37) Hovedgården Stovgård i Tørring s., Vrads h. – (38) Se 502.11. – (39) Se 521.1. – (40) Christen Munk (d. 1612) til Gessinggård, Hungstrup og Lyngbygård; 1586 admiral. – (41) Hovedgården Gessinggård i Tvede s., Nørhald h. – (42) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (43) Landsbyen Bjergegårde i Tvede s., Nørhald h. – (44) Landsbyen Hald i Hald s., Nørhald h. – (45) Trinitatis søndag; i 1582: 10. juni. – (46) Reces 13. december 1558 § 42. – (47) Pligtarbejde (Kalk. IV. 472b bet.2). – (48) leje bort; jf. reces 13. december 1558 § 42: oc ei loner, leier eller fester fran sin gaard agger, eng eller nogen gaardsens tilligelse. – (49) St. Hans dag (24. juni). – (50) Jf. rettertingsdom 17. april 1537 (GdD II.7ff.; KRD I.41f.), der statuerer, at fæste forbrydes, hvis fæstejord udlejes uden tilladelse, og at det var hærværk, hvis fæsteren efter lovlig udvisning forbliver i fæstegården udover fardag. Det var en særlig jysk retsbrug, der senere overførtes til Sjælland, se Sjællands landstings dom 14. april 1591 (ndf. bd. V), og reglen blev optaget i DL 6–14–7, jf. Joul Johs. Jørgensen, Træk af JLs Historie.59f. – (51) at (Kalk. I.358a bet.1). – (52) trodsig, hårdnakket (Kalk. I.643b). – (53) er ulydig (Kalk. I.725a bet.2). – (54) vel: låse (Kalk. II.862b: *læse*), OdS XII.131f. – (55) *oplucke:* tillukke (egl. lukke færdig; sml. spise op) (Kalk. III.345b bet.2, jf. V.775a; OdS XV.900). Forholdet var det, at de 2 mænd var i gården for at *låse*, hvor der fandtes egentlig låsetøj, og *tillukke* (med andre midler, f. eks. reb).

523 Malmø byting 5. februar 1585

En indsigelse imod en af en gift kvinde indgået arvepagt: at den var hende pånødt, og at hun ikke vidste, hvad hun gjorde, forkastet af bytinget[1]*. Bytinget havde som meddommer tilkaldt lensmanden på Malmøhus.*

Hs.: NkS 842,2° nr. 277.

Overskrift: En dom, som Corffuitz Wiffert, slotzherre paa Malmøhuss, med borgemester og raad i Malmøe haffuer dømpt emellum Baltzer Frich och Hans Suckerbager om arffue.

Jeg, Corffuitz Wiffertt [2] thil Nes,[3] kong: maytts: befallingsmand offuer Malmøhues lehn, thilbedenn aff borgemester och raad vdj Malmøe att side i dagh med dennem vdj dommerstedt, och wij, borgemester och raad wdj Malmøe, och Jørgen Jensen, byfougit her sammestedtz, giørre vitterligt och kiendis

wed dette wort obne breff, att aar epter Guds biurd 1585, fredagen thend 5. dagh februarj, her paa Mallmøes raadhus war schichet Baldtzer Frich[4] med kong maytts:, wor allernaadigstte herres breff,[5] formellendis och liudendis endeligh att dømme och schille baade Baldser och hans wederpart emellum om arffue, efftersom høigbemeltte kong: maytts: breff videre formellder, til huilkenn sagh for^ne^ Baldser Frich haffuer wdj dag vdj rette førdrett Hanns Sukerbager,[6] raadmand her sammestedtz. Och berette, att hannem er en arffue tilfalden effter hans hustruis søster, affgangne Anne Jakop Pedersens,[7] huilkenn arffue Hanns Sukerbager hannem forholder och iche vil lade hannom følge wden den halffue part formedelst en contrachts breff, som er gangen sahl: Jacop Pedersen och hans hustruff emellum, huorudj hans hustruis forige mand[8] haffuer samme arffue bort forschreffuett, før end hand bleff falden och er siden død bleffuen, huilket breff handt sagde iche ßaa lougligh at werre giort, men sagde det att verre suigachteligh adkommett, sagde och, att be^te^ Jackop Pederßenn haffde tilnødt[9] ßin hustruff samme gaffuebreff at samtøcke och forseigle.

Huortil Hanns Sukerbager suaritt først ßig altid at haffue verrett och endnu ehr offuerbødigh att vdlegge Baldtzer Frich thend halffue hoffuitlodt, men den anden halffue partt formener hand sigh att haffue rett till effter breff och zegell, som salligh Jacop Pedersenn och hanns hustruff huer anden giffuett haffuer. Dernest suarett hand ochsaa sig til att Baldser Frich schulle iche beuiße, att Jakop Pedersen haffuer tilnød ßin hustruff thend contract att samtøke och forseigle, jche heller beuißer att samme breff ehr suighachtelig adkommet. Och fremlagde hand i rette samme breff, som er ett obett beseiglit pergemendts breff med sex hengendis jndseigell och zignetter for, dateritt anno 75, thend 29. martij, wschaarett[10] och wforfalschett, liudendis att Jakop Pedersenn och hans hustruff Anne haffuer her paa raadhusit for rette personligh sielffue i dieris welmacht beuilgit, wndt och[11] giffuett huer andre dieris halffue hoffuitlod, huilkenn aff dennum hin anden offuerleffuer, til sig och sinne arffuinger til eigendom at niude och beholde, och begge dieris rette arffuingers lauge werier dett med samtøcht och forseglit haffuer, som och haffuer werrett barnemendt[12] med thieris hustruer.

Sagde daa Baldtzer Frich, att hanns hustruff Marine[13] aldrigh haffuer wist der noget aff eller det nogen tid samtøcht och satte derfor wdj rette, om samme breff bør at komme hannem til hinder eller schade och hannem den arffue forhindre, som effter Anne Jakop Pedersens falden ehr.

Deremod suarit Hans Sukerbager, att hanns hustruff Marine haffuer wel

wist derudaff och iche haffuer verrett hinder wuitterligt. Och derom fremlagde hand it pergemendtz raadhusuinde, datteritt anno 72, den 7. nouemb:, formellendiß, att Marine, nu Baldser Frichs hustru, haffuer daa wdj gode mends neruerelße sambtøkt, thet[14] Jackop Pederßen och hans hustruff gaffue huer anden dieris halffue hoffuitlod, efftersom ßamme breff och dannemendts forseglingh widere derom vduißer. Satte Hanns Sukerbager och i rette, om hand icke bør att niude och beholde (som Jakop Pedersens arffuingh) thend halffue hoffuitlod, som effter Anne Jacop Pederßens falden ehr, effterdj Jacop Pederßen och hanns hustruff i beggis dieris welmacht med bege dieris arffuingers samtøke haffuer giffuett och samtøcht huer andre, efftersom for^{ne} contrachts breff wduißer, och dertil med haffuer for^{ne} Marine Olluff Schinders[15] aldrigh jldet[16] eller klagit der paa, thend stund hun weed thoe aars tied sad i hindis enkesede, jcke heller Baltzer Frich, siden hand bleff hindis hoßbundt, før end nu, effter Anne Jakop Pedersens død arffuen er hannem frafaldenn.

War da sagenn for oß i rette i lige maade mandagenn nest tilforn thend 1. feb., och Baldser Frich daa haffde beraad sig[17] paa at wille nu i dag førre windißbiurd och beuise, att thet contrachtis eller gaffuebreff er suigachtelig och vlouligh atkommet, och att Jakop Pedersen haffde tilnød sin hustruff thet att samtøcke och forseigle, och be^{te} Baldser Frich her nu i dagh hagde hanns techte dag ingen beuisning eller vindißbiurdt haffde, huormed hand samme sit fremsett kunde beuiße.

Daa effter thiltalle, gienßuar och thend sags leiglighed, breffue och beuisninger, som for oß i rette lagdis, och effterdj Jachop Pedersen och hanns hustruff Anne selffuer och bege dieris rette lauguerger och barnemend paa bege sider haffde samtøcht och med forseiglitt, det Jachop Pedersen och hanns hustruff huer andre haffue giffuit dieris halffue huffuit lod, och Marinne Olluff Schinders jche haffuer jldit eller klagit der paa, huerken der hun sad i sit enckesede wid thoe aars tied, iche heller Baldzer Frich iche kunde beuise eller noget haffue deremod att lege, huor med hannd samme contracht och gaffue breff kunde forkrencke, thj sagde wj herpaa saa aff for rette, att Hanns Sukerbager paa sin hustruis wegne Jacop Pedersens arffuinger bør att niude och beholde thend halffue hoffuittlod, som effter for^{ne} Jacop Pedersens hustruff falden ehr effter for^{ne} contract och gaffuebreffs liudelße, men dersom Baldser Frich formeener sig, att hanns hustruff, Marrene Olluff Schinders, haffuer lied nogen schade for samme contract, daa hannem att[18] thalle Olluff Schinders arffuinger til derfor, och der att gaa emellum, huis loug och ret ehr.

Diß til ydermere windisbiurd haffuer ieg, Coruitz Viffert, herunder thrøght mitt zignette och vj, borgemester och raad, worris stadts zeigel och jeg, Jørgen Jensen, mitt zignette.

Giffuett wdj Mallmøe aar och dagh som forschreffuet staar.

(1) Efter dommens afsigelse klagede Baltzer Frick til kongen. Denne tilskrev 25. april 1586 (Kanc. Br.) borgmester og råd i Malmø, at Baltzer Frick idelig overløber ham ang. sin trætte med Hans Sukkerbager. Han har i et fremsendt andragende påberåbt sig nogle vidnesbyrd, som han mener vil støtte hans sag. Da sagen nu er indbragt for kongen og rigsrådet, pålægges det borgmestre og råd, for at Baltzer Frick ikke skal have nogen undskyldning eller grund til klage, straks at indstævne for sig alle de vidnesbyrd, han påberåber sig, afhøre vidnerne og give modparten lovligt varsel. Bytingets dom stadfæstedes af rettertinget 2. juni 1586, se ndf. nr. 550. – (2) Se 497.37. – (3) Se 497.38. – (4) Balthasar Frick er sikkert identisk med den Balsar Frich fra Rostock, der 29. august 1558 for Malmø byting tiltaltes for i fuldskab at have injurieret nogle mænd fra Ålborg, se Malmø Stadsbog 1549–1559 (1972).402f. Han var gift med Maren Lauritzdatter, der tidligere havde været gift med Oluf Skinder (d. 1581) (Skinder = garver, buntmager). – (5) Kendes ikke. – (6) Nævnes som rådmand i Malmø 1582 og 1590. Sukkerbager bet. konditor. – (7) Anne Lauritzdatter, gift med nedenn. Jakob Pedersen og søster til Maren Lauritzdatter, der 2. gang var gift med ovenn. Balthasar Frick, se ovf. note 4. – (8) Den ovf. nævnte Oluf Skinder. – (9) tvunget (Kalk. IV.374a). – (10) ikke sønderskåret (som tegn på dokumentets ugyldighed) (Kalk. IV.697b). – (11) Ordet indføjet over linjen. – (12) barnmynd = der var børn i ægteskabet. Iflg. landskabslovene var barnmynding betingelsen for, at ægtemanden arvede hustruen. – (13) Marine (Maren) Lauritzdatter, søster til Anne Lauritzdatter, se ovf. note 4. – (14) at (Kalk. I.358a bet.1). – (15) Marine (Maren) Lauritzdatter, der 1. gang var gift med Oluf Skinder, se ovf. note 4. – (16) klaget (Kalk. II.382b). – (17) bestemt sig til (Kalk. I.161b. bet.2). – (18) Ordene *hannem att* er gentaget i forlægget.

524 Viborg landsting 13. februar 1585

En overenskomst, som slægtninge udenretlig havde gjort angående et 2års barns arv efter sine forældre, kendt ugyldig.

Hs.: GkS 1134,2° nr. 253.
Overskrift: En dom om hiemgiorde breffve om børns arfve epter fader eller moder.

Mauritz Styghe[1] thill Holbeckgaard,[2] landzdommer udi Nøriuttland, Henning Refentlof[3] thill Sißendorph,[4] Kield Jull[5] thill Stubbergaardt[6] och Gundi Schriffuer,[7] landtzthinghører, giør witterligtt, att aar efter Guds biurd 1585, løfverdagen 13. februarij, paa Viborgh landtzthing waar skickett e[rlig] och w[elbyrdig] Claus Glambeck[8] thill Rask,[9] høfvitzmand paa Skanderborgh, hans wiße bud Seufren Poulßønn y Fuolby[10] paa then ene och hagde hid y rette steffnitt Seufren Matzen y Kalßagher,[11] Niels Seufrenßenn i Aalle[12] och Pouell Anderßen ibidem paa thend anden siide for ett breff och segll, de hin

anden giort hafver, huor mange pendinghe afganghen Matz Seufrenßenn hans barn, Anne Matz dotter, efter hannum och hendis moder kunde thilkomme, menendis samme breff icke nocksom att werre. Och berette, att samme barn, Anne Matzdotter, førind faderen døde, er indkommen paa for^{ne} Claus Glambecks stafn, Seufren Matzßønn, Niels Seufrenßønn och Pouell Anderßen skall imellum dennum sielfver hafve giortt forligelßmaall, huad samme barn for sitt goudz skulde hafve, och icke the hafver nafngifvett, huor megidt godz thett waar eller thagitt mend fra thinge thett att vurdere, att barnitt kunde hafve skiett skiell och fyllist, och thentz godz och renthe motte komme thend thill fremtervfe,[13] och hvem som werghe skulde werre, att thend motte sette nøyachtig wißning[14] och lougningh,[15] att godzitt skulle komme samme barn thill fremtherfve.

Saa møtte Niells Seufrenßenn y Aalle och berette, att hand er farbroder thill samme barnn, och Pouell Anderßønn er morbroder thill samme barn, och Niels Seufrenßens fader skulle werre en gammell mand, och Seufren Anderßen och Pouell Anderßen fordi hafver giortt contract mett Niells Seufrenßen, att hand skulde annamme samme barn thill sigh och nogen forsagdt[16] aar hois sig thill kleder och føde att skulde beholde, och der thill mett skulle gifve samme barn xx daler. Och fremlagde for^{ne} Niels Seufrenßen sitt obne bezeylidt bref, som Seufren Matzen och Pouell Anderßen mett ham beseylitt hafver, daterit y Kloborghe[17] 15. nouemb: 1584, udi hvilckett for^{ne} Niels Seufrenßen kiendis, att hand och hans fader, Seufren Matzen, och Pouell Anderßen hafver werritt ofver en wenlig contract och forening[18] udi saa mode, att hand hafver annammitt thill sig, huis arfve Anne Matz dotter kunde arfvelig thillfalde efter hendis s: fader och moder udi saa maade, saa att hand skulde klede och føde for^{ne} Anne Matzdotter udi viij aar och holde hende thill sko och kleder och huis vnderholding, hun hafver behof udi forschrefvne aar, och ther ofver thill forplichter hand sig och sine arfvinge att gifve for^{ne} Anna Matz dotter eller hendis arfvinghe xx daler, første samme viij aar forgangendis er, och ingen leye hand skal gifve af for^{ne} pendinghe udi for^{ne} aar, som thett breff wiidere formelder. Och der hois berette for^{ne} Niels Seufrenßen, att morbroderen och hand sielff ofver weyett samme goidz y dannemendz nerverrelße och den thiid skulde hafve thilbøditt morbroderen samme godtz och mente, godtzitt icke sig wiidere att kunde belanghe,[19] ennd som samme bref bemelder och metfører, och att samme breff burde fordi wid macht att blifve.

Ther thill svaridt for^{ne} Seufren Pouellßen och mente, att thett bref, som faderen och sønnen saa imellum dennum sielff giorde uden loulig vurderingh

och inventering,[20] iche burde nogen macht att hafve, men att the skulde herie[21] och icke werie, och barnens goitz sig megitt meere att skulle forstrecke, end som Niels Seufrenßenn for thett skulde gifve.

Der thill svarid for^ne^ Niells Seufrenßenn, att samme barn er icke uden ij aar gammeltt och will megitt bekostidt thett att opføde och klede.

Mett fleer ord och thale, thennum ther om imellum waar.

Tha efter thilltale, giensvar och sagßens leylighet, saa och efterdi for^ne^ Niels Seufrenßen y saa maade er widgaaitt gotzit att werre meere end xx daler werdt, som ther udi er benefnd, efterdi hand beretter samme barn att wilde megitt koste att føde, och efterdi nu gifvis thilkiende samme barnn, Anne Matzdotter, icke uden ij aar gammell att werre, och thens farfader, Søfren Matzen, thens morbroder, Pouell Anderßen, mett barnens farbroder, for^ne^ Niels Seufrenßen, contract och forening mett dennum sielf indbiurdis om samme barns arfve hafver indømtt och bref och segll giordt, saa for^ne^ Niels Seufrenßen samme barns goidz och pending for thendz ophold y viij aar och xx daler skulde beholde, och icke de [paa][22] thinghe hafver louglighe thilltalitt, ey heller bevilliget dannemend Anne Matzdotters faderz och moders bohafve, goidtz och pendinghe att wordere och thett udi støcke wiiß ladhe beschrifvue och inventere,[23] huad och huor megitt dett waar, att der af kunde hafve blefvitt forfaritt, huor meghitt deris arfve kunde sig belanghe, och huor megitt godzitt kunde werre wertt, och huad fremterfve der af kunnde hafve, att dett udi fremthiden kunde komme samme barn thill beste; och efterdi loughen[24] mettfører inghen verge, hvercken fader eller oldefader,[25] maa affhende den børneiordt, de erre werghe for, siden theris moder er død, vdj lige maade gifvis thilkiende, att hvilcken, som andris werghe skall were, att hand skall hafve saa megitt wid at hete,[26] som hand tager undher sin werghemaall, jtem att thend, som werrie er, skall acte de kaaste, hand hafver for the børn, och huad som ofver blifver, dett skall gange barnitt thill fremterfve, och thett att skall werre nefnitt af thinge mett frenders raad, och huor megitt theris goidz maa skylde huer aar dennum thill fremterfve, och loughen ett andett stedt[27] och formelder, att dersom frennder will ilde werie, tha skall konghe sette werie, och thend aldrig werie maa werre, som herrier, wdi lige maade ochsaa omtaler faster løn[28] icke att skulle lengher vdgifvis, end thill barnitt er vij aar gammell,[29] sammeledis glosen[30] udi lougen mettfører, att om werrie for smaa børn kand werre mistencktt for wrett eller svigh, att tha børne gotz skall enthen wed worderingh och inuentering ofver antvordis, eller och de skall for^ne^ børn mett thennum udi fellighe legge efter loughen, huor af nock-

som er att achte och forstaa, ingen att maa thillføye smaa børn noghen skade paa theris efterladendis faderlig och moderligh arf eller nogitt der af, enten mett contract eller y andre maade fra wende, men ther mett oprichtig att skall omgaais, och thett skall inventeris och thill thinghe forkyndis, saa att børnn, naar de kommer thill lough alder, kunde wide, hvad thennum kunde werre thill arfve falden och thennum ther af kunde gaa thill fremterfve, tha wide wy efter saadan leylighet icke samme bref och contract, som icke saaledis er metthandlitt, giortt och udgifvitt, som loughen gifver thilkiende, saa lougligt och rett att werre, att thend maa komme samme barn thill hinder eller skade paa, huis arfve thend met rette efter fader och moder arfvelighen thillfaldenn er, men thersom nogen paaskiuder[31] om indførßell tha thill herritzthing der om att faa saa megitt som lough och rett kan findis.

Jn cuius rej &c.[32]

(1) Se 502.5. – (2) Se 502.6. – (3) Hening Reventlow (d. 1624) til Ziesendorf, Brockhusen og Reetz; kom 1573 til Danmark, var 1584–1606 dansk lensmand og døde som mecklenborg-güstrowsk landråd. – (4) Hovedgården Ziesendorf. – (5) Kjeld Juel (d. 1606) til Astrup og Stubbergård. – (6) Den tidl. hovedgård Stubbergård (det tidl. Stubber kloster, der 1536 kom under kronen) i Sevel s., Ginding h. – (7) Se 502.11. – (8) Se 522.22. – (9) Se 522.23. – (10) Landsbyen Folby i Folby s., Sabro h. – (11) Kalhave i Hornborg s., Nim h. – (12) Landsbyen Åle i Åle s., Vrads h. – (13) Gavn, tarv (egl.: nytte i fremtiden) (Kalk. I.767b). – (14) Sikkerhed, borgen (Kalk. IV.846a). – (15) Tilsagn, løfte (om sikkerhed) (OdS XII. 1227, cf. Kalk. II.838a). – (16) tilsagte, lovede ɔ: aftalte (Kalk. I.691b bet.1). – (17) Landsbyen Klovborg i Klovborg s., Vrads h. – (18) Overenskomst (Kalk. I.691b bet.1). – (19) *belange* bet. egl. kræve, forlange (OdS II.251); her: være værd. – (20) Fortegnelse, jf. lat. *inventarium*. – (21) øde (Kalk. II.344a), jf. JL I.28, sidste pkt. – (22) Forlægget har *fra*. – (23) optage i en fortegnelse, register; registrere (Kalk. II.427a). – (24) JL I.30 in fine. – (25) Bedstefader. – (26) *wid at hete:* at fyldestgøre med (Kalk. IV.768b). – (27) JL I.28 in fine. – (28) Fosterløn, betaling for opfostring og pleje (Kalk. I.752b). Jf. JL I.29. – (29) JL I.29. – (30) Knud Mikkelsens danske glosse 22 (DgL Tillæg til IV.19), latinsk glosse 30 in fine (ib. IV.45). – (31) påberåber sig (Kalk. III.542b bet.1). – (32) *&c.* erstatter: testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

525 Viborg landsting 27. februar 1585[1]

En mand var ved herredstinget i 1582 dømt til døden for tyveri. Der optoges senere tingsvidner, der skulle bevise, at han var uskyldig, men da disse vidnesbyrd først var optaget i 1583, statuerede landstinget, at den afsagte dom skulle stå ved magt.

Hs.: Uldall 257,4° nr. 302 (findes yderligere i 11 hss.).

Litt.: Aage Brask, Niels Bloch i Rold og hans nærmeste Slægt (1947).37.

Overskrift: En dom, at nogen vindisbyrd er dømpt magtløs, som haffuer vundet emod fogden och domsmends sentenz om en mißdeder, som er bleffuenn rettet.

Jørgen Schram[2] till Tiele,[3] Mauriz Stygge[4] till Holbeckgaard,[5] lanzdommere i Nør Judland, Chresten Schiell[6] till Fusingøe,[7] Loduig Munck[8] til Quistrup,[9] Niels Stygge[10] till Nørreagger[11] gaardt, Waldemar Paßbierg[12] till Jernet[13] och Gundj Schriffuer,[14] lanztinghører ibidem, giøre vitterligt, at aar 1575,[15] løffuerdagen den 27. febr:, paa Viborg lanzting waar schicket erlig och velfornumstig mand Søffren Block[16] i Aarden,[17] herrizfoget i Hinzherrit,[18] med en opsettelse her aff lanztinget i dag maanit vdgangen, liudendes hannom daa at haffue hiid i rette steffnet O[lu]ff[19] Andersen, disligeste Knud Michelsen i Meilbye,[20] Appelone Niels dotter, Karrine Niels dotter, Marine Peders dotter och Giertrud Jens dotter for et vinde, de med Søffren Mortensen i Østergaard[21] vundet haffuer om en stollen seck med mehel vdj, som Niels Mortensen, der boer i Meilbye, schulle haffue stollet fra Jens Pedersen, som Niels Mortensen schulle verre bleffuen hengt for, och same vindisbyrd haffuer vundet i det aar 1582, och samme vinde schulle verre jmod dieris domb, meenendes fordj det jcke burde nogen macht at haffue.

Dißligeste haffde hiid steffnet for^{ne} Søffren Mortenßen med same vinde.

Daa for nogen leilighed sig den tid herudinden begaff bleff samme sag opsatt till i dag, och nu bød for^{ne} Søffren Block sig paa sin egne och sin medbrødris dombsmends vegne med for^{ne} vindesbørdt i alle rette.

Saa møtte for^{ne} Søffren Mortensen och fremlagde same vinde aff Viißborg[22] birketing aar 1583, onsdagen den 3. apr:, vdgiffuet, Oluff Andersen i Nør Aggergaardt, Knud Michelsen i Mehelbye, Appelonj Niels dotter, Karine Niels dotter, Marrine Pers dotter och Giertrud Jens dotter for 8 mend at haffue vundet, at lange Mads Bødicker och Anders Amme haffde selff hus for dennom i Meilbye fra den tid i[23] fløtte did och til den tid, de fløtte der fra jgen, och haffde Hans Møller och Simen Fere deris tilflucht och tilhold till for^{ne} Mads Bødickers. For^{ne} folch ydermehre at haffue vundet, at pinzdag daa sist forleden war et aar, daa kom der en mand och en kone gangendes til Melbye och haffde en tom seck och bød den fall i dieris huus for 4 sk., och om onsdagen dernest effter war de i Niels Mazens huus i Melbye. Daa kom same mand der jnd med same seck, bød fall for 4 sk., och daa kiøffte Niels Mortensen och hans quinde same seck for 4 sk. penge och werd, och saa brugte Niels Mortensen och hans quinde same seck till kiøpsteden och till mølle och fra och hos grander och naaboer, vhuld[24] och vduld,[25] och war det den same seck, som Niels Mortensen bleff dømpt till døde med paa Hintsted herretzting. Maren Pers dotter och Karen Niels dotter ydermehre at haffue vundet, at de var i Niels Mortensens tieniste i fior faste noget for paasche och renset och

schallet dett rug, som war i same seck, som Niels Mortensen førde til Wolstrup mølle,[26] och war hans eget afflet korn, som Jens Persen vdj Store Rørbeck[27] weed kiendes, och Niels Mortensen bleff dømpt til døde med. Giertrud Jens dotter att haffue vundet, at hun kom same korn i secken, och Niels Mortensen stoed och holt secken op for hinde. Knud Michelsen, Karrine Niels dotter, Marrine Pers dotter, Appelonij Niels dotter at haffue vundet, at de var veed Wolstrup, saa och ad Hindstedherrizting den dag, Niels Mortensen bleff dømpt til døde for same seck och tilbød Søffren Block same dieris vinde at wille vinde paa tingett, førend Niels Mortensen bleff dømpt, och jcke det motte tilstedes, som det vidne videre bemeller, och meente Søffren Mortensen same vinde ret at vere.

Dertil suaret Søffren Block, at for^{ne} vinde schulle verre noget jmod hans och hans medbrøders domb, och det neste aar effter de haffde dømpt findes at verre vundit. Och fremlagde same tings dom aar 1582, torßdagen den 10. maj, vdgiffuet, vdj huilcken de jcke haffuer wist andet at sige, end Niels Mortensen i rettermandens haand och till gallien och bonden till sin koste och dennem angerløs, som hannem haffuer bundet och bortført, som den dom videre bemeller. Och satte for^{ne} Søffren Block i ald rette, om samme vinde kunde komme hannem och hans medbrødre jmod dieres dom thill nogen forhindring.

Med flere ord &c.

Daa effter tiltale, giensuar och sagsens leiligheed, saa och efterdj same herrizdom findes at verre dømpt och vdgiffuet aar 1582, och effterdj same vinde, som er noget jmod same dom, findes jcke at vere vundett førend aar 1583, daa kunde wi effter saadan leilighed jcke kiende same bagwinde,[28] som saaledes effter dommen gaat och taget ehr, at kand verre saa nochsom och nøiagtig, at de kand forsuigte[29] same domb eller at komme Søffren Block och hans medbrøder domsmend till nogen forhindring.

(1) Dommen er i forlægget dateret 1575, hvilket må være urigtigt, bl. a. *da* dommen omtaler vidnesbyrd af 1582 og 1583, *da* Jørgen Skram og Mourids Stygge først blev landsdommere i 1582, og *da* Valdemar Parsberg først fra 1583 skrev sig til Jernit. Dommen er formentlig fra 1585; i dette år var 27. februar en lørdag, Viborg landstings ordinære retsdag. – (2) Se 496.20. – (3) Se 496.21. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Se 497.47. – (7) Se 497.48. – (8) Ludvig Munk (3 roser) (d. 1595), lensmand på Ørum. – (9) Hovedgården Kvistrup i Gimsing s., Hjerm h. – (10) Niels Stygge (d. 1606) til Nøragergaard, Gunderslevgård og Søgård, søn af Hans Stygge (d. 1568) til Holbækgård og Nøragergård og broder til ovenn. landsdommer Mourids Stygge til Viskum og Holbækgård. – (11) Hovedgården Nøragergård i Durup s., Gislum h. – (12) Valdemar Parsberg (d. 1607) til Jernit (nuv. Frijsenborg), Bonderup (nuv. Lerkenfeld), Stadsgård (nuv. Constantinsborg) og Brejnholm,

1597–1604 lensmand på Skanderborg. – (13) Hovedgården Jernit (nuv. Frijsenborg) i Hammel s., Gern h., som Valdemar Parsberg 28. maj 1583 (Kr. Sk.) ved mageskifte med Frederik II erhvervede mod Stadsgård (Constantinsborg). – (14) Se 502.11. – (15) Se ovf. note 1. – (16) Jf. III nr. 485 ved note 12. – (17) Landsbyen Store Arden (tidl. Arden) i Store Arden s., Hindsted h. – (18) Hindsted h. – (19) Lakune i papiret. – (20) Landsbyen Mejlby i Brorstrup s., Års h. – (21) Gården Østergård i Vive s., Hindsted h. – (22) Visborggård i Visborg s., Hindsted h., fik birkeret ved kgl. åb. br. 2. november 1574 (CCD I.496). Birketinget holdtes på Visborggård. – (23) Vist fejl for *de*. – (24) åbent, ikke skjult; jf. hylle: dække, skjule (Kalk. II.328b bet.1). – (25) ikke skjult, åbenlyst (Kalk. IV.598b). – (26) Volstrup mølle i Rørbæk s., Gislum h. – (27) Landsbyen Rørbæk (tidl. kaldet Store-Rørbæk) i Rørbæk s., Gislum h. – (28) Vidner, der føres for sent og derfor er ugyldige (Kalk. I.93b), jf. GdD III.183 note 21 og rettertingsdom 27. juli 1590 (ndf. bd. V; GdD IV.164ff., se især s. 169). – (29) ændre, svække, omstøde, jf. *svigte* = fælde (Kalk. IV.227a).

526 Sjællands landsting 21. april 1585

Nogle fæstebønder havde vægret sig ved at udføre ægt m. v. under henvisning til et kgl. beskærmelsesbrev, medens husbonden påberåbte sig en rettertingsdom af 1546. Herredsfogden henskød sagen til landstinget, der dømte, at beskærmelsesbrevet måtte forstås derhen, at bønderne ikke måtte besværes med usædvanlig ægt, og at de derfor skulle yde samme ægt m. v. som andre fæstebønder.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr. 235.

Overskrift: Landtz things dom, at nogle capittels thiennere y Hornßheritt bleff dømt thill att were deris herskaf lydig meth giesterii, ecktt, arbeyde och annden rettighed imoedt ett kongelig bref, de hafde paa friihed.

Anders Dreßelbierg[2] thill Wognserup,[3] landzdommer wdi Sielland, och Jacob Tordtsenn,[4] som den dag sad y landzthing schrifverens sted, giøre witterligtt for alle, att aar efter Gudz byrd 1585, onsdagen den 21. aprilis, som waar rett lavge søgne thing efter poske, paa Sielandsfar landzthing waar skickett erlig och welbyrdig mand Otthe Brockenhuus[5] thill Woldersløf[6] hans fuldmyndige fogett Lavritz Gregerssen paa denn ene och hafde paa for^{ne} sin husbondis vegne wdi rette stefnett Oluf Knudßøn y Gierløf,[7] herrittzfogett wdi Hornsherridtt, paa den anden side, thiltalendis hannum for en dom, hand nogen thid siden forleden hafver dømtt oc affsagtt imellum hannum oc Niels Hannßenn y Tørsløf[8] mett de andre hans mett thiennerre der wdi herreditt, hvilcke hand der till thinge thiltalde mett lowgen, for de saade hannum ofverhørige mett eck[t]er[9] och arbeyd, och fantt den sag fran herritzthingitt och hid thill

Siellands thing och icke endeligen først dømte efter hans thiltale, hand hafde till hannom, hvor vdinden hand mente hannum att hafve giortt wrett.

Thisligiste hafde hand hid stefnidt Esbernn Larritzsøn, Anders Ibßen, Søffren Rasmußen och Niels Rasmußen y Dalby,[10] Hans Oelßen, Peder Nielßen, Niels Hanßen, Oluf Nielßen och Anders Rasmußen y Tørsløf, Hans Skomager, Peder Daa och Niels Clemmitzsen y Skuldeløf[11] och Anders Jude y Oensved[12] att møde mett dett konge breff, de hafde, thill werne thing emod Otthe Brochenhuus wdi rette, och att werre thill wedermaals thing, om de hafde thill den sag att svaare.

Och strax fremlagde hand samme dom thill Hornsherrittzthing den 4. febr: sidst forleden vdgifvitt, liudendis att erlig och welbyrdig mand Otthe Brochenhuus thill Woldersløff, hans thiennerer och wiße bud Lavritz Gregerßen, hand paa forbemeltte sin husbonndis wegne ther for rette thiltallett Niells Hanßenn y Tørsløff och disligeste de andre hans mettthiennere, som for^ne^ Otthe Brochenhuus hafver vdj herret, for wlydelse, som de hafver werrett deris hosbonde ofverhørrige for ecktt och arbeyde, och wor derfor begierenndis rett ovfer dennum. Ther imod y rette bar for^ne^ Niels Hanßen paa sin egne och paa de anndre mettthieneris wegne ett obett beseglett konge breff,[13] som konning Christian den Anden hafde vdgifvitt, liudendis som her efterfølger: Wij, Christian, mett Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konning, vdvaltt konning thill Sverrig, hertug wdi Sleswig, Holstenn, Stormarn och Dyttmersken, grefve wdi Oldenborg och Delmennhorst, giøre alle witterligt, att waare kierre vndersaatte her wdi Hornsherridt, som ligge och thienne thill dett prebende[14] och cannickedømme y Roskilde, som oß elskelig her Erick Efvertßen,[15] cannick y Roskilde, nu y werre hafver, hafver ofte for oß berett och bekiertt,[16] att samme her Erick Efvertßen skall besvære dennum mett wvanligtt arbeyde, ecktt och svare gesterj och anden thynge, ydermeere end de af arildtz thid eller nogen thid for hannum hafver giortt och huldett af theris gaarde. Tha efterdi att de for deris skoug hug och anden nytte, som de behof hafve, erre plichtige att arbeyde och giøre nogen rettighed her thill waar gaard Abramstrup[17] aarligen, hafve wij tagett och annammet dennum alle och hver serdelis y wor kongelig hegen, wern, fred och beskiermelse, besynderlig att fordagtinge[18] och hielpe thill rette. Och wille wij ey, att de mett nogen saadan wvanligt echtt, arbeyde eller svare gjesterj skulle her efter besværis, end de af arildtz thid giort hafver, forbiudendis alle, ehvo de helst erre eller werre kunde, thennum her imod ydermeere att besveris eller y nogen maade att wforrette, wnder wor hyllist och naade. Gifvitt paa waar gaard

Abramstrup Sctæ: crucis jnventionis dag[19] aar Mdxvj wnder vort signet. Her emod vdi rette lagde for^{ne} Lauritz Gregerßen ett kongebref,[20] lidendis ord fra ord som her efterfølger: Wij, Christian, mett Gudz naade Danmarckis, Norgis, Vendis och Gottis konning, hertug wdi Slesviig, Holsten, Stormarn och Dyttmerscken, grefve wdi Oldenborg och Delmenhorst, giøre alle witterligtt, att aar efter Gudz byrd Mdxlvj, søndagen nest efter S: Egidij dag,[21] paa waar gaard Abramstrup, nerverendis oß elskelige Johann Friis[22] thill Heßellager,[23] wor canceler, her Eske Bilde[24] thill Svanholm,[25] her Mogens Gyldennstiern[26] embitzmand paa wort slott Draxholm,[27] rider, wor mand oc raad, waar skickett nogle S: Lavrentij capittels thiennere vdi Roskilde y Skuldeløf och Sæby[28] boendis paa den ene och beklagett thennum, att oß elskelig Andriis Barby,[29] prowist y Roskilde, hafde lagt dennum ydermeere och store besværing paa mett ecktt, arbeyde och giesterij, end de pligtige wore. Thi der thill svaritt oß elskelige Jacob Heye,[30] cantor y Roskillde, paa for^{ne} Andriis Barbys wegne, att samme hans thiennere saa well som flere canick oc capittels thiennere side thidt ofverhørrige baade mett ecktt och arbeyde, besynderlig mett giesteri,[31] och wille icke giøre dennum den rettighedtt, som andre wore och kronens och stichtens thiennere thill wore len her udi Sielland pligtige ere att giøre oc gifue. Och ydermere berette, att wdi høgborne førstis, konning Hanßis, wor kiere faderbroder, thid skall werre [gangen en dom[32] ther paa, att alle closters och capittels thiennere skulle werre][33] pligtige att holde aarlige deris herskaf en nats gesteri mett tho heste paa hver pund skylld oc giøre sligtt ecktt oc arbeyde, som andre thiennere her vdi landett pligtige erre. Mett flerre ord, dennum derom imellum løb. Blef der paa saa sagtt for rette, att alle capittels thienner skulle aff hvertt pund skyld aarligen werre forpligtige att holde deris herskaf en natz gesteri mett the heste oc karle, som for^{uit} staar, eller ocsaa hafve dett y deris herskaffs minde, och icke besværis mett ydermere gesteri, och disligeste mett ecktt och arbeyde och andett were deris hosbonnder lydagtige ligerviis som andre kronens och stichtens thiennere theris herskaff mett rette pligtige erre. Giffuit aar, dag och stedt som forschrefvit staar, wnder vort signett. Tha efter thilltale, giensvaar och den sags leylighed och efter saadanne thvende kong: matts: brefve, som her y rette hafver werret, blef den sag funden her fra och indthill Siellandzfar landzthing for sinn thilbørlige dommere, mett merre samme dom formelder. Och der hois sette hand y alle rette, om for^{ne} herritzfogit icke hafver giortt wrett dermett, att hand icke dømte imellum hans hosbonde och for^{ne} thiennere efter begges deris brefvis lydelse, som de paa baade sider baare for hannum y rette, efterdi wdj alle

sager bør først dom att gange thill herritzthing, før end der gaar dom thill landtzting efter recessens liudelse,[34] hvilkett hand mente hannum icke att hafvue anseett, men der imod finder den sag fra sig thill landzthing och der mett wrett att haffue giortt.

Ther imod er møtt her wdi rette for^ne^ herritzfogett Oluf Knudtßenn och berette, at hand wiste sig icke anderledis att kunde hafve dømtt wdi den sag, efter for hannum er baaredt y rette thvende konge brefue, hvilcke syntis hannum att werre imod hver andre, efterdi vdi dett første bref tagis samme thiennere vdi kongelig hegn och beskermelse, men vdi dett andett thildømmis de att giøre egtt och arbeyde som andre kronens thiennere her wdi Sielland, och af slig aarsag kiende hand sig for ringe thill att dømme nogett wdi denne sag.

Ere her och møtt wdi rette for^ne^ thiennere efter som de louglige stefnde waare och berette, att de for deris skoughug giørre aarligen nogen thienniste och arbeyd thill Abramstrup gaard, som dett kongelig breff, de derpaa hafver, formelder. Och der som de mett ydermere thynge skulle besvergis, blifver dett dennum saare hart, saa de well iche skulle kunde komme thill mett dett att opholde.

Om hvilken sag de paa alle sider gafve dennum vdj alle rette och waare dom begierendis.

Tha efter thiltale, giensvar och den sags leylighed blef der paa saa afsagt for rette, att efterdi konning Christian den Andens bref allenne formelder, att de icke mett wvanligtt ecktt, arbeyde och svaare giesteri skulle besvergis, end de af arildz thid giortt hafver, oc salig oc høyloflig ihukommelse konning Christian den Thredie mett en partt hans naadis raad, som da hois hans maitt: thilstede waare, tredifve aar der efter hafver endelig saa dømt och for rette afsagtt, att alle capittels thienner skulle aff hvertt pund skylld aarlige werre tilforpligtige att holde deris herskaf en natz giesteri mett tho heste och karle eller hafve dett mett deris herskafs minde, thesligist mett egtt, arbeyd och andett werre deris hosbonder lydachtige, ligerwiis som andre kronens och stichtens thiennere theris herskaff mett rette pligtige erre, tha kand wy icke kiende for^ne^ Niels Hanßen y Tørsløf eller hans mettthiennere capittels thienner formedelst dett konning Christian den Andens breff att kunnde befriis, att de io erre pligtige saa well som alle andre capittels thiennere efter recessen och høybemelte konning Christians oc Danmarckis rigis [raads][35] dom och endelig afskeed[36] och forordning att werre deris hosbonde, for^ne^ Otthe Brochenhuus, och hans efterkommere hørige, lydige och følagtige mett giesteri, ecktt, arbeyde och andett rettighed ligerviis somm andre kronens och stigtens

thiennerer pligtige erre deris hosbonder lydagtige att werre paa kong: maitt: wegne.

Thill widnisbyrd er wore signether her vnnderthrygte.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdomme oktober 1540 (KRD I.322; GdD II.115) og 5. september 1546 (I nr. 122) samt Horns herredstings dom 19. december 1566 (II nr. 311). – (2) Se 498.3. – (3) Se 499.3. – (4) Se 520.5. – (5) Rentemester Otte Brockenhuus (d. 1594) til Vollerslev; 1555 kannik, 1562 ærkedegn i Århus, 1570 kannik i Roskilde; 1569–74 rentemester. – (6) Den tidl. hovedgård Vollerslev i Stenløse s., Odense h. – (7) Landsbyen Gerlev i Gerlev s., Horns h. – (8) Landsbyen Tørslev i Gerlev s., Horns h. – (9) Pligtkørsler, der påhvilede fæstebønder over for herskabet. – (10) Landsbyen Dalby i Krogstrup s., Horns h. – (11) Landsbyen Skuldelev i Skuldelev s., Horns h. – (12) Landsbyen Onsved i Skuldelev s., Horns h. – (13) Kendes ikke. – (14) St. Laurentii kapels præbende i Roskilde domkirke. – (15) Erik Evertsen Rosensparre (d. omkr. 1538), nævnes 1510 (Rep. 11678–79) som kannik i Roskilde. – (16) klaget (Kalk. I.146a). – (17) Abrahamstrup (nuv. Jægerspris) i Dråby s., Horns h. – (18) forsvare, hjælpe (Kalk. I.603a bet.2). – (19) Crucis inventio (korsmisse om våren): 3. maj. – (20) Rettertingsdommen 5. september 1546 (I nr. 122). – (21) Egidius' dag: 1. september. – (22) Magister Johan Friis (d. 1570) til Hesselager, rigsråd og kongens kansler. – (23) Hovedgården Hesselager i Hesselager s., Gudme h. – (24) Rigsråd, rigens hofmester Eske Bille (d. 1552). – (25) Hovedgården Svanholm i Krogstrup s., Horns h. – (26) Rigsråd Mogens Gyldenstierne (d. 1569) til Iversnæs (nuv. Wedellsborg) m. v., 1527–32 statholder i Norge. – (27) Dragsholm slot i Fårevejle s., Ods h., der 1536–1664 var et kgl. len. – (28) Landsbyen Sæby i Sæby s., Horns h. Ejendomme i Skuldelev og Sæby sogne var 1402 henlagt til Laurentii kapel i Roskilde domkirke, jf. J. O. Arhnung, Roskilde Kapitels Jordebog 1568 (1965).251. – (29) Andreas von Barby (d. 1559), leder af Tyske kancelli, forlenet med domprovstiet i Roskilde og sen. tillige med domprovstiet i Viborg og St. Klare kloster i Roskilde, 1555 valgt til biskop i Lübeck; adlet 1554. – (30) Jep Heye (d. 1550), 1538 kannik i Roskilde, 1540 forlenet med kantoriet ssts., jf. H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen (1859–63) 151ff.; sa., i Bricka VII (1893).472. – (31) *Gæsteri*, er de ophold, en overordnet gjorde hos sine underordnede, og hvorunder disse havde pligt til at underholde ham og hans følge, jf. W. Christensen, Statsforvaltning. 483ff., Niels Skyum-Nielsen i Kulturhist. Leks. VI.10f. Forpligtelsen var i det 16. årh. de fleste steder afløst af en årlig ydelse i penge. – (32) Denne dom kendes ikke. – (33) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter rettertingsdommen 5. september 1546 (Lund UB J 57 4°). – (34) Reces 13. december 1558 § 8. – (35) Ordet mgl. i forlægget. – (36) Afgørelse (Kalk. I.27b bet.1).

527 Viborg landsting 24. april 1585

En foged var på sit herskabs vegne indstævnet til en synsforretning med 8 dages varsel, uanset at hans husbond var bortrejst, hvorfor varslet burde have været 6 uger. Landstinget erklærede derfor det afholdte syn for magtesløst og

udtalte, at hvis fogden ikke selv havde givet anledning til trætten, skulle varslet have været endnu længere.

Hs.: NkS 845,2° nr. 276 (findes yderligere i 2 hss.).
Overskrift: En dom om et løcke,[1] at then, thet giort haffuer, bør sielff derfor at staa til rette.

Malthi Jenssen[2] til Hollumgaard,[3] landzdomer vdj Nøriutland, Peder Munck[4] til Estuadgaard,[5] kong: majs: ameral, Preben Gyldenstiern[6] til Voßborg,[7] Albritt Skiel[8] til Jungit gaardt[9] och Gunde Skriffuer,[10] landztinghører, giør witterlig, at aar epther Gudz byrd mdlxxxv, then 24. aprilis, paa Viborg landzting var skickid Matz Nielßen, fougitt paa Lønsgaarde,[11] paa sin herskabs, erlig och velbyrdige jomfrue Heluig Kaas,[12] hindis vegne paa then enne och hagde hid vdj rette steffnidt Søffren Nielßen y Thøring,[13] heritzfougitt y Vratzheritt, paa then anden side for et siønsvinde och chlage vinde, hand skulle haffue vdsted paa en digie,[14] som skulle vere kast[15] om Lønsgaarde enemercki och fellis gaarde til Hiordzuang[16] och Lønßgaarde, som før skulle haffue verid aff graffuid och affgierdit, som siønlig skulle vere, och for^{ne} heritzfougitt same siøn epther viij dage varßel at skulle haffue vdsted, endog for^{ne} jomfrue Heluigh, som skulle vere lodtzeiger, skulle vere vden landz[17] y Skaanne och haffuer adkomst breffue huoß sigh, och icke for^{ne} Matz Nielßen paa saa kuort en thiid kunde lade skicke buod til for^{ne} jomfrue Heluig om huis breffue, hun hagde paa same eigendom, mienendis fordj ther hagde buord at uere giiffuidt sex vggers varßel for samme chlagge och vinde och icke thett skeed er, formienendis samme chlage och vinde icke borde nogen mact at haffue.

Thisligeste hagde hid steffnidt Søffren Søffrenßen y Thøringh, Chresten Matzen ibidem, Jens Ibßen y Loudal[18] och Søffren Olluffßen y Linderup[19] med alle huis vinder eller anditt, som the y then sag forhuerffuid haffuer, och her Chresten Søffrenßen[20] y Hunzuang[21] med same chlage och vinde, som hand saa giort och forhuerffuid haffuer.

Saa møtte Søffren Søffrenßen y Thuoring[22] och fremlagde same vinde aff Vradzheritzting sist forgangen aar then xj nouembris vdgiffuid, Jens Søffrenßen y Korterup,[23] Hans Smed y Velgaard[24] och thieris medbrøder viij mend at haffue vondit, at the var til siøn om fredagen tha sist var thil en digie, som er kast imellom Lønsgaarde lycke[25] och Hundzvangs gaarde. Tha var the fra then vester ende paa same digie, som then er begynnt, och saa øster paa, til en rinde[26] gaar igiemel same digie, at epthersom the the var foruiist, tha kunde the icke liger[27] siønis eller forfare, end same digie er graffuen vden for

then gierde och synden vid for^{ne} gaarde paa bredelße threi alne, och er then somestedz mindre, tha er then somestedz miere, och er thet same digie fra then vester ende och thil then runde[28] hundrit faugen[29] lang och miere och vden for samme digie var graffuid en stuor hob iord, och siuntis thenom var lagt y same digie, och som the thennom foruiiste, tha war same digie graffuen paa Hundzuangs gade, som Søffren Jørgenßen y Thøring, Chresten Matzen ibidem och grander i Hundzuang thenom foruiiste. Medfør same vinde Søffren Nielßen y Hundzuang och Per Søffrenßen ibidem at haffue hiemblid, at the var y Lønsgaarde thennd ottend dags dag och giorde for^{ne} jomfrue Heluig Kaas til Lønsgaarde och Matz Nielßen ibidem loulig varßel for for^{ne} siøn och vindnisbyrd. Thernest bleff framlagt samme chlage vinde aff for^{ne} heritztingh then 25. nouemb: sist forleden vdgangit, at for^{ne} her Christen haffuer chlaggit, at then digie, som for^{ne} Matz Nielßenn haffuer laditt graffue emellom Lønsgaarde och Hiordzuang, siønnis hanom och Hiordzuangs grander at uere graffuid forner til Hiordzuangs gaarde epther thieris vindisbreffs liudelße. Och therhuos berette for^{ne} Søffren Søffrenßen, att for^{ne} Matz Nielßenn sielff lod lycke[30] same digie, och for^{ne} Lønsgaarde er jomfrue Heluigs sedegaard, som hun lader bruge auffuel, och same gaarde ligger ther i heridt, mienindis fordj viij dage varßel nochsom at uere,[31] och at same chlage vinde fordj buorde vid mact at uere.

Ther til suarid for^{ne} Matz Nielßenn och framlagde en dom[32] her aff landztingid sist forgangen aar snaps landzting vdgiffuidt, som erlig och velbyrdig mand Jørgen Skram,[33] Malthi Jenßen, Mouritz Styge,[34] Niels Kaas,[35] kong: majs: chandzler, Peder Munck, kon: majs: ameral, och Jørgen Roßenkrantz[36] dømpt och vdgiiffuid haffuer, som saa besluttis, att eptherdj Jens Christenßen vdj hans hosbunds, Offue Juls,[37] frauerelße, siden Offue Jul aff rigitt er heden reigzid, at huß haffuer laditt opsette och y saa maader haffuer werid en begynder och aarsag til same threttе, tha bør hand sielff ther til at suare, naar hand paa sin hoßbundz vegne therfor sex vggers varßell louglig fangendis vorder, meden thersom Jachob Skram[38] ville paaføre Offue Jul nogen threttе, som icke aff Offue Juls fougitt begyntt er, tha for^{ne} Jachob Skram at skulle giffue lenger varsel, eptersom leilighieden vdesker. Och eptherdj ther icke var sex vggers varßel giifuidt, och fougden fordj icke viste at stede siøn och vinde, kunde domeren icke kiende hans vlempe ther vd jnden at uere, som then dom vider bemeller. Och miente Mats Nielßen, at eptherdj then dom wid lige slig sag er vdgangit, at ther buorde for same chlagge och siøn sex vggers varßel at haffue verid giffuidt.

Med fliere ordt &c.

Tha epther thilthale &c., saa och eptherdj for^{ne} Matz Nielßen vdj hans herskabs, for^{ne} jomfrue Heluig Kaaßis, frauerelße same digie haffuer ladit lucke, och y saa maader verid en begynder och aarsag til samme thrette, tha bør hand sielff thertil at suare, naar hand paa sin herskabs vegne therfor sex vggers varßel loulig fangendis vorder. Och eptherdj ther icke findis vden viij dags varßel for same vinde at uere giiffuidt, tha finde vi epther sadann leilighied samme chlage och vinde at bliffue, som thett vforhuerffuidt var och macteløs at uere.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra &c.[38]

(1) Løkke: et indhegnet stykke jord, indelukke (Kalk. II.858a), her snarere: et lukke, jf. *med gierde eller løcke adskilt* (Secher, Rettertingsdomme I.106). – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 496.6. – (5) Se 496.7. – (6) Se 519.6. – (7) Se 519.7. – (8) Albret Skeel (d. 1609) til Jungetgård. Om ham se V. S. Skeel, Optegnelser om Familien Skeel (1871).114ff. – (9) Hovedgården Jungetgård i Junget s., Nørre h. – (10) Se 502.11. – (11) Gården Lønsgård i Linnerup s., Vrads h. – (12) Helvig Kaas (Sparre-Kaas) (d. omkr. 1633) til Søndergård og Lønsgård, datter af Mogens Kaas (d. efter 1565) til Ørndrup. Hun var ugift. – (13) Landsbyen Tørring i Tørring s., Vrads h. – (14) Grav, lavning (Kalk. I.359b bet.1). – (15) gravet (Kalk. V.562b). – (16) Landsbyen Hjortsvang i Linnerup s., Vrads h. – (17) ɔ: uden for landsdelen (Jylland). – (18) Landsbyen Lovdal i Tem s., Vrads h. – (19) Landsbyen Linnerup i Linnerup s., Vrads h. – (20) Christen Sørensen (d. omkr. 1601), fra omkr. 1573 sognepræst for Linnerup og Hammer menigheder. Sognepræsten boede i Hjortsvang, jf. Wiberg II.314. – (21) Hjortsvang, se ovf. note 16. – (22) Tørring, se ovf. note 13. – (23) Landsbyen Kovtrup i Hammer s., Vrads h. – (24) Landsbyen Velgårde i Klovborg s., Vrads h. – (25) Se ovf. note 1. – (26) Rende (Kalk. III.578a). – (27) rettere. – (28) NkS 839,2° har *rende*, hvilket vist er den rette læsemåde. – (29) Favne; en favn som længdemål er 3 alen. – (30) Lukke (Kalk. II.858a bet.1); NkS 839,2° har *lukke*. – (31) Ifl. reces 13. december 1558 § 27, stk. 1, var stævnevarslet 8 dage, hvis indstævnte boede i herredet, 14 dage hvis han boede uden for herredet og 6 uger, hvis han boede uden for landsdelen. – (32) Viborg landstings dom af 18. januar 1584, se ovf. nr. 511. – (33) Se 496.20. – (34) Se 502.3. – (35) Se 492.1. – (36) Se 492.10. – (37) Se 513.12. – (38) Se 514.17. – (39) *&c.* erstatter: præsentibus inferius impressa.

528 Viborg landsting 5. juni 1585

En mand dømtes for ran for at have taget en hestetømme fra en anden mands karl, da han ikke kunne bevise, at denne havde kørt på hans indhegnede mark.

Hs.: Bergen UB 251 nr. 33.

Overskrift: [E]n[1] dom, at en mand ehr rann offuer soeret for en thøme, handt hagde thaget fra enn andenn paa farinde weye.

Mouritzs Stygge[2] thil Holbeckgaardt,[3] landtzdommer vdi Nøriutlandt, och Gundj Schriffuer,[4] landtztings hører ibidem, giøre vitterligt, at aar effter Gudz biurdt 1585, leffuerdagen ßom er thend 5. dag junij, paa Viborig landtztingh waar schicket Knudt Nielßen y Klapthuede[5] medt en opßettilße her aff landtztingit jdag sex wgger vdgangit, liudendis hannom tha at haffue hidt y rette steffnit Anderß Mickelßen y Bugstrup[6] och hans medbrøder ranßneffninger y Sønderherrit,[7] for the haffuer hannom rann offuer ßuorit for en thømme,[8] handt skulle haffue thaget aff Jacob Jenßens heste vdi Klapthuedt paa en hans helme agger,[9] som handt skulle ville haffue frij och hegnet thill borde engh[10] och icke nogen wey ther offuer at ville haffue, mienendis ranßneffninger wrett at haffue suorit, och at handt burde aff ßamme rann quit at uere.

Sambledis hagde hidt kallit for^ne^ Jacob Jenßen medt ßamme neffningers eedt.

Tha for nogen leylighedt, ßig thend thidt hervdinden begaff, bleff ßamme sag op at thill jdag. Och nu bødt for^ne^ Knudt Nielßen ßig vdj alle rette.

Saa møtte Jogen Jbßen y Olsrode[11] och berette, huorledis Knudt Nielßen skulle haffue thagit Jacob Jenßens thømme fra hans dreng,[12] tha handt kiørde paa hans farende veye medt erlig och velbørdig manndt Thamis Fastis[13] guodtz, och icke Knudt Nielßen skulle beuiße, handt kiørde paa hanns hegnit borde.[14] Och fremlagde ett tingsvinde aff Sønderherritzting, thett aar thießdagenn nest for Sanctj Gregorij dag[15] vdgiffuet, Mickell Søff[ren]ßen[16] y Hiøbiergh[17] och Niels Rytter paa Kierholm[18] for viij mendt at haffue vondit, at thet vaar Thamis Fastis guodtzs, ther vaar paa thend wogen, Jacob Jenßens thend thidt, hans thømme bleff thagen aff hans heste. Ther nest et vinde aff for^ne^ herritzting, liudendis Jacob Jenßen ther at haffue ladet ran ßuere Knudt Nielßen for hans thømme, hanndt thog aff hans heste, som the vinder vider bemeller.

Thernest møtte Niels Søffrenßen y Albøgge[19] paa ßin egin och ßin medbrøders vegne och miente thennom icke anndet at kunde suerge, endt ßom the giordt haffuer.

Med fliere ordt och thalle, thennom ther om emellom var.

Tha effter thilthalle, gienßuar och zagßens leylighiedt, saa och effterdj for^ne^ Knudt Nielßen haffuer Jacob Jenßen hans thømme paa farinde weye fra thaget och icke beuißis hannom at haffue ladet kiørdt offuer hans hegnit agger eller engh, och ranßneffninger fordj haffuer for^ne^ Knudt Nielßen rann offuer ßuorit, viide wij jcke nogen aarßag eller thillfaldt[20] thennom ther for at felde, førendt thet kandt lougligh beuißis for^ne^ Jacob Jenßen at haffue ladet

kiørdt offuer for[ne] Knudt Nielßens agger eller engh, som lougen[21] om thaller.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius inpreßa.

(1) Plads ladet åben i forlægget til senere indføjelse af farvet initial E. – (2) Se 502.5. – (3) Se 502.6. – (4) Se 502.11. – (5) Landsbyen Glatved i Hoed s., Sønder-Dyrs h. – (6) Landsbyen Buktrup i Kolind s., Sønder-Dyrs h. – (7) Sønder-Dyrs h. – (8) *Tømme* bet. tidl. mere end selve remmen(e), se OdS XXV.41 bet.1. – (9) Hvileager (af *helme:* give, unde (sig) ro, hvile, være i hvile; afledet af dial. *helm:* stille, rolig (OdS VII.1116); sml. *hvileager* (Kalk. V.490a; OdS VIII.878), *hvilejord, hvileland* (OdS VIII.879), *hvilemark* (ib. 880) samt *hvilevang* (Vider og Vedtægter II.241, 242, 245, 258). – (10) Eng, udlagt til græsmark, eng til høslet (Kalk. I.317a, V.158b). – (11) Landsbyen Ålsrode i Ålsø s., Sønder-Dyrs h. – (12) (Tjeneste)karl. – (13) Thomas Fasti (d. 1600) til Vennergård og Katholm; den sidstnævnte hovedgård ligger i Ålsø s., Sønder-Dyrs h. – (14) Græsmark (Kalk. I.317a); af *båre* (af adj. *bar:* ubevokset): den hvilende jord, græsjord (OdS I.1000). Jf. *bårehø:* markhø (OdS I.1001). – (15) Gregors dag: 12. marts. – (16) Linjeskifte; herved udfaldet *ren.* – (17) Landsbyen Høbjerg i Ålsø s., Sønder-Dyrs h. – (18) Landsbyen Kærsholm i Hyllested s., Sønder-Dyrs h. – (19) Landsbyen Albøge i Albøge s., Sønder-Dyrs h. – (20) Anledning (Kalk. IV.353b bet.4.). – (21) JL II.74.

529 Viborg landsting 5. juni 1585

Det er gårdfred, at en mand med våben og stenkast forfølger en anden ind på tredjemands ejendom, da man efter fdg. 26. maj 1284 skal nyde samme fred dér som i sit eget hus.

Hs.: Bergen UB 251 nr. 39.

Overskrift: [E]n[1] dom, at thend, som medtt vabenn och verge jagis vdi en andenn mandtz gaardt, tha haffuer hanndt ther fredt som y hanns egen gardtt.

Malthi Jensen[2] thill Hollumgaardt,[3] Mouritzs Stygge[4] thill Holbeckgaardt,[5] landzdomere vdj Nøriutlanndt, och Gundj Schriffuer,[6] landztings hører ibidem, giøre vitterligt, at aar effter Guds biurdt 1585, leffuerdagen ßom er thend 5. dag junij, paa Viborighlandzting waar schicket Jep Perßen y Vuldbiergh[7] paa thend enne och hagde hidt y rette steffnet Jens Perßen vdj Roum,[8] Niels Chrestenßen y Vggilriiß,[9] Niels Mickelßen y Buorup[10] och theris medbrøder herritz neffn y Rindzherrit paa thend anden siide, for the ßuor hannom gaardfredt offuer, handt vaar beskyldt at skulle haffue giordt y Chresten Jenßenns gaardt y Vuldbierig, endog hanndt icke skall haffue hannom eller nogen hans folck wførmet.[11] Och fremlagde et tingsvinde aff Rindzherritzting thete aar, mandagen nest effter søndag misericordia[12] vdgiffuet, bemellendis Chresten Jenßen ther at haffue standit for tingsdom och ßagdt,

at Jep Perßen jnthet wformit hannom y hannß gaardt paa langfredag y nogin maade. Jthem et tingsvinde aff for^{ne} herritzting, bemellindis at nogen aff for^{ne} neffninger thilßpurde Knudt Ambdißen, om handt ville suerge Jep Perßen sag aahaand,[13] och jngen sagh hanndt ßuor hannom aahaandt, som the vinder viider bemeller. Och effter ßlig leylighiedt satte for^{ne} Jep Perßen vdi alle rette, om for^{ne} neffninger jcke haffuer ßoerit wrett och burde feldt at uere.

Saa møtte for^{ne} Knudt Ambdißenn och berette, at hanndt minte, thet[14] icke nogen burde at ßuerge nogen aahaandt for gaardfredt, medin lougen[15] ther om skulle thale om falskt och moerbrand. Och ther huos berette, at for^{ne} Jep Pierßenn skulle meth vaben och verge haffue jaget Jens Jenßen vdj Jens Nielßens gaardt och ther ßlaget effter hannom medt stiene. Och framlagde ett tingsvidne aff Rindzherritzting thette aar, mandag nest effter søndag misericordia vdgiffuet, Jennß Nielßen y Vldbierig for viij mendt at haffue vondit, at paa langfredag ßist forgangen saae handt Jep Perßen y Vuldbierig slug at Jens Jenßenn medt en stien och ßloug miste[16] och rampte for^{ne} Jens Nielßens dør. Chierstine Ogisdatter y Vuldbiergh at haffue vondit, som for^{uit} staar. Jttem et vinde aff for^{ne} herritztingh samme aar och dagh vdgiffuet, Jnge Nielsdather y Vldbierig først for viij menndt at haffue vondit, at paa leffuerdag tha ßist forgangenn om effter middag kam Jens Jenßen y Vldbierig gangendis op fra hans huß. Saa kom Jep Pierßen ibidem kiørende medt en møgwogen och hans dreng. Saa ßpurde handt Jens Jenßen adt, om handt hagde aget møg thendt dag. Tha ßagde handt: ja. Tha ßagde handt thill Jens Jenßen: Thet skalt tu fange paacker[17] for! Saa løb Jens Pierßen thill hans egin wogen och thog en forck och gaff ßig effter Jens Jenßen medt. Saa løb Jens Jenßen adt Chresten Jenßens gaardt, och Jep Perßen kaste forcken vdj gaarden effter hannom, och ßaa kaste handt en stien y gaarden paa en møding och thrilte ßaa neder thill en dør. Jahan Persdather ybidem at haffue vondit som for^{uit} staar, som the vinder vider bemeller.

Ther nest møtte nogen aff for^{ne} neffninger och minte thennom icke andet at kunde suerge, endt ßom the giordt haffuer.

Saa bleff Jep Pierßen thill ßpurt, om thet icke vaar hannom [ther medt][18] ßamme stien vdßloug. Tha ßagde hanndt ja.

Medtt fliere ordt och thalle thennom ther om emellom vaar.

Tha effter thilthalle, gienßuar och sagßens leylighiedt, saa och effterdi haandfestningen[19] medt føre, at om nogen mandt vorder jaget aff ßinn wuenner hiem thill nogen mandz gaardt, huadt heller om mandt kommer y gaarden

eller huß, tha haffuer handt fredt ther ßaa ßom hiemme y hans egin huß waare, och effterthj nu beuißis for^ne^ Jep Perßen medt vaben och verge at haffue jaget for^ne^ Jens Jenßen vdj Chrestin Jenßens gaardt och ther slaget effter hannom medt ßamme vaben och stien, effterßom hanndt icke sielff kunde haffue benechtet, tha hanndt bleff adtßpurt her for dom, och for^ne^ neffninger fordj haffuer for^ne^ Jep Perßen gaardfred offuer ßuoret, tha viide wij effter saadan leylighiedt icke nogen aarsag eller thilfaldt[20] thennom for ßamme theris eed och thouff at kunde felde.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius inpressa.

(1) Se 528.1. – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Se 502.11. – (7) Landsbyen Ulbjerg i Ulbjerg s., Rinds h. – (8) Landsbyen Roum i Roum s., Rinds h. – (9) Landsbyen Ugelris i Tostrup s., Rinds h. – (10) Landsbyen Nørre-Borup i Låstrup s., Rinds h. – (11) forurettet, handlet ilde mod (Kalk. IV.621a). – (12) Dominica misericordia: 2. søndag efter påske (i 1585: 25. april). – (13) sværge en noget på hånd: ved ed beskylde en for noget (OdS XXII.1332 bet.1.3 in fine). JL II.106: *swære hannum a hand:* han skal aflægge ed på hans skyld, på at hans sigtelse er sand, jf. JL II.39. Se Skautrup, JL 267. – (14) at (Kalk. I.358a bet.1). – (15) JL III.64. – (16) fejl, forkert (Kalk. III.107b). – (17) Pokker (af mnt. *pocke*) bet. egl. byld, hævelse; brugt om kopper og syfilis (OdS XVI.1094). – (18) Forlægget har vist *thannomedt.* – (19) Erik Glippings nyborgske fdg. for Sjælland 26. maj 1284 § 2 in fine: worthær oc nokær man iaghæt af hans v winæ hem til nokær mansz garth, thær han kummær i garth æth i hws, tha hauæ han trær æm frith fult sum hemæ at siit eghit (DdR.137f.). Denne fdg., der kaldtes „Kong Eriks hdf.", blev trykt 1504 i Matthæus Brandis' udgave af JL og 1508 i Gotfred af Ghemens udgave af samme lov, 1505 i Ghemens udgave af EsjL og 1576 i Mads Vingaards udgave af samme lov. – (20) Anledning (Kalk. IV.352a bet.4).

530 Skåne landsting 12. juni 1585

En af en herredsfoged anordnet granskning angående ejendomsretten til en jord stadfæstes af landstinget, indtil klageren, der hævder ikke at være stævnet til granskningen, kan føre bedre vidnesbyrd i sagen.

Hs.: Lund UB. De la Gardieska samlingen.1.Christian Barnekows[1] Copiebog (Barnekow VI nr. 1, fol. 1^r^.

Overskrift: Enn dom, som Corffuidtz Wefferdt haffuer dømpt, at en granndtschenningh er dømpt wedt sin machth, jnndtill saa lennge ther kanndt førres bedre windißbiurdt.

Corffuidtz Wefferdtt[2] till Neeß,[3] konng: mayttz: befallingsmanndt ouffer Malmøehues, ithem lanndtzdommer vdj Skaanne, Johann Due[4] till Thiøllidtz,[5] Jørgenn Brade[6] till Gundestrup[7] och Jenns Pederßenn, lanndtztings schriffuer, giører wittherligt, at aar effter Gudtz biurdt 1585, løffuerdagenn søgnne

landtstingh effter pinndtdzaugh, som war denn 12. junij, vdj Lunndt paa Skaanninge lanndtztingh war skicket for oß och gode mendt flere erlige och welfornumstige Olluff Toerdtsenn, fougidt paa Smidstrup,[8] och haffde vdj rette steffnnidt Oluff Nielßen y Rorum,[9] thinngfougidt wdj Froste herridt, for enn granndskenning, hanndt haffuer stedt paa hanns hoßbonndis, welbiurdig Annders Binngs,[10] grunndt och eyenndomb, till huilckenn granndschenningh hannd mente sigh paa sin hoßbonndis weigne icke at werre steffnnit eller kaldit, som samme granndskenningh well schall medføre.

Sammeledis tiltalde for^ne^ Olluf Tordtsenn for^ne^ Olluf Nielßenn for, at hannd icke wilde stede hannom nogenn windisbiurdt, som hanndt haffuer førdt [innden][11] tinge och icke heller giffue hannom ßidt forßeedt[12] och tilltalle beschreffuitt, som hannd haffuer frembt sedt jnndenn thinnge, och meente hannom ther vdindenn at haffue giørdt wdrett. Och y rette lagde samme granndscheenningh aff Froste herridtstingh vdgiffuit wdj Gudtz aar 1585, onnßdagenn denn 3. dagh februarij, bemellendis, at Aage Jennßenn i Lillerup,[13] Jeep y Gummendthorp[14] och Jørgenn Jepsenn ibidem med dierris medtfølgere viij mendt aff Froste herridtztinngh ehre vdkraffde at skulle granndsche och siuffnne paa enn affslett,[15] som Oluff Judde paa Boßeholm[16] menner at werre skeedt paa hanns hosbunndtz, welbiurdige Peder Billdis[17] grunndt, som kalldis Erte Løckenn. Tha ehr samme thiidt for de otte mendt lest idt beseigllidt thinngsuidner aff Froste herridtzting wdgiffuenn anno 84, thennd 4. dagh nouemb:, bemellendis wdj sinn meenning, att Annders Trølßenn vdj Pramhußit[18] haffuer hafft nogenn winndisbiurdt indenn thinge, som haffuer wundet med oprachte finger. Thaa ehr først fremkommen Olluff Jbßenn y Strøe[19] och bekiende, at hannd mindiß vdj xl aar, at thenndt grundt wed naffn Erteløckenn, som nu om threttis, och for^ne^ Peder Billde kienndis for sin grunndt, thennd haffuer altidt werritt brugdt till Benndtis gaardt i Kullebierrigh[20] wdenn thette aar, Per Perßenn y Munckerup[21] thennd høstedt haffuer. Per Annderßenn y Werlinnge[22] haffuer wundet med helgenns eedt och wprachte fingere, at hannd thiennte for^ne^ Benndt y Kullebierrigh xv aar sidenn. Thaa war det hannom aldrigh formeennt forre at hugge paa samme grundt, och denn altid war brugdt och heffdit till for^ne^ Benntis gaardt y Kullebierrigh. Mougenns Thygeßenn y Munnckerup haffuer wundit, att hannd mindis wdj lx aar, at samme grundt Erteløckenn jcke haffuer werridt høstedt till anndenn gaardt enn till for^ne^ Peder Billdiß gaardt vdj Kullebierrigh, och icke heller samme grundt aldrigh att haffue werridt brugtt till Per Perßenns gaardt y Muncherup, førren nu thette aar. Thill samme windißbiurdt haffuer

welbiurdigh Annders Binngh werridt steffnnidt och kallidt med Aage Ormeßenn och Otte Olßenn y Rarødt.[23] Thaa haffuer for^ne^ viij mendt thierris granndscheningh saa affsagdtt for rette, at de icke annderledis kunde siuffnne, granndsche och forfarre, enn at samme affslett ehr giørdt paa welbiurdige Per Billdis grundt, som aff gammell thiidt haffuer liggidt thill hanns gaardt Kullebierrigh, ald thennd stundt de winndißbiurdt staar wed dierris fuldemachtt. Och thill samme granndschenningh ehr Per Perßenn i Munckerup steffnidt och kalldit med Jogenn Ormeßenn y Kullebierrigh och Olluff Madtzsenn y Rarødt, med mere som samme grandscheningh jndeholder och vduißer.

Ther till suaredt for^ne^ Oluff Thordtsenn och sagde sigh at wille beuiße medt windisbyrdt, at samme grundt skall høre hanns hoßbonndt till thill de gaarde y Munckerup, som Per Perßenn och de anndre hanns hoßbundtz bønnder paa boer.

Medt mange flere ordt och thalle thennom derom paa baade sider emellum waar.

Thaa epter tiltalle, giensuar och sagenns leyllighedt sagde wy der paa saa for rette, att samme granndschenningh bør ved macht at bliffue, jndtill saa lennge for^ne^ Oluff Thoerdtßenn kannd føre bedre windisbiurdt vdj sagenn, och thingfougdenn pli[c]htigh at werre at høre thennom. Dog skall derfor giffuis louglig warßell.

Thill windißbiurdt haffuer wy thrychtt worris signetter her nedenn forre.

Datum anno, die et loco vt supra.

(1) Christian Barnekow (d. 1666) til Vittskövle, Lillö m. m. Efter at have gået i Sorø skole studerede han i udlandet (bl. a. Strasbourg, Paris og Orléans), udgav 1648 i Strasbourg en juridisk afhandling (De clarigatione et manifestis ut appellantur), 1651 landkommissær i Skåne; efter afståelsen af Skåne, hvor hans vigtigste ejendomme lå, aflagde han 1658 ed til den svenske konge, blev 1663 vicepræsident i Göta hovrätt og introduceredes 1664 på det svenske ridderhus. – (2) Se 497.37. – (3) Se 497.38. – (4) Johan Due (Taube) (d. 1609) til Töllitz, Önnestad, Strö, Kulleberg og Gedsholm, 1576–84 lensmand på Kronborg, 1577–84 på Frederiksborg, 1579–84 på Hörby og Dalby kloster. – (5) Frederik IIs broder Magnus havde som biskop af Ösel i 1561 forlenet Johan Due med godset Töllitz (på Ösel), der senere blev hans ejendom. Godset kaldes i brev 3. juni 1583 Tullitz, se GAA III (1861–65) tillæg.63, DAA 1891.139. – (6) Jørgen Brahe (d. 1601) til Tosterup og Kulla Gunnarstorp, 1588–91 lensmand på Landskrona, 1590–98 på Varberg, 1592–1601 forlenet med Rødinge, 1595–99 med Rörum (Onsjö härad). – (7) Kulla Gunnarstorp i Luggude härad, Malmøhus län. – (8) Hovedgården Smedstorp i Smedstorp s., Ingelstad härad, Kristianstads län. – (9) Landsbyen Rörum i Rörum s., Onsjö härad, Malmøhus län. – (10) Se 496.26. – (11) Forlægget har ved fejlskrift *jnngen*. – (12) Indlæg, fremstilling (Kalk. I.715b bet.2). – (13) Landsbyen Lillarp i Gudmuntorp s., Frosta härad, Malmøhus län. – (14) Landsbyen Gud-

mundtorp i Gudmundtorp s., Frosta härad, Malmøhus län. – (15) (ulovlig) afhugning på andens mark. – (16) Hovedgården Bosjöholm, det tidl. Bosjökloster, i Bosjökloster s., Frosta härad, Malmøhus län. Bosjökloster, der er oprettet i det 12. århundrede, kaldtes senere Bosjöholm, men hedder nu igen Bosjökloster, jf. Karl Ahlenius og Arvid Kempe, Sverige I (Uppsala 1908).345f. – (17) Peder Bille (d. 1586) til Vallen (Våxtorp s., Höks härad, Hallands län). – (18) Vel færgested mellem Ö. og V. Ringsjön (kaldes 1358 Pramdrag). – (19) Landsbyen Strö i Östra Strö s., Frosta härad, Malmøhus län. – (20) Gården eller landsbyen Kulleberga i Bosjökloster s., Frosta härad, Malmøhus län. – (21) Landsbyen Munkarp i Munkarp s. eller Bosjökloster s., Frosta härad, Malmøhus län. – (22) Herregården Värlinge i Stehag s., Onsjö härad, Malmøhus län. – (23) Landsbyen Råröd i Bosjökloster s., Frosta härad, Malmøhus län.

531 Viborg landsting 3. juli 1585

En mand, der uden for ægteskab havde haft samleje med en anden mands „nøglepige", dømt efter hidtidig praksis og efter gårdsretten til at være tyv.[1]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 220 (findes yderligere i 17 hss.).

Reg.: 3883.

Tryk: GdD IV.61ff. (efter NkS 836b,2°).

Litt.: Stemann, Retshistorie.253 note 1, 273 note 3, 644 note 3; J. E. Larsen.521; Matzen, Offentlig Ret II.124; sa., Offentlig Ret III.146.

Overskrift: Enn dom, att en karl, som haffuer beleggitt en godmandtz nøgilpiige[2], er dømpt att straffis som en obenbare tyff, vden hans husbundtt hannom wille benaade.

Malthj Jennßen[3] till Hollumgaardt,[4] Mouridtz Stygge[5] till Holbeckgaardt,[6] lanndzdommere y Nøriuttlandt, och Gunde Schriffuer,[7] lanndztingshører ibidem, giøre wittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxv, leffuerdagenn som er thenn 3. dagh julij, paa Viburg lanndzting war skichett erlig och welbyrdig mandt Lauritz Schram[8] till Hastrup,[9] hans viße[10] buodt Olluff Jenßenn, paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Sørenn Starup, som war for^{ne} Lauritz Schrams fougitt paa Skodborig,[11] thenn thiidt handt hagde Kolling husß y forleningh,[12] paa thenn andenn side, for handt haffuer sig eptherlagt, lockitt och beleggitt thenn quinde, som gick ther medt nøgill, och haffuer hinder bort ført, mienindis hannom samme sinn tro thieniste icki erligenn eller troeligenn att haffue hollitt, menn at haffue giort samme gierning som en tyff och borde ther for at stannde till rette. Och berette for^{ne} Olluff Jenßen, huorledis for^{ne} Lauritz Schram noginn aar sidenn haffuer hiidt steffnitt for^{ne} Sørenn Starup for samme gierningh, handt bedreffuitt hagde, och dom thenn tid emodt hanom forhuerffuitt, huilckenn hanndt framlagde her aff landztinget aar Mdlxxxij, leffuerdagenn som var thenn 27. octobris, vdgangitt, wdj huilcken for^{ne} Sørenn Starup er tilfunditt samme sin tro thiennist icke saa erligenn [eller troligenn][13] att haffue hollitt, som thet sig borde, och

att handt borde ther for att stande till retthe, jndtill handt steffnitt paa nye, kom her och ville vere y rette. Och ther huos beretthe for^{ne} Olluff Jenßenn, att thett er miere endt thue aar siden samme dom er gangenn, och for^{ne} Sørenn Starup haffuer hagt saa lanngh respitt, och icki handt haffuer villitt lade samme dom igiennkalle, och for^{ne} Lauritz Schram fordj nu atther haffuer laditt for^{ne} Sørenn Starup hiidt steffne och kalle, for enndelig dom handt offuer hanom ville haffue.

Saa er for^{ne} Sørenn Starup icki nu møtt eller nogenn paa hans vegne hannom lougligenn att vndskylde.

Tha epther sadann leglighett och eptherthj thet findis att were miere endt ij aar sidenn, samme dom offuer for^{ne} Sørenn Starup wdgangenn er, och for^{ne} Sørenn Starup wdj saa lang tiidt haffuer hagt respitt samme dom att kunde haffue ladit igienkalle, om handt for samme gierningh kunde haffue sig forklaritt,[14] och icki handt eller nogenn paa hanns vegnne thett giort haffuer, och for^{ne} Lauritz Schram fordj nu atther haffuer laditt hannom hiidt steffne medt sex wggers steffning,[15] bode till herritzting och lanndztingh, och icke handt er framkominn, som for^{uit} staar, saa och eptherthj biscops och byemendz dom,[16] som tilforne er wdgangen och saa formeller, att huilckenn mandt, ther locker eller[17] belegger nogenn mandz eller quindis møe eller quinde, som laas och luckilße och woldt offuer thieris gotz haffuer, lidett eller møgitt, oc befindis ther medt, thet[18] handt saa giort haffuer, er the bode y enn mandz brødt, tha er thett forredilße och tyffuerij; er manden eller suenden ey y thet brødt, som hun er, thenn som thett giøre, tha er thett tyffuerij, huar saa skeer; thesligeste och eptherthj gaardzrettenn formeller,[19] att huo som belegger quinde eller møe, thenn som er betroitt till att bere husbundins eller hustruiens nøgle, enthin till øll, madt, kleder, pening eller anditt, [som][20] husbundenn eller hustruenn vill haffue foruaritt, tha straffis handt ther fore som enn[21] tyff, om the tiene y gaardenn samill, wdenn husbundenn hanom benaade vill, wide wy epther for^{ne} biscop och byemendz dom och gaardzrettins liudelße icki anditt ther om at sige, endt for^{ne} Sørenn Starup bør ju att straffis som enn obennbarlig tyff, wdenn for^{ne} Lauritz Shram, som thenn tiid war hans husbundt, hannom benaade wille.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra &c.[22]

(1) Jf. biskop og bygdemænds dom 7. marts 1469 (I nr. 22), Viborg landstings domme 1556 (II nr. 226), 1557 (II nr. 233), 12. marts 1569 (II nr. 339), 4. juli 1579 (III nr. 462), 13. september 1589 (ndf. nr. 614). Jf. gårdsretten af 9. maj 1562 § 18 og DL 6–13–12, der formelt først ophævedes ved § 308 i straffelov 10. februar 1866. – (2) En *nøglepige* er den pige, hvem

nøglerne til husets gemmer er betroet, jf. Molbech, Glossarium II.36. – (3) Se 502.3. – (4) Se 502.4. – (5) Se 502.5. – (6) Se 502.6. – (7) Se 502.11. – (8) Se 494.12. – (9) Se 494.13. – (10) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (11) Skodborghus i Vejen s., Malt h., der i middelalderen var et kgl. slot, der benyttedes til rasteplads på rejse til Ribe og som jagtslot; 1573 blev det lagt under Koldinghus. – (12) Lauritz Skram (Fasti) var 1577–79 forlenet med Koldinghus, jf. Erslev, Lensmænd.60. – (13) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 839,2°. – (14) renset, retfærdiggjort (Kalk. I.646b bet.1). – (15) Dette stævnevarsel var alm., når den indstævnte opholdt sig uden for landsdelen, jf. reces 13. december 1558 § 27, stk. 1, og Kolderup-Rosenvinge i GdD IV.62 note 3. – (16) Se ovf. note 1. – (17) I forlægget rettet fra *och*. – (18) at (Kalk. I.358a bet.1). – (19) Frederik IIs gårdsret 9. maj 1562 § 18 (CCD I.190). – (20) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter andre hss. – (21) Flere hss. (bl. a. NkS 836b,2° og NkS 839,2°) har *obenbar(e)*, hvilket ord findes i gårdsrettens § 18. – (22) *&c.* erstatter: præsentibus inferius impressa.

532 Viborg landsting 3. juli 1585

Et gældsmellemværende mellem to parter fandtes endeligt afgjort ved et gennem andres mægling tilvejebragt forlig.[1]

Hs.: RA Hss V B 16 nr. 279.

Overskrift: Enn dom, landtzdomer haffuer dømpt en contracht ved macht, som er giort hiemme och schreuit y en kiøbmandz regenschabbogh.

Malty Jensen[2] till Hollumgaardt,[3] Mouritz Stygge[4] till Holbeckgaardt,[5] landzdomer vdj Nøer Judtlant, Jørgen Rosenkrandtz[6] till Rosenholm,[7] Albrit Friis[8] till Harridtzkier,[9] Albrit Malthisen[10] till Myllerup,[11] Jørgen Fris[12] till Krastrup,[13] Hans Lang[14] till Bredening,[15] Erichk Lunge[16] till Stoffgarddt,[17] Jacob Schram[18] till Fruergardt,[19] Hartwig Staffuinghoff[20] till Hennegardt[21] och Gunde Schriffuer,[22] landztinghører ibidem, giør witterlight, att aar epther Gudz byurdt Mdlxxxv, leffuerdagen som er thend 3. dag jullij, paa Wiborg landtzting war schickett erliig och fornomstig mand Thonnis Balchkenborgh[23] y Alborgh paa thend enne och hagde hidt y rette steffuint Otte Dycker,[24] borger ther sammestedtz, paa thend anden side, for handt jcke skulle vilde holde thend contract och forligelsmoll, som thennom vdj borgemester och nogele aff radett saa och andere dandmendtz offuerwerilse skulle ver emellem gangitt, epther som ther paa beggi sider samme theris sagh fraa retten skulle haffue optagitt och till dandmendt jndsatt, att thee thennom ther om skulle forlige och fordrage.[25] Och epther samme contract och endelige forliggelse skulle for^{ne} Otte Dycker aff for^{ne} Thønis Balkenborgh kramgotz[26] for nogele hundrede daller thill sig haffue annamidt, mienindis for^{ne} Otte Dycker war plictig samme contracht att holde. Och framlagde ett erlige och forstandige

mendz Friderich Christinsens,[27] borgemester, Christin Mickilsens,[28] Christin Søuerensens[29] och thieris medtbrøders nogele aff raaditz vdj Olborigh breff, som findis medt vij zegele forzegelidt, thend 28. junij sist forleden datteridt och vdtgiffuitt, formellindis hederlig och well lerdt mandt her Christin Staphensen,[30] sogne prest till Stj: Bodels kierchke[31] i Aalborgh, her Peder Finde,[32] borgemester, och Lauritz Husom,[33] radtman ther sammestedtz, for for^ne^ borgemester och raadt att haffue kundgiortt, epther som for^ne^ Thonnis Balckenborg thennom medt landtztings steffueninger skulle haffue steffuenidt, hwis thee jcke theris sanden till theris verne ting ville haffue bekiendt, att thett aar Mdlxxx, thend 15. decembris, haffuer thee medt flere, som var salige Hans Lambertzen,[34] thend tiidt borgemester, salige Jahan van Rin,[35] radtman, saa och Hans Malthisen, borger ther sammestedtz, weridtt forsammelidt[36] vdj for^ne^ Thonnis Balchkenborgs hus, effter som the venligen skulle haffue verridt thilbedet aff for^ne^ Otte Dyckher saa och Thonnis Balkenborgh, som the tilforne hagde paa beggie sider samme theris sagh optagen for retten och jndtgiffuidt paa dandmendtz sigilse. Thaa arbedett thy ther y thoue dage, føer endt the kunde drage thennom tilhobe,[37] och thaa bleff the paa thett siste endelig forlight och ord fraa ordt forhandelitt, epther som thend contracht formeller, for^ne^ Thonnis Balchkenborgh vdj sin bog klarlig jndt schreffuidt haffuer; och paa thend tridij dag epther samme contrachtis handill for^ne^ Thonnis Balchkenborgh vdtlaght for^ne^ Otte Dychker kramgotz, som thett haffuer kostidt første jndkiøb[38] for xvij^C^ daller[39] eller ved thett pass,[40] som thieris offuergiffuen[41] register[42] klarligen skulle formelle. Hwis aff houidtsummen igien stoedt, skulle Otte Dykher beholde till en vnderpant Thonnis Balchkenborgs stienhuse och krambuodt,[43] thill handt bleff thend eptherstandindis rest betaltt, hwis hoffuidtsumma beløb sigh offuer altt, Otte Dichker haffue skulle, xviij^C^ daller,[44] och for^ne^ Otte Dychker hagde samme stienhus och kramboe endh thenne dagh vdj brug, och att for^ne^ Thonnis Balchkenborgh samme tiidt skenchkett och gaff for^ne^ Otte Dyker kramkister,[45] kramlaggen,[46] kramskaller[47] och vicht,[48] som hand och thill sigh annamytt, som thett vinde vider bemeller. Ther nest framlagde for^ne^ Thonnis Balchkenborg sin regenschab bogh, vdj huilchen findis jndtschreffuitt, huorledis samme contract sig tildragitt haffuer, effter som for^ne^ dandmendt om vonditt haffuer. Och satte for^ne^ Thonnis Balkenborg y alle rette, om samme contracht ickhe buorde veed macht att bliffue.

Saa møtte for^ne^ Otte Dycker och berette, att hand skulle haffue for^ne^ Thonnis Balckenborgs breff och zegill paa, hur møggitt hand skulle [vere][49] blef-

fuitt hannom skyldigh for, hwis handt tillfieldt effter hans foreldere,[50] hwilchkett breff handt framlagde, som lyuder paa fyre thusindt och ix^{C} daller,[51] som same breff y sigh sielffuer yddermier jndholder och vdwiser. Och myienthe Otte Dychker,[52] thett[53] for^{ne} mend icke buorde att vinde emodt samme handtschrifft.

Ther thill swaridt for^{ne} Tonnis Balkenborgh, att for^{ne} mendt jcke skulle haffue vondett emodt for^{ne} breff, men gaff tilkyende, att epther handt hagde vdtgiffuidt for^{ne} breff, skulle hand haffue forhwerffuidt kong: matzz:, vor allernaadigste heris breff,[54] att handt for for^{ne} gield motte giøre vdtlagh[55] medt slig vore,[56] som handt for for^{ne} gieldt thill sig annamidt. Och ther handt thett breff haffuer bekommitt, thilbød handt at ville vdtlegge epther samme høyg bemelte kong: matts: breff; thaa haffuer samme dandmendt thennom epther laght[57] thennom att forenne, och ther paa haffuer giortt theris flidt y nogen[58] dage och paa thett sidste thennom forennidt, epther som regenschabs bog och for^{ne} vinde[59] jndholler, och saa vdj samme bethaling vdlaght kramgodz, som thett haffuer kostidt først jndkiøb. Och fram lagde en register paa samme kramgodtz, hwilcken register findis vnderschrøffuith: Dytt vorgeschreffuen bekenne jchk Otte Dycker mytt eigener handt entfangen tho hebben, dogh alle tiidt tho guder reckenschop offe dar, es wes jn forsehen was.[60] Summa godtz, som Thonnis Balchkenborg haffuer bethaltt Otte Dycker, beløbber sig vdj en summaa 1691 daller rigks daller.[61] Och therhuos berett Thonnis Balchkenborg, att handt skulle haffue vdj handt antuordet for^{ne} Otte Dychker for, hwis ther rester[62] epther contractens lyudelse, till en vnderpant hans stienhus och kramboe, huilkett hus for^{ne} Otte Dyckher [endnu][63] for resten[64] vdj haffuindis vere haffuir. Och satt for^{ne} Thonnis Balckenborg vdj alle rette, om samme contract epther saadan leiglighed jcke buorde veed macht at vere.

Saa bestodt[65] for^{ne} Otte Dyckher, att handt haffuer samme stienhus och thend besidder och bruger.

Medt flere ordt och tale, thennom ther om emellum var.

Thaa epther tilltale och gienswar och sagens leiglighedt, saa och effterdj nu forgiffuis[66] for^{ne} Thonnis Balchkenborgh høygbemelthe konge: matz:, allis voris naadigste herris breff at haffue forhwerffuitt, att vere tillatt slig gotz och vaare at motte till for^{ne} Otte Dycker vdt legge, som handt for samme vdt loffuith penning annammitt, och ther for^{ne} Thonnis Balckenborgh slight haffuer tilbudinn at ville vdlegge, haffuer for^{ne} her Christin, borgemester, och nogen aff raadtmenden thennom eptherlaght och forenndt och fordragidt

for^ne^ Thonnis Balchkenborg och for^ne^ Otte Dychker om samme suma daller, som vdj for^ne^ regenschab bogh findis strax jndtschreffuidt, och for^ne^ dandmendt haffuer nu kundschab om boridt, och till bekrefftening samme handill och forenning at vere giortt er for^ne^ Otte Dycker kramgodtz for nogele hundrede daller vdtlaght, som hand strax till sig annamiith, och paa hwis ther rester, findis for^ne^ Otte Dycker for^ne^ stienhus och krambuod till en vnderpant at vere vdlaght, och for^ne^ Otte Dychker nu sielff bekiender sig samme stienhus vdj besidelse at haffue, och eptherdij for^ne^ her Christin och hans for^ne^ medtbrødere medt steffuening er till trenght[67] theris sanden att bekyende, och [the][68] theris kundschaff ther om boritt haffuer [om],[69] huorledis samme sag er bleffuen forlight, och thieris vinder stander ved sin fuldt macht, thaa vide wy icky nu anditt ther om att sige, end for^ne^ Otte Dychker er ju plichtig samme contract at holde och epther komme, som thett sigh bøer.

Jn cuius rey testemonium &c.[70]

(1) Dommen stadfæstedes af rettertinget 1. juni 1586, se ndf. nr. 548. Jf. Viborg landstings dom 17. juli 1585 (ndf. nr. 535) om samme sag. – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Se 496.10. – (7) Se 496.11. – (8) Se 496.35. – (9) Se 496.35. – (10) Albert Maltesen Viffert (d. omkr. 1586) til Albæk, Møllerup og Gelskov. – (11) Hovedgården Møllerup i Feldballe s., Sønder-Dyrs h. – (12) Se 502.7. – (13) Se 502.8. – (14) Hans Lange (d. 1609) til Brejninggård og Kærgård, 1585–99 lensmand på Lundenæs. – (15) Hovedgården Brejninggård i Brejning s., Bølling h. – (16) Erik Lunge (d. 1606) til Stovgård og Nørre-Elkær, 1588–97 forlenet med Nørvang h. – (17) Hovedgården Stovgård i Tørring s., Vrads h. – (18) Jakob Skram (d. 1625) til Fruergård og Skovbygård. – (19) Hovedgården Fruergård i Sønder-Felding s., Hammerum h. – (20) Hartvig Staverskov (d. 1608) til Hennegård. – (21) Hovedgården Hennegård i Henne s., Vester-Horne h. – (22) Se 502.11. – (23) Tønne Balchenborg (d. efter 1604). Han blev medlem af Guds Legems Lav („papegøjegildet") i Ålborg 9. juni 1569 (jf. C. Klitgaard i Fra Himmerland og Kjær Herred II (1915). 351), blev 1571 borger i Ålborg, skal have været rådmand ssts. 1581 (jf. A. H. Nielsen, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg (1879–80).124), nævnes 4. marts 1594 og 24. august 1601 (Kanc. Br.) som kgl. sildesalter ved Nibe, levede endnu 8. november 1604, da han afkrævedes ca. 97 daler, han var skyldig på sit regnskab for Nibe vårfiskeri 1601 (Kanc. Br.). Han var gift med Anna Hansdatter, datter af borgmester i Ålborg Hans Lambertsen. Hans datter Sille Tønnesdatter Balchenborg (d. 1661) blev (1611) gift med sen. biskop Jesper Rasmussen Brochmand (d. 1652), og hans søn, rektor i Oslo, sen. sognepræst i Sundalen Lambert Antonii Balchenborg (d. 1650), blev fader til Sille Lambertsdatter Balchenborg (d. 1670), der først var gift med sognepræst Peder Worm (d. 1668) og derefter med sen. biskop Thomas Kingo (d. 1703). Jf. Norsk Slektshistorisk Tidsskrift XV (1956).252 og tilforordnede råders dom 22. juli 1580 (III nr. 480). – (24) Otto Dycker, søn af Johan Dycker i Ålborg, blev 1580 optaget i Guds Legems Lav i Ålborg. Han overfaldt 1581 skafferen i lavet med „wredh houff och vndhe ordh" og måtte give bøde, jf. C. Klitgaard i Fra Himmerland og Kjær Herred III (1918–20).309. – (25) forlige (Kalk. I.609b bet.5). – (26) Handelsvarer (Kalk. II.613a). – (27) Frederik Christensen (d. 1616), 1579 rådmand i Ålborg, fra 1580 til omkr. 1614 borgmester ssts., jf. P. C. Knudsen, Aalborg Bys Historie I (1931).159,

162. – (28) Christen Michelsen, søn af borgmester i Ålborg Michel Hansen; han var rådmand i Ålborg 1553–64 og borgmester ssts. 1570–80, jf. P. C. Knudsen, Aalborg Bys Historie I (1931).111, 159, 162. – (29) Christen Sørensen nævnes som rådmand i Ålborg 1583–1603, jf. P. C. Knudsen, anf. v. 162. – (30) Christen Stephansen (d. 1599), 1563–73 sognepræst for Als menighed (Hindsted h., Viborg stift), 1573–99 sognepræst ved Ålborg Budolfi kirke. Jf. Jyske Saml. 1. rk. V.80, jf. 68ff. – (31) Budolfi kirke i Ålborg. – (32) Peder Finde var 1557–86 by- og rådhusskriver i Ålborg, 1579–85 rådmand ssts., jf. P. C. Knudsen, anf. v. 162, 166. I dette værk er han ikke opført blandt byens borgmestre. – (33) Lauritz Husum, søn af borgmester i Ålborg Hans Husum (d. omkr. 1550), blev rådmand i Ålborg 1584, afsattes s. å., men var 1591–95 på ny rådmand ssts., jf. P. C. Knudsen, anf. v. 110, 112. – (34) Hans Lambertsen nævnes som rådmand i Ålborg 1573 og som borgmester ssts. fra 1579, jf. P. C. Knudsen, anf. v. 159, 162. – (35) Johann van Rhin nævnes som rådmand i Ålborg 1579, jf. P. C. Knudsen, anf. v. 107, 162. – (36) Kustoden har *-samlidt.* – (37) forlige dem. – (38) ɔ: til ren indkøbspris, uden tillæg af avance. – (39) 1700 daler; om skrivemåden se 494.15. – (40) *ved thett pass:* deromkring, omtrent, næsten (Kalk. III.455b bet.6). – (41) forelagte, indleverede (OdS XVI.13 bet.1). – (42) Fortegnelse (Kalk. III.508a bet.1). – (43) Krambod, butik (Kalk. II.613b). – (44) 1800 daler; jf. ovf. note 39. – (45) Kister med købmandsvarer (Kalk. II.613b). – (46) Enten stykker sejldug, som spændes ud over en krambod (Kalk. II.613b; OdS XI.275 bet.1) eller lærreder til at indpakke varer i (OdS XI. 275 bet.2). – (47) Kramskåle, ɔ: kræmmervægt; *skaller* = vægtskåle (Kalk. III.845b bet.2), jf. *vindserskåle:* skål til en bismervægt (ib. IV.836b), *vectskale* (ib. IV.901b). Jf. eng. *scales* = vægt. – (48) Vægt, antagelig af anden art end den lige nævnte kræmmervægt, formentlig en bismervægt, jf. Kalk. IV.817b: *bilanx, vict meth 2 skaale* (1514). Det er dog muligt, at der med *kramskaller och vicht* kun er tale om én vægt, jf. det hos Kalk. l. c. nævnte eksempel fra 1514. – (49) Ordet mgl. i forlægget. – (50) Se ovf. note 24. – (51) 900 daler; jf. ovf. note 39. – (52) Herefter har forlægget et formentlig overflødigt *at.* – (53) at (Kalk. I.358a bet.1). – (54) Kendes ikke. – (55) Betaling (Kalk. IV.567a bet.2). – (56) Varer. – (57) bestræbt sig for (jf. Kalk. I.435a bet.1). – (58) Herefter udstreget i forlægget *made.* – (59) Rettet fra *vinder.* – (60) Kvitteringen kan oversættes (temmelig direkte) således: Dette forskrevne bekender jeg, Otte Dycker, med egen hånd at have modtaget, dog altid med (forbehold af andet) regnskab på det, hvad som blev ham forsynet. Meningen er, at Otte Dycker tager forbehold over for vurderingen af det modtagne kramgods; *offe* er opfattet som en højtysk-påvirket nedertysk form af *uppe,* og *offe dar* betyder altså: derpå, på det. Om *es* og *wes* se MndWb.; *jn* er opfattet som personligt pronomen i 3. person dativ singularis, jf. Agathe Lasch, Mittelniederdeutsche Grammatik § 404 og anm. 3. – (61) Betegnelsen *Rigks daller,* der i lovsproget vist først forekommer i fdg. 17. marts 1605 § 1 (CCD III.182), betyder en her i riget slået daler, der undertiden kunne have en højere værdi end den udenlandske mønt, der ofte var gængs betalingsmiddel her. Jf. Arent Berntsen II.564: „Vdi Rixdalers første Jndførelse, oc ungefehr ickun for 150 Aar forleden [ɔ: omkr. år 1500], skal den hafve gieldet 2 Marck Dansk". I Christian IIIs tid (1544) steg værdien til 3 mark dansk og 1582 til 4 mark dansk. Ved fdg. 3. februar 1609 (CCD III.252ff.) sattes værdien af 1 *richsdaler* til 34 skilling lybsk eller 68 skilling dansk. I de følgende år steg værdien dog atter, se Galster, Mønt.25ff. – (62) mangler, resterer, er tilbage. – (63) Forlægget har ved fejlskrift *enthen.* – (64) Restbeløbet. – (65) vedstod, erkendte, vidnede (Kalk. I. 178b bet.9). – (66) berettes (Kalk. I.616b). – (67) tvunget til, nødt til (Kalk. IV.385a bet.1). – (68) Forlægget har ved fejlskrift *ther.* – (69) Forlægget har ved fejlskrift *och;* bære kundskab om: aflægge vidnesbyrd om (jf. Kalk. II.658b bet.3). – (70) *&c.* erstatter: testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

533 Viborg landsting 3. juli 1585

Landstinget stadfæster en herredstingsdom, hvorefter vrag, der indkommer ud for en adeligs grund, tilfalder den adelige i henhold til recessen, håndfæstningen og søretten.[1]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 214 (findes yderligere i 26 hss.).
Overskrift: Enn dom om vragh.

Malthj Jenßen[1] tiill Hollumgaardt,[2] Mouritz Stygge[3] till Holbeckgaardt,[4] landzdommer y Nøriuttlandt, Jørgin Friis[5] till Krastrup,[6] Erich Lyckie[7] till Eskier[8] och Gunde Schriffuer,[9] lanndztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxx quinto, thenn 3. dag julij, paa Viburg landztingh var skichitt erlig och velbyrdig manndt Mouritz Podbusk[10] till Kyørup[11] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffntt erlig och welbyrdig manndt Offue Lunge[12] tiill Odden[13] paa thenn andenn siide for enn herritztingsdom, hanns fougitt, Therkildt Jenßenn, her till lanndztingitt haffuer framboritt, formellindis om forstrandt[14] for Jrup,[15] formiendis att samme dom icki borde att forhindre hanom paa samme forstrandt.

Saa møtte erlig och velbyrdig mand Erick Lunge[16] till Stoffunggaardt[17] paa sin broders, for^{ne} Offue Lungis vegnne, och først framlagde samme dom aff Hornne herritzting aar Mdlxxxj, thenn 29. maij, vdgiffuitth, bemellendis Sørinn Nielßen y Kragskouff[18] paa erlig och velbyrdig frue Elizabet Bilde[19] till Skauangs[20] vegnne ther att haffue wdj rette steffntt erlig och velbyrdig salig Biørn Anderßenn,[21] som tha var lennsmandt paa Ollborighus,[22] for dom om Jrup strandt och huis vrag, ther jndtkommer, som for^{ne} frue Elisabet Bilde ville tilholde sigh till thue gaarde, hun hagde y pant[23] aff kon: majt:, legindis y Jrup. Tha haffuer heritzfogdenn saa ther om sagtt, att eptherthj for^{ne} forstrandt for Jrup eller huis vrag, ther jndkommer, icki findis beneffntt y frue Elizabet Bildis pantbreff,[23] och icki heller till then dag hagde fuldt hindis pant, menn altid fuldt frambfarne lennsmenndt till Olborig slott paa kon: majs: vegnne vdenn all kiere och klage, viste fougdenn icki anditt ther om att sige, endt for^{ne} forstrandt for Jrup och wragh borde att følge for^{ne} Biørnn Anderßenn paa kon: majs: vegnne till Olborig slotth ther epther som tilforne, som thennt dom vider bemeller, och mintte samme dom louglig att uere.

Ther till suaritt for^{ne} Mauritz Podbusk, att høgbemelt kon: majs:, allis voris nadigste herre, naadeligenn for magelaug haffuer tilskyfftt hanom the thuo gaarde y Jrup,[24] som for^{ne} frue Elizabet Bilde hagde y pantt, saa hans maystet jnthett guotz y Jrup haffuer, formienendis epther receßinn,[25] haand-

festningenn[26] saa och siøretthenn[27] thesligeste epther domme, som tilforne om slig vragh vdgangenn er, adlenn thet for thieris grundt atth skulle vere mectigh. Och framlagde enn dom vdj Lund paa Skoning landztingh wdgangenn, som erlig och velbyrdig Stienn Bilde[28] till Vandoess,[29] tha lanndzdommer y Skaane, Biørnn Kaas[30] till Starupgaardt[31] medt fliere godemendt dømpt haffuer, formellindis for^ne^ Mouritz Podbuskis fuldtmøndigh ther y fiire samfeldt landztingh och fliere lougligenn hagde dieltt och tiltalit Jep Madtzenn och Anders Moginßenn for noginn saudieller,[32] som the y forbuodt[33] hagde biergitt samme paa hans husbundz grunndt, och samme wdenn for hanns husbunds grundt. Tha haffuer the godemendt saa besluttett thieris dom, at eptherthj kon: mays: epther siørettens liudilße[34] haffuer tilladt adlenn huis vrag, som jndkommer for thieris grundt, och maa handlis medt lige saa frijt, som ther handlis medt huis vragh, som jndkommer for kon: majs: grundt, sagde the ther saa paa for retthe, att huis dieller eller vragh, som jndkommer paa Mouritz Podbuskis grundt eller for hans grundt, och ther er bleffuitt biergit, thenom bør Mouritz Podbusk att beholde epther siørettins liudelße, och huis beuißis kandt att uere biergitt y kon: majs: strandt[35] och for kon: mays: grundt, thett bør att føllge kon: mays: lennsmandt paa kon majs: vegnne, som thennd dom y sig sielff videre bemeller. Ther nest framlagde høgbemelte kon: majs: magskyfftt breff aar Mdlxxxiij, then 25. octob:, vdgiffuitt,[36] vdj huilckitt hanns maystett eblanntt anditt guotz haffuer vdlagt till for^ne^ Moritz Podtbusk enn gaardt wdj Wendsøßill wdj Jelling sogenn[37] wdj Jrup, Matz Clemitßen iboer, ett boell samestedz Matz Laurßenn iboer, jttem fem gadehuße, som er bøgit paa for^ne^ gaardz egindom, sambledis enn hollum, kallis Herritzhollum,[38] som noginn fiskere paa boer, och enn hollum, kallis Greshollum,[39] som er vdskaaritt aff strandenn y tuinde parter, enndt en hollum, kallis Dye,[40] medt all rente, herligheth, høyheth och rettighett aff samme hollum, huilcke kronens gaarde och guotz medt all thieris rentte och retthe tillegilße, agger, eng, skoff, marck, fiskeuandt, vodt och thiurt, aldiellis inthet vndertagenn, medt huadt naffnn thett helst er eller neffnis kandt, som ther nu tillegger och aff arildz tiidt tilleggit haffuer och bør ther till att legge medt rette, skall for^ne^ Mouritz Podbusk eller hans arffuinge haffue, niude, bruge och beholde for euindeligh egindom, som samme koninglig breff ydermiere jndholler och vduißer. Och satte for^ne^ Mouritz Podbusk y alle retthe, om samme herritztingsdom om vrag for Jrup grunndt maae komme hanom till hinder eller skade wdj nogenn made.

Medt fliere ordt och tale, thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagsens leglighett, saa och eptherthj receßinn[41] medtfører, Dannmarckis riigis raadt och addill att skall niude och beholde halls och haandt medt all koninglig sagere medt thieris egitt gotz och thiennere saa frijt som kongenn haffuer offuer kronens thiennere och kronins gotz, jttem haandfestningenn[42] och att formele Danmarckis riigis raadt och addill att skall niude, bruge och beholde thieris jordguotz oc thiennere frie till euig tiidt medt halss, haandt, alle kongelig sagere och allt anditt herligheth och rettighedt, som kongenn haffuer offuer kronnens thiennere och guotz, jttem siørettenn[43] att jndholde, att ther som saa hender, att skib eller guotz bliffuer vragh, och ingenn leffuendis folck huos, tha skall lenßmandenn eller thenn, huis grundt thet forfindis, were forpligt att lade thet bierge medt all fliidt, saa megitt som miest mogligt er och thet jndlegge lade wdj neste kierckie eller anderstedz wdj guodt foruaring medt klar register,[44] och nar thennt rette eyger komer ther epther eller hanns fuldtmectig medt nøgactigh beuißningh jndenn aar och dag, tha skall thieris gotz thenom følge for enn tilbørlig biergelønn &c.; jttem och jndholler siøretten,[45] att ther som vrag kommer jndt for adlens grundt, tha skall wdi alle made ther medt hollis lige som for^{uitt} staar. Och eptherthj nu beuißis medt høgbemelthe kon: majs:, allis voris nadigste herris magskyfftt breff, att hanns mait: nadieligenn haffuer wdlagt till for^{ne} Mouritz Podbusk thett gotz, kronnen hagde wdj Jrup medt all sinn renntte och rettighett, tha wide wy epther sadann leglighett icki samme heritztingsdom om vrag for Jrups grundt att maa komme for^{ne} Mouritz Podbusk emodt receßenn, haandtfestningenn och siørettins liudelße till hinder eller skade y nogenn maade paa huis vragh, som kandt jndkomme for hans grundt.

In cuius rei testimonium &c.[46]

(1) Jf. Viborg landstings dom 25. september 1585 (ndf. nr. 537) vedrørende samme forstrand. – (2) Se 502.3. – (2) Se 502.4. – (3) Se 502.5. – (4) Se 502.6. – (5) Se 502.7. – (6) Se 502.8. – (7) Se 522.26. – (8) Se 522.27. – (9) Se 502.11. – (10) Mourids Podebusk (d. 1593) til Kørup og Lerbæk, 1565–80 lensmand på Tranekær, 1589–93 på Jungshoved. – (11) Hovedgården Kørup i Krogsbølle s., Skam h. – (12) Se 522.18. – (13) Se 522.19. – (14) *Forstrand* betegnede opr. kun strandbredden (stranden), dvs. den del af kysten, der ligger tør ved ebbe og overskylles ved flod, jf. JL III.61, der bestemmer, at vrag, *thær til landæ kummær*, tilfalder kongen, *for thy at kunung a allæ forstrandæ;* Knud Mikkelsens latinske glosse 60 (*quia ille possidet omnia littora que dicuntur forstrand*, DgL IV.254; *litus* bet. strandbred), dansk glosse 129 (*konningenn nyder ... alle haffue breder, som i fordom tidt kalledis forstrandt;* DgL Tillæg til IV.65f.) samt Viborg landstings dom 23. september 1585 (ndf. nr. 537) om at *graffue* [orme] *i stranden for Jrups forstrandt*, nemlig den del af stranden, der ved højvande overskylles. I en lidt senere tid udvidedes begrebet forstrand, måske fordi man fik større og dybere stikkende skibe, der endte som vrag ikke inde på strandbredden, men ude på det lave vand uden for strandbredden. Derved fik de,

hvis ejendomme grænsede til havet, en interesse i en udvidelse af begrebet forstrand. Osterssøn Veylle.285 definerer forstrand: *uden for Flodemaal* [ɔ: højvande, jf. Kalk. I.564a bet.2] *saa vijt icke kand haffvis Ancker-sæt* [ɔ: ankerplads, Kalk. I.42b] *med smaa Skuder,* hvorefter der henvises til JL III.61; jf. således også Arent Berntsen II.41: *Forstrande kaldis vel undertiden hver Strandbred, forstaais dog proprie om de Strandsider ud mod det obne Haff oc om den Strand eller det Vand, som icke er nermere Landet end icke kand haffvis Anckersætte synderlig for smaa Skuder oc Baade, oc saadanne Forstrande effter den Jydske Lougs 3. Bogs 1.* [trykfejl for: 61.] *Cap. ere alleenne Kongl. Mayt. tilhørige.* JLs snævre opfattelse af begrebet forstrand som ensbetydende med strandbredden opretholdtes indtil den nyeste tid i Sønderjylland (hvor de af JLs regler, der ikke positivt var ophævet ved nyere lovgivning, var gældende ret indtil BGBs ikrafttræden 1. januar 1900), jf. lov nr. 259 af 28. juni 1920 om indførelse af dansk formueret i de sønderjydske landsdele § 2 nr. 3, lov nr. 123 af 1. juni 1929 § 2 b og Vinding Kruse, Ejendomsretten I (1929).277, S. Kinch og Fl. Tolstrup, Den danske Landboret (1941).265f. Om betydningen af begrebet forstrand i moderne dansk ret se Carl Torp, Dansk Tingsret[3] (1925).21f., Vinding Kruse, op. cit. 274, Frants Thygesen, Strandret syd og nord for Kongeåen (Juristen 1964.499ff.), Knud Illum, Dansk Tingsret, 3. omarb. udg. ved Vagn Carstensen (1976).18ff. og O. A. Borum og W. E. v. Eyben, Juridisk Ordbog[4] (1976).79, hvor forstrand defineres som den del af søterritoriet, der ligger mellem havstokken (det sted, hvor land og hav mødes ved højeste dagligt vande) og sejldybet. – (15) Landsbyen Jerup (tidl. skrevet Irup) i Elling s., Horns h. I dette s. lå Mourids Podebusks hovedgård Lerbæk. – (16) Se 532.16. – (17) Se 532.17. – (18) Landsbyen Kragskov i Elling s., Horns h. – (19) Elisabeth (Lisbet) Bille (d. 1601), gift med Jens Markorsen Rodsteen (d. tidligst 1581) til Lengsholm. – (20) Gården Skavange i Torslev s., Dronninglund h. – (21) Bjørn Andersen Bjørn (d. 1583) til Vinstrup og Stenalt, rigsråd, 1563–66 landsdommer i Sjælland. – (22) Bjørn Andersen Bjørn var 1580–83 lensmand på Ålborghus. – (23) I Jerup havde Jens Markorsen Rodsteen (se ovf. note 19) i 1563 2 gårde og 2 gadehuse i pant af kronen. Hans enke, Elisabeth Bille, gav i 1563 ovenn. Mourids Podebusk ret til at indløse pantet. – (24) Ved skøde 25. oktober 1583 (Kr. Sk. I.270f.). – (25) Reces 13. december 1558 § 2, sidste stk. – (26) Frederik IIs hdf. 12. august 1559 § 6 (DKH.96). – (27) Frederik IIs søret af 9. maj 1562 § 73 (CCD I.157f.). – (28) Steen Bille (d. 1586) til Råbelöv, Vanås og Näsbyholm (Vemmenhög härad), 1577 en kort tid landsdommer i Skåne. – (29) Hovedgården Vanås i Gryts s., Ö. Göinge härad. – (30) Rigsråd Bjørn Kaas (d. 1581) til Stårupgård, Vangkær, Kærsgård, Voergård, Tybjerggård m. v. – (31) Hovedgården Stårupgård i Højslev s., Fjends h. – (32) Planker (Kalk. III.692a). – (33) imod forbud. – (34) Søretten 9. maj 1561 § 73, stk. 4. – (35) Hav (Kalk. IV.157a). – (36) Kr. Sk. I.270f. – (37) Elling s. – (38) Øen Hirsholm, Hirsholm s., Horns h. – (39) Øen Græsholm, Hirsholm s., Horns h. – (40) Øen Deget, Hirsholm s., Horns h. Disse 3 små øer hørte indtil 1634 til Elling s., Horns h. – (41) Reces 13. december 1558 § 2, sidste stk. – (42) Frederik IIs hdf. 12. august 1559 § 6 (DKH.96). – (43) Frederik IIs søret 9. maj 1561 § 73, stk. 3. – (44) Fortegnelse. – (45) Søretten § 73, stk. 4. – (46) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

534 Tilforordnede råder 7. juli 1585 (Viborg)

En mand, der efter loven var en kvindes værge, og som yderligere ved dom var pålagt at overtage værgemålet, fandtes pligtig at gøre hende regnskab for hendes formue og indtægter, uanset at han ikke havde oppebåret indtægterne

af hendes gods, men kun modtaget hendes løsøre, da det måtte tilregnes hans egen forsømmelse, at ejendomsindtægterne ikke var erlagt til ham.[1]

Hs.: GkS 1137,2° nr. 231 (findes yderligere i 3 hss.).
Litt.: Konrad Barner, Familien Rosenkrantz's Historie I (1874).239.
Overskrift: Enn dom om wergemoell, att enn werye ehr thildømbtt att giøre rede och regenskab for oppebørsell, wist och wuist.

Mouritz Stygge[2] thill Holbeckgaardtt,[3] Lauritz Kruße[4] till Balle,[5] Hermand Kaaß[6] till Skoffsgaardt,[7] Chresten Vind[8] till Lidum,[9] Erick Lunge[10] till Stouffgaardt[11] och[12] Jacob Schram[13] till Fruergaardt[14] giøre witterligtt, att aar effther Gudzs byrdt Mdlxxx quinto,[15] thend 7. julij, vdi Wiborig domkiercke presenteritt osß erlig och velbyrdig mandtt Nills Styge[16] till Nøragersgaardt[17] stormegtigste høgborne førstis, konning Frederichs thenn Anden, alliß wor naadigste herres befalling[18] till erlige och velbyrdige menndt Peder Munck[19] till Estuadgaardt[20] kong: mayz: admirall, Jørgen Schram[21] till Thielle,[22] Mallthj Jennßen[23] till Hollumgaardt,[24] for^{ne} Mouritz Stygge, dißligeste Ouffue Lunge[25] till Odden[26] och Thygge Sandberg[27] till Jßgaardt[28] vdgangen om nogen threttе, som sig begiffuer emellom Nilß Styge till Nøraggergaardt och e[rlig] och w[elbyrdigh] Nilß Stygge[29] till Siøgaardt[30] om vergemoll, for^{ne} Nilß Stygge [till Nøragergaardt][31] paa hannß høstruis, erlige och velb: frue Elße Munckis,[32] vegnne, mien for^{ne} Nillß Stygge till Siøgaardt att schulle epther lougen haffue hagtt och sigh antagitt och som en louglig werge[33] vere pligtig till att giøre hannom rede och regenschab fore, huiß hinde arffueligen er tilkommen och hinde tillhørre fra thett første, hand bleff hindis werge, och till hun bleff gifft,[34] bode for jndkomst, rente, vist och wuist, jndthegtt och vdgifft, alldiellis inthett vnder thagitt, och ther fore at stande hannom till retthe.

Theremodt haffuer Nillß Stygge till Siøgaardt berett sig all hindis godzs och jndkompst jnthett att haffue bekommett eller oppeborit, meden att for^{ne} fru Ellßis mormoder, affgangne fru Berte[35] till Tuodbølle,[36] schall haffue same jndkompst och rentte opeboritt och jnthett hand sig thermedt haffuer befattidt, miennendis hindis[37] arffuinge therfore att vere plichtige thertill att suare, som ere[38] erlige och velbyrdige menndt Jørgen Høgh[39] till Klarupgaardt,[40] Erick Kaasß[41] till Oeß[42] och thieris medtarffuinge, och efftherdj the alle sampttligen haffuer bewillgett och tilthagitt for^{ne} gode menndt att schulle thennom om same jrringe[43] och venighett adtschille entenn till minde eller rett, och therfor befaller høgbemelte kon: maytt: thennom att schulle steffne alle parterne for thennom wdj rette och siden endelig vden alld widere forhalling enten till mindelighett thennom emellom forhandle eller och medt dom

och rett thennom adtschille om alldt, huiß jring, threttе och wenighedt, thennom vdj saa maader emellom er och jndfalle kanndt, samme for^{ne} wergimoll och thetzs jndkomst och oppebørßell, som for er rørt, anrørrendis. Och thersom nogen af same gode mendt for louglig forfalldt schylldt icke kunde were till stede, tha schulle the, som tillstede kommendis worder, haffue fuldtmacht att thage andre gode mend y thett stedt, och ligeuell fuldtgiøre thenne befallingh, som same koninglig befalling thiz leiglighedt i sig sellff jndholler och vduißer, huorepther Nillß Stygge till Nøragergaardt haffuer thagitt steffning och steffnitt for^{ne} Nilß Styge till Siøgaardt, Jørgen Høg till Klarupgaardt och Erick Kaaeß till Oeße, att the therom medt huer andre for for^{ne} gode mendt schulle vdj rette, och epther[thj][44] for^{ne} Peder Munck, Jørgen Schram, Malthj Jenßen, Ouffue Lunge och Thygge Sandbierig icke nu er tillstede, haffuer for^{ne} Jørgen Høgh, Erick Kaaß, Nilß Styge till Siøgaardt och Nilß Stygge till Nøragergaardt venligen ombeditt, tilbethroedt och fuldmacht giffuett osß, for^{ne} Lauriz Krusße, Hermand Kaaß, Christen Windt, Erick Lange och Jacob Schram medt for^{ne} Mouritz Stygge, att wij enthen till mindelighett eller wid dom och rett epther høgbe^{te} konn: maytz: befallings lydelße schulle thennom adtschille, paa thett the thermedtt icke wille were vdi wiider forhalling, men nu kunde komme thermedt till ende.

Tha først berettede och tiltallitt for^{ne} Nills Stygge till Nøragergaardt for^{ne} Nilß Stygge till Siøgaardt och berette, huorledis hanndt schulle vere Nillß Stygge till Nøragergaardt hans høstruis[45] morbroder, och handt epther lougen[46] vor hindis rette verye, och tillmedt er hand dømptt same vergemoll att schulle forstaa. Och framblagde en dom, som erlig och velbyrdig Palle Jull,[47] Hanß Styge[48] medt fleere gode mendt vdgiffuett [haffuer][49] a° 1566, thenndt thißdag nest epther Sancte Petrij ad uincula,[50] lydendis att the haffuer tildømpt Nillß Styge till Gullderupgaardt[51] att vere thett barns verge, som Jeßper Munck[52] med for^{ne} Bertzdather[53] hagde, som er hans rette søster barn, som thend dom widre bemeller. Och ther hoß berette, att for^{ne} Nilß Styge en partt af for^{ne} fru Elßis løßøre, som hinde wor tilfallden epther hindis sallige fader[54] och moder,[55] till sig schulle haffue opboritt. Och satte for^{ne} Nillß Stygge till Nøragergaardt therfor wdj alle rette, om for^{ne} Nilß Styge till Siøgaardt icke burde och er plichtig att giøre hannom claar rede och regenskab for, huiß hinde er arffueligenn tilfallden fraa thett første, hannd bleff hindis werge, och jntill hun bleff gifft, bode for jndkomst, rente, vist och wuist, jndthegtt och vdtgifft, alldielis jnthett vnderthagitt, och ther for att stande hannom til rette.

Der till suaridt for^{ne} Nilß Styge till Siøgaardt och bekiende, att hand wor

tilldømpt fru Ellsis wergi att uere, och nogett af hindis løßøre, hun kunde arffueligen tillfallde, att haffue annammedt, och inthett af schylle[56] och landgille till sig oppeboritt, menn berette att for^ne^ fru Ellßis modermoder, for^ne^ fru Berthe, thett behollde och aff thiennerne oppeboridt. Och ther paa fremblagde ett for^ne^ fru Bertes sendebreff medt hindis egen handt vnderschreffuitt, hun hannom tilschreffuitt haffuer aar 1573, fridagen nest epther Sancte Mathiis dagh[57] wdgiffuidt, vdi huillckett hun giffuer till kiende, att som Nillß Stygge schriffuer hinde till, att hun haffuer schifft hannß søsterdathers godtzs, och hun icke wille haffue hannem ther hoß, saa giørrer hun eedt, saa sanntt hielpe hinder Gudt, som hindis suoger och hindis dotther och hun wille rettelig gierne haffue hagtt hanom ther hoß, hun wiste sielff hans leiglighett[58] sig icke saa begaff paa then thidt, thett[59] hannd kunde vere therhoß. Och the fattige thiennere viste icke, huem the schulle suare,[60] saa fordj thiennerne icke schulle bliffue forknøtt[61] i thett, the schulle vdgiffue, om thett standendis bleff hoß thennom, saa sadt hindis sønn,[62] for^ne^ Jørgenn Høgh, och hun medt gode hermendt och fruer thiris offueruerelße och schiffte emellom hindis døttere och datherbarn, som the icke andett wedt end rett er. Saa badt hun samme thiennere, som falldt hindis datherbarn till, att the schulle thalle medt hannom, om hand wille annamme thett paa hannß søsterdathers wegne. Tha kam the till hinder igien nogen thidt therepther och sagde, att the hagde veritt hosß hannom och wille sige hannom thieris thieniste och adtspuorde, om hand wille, att the schulle yde thieris schylde y Siøgaardt, eller hanndt wille vnde thennom thett for penninge. Tha sagde the for hinder, thett hand wille icke annamme godtzett, icke heller schyllden. Saa sagde menden for hinder. Saa bleff theris landgilld bestaaende hoß the fatige mendt wdj thou aar. Saa kam the till hinder och beklagidt thennom huortt,[63] att the schulle bliffue forarmidt, om theris vdtgifft[64] schulle staa lengre hoß thenom. Saa schreff hun hannom till igien medt same mendt och sende hanom medt thennom thett schifftebreff, och schreff hun hannom till, att handt wille giøre vell och annamme godtzit och schifftebreffuitt paa hanß søsterdathers wegne, att the fattige menndt icke schulle thage schaade therudj, om thett stodt saa theris landgille hoß thennom, och att barnedt icke schulle faa ther schade af. Tha sagde the for hinder, thett handt sagde, thet hand ville icke annamme theris schyllde, men schifftebreffwidt thett wille hand giemme, som the sagde for hinder, att hand fick thet. Hun haffuer och tillforne schreffuitt hanom till, at hanndt ville annamme thieris schyllde, och hand icke ville. Saa befrøchtede hun, att thett schulle bliffue the fattige mendtz stuore schaade, och schaden

kunde och saa recke till [the][65] fader och moderløße barn. Saa thog hun thieris schyllde, som hagde staaedt i thou aar hoß menden, och saa siden huertt aar, for hand wille icke, som same sendebreff ydermiere jndeholler och vduißer. Och therhoß bekiennde for^{ne} Nillß Stygge,[66] att hand bekom same schifftebreff och thet haffuer, och berette therhosß, att handt icke haffuer bekommitt eller oppeboren nogen rentepenge, som er thendt 3. penge epther lougen,[67] och minte, att thersom handtt schulle giøre rede och regenskab for same vergemoll, tha burde fru Berthis arffuinge att forschaffe hannom nøigachtig register[68] paa, huis[69] hun aff fru Ellßis schyllde, landgillde, vist och vuist, opboritt hagde, och hand sidenn theraff sinn thride pendinge epther lougen att haffue.

Thertill suaredt Jørgenn Høgh och Erick Kaaß och berette, att aff for^{ne} fru Bertis breff schulle nocksum forfaris for^{ne} Nillß Stygge till Siøgaardt att vere tilbøden aff thiennerne, att the hannom thieris thieniste som en louglig verge wille sige och schyllde oc landgillde vdgiffue och yde paa the steder, som hannd thennom wille forwiße, och hand dogh icke thieniste af thennom willde annamme eller schyllde och landgille till sig opbere, som thett sig en louglig werge eygner och borde, mienendis thermedt beuißis, thett hannß egen forsømmellße att uere. Och therhoß berette, att e[rlig] och w[elbyrdig] mand Laß Munck[70] till Hungstrup[71] siden schulle haffue weritt for^{ne} fru Elßis laugwerge, som hand siellff schulle haffue vidgaaed och bekiendis wdj schifftebreffuene, hannd schulle haffue forzeiglidt. Och therpaa fremblagde ett mageschifft breff vnder sin datum 1577, onßdagen nest for S: Nicolaj dag,[72] vdgiffuett, bemellendis for^{ne} Jørgenn Høgh, Las Munck till Hungstrup paa sin søsters, e[erlig] och w[elbyrdig] jomfrue Ellße Muncksdathers wegne att haffue veridt forsamblitt vdj Thuodbøll[73] om en euig och wjgienkallendis magschiffte om, huis jordegodtz jomfru Ellße Muncksdather wor tillfalldenn &c., som thett breff y sigh sellff bemeller. Och miente Jørgen Høg och Erick Kaaß, att af thett breff schulle forfaris Laß Munck att haffue veritt verie, och miente, adt the icke wor plichtig att stande therfor nogett till rette, effterdj Nillß Stygge till Siøgaard icke wille thage thieniste aff thiennerne och annamme thieris schyllde och landgillde, tha thett bleff hanom tilbøden som før er rørtt.

Heremodt miente for^{ne} Nillß Stygge till Siøgaardt, att hanndt icke wor plichtig att suaare till vider, ennd som hand opboritt hagde, satthe och vell vdi alle rette, om hand wor for^{ne} Nilß Stygge till Nøraggergaardt regenskab for nogidt videre plichtig, end som hand opborit hagde, och om Nillß Stygge till Nøragergaardt icke wor plichtig att till thalle fru Barthis arffuinge for,

huiß hun opboritt hagde, och om hanndtt icke borde therfore vtilltalld att vere.

Thertill suaridt for^{ne} Nillß Styge till Nøragergaardt, att hanndt mientte, thett for^{ne} Nillß Styge icke schulle same vergemoll lougligen were fraa schilldt, och miente hand icke burde eller kunde andre endt for^{ne} Nillß Stygge, som war rette laugverge, tilltalle, och miente, hannd burde therfore att stande till rette. Hagde hand siden noger andre therfor att tilltalle, kunde hand ther hosß hannom søge, och ther gaa om, huis rett er.

Medt fleere ordt och thalle thennom therom emellom wor.

Tha epther tiltalle, giensuar och sagßens leiglighedt, saa och eptherdj lougen[74] medtfør, att huo som verge er, hand schall achte thend koste, hand haffuer for børne och huadt, som offuer er, thet schall gange børgene till framtherffue, och optherdj for^{ne} Nilß Styge till Siøgaardt haffuer epther lougenn veritt for^{ne} fru Ellßis laugverye, och er tildømpt hindes werge att vere, och hand sellff erkiender aff hindis løßøre till sig att haffue annammitt och opboridt, thillmedt och beuißes medt frue Bertis breff, som Nillß Styge till Siøgaardt siellffuer y rette legger, att thiennerne haffuer tilbøditt hannom thieris thieniste, schyllde och landgille, saa att same godtzs eller for^{ne} fru Ellßis jndkompst icke ehr bleffuen hannom forhollitt, men miere siønis och thermedt beuißis aff hanß forsømmelße ther medt att vere eptherlagtt,[75] tha epther slige och andre omstendige[76] leigligheder och epther lougenn haffuer wij saa affsagtt for rette, att for^{ne} Nilß Stygge till Siøgaardt er plichtig som en loglig verge att giøre for^{ne} Nilß Stygge till Nøragergaardt paa hans høstruis, for^{ne} fru Elßis, vegne klaar, nøigachtig och louglig rede och regenskab for, huiß hinder er arffueligen tillkommen, saa och for alldt opbørßell aff hinders godzs, wist och wuist, emidler thidt hand hindis verge veritt haffuer, kand vere opboritt, saa och for jndthegtt och vdgifft fraa thet første, hannd blef hendis verge, och till hand bleff same wergemoll louglig fraaschilldt epther lougen, och bør hannom for sin kost och thering och wmag epther lougen aff for^{ne} opbørßell thend thridie pending att haffue, och saa witt som thet kand schiellig och louglig beuißes, for^{ne} fru Barte aff for^{ne} fru Ellßis landgille och jndkompst kand haffue oppeborritt, tha bør hinndes arffuinge att stande hanom therfore till rette, som ther sig bør.

Jn cuius rei testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

(1) På grundlag af de i dommen indeholdte oplysninger kan opstilles følgende stamtavle, der afviger fra DAA 1921.552ff., men som er i overensstemmelse med Konrad Barner, Familien Rosenkrantz's Historie I (1874).238f.:

(2) Se 502.5. Han var broder til sagsøgeren, se stamtavlen ovf. – (3) Se 502.6. – (4) Laurids Pedersen Kruse (d. 1597) til Ballegård og Rørbæk Hovedgård. – (5) Den tidl. hovedgård Ballegård i Falslev s., Onsild h. – (6) Herman Kaas (Mur-Kaas) (d. omkr. 1612) til Skovsgård og Møllerup. – (7) Den tidl. hovedgård Skovsgård i Tapdrup s., Nørlyng h. – (8) Christen Henriksen Vind (d. 1589) til Lydomgård. – (9) Den tidl. hovedgård Lydomgård i Lydom s., Vester-Horne h. – (10) Se 532.16. – (11) Se 532.17. – (12) indføjet over linjen. – (13) Se 532.18. – (14) Se 532.19. – (15) *lxxx* tilskrevet i marginen. – (16) Niels Stygge (d. 1606) til Nøragergård, Søgård, Gullerup og Gunderstedgård, søn af Hans Stygge (d. 1568) til Holbækgård og Nøragergård og broder til ovenn. landsdommer Mourids Stygge. Han var 1. gang gift med Sophie Sandberg (d. 1577), 2. gang (1581) med Else Munk (d. omkr. 1615), se stamtavlen ovf. – (17) Hovedgården Nøragergård i Durup s., Gislum h. – (18) Kendes ikke. – (19) Se 496.6. – (20) Se 496.7. – (21) Se 496.20. – (22) Se 496.21. – (23) Se 502.3. – (24) Se 502.4. – (25) Se 522.18. – (26) Se 522.19. – (27) Tyge Sandberg (d. 1587) til Isgård og Vedø. Han var 1. gang gift med Kirsten Hansdatter Stygge (d. før 1573), 2. gang med Ellen Jørgensdatter Rostrup (d. omkr. 1620). – (28) Hovedgården Isgård i Tved s., Mols h. – (29) Niels Stygge til Søgård og Gullerupgård, søn af Enevold Stygge (d. før 1542) og Berete (Birgitte) Dyre (d. efter 1543). Han er ikke i DAA 1921 opført blandt Enevold Stygges børn. – (30) Den tidl. hovedgård Søgård i Nysogn s., Hind h. – (31) Det indklammede findes ikke i forlægget. – (32) Else Munk (d. omkr. 1615) til Møllerup, datter af Jesper Munk (Vinranke-Munk) (d. 1565) og dennes 2. hustru Else Enevoldsdatter Stygge, se stamtavlen ovf. Hun var allerede før faderens død 1565 i huset hos mormoderen, nedenn. fru Berete (Birgitte) Dyre og blev 1581 gift med sagsøgeren, ovenn. Niels Stygge (d. 1606) til Nøragergård. – (33) Niels Stygge til Søgård var Else Munks morbroder, se stamtavlen ovf. Ifl. JL I.28 var morbroderen, når den umyndige ikke havde broder, bedstefader eller farbroder, værge. – (34) Hun blev gift 1581. – (35) Berete (Birgitte) Dyre (d. efter 1543), gift med Enevold Stygge (d. før 1542) til Todbøl. – (36) Gården Todbøl i Kallerup s., Hundborg h. – (37) ɔ: Birgitte Dyres. – (38) Ordet indføjet over linjen i forlægget. – (39) Jørgen Høg (Banner) (d. 1589) til Todbøl og Klarupgård. Han var gift med Anne Stygge, datter af Enevold Stygge og Birgitte Dyre, se stamtavlen ovf. – (40) Hovedgården Klarupgård i

Klarup s., Fleskum h. – (41) Erik Mogensen Kaas (Sparre-Kaas) til Ås, Nibstrup og Kartoft (nuv. Tidemandsholm). Han var gift 1. gang med Ellen Juel, 2. gang med Johanne Stygge, datter af Enevold Stygge og Birgitte Dyre (se stamtavlen ovf.) og 3. gang med Berete Ulfeldt. – (42) Hovedgården Ås i Tårs s., Børglum h. – (43) Uenighed, trætte (Kalk. II.427b; OdS IX.654 bet.3). – (44) I forlægget mgl. *thj.* – (45) Niels Stygge til Søgård var Else Munks morbroder, se stamtavlen ovf. – (46) JL I.28. – (47) Se 504.14. – (48) Hans Stygge (d. 1568) til Holbækgård og Nøragergård, 1536–48 høvedsmand på Silkeborg, 1544–47 på Skanderborg, 1548–59 på Dronningborg. Se stamtavlen ovf. – (49) Ordet mgl. i forlægget. – (50) Petri vincula dag (St. Peders dag om høsten): 1. august. – (51) Den nu forsvundne hovedgård Gullerupgård i Bjergby s., Morsø nørre h., der tilhørte Niels Stygge til Søgård. – (52) Jesper Munk (d. 1565) til Kragelund og Hungstrup, gift med Else Stygge og fader til Else Munk. – (53) Else Stygge, datter af Enevold Stygge og Berete (Birgitte) Dyre. – (54) Ovenn. Jesper Munk (d. 1565). – (55) Ovenn. Else Stygge. – (56) Afgifter (spec. landgilde og andre ydelser, som fæstere skulle erlægge) (Kalk. III.839b bet.2). – (57) Mathias' dag: 24. februar. – (58) Forhold (Kalk. II.778a). – (59) at (Kalk. I.358a bet.1). – (60) svare til, (ind)betale til, gøre regnskab for (Kalk. IV.219a bet.3). – (61) forarmede (OdS V.578 bet.3). – (62) ɔ: svigersøn (Kalk. IV.285b). – (63) hårdt, alvorligt. – (64) Afgift (Kalk. II.558b bet.1). – (65) Forlægget har *thett.* – (66) ɔ: Niels Stygge til Søgård. – (67) JL I.30. – (68) Opskrift, fortegnelse (Kalk. III.568a bet.1). – (69) hvad. – (70) Lars (Laurids) Jespersen Munk (d. 1601) til Hungstrup og Hvidsten, søn af Jesper Munk (d. 1565) og dennes 1. hustru Dorte Eriksdatter (?) Juul. Hans halvsøster Else var 1581 gift med Niels Stygge (d. 1606) til Nøragergård. – (71) Den nu forsvundne hovedgård Hungstrup i Tvede s., Nørhald h. – (72) Nicolaus' dag: 6. december. – (73) Se ovf. note 36. – (74) JL I.30, 4. punktum. – (75) vel fejl for: *eptherladtt* = undladt, ophørt; *thermedt* (ɔ: bøndernes ydelser) hører til *eptherladtt*, ɔ: bønderne betalte ikke, fordi de ikke blev krævet. – (76) hermed sammenhængende, herhenhørende (Kalk. III.316b).

535 Viborg landsting 17. juli 1585

Landstinget stadfæster et for Ålborg byting aflagt vidnesbyrd om indgåelse af en aftale, da det aftalte straks efter var indført i en regnskabsbog, og da kreditor i henhold til aftalen, der var indgået for 5 år siden, havde modtaget, hvad der tilkom ham.[1]

Hs.: RA Hss V B 16 nr. 280.

Overskrift: En landtztings dom y samme sagh,[2] att vindisbyrdt, som jcke haffuer vondet paa fersk fuod om contract, er wed mact dømpt.

Malty Jensen[3] till Hollumgaard,[4] landzdommer y Nøer Judtlandt, Kresten Sckyell[5] till Fusingøe,[6] Erichk Lychke[7] till Schouffgaardt,[8] Jesper Nyelsenn[9] till Byggum,[10] Anders Rytter[11] till Kaabill[12] och Gunde Skriffuer,[13] landtztingshører ibidem, giør witterligt, att aar epther Gudtz byrdt Mdlxxxv, leffuerdagen som er thend 17. dag july, paa Wiborg landtzting waar skichkett Otte Dychker,[14] borger y Olborig, paa then enne och hagde hidt y rette steff-

nit erlig och hederderlig[15] mand her Christin Staphensen,[16] sogne prest till Stj: Bodels kiercke[17] wdj Olborigh, saa och erlige och forstandige mendt her Peder Finde,[18] borgemester, och Lauritz Hussum,[19] raadman ther sammestedtz, paa thend anden siide, for et vinde, the nogen tiidt siden for erlig och velacht mendt Frederich Christinsen,[20] borgemester y Olborigh, och nogele aff raaditt ther sammestedz wonditt haffuer om en contracht, som the siger, Thonnis Balchkenborgh[21] och hannom skulle vortt emellum gangitt om nogen gieldt, som for^ne^ Thonnis Balckenborgs regenschab bog skulle formelle, for^ne^ Otte Dycker hannom att skulle haffue eptherlatt, endogh handt benecter sigh thett jcke att haffue giortt, och icke for^ne^ Otte Dycker samme contracht medt sin breff, zegill eller handtschrifft skulle haffue bekrefftidt, ey heller for things dom jndrømpt eller bewilligitt, och ther strax thingsvinde epther tagin, men for^ne^ mendt nu nyligen, thend 28. junij sist forleden, at skulle haffue vonditt om then contracht, som thee siger anno Mdlxxx, thend xv septembris, at skulle haffue verridt emellum gangitt, som er nu paa femte aar siden, och y samaade ichke er vondett paa fersk fuodt,[22] myenindis samme vinde fordj jcke saa nochksom eller nøyachtig at were, at thett buorde at komme for^ne^ Otte Dycker thill hinder eller skaade y nogenmade, men burde machtisløß at were.

Saameledis hagde hiidt steffnit for^ne^ Thonnis Balckenborgh med samme vinde, och berette, huorledis at handt skulle haffue hagt Otte Dykers moder, och ther vdtgaff sitt breff paa, hwis hand skulle haffue bleffuith Otte Dychker plictig, thaa skulle handt ther vdj werre møgitt forregnet[23] och siden sig for stormechtigste høigborne første, konning Friderich dend Anden, alles worris naadigste herre, beklagitt och thaa hans maytss: breff[24] bekommott haffuer, att handt for samme gield motte vdleg[25] giøre medt slig ware, som handt for for^ne^ gyeldh till sigh annamitt, och ther handt thett breff forhuerffuidt haffuer, thilbødt handt vdleg ther epter at ville giøre. Thaa haffue dandmendt thennom eptherlaght och thennom forlight och fordragin, som strax y Thonnis Balchkenborgs regenschab bogh bleff jndschreffuit, och for^ne^ dandmendt nu haffuer vondett, att thett haffuer sig saa tiill draget, som for^ne^ regenschab bog jndholder, huilcken regenschab bog handt her y dagh y rette lagde, som bemeller, huorledis samme handill och forenning ginge. Och ther nest y rette lagde et erlige och forstandige mendtz Friderich Christensens, borgemester, Christin Michkilsens, Christen Seuerensens[26] och theris medtbrødris nogele aff raadit y Aalborig breff, som findis medt vij zegle forzeglitt thend 28. junij sist forleden dateridt och vdtgiffuidt, formellindis hederlig och vellerdt mandt her Christin Staphensen, sogne prest till Stj: Bodils kierckij y

Olborgh, her Per Finde, borgemester, och Lauritz Hussum, raadtmandt ther samestedtz, for for^ne^ borgemester och radt att haffue kundgiort, epther som for^ne^ Thonnis Balckenborgh thennom med landztings steffueninger[27] skulle haffue steffnit, huis the jcke theris sandening thill theris verne ting ville haffue bekiendt, att thett aar lxxx,[28] thend 15. decembris, haffuer thee medt flere, som var salige Hans Lambertzen,[29] thend tiidt borgemester, salige Jahan van Rin,[30] raadtmandt, saa och Hans Maltisen,[31] borger ther sammestedtz, werridt forsamblidt vdj for^ne^ Thonnis Balchkenborgs hus, epther som the venligen skulle haffue verridt tilbedit aff for^ne^ Otte Dyckher saa och Thonnis Balkenborgh. Som the till forne hagde paa beggie sider samme theris sagh optagin for rettenn och jndgiffuen paa dandmendz sigelse, thaa arbedette the ther paa y thou dage, føer end the kunde drage thennom tilhobe. Och thaa bleff thet paa siste endelig forlight och ordt fraa ordt forhandelitt, epther som thend contract formeller, for^ne^ Thonnis Balchkenborgh vdj sin bogh klarlig jndschreffuidt haffuer. Och paa thend tridie dagh epther samme contrachtes handill haffuer for^ne^ Thonnis Balchkenborg vdtlaght for^ne^ Otte Dycker kramgodtz, som thedt haffuer kostedt først jndkiøb,[32] for søtten hundrit daller eller vedt thett pas,[33] som theris offuergiffuen register klarligen skulle formelle. Hwis aff hoffuidtsummen igienstodt, skulle Otte Dycker beholde till en vnderpant Thonnis Balckenborgs stienhus och krambodt, thill handt bleff thend epther-standindis rest betalit, hwis hoffuit summa beløber sig offuer alt haffue skulle xviij^C^ daller,[34] och for^ne^ Otte Dycker hagde samme stienhus och krambuod end thend dag vdj brug, och for^ne^ Thonnis Balckenborg samme tiidt skenchkett och gaff for^ne^ Otte Dycker kramkister, kramlaggen,[35] kramskaller[36] och vecht,[37] som handt till sig annamit, som thett vinde vider bemeller.

Ther nest møtte for^ne^ her Christin,[38] Lauritz Hussum och berette, att samme contract och forenning strax y for^ne^ regenschab bog bleff jndskreffuidt paa fersk fuodt, huorledis thett bleff forlight och forhandelit, och till bekreffting saa at vere skiedt, som regenschabs bog paa lyuder, och the om vondit haffuer, thaa antuordit for^ne^ Thonnis Balchkenborg for^ne^ Otte Dychker vdj betalinge, som the bleff om forent, kramgodtz, som thed bekostett først jndkiøb, och for hwis ther bleff restierit och jgien stodt, antuordit Thonnis Balkenborch for^ne^ Otte Dycker till en vnderpant hans stienhus och krambuodt, hwilckett hus for^ne^ Otte Dycker endnu for resten[39] vdj haffuindis vere haffuer. Och berette ther huos, huorledis sagen y dag xiiij dag skulle haffue verrit hidt steffnit och dom thaa om samme contract vdtgangit,[40] hwilcken bleff fremlagt, som godemendt medt landtzdommer vdt giffuit haffuer, som saa

beslutis, at eptherdij thaa bleff forgiffuin,[41] for^{ne} Thonnis Balckenborch høgbemelte kong: mattz:, allis voris nadigste herres briff at haffue forhuerffuit at thillatt slig guodtz, som handt for samme vdtloffuit penning annamit, och thaa for^{ne} Thonnis Balckenborgh slig haffuer till buoden at ville vdtlegge, haffuer for^{ne} her Christin, borgemester och nogle aff raadmenden thennom epter laght och forennit och fordragit for^{ne} Thonnis Balckenborg och for^{ne} Otte Dycker om samme summa daller, som vdj for^{ne} regenschab bogh findis strax jndskreffuit, och for^{ne} dandmendt haffuer nu kundskab om borit och till bekrefftenninng samme handill och forenning at vere giort, er for^{ne} Otte Dycker kramgodtz for nogle hundrit daller vdlaght, som handt straxt till sig annamit, och paa hwis ther regsteridt, findis for^{ne} Otte Dycker for^{ne} stienhus och krambuodt thill en vnder pant att vere vdtlaght, och for^{ne} Otte Dycker tha sielff haffuer bekiendt sig samme stienhus vdj besiddelse at haffue. Och eptherdj for^{ne} her Christin och hans for^{ne} medtbrødere medt steffueninger er till trenght[42] theris sanden at bekiende, och the theris kundskab ther om borit haffuer [om],[43] huorledis samme sagh er bleffuen forligt, och theris vinder stander vedt sin fuldt macht, thaa viste dommeren och for^{ne} gode mendt thend tiidt jcke andit ther om att sige, endt for^{ne} Otte Dycker er ju plictig samme contract at holde och epterkomme, som thett sig bør, som thend [dom?][44] vider bemeller.

Ther nest satte for^{ne} Thonnis Balckenborgh y alle rette, om samme contract epther sadan leiglighedt icke buorde ved macht att bliffue.

Ther till suaridt for^{ne} Otte Dycker, att handt var till trengt samme contract att giøre, och framlagde ett tingsvinde aff Aalborig bytyng thend 12. dag july sist forleden vdt giffuin, Hans Malthisen, boriger ther samestedz, for viij mendt vondit att haffue, att handt var tilkalditt offuer thend contract at were emellom for^{ne} Otte Dycker och Thonnis Balchkenborch, men handt nu jcke kunde dragis till mynde eller y hue komme, hur wiit eller breitt, lidit eller møggit, then contract och forligelsmoll sigh begaff, som skiede vidt v aar siden. Ther nest framlagde ett for^{ne} Friderich Christinsens, her Per Findis, borgemestere y Olborig, Christin Finckis,[45] Lauritz Hussums, Peder Lauritzens[46] och Niels Schriffuers,[47] raadtmendt, theris obene besieglide breff samme dag vdtgiffuit, formellindis att Otte Dycker skulle haffue ladit steffuene thennom till Wiborg landtzting om nogen regenschab, som skulle vere giort emellom for^{ne} Otte Dycker och Thonnis Balchkenborgh. Thaa epther att for^{ne} Otte Dycker thend 5. junnij sist forleden hagde for^{ne} Thonnis Balckenborgh for thennom opkallitt, thaa haffuer Otte Dycker en oben handtschrifft[48] y rette

boridt och Thonnis [Balchkenborgh][49] ther emodt en register paa, hwis guodtz hand for^{ne} Otte Dycker hagde vdtgiffuit och betaltt. Thaa bleff ther slett inthett anditt omgiort, end the giorde thend forslagh paa regenschabit och paamynte hannom then formiere[50] contract att holde, som handt medt sin frij villie giort hagde, som the breffue vider bemeller. Och ther huos berette Otte Dycker, at handt y saa mader var till trengt samme contract att giøre, for att for^{ne} Thonnis Balchkenborgh hagde forhuerffuit høyg bemeltte kong: mattz: briff, at hand skulde sin gield vdleggis y slig vare, som Thonnis Balkenborgh ther for bekam. Och myente for^{ne} Otte Dycker, thett[51] same contractz briff jcke buorde nogen macht att haffue att komme hannom emodt Thonnis Balckenborgs breff och zeigill thill nogen forhindering.

Ther till swaritt for^{ne} Thonnis Balkenborgh, att for^{ne} Otte Dycker samme breff skulle haffue fraa throdin,[52] thaa handt samme contract jndtginge och giorde.

Medt flere ordt och tale, thennom ther om emellum vaar.

Thaa epter till tale, gienswar och sagsens leiglighedt, saa och epterdj thett findis y for^{ne} Thonnis Balckenborgs regenschab bog strax klarligen jndschreffuitt, huorledis for^{ne} Otte Dyckers och hans foreiningh[53] haffuer verridt, och samme bog och for^{ne} contrachtis vinde findis medt hin anden att concordier och offuer eens vere, och till samme contractis bekrefftening att vere skiedt haffuer for^{ne} Otte Dycker strax paa fersk fuod kram godtz aff for^{ne} Thonnis Balckenborg for en stor wichtig[54] summa pending opboridt och for, hwis ther resterit och till bage stoedh, till en vnder pant haffuer for^{ne} Otte Dicker for^{ne} Thonnis Balckenborgs stienhus och krambuod straxt till sig annamit, och for^{ne} Otte Dycker ther medt contracten jndrømpt och jndgiort haffuer, thisligeste eptherdj for^{ne} Otte Dycker sielffuer her y dag thillstoett haffuer sig at haffue verit till trengt samme contract att giøre aff thend aarsagh, høgbemelte kong: mattz: breff war vdtgaitt, hannom slig waare, som Thonnis Balkenborgh bekam, for sin gieldt att skulle annamme, saa ther aff forstaes aff hans eigen mundtheldt[55] och for^{ne} briff, hand nu sielff[56] framlaght haffuer, for^{ne} contract gangin och giort at vere, vdj lige made eptherdj och giørris beuisligt medt for^{ne} landtztings dom,[57] att her aff landtzdommer och andere gode mendt then tiidt jcke haffuer veridt aarsag samme contract machtløß att dømme, thaa wide wij epther sadan leiglighedt jcke emodt for^{ne} contrachtis vinde at sige, ey heller machteløß att dømme.

Jn cuius reij testimonium sigilla nostra presentibus inferius impressa.

(1) Dommen blev stadfæstet af rettertinget 1. juni 1586, se ndf. nr. 548. Jf. Viborg landstings dom af 3. juli 1585 (ovf. nr. 532) om samme sag. – (2) Viborg landstings dom 3. juli 1585 (ovf. nr. 532). – (3) Se 502.3. – (4) Se 502.4. – (5) Se 497.47. – (6) Se 497.48. – (7) Erik Eriksen Lykke (d. 1592) til Skovgård, Ryegaard, Starupgård, Terpager, Stensmark. – (8) Den tidl. hovedgård Skovgård i Nørager s., Sønderhald h. – (9) Jesper Nielsen Basse (d. omkr. 1618) til Bigumgård m. v. – (10) I Bigum s., Nørlyng h., lå tidl. 2 små hovedgårde, Østergård og Vestergård (også kaldt Bigumgård). – (11) Anders Rytter (d. omkr. 1618) til Kabbel. – (12) Hovedgården Kabbel i Nørlem s., Skodborg h. – (13) Se 502.11. – (14) Se 532.24. – (15) Således i forlægget. – (16) Se 532.30. – (17) Se 532.31. – (18) Se 532.32. – (19) Se 532.33. – (20) Se 532.27. – (21) Se 532.23. – (22) Jf. rettertingsdom 13. marts 1543 (GdD II.135ff.; KRD II.146ff.), der tilsidesatte et tingsvidne, der først var optaget efter 5 års forløb, og Viborg landstings dom 9. juni 1571 (ovf. II nr. 378). – (23) gjort skade ved beregning (Kalk. V.291b). – (24) Se 532.54. – (25) Se 532.55. – (26) Se 532.29. – (27) Kustoden har *steuening*. – (28) ɔ: Mdlxxx. – (29) Se 532.34. – (30) Se 532.35. – (31) Nævnes også i dommen nr. 532; har ikke kunnet identificeres. – (32) Se 532.38. – (33) Se 532.40. – (34) 1800 daler; om skrivemåden se 494.15. – (35) Se 532.46. – (36) Se 532.47. – (37) Se 532.48. – (38) ɔ: Christen Staphensen. – (39) Restbeløbet (Kalk. III.581b). – (40) Viborg landstings dom 3. juli 1585 (ovf. nr. 532). – (41) fremstillet, forelagt (Kalk. I.616b). – (42) Se 532.67. – (43) Forlægget har *och*. – (44) Ordet mgl. i forlægget. – (45) Christian Fincke nævnes som rådmand i Ålborg 1585–97, jf. P. C. Knudsen, Aalborg Bys Historie I (1931). 162. – (46) Peder Lauritzen nævnes som rådmand i Ålborg 1584–1616, jf. P. C. Knudsen, anf. v. I.162. – (47) Niels Iversen Skriver nævnes som rådmand i Ålborg 1584–93 og som borgmester ssts. 1592–1617, jf. P. C. Knudsen, anf. v. I.159, 162. – (48) skriftlig erklæring, især: gældsbrev. – (49) Ordet mgl. i forlægget. – (50) tidligere – (51) at (Kalk. I.358a bet. 1). – (52) fragået (Kalk. I.771b). – (53) Forlig, overenskomst (Kalk. I.619b bet.2). – (54) egl.: vægtig, tungtvejende (Kalk. IV.817b), her: betydelig. – (55) Udsagn, vidnesbyrd (Kalk. III.144b). – (56) Ordet indføjet over linjen. – (57) Ovf. nr. 532.

536 Sjællands landsting 1. september 1585

Landstinget stadfæster en herredstingsdom, der statuerer, at arvebed[1] *er ophævet ved reces 1558 § 52.*[2] *En arv, der var tilfaldet en mand fra en broder under hans ægteskab, kunne derfor ikke efter hans død forlods udtages af boet af hans søskende.*

Hs.: NkS 836c,2° nr. 12 (findes yderligere i 4 hss.).
Litt.: Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.262.
Overskrift: En domb at arffue bedt wdi lougen er effter recessen vnndendømbt.

Annders Dresselbierg[3] till Wognnserup,[4] landsdommer, Mads Wasbiurd[5] till Søegaard,[6] Hendrich Winnd[7] till Grundit,[9] Benndt Gregersen,[9] vicarius wdj Roschilde domkirche, Clauß Mortensen och Jacob Thordsenn, landstingsschriffuer, giører witterligt for alle, at aar epter Guds biurd [1585],[10] onßdagenn denn 1. septemb:, paa Sielandsfars landsting waar schickit Jenns Peder-

senn, fougit paa Valløe,[11] paa Mogenns Olsenns wdj Herreføgle[12] oc hanns medarffuingers wegnne paa denn ehne oc haffde wdj rette steffnnit Tyge Mortennsenn wdj Bieffuerschouff,[13] herrids fougit wdj Bieffuerschouff herrit, paa denn andenn ßide oc hannum tilltallede for enn domb, hannd haffde dømbt oc affsagt imellum Olluff Jbsen i Querødt[14] oc hannum paa for^{ne} Mogenns Olsenns oc hanns medarffuingers wegnne om enn arffuepart, dennum waar tilfaldenn, oc de haffuer forloddis wdtagen effter dieris s:[15] broeder, her Peder[16] wdj Herføgle, miennenndis hannum der med emoed lougenn at haffue dømbt, effterdie der finndis ingenn arffuepart att bede samme arffuepardt med. Och wdj rette lagde samme domb, wdgiffuet paa Bieffuerschouffs herristing denn 17. junj ßidst forledenn, liudendis: Schicket waar Olluf Jbßenn aff Querødt oc gaf tilkiennde, huorlediß hannd paa ßinn hustruis, Bodell Mogennsdaatters, wegnne haffde tiltalle till Mogenns Olsenn i Herføgle oc hanns medarffuinger, som er Jep Olluffsenn i Syder,[17] Boe Boesenn i Kinderydt,[18] Hermannd Hansen i Klepinge,[19] Peder Knudsen i Suandsberrig[20] oc Olluf Olluffsenn i Kanderyd[21] for enn arffuepart, som de haffuer tagit forloddis wd effter derris salige broeder [her Peder, førend schifftet gick effter hannem, huilcken arffue part hand haffde arffuit effter sin broder],[22] som døde i Kanderød. Thj fremblagde for^{ne} Olluf Jbßenn enn schrifftlig forsedt,[23] liudendis som her effterfølger: Jeg, Olluf Jbßenn aff Querødt, bekiennder, at ieg haffuer tiltallit Mogenns Olsenn aff Herføgle oc hanns medarffuinger for enn arffuepart, som dieris broeder, for^{ne} her Peder, arffuidt epter ßinn broeder, som døde i Kanderødt, om for^{ne} arfue epter for^{ne} her Peders død burde at wdtagis aff boedt, førind schiffte gich. Thj er mit forsedt, om mig burde nogit i samme arffuepart paa minn hustruis wegnne, som waar s: her Peders hustrue. Derfor er ieg enn endelig dom begierendis i denne sag. Da frembkom erlig oc welforstandig Jenns Pedersenn, fougit paa Valløe, och paa ßinn hoßbundis thienneris wegnne antuordit fraa ßig enn schrifftelig forsedt, liudendis som her effterfølger: Her ßuar ieg saa till paa min hoßbundis tienneris wegne: Efftersom lougenn[24] formeller, at arffuer denn ehne enn marchs arffue oc denn anden mange arffue, da burde de at werre lige goede, menn dersom denn ehne arffuer oc den anden arffuer intet imoed, da at denn arffue tilbage at gange. Diß-ligeste meener ieg, at huor ßligh arfue findis, da burde denn forloddis at wdtagis ligesom denn dødis jordeferd, och ieg haffuer iche endnu hørt bede arffue at werre vnderdømbt aff konng: may: oc Danmarckis riges raad oc iche heller aff lanndsdommere, det ieg endnu weed. Diß-ligeste som recessen omtaller,[25] at hustruenn arffuer halff epter bundens død oc iche forklare om

bedearff, som lougen formeller, der forre setter ieg wdj alle rette, om min hoßbundis tiennere io iche burde denn arffue at beholde angerløß effter denn leilighed, som lougenn formeller, oc er her paa enn domb begierendis, med fleere ord, samme forsedt medfølger. Da gaff de dennum paa begge ßider weluilligenn for oß wdj rette at wille lide endelige domb, huad heller Mogens Olsenn heller hanns medarffuinger, som stander her till weddermaals talle oc haffuer fangit loulige warsell, burde at haffue denn arffuepart forloddis wd, som for^ne^ her Peder arffuid epter ßinn broeder, oc om for^ne^ her Peders epterladendis hustrue burde der nogit aff. Da effter for^ne^ Olluf Jbsens och Jenns Pedersenns schrifftlige beretning oc forsedt paa begge ßider haffuer wi forfaridt sagens leilighed, oc iche wi kunne andet kiende heller wide at affßige, ennd effterdi recessen wdj det 52. capitell klarligenn formeller, at hustruenn nyder halff epter bondens død wdj kiøbeiord, boe och boeschab oc alle løßørre, oc for^ne^ her Peder haffuer arffuidt løßøre oc rørendis goeds epter ßinn broeder oc haffuer indføert samme arffue till ßinn hustrue for^ne^ boe,[26] da burde hanns epterladendis hustrue at nyde halfft epter hannum wdj boe och boeschab oc alle løßøre, indtill nogenn andenn kommer, som haffuer wdj denn ydermehre forfaring. Oc derhoes wdj rette lagde ßinn schrifftlig beretning, liudendis som her effterfølger: Huis ieg paa minn hoßbundis, frue Bergethe Rosennkrandßis[27] wegnne haffuer Thygge Mortennsenn wdj Bieffuerschouff, herredsfougitt wdj Bieffuerschouff herrit, oc Jens Christensen i Kiøge, herredsschriffuer ibidem, til at talle, effter hand haffuer fraadømbt for^ne^ min hoßbunds tienner Mogens Olßenn i Herføgle oc hanns medarffuinge denn arffuepart, som dennum waar arffueligenn tilfaldenn effter dieris salige broeder, her Peder i Herføgle, oc iche wille ahnsehe lougenn, som dennum tilholder for^ne^ arffue, oc formeller, at dersom denn ehne arffuer enn march arffue oc denn andenn mange arffue, da burde de at werre lige goede, menn dersom denn ehne arffuer nogen arffue oc den andenn ingenn der imoed, da at denn arffue tilbage at gannge. Nu findis der ingen arffue, som quinden kannd winde for^ne^ arffue med, saa weed ieg iche endnu bede arffue nogenn sted at werre vnderdømbt, oc meener fordj ßlig arffue burde forloddis at wdtagis ligesom den dødis jordeferd, oc reseßen formeller, at nyder hustruenn halfft epter bundens død, da forklarer hun intet om bede arffue, menn det hunn formeller i begyndelsßenn, at huis hunn iche forklarer, schal mannd rette sig effter lougenn, da effterdj lougenn forklarer det oc tilholder dennum for^ne^ arffuepart, setter ieg wdj alle rette, om for^ne^ Tyge Mortenßenn oc Jenns Christensenn effter ßlig leilighed hermed iche haffuer giort wret oc bøer der-

forre feldt at werre oc straffis epther recessen[28] oc at staa min hoßbunds tiennere till rette for, huis schade och omkostning hannd der offuer lid haffuer. Menn dersom landsdommernne tyckis for^{ne} dieris domb at werre nøiagtig, oc minn hoßbundis tienner schal føhre for^{ne} arffuepart tilbage igienn, da effterdie her Peders hustrue ocßaa haffuer tagitt goeds forloddis wd, førind schifftit gich, setter ieg i alle rette, om hun iche burde saa well at indføhre, huis hunn wdj saa maade forloddis haffuer wdtagit som de anndre oc ßidenn at gaa dennum it christelig oc endeligt schiffte imellum oc her paa en endelig domb begierendis oc at dette mit forsedt maatte bliffue indførdt wdj dommen.

Da waar her wdj rette møtt for^{ne} Thyge Mortensen oc waar denn ßinn domb bestendig oc berette, at hannd effter det 52. cap: wdj recessen sin domb haffuer affsagt, huilchen artichell hannd meente at schulle dødt det capitell wdj lougenn om arffue beedt, oc meente ßig her wdj ingenn wret at haffue giort oc sette fordj wdj alle rette, om hanns domb iche burde wid macht at bliffue, oc om for^{ne} Jens Pedersen iche er pligtig at igienngiffue hannum kaast och thering.

Med fleere ord, dennum der om imellem waar.

Da effter tiltalle, gienßuar och denn sags leilighed bleff der paa saa affsagt for rette, at effterdj arffuebeed haffuer aldene guldit[29] wdj løßøhre, boe och boeschab oc iche wdj jord, och recessen klarligenn formeller, at hustruenn schall nyde halff kiøbe iord, boeschab och halfft wdj alle løßøre effter hindis hoßbundis død, huad heller hun haffuer barnn wid hannum heller iche, oc for^{ne} her Peder haffuer med sinn sødschind arffuit ßinn broeder, saa samme arffue part er falden hannum till, denn stund hand oc hans hustrue tilßammen leffuede wdj fellids boe, oc dieris goeds er bleffuen med for^{ne} arffuepart, som her Peder tilfaldenn er, huad heller det er indført wdj boe heller ey, itt fuldt boe och boeschab oc fellids løßøere, oc recessen formeller, at huis der wdj iche forklaris, da schall mannd rette ßig epther lougenn, da kannd wi iche andit kiennde, end det io nocksom och wtrøcheligenn ehr wdj recessen forclarit, arffuebeed ingenn macht at haffue eller nogenn arffue, som hustruen eller hoßbundenn er wdj fellig tilfaldenn epter lougenn, forloddis at schulle wdtagis imoed recessen, menn all arffue huestruenn heller hoßbundenn, huilchenn aff dennum som igienn leffuer, oc denn dødis oc affgangennes arffuinge lige at schulle schiffte heller deele epter recessen, oc finnder der forre for^{ne} herridsfogdis domb wed sinn fuldmagt at bliffue oc Jens Pederßenn pligtig at igiengiffue hannum hanns kaast och thering effter recessen.

Datum vt supra.

(1) Ved *arvebed* forstås, at det løsøre, en ægtefælle under ægteskabet arvede, kun indgik i fællesboet, når også den anden ægtefælle arvede noget, i hvilket fald „arv beder arv"; beder (*bætær*) bet. jage, fange, jf. Verner Dahlerup.85. Arv, der skulle have arvebed til følge, måtte efter skånsk og sjællandsk ret have en vis størrelse, jf. SkL 31, VsjL I.27, EsjL I.30, mens dette ikke fordredes efter jysk ret, jf. JL I.17. – (2) Jf. rettertingsdom 30. maj 1608 (ndf. bd. V; Secher, Rettertingsdomme II.124ff.) og den deri refererede Viborg landstings dom 21. januar 1596. – (3) Se 498.3. – (4) Se 499.3. – (5) Mads Eriksen Vaspyd (d. 1600) til Søgård, Stenderup Vargård, Vinderup m. v. – (6) Den tidl. hovedgård Søgård i Asmindrup s., Merløse h. – (7) Henrik Vind (d. 1607) til Grundet. – (8) Hovedgården Store-Grundet i Hornstrup s., Nørvang h. – (9) Bent Gregersen (d. 1605) fik 15. december 1558 livsbrev på Birkede hovedgård og mellem 1558 og 1561 et vikarie i Roskilde (SRD VI. 603); var 1572 landstingsskriver ved Sjællands landsting, 1573–80 abbed i Ringsted kloster, fik ved kgl. åb. br. 10. august 1574 (Kanc. Br.) lov til uden afgift at beholde kronens part af tienden i Hørve s. og et vænge uden for Roskilde, som han havde haft i forlening, mens han var landstingsskriver. 11. august 1575 (Kanc. Br.) fik han, der undertiden havde hjulpet med til at forrette de foreliggende landstingssager, befaling til vedblivende at sidde landsting sammen med Herluf Skave, der s. d. var udnævnt til landsdommer i Sjælland, når han tilsagdes, og der skulle foretages vigtigere sager. 1592 og 1593 nævnes han som bosiddende i Roskilde. – (10) Forlægget har fejlagtigt *1586;* rettet efter andre hss. I 1585, men ikke 1586, var 1. september en mandag. – (11) Hovedgården Vallø i Valløby s., Bjæverskov h., der da ejedes af nedenn. Birgitte Rosenkrantz (d. 1592), enke efter Peder Bille (d. 1580) til Svanholm. – (12) Landsbyen Herfølge i Herfølge s., Bjæverskov h. – (13) Landsbyen Bjæverskov i Bjæverskov s. og h. – (14) Landsbyen Kværede (1617: Querredt) i Terslev s., Ringsted h. – (15) salige, ɔ: afdøde. – (16) Sognepræsten hr. Peder i Herfølge (d. før 1584) kendes kun fra de private domssamlinger. Det vides, at Lucas Andersen blev sognepræst her 27. december 1557 (Kanc. Br.), og at Jonas Jacobsen Venusinus (d. 1608) var sognepræst her og provst i Bjæverskov herreds provsti i 1584 (KhS 2. rk. IV.403), men det vides ikke, hvornår Lucas Andersen døde. Hr. Peders enke, Bodil Mogensdatter, var 1585 gift med Oluf Ibsen i Kværede. – (17) Landsbyen Sædder i Sædder s., Bjæverskov h. – (18) Landbyen Kannerød i Sædder s., Bjæverskov h. Ifl. NkS 844,2° boede han i *Lioderup*. – (19) Landsbyen Klippinge i Magleby s., Stevns h. – (20) Landsbyen Svansbjerg i Herfølge s., Bjæverskov h. – (21) Se ovf. note 18. – (22) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 844,2°. – (23) Indlæg, fremstilling (Kalk. I.715b bet.2). – (24) EsjL I.30. – (25) Reces 13. december 1558 § 52. – (26) Vist fejlskrift for *Bodel* (Mogensdatter). Muligt er *boe* subst. bo og *hustrue* fejlskrift for *husfrues*. – (27) Se ovf. note 11. – (28) Reces 13. december 1558 § 8, stk. 4. – (29) skulle gælde (præt. konjunktiv, se Skautrup, Det da. Sprogs Hist. I.274).

537 Viborg landsting 25. september 1585

Landstinget statuerer, at det er tilladt at grave efter orme i den del af havet, som er tørt ved lavvande, da dette ikke kan skade grundejeren.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 194 (findes yderligere i 18 hss.).
Reg.: 3914.
Tryk: GdD IV.67ff. (efter NkS 836b,2°).

Litt.: Matzen, Offentlig Ret II.117; DSH X (1966).257f.

Overskrift: Enn dom om ormegrøfft y stranden, som vandeth igien kandt skiule, icke att maa bønderne formiennis.

Jørgenn Schram[1] tiill Thiele,[2] Mouritz Styge[3] tiill Holbeckgaardt,[4] lanndzdommere wtj Nøriuttland, Niels Kaas[5] till Taarupgaardt,[6] kon: majts: cantzler, Peder Gyldennstierne[7] till Thim,[8] Danmarckis riigis marsk, Jørgenn Roßenkrantz[9] till Roßennholm,[10] Henndrich Billov[11] till Spøttrup,[12] Claus Glambeck[13] till Rask[14] och Gunde Schriffuer,[15] lanndztingshører, giøre wittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxv, thenn 25. septembris, paa Wiburg landzting var skichitt erlig och welbiurdig mannd Mauritz Podbusk[16] till Kyørup,[17] hans wiße buodt Michill Schriffuer, fougit paa Lierbeck,[18] medt enn opsettilße her aff lanndztingitt thenn 3. jullj sist forledin wdgiffuitt, liudendis hanom tha att haffue hiidt y rette steffnitt erlig och velbyrdig mandt Offue Lunge[19] till Odden,[20] høffuitzmandt paa Olborighusß, for enn hiemill, handt till Hornnsheritzting haffuer hiemblitt the Raabiere[21] sogne mendt att maa graffue y stranden[22] for Jrups[23] forstrandt,[24] huilckitt hand mintte hannom ther wdj att haffue giort wrett, och att samme hiemill icki borde att komme hanom till hinder eller skade y nogenn maade. Thesligeste hagde hiidt [vdi rette][25] steffntt hanom for huis breffue, som liuder paa thet guotz [y Jrup],[26] handt skulle forholde hanom, som kon: majts:, allis voris nadigste herre, haffuer for^{ne} Mouritz Podbusk tilskyfftt[27] och haffuer forhuerffuitt kon: majs: breff till hanom, att handt skulle lade hannom følge samme breffue paa thett guotz.

Tha epther beggie parthernis beuilling och tilladilße bleff samme sager opsaatt till idagh, och nu berette for^{ne} Michill Schriffuer, som tillforn kundgiort var, huorledis for^{ne} Mouritz Podbusk skulle samme guotz Jrup tilhøre, och vrag for Jrups grundt och stranndt skulle vere hannom tildømpt, och Raabierig sognemendt dog skulle thenom fordriste att graffue orme y strandenn for Jrups grundt, och for^{ne} graffningh, endog ther skulle findis enn heritztingsdom tilforne vdgangenn, atth samme sogne mendt icki skulle wden lodzeygernis tilladilßse bruge eller graffue for Jrups marck och felle.[28] Och først framlagde ett tingswinde aff Horns heritztingh aar Mdlxxxv, thenn 18. aprilis, wdgiffuitt, formellindis Matz Morthinßenn y Førbye,[29] Michill Schriffuer, fougit paa Lierbeck, Sørenn Nielßenn y Kragskoff[30] och Lauritz Nielßen y Sulstedtt[31] paa thieris husbunds vegne, alle fiire lodzeyger tiill Jrup, och hagde ther y rette laditt diele Raabiere sogne menndt, Tuerstedt[32] sogne mennd och Vegerbye[33] sogne mend for the drager jndt wdj Jelling[34] sogenn for Jrup marck och fellig och graffuer huolgrøfftt[35] epther orme, och ther for begieritt

høring offuer thenom. Tha haffuer herritz fougidenn Jens Sørinßenn y Tholne[36] icke wist anditt ther om att sige, endt ther som nogenn aff for^{ne} trinde sogne folck wille haffue noginn brugh och grøfftt, anthenn orme eller anditt, wdj Jelling soginn for Jrups marck och fellig, tha bør the thett att haffue wdj kongins[37] och alle eygernis minde till byenn eller bruge ther inthett. Ther nest framlagde enn dom her aff lanndztingett thett aar thenn 3. dag jullij wdgiffuitt,[38] liudindis hanom tha att haffue hiidt y rette steffntt for^{ne} Offue Lunge for enn herritztingsdom, hans fougitt, Therckild Jenßenn, her till lanndztingitt skull haffue y rette boritt, formellindis om forstrandt for Jrup. Tha er samme herritztingsdom paa vrag for Jrup funditt icke att maa komme for^{ne} Mouritz Podbusk emodt receßinn, haandfestninngenn och siørettins liudilße till hinder eller skade y nogenn made paa huis vragh, som kandt jndkomme for hanns grundt, som samme dom viidtløfftig y sig sielff bemeller. Ther nest framlagde itt tingswinde aff Hornnsherritzting aar 1584, mandagenn som war thenn 21. octobris, vdgiffuit, som bemeller, huorledis sandmendt hagde kundgiort thieris toff, som the hagde giort emellom Jrup marck och Gaardboe bierck,[39] stedt fraa stedt, som thett sanndmenndz breff bemeller, och vndtager wdj thieris eedt stue,[40] seerkiøb,[41] enndiell[42] och felligh epther reseßins liudilße,[43] som thet vinde wider bemeller. Och satte for^{ne} Michill Schriffuer wdj alle retthe, om samme hiemill epther slig legligheth borde att komme for^{ne} Mouritz Podbusk till nogenn forhinndringh, och om for^{ne} mendt motte graffue orme indenn for^{ne} sanndmenndzbreff for for^{ne} Mouritz Podbuskis grundt, vdenn the hagde thett wdj hans minde.

Saa møtte for^{ne} Offue Lunge och berette, att handt inthett talit om samme vragh, for^{ne} landztingsdom paaliuder, medenn berette, att for^{ne} graffning skull skee y vanditt, som vanditt opstiger och strax skiuller thet igienn, saa att for^{ne} Mouritz Podbusk icke skulle kunde ther aff haffue noginn skade, och for^{ne} herritztingsdom alenist schulle liude, att for^{ne} sognemendt icki skulle motte graffue for Jrups marck och felligh, och inthett taler om wanditt. Och framlagde ett tingswinde aff Hornnsherritzting thette aar thenn viij dag februarij wdgiffuitt, bemellindis for^{ne} Michill Schriffuer ther att haffue standitt for tingsdom och hagde tiltale och toffsting[44] till Rabiere sognemendt for orme, the skulle lade graffue wdj strandenn for Jrup paa hans husbundz grundt och egindom. Tha haffuer for^{ne} Offue Lunge ther thill suaritt, att eptherthj Michill Schriffuer icki haffuer beuist medt siønn eller winde, att hans husbundt er skeedt noginn skade aff the, som graffuer orme anthenn paa agger eller enngh, hiede eller andett jordt wdj Jrup marck, och the haffuer

graffuit orme y strandenn wdj langh tiidt som haffuitt flyder, och strandenn for Jrup altid medt vragh och anditt haffuer fuldt kon: majts: och kronenn, och endt thenn tiidt følgitt, och war handt thieris frie hiemill till samme orme grøfftt, saa viidt som the haffuer graffuitt tilforne, jndtill saa lengie Michill Schriffuer kandt beuise medt skyfft[45] eller breff, at kon: majs: haffuer for^ne^ Mouritz Podbusk thenn forstrandt for Jrup for egendom tilskyfft, som tilforne aff arildz tiid haffuer fuldt tiill Olborighusß och dømpt ther till, som thett winde wiider bemeller. Och saatte for^ne^ Offue Lunge wdj alle retthe, om samme mendt borde att uere nogitt plictigh for saadann orme grøfftt, som the wdj vand graffuer, som icke skulle kunde were nogenn tiill skade. Tiill for^ne^ breffue, som skulle liude paa Jrup, suaritt for^ne^ Offue Lunge, att handt icki skull kunde finde nogenn, som ther paa liudendis er.

Medt fliere ordt och tale, thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagsens leglighedtt, szaa och eptherthj for^ne^ herritztings dom alenist formeller for^ne^ mendt icke att maa graffue for Jrup marck och felligh och icki wdj samme dom forbiuder thenom icki wdj vandt att maa graffue, och eptherthj for^ne^ Offue Lunge beretter sadann ormegrøfftt icki att skulle haffue skeedt wden aleniste vdj vandt, som vanditt opstiger och strax skyffler thett igienn, saa for^ne^ Mouritz Podbusk icki ther aff kanndt haffue nogenn skade, och icki nu forfaris kon: majs: embitzmandt skulle haffue paa ankitt samme mendt slig orme grøfftt icki wdj vannditt att skulle motte brugge, sameledis att bode her wdj Juttlanndt, Sielandt och andrestedz her wdj riigett haffuer weritt fiskerne her till frijt atth maa graffue slig orme offuenn[46] y haffuitt och forstraandt, huor som the thenom bekomme kunde, saa wel wdi kon: majs: forstraanndt som andre thieris, och icki slig graffning haffuer veritt thennom formindt, eller och forfaris och beuißis thennom nogenn rettighedtt[47] ther aff till nogenn for slig graffningh att haffue wdgiffuitt, ey eller nu beuißis, att thett noginn tiid haffuer veritt eygerne thill Jrup till skade, tha wide wy icki anditt ther om att sige, endt saa viidt som orme grøfft skeed er wdj strandenn, som vanditt strax opflyder och thett igienn skyffler, som for^ne^ Mouritz Podbusk icki kanndt haffue noginn skade aff, att samme mendt, som boer ther wdj egnenn vedt samme strand siide[48] huos Jrup eller och legger ther paa forstraandt wdj lodzeygernes minde att fiske for thenn ormegrøfft plictig att uerre nogitt att wdgiffue, ey eller emodt for^ne^ Offue Lungis hiemill, saa widt som thet sig ther om belanger, att sige, medenn ther som samme mendt vill haffue nogin tilgangh[49] eller brugh till for^ne^ strandt, som for^ne^ Mouritz Podbusk paa sin grundt och egindom kanndt

haffue noginn skade aff eller nogenn fiske leyger, tha bør the, som sligtt giøre eller vill haffue, att haffue thett wdj hanns minde.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Se 496.20. – (2) Se 496.21. – (3) Se 502.5. – (4) Se 502.6. – (5) Se 492.1. – (6) Se 492.2. – (7) Se 496.4. – (8) Se 496.5. – (9) Se 496.10. – (10) Se 496.11. – (11) Se 497.33. – (12) Se 497.34. – (13) Se 522.22. – (14) Se 522.23. – (15) Se 502.11. – (16) Se 533.10. – (17) Se 533.11. – (18) Hovedgården Lerbæk i Elling s., Horns h. – (19) Se 522.18. – (20) Se 522.19. – (21) Landsbyen Råbjerg i Råbjerg s., Horns h. – (22) Stranden, strandbredden (den del af stranden, der ved højvande er under vand) jf. 533.14. – (23) Se 533.15. – (24) Se 533.14. – (25) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 835c,2°. – (26) Ligeledes. – (27) Kr. Sk. I.270f. (25. oktober 1583). – (28) Fælled (Kalk. I.819a bet.3). – (29) Formentlig landsbyen Furreby i Furreby s., Børglum h. – (30) Gården Kragskov i Elling s., Horns h. – (31) Vel landsbyen Sulsted i Sulsted s., Kær h. – (32) Tværsted s., Horns h. – (33) Uggerby (1408: Wigherby) s., Vennebjerg h. – (34) Elling s. (tidl. skrevet Jelling). – (35) Huller (Kalk. II.289b). – (36) Landsbyen Tolne i Tolne s., Horns h. – (37) Jerup tilhørte da kronen. – (38) Ovf. nr. 533. – (39) Hovedgården Gårdbogård i Råbjerg s., Horns h., der da tilhørte fru Karen Rønnow (d. 1592), fik 1546 sit eget birk; det ophævedes ved reskr. 23. juni 1797. Gårdens jorder var da ødelagt af sandflugt. – (40) Stuf; se 519.20. – (41) Se 519.20. – (42) Jord, der er særeje (Kalk. I.461b). – (43) Reces 13. december 1558 § 27, stk. 1. – (44) Ting, hvorpå sandmænd opkræves til tov, jf. GdD IV.69 note 10. – (45) Bytte, mageskifte (Kalk. III.785a bet.3). Flere hss. (bl. a. Nks 835c,2° og NkS 836b,2°) har *skrifftt.* – (46) frem (Kalk. IV.932b bet.3&4). – (47) Afgift (OdS XVII.927 bet.3). – (48) *strand siide:* kyst (Kalk. IV.158b). – (49) Adgang (Kalk. IV.358a bet.2).

538 Viborg landsting 25. september 1585

I et tingsvidne var skrevet „en eng" i stedet for „den eng". Tingsvidnet blev kendt magtesløst, men da fejlen ikke var forsætlig, pålagdes der ikke byfogden, byskriveren eller andre noget ansvar.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 238 (findes yderligere i 12 hss.).

Overskrift: Enn dom, att en schriffuer haffuer forseet sig medt enn bogstaff y ett vinde, och thet er regnit for forsielße.

Jørgen Skram[1] tiill Thiele,[2] Mouritz Stygge[3] tiill Holbeckgaardt,[4] lanndzdommere y Nøriuttlanndt, Niels Kaas[5] till Taarupgaardt,[6] kong: majs: cantzeller, Peder Gyldenstierne[7] till Thim,[8] Danmarckis rigis marsk, Jørgenn Roßennkrantz[9] till Roßenhollum,[10] Henndrich Billoe[11] till Spøttrup[12] och Gunde Schriffuer,[13] lanndztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxv, leffuerdagen som er thenn 25. dag septembris, paa Viburg landztingh var skichitt erlig och velbyrdig frue Christentz[14] thil Bersshollum,[15] salig Biørnn Kaaßis[16] eptherleffuerske, hindis viße[17] buodt, erlig och velbyrdig

mandt Albritt Skiell[18] till Jungittgaardt[19] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt erlig och velact mandt, her Peder Finde,[20] borgemester y Olborigh, som war byeschriffuer paa thenn andenn side for ett thingswinde, handt nogenn tiidt sidenn forledenn skulle haffue schreffuett tiill Olborig byethingh emodt ett kon: majs: breff, y thett ther skulle findis thenn eng y Østerhaßeriiskiær,[21] som ther skulle were wndtagenn y samme ko: majs: breff, och ther aff skulle haffue giort enn engh, och ther medt ført hinde stuor trette paa, mienindis hanom ther medt wrett att haffue giort och buorde ther for att stande till rette.

Sambledis hagde hiidt steffnitt Peder Michilßenn,[22] byefougit i Olborig, som samme vinde stedt och forseglitt haffuer, thisligeste Per Christinßenn, Jens Bartskeer y Olborig och thieris medtbrøder otte mendt, som samme vinde wonditt haffuer, mienendis thennom wdj lige made wrett att haffue giort, y thett att the haffuer wonditt anderledis endt kon: majs: breff y sig sielff formeller. Och framlagde samme tingsvinde aff Olborrig byetingh aar Mdlxxx, mandagenn som var thenn 22. augustj, vdgiffuitt, otte mendt vonditt haffuer, thett Jenns Schriffuer, salig Biørnn Koßis riidfougitt, lodt leese ther inden tingie ett obnne kon: majs:, allis voris nadigste herris pergamentz breff om magskyfft,[23] formellendis som hanns naade hagde giort med for^{ne} Biørnn Kaas, formellendis eblantt anditt om enn gaardt y Hatzeriis[24] medt skylde och landgieldt, vndtagindis enn eng y Østerkiær, som Chrestenn Michilßenn y Guldtbeck[25] bruger &c. Ther nest fremlagde for^{ne} Albritt Skiell samme kon: majs: breff y sig sielff, som liuder paa thenn eng y Østerkiær, som Christenn Michilßen y Guldbeck bruger. Och saatte for^{ne} Albritt Skiell y alle retthe, att eptherthj for^{ne} her Peder Finde haffuer schreffuitt thett ord *en* y thett stedt, ther skulle stande *thenn*, om thett icki findis att uere wrett, och om samme vinde icki borde macteløs att bliffue.

Saa møtte erlig och velbyrdig mandt Offue Lunge[26] till Odden,[27] høffuitzmanndt paa Olborighuss, och berette, att thett aff forsielße kunde were skeedt, att thenn enne bogstaff kunde vere forglempt och icki thett aff nogenn forsedt siønnis att skulle vere skeedt, mienindis fordj thett her Peder eller for^{ne} mendt icki borde ther fore nogenn tiltale att liide.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagzenns leglighedt, saa och eptherthj samme enne ordt end findis att uere schreffuitt y thett stedt att skulle stannde thenn, saa ther fattis inthitt wdenn thenn bogstaff t, och y saa maade siønnis thett aff forsielße och icki aff nogenn forsedt att uere scheedt och schreffuitt,

tha finde wy epther sadann leglighedt samme vinde ingenn mact att haffue, och ingenn thil hinder eller skade att komme y nogenn made.

Jn cuius rei testimonium &c.[28]

(1) Se 496.20. – (2) Se 496.21. – (3) Se 502.5. – (4) Se 502.6. – (5) Se 492.1. – (6) Se 492.2. – (7) Se 496.4. – (8) Se 496.5. – (9) Se 496.10. – (10) Se 496.11. – (11) Se 497.33. – (12) Se 497.34. – (13) Se 502.11. – (14) Christence Nielsdatter Rotfeld (d. 1606), datter af Niels Jensen Rotfeld (d. omkr. 1551) til Bratskov. – (15) Hovedgården Bjersjöholm i Skåne. – (16) Rigsråd Bjørn Kaas (d. 1581) til Stårupgård, Vangkær, Kærsgård, Ellinggård, Vorgård og Tybjerggård. – (17) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (18) Se 510.9. – (19) Se 510.10. – (20) Se 532.32. – (21) Hasseris Kær, da i Ålborg Budolfi landsogn, Hornum h. – (22) Peter Mikkelsen nævnes som byfoged i Ålborg 1570–90, jf. P. C. Knudsen, Ålborg Bys Historie I (1931).165. – (23) Ved mageskifte 31. januar 1580 (Kr. Sk. I.225) afstod Bjørn Kaas 2 gårde i St. Bodels s. i Hasseris undtagen den eng i Østerkær, der brugtes af en mand i Guldbæk. – (24) Hasseris, nu indlemmet i Ålborg. – (25) Landsbyen Guldbæk i Øster Hornum s., Hornum h. – (26) Se 522.18. – (27) Se 522.19. – (28) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

539 Sjællands landsting 13. oktober 1585

En birkedommer, der havde afsagt en urigtig og af landstinget underkendt dom, blev under en mod ham anlagt sag dømt til at miste sit dommerembede, bøde skaden og fortabe sin boslod.

Hs.: Thott 1201,2° nr. 120.
Reg.: 3920.
Tryk: GdD IV.71ff. (efter Thott 1201,2°).
Litt.: Stemann, Retshistorie.689 note 1, 691 note 1; Matzen, Retskilder.282; sa., Offentlig Ret II.12; sa., Offentlig Ret III.116, 117, 118, 154; Popp-Madsen, Bod.155 note 77.
Overskrift: En fellings dom offuer en bierckfougit paa Amager.

Anders Dreßelbierg[1] till Vogenstrup,[2] landsdommere vdj Sielland, Claus Mortensen oc Jacob Tordßen, landstingschriffuere, giøre vitterligt, aat aar effter Guds børd 1585, onßdagen thend 13. octobris, paa Sielandsfare landsting var schicket erlig och velbørdig mand Christoffer Rosengaard[3] till Gundetofft,[4] høffuitzmand paa Kiøbenhaffns slott, hanns wiße[5] bud Thomes Hansen, ridefougit offuer Kiøbenhaffns læn, paa thend ene och haffde hidt vdj rette steffnet Lauritz Holst,[6] bierckefougit paa Amage, paa thend anden side och hannem tiltalit for en domb, hand haffde dømpt emellum Peder Jørgensen i Kastrup[7] och Poul Jacobsen i Maglebylille[8] till Amager biercketing, mienendis hannem same domb icke rettferdeligen att haffue dømpt, saa hand kunne were thend bestendige, menn burde therfor feld at vere och hans halffue boeslodt

att were forbrut till koning: m: och hannem plichtige at werre k: m: och kiercken[9] at staa till rette for, hues schade och omkost som ther paa gangen er. Och berette for^{ne} Thammes Hansen, att for^{ne} Lauritz Holst haffuer nogen thiidt siden dømbt och affsagt en dom imellum for^{ne} Peder Jørgensen och Poull Jacobsen om nogen ord, som for^{ne} Poull Jacobsen haffuer tilsagt for^{ne} Peder Jørgensen paa Amage broe,[10] for huilcke ord hand haffuer verrit steffnet till Amage biercketing, och hand da haffuer samme ord werit bestendig och mente sig met beggis theris register och regenschab same ord och tilsagn nochsom at wille druffue[11] och beuise, och der saa well som andenstedz tilbødit for^{ne} Lurit Holst boede register och extract aff beggis theris regenschab, vdaff huilcket nocksom kunde beuises, sadane ord och tilsagn[12] at weret sandruff, som hand Peder Jørgensen tilsagt haffuer, endog Lauritz Holst saadane kundschab,[13] register och regenschab icke haffuer willet ansiett, mens plutzligen dømpt Poull Jacobsen for sadane ord till at bøede 3 mk. emod bunden och 3 mk. emodt kongen och att were minde mand,[14] for huilcke domb hand aff Poull Jacobsen haffuer weritt steffnet hidt till landsting och ær her dømpt att haffue thervdj giort Poull Jacobsen wrett. Och vdj rette laugde en domb her aff Siellandsfare landzting then 21. septembris sist forleden wdgiffuet, liudendis vdj sin besluttning, att Poull Jacobsen haffuer jo nocksom druffet och beuist, hues ord hand Peder Jørgensen i saa maader tilsagt haffuer, saa hand bør icke therfor nogen løgnere at vere, och for^{ne} bierckefogdis domb, som hand offuer Poul Jaco[b]sen dømt haffuer, therfor død och machtløß att were met hues eschning eller forfølling ther effter er hannem offuergangen, saa huercken domb eller forfølling bør hereffter at komme for^{ne} Poull Jacobsen till hinder eller schade paa ehre eller mandermall[15] i nogen maade, och effterdj Poull Jacobsen haffuer beuist, att hand schød sig till beggis theris regenschab for bierckefougden, førend hand dømpte, och deßligeste haffuer hafft for hannem en extract aff beggis theris regenschab och lagt i rette, och bierckefouden huercken sielff wille thend annamme eller ansee, ey heller foruise thennem ind met theris regenschab for de høylerde,[16] som schal høre theris regenschab, men strax plutzeligen tildømpt Poull Jacobsen att bøde 3 mk. emod bunden och 3 mk. emod koningen, och were minde mand, och icke indførdt nogen hans giensuar i same hans domb, endog dommen formeller effter tiltale och giensuar, tha haffuer bierckefougden ther vdj giordt hannem wret och bør therfor at igiengiffue och oprette for^{ne} Poull Jacobsen hans beuißlige schade, kost och thering effter recessen,[17] som same landstingsdomb i sig sielff wittløfftiger indholder. Och satte fordj vdj alle rette, at effterdj for^{ne}

Lauritz Holst er dømpt her till landsting at haffue giort Poull Jacobsen wrett, om hand icke da bør for saadan wrett, hand giordt haffuer, feld at were, hans boeßlod at were i kongens were och hannem at staa k: m: och kiercken till rette for, hues schade och omkost ther paa giordt och lidt er.

Tha er her wdj rette møtt for[ne] Lauritz Holst och wdj rette lagde sin schrifftelige giensuar, liudendis ord fra ord som effter følger: Thette er min berettning, goede landsdommere, emodt thend steffning, erlig och velbørdig mand Christoffer Rosengaard, høffuitzmand paa Kiøbenhaffns slott, min kiere hußbunde, haffuer steffnet mig met till landzting, effter som Poull Jacobsen haffuer i dag sex vger steffnet mig till landsting for en domb, ieg haffuer dømpt emellum hannem och Peder Jørgensen om nogle ord thennem emellum war. Da same thiidt er mig offuergangen, at ieg haffde giordt Poull Jacobsen wrett, i dett ieg icke haffde indførdt vdj min domb, att Poul Jacobsen tilbødt at wille drue nogle ord, hand haffde Peder Jørgensen tilsagt og kallett hannem en kiercketyuff mett kierckens regenschab, som hand bødt for sig vdj rette. Tha effterdj att Poull Jacobsen haffde endelig tilsagt hannem en kiercketyuff och icke thet benechthet inden thinge, miente ieg effter min ringe forstand, at effter som rigens ret[18] formelder: huo som legger mand wsand sag till inden tinge, da bør hand at bøde iij marck bunden och saa kongen och bliffue der till minde mand, och hand icke met stollen koster, ey heller met nogen schiellige widnißbiurd wiste at sanddruff[19] same sine ord, effter som ieg haffde hannem louligen sex wgers dag forlagt, deßligeste effterdj at Peder Jørgensen haffuer paa ottende aar siden giordt sitt regenschab klart vdj de høylerdis och sognemends offuerwrelse, haffuer ieg icke wist anderledis at dømme vdj dend sag, end som ieg giordt haffuer. Och er Peder Jørgensen ther for quiterit bleffuen vdj kierckens stoell,[20] som salige dochter Hans Frantzen[21] haffuer forseiglet och met eigen hand vnderschreffuett, och bleff da kiercken inthet schyldige och haffuer imod same kierckestoell icke wist eller torde[t] fordriste mig till nogitt regenschaff at lade forhøre eller ligne sammen, som bleff i rette baarit, effterdj Poull Jacobsen haffde ingen fuldmacht aff de høylerde, som haffde quiterit Peder Jørgensen for sitt regenschaff, thend sag at paatale, saa haffuer ieg eneste therudi forsiet mig vdi min domb, att ieg icke fant same sag ind for de høylerde, som for[ne] landstingsdomb indholder, och som min hußbunde i sin steffning foregiffuer, och setter vdj rette, om ieg icke for same min domb bør feld at werre, setter ieg vdj alle rette, effterdj ingen schall met billighet mig offuersige, at ieg for dend sag haffuer opebaaritt nogen pending eller pendings werd, jcke heller ansiet gunst eller gaffue, som thend sag eller

nogen anden, som retten kunde forkrenckis mett, huilcket hervdj er aabenbare, at ieg lagde Poul Jacobsen loulig thidt for at beuise siine ord, om ieg da for samme ringe forseelse bør feld at vere, effterdj ieg icke anderledis, saa sandt were mig Gud naadig, viste dend sag at kunne forstaa mig paa, och er ther paa en mild domb begierendis.

Da war her och tilstede for^{ne} Poul Jacobsen och berette, at bierckefougden icke kunne benechte, at hans regenschab och register io nocksom haffuer werit hanom anbøden, førre hand dømbte, boede paa tingit och i byfogdens huß i Kiøbenhaffn, och icke heller schulle sige ney for, att hand haffde hans register igiennem siett i byefogdens huß i Kiøbenhaffn, førend hand dømbte.

Thertill suarede for^{ne} Lauritz Holst, at hand icke kunne sige ney for, at hand io haffde lest same register i byfogdens huß, men hand waar iche didt kommen for nogen regenschab at høre eller ligne imodt huer andre, men for en potte øll at dricke.

Der till suarit for^{ne} Tomas Hansen, at effterdj for^{ne} Lauritz Holst vdj sin schrifftelig beretning bekiender at for^{ne} register er borit for hannem vdj rette, deßligeste her met sin mundtlige beretning bekiender sig vdj byfougdens huß at haffue lest same register och regenschab, och thet vdj same register och regenschab klarlig kand befindis for^{ne} Peder Jørgensen wthroschab imodt kiercken jcke alleneste therudj, at hand haffde vnderslagit sig[22] kierckens tiendekorn, men ochsaa at hand wbilligen haffde opschreffuit en plichtskarls[23] kost om dagen for xviij sk. och dertilmet opschreffuet en arbed thuenne gange och thagit der thuo gange betalning for, saa at et barn kunne lettelig kienne thet wtroligen[24] at were handlet imodt kiercken; men at han siger Poull Jacobsen ingen macht at haffue hafft aff de høilerde thend sag at paatale, mente hand, at Lauritz Holst wel wiste, at Poull Jacobsen waar en fuldmøndige kierkeuerge paa then thidt och therfor haffde fuldmacht nock, och burde ochsaa at tale paa kierckens beste, och thertilmed war forlagt,[25] at schulle druffe och beuise, hues ord hand Peder Jørgensen tilsagt haffuer, om hand icke wille werre en løgnere, och therfore wille beuise met beggis theris regenschaber, huis ord hand Peder Jørgensen tilsagt haffde, effterdj hand icke haffde andre windisbiurd at paaschiude,[26] och mente fordj, at sagen war hannem saa klar for, at ther icke kand regnes hannem aff wanuittighet[27] at haffue forsiet sig, men mere met willie ock forsett, for had schyld at wille forderffue Poull Jacobsen. Och satte fordj vdj alle rette, om hand icke burde feld at werre.

Met flere ord, thennem therom imellum war.

Tha effter tiltale, giensuar och thend sags leilighedt bleff ther paa saa aff-

sagt for rette, att effterdj Lauritz Holst wdj sin schrifftelig forsett sielff bekiender Poull Jacobsen for hannem vdj rette at haffue lagt ett register aff kierckens regenschab, och att hand icke thorde fordriste sig till att ligne samme regenschab sammen, som bleff for hannem vdj rette baarit, och hand i dag mundtligen bekiender, att same register och regenschab haffuer werit for hannem i byfogdens huß i Kiøbenhaffn, før hand dømte, och hand haffde ther seet och lest thennem, och hand liguell icke wille same register ansee,[28] men pløtzligen dømpt hannem till at bøde 3 marck och were minde mand, och hand therfore i daug sex vger her till landsting tildømpt att haffue met samme sin domb giordt Poull Jacobsen wrett, effter som same landstingsdomb formelder, da kand wii icke andett kienne, end at sagenn jo haffuer werit saa klar for for^ne^ bierckefougitt, førend han dømpte, saa thet icke kand sigis eller regnes aff wanuittighet eller wrang[29] wnderwißning[30] scheedt at were, huorfor hand bør for samme sin domb feld at were effter recessen.[31]

Thill widnißbiurd vnder vore signeter.

Datum vt supra.

(1) Se 498.3. – (2) Se 499.3. – (3) Christoffer Rosengaard (d. 1593 som slægtens sidste mand) til Åstofte, Herlufstrup og Gundetved, 1585–88 høvedsmand på Kbh.s slot. – (4) Vist fejlskrift for Gundetved. – (5) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (6) Lauritz Holst var en tid ladegårdsfoged på Amager og efter ladegårdens bortfæstning ridefoged ssts., ligesom han havde tilsyn med kronens told og sise på Amager. I 1582 klagede han over ingen løn at have fået, og ved kongebrev 29. september 1582 (Kanc. Br.; jf. Da. Mag. 2. rk. I.82f.) pålagdes det Christoffer Valkendorf at undersøge sagen, jf. Chr. Nicolaisen, Amagers Historie II (1909).71. – (7) Landsbyen Kastrup i Kastrup s., Sokkelund h. – (8) Landsbyen Maglebylille i Tårnby s., Sokkelund h. – (9) Det fremgår af dommen, at Peder Jørgensen havde handlet svigagtigt over for Tårnby kirke, for hvilken han var kirkeværge. – (10) Vel færgebroen øst for Højbro med overfart til Amager. – (11) bekræfte, bevidne (Kalk. I.390a bet.2). – (12) Ordene *och tilsagn* tilskrevet i marginen. – (13) Underretning, meddelelse, vidnesbyrd (Kalk. III.658b bet.3). – (14) Mindremand, ɔ: uden borgerlig ære. – (15) d. s. s. mandhelg: personlig ære og ret (Kalk. III. 26b bet.2, jf. 23b). – (16) Betegnelse for professorerne ved Kbh.s universitet. Universitetet ejede Tårnby kirke, jf. Sjællands Stifts landebog 1567 (1956).8: Juspatronatus haffuer de høylerde i Kiøbinghaffn. – (17) Reces 13. december 1558 § 8, stk. 3. – (18) RR § 7 (Da. Mag. 3. rk. I.181). Flere bestemmelser i RR, herunder § 7, var trykt som et tillæg til Erik Glippings nyborgske fdg. for Sjælland 1284 i Ghemens udg. af EsjL (1505). – (19) sanddru, sandfærdig (Kalk. III.685a bet.1). – (20) Kirkens regnskab og regnskabsbilag (Kalk. II.512a), jf. reces 27. februar 1643 14—19: Hver kirke skal hafve sin kirkestoel, hvorudi kirken visse indkombst ... skal indføris (CCD V.192). Bestemmelsen har overskriften: Kirkestoel. – (21) Lægen og digteren Hans Frandsen (d. 1584), dr. med. 1560, professor i medicin m. v. ved Kbh.s universitet 1561. – (22) tillistet sig, tilsneget sig (Kalk. IV.662a). – (23) Arbejdsmands (Kalk. III.490a). – (24) falsk, uredeligt (Kalk. IV.708a). – (25) pålagt (Kalk. I.618b). – (26) påberåbe sig (Kalk. III.542b bet.1). – (27) Uvidenhed, ukyndighed, uforstand

(Kalk. IV.742a). – (28) agte, regne (Kalk. V.42a bet.7) el. (snarere) tage hensyn til (Kalk. I.17b). – (29) forkert, urigtig (Kalk. IV.871b bet.2). – (30) Oplysning, fremstilling (Kalk. IV.668b). – (31) Reces 13. december 1558 § 9 bestemte, at hvis den urigtige dom ikke skyldtes dommerens „vanvittighed eller vrang vndervisning, daa skal den derfor afsettis och ei sidde miere udi domere sted och bøde emod bunden skaden egien och koningen siden, hves egien ofverblifver af hans boslod".

540 Viborg landsting 20. november 1585

Tings- og synsvidner, der først er optaget, efter at nævninger har svoret om sagen, og efter at sagen er påkendt af landstinget, kendt magtesløse.

Hs.: Bergen UB 251 nr. 21.

Overskrift: [E]n[1] dom, at the vinder er macteløs dømbtt, som vondett i enn sag, epther neffninger haffuer soerett.

Malthi Jensen[2] thill Holmgaardt,[3] landtzdomer vdj Nøriudtlandt, och Gundj Schriffuer,[4] lantztingshører ibidem, giøre vitterligt, at aar effter Gudzs biurdt 1585, leffuerdagen som er thend 20. dag nouembris, paa Viboriglandtzting vaar schicket erlige och velbørdig frue Birgithe Bølle[5] thill Andtzbierig,[6] sallig Christopher Gyes[7] effterleffuerske, hendis viße[8] buodt Raßmus Lauritzen y N: paa thend enne och hagde hidt y rette steffnit Symenn Jeßperßen y Vandum[9] och Laß Clemitzen y Elßborg[10] paa thendt anndenn siide for et vinde, the vondit haffuer, att Søffren Mickelßen y Hørup[11] skulle haffue verit huos Anne Kremer kuonne y Sørsleff[12] hindis dør thend dag, handt skulle vere wførmet[13] paa hans ting vey, och ßamme vinde att skulle vere vondit, siden landtztingsdom om neffningers eedt vdgangen er, meenendis fordi thet buorde jngenn macht att haffue.

Sambledis hagde hidt steffnit Jens Pouelßen vdi Hiøbierigh,[14] Jeßper Nielßen ibidem och theris medbrøder ßex siønsmendt for et siøn, the hiemblet haffuer, huor langt ther vaar fra Kroffuerhußet[15] och thill Søffren Michelßens ting vey, och the och haffuer siønt och vondit, ßiden landtztingsdom er vdgangen, mienendis fordi theris siønn och vinde jcke heller buorde nogen macht at haffue.

Dißligeste hagde hidt steffnit Jep Jenßen y Hiøbierig medt ßamme vinde.

Saa møtte for[ne] Jep Jenßen och framlagde et tingsvinde aff Liußgaardt herritzting thette aar, thendt første nouembris vdgiffuet, for[ne] Symenn Jeßperßen och Laß Clemitzen for viij mendt at haffue vondit, at the huos vaar y Sørsløff thendt dag och thidt, thend baardag[16] skiede emellom Søffren Mi-

chelßen y Hørup paa thend enne och Raßmus Kieldßen y Sørßløff och Niels Perßen ibidem paa thenndt anden ßiide, och ßamme thidt var Søffren Michelßenn adt Anne Kremer kuonne y Sørßleff hindis døer och begieret och badt hende, at hun ville komme thill hannom och skiere for hannom;[17] och dißligeste thalde handt meth thennom y kroffuerhußet, och dißligste badt handt Jens Pouelßen y Demstrup[18] ghaa vdt at thalle meth ßig ßame thidt &c. Jthem et vinde aff for^ne^ herritzting samme aar och dag vdgiffuit, sex siøns mendt for viij mendt hiemblet haffuer, at the vaar thill siøn och ßaae och maalde, huor langt ther vaar fra kruerhußet y Sørßleff y Jens Stubs gaardt och saa thill Søffren Mickelßens y Hørup hans rette thing vey, som ligger vesten Sørßleff, som xxiiij mendt haffuer om vondit, och tha vaar ther thj ßindz thiffue faugne[19] fra for^ne^ kroffuerhußet och ßaa thill Søffren Mickelßens thing veye, som ligger vesten Sørßleff, och ßamme kruerhuß er y thend neste gaardt i thend østerste gaardt y Sørßløff, som the vinder vider bemeller, och minte Jep Jenßen, thet ßamme vinde skulle findis rett at uere vondit.

Ther thill ßuarit for^ne^ Raßmus Lauritzen, at ßamme vinde er thaget, ßiden neffninger haffuer[20] suorit, och ßiden landztingsdom om neffningers eedt vdgangen er; och framlagde en dom her aff landtztinget thete aar, thendt 25. septembris, vdgiffuen, som ßaa besluttes, at effterthj tha bleff beuist, Raßmus Kieldßen och Niels Perßen at haffue gangit och ßøgdt epther for^ne^ Søffren Mickelßen, ßom Søren Mickelßen ginge paa ßinn rette ting vey fra thinget, och ther ßamme stetz paa hans rette ting vey hanom offuer faldet och slaget, och for^ne^ neffninger dog haffuer thennom for thingfredt quit soerit, tha viste domeren icke thieris eedt at følge, men machteløs at uere, som thend dom vider bemeller. Och satte for^ne^ Raßmus Lauritzen y alle rette, om ßamme vinde effter saadan leylighiedt jcke burde machteløs at uere.

Medt fliere ordt och thalle, thennom ther om emellom vaar.

Tha epther thilthalle, gienßuar och zagßens leylighiedt, saa och eptherthj samme vinder findis at uere vondit, siden neffninger haffuer ßuorit och ßiden lantztingsdom om neffningers eedt ehr vdgangenn, tha finde wij effter saadan leylighiedt samme vinder machteløß at uere.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius inpressa.

(1) Se 528.1. – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 502.11. – (5) Birgitte Bølle (d. 1595) til Orebygård, datter af rigsråd Erik Madsen Bølle (d. 1562). – (6) Hovedgården Aunsbjerg i Sjørslev s., Lysgård h. – (7) Christoffer Gøye (d. 1584) til Aunsbjerg, Gunderslevholm, Clausholm, Bregentved, Bollerup. – (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (9) Vel gården Øster-Vandet (1573: Wandet) i Sjørslev s., Lysgård h. I Sjørslev s. fandtes også 2 andre

gårde, Vester-Vandet og Mellem-Vandet, jf. Henrik Pedersen.248. Muligt og måske snarere landsbyen Vranum, i ældre tid kaldt Vrandum, i Almind s., Lysgård h. – (10) Landsbyen Elsborg i Elsborg s., Lysgård h. – (11) Landsbyen Hørup i Hørup s., Lysgård h. – (12) Landsbyen Sjørslev i Sjørslev s., Lysgård h. – (13) forurettet, handlet ilde med (Kalk. IV. 621a). – (14) Landsbyen Høbjerg i Høbjerg s., Lysgård h. – (15) Kroen, krohuset (Kalk. II. 633a). – (16) Overfald, slagsmål (Kalk. I.317a bet.2). – (17) *skiere for hannem:* vidne for ham, sige god for ham (jf. Kalk. III.857b; OdS XX.39.VI). – (18) Landsbyen Demstrup i Sjørslev s., Lysgård h. – (19) Favne; 1 favn som længdemål = 3 alen. – (20) Om dette ord er i forlægget, vist med anden hånd, sat en parentes.

541 Viborg landsting 4. december 1585

Over for ihændehaveren af et gældsbrev kunne den indsigelse, at skylden var indfriet til den oprindelige kreditor, ikke gøres gældende, da dette ikke blev bevist med kreditors brev og kvittering.[1]

Hs.: Bergen UB 251 nr. 10.
Overskrift: [E]n[2] dom, at vinde er machteløs dømbt, som er vondett om gieldtzsagh emodt breff och zegell.

Malthe Jenßen[3] thill Hollumgaardt,[4] landtzdommer vdj Nøriutlandt, och Gundj Schriffuer,[5] landtztings hører ibidem, giøre vitterligt, at aar effter Gudtz biurdt 1585, thendt 4. dag decembris, paa Viboriglandtzting vaar schicket erlig, hederlig och vellerdt mandt her Anders[6] y Herson[7] hans viße[8] budt Chresten Jbßen paa thend enne och hagde hidt y rette steffnit Niels Perßen y Vamen[9] och Margrett Bendtzdather ibidem paa thend anden ßide for et vinde, the vondet haffuer, thet[10] Raßmus Kierdt skulle haffue bethaldt Niels Lauritzen y Vamen noget korn for nogen gieldt, och icke the skulle stemme offuer et medt theris mundeheldt,[11] och thend enne er Raßmus Kierdtz egin høstrue, och ßamme vinde skulde vere emodt Raßmus Kiers egit breff och zegill. Och fremlagde Raßmus Kierdtz obne bezeglit breff, vdj huilcket handt bekiender ßig at uere Niels Lauritzen skyldige viij marck dansske x skilling, j byskop[12] biugh[13] och en byeskop roug, som thet breff videre bemeller. Och findis paa ßamme breff the x skilling at uere bethaldt. Och ßatte Chresten Jbßen vdj alle rette, om ßame vinde ther emodt kunde komme her Anders Madtzen thil nogen forhindring.

Saa møtte for[ne] Raßmus Kierd och fremlagde ßamme vinde aff Nørliøng herritztingh thette aar thendt 6. dag nouembris vdgiffuit, Niels Perßen y Vamen først for viij mendt at haffue vondit, at handt vaar medt Niels Lauritzen y Vammen thend neste leffuerdag for Sctj: Mauritzi dag[14] ßist vaar aar och

hinte ij byskopper roug meth hannom aff Raßmus Kierdt y Vamen, men huadt heller thet vaar y thend gieldt, thet hans breff liuder paa, eller ey, thet viste handt icke. Niels Pederßenn ydermere at haffue vondit, at handt icke ßaae, thet Raßmus Kierd fick nogin pennding aff Niels Lauritzen thendt thidt for ßamme roug. Mergrette Bendtzdather at haffue vondit, thet handt fick[15] Niels Lauritzen xvi skipper roug, et bøst[16] flesk veiget ix pund, en bøskip[17] biug, ij huode puder[18] saa goede ßom ij mk. paa thend gieldt, the vaar hannom plichtig, som Niels Lauritzen hagde theris breff paa, som thet vidne videre bemeller. Och berette for^{ne} Raßmus Kierdt, at ßamme korn skulle vere vdgiffuenn och ßagde samme vinde ret at uere.

Medt flere ordt och talle, thennom ther om emellom vaar.

Tha effter thilthalle, gienßuar och zagßens leylighiedt saa och effterdj for^{ne} Raßmus Kiers breff och zegill paa ßamme gieldt fremleggis, hannom thennom Niels Lauritzen at haffue verit plichtig, och icke beuißis medt for^{ne} Niels Lauritzens breff och quitantz samme gieldt afflagdt och bethaldt at uere, tha kunde wij effter saadan leylighedt jcke kiende ßamme vinde saa nochßom och nøgachtig at uere, at thet maa komme for^{ne} her Anders Madtzen paa ßamme gieldt thill hinder eller skade y nogen maade.[19]

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius inpreßa.

(1) Dommen er muligt kilde til bestemmelsen i DL 5–14–56. Secher og Støchel II.182 og Thøger Nielsen.142ff. kender ingen kilde til denne bestemmelse, der ifl. Brorson, Femte Bog II (1794) ikke er „tagen af ældre Love". – (2) Se 528.1. – (3) Se 502.3. – (4) Se 502.4. – (5) Se 502.11. – (6) Anders Madsen (d. omkr. 1605), sognepræst for Hersom, Bjerregrav og Klejtrup menigheder, jf. Wiberg I.615; KhS 3. rk. II.205. – (7) Landsbyen Hersom i Hersom s., Rinds h. – (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (9) Landsbyen Vammen i Vammen s., Nørlyng h. – (10) at (Kalk. I.358a bet.1). – (11) Vidnesbyrd, udsagn (Kalk. III.144b). – (12) Byskæppe (et kornmål), jf. Kalk. I.309a; Aakjær, Maal og Vægt.204, 210, 212f. – (13) Byg. – (14) Mauritius' dag: 22. september. – (15) gav (Kalk. I.506a bet.2). – (16) Skinke (Kalk. I.330a). – (17) Byskæppe, se ovf. note 12. – (18) Hovedpuder. – (19) Heraf følger, at skyldneren ifølge gældsbrev ved hel eller delvis betaling har krav på kvittering fra kreditor, jf. DL 5–14–56.

542 Viborg landsting 4. december 1585

Landstinget stadfæster en nævningekendelse, der havde frikendt nogle mænd for gårdfred, da det ikke for nævningerne var oplyst, at de sigtede havde slået nogen i klagerens gård. At der forelå vidnesbyrd om, at de sigtede med dragne sværd var løbet ind i klagerens hus, ikke tillagt betydning.

Hs.: RA Hss V B 18 nr. 237.
Ingen *overskrift* i forlægget.

Malthi Jennsen[1] thil Holmgaardt,[2] landtzdomer vdj Nøriuttlannd, och Gunnde Schriffuer,[3] lanndzthinnghører ibidem, giør vitherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxv, thenn 4. dag decembris, paa Viburg lanndzthinng war skickett erlig och velbyurdige frue Kiersten Peders datter[4] thill Støffringgaardt,[5] salige Erick Kaaßis[6] eptherleffuerske, hinndis viße[7] buod Jenns Jachobßen paa thenn enne och hagde hid vdj rette steffnidt Thomis Jørgennßenn y Thulstrup,[8] Michell Lauridzenn ibidem och thieris medbrødre neffninger paa thenn anndenn side, for the haffuer quitt ßuorett Jenns Sørrennßenn Fiill y Lee[9] for gaardfredt, som hannd skulle haffue giortt vdj hanns frauerelße, miennendis thennom vrett att haffue suorett. Och fremlagde ett things vinde aff Medelßomheridzthinng thenn 19. dag septemb: sist forleden vdgiffuet, Peder Bager y Lee och Annders Jennßenn ibidem for otte mend att haffue vonndett, att paa manndag sist forganngenn xiiij dagge hørde och saae the vdj Niels Sørrenßenns gaard vdj Lee, att Jenns Sørrennßenn Fiil vdj Lee och Anders Nielßen ibidem kom vdj thrette thilhobe, och for^{ne} Annders Nielßenn hagde ett dragett vergj vdj hanns haannd och vdeskett for^{ne} Jenns Fiill. Jnnholler och same vinnde Niels Bødicker vdj Lee att haffue vonndett, att paa manndag sist forganngenn xiiij dagge saae hand, att Anders Nielßenn ibidem kom løbende adt Liedz[10] gade och jnndt vdj Niels Sørrenßenns gaardt med ett dragett vergie och hug vdj planncken,[11] som stannder om gaardenn. Bemeller och same vinnde, for^{ne} Niels Sørrenßenn att haffue standett ther for thinngsdom thenn dag och klagett, att Jenns Fiil och Anders Nielßen vførmett[12] hanns høstrue y hanns gaardt vdj hanns frauerelße, som thett vinnde wider bemeller. Och therhuos berette Jens Jachobßenn, att Annders Nielßenn, som meduar, tha Jenns Fiill opthinngett[13] for sagenn, och neffnninger dog haffuer for^{ne} Jenns Fiil for gaardfred quitt ßuorett, mienendis thennom ther med vrett att haffue suorett och bourde felde att uere.

Saa møtte for^{ne} neffninger och berette, att ther jnngenn beuiißning eller vindnißbyrd var for thennom, thett[14] Jenns Fiil skulle haffue slagett nogen y for^{ne} gaardt, och mienntte fordj, the icke kunde suerge hannom gaardfred offuer.

Medt flierre ordt &c.

Tha epther thithale &c., saa och eptherthj ther jngen beuiißning eller vindnißbyrdt for neffninger haffuer verrett, thet for^{ne} Jens Fiill nogen giortt gierning vdj same gaardt, endten paa hoßbunnden, høstruenn, hionn eller giest,[15]

att haffue giort, och for^{ne} neffninger therfore haffuer for^{ne} Jenns Fiill for gaardfred quitt ßuorett, tha vide vy epther saadanne leylighiedt jcke nogenn aarßag eller thilfaldt[16] for^{ne} neffninger for same thierris eedt och thouff att kunnde felde.

Jn cuius rej testemonium sigilla nostra presentibus inferius impressa.

(1) Se 502.3. – (2) Se 502.4. – (3) Se 502.11. – (4) Kirsten Pedersdatter Galt (d. 1616) til Hemmestrup, datter af rigsråd Peder Ebbesen Galt (d. 1548) til Tyrrestrup, Palsgård m. v. og Ingeborg Drefeld (d. 1552). – (5) Hovedgården Støvringgård i Støvring s. og h. Ved testamente 23. november 1735 og fundats 12. marts 1745 af baronesse Christine Fuiren (d. 1735), enke efter gehejmeråd Jens Harboe (d. 1709), oprettet til et jomfrukloster. – (6) Erik Kaas (Sparre-Kaas) (d. 1578) til Støvringgård, 1574–78 lensmand på Børglum. – (7) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (8) Landsbyen Sønder Tulstrup i Hjorthede s., Middelsom h. – (9) Landsbyen Le i Le s., Middelsom h. – (10) Landsbyen Le's. – (11) Plankeværket, gærdet (Kalk. III.486b). – (12) forurettet, handlet ilde med (Kalk. IV.621a). – (13) sluttede forlig (særlig ved at love at betale bøde el. erstatning) (Kalk. III.370b). – (14) at (Kalk. I.358a bet.1). – (15) Jf. Erik Glippings nyborgske fdg. for Nørrejylland maj 1284 § 3 (DdR.111) og JL II.29.

543 Viborg landsting 1586 uden dag

Nævninger havde kendt en mand skyldig i åråd[1] og blev, da deres kendelse underkendtes, idømt 40 marks bøder. Da de ikke inden 6 uger derefter havde erlagt bøderne eller stillet sikkerhed derfor, dømtes de fredløse.

Hs.: Thott 1201,2° nr. 106 (findes yderligere i 1 hs.).
Reg.: 3982.
Tryk: GdD IV.99ff. (efter Thott 1201,2°).
Litt.: Stemann, Retshistorie.594 note 3; Matzen, Retskilder.155; sa., Offentlig Ret.II.77, 177; sa., Offentlig Ret III.85.
Overskrift: En dom at neffninge er fældt for aaradt, de haffuer en offuersuorit, och icke de haffuer deris faldtzmaal bødt inden sex wger och er derfor fredløss sagt.

Jørgen Skram[2] til Thiell,[3] Malthi Jensen[4] til Holmgaard,[5] Mouritz Styge[6] till Holbekgaard,[7] landsdommere i Nøriutland, Jørgen Roßenkrantz[8] till Rosenholm,[9] Mandrup Paßbierg[10] till Hagißholm,[11] Jacob Siefeld[12] till Wißburg,[13] Albricht Friiß[14] till Harritzkier,[15] Jacob Høg[16] til Trudßholm,[17] Erick Løcke[18] till Eßkier,[19] Peder Jull[20] till Alstedt,[21] Henning Reffuentloff[22] till Sidzendorp[23] och Gunde Schriffuere,[24] landstingshører, giøre witterligt, at aar effter Guds børd 1586 paa Wiburg landsting waar schicket erlig och welbørdig mand Offue Juell[25] till Kieldgaardt,[26] høffuitzmand paa Agerßhuß,[27] hans wiße[28] budt erlig och fornumstig suend Poull Lauritzen, fougit paa Wodznis gaard,[29]

paa thend enne och haffde hidt i rette steffnet Jens Jull, Peder Ebbißen i Scharesøe,[30] Raßmus Espemand i Følle,[31] Niels Søffrenßen och Søffrin Sparre ibidem paa thend anden side, for de nogen thiidt siden forleden haffuer Nielß Jenßen i Rostuet[32] aaradt[33] offuersuorit, for hand schulle haffue werit i raad met, at Jep Jpßen ibidem bleff ihiel slagit, och therfor theris eedt och thoug her till landßtingit er feldt bleuen, och icke de theris faldzmaall[34] effter recessens liudelße[35] inden sex wgers dag ther effter therfor haffuer wdlagt, menendis fordj de nu burde at fare som andre fredløß mend. Och fremblagde en dom her aff landßtingit sist forgangen aar thend 13. dag martij vdgiffuet, som medfører for^{ne} Poull Lauritzen paa forbemelte Offue Juels wegne da at haffue hidt steffnit for^{ne} neffninger, for de schulle haffue suorit for^{ne} Niels Jenßen aaradt offuer, for hand war beschylt for at schulle met werit i raad och gierning, at Jep Jpßen bleff ihiel slagen. Da er her effter [den][36] leilighedt, same dom met før, saa omsagt, at effterdj samme neffninger for theris eedt och thouff tilforne haffuer werit hidt steffnet, och theris eedt da er vndersagt, da effter saadan leilighedt och domß liudelße wiste dommeren icke andet ther om at sige, end for^{ne} neffninger (vndtagen fru Giertruds[37] tienere, som er tilgiffuen) haffuer ju suorit wret och bør feld at were, som thend dom widre bemeller. Och satte for^{ne} Poull Lauritzen i all rette, om for^{ne} neffninger, som nu hidt steffnet er, icke burde som andre fredløß mend at fare, effterdj de icke haffue bødt inden sex vgers dag, siden de till theris xl mk. er feldt bleffuen. Och ther hoeß berette, at for^{ne} Offue Juell haffuer ladit giffue forneffnde neffninger sag for bundesagen, och icke de kunne rette til koning sagen, førend ther er bøtt till for^{ne} bunde sag, effterdj koning sagen schall reiße aff bunde sagen,[38] och bødt sig therfor i alle rette imodt for^{ne} neffninger.

Saa er de icke møtte eller nogen paa theris wegne nogen giensigelße ther imodt att giøre.

Da effterdj haandfestningen[39] medfør, at huilcken ther foruindes i herritzneffn for hußfreds brøde, at hand suerer wret, gielde xl mk., och huilcken mand ey will suere louligt tilneffndt gielde xl mk., och thennem thager koningen halff och halffue thend, ther sag giffuer, och effterdj nu beuißes met dom her aff landsthingit for^{ne} neffninger for wret thouff at were feldt bleffuen, som er xl mk. sag, saa thend, ther sag giffuer, thager halffparten och koningen halffue parten, och konge sagen reiser aff bunde sagen, saa ther schall først bødis for bundesagen, dißligeste och effterdj recessen[40] medfør, at worder nogenn mand feld till xl mk. sag, och hand icke bøder eller setter borgen inden sex wgers dag, da fare hand som andre fredløß mand, och effterdj re-

cessen vdj saa maade ingen wndtager, som bliffuer feld til xl mk., och effterdj icke beuisis for^{ne} neffninger at haffue bødt och sat inden vj wgers dag, ey heller borgen satt, som recessen om formelder, da wide wii effter saadan leilighedt icke andet ther om at sige end recessen ther wdinden at følge och for^{ne} Peder Jbßen, Jens Jull, Raßmus Espimand, Niels Søffrinßen och Søffrin Sparre at fare som andre fredløß mendt wndtagen thend, som kand och will stille saguolderen och theris herschaff tilfridz, och beuilgit for^{ne} Poull Lasßen, att hand inthet will haffue met for^{ne} Mouritz Stygis[41] thienere at giøre for hues lougmall,[42] hand thennem i thenne sag haffde ladet offuerkomme effter thenne dag, men Mouritz Styge sielff met thennem att handle, baade i bunde och konninge sag.

Datum vt supra.

(1) Åråd bet. overfald og delagtighed i et sådant (Kalk. IV.949a bet.1). Ordet *arath, aræthæ* bet. opr. angreb; sen. indskrænkedes bet. til: forsætligt eller forud overlagt overfald, stimandsgerning, jf. Molbech, Glossarium I.4f.; GdD II.17 note 1, 58 note 1. Ordet anvendtes sjældent i det 16. århundrede, jf. Skautrup, Det da. Sprogs Hist. II.248, men genfindes endnu i DL 6–12–2. Ordet *aræthæ* (overfald) gled sammen med JLs hærværksbetingelser (*rathæt raath*) og blev til åråd, hvis bet. af fredsbrud efterhånden blev ret dunkel, jf. Ole Fenger, Fejde og Mandebod.514 note 606. Når den i nærv. dom nævnte Niels Jensen blev oversvoret åråd, skyldtes det, at han havde *weritt i raad met, at Jep Jepßen bleff ihielslagit*, jf. senere i dommen: *met weritt i raad och gierning*. Medvirken i råd og gerning til drab måtte medføre sandemandstov. Når nærv. sag er afgjort af nævninger, må Niels Jensen (uretmæssigt) være fældet for overfald under krænkelse af husfred, jf. også dommens henvisning til Erik Glippings nyborgske fdg. for Nørrejylland 1284. Jf. Viborg landstings domme 18. januar 1561 (II nr. 293) og 4. november 1587 (ndf. nr. 582) og Stemann, Retshistorie.170f. – (2) Se 496.20. – (3) Se 496.21. – (4) Se 502.3. – (5) Se 502.4. – (6) Se 502.5. – (7) Se 502.6. – (8) Se 496.10. – (9) Se 496.11. – (10) Se 496.22. – (11) Se 496.23. – (12) Se 497.41. – (13) Se 497.42. – (14) Se 496.34 – (15) Se 496.35. – (16) Jacob Høg (Banner) (d. 1610) til Trudsholm, 1596–1602 lensmand på Skivehus. – (17) Hovedgården Trudsholm i Kastbjerg s., Gerlev h. – (18) Erik Lykke (d. 1602) til Eskær og Havnø. – (19) Hovedgården Eskær i Grinderslev s., Nørre h. – (20) Peder Juel (d. 1604) til Alsted. – (21) Den tidl. hovedgård Alsted i Øster-Nykirke s., Nørvang h. – (22) Henning Reventlow (d. 1624) til Ziesendorf, Brockhusen og Reetz; han kom 1573 til Danmark og var dansk lensmand, men døde som mecklenborg-güstrowsk landråd. – (23) Hovedgården Ziesendorf i Mecklenburg. – (24) Se 502.11. – (25) Ove Juel (d. 1599) til Vosnæsgård og Kjeldgård, 1583–88 lensmand på Akershus. – (26) Hovedgården Keldgård i Selde s., Nørre h. – (27) Akershus slot i Norge. – (28) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (29) Hovedgården Vosnæsgård i Skødstrup s., Øster-Lisbjerg h. – (30) Landsbyen Skarresø i Skarresø s., Øster-Lisbjerg h. – (31) Landsbyen Følle i Bregnet s., Øster-Lisbjerg h. – (32) Landsbyen Rostved i Thorsager s., Øster-Lisbjerg h. – (33) Se ovf. note 1. – (34) Bøde (Kalk. I.495b bet.1). – (35) Reces 13. december 1558 § 26. – (36) Forlægget har ved fejlskrift *de*. – (37) Efter sammenhængen må det være Gertrud Krabbe (d. 1602) til Vedø, Koed s., Sønderhald h., enke efter Anders Christensen Sandberg (d. 1567) til Kvelstrup. Af de 12 herredsnævninger har mindst 7 oversvoret Niels Jensen åråd. Da kun 5 dømmes, må Gertrud Krabbe formentlig have be-

talt bondesagen for mindst 2 nævninger. – (38) Det var i overensstemmelse med datidens retsopfattelse, at den forurettede fik den ham tilkommende bod, før kongen fik sin bødeandel, jf. EsjL II.28 samt flere steder i købstadlovgivningen (f. eks. Kbh.s stadsret 1294 § 24, Erik af Pommerns stadsret for Kbh. o. 1422 § 85, Kbh.s stadsret 1443 IV.2, Lunds birkeret § 57, Malmø birkeret § 65 o. fl. a.). I retsbrugen er dette princip, der endnu genfindes i DL 1-24-8, sidste punktum, undertiden udtrykt ved, at kongesagen rejser sig af bondesagen, se f. eks. Viborg landstings dom 1586 (GdD IV.99ff.) og P. Syv, Aldmindelige Danske Ord-Sproge I (1682).280: Af bonde-sagen rejser sig Konge-sagen. Og bonden bør først sin ret, og saa Konningen (jf. Peder Syvs danske Ordsprog v. Aage Hansen (1944).134 nr. 4739). I hs. Thott 1991,4° fra omkr. 1600 findes (fol.377^{v}) blandt nogle praktiske juridiske anvisninger følgende: Huor som bunden fanger sagefaldt, ther fanger och konngen sin, forthij konngenn eller hanns embitzmandt paa hanns vegnne hielper bunden først sin rett. Ther for reigzer koningenns sagh aff bunndens. Jf. rettertingsdom 8. maj 1537 (I nr. 83: *ey motte bødhe kongens sag, førre bundens sag wor affthalett*). – (39) Erik Glippings nyborgske fdg. for Nørrejylland af maj 1284 § 5 (DdR.115), der i den senere retsbrug ofte kaldtes håndfæstning, jf. Matzen, Haandfæstninger.2, sa., Retskilder.155; GdD IV.101 note 5 har ved trykfejl *1282* i stedet for *1284*. Erik Glippings nyborgske fdg. for Nørrejylland (dansk redaktion) var trykt 1504 i Matthæus Brandis' udgave af JL og gik derfra over i Gotfred af Ghemens udgave 1508, jf. DgL II.v. – (40) Reces 13. december 1558 § 26, jf. reces 1547 § 13, Erik Glippings nyborgske fdg. for Nørrejylland 1284 § 9 (DdR.118f.). – (41) Jf. ovf. note 6. Kolderup-Rosenvinge (GdD IV.101 note 7) fremhæver, at „det er forunderligt, at han selv anføres som deeltagende i Dommen, uagtet de Anklagede ere hans Tjenere". Det er dog næppe så forunderligt, da det er grundlaget for al birkeret, og herredstingbøgerne fra begyndelsen af det 17. århundrede fremviser talrige eksempler på, at parterne henskyder sig for deres husbond. – (42) Søgsmål el. dom (Kalk. II.728a-729b bet. 1&2).

544 Fakse herredsting 3. februar 1586

En bonde, der skulle til København for at erlægge sin husbonds landgilde i korn, solgte kornet, vognen, hesten m. v. og dømtes herfor af herredstinget til for tyveri at hænges og til at betale erstatning.

Hs.: GkS 1134,2° nr. 67.

Overskrift: Dom at en er dømpt till en galle for haand faaett[1] goudtz, for hand icke haffuer farett ther met lougligenn.

Gudmandt Laurisßønn y Hyllede,[2] herritz fogit y Faxe herrett, Erick Boesønn y Øster Egede,[3] Niels Schriffuer y Stranndhoffuett,[4] Christenn Block y Juderup,[5] Jens Skinder i Frennderup,[6] Peder Jngemersßønn i Juderup, Matz Gudfast y Reenstrup,[7] Rasmus Lauritzsønn y Huerløsße[8] oc Niels Hemingsønn i Borup[9] giør witterligtt for alle mett thette wortt obne breff, aar 1586, torsdagenn thenn 3. februarij, wor skickett paa Faxe herritzthing for oß oc mange danne mendt, som same dag for^{ne} thing søgdt haffde, Heming Olsßønn och

Jørgenn Nielsßønn y Skybye[10] i Hornnsherrett paa Jep Hemingsens[11] vegne ibidem oc haffuer førdt her y dag y rette for^{ne} Jep Hemingsøns thagismand[12] wed naffnn Enuoldt Pedersen, er barnn fød y Ouby[13] y Fyenn wed Jffuerßnes[14] och hanom till thallitt for thiuffsagh, oc for^{ne} Enuoldt Pedersenn thog enn hest, j øg, enn vogenn, j pundt j skepe biug, och skulle ther mett drage till Kiøbenhaffnn oc yde same kornn for bondens landgilde hous hans hosbonde, doctor Anders Limuig,[15] huilchet hand icke haffuer fyliste giortt, menn dragett aff veyenn och till Kiøge och solde oc forkommett[16] hanns korn oc sidenn fremdelis dragitt till Faxe oc affhenntt[17] heste, wogenn, secke oc andett, hues hand hagde met att fare[18] aff sin hosbondis goudtz, aldelis emod hans minde, huilcke for^{ne} mendt sette y alle rette, om thett icke findis thiuffuerij, att hand haffuer stollitt for^{ne} kornn oc goudtz fra sin hosbonde, effterthj hand icke droff till Kiøbennhaffnn oc ytthe hans landgilde och sidenn førde hanom sin heste, øg oc vogenn hiem, secke och andett, hues hand haffde mett att føre aff sin hosbondis, menn solde och øde oc forkommitt thet oc lod sig kalde adskillige naffnn; wdj Hornnsherret kaldett hand sig JensØnbo, wdj Faxø kalditt handt sig Faster Pedersønn, wdj Grundrup[19] lod kalde sig Enuoldt Pedersßønn. Jcke benectett, men bekiendt, att hand thog for^{ne} heste, øg oc vogenn, kornn oc andett, oc loffuitt att skulle yde same kornn y Kiøbennhaffnn houß doctor Anders Limuig, som wor j pundt j skepe biug, bondens landgilde, oc droff aff sin rette wey oc laa første natt y en by, heder Siuff,[20] til Anders Pedersßønn oc sidenn droff till Kiøge oc solde Peder Nielsßønn,[21] byfogedenn, same kornn for xj marck, oc andenn natt laae till Peder Koldings i Kiøge, vognen och ij aff seckenne solde handt Lauritz Karlsønn i Faxe, agestollenn[22] och j sech, j haand øxe och j poll øxe[23] er till Jep Aagesønns y Faxe [soldt?],[24] hestenn solde [handt][25] Hans Kiemmre i Faxe, och j øg solde hand Matz Karlsønn y Lestrup,[26] om huilcke sager thj gaff thennom y alle rette.

Tha effter tillthall, gennsuar oc sagsens leylighedt, oc eptherthij for^{ne} Enuoldt Pedersønn, som saa haffuer vriet[27] sitt naffnn oc thagitt sin hosbondis heste oc vogenn oc landgilde oc icke dragitt till Kiøbennhaffnn oc fylliste giortt for^{ne} landgilde oc førtt hanom sin heste, øg oc vogenn hiem igienn, men dragitt anderstedz bortt, soldtt oc forkomitt thett, oc icke veste y nogenn maade sig att vndskylde ellier forklare, oc med hanom er farett som loug er, oc ingenn hi[e]mmell hand haffuer for sig eller paa skiudt[28] y nogen maade, tha weste wy icke retther att sige ther paa, end hans onde gierninger dømmer hannom[29] till gallenn oc staa sin rett[30] oc bondenn sine koster igienn.

Till windisbyrdt er wores besiglinger her vnder trøcktt paa thett wortt obne breff.

Datum vt supra.

(1) *haand faaett:* betroet, givet til opbevaring, jf. *handtfangitt och tilbetroed godtz* 1590 (GdD IV.218, ndf. bd. V) og DL 5–7–1 *haandfaaet Pant* (Kalk. II.146b). – (2) Landsbyen Hyllede i Kongsted s., Fakse h. – (3) Landsbyen Øster-Egede i Øster-Egede s., Fakse h. – (4) Landsbyen Strandhoved i Hylleholt s., Fakse h. – (5) Landsbyen Jyderup i Fakse s. og h. – (6) Landsbyen Frenderup i Sønder-Dalby s., Fakse h. – (7) Landsbyen Rejnstrup i Fakse s. og h. – (8) Landsbyen Værløse i Fakse s. og h. – (9) Landsbyen Borup i Kongsted s., Fakse h. – (10) Jep Hemmingsen i Skibby nævnes 1568 som fæster under St. Nikolaj alters vikarie i Roskilde kapitel, se J. O. Arhnung, Roskilde Kapitels Jordebog 1568 (1965).165. – (11) Landsbyen Skibby i Skibby s., Horns h. – (12) En *tagsmand* var den, der kunne afkræves *tak*, ɔ: borgen (jf. SkL 138 og 139, VsjL YR 87, EsjL III.22–24) og i mangel heraf kunne føres til tinge under arrest. Denne bet. har været bevaret til ind i det 16. århundrede, jf. også ordene *taksætning* (Kalk. IV.295a) og *taksmærke* (ib.294b), der begge har med tilbagesøgning af mistet ejendom at gøre. Kalk. IV.294b bet.1 definerer *tagsmand* som en røver, men dette beror på en misforståelse, der deltes af Kolderup-Rosenvinge (se GdD III.44 note 2), af bestemmelsen i Lunds birkeret § 57, jf. Malmø birkeret § 65, som Kalk. henviser til, hvori det hedder, at vurderingsmænd *skule ey hede røwere ey rans mæn oc ey takæ mæn* (DgK IV.15, 56), men de to sidste ord er ikke synonymer med røvere. Molbech, Glossarium II.181 definerer *tagmand* som taksationsmand, vurderingsmand, jf. rettertingsdom 8. december 1567 (GdD III.44f.). – (13) Landsbyen Lønder-Åby i Husby s., Vends h. Navnet staves Oubye i flere ældre kilder, jf. Danmarks Stednavne XIV.266. – (14) Hovedgården Iversnæs (nuv. Wedellsborg) i Husby s., Vends h. – (15) Professor, dr. med. Anders Lemvig (d. 1603). Han blev 1577 2. medicinsk professor ved Kbh.s universitet, 1584 1. medicinsk professor ssts., var 1578–80, 1586–88 og 1597–98 universitetets rektor, 1590–95 kommunitetets forstander, jf. Ejvind Slottved, Lærestole og lærere ved Kbh.s universitet 1537–1977 (1978).105, 107. Som 1. medicinsk professor var han forlenet med St. Nikolaj alters vikarie i Roskilde kapitel, se H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Universitets Historie II (1872).97. – (16) stjal (Kalk. V.282b). – (17) solgt, afhændet. – (18) havde med sig (Kalk. I.510a bet.6c). – (19) Landsbyen Grunderup i Kongsted s., Fakse h. – (20) Landsbyen Syv i Syv s., Ramsø h. – (21) Peder Nielsen (d. 1597) var byfoged i Køge 1570–87, jf. Victor Hermansen og Povl Engelstoft, Køge Bys Historie (1932).75, 462. – (22) En agestol er et løst sæde med rygstød, der ved hjælp af kroge og remme ophænges mellem en vogns sidefjæle (OdS I.360). – (23) Poløkse: stridsøkse (Kalk. III.500a). – (24) Ordet mgl. i forlægget. – (25) Ligeledes. – (26) Landsbyen Leestrup i Kongsted s., Fakse h. – (27) fordrejet, forvansket (Kalk. I.876a bet.6). – (28) påberåbt. – (29) Denne formulering, der er blevet særlig berømt gennem dommen over Torben Oxe 1517, bygger formentlig på bestemmelsen i JL II.87 (for thy at hans gærning hauær hanum fordøømd), der foreskriver hængning for tyveri af mere end en halv marks værdi. Formuleringen, der oprindelig kan bygge på 2. Samuelsbog 1,16, går igen i flere domme fra det 16. og 17. århundrede vedrørende tilstået tyveri. Når Stig Iuul, Nogle retshistoriske Bemærkninger til Dommen over Torben Oxe (i Smaaskrifter tilegnede Professor, Dr. phil. Aage Friis (1940).53ff.) antager, at formularen anvendtes i sager, hvor den i loven foreskrevne (livs)straf forekom for streng, synes dette ikke at kunne forklare anvendelsen her. Når Lauritz Weibull (Scandia V (1932).17ff.) anfører, at formularen kun kunne finde anvendelse i tyverisager, må det dog bemærkes, at den også (i 1637) er brugt

i en drabssag, se J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (1884).667, jf. Stig Iuul 1.c.56. – (30) *staa sin rett:* lide sin straf (Kalk. III.586a bet.5).

545 Skåne landsting 16. april 1586

En mand havde hugget tommelfingeren af en anden, der overlod sit krav mod skadevolderen til sin husbond, der derefter forfulgte sagen. Skadevolderen, der erkendte sin skyld, havde tilbudt at bøde efter loven, men havde ikke af herredstinget kunnet få oplyst bødens størrelse. Landstinget hjemviste derfor sagen til herredstinget til afgørelse af dette spørgsmål.

Hs.: Lund UB. De la Gardieska samlingen. 1. Christen Barnekows Copiebok (Barnekow VI) nr. 35.

Overskrift: Enn domb emellum Peder Brahe till Krogholm och Gabriell Mortensen y Skarbye om enn tommelfinger, hannd hug aff enn thersker vdj Krogholms loe.

Corffuidttz Wefferdtt[1] till Neß,[2] lanntzdommer wdii Skaanne, giører witterligt och kienndis for alle, at aar epter Gudtz biurdt 1586, løffuerdagenn søgnne lanndtzting[3] effter paaske, som war denn 16. dag aprillis, wdj Lund paa Skaaning lanndtzting wor skicket for mig och goude mend flerre erlige och welbiurdige manndt Peder Brahe[4] till Krogholm[5] och haffde wdj iiij sambfelde[6] lanndtzting och flerre deeldt och tiltallidt Gabriell Mortenßenn y Skorbye,[7] for hand med wold och welde er jndkommen vdj hanns gaardt och vdj hanns lade ouffuerfaldenn och huggenn enn hanns thienneres wed naffnn Annders Pedersenn thennd enne tommel finger aff. Och fremlagde for^{ne} Peder Braade jdt tinngswindnne aff Liunidtz herridtz tinng wdgiffuen wdj Gudtz aar 1585, thenndt 16. nouembr:, jnndehollendis, at for^{ne} Annders Perßenn haffuer thaa vdj mennige manndtz paahørre vpladit[8] och giffuit sinn hoßbunde Peder Braade ald denn sag,[9] hannd kunde haffue med Gabriell Mortenßenn, Suend Mortensen och Segud Mortenßenn, for huis skaade och offueruolld,[10] the hannom giørdt haffue.

Ennd fremblagde for^{ne} Peder Brade enn herridtztings domb aff Liunidtz herridtzting wdgiffuenn wdj Gudtz aar 1585, thenndt 21. decembr:, jnndhollendis, at tinngfougdenn haffuer till dømpt for^{ne} Gabriell Mortenßenn at werre wdj Peder Brades minde for samme skade epter lougenn, effterdj for^{ne} Annders Perßenn sinn sag haffuer giffuitt for^{ne} Peder Brade.

Enn fremblagde forschreffne Peder Brade enn forfyllning aff Liunidtz herridtstinng vdgiffuenn aar 1586, thennd 15. februarij, bemellendis, at Poffuell

Kieldtsenn, for^{ne} Peder Bradis fougidt, haffuer daa vdj fiere sambfelde herridtzting eskit for^{ne} herridtztinngs domb fylliste[11] aff for^{ne} Gabriell Mortensenn for thennd skaade, hannd giørde for^{en} Annders Perßen paa Krogholm med mere, samme forfylling jnndeholder.

Thaa vdj dag mødte for^{ne} Gabriell Mortennsen och bekiende samme skade at haffue giørdtt. Och begierrede at motte komme till bøder epter lougenn och beuiste med idt tingsuinde, at hannd haffuer staaedt ouffuerbødig[12] sinne bøder till herridtztingidt at wille wdlegge, och hannd da icke motte fange at wide, huad hans bøder schulle werre.

Med flerre ord och talle, thennom ther om paa baade siider emellum war.

Thaa epter tiltalle, giensuar och denn sags leillighedt sagde wy ther saa paa for rette, at thenne for^{ne} sag bør igienn at hiembkomme till herridtztingidt for herridtzfougdenn, och hannd bør at sige for^{ne} Gabriell Mortensenn, huad hannd schall bøde for samme skade.[13]

Thill ydermere windißbyrdt at saa jnndenn landtzting gaan och farenn ehr, effter som forschreffuit staar, haffuer ieg wnndertrøchtt mit zigneett.

Datum anno, die et loco vt supra.

(1) Se 497.37. (2) Se 497.38. – (3) *søgnne lanndtzting:* det første landsting efter påskehelgen. Påskedag indfaldt 1586 den 3. april. – (4) Peder Brahe (d. 1610) til Krogholm, 1584–97 lensmand på Sölvesborg. – (5) Hovedgården Krogholm (nu: Krageholm) i Sövestad s., Herrestad härad, Malmøhus län. – (6) på hinanden følgende (Kalk. III.672b bet.2). – (7) Landsbyen Skårby i Skårby s., Ljunits härad, Malmøhus län. – (8) overgivet, afstået (Kalk. III. 343b bet.5). – (9) Anklage, beskyldning (Kalk. III.660a bet.3). – (10) Overlast (Kalk. III. 437a bet.1). – (11) Erstatning (Kalk. I.798a). – (12) villig, rede til (Kalk. III.402a). – (13) Efter SkL 95, jf. ASun 65, skulle der for afhug af en tommelfinger bødes kvart mandebod.

546 Flakkebjerg herredsting 21. april 1586

En bondesøn, der i 7 år havde været bosat i Roskilde, blev i henhold til Roskildes privilegier af 1518 frifundet for at deles til stavns.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr. 232.

Overskrift: En dom adt en bonde søn, som hafver bygt og boedt iij aar y Roskyldt wtiltalidt, maa werre frij af sit herskaf for sinn fødested.

Knud Jennßenn y Frølund,[2] herritzfogidt y Flackebiergs herridt,[3] och Peder Schrifver y Wemløße,[4] giør witterligt vdi dette wort obne bref, [at][5] aar efter Gudtz byrd 1586, thorsdagen den 21. aprilis, paa Flackebergs herritzting waar skickidt Peder Schrifver, fogidt paa Gundersløfholm,[6] och hafde wdi rette

ladit stefne och kalde Peder Willatzßen, barnfødt paa hans hosbondz grund och nu bygger och boer vdj Roskyldt, och waar y dag ofver Peder Willatßen lowgenn begierendis, at hand skulde søge hans føde stedt.

Der till wdi rette svarede Michell Pederßen y Roskylde paa Peder Willattzßens wegne och beretter, at for^ne^ Peder Willatzßen hafver bygd och boed y Roskylde paa ottende aar, och deris privilegie formelder, at hvilckenn boende søn, som hafver bygt och boed y Roskylde y iij aar, skulle werre qviit for samme deris fødestedt. Och strax wdi rette lagde et kong: maietz: konning bref, lydendis wed sin menning[7] vnder datum 1518,[8] at saliig konning Christian hafver vnt och gifvidt Roskilde borgere et privilegium och obne beseglede konge bref paa pergament met hengende indsegell vdgifvit, lydendis ved sin mening, at hvilcken bonde sønn, som er barnfødt y Sielandt[9] och hafver bygt och boedt y Roskylld y iij aar, skall werre qvit for samme sin fødested, hvor hand blifver tiltalidt af nogenn, som samme konge bref formelder oc indtholder.

Och Peder Schrifvere paa sin husbonndis wegne och Michell Pederßen paa Peder Villatzßens wegne gafve dennum wdi rette och waare endelig dom begierende.

Tha efter tiltale, giennsvar och denn sags leylighed wiste wy icke rettere efter woris ringe forstand her om for rette at kunde siige, end wy finde for^ne^ Peder Villatzßen y Roskilde qviit for samme hans fødestedt, emeden deris privilegi och konge bref staar wid sin fuldemact.

Thill widnisbyrdt at saa for rette er sagt, det beviise vy met woris signeter nedenn wndertrychte.

Datum vt supra.

(1) Den generelle regel i Christian IIIs åbne br. 31. juli 1542 (Da. Mag. 3. rk. VI.350), hvorefter vornede, der i 1542 upåtalt havde boet 3 år i en købstad, var fritaget for at deles til stavns, kunne ikke påberåbes under nærv. sag, da sagsøgte ikke i 1542 havde ophold i en købstad, og da købstæderne ifl. denne bestemmelse efter det nævnte år ikke måtte indtage flere vornede. – (2) Landsbyen Frølunde i Tårnborg s., Slagelse h. (tidl. Flakkebjerg h.). – (3) Flakkebjerg h. blev først ved reskr. 10. marts 1819 delt i Øster- og Vester-Flakkebjerg h. – (4) Landsbyen Vemmeløse i Gimlinge s., Vester-Flakkebjerg h. – (5) Ordet findes ikke i forlægget. – (6) Hovedgården Gunderslevholm i Gunderslev s., Øster-Flakkebjerg h. – (7) Ordene *lydendis wed sin menning*, der kort efter gentages, skal formentlig udgå her. – (8) Christian IIs privilegier af 18. maj 1518 (DgK III.193). – (9) Privilegiet har ikke udtrykket *barnfødt y Sielandt*, men *andenstedt barnfødde end der i byen*. Vornedskabet – den forpligtelse, der påhvilede den mandlige bondebefolkning i det sjællandske retsområde (Sjælland, Lolland, Falster, Møn og Bogø) til at forblive på det gods, vedkommende var født på, og til på forlangende at overtage en gård el. et hus i fæste – opstod uden egentlig lovhjemmel i slutningen af det 14. årh., jf. Eline Gøyes Jordebog.96 (1395) og Rep. 1. rk. nr. 4317

(1400) og nr. 5102 (1410), og den første lov, der hentyder til vornedskabet, er Lollands vilkår af 1446 § 11. Den i Tyskland anerkendte sætning, at byluften gør fri (*Luft macht frei*, jf. Hübner, Grundzüge.102f.), ɔ: at en persons ufrihed ophørte, når han blev borger i en by, trængte i det 13. årh. ind i dansk ret, jf. Slesvigs stadsret (ca. 1200–50) § 77 (DgK I.15) og søgtes senere anvendt på vornede. Dette stødte på modstand fra godsejernes side, og ved kgl. åb. br. 31. juli 1542 (Da. Mag. 3. rk. VI.350) anerkendtes den kun for vornede, der da havde boet i 3 år i en købstad, og købstæderne forpligtede sig til ikke at indtage flere, der ikke i minde var skilt fra deres herskab. Ifl. DL 3–14–13 kunne den vornede, der i 10 år upåtalt havde været bosat i en købstad, ikke deles til stavns. Formelt blev vornedskabet først ophævet ved fdg. 21. februar 1702, jf. Matzen, Privatret I.10ff., Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.476ff.

547 Rettertinget 31. maj 1586 (København)

En mand, der havde tilegnet sig en andens kalv og sigtet ejeren for at have stjålet den og truet ham med sag på liv, ære og velfærd, idømtes 3 marks bøder og til at være den ugild mand, han ville gøre den anden til.

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.7r (findes yderligere i 3 hss.[1]).

Wy, Fredrick &c., giørre alle witterligt, at aar 1586, thennd 31. maij, paa wort retterthinng paa wortt slott Kiøbnnehauffnn, neruerrendis oß ellschelige Niells Kaas[2] till Torrupgaardt,[3] wor cantzeler medt alldt raadit for oß vor schichett Joen Anderßenn vdy Toffthe[4] paa thend ene och haffde med wor steffning for oß wdj rette steffinndt oß ellschelige Corfitz Lauritzenn[5] till Østrid,[6] wor mand, thiennere och landtzdommere vdj Nørrehallanndt,[7] paa thend anden siide for en dom, hand nogen thid siden forleden till Nørrehallandtz landtzthing dømpt och affsagt haffuer emellom hannom paa thendt ene och en wedt nauffn Anders Lauritzen i for^ne^ Toffthe paa thennd anden side, wdj huillchen hans dom hand haffuer wedt magt funden en herritzthinngs dom aff Hemble herritzthing[8] vdgiffuet, ther vdinden hannom tillkienndis thiuff sagh for en kallff, som for^ne^ Joen Anderßen kiennde sig wedt och beschyllthe for^ne^ Anders Lauritzen forre, at hand schulle haffue hannom thend welldeligenn fra thagit, och ther forre dømpt for^ne^ Joen Anderßen till sin iij mk. for ran epter lougenn.[9]

Sammeledis haffde hannd vdj rette steffnnt for^ne^ Anders Lauritzenn for samme dom, hannd offuer hannom forhuerffuitt haffuer.

Och berette for^ne^ Joen Anderßen, at hannd for nogen thid forleden sidenn haffuer mercht[10] och gilldit en kallff, som hand formenthe sin egen att werre. Och ther hand fornam, att for^ne^ Anders Lauritzen haffde mening, at thett wor

hans kalff, schall hannd haffue ladit Anders Lauritzen beschiche[11] med dannemendt och tillspurdt, om hans wedtkienndis samme kallff. Tha schall hannd iche haffue till wiße[12] wille kienndt sig rettighed till samme kallff, men schulle haffue sagt, at hanns kallff wor størrer end thend, som Joen haffde mercht, och ther epter till thinnge først widtnißbyrdt om samme kallff och sig thend till wundit met grannder och naboer, som hannd meen med wrette.

Huor emod Anders Lauritzenn gaff forßuar, at orßagenn, huorforre hand iche paa thennd thid wille bekiennde sig samme kallff, wor thenne, at Joen Anderßen haffde thend hannom affmercht[13] met sit merche, formenthe sig therforre epter lougen att wille tillwinde sig thennd till thinnge.

Ther emodt berette for^{ne} Corfidtz Lauritzen, at hannd haffde bekommett wor schrifftelig beffallinng[14] at schulle kallde en sagh for sig wdj rette emellom for^{ne} Joen Anderßen och heritzfuogdenn aff Hemble herritt for en dom, hannd dømpt haffuer offuer for^{ne} Joen Anderßen, huillchen dom bemellde wdj sin besluttellße Joen Anderßen at suare for thiuff sagh, forthj hannd haffuer tillsagt Anders Lauritzen att haffue thagit och rannitt hanns kallff som en thiuff och wille lade hannom therforre hennge offuer andre thiuffue, huillchen dom[15] och sententz hannd haffuer sellff affsaugt, therforre bør thend att lide sellff och vndgiellde, vdenn sagwolderenn hannom benaade will. Och epter at Corfitz Lauritzenn haffuer epter wor beffallinng indkallidt sagenn for sig vdj rette och wille epterkomme wor beffallinngh, haffuer hannd dømpt i sagenn, formenenndis sig vdi ingen maade at schulle haffue giort for^{ne} Joen Anderßenn nogenn wrett, huilchen landtzthinngs dom for oß wdj rette laugdis, vdgiffuenn paa Wardbiergs[16] lanndtzthinng a° 1585, thennd 13. iulij, lydenndis eblant andet vdj sin beslutning, at epterthij for^{ne} Joen Anderßen iche haffuer kundet sig louglig vndschyllde, at hand io haffuer kienndt sig fulld och fast wedt Anders Lauritzenns kallff, och thend thid haffuer ladet merchit och gilldit vdenn dom och beuißning emodt hans ja och samtøche, som met manngfolldige widtnnißbyrdt beuißis at haffue werrit Anders Lauritzens, och sig thennd till thinge lougligenn tillwundit, och iche Joen Anderßen kand fellde eller driffue[17] for^{ne} widtnnißbyrdt, jche heller nogen windiß follch kannd førre sig ther med renße och forclare, dißligeste epterthj for^{ne} Joen Anderßen haffuer stanndit epter[18] at wille forchrenncke[19] Anders Lauritzen paa liff, ære och wellfart och tillsagt hannom at haffue rannitt och thagit hanns kallff fran [hanom][20] som en thiuff, som føer er omrøert, och hannd thet iche fulldriffue[21] kanndt, iche heller wille benegthe sine ordt till thinnge, therforre er vdj lougen fordeltt och forwunden. Och epter slige

berørde leilighedt kand hand iche kiende for^{ne} thingfogedtz och hanns medtføllgeris wlempe ther wdj eller nogen tillfalldt[22] eller orsagh [thenom][23] therforre at kunde fellde. Sammeledis epterthj Joen Anderßenn haffuer tillsaugdt Anders Lauritzen schienndtz ordt, hans ehre och mandermaall[24] anliggennde, widste hanndt iche andit for rette at finde, end for^{ne} Joen Anderßen bøer io sine iij mk. emodt konningen och bonden at bøde for ran epter lougenn[25] och werre thennd samme wgiild[26] manndt, som hand wille giort Anders Lauritzenn till,[27] som samme dom lanngt widere medtfører och indeholder.

Tha epter tillthall, giennßuar, breff, beuißning och thennd sags leilighed, och epterthj wj befinnder endelig dom at werre gangen først till herritzthinng och siden, ther sagenn er indsteffnnidt till landtzting epter wor beffallinng, ther i ligemaade at werre dømpt, och herritzfougedenns dom ther med bekrefftiget, och for^{ne} Joen Anderßen vdj ingen maade for samme sagh sig kand forclare,[28] enthen med breff, segell eller leffuendis røst, kunde wj iche kiende for^{ne} lanndtzdommeris wlempe at haffue wforrettit for^{ne} Joen Anderßen med samme sin vdgiffne dom, men for^{ne} landtzthings dom att bliffue wedt sin fullde magt.

Datum vt supra.

(1) Disse synes at være afskrifter af HDDomb. De har vel kongens fulde titel, men ikke navnene på alle dommerne og ej heller rigskanslerens attestation. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Landsbyen Tofta i Lindberg s., Himle härad, Hallands län. – (5) Corfitz Lauridsen Rosengiedde (d. 1589) til Østerø, 1575–89 landsdommer i Nørre-Halland. – (6) Hovedgården Østerø (Öströö) i Dagsås s., Faurås härad, Hallands län. – (7) Ved kgl. åb. br. 27. august 1589 (CCD II.546) blev Nørrehallands og Sønderhallands landsting forenet til ét med tingsted i Falkenberg. – (8) Himle herredsting. – (9) SkL 167, jf. ASun 107, fastsatte 3 marks bod for håndran. – (10) forsyne med ejermærke. – (11) afæske erklæring (Kalk. I.169a bet.6). – (12) med sikkerhed (Kalk. IV.845b bet.2). – (13) forsyne med nyt eller andet ejermærke. – (14) Kendes ikke. – (15) ranet, stjålet (Kalk. III.553b, OdS XVII.896). – (16) Købstaden Varberg i Hallands län. Varbergs landsting er Nørrehallands landsting. – (17) gendrive (Kalk. I.385b bet.5). – (18) stræbt efter (Kalk. IV.104a bet.12). – (19) skade, ødelægge (Kalk. I.649a bet.1). – (20) Mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (21) bevise (Kalk. I.800b bet.3). – (22) Anledning (Kalk. IV.352a bet.4). – (23) Mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (24) retlig troværdighed (Kalk. III.26b bet.2). – (25) SkL 158, ASun 94. Jf. JL II.108 og Thords art. § 94 samt flere stadsretter. Ifl. RR § 7 skulle den, der på tinge ubeføjet sigtede en anden for et retsstridigt forhold, bøde 3 mark til den forurettede og 3 mark til kongen og derhos være mindre mand (Da. Mag. 3. rk. I.181; DdR 147, 176). – (26) ærløs, spec. om person, hvis vidnesbyrd ikke har gyldighed, og som ikke har ret til at vidne imod andre (OdS XXV.956 bet.1). Udtrykket findes endnu i DL, se 1–24–13. – (27) Om talionsprincippet med hensyn til infamien se Viborg landstings domme 1433 (I nr. 8), 8. november 1483 (I nr. 30), rettertingsdomme 10. august 1561 (GdD I.290f.), 13. juni 1571 (Da. Mag. 3. rk. I.201f., 3. rk. III.172), 12. juni 1572 (GdD III.149ff.), 28. juni 1591

(ib. IV.251ff.), 31. maj 1596, 9. oktober 1599 (Secher, Rettertingsdomme I.255ff.). Princippet optoges mange steder i lovgivningen, f. eks. fdg. 1. september 1525 om klædedragt m. v., artikler for Visborg 1. juli 1561 (CCD I.166), Frederik IIs gårdsret 1562 § 14 (CCD I.189), jf. også DL 6–21–3. Princippet skyldes påvirkning fra kanonisk ret, jf. Decr. caus. II qu. c 2, 3 og 5. – (28) oplyse (Kalk. I.646b bet.1).

548 Rettertinget 1. juni 1586 (København)

Rettertinget stadfæster Viborg landstings domme af 3. og 17. juli 1585,[1] *hvorved et gældsmellemværende mellem to parter fandtes endeligt afgjort ved en gennem mægling istandbragt overenskomst mellem parterne. På rettens forbøn frafaldt de indstævnte krav på kost og tæring efter recessen.*

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.14r (findes yderligere i 2 hss.[2]).

Wy, Friderick &c., giøre alle witterligt, at aar 1586, thennd j. dag junj, paa wortt retterthinng paa wortt slott Kiøpnnehauffnn vdj wor egenn neruerrelße, offuerverrenndes oß elschelige Niells Kaas[3] thill Torrupgaard,[4] vor canntzeler, medt alldt raadit vnderthagendis Chresten Schiell[5] for oß wor schichett Otte Dücher,[6] borgere vdj wor kiøbstedt Aallborrig, paa thennd ene och haffde [hidt][7] medt wor steffning for oß vdj rette steffnndt Thønis Ballchkennborg,[8] borgere ther sammestedtz, paa thend anden side for en dom,[9] hand nogen thid sidenn forledenn haffuer werrit medt at forhuerffue till Wiburg landtzthinng emellom hannom och oß ellschelige hederlig mand her Chrestenn Steffennßen,[10] sogneprest till Scj: Bodells kirche[11] vdj Ollborrig, her Peder Finde,[12] borgemester, och Lauritz Huusum,[13] raadtmand ther sammestedtz, paa thennd ene och hannom paa thennd anden side, huorvdinden landtzdommerne och nogle andre flere gode mendt haffuer affsagt, at the icke widste emodt the contragtz winde at sige, ey heller thet magteløes at dømme, som for^ne^ her Chrestenn Staffenßen, her Peder Findt och Lauritz Huußum wundit haffuer for Friderich Christennßen,[14] borgemester, och nogle andre af raadit vdj for^ne^ Ollboriigh om en contract, som the siger thennom schulle werre emellom gangen om nogen gielld, som thennom haffuer emellom werrit, endog hand siger sig samme contract iche att schulle haffue giort eller beuillgett, ey heller thet medt sit breff eller segell schulle haffue bekreffthet.

Sammeledis haffuer for^ne^ Otte Dücher medt wor steffning vdj rette steffnnt oß ellschelige Christen Schiell[15] till Fußinngøe,[16] wor mannd och raad, Mallthj Jenßen[17] till Hollumgaardt,[18] lanndtzdommere vdj wortt landt Nørre Jüdt-

lanndt, Erich Løche[19] till Schouffgaardt,[20] Jeßper Nillßen[21] til Bygum[22] och Ander[s] Rytter[23] till Kabell,[24] worre mendt och thiennere, for en dom,[25] the nogen thid siden haffuer vdgiffuenn till Wiburg lanndtzthinng emellom hannom paa thend ene och for^{ne} Thønis Ballchenborgh saa och for^{ne} her Chrestenn Staffenßen, sogneprest, her Peder Findt, borgemester, och Lauritz Huußum, raadtmandt ther sammestedtz, paa thend anden siide, som lyder vdj thennd samme miening som thend forrige steffning vden alleniste, at the nogen widtnißbyrdt wedt magt haffuer dømpt.

Och for oß vdj rette møtte for^{ne} Thønis Ballchennborgh och berette, huorledis at for^{ne} Otte Dicher och hannom schall werre gangen en contract emellom, epter att the paa begge sider haffuer theritz sag fran retten opthagit och till dannemendt indsatt, och epter att for^{ne} Otte Dicher epter for^{ne} contractz lydellße wor fyllist giortt baade meth kramware saa well som medt panthe gaarde och boeder, for hues rest hand epter stoed, haffuer hand siden willet sig thend contragt franslagit,[26] huorforre hand nødis till samme sag till Wiburg landtzthing at indsteffne. Och ther schall werre gangen endelig dom, huilchen hand for oß vdj rette laugde, vdgiffuenn anno 1585, thennd 3. dag july,[27] aff for^{ne} Mallthj Jennßenn, Mouritz Stygge[28] medt andre godemennd, lydenndis vdj sin beslutning och endelig mening, at the iche wiste andet ther om at sige, end for^{ne} Otte Dücher er io pligtig samme contract att hollde och epterkomme, som thet sig bøer, som samme dom langt widere vdj sig sellff medtførrer och jndhollder; och epter at for^{ne} Otte Dücher fornam, att samme dom wor hannom emod gangen, haffuer hand siden till for^{ne} Wiburg landtzthinng indsteffnntt for^{ne} her Chrestenn Staffenßen, her Peder Findt och Lauritz Huußum for theritz widtnißbyrd, the for Frederich Christennßen, borgemester vdj Ollborrig, och nogle aff raadit ther sammestedtz wundit haffuer om for^{ne} contractt, thennom wor emellom gangenn.

Och er møtt vdj dagh for oß for^{ne} her Chrestenn Staffennßen medt andre hanns medtbrødre och berette, at theritz widtnne schall werre samme thid medt landtzthings dom bekreffthigett, huilchen dom the for oß vdj rette laugde, vdgiffuen anno 1585, thennd 17. dag julij,[29] aff for^{ne} Mallthj Jenßen medt andre godemenndt, lydendis vdj sin mening, at epterthj thet findis i for^{ne} Thønis Ballchennborgs regenschaffs bog strax clarligenn indtschreffuit, huorledis for^{ne} Otte Dücker och hanns forenning haffuer werrit, och samme bog och for^{ne} contrachtz winde findis at komme offuer ens och till samme contrags bekrefftning at werre schett, haffuer for^{ne} Otte Dücher strax paa fersche foedt kramguodtz aff for^{ne} Thønis Ballchennborgh for en stoer sum

peningh opborridt, och for hues resterete och tillbage stodt till it vnder pannt[30] haffuer for^{ne} Otte Dücher for^{ne} Thønis Ballchenborgs steenhus och kramboe strax till sig annammet, och for^{ne} Otte Dicher ther medt contractenn indrømpt, indgaaidt och wedtthaget haffuer; dißligeste epterdj for^{ne} Otte Dücher sellff ther tillstaaid haffuer sig at haffue werre tillthrenngt samme contract att giøre aff thennd orßage, wort breff schulle werre vdtgangit hannom slig ware, som Thønis Ballchenborg bekom for sin gielld, at schulle annamme, saa ther aff nochsom forstaais aff hans egen mundhelldt[31] och for^{ne} breffue, hand nu sellff fremlagt haffuer, for^{ne} contract gangen, giort och widthagne at werre; vdj ligemaade epterthj och giøris beuißlig medt for^{ne} landtzthinngs dom iche at haffue werrit orßage for^{ne} contract magtesløes at dømme, tha widste the epter saadan leiglighedt iche emodt for^{ne} contracts winde at sige, ey heller magtesløes at dømme, som thend dom widere formellder.

Ther emod berette for^{ne} Otte Dücher først till thend første dom, at hand schall medt thennd werre dragen fran Ollborrig bythinng, och ingen dom ther schulle werre gangen, formenthe sig ther medt at werre scheedt wrett. Vdj ligemaade gaff hannd tillkiennde om thend siste dom, at the widtnnißbyrdt, som haffue wundit om samme contract, schulle werre hanns steffaders[32] egen suogere, som schulle werre willige; menthe [thennom][33] therforre iche at kunde komme hannom till schaade.

Huor emodt for^{ne} Mallthj Jenßen gaff forßuar paa sine egne och the andre godemendtz wegne, som medt hannom dømpt haffde, att the for^{ne} theritz vdgiffne domme wille werre bestenndige, och ingen at kunde widne wdj nogen sagh vden the, ther hoes warre och affuiste,[34] och forsaae[35] sig, at hannom ingen vrett vdj for^{ne} theritz domme at werre wederfarit. Och satte vdj rette, om hand iche wor thennom kost och therring pligtig.

Medt flere ord, thennom emellum wor.

Tha epter tillthalle, gienßuar, breff, beuißningh och thennd sags leiglighedt, och epterthj wy befinder thuennde endelige lanndzthings domme at werre gangen vdj samme sagh, och iche for^{ne} Otte Dücher haffuer hafft for oß enthen breff eller segell, huor medt hannd samme domme kunde emodt sige, saugde wy ther paa saa aff for rette, att for^{ne} domme bør wedt theritz fullde magt at bliffue, och haffuer for^{ne} Mallthj Jenßen saa och the anndre godemendt vdj samme dom werrit haffuer for wor forbønn schylldt epterladet, hues kost och therring hand thennom epter recessen[36] pligtig kunde werre.

Datum vt supra.[37]

(1) Se ovf. nr. 532 og nr. 535. – (2) Disse er formentlig afskrifter efter dombrevet (el. afskrift deraf), da de har kongens fulde titel, navnene på de dømmende rigsråder samt rigskanslerens attestation. – (3) Se 492.1. – (4) Se 492.2. – (5) Se 497.47. Han er ikke dommer, da han er medindstævnt, se ndf. Herefter har RA Hss V B 16 nr. 281: Peder Munck till Estuadtgaardt, wor ammerall, Jørgenn Rossenkrandtz till Rosenholm, Christoffer Walchendorff thill Glorup, wor rentemester, Sten Brade till Knudtztrup, Jørgen Skram till Thiele, Manderup Parsbierig till Haggesholm, Erickh Hardenberg till Mattrup, Hack Wlffstandt till Hickebierg, Anders Byng till Smidtstruppe, Henrich Bellow till Spøttrup, Axill Gyllenstierne till Lyngbygaardt, Coruidtz Wiffert till Nees, Absalon Giøe thill Kielstrup, Jacob Lerfeldt [fejlskrift for: Seefeld] till Wisborg, Henrik Brade till Widtschiøffle, Brede Rantzow till Rantzouholm, Albritt Fris till Haritzkier och Arildt Huitfeldt thill Oddersberg, Danmarckis riigis cantzler, wor troe mendt och raadt. – (6) Se 532.24. – (7) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter RA Hss V B 16 nr. 281. – (8) Se 532.23. – (9) Viborg landstings dom 3. juli 1585, se ovf. nr. 532. – (10) Christen Stephansen (d. 1599), 1563–73 sognepræst for Als menighed (Hindsted h., Viborg stift), 1573–99 sognepræst ved Ålborg Budolfi kirke. Jf. Jyske Saml. 1. rk. V.80. – (11) Domkirken (St. Budolfi kirke) i Ålborg. – (12) Peder Finde var 1557–86 by- og rådhusskriver i Ålborg, 1579–85 rådmand ssts., jf. P. C. Knudsen, Aalborg Bys Historie I (1931).162, 166; han nævnes ikke her som borgmester. Han synes at have været gejstlig, da han her og i Christen Stephansens årbog (jf. Jyske Saml. 1. rk. V. 68ff.) betegnes med herre-titel. – (13) Laurids Husum nævnes som rådmand i Ålborg 1584, afsattes s. å., men var 1591–95 på ny rådmand ssts., jf. P. C. Knudsen, Aalborg Bys Historie I (1932).110, 162. – (14) Frederik Christensen (d. 1616) blev 1579 rådmand i Ålborg og var fra 1580 til omkr. 1614 borgmester ssts., jf. P. C. Knudsen, op. cit. 159, 162. – (15) Se ovf. note 5. – (16) Hovedgården Fussingø i Ålum s., Sønderlyng h. – (17) Se 502.3. – (18) Se 502.4. – (19) Se 535.7. – (20) Se 535.8. – (21) Se 535.9. – (22) Se 535.10. – (23) Anders Rytter (d. omkr. 1618) til Kabbel. – (24) Hovedgården Kabbel i Nørlem s., Skodborg h. – (25) Viborg landstings dom 17. juli 1585, ovf. nr. 532. – (26) skille (sig ved) (OdS V.1185). – (27) Se ovf. nr. 532. – (28) Se 502.5. – (29) Se ovf. nr. 532. – (30) Der tales om underpant, selv om panthaveren straks fik besiddelsen. – (31) Udsagn, vidnesbyrd (Kalk. III.144b). – (32) Efter formuleringen synes Tønne Balchenborg at være blevet gift med Otte Dyckers moder. Tønne Balchenborg var gift med Anne Hansdatter, datter af borgmester i Ålborg Hans Lambertsen, og der foreligger intet om, at hun tidligere skulle have været gift med Johan Dycker, Otte Dyckers fader. Der foreligger ej heller noget om, at Tønne Balchenborg skulle have været gift med Johan Dyckers enke. – (33) Forlægget har ved fejlskrift *hannom;* rettet efter RA Hss V B 16. – (34) vidste (besked) (Kalk. I.36b). – (35) havde tillid til, stolede på (Kalk. I.690a bet.4). – (36) Jf. reces 13. december 1558 § 8, stk. 3. – (37) Afskrifterne tilføjer: Nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldio Huitfeldio, justitiario nostro dilecto.

549 Rettertinget 2. juni 1586 (København)

En landstingsdom, hvorved en mand var dømt for ulovlig adkomst til noget honning, stadfæstes af rettertinget, da den domfældte ikke rettidigt kunne præstere et tilbudt edsbevis.

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.32r (findes yderligere i 3 hss.[1]).

Wii, Frederick etc., giørre alle witterligt, at aar 1586, thennd 2. junij, paa wort retterthing paa wortt slott Kiøpnnehauffnn vdj wor egen neruerelße, offuer-uerrendis oß elschelig[2] Niells Kaas[3] till Torrupgaardt,[4] wor canntzeler, (medt allt raadit) for oß wor schichett Johann Eßpernßen vdj Schouffbye[5] vdj Hallemstedt herritt[6] paa thennd ene och haffde medt wor steffning for oß vdj retthe steffintt oß ellschelige Biørnn Knudtzen,[7] wor mannd, thiennere och lanndtzdommere vdj wort land Synderhallanndt, [paa thenn anden siide][8] for enn dom, hand nogenn thid forledenn till Synnderhallandtz landtzthing dømptt och affsagt haffuer och ther vdinden wedt magt funden en fempthenn mendtz dom offuer hannom till Hallmstedt herritzthinng vdgiffuett for noget honing, hand wor beschyldett forre med nogen anden vlougligenn at werre adkommen, ther vdinden och wedt huillchenn hanns dom [hannd][9] meen sig att werre scheett wrett.

Dißligeste haffde hannd vdj rette steffinndt for^{ne} xv mennd for samme landtzthings dom, the forhuerffuit haffue.

Sammeledis haffde for^{ne} Johann Eßpennßen for oß vdj rette steffnndt Børge Suenndtzen vdj Aggerbech[10] for for^{ne} xv menndtz domb, hand offuer hannom haffde forhuerffuit, huilchen dom Aage Oellßen,[11] fordum landtzdommere vdj Synderhalland, stadfestid haffuei wed thuennde sine domme.

Och berette for^{ne} Johan Espenßen, att hanns widtnnißbyrd, hand haffde vdj samme sag, iche motte indførris vdj hues domme, som Aage Oellßen vdgiffuet haffde, ther forre indsteffinnde hannom for worre forordnede raadt at forhøre sager vdj Lund i Schaanne a^{o} 77 och ther bleff tillfunden[12] att kalle sagen for sig igen och lade indføre begie theritz widtnnißbyrd, huillchett hand beklager iche att werre scheet, therforre meen sig at werre scheett forkortt.

Tha er møtt for oß for^{ne} Biørnn Knudtzen och gaff tillkiennde, at epter affganngne Aage Oellßen er fran Lund hiemkommen, haffuer hand hafft sagenn igen for sig vdj rette och ther vdtinden paa thet nye dømpt, som schall findis clarligen vdj thinngbogen indschreffuen, och er medt dødenn henrøgt,[13] saa hand samme sin domb iche kunde forßegle, dog thennd schall findis schreffuen och lige samme dom som tillforne, forthj at for^{ne}[14] Johan [Eßpennßen][15] tillforn haffde wunditt it och nu wille winde it andett. Och epter at for^{ne} Biørn Knudtzen er kommen vdj thend beffallinngh igien, haffuer hand forhuerffuit wor messiue breff[16] till hannom at schulle paa thet nye dømme vdj samme sagh och dømpt samme xv menndtz dom wedt magt. Och beretter, at hannd sellff schall haffue tillbødit at wille gannge sin loug[17] for samme sag

med xxxvj menndt gillde[18] och geffue,[19] som for oß vdj dag bleff beuist att haffue giort for worre forordnede at høre sager paa Wardbierigs slott,[20] som for^{ne}[21] Hach Wllffstanndt[22] ochsaa i dag for oß bestoedt, och hannd iche schall haffue thet fulldgiort och eptherkommit, och men ochsaa hannom iche at werre thend mand, samme loug kannd fulld driffue.[23] Sette therforre vdj rette, om hanndt iche for samme hans tillthalle bøer angerløes at werre och igenngiffue hannom hans kost och therring saa well som the xv menndt, hannd steffnnd haffde.

Medt flere ord, thennom emellom forløb.

Tha epter thennd sags leiglighed, och epterthj samme sagh med for^{ne} Johann Espernßen haffuer først werrit for xv mendt, och ther er hannom dom emodt ganngenn, siden haffuer affganngne Aage Oellßen, paa thend thid landtzdommere vdj Synderhallannd, samme xv mendtz dom thuende gannge stadfest, och epter at thend landtzthings dom er indsteffnnid for worre forordnede att forhørre sager vdj Lund, och paa thend thid er for gott anßeett, at landtzdommeren schulle kallde sagen for sig igen och lade indføre begges theritz widtnißbyrd, huillchett ochsaa scheett er, endog samme dom iche er bleffuenn beseglidt, for Aage Oellßenn bleff ther kort epter med døden henkallidt, meden thend vdj thingbogenn schall werre indschreffuen, och samme xv mendtz dom med samme dom ochsaa bekrefftigett, och for thet fierdie vdj ligemaade er for^{ne} xv mendtz dom aff Biørn Knudtzen, nu landtzdommere, wedt magt[24] dømpt, och for altt[25] epter at hand for gode mendt schall haffue tillbødit att wille gaae sin loug, och iche thet fullddriffue kunde vdj tillbørlig thid, men er vdj saa maade bleffuenn lougfelldig,[26] bleff ther paa saa affsagt for rette, at for^{ne} lanndtzdommere med samme sin dom ingen vrett at haffue giortt for^{ne} Johan Espernßen, men hand saa well som for^{ne} xv mend for for^{ne} steffining och Johan Espenßenns tillthalle quitt och angerløes at werre.

Datum vt supra.

(1) I disse, der formentlig er afskrifter efter HDDomb, er dommen dateret 22. juni. – (2) Herefter udstreget i forlægget *oß*. – (3) Se 492.1. – (4) Se 492.2. – (5) Landsbyen Skogsby i Kvibille s., Halmstad härad, Hallands län. – (6) Halmstad härad. – (7) Bjørn Knudsen Maaneskjold (d. 1595) til Ettrup (Tönnersjö härad, Hallands län), 1575 landsdommer i Sønder-Halland, 1589 tillige i Nørre-Halland. Han var 2. gang gift (1584) med Bodil Axelsdatter Baden (d. 1630), der var enke efter nedenn. landsdommer i Sønder-Halland Aage Olufsen Gere (d. 1578). – (8) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (9) Forlægget har ved fejlskrift *hanns;* rettet efter GkS 1140,2°. – (10) Gård i Skogby i Kvibille s., Halmstad härad, Hallands län (Kr. Sk. I.336). – (11) Aage Olufsen (Olsen) Gere (d. 1578) til Dömmestrup (Höks härad, Hallands län), nævnes 1568 som landsdommer i Sønder-Halland. Om hans enke se ovf. note 7. – (12) De tilforordnede råders dom kendes

ikke. – (13) revet bort (OdS VII.1197 bet.3). – (14) Forlægget har kun *for*. – (15) Navnet mgl. i forlægget, hvor plads er ladet åben til indføjelse af navnet. Rettet efter GkS 1140,2°. – (16) Et *missive* er en (kgl.) skrivelse til en (el. flere) enkeltpersoner (modsat åbent brev (patent), der er stilet til en større almenhed uden nævnelse af adressaternes navne). Det her nævnte missive kendes ikke. – (17) *gannge sin loug:* aflægge sin ed (Kalk. II.723a, jf. 12a bet.3). – (18) vederhæftige (Kalk. II.37a bet.1). – (19) gyldige (Kalk. II.119b). Forb. *gillde och geffue* alm. i datidens sprog. – (20) Varberg slot i Halland. – (21) Hak Ulfstand har ikke været nævnt i det foregående, men i det orig. dombrev har han været nævnt, da han som rigsråd har deltaget i pådømmelsen, jf. ovf. *medt allt raadit*. – (22) Se 497.29. – (23) udføre, gennemføre (Kalk. I.800a bet.1&2). – (24) Herefter udstreget i forlægget: *funden*. – (25) fremfor alt (Kalk. I.586a bet.2). – (26) dømt (Kalk. II.725b).

550 Rettertinget 2. juni 1586 (København)

Rettertinget stadfæster Malmø bytings dom af 5. februar 1585[1] *hvorved et af en gift kvinde meddelt delvist arveafkald kendes gyldigt.*

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.23v (findes yderligere i 1 hs.[2]).

Wii, Frederich, &c., giørre alle witterligt, at aar 1586, thennd 2. dagh junj, paa wort retterthinngh paa wort slott Kiøpnnehauffnn wdj wor egenn neruerrelße, offueruerrendis oß elschelige Niells Kaas[3] till Torrupgaard,[4] wor canntzeler, medt allt raadit vndertagendis Corfitz Wiffert,[5] for oß wor schichet Balltzer Friich,[6] borgere vdj wor kiøpsthed Mallmøe, paa thend ene och haffde med wor steffning for oß wdj rette steffnndt oß ellschelige Hanns Sucherbager,[7] raadmand ther sammestedtz, for en dom,[8] hand forhuerffuit haffuer, wdj huilchenn dom[9] hand er tilldømpt hallffparten vdj en arffue epter en contragt, som er gangen Jacop Pederßen och hanns høstrue emellom, huillchenn arffue for^{ne} Balldtzer Friich meenner sig arffueligen at werre tillfalldenn epter hans høstruis søster, affganngnne Ane Jacop Perßenns, huillchen dom hand mener iche retferdeligenn dømpt at werre.

Tha er møt for oß wdj dagh oß ellschelige Corfits Wiffert [til Nes][10] saa och nogre aff borgemestere och raadmennd wdj Mallmøe saa well som for^{ne} Hans Sucherbager och gaffue tillkiennde, først for^{ne} Corfidtz Wiffert och borgemester och raadt bekiennde at haffue dømpt en dom epter wor beffallning, huillchenn the wille werre bestenndige och forsaae[11] thennom till medt samme thieritz vdgiffnne dom ingen wrett att haffue giort for^{ne} Balldtzer Friich, huillchenn dom strax for oß vdj rette laugdis, vdgiffuenn paa Mallmøes raadhuus aff for^{ne} Corfitz Wiffert, borgemester [och][12] raadt och Jørgen Jenßen, wor byefuogidt, lydenndis vdj sin beslutningh, at epterthj Jacop Pe-

derßenn och hanns høstrue Ane sellffue och begge thieritz arffuinngers rette lauge werrige och barnne munndt[13] paa begge siider haffue samthøcht och medt forßeglidt, thet[14] Jacop Pederßen och hans høstrue huer ander haffde giffuet thieritz hallffue hoffuidtloedtt,[15] och Marenne Oluff Schinnders iche haffuer jllidt[16] eller klagit ther paa, huerchenn ther hun sadt i sit encheseede wedt thu aars thid, iche heller Balldtzer Friich, sidenn hand fich hinde till høstrue, førrenndt at arffuen er thennom franfallden, saa och Balldtzer Friich iche kunnde beuiße eller haffde noget emodt adt legge, huor medt hannd samme contract och[17] gaffue breff kunde forchrennche. Thj sagde the ther paa saa aff for rette, att Hanns Sucherbager paa sin høstruis wegnne, Jacop Pederßens arffuinngh, bøer at nyde och behollde thend hallffue hoffuidlodt, som epter for^{ne} Jacop Pederßenns høstru fallden er epter forbemellthe contract och gaffue breffs lydellße. Men therßom Balldtzer Friich formener sig, at hanns høstrue, Marenne Olluf Schinnders,[18] haffuer lidt nogen schade for samme contract, tha hannom at thalle Oluff Schinders arffuinge till ther forre, och thennom at gaae ther om emellom, hues loug och rett er, som thend dom widere formellder. Och sette for^{ne} Corfitz Wiffert wdj alle rette, om hannd medt rette kannd haffue sig att beklage medt samme domb att werre scheett wrett eller forkort.

Ther nest berette for^{ne} Hanns Sucherbager, at for^{ne} Balltzer Friich schall offenntligh paa Mallmøes raadhuuß haffue sagdt och berett, at thett contracts breff samme arff anligendes er, schulle iche lougligenn werre giortt, men adt thet suigagtig schulle werre adkommitt. Saa haffuer hand wdj dag hafft for oß for^{ne} gaffue och contracts breff och formennthe thennom lougligenn at werre adkomne, och hues Balltzer Friich wdj saa maade berett haffuer at werre sagt medt wrette. Begerre at her motte kienndis paa, och thersom hans beretningh fanndtz wsanddrue [att werre],[19] at hannd tha motte bekomme offuer hannom saa megit, retten kunde sig begiffue.

Ther emodt for^{ne} Balldtzer Friich gaff forßuar, at hans høstrue schulle haffue benegthit samme breff wdj hindis leffuendis liff, at hun thet alldrig medt willge eller widschaff schulle haffue samthøct medt mere, hand vdj en schrifftelig berethninng haffde forfattet och iche for rettenn oplest och her wnødigt at indføre, menn gaffs tillkiennde, at for^{ne} Balldtzer Friich wor saa gott som en fremmit mandt at thalle ther paa, thj at thend thid, for^{ne} forhanndling om thet gaffue guodtz bleff giort, haffde Marenne Lauritz daatter en anden mand wedt nauffn Oluf Schinder, huillchenn haffde børn medt hinde, och the begge wdj thieritz leffuenndis liff haffue samthøcht samme gaffue breff, och nu

schall for^{ne} begge thierritz børn leffue, som worre nermer[20] ther paa at thalle end hannd, som er saa gott som en fremmidt mannd ther till. Och menthe, at hand medt wrette forvlempedt megit gott follch, j thet hannd beroffte sig iche at motte wederfaris saa møgit loug och rett begaffs, huor dog ingen hannom wforrettit haffuer. Och sette for^{ne} Corfitz Wiffertt saa och borgemester och raadt vdj alle rette, om hand iche wor pligtig at stannde thennom till rette for thieritz kost och therrinng.

Medt mange flere ordt, thennom paa baade siider emellom forløb.

Tha epter tillthalle, gienßuar, breff, beuißning och thennd sags leiglighedt, och epterdj wj befinder endeligh dom att werre gangen wdj sagenn epter wort breff och beffallning aff for^{ne} Corfitz Wiffertt, borgemester, raadtmendt och byefuogidt ther sammestedtz, och iche for^{ne} Balldtzer Friich haffuer hafft for oß nogenn breffue eller beuiß, huor medt hand kunde for^{ne} dom emodt sige, och ther hoes forfarer, at hand enthen en ringe eller aldelis ingen rett haffuer till at thalle paa samme sagh, epterthj at hanns høstrue, hand haffde, som arffuen schulle werre tillfalldenn, haffuer sellff saa well som hindis forrige manndt, Oluff Schinnder, thennom thendt frann bebreffuit, och the begge haffde børn sammen, huilche endnu leffue, och inthet thall paa samme arff, saugde wj ther paa saa aff for rette, at for^{ne} dom, som for^{ne} Corfitz Wiffert medt borgemester, raadt och wor byfuogidt wdj Mallmøe wdgiffuit haffuer, bøer wedt sin fullde magt at bliffue, och for^{ne} arff at føllge for^{ne} Hans Sucherbager epter for^{ne} dom, gaffuebreff och contractz lydelße.

Datum vt supra.[21]

(1) Se ovf. nr. 523. – (2) Dette (NkS 842,2°) er antagelig afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf), da det har kongens fulde titel, samtlige dommeres navne og rigskanslerens attestation. – (3) Se 492.1. – (4) Se 492.2. – (5) Se 497.37. I stedet for *medt allt raadit ... Corfitz Wiffert* har NkS 842,2°: Peder Munk til Estuadgaard, wor admiral, Jørgen Rosenkrands til Rosenholm, Christoffer Wolkendorp til Glorup, wor renttemester, Steen Brahe till Knudstrup, Jørgen Schram til Thielle, Manderup Parßbiergh til Hagißholm, Erich Hardenbiergh till Mattrup, Hack Vlfstand til Hikebiergh, Anders Bing til Smedstrup, Hendrik Billøe thil Spøtterup, Axel Gyldenstiern til Lyngbygaardt, Absolon Gøye til Kieldstrup, Jakop Siøfeld til Wißborgh, Hendrick Brahe til Widschøffle, Breide Randtzou til Randtzouholm, Chresten Schiel til Fusingøe, Albrett Frieß til Harretskier och Arild Huitfeld til Oddersbergh, Danmarkis rigis cantzeler, worre tro mend och raad. – (6) Se 523.4. – (7) Se 523.6. – (8) Malmø bytings dom af 5. februar 1585 (ovf. nr. 523). – (9) Ordene *wdj huillchenn dom* er i forlægget gentaget, men derefter udstreget. – (10) mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 842,2°. – (11) ventede, havde tillid til (Kalk. I.690a bet.4). – (12) mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 842,2°. – (13) Da udtrykket *barnmynd* havde mistet sin opr. betydning, bruges *barnne mundt* vel her om de ægtefæller, man har fælles børn med, jf. Malmø bytings dom 5. februar 1585 *barnemendt* (ovf. nr. 523). – (14) at (Kalk. I.358a bet.1).

– (15) Når barnløse ægtefæller således disponerer til fordel for den længstlevende, sker det tilsyneladende på den førstafdødes arvingers bekostning, hvis ikke den længstlevendes arving(er) giver afkald ved som her ikke at protestere og kræve hele hovedlodden. 17. marts 1564 (Kanc. Br.) er meddelt kgl. stadfæstelse på en sådan gensidig ordning mellem ægtefæller. – (16) klaget (Kalk. II.382b). – (17) NkS 842,2° har *eller*. – (18) NkS 842,2° har *at Marine Olluf Schinders, for^ne^ Baldtzer Frickes hustruff*. – (19) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 842,2°. – (20) NkS 842,2° har *merre*. – (21) Herefter har NkS 842,2° : Nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldi, justiciario dilecto.

551 Rettertinget 2. juni 1586 (København)

En mand havde søgt og fået borgerskab i Svaneke og havde derefter drevet handel dér. Da han imidlertid ikke som befalet af lensmanden havde fået sit skudsmål fra det sted, hvor han sidst havde boet, var han ved bytinget fradømt sit borgerskab og dømt til at rette for sig med hensyn til told m. v., som han som ikke-borger var skyldig. Byfogdens dom stadfæstedes af landstinget, der dømte den pågældende fredløs. Rettertinget dømte, at den pågældende uretmæssigt havde drevet næring som borger i Svaneke i tiden, indtil han fik sit skudsmål, men kronens krav på told m. v. eftergaves ham og fredløsheden ophævedes. Lensmanden frafaldt krav på kost og tæring; den pågældende måtte selv forhandle med landsdommeren og bystyret i Svaneke om eventuelt bortfald af kost og tæring til dem.

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.26^r^ (findes yderligere i 3 hss.[1]).

Wy, Frederick etc:, giørre alle witterligt, at vdj dag, thend 2. junj ano 86, her paa wort slott Kiøpnnehauffn paa vort retterthing vdj wor egen neruerrelße, offuer[ue]rendis oß ellschelige Niells Kaas[2] till Torrupgaardt,[3] wor cantzeler, och allt raadit vnderthagenndis Hennrich Brade,[4] wor schichett for oß wdj rette Giødertt Baßellmanndt aff wort land Borringhollm paa thennd ene och haffde med wor steffning for oß vdj rette indsteffnndt borgemester, raadmennd och byefuogidt vdj Suaniche [paa thenn anden siide],[5] for at the for nogen thid sidenn forledenn till Suaniche byethinng haffue dømpt hannom fran thet borgerschaff, hannd ther haffde, och tilldømpt hannom at stande oß och kronenn till rette for alld thennd borgerlig friihed, hand haffde brugt och med forminschett wor och kronens tholld och rettighed, sidenn hand haffde werrit tillfunden att hente sit schudtzmaals breff.[6]

Sammeledis haffde hand hiidt steffnntt oß elschelige Peder Hannßen,[7] wor landtzdommere[8] ther paa landit, hans domb, for at hand for^ne^ domb haffde samthøckt och tillmedt stedt fredenn aff hannom.[9]

Dißligeste oß ellschelige Henndrich Brade, wor mand, raad och embidtzmanndt paa wort slott Hammerßhusß, for at hand for^{ne} dom haffde forhuerffuit, och hannom fredløes giortt, huillche domme fremlagdis. Først borgemesters och raadtmenndtz aff Suanniche thieritz [domb],[10] vdgiffuett a° 84, thend 29. aprilis, lydenndis vdj sin mening, for^{ne} Giødertt Baßellmand vdaff oß ellschelige Henndrich Brade, wor mannd och raadt, at werre tillthallidt for, at hannd emod hanns forbudt, giortt a° 81, thennd 14. maij, sammeledis emod oß ellschelige Mogens Giøes,[11] wor mannd och thienneris, som tillforn raade for wort slott Hammershuuß, haffuer brugt borgerlig nerringh som en jndbyggere emod for^{ne} forbudt, hannd schulle bruge nogen borgerlig friiehedt, føer hannd haffde hennt hanns schudtzmaall, huorledis hand haffde schichett sig paa the steder, hand wor frankommen, formennendis hannom pligtig at schulle stannde till rette for, hues tillthall och rettighed aff hanns goedtz, hand thiß midler thidt haffuer vd[før]dt[12] och indf[ør]dt,[13] och thet iche anderledis end som en borgere, iche som en fremmidt haffuer forthollid, huillchen dom medførde hannom thett pligtig at werre. Sammeledis fremlagdis forbemellthe lanndtzdommeris dom, huor wdj hand for^{ne} borgemester och raadtmendtz dom haffde samthøct, vdgiffuet 85, thend 6. februarij, epter huillchen dom hand er forfulld paa hans fredt och fredløeß giortt.

Huor emodt for^{ne} Giødert Baßellmand suarede, hanns vlempe ther iche wdj at [schulle][14] findis, men borgemester och raadtmenndt wdj Suanniche at the hannom haffde anthagidt for borgere, før the saae hanns beuiß och affschied[15] aff andre steder, huillchett hand och haffde kund bekommit sig nu vdenn storre schade, om the tha hannom thid [haffde][16] foruist.[17] Sammeledis sig att haffue vdgiffuett,[18] hues hand burde for sitt borgerschaff vdj Suanniche som en anden, och ther boed wdj lanng thid, borgemester och radmendt thett och att werre hannom stenndige,[19] dog emod samme forbudt iche thorde hiemble hannom at werre borgere. Formenthe therforre, aff hues goedtz och hanndell, hand haffde brugt, iche at schulle thollde anderledis end som en [ind]lending.[20] Jtem sig nu siden att haffue bekomedt sit gode schudtzmaall fran Roednebye,[21] huor hand haffde boedt, och therforre wrett wdj for^{ne} sagh att werre vederfaris, och thenne sag aff hans mißvndere hannom at werre paakommen.

Tha epter tillthalle, gienßuar och sagßenns leiglighed bleff ther paa saaledis affsagt for rette, at epterthj for^{ne} Giødert Baßellmanndt icke haffuer hafftt hanns affscheedt fran Rodnebye, ther hannd bleff borgere till Suanniche, och therforre sidenn hannom aff worre lennßmenndt haffuer werrit for-

bødit vnder borgere nauffn att bruge nogin borgelig friiehed, huilchett hand dog giort haffuer, tha bøer hannd therforre epter for^{ne} thuennde dommis lydellße at stannde oß till rette fran thend thid, hand thog bogerschaff, indtill hand sit schudtzmaall fich fran Rodnebye, for alld beuißelig rettighed, tholld och sißе, som hand diß midler thid er pligtig som en vdlennsch och borgere, huilchen sag wy hannom saa well som hanns fredt naadeligenn igien haffuer schiencktt och epterladt; men kost och therring anlanngenndis, som hand therforre kunde werre forfalldenn, gaff for^{ne} Henndrich Brade thennd epter for vor schyldd, men met landtzdommere, borgemestere och raadtmenndt vdj Suanniche, ther om maa hand sielff widere forhanndle.

Datum ut supra &c.

(1) Disse synes at være afskrifter af HDDomb. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Se 492.3. Han møder ikke som dommer, da han er medindstævnt, se ndf. – (5) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (6) Skudsmålsbrev er vidnesbyrd om, hvorledes en person har skikket sig på det sted, hvorfra han kommer. – (7) Peder Hansen Uf (d. 1596) til Simlegård blev 28. marts 1574 udnævnt til landsdommer på Bornholm; han fratrådte embedet 25. august 1588, jf. M. K. Zahrtmann, Borringholmerens Historiebog I (1934).143, 169, 186, 205, 207. Han tilhørte en lavadelsslægt (våben: en gavlsparre), jf. Nyt da. Adelslex.299. – (8) Bornholms landsting, der da (til 1683) hørte under det skånske retsområde, jf. W. Christensen, Statsforvaltning.175, blev ophævet ved pl. 29. juni 1813. – (9) erklæret ham fredløs (Kalk. I.779a). – (10) Mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (11) Mogens Gøye (d. omkr. 1608) til Bremersvold var 1577–79 lensmand på Hammershus. – (12) Forlægget har *vdfredt;* samme form GkS 1140,2°. – (13) Forlægget har *indfredt;* samme form GkS 1140,2°. – (14) mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (15) Afskedspas, vidnesbyrd ved bortrejse. Når en mand drog bort fra sin hjemegn el. fra et sted, hvor han havde opholdt sig længe, lod han ofte herredsmændene (bymændene) give sig et skudsmål om sit forhold blandt dem. – (16) mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (17) anvist (Kalk. I.746b bet.2); meningen er vel, at der burde være indrømmet ham en frist (*thid*) til at skaffe skudsmålet. – (18) betalt, erlagt (Kalk. IV.558a bet.1). – (19) vedkendende sig (Kalk. IV.106b). – (20) Forlægget har *vdlending;* rettet efter GkS 1140,2°. – (21) Købstaden Ronneby i Blekinge.

552 Rettertinget 2. juni 1586 (København)

En dansk købmand havde overgivet nogle varer til en tysk skipper, som skulle sælge dem mod kontant betaling i Spanien. Skipperen solgte varerne mod veksel, der lød på skipperens navn. Vekslen blev givet til købmanden, der ikke gjorde indsigelse, og som forgæves søgte den indfriet. Københavns byting statuerede, at skipperens arvinger var pligtige at betale købmanden for varerne imod at få vekslen udleveret, og denne dom stadfæstedes af rettertinget, der

dog ved mægling opnåede en nedsættelse af det beløb, arvingerne skulle betale købmanden.

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.27v (findes yderligere i 3 hss.[1]).

Wy, Frederick etc:, giørre alle witterligt, at vdj dag thennd 2. junij aar 1586 paa wortt retterthinng her paa wort slott Kiøpnnehauffn, neruerrendis oß ellschelige Niells Kaas [2] till Torrupgaardt,[3] [wor candtzler][4] med allt raadit wor schichett for oß vdj rette enn wedt nauffn Carstenn Bruer, borger till Lybech, fullmegtige paa affganngne Hans Noues arffuinnge ther sammestedtz, paa thend ene och haffde med wor steffning for oß vdj rette jndsteffnidt oß ellschelige borgemestere[5] och raadtmendt her vdj Kiøpnehauffn saa och Allbrett Allbretßenn,[6] raadmannd sammestedtz, paa thend andenn side for enn theritz dom, the haffde dømpt emellum for^ne^ Allbrett Allbretzenn och for^ne^ Carstenn Bruer paa thend anden side for nogit Allbrett Allbrettzenns guodtz, for^ne^ schipper Hanns Noue haffde annammitt och wor tillbethroidt at sellge vdj Spanien, vdi huilchenn theritz dom the haffue tillfunnditt Hanns Noues arffuinnge at bethalle for^ne^ Allbrett Allbretßenn samme guodtz.

Tha framblagdis samme dom, vdgiffuett paa Kiøpnehauffns byethinng a° 83, mandagen thend 7. octobr:, lydendis vdj sin beslutning, at eptherthj for^ne^ Hanns Nue haffde anthagidt for^ne^ Allbrett Allbretzenns guodtz at sellge och forwanndle,[7] och ther emodt hanns willge och beffallning hedenborgit,[8] thagitt ther paa it weßellbreff,[9] lydendis paa sig sellff, iche paa Allbret Allbretzenn, tha bør for^ne^ Allbret Allbrettzenn sin bethallning at haffue hoes Hanns Nues arffuinge och weßellbreffuitt att komme Hans Nues arffuinnge till beste, som samme dom widere jndehollder. Och berette for^ne^ Carstenn Bruer samme Allbret Allbretßenns guodtz aff Hanns Nue at werre solldt och forhandlid till Liißbonn[10] till en wedt nauffn Hanns Fellthußenn for 282 richs daller[11] 20 styffuer,[12] och ther paa att werre giortt it weßellbreff, huillchett Allbret Allbretßenn haffde annammit, och mennthe hand saa møgit, at epterthj for^ne^ Allbret Allbrettßen en gang haffde annammitt samme weßellbreff och ther med ladet sig niøge, schulle handt nu iche kunnde tillthalle Hans Noues arffuinge, giffuenndis ther hoes tillkiennde, for^ne^ Allbret Allbretzen samme haandschrifft[13] at haffue hafft, som sidenn baade vdj Spannien[14]och till Amsterdam hoes Pietter Kurffuer och ther epter thend[15] fordrit om bethallinng, och nu att wille tillthalle for^ne^ Hanns Noues arffuinge, menendis thennom ther vdindenn at schee forkortt.

Huor emodt for^{ne} Allbret Allbretßenn suarede, at hannd haffde beffallidt for^{ne} schipper Hans Noue sit guodtz att sellge for rede peninge och thennom at hiemførre, icke at hedennborge eller sette paa weßell. Bekiennde well ochßaa sig at haffue sennd samme haandtschrifft baade till Amsterdam till Peiter Kuffuer, sin factor,[16] saa och thennd at haffue hafft till Lyßbonn huos Hanns Fellthaußenn, men ingen bethalling ther at haffue kunde erlanngett. Wille well bleffuit widt samme haandschrifft, haffde thennd ellers werritt wiis,[17] ey heller samme weßellbreff att lyde paa sig, men paa Hans Noue, saa att ingen aff for^{ne} kiøpmendt therforre haffue willid wist hannom noget till willge.[18]

Medt widere ordt och thalle, thennom emellom forløb.

Tha epter tillthalle, giennßuar [och][19] sagßenns leigligheth widste wj iche emodt samme borgemestere och raadtmendt theritz dom at kunde sige, men thend widt sin fullde magt at bliffue; dog haffue wij naadigst forhanndlidt med for^{ne} Allbret Allbretßen, saa hand oß vnderdannigste till willge haffuer laditt fellde[20] de 82 daller xx stiffuer med Hans Noues arffuinge, och the hannom the 200 daller at fornøige, och for^{ne} Hanns Fellthußens handschrifft thennom ther emodt at tillkomme.

(1) Disse synes at være afskrifter efter HDDomb. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) mgl. i forlægget. – (5) Borgmestre i Kbh. var da Marcus Hess (1565–89), Jacob Sørensen Skriver (1572–90), Christoffer Mogensen (1584–91) og Klavs Rytter (1584–89). Siden 1526 havde Kbh. 4 borgmestre. – (6) Albert Albertsen (d. 1594), 1572–89 rådmand i Kbh., 1589–94 borgmester ssts. Han drev en betydelig handel; således fik han 1584 kgl. tilladelse til at sende en sending løse sild til Nederlandene, 1586 var han deltager i et rederi, der sejlede på Spanien, 1590 sendte han skib til Nordlandene i Norge, og 1594 fik han tilladelse til at lade et skib sejle nord om Vardøhus i Finmarken til Rusland, jf. O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse III (1881).193f., 228. – (7) sælge (Kalk. I.737b bet.2). – (8) givet bort på kredit (Kalk. I.252a bet.2). – (9) Veksel (i ældre tid kaldt vekselbrev). Veksler har været kendt siden middelalderen, tidligst (12. og 13. årh.) blandt italienske købmænd, men deres brug har ikke sat sig spor i ældre dansk lovgivning, hvor de først nævnes i fdg. 7. april 1619 § 18 (CCD III.570), jf. reces 27. februar 1643 2–3–5, men regler om veksler blev først givet ved fdg. 16. april 1681, der afløstes af bestemmelserne i DL 5–14–8 til 28. Før 1681 havde reglerne om veksler formentlig her i landet uden legal hjemmel fulgt international brug, jf. Matzen, Privatret II.184, Da. Mag. 2. rk. VI.166 (1570), Secher & Støchel I.83. Vekslen havde opr. den funktion, at en købmand, der skulle betale penge til en trediemand på en fremmed plads, for indenlandsk mønt kunne købe hos en bankier el. mægler en veksel, ɔ: et brev til en bankier el. mægler på den fremmede plads, hvori adressaten blev anmodet om at betale trediemanden et beløb i stedets mønt (deraf navnet: ombytning af pengesort). Vekslen kunne køberen så sende til sin kreditor, der i vekslen var nævnt som betalingsmodtager. Ved denne fremgangsmåde mindskedes bekostning og risiko ved pengeforsendelser og de vanskeligheder, der fremkaldtes af tidens møntforvirring, jf. H. Ussing, Enkelte Kontrakter (1940).82, Gösta Eberstein, Den svenska växelrätten (Stockholm 1934). 2ff., Kulturhist. Leks. XX.343ff. – (10) Lissabon. Portugal var indtil 1640 forenet med Spa-

nien. – (11) 1 rigsdaler dengang = 64 skilling (jf. Galster, Mønt (1965.27ff.). – (12) en *styver* (af mholl. *stuver*, mnt. *stuver:* lille mønt, afledning til mnt. adj. *stuf:* afhugget, stump) er en lille nordtysk el. hollandsk kobbermønt. I Danmark brugtes bet. for en ringe mønt, ofte som regningsenhed (= 2 skilling). – (13) Gældsbrev, forskrivning (Kalk. I.150b bet.1). – (14) Afskrifterne har *Hispanien.* – (15) Afskrifterne har *thenom,* hvilket formentlig er rigtigere. – (16) Fuldmægtig, kommissionær (især i et fremmed land) (OdS V.644 bet.1.1). – (17) sikker, pålidelig (Kalk. IV.844b bet.1). – (18) *till willge:* til behag, været imødekommende (Kalk. IV.824b bet.2). – (19) Mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (20) *laditt fellde:* opgivet (Kalk. V.229b).

553 Rettertinget 3. juni 1586 (København)

En mand havde sigtet lensmanden på Bohus og en lagmand for at have modtaget gunst og gave og var i Kungälv efter norsk ret dømt til at bøde 4 mark for sin usandfærdige sigtelse og til derefter at udstå en af 12 mænd afsagt dom for sin forseelse. Dommen stadfæstedes af rettertinget, da den pågældende ikke kunne bevise sigtelsernes rigtighed.

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.30r (findes yderligere i 3 hss.[1]).

Wy, Frederick etc:, giørre alle witterligt, at vdj dagh, thennd 3. junj a° 86, paa wort retterthinng her paa wort slott Kiøpnnehauffn vdj wor egen nerwerrellße, offuerwerrendis oß ellschelige Niells Kaas[2] medt allt raadit møtte for oß jndsteffnid[3] vdj rette en wedt nauffn Anders Jbßen, fordum byeschriffuer vdj Marstranndt,[4] och tillthalldis hand aff oß ellschelige Henndrich Gylldennstiern,[5] wor mand, thiennere och embitzmanndt paa wortt slott Bahus,[6] for at hand schall haffue hafft nogen schiendelig snach offuer hannom paa Opsloe[7] raadstuffue vdj hans frauerrelße saa well som offuer laugmandt[8] Claus Jenßen for worre forordnede raadt och laugrettit[9] sammestedtz, vdj saa maade hand schall haffue sagt, at ingen schulle kunnde schee enthen loug eller rett vdj Bahus leen for laugmanden, thend gaffue slug,[10] iche heller for borgemestere och raadtmenndt vdj Marstrand och ey heller for kong: maitts: tolldere ther sammestedtz, som i ligemaade thage gaffuer och smugerßett[11] for wore sager och rett,[12] huillche som ther epter drager op[13] til Henndrich Gylldenstiern och ther begaffuer hannom, hans høstrue[14] och børn,[15] huor medt mangen fattig mandtz retferdige sag schulle nederleggis[16] och iche ther offuer[17] ther medt kannd komme till rette. Sammeledis sig och att schulle haffue ladit forhørre[18] for worre forordnede raad och laugrettit, at hannd for sin retferdige sag schylld schulle haffue forærridt for^ne^ Hendrich Gylldennstiern, hans frue och

børn med mere endt j^C gamble daller,[19] och saadannt dogh inthet haffuer kund nyde[20] eller med samme sag kunde bliffue befordrit till rette, huillche for^ne ordt och klagemaall for^ne Hendrich Gylldenstiern mente at werre sagt och thallt hannom, hans høstrue och børn paa theritz gode nauffn, ehre och røgte for neer, som hand forsaa sig till[21] hanom alldrig lougligen at schulle sig offuer beuiße saa well som ochßaa laugmandenn. Och fremlagde for^ne Hendrich Gylldennstiern it beßeglidt breff, som laugrettid vdj Kongellffue[22] a^o 1586, thennd 14. martij, vdgiffuet haffde, lydendis vdj sin mening, for^ne Hendrich Gylldenstiern ther første, anden och thredie sinde at haffue tillspurdt for^ne Anders Jbßen, om hand saadanne ordt for konge: maiett: tillforordnede och laugrettit hafft haffuer, och om [hand][23] thet wille werre bestenndig eller iche. Och hannom tha at haffue suarid ja ther till, och at hannd saadannt ther og huer stedt wille bestaae.[24] Och epter at for^ne Hendrich Gylldenstiern therforre schall hannom haffue schielldidt at haffue løgit som enn thiuff och schiellm och schulle hannom saadant alldrig offuerbeuiße, suarede for^ne Anders Schriffuer, hand wor ingenn thiuff eller schiellm, men sig och sin høstrue att werre saa goedt som for^ne Hendrich och hans høstrue. Och indhollder for^ne breff Hendrich Gylldennstiern att haffue begerridt borgen aff hannom, om hand saadant wille werre bestenndig for sin herre och konnge. Tha haffuer handt suaridt, hannd iche widste at stille hannom nogen borgen, før hannd kom till sin tillbørlig dommere, [som][25] samme laugrettismendt theritz breff jndehollder. Widere for^ne Hendrich Gylldennstiern at haffue bespurdt sig med meninge mandt, som warre till for^ne laughtinng, om nogen thennom wiste eller haffde hørt, at hand haffde thagit gunnst eller gaffue ther med att forkrennche nogen mandt sin sagh. Tha haffuer meninge mandt suaridt, att hannd haffde schichett sigh, sidenn hand bleff theritz lenßmandt[26] till thend dagh, som en goed lenßmandt, och alldrig the haffue hørt eller vist, hand haffde thagit gunst eller gaffue nogen mandtz rett ther med att forkrenche, men schaffede huer mandt loug och rett, och ther heller lagde sig fliid paa end thennom at wforretthe.[27] Ther nest fremlagde for^ne Hendrich Gylldenstiern it anditt forseglidt breff aff laugrettid vdj Kong ellfue vdgiffuet a^o 86, thennd xij aprilis, huor wdj er indført nogen godemendtz theritz widtnnisbyrdt och kundschaff offuer for^ne Anders Jbßen, at hand saadanne ordt schall lade sig forliude offuer for^ne Hendrich Gylldenstiern, och ther paa at werre dømpt epter Norgis loug:[28] Huo som klager en anden for kongen, jarrll, riider eller bischop, och wdj ligemaade huillchen som liugger en anden mand nogen wuerlig sag till, som lignis wedt thiuffuerij eller anden werlig gerning, bleff saa

for rette affsagt, at for^{ne} Anders Jbßen schall bøde kongen iiij mk. for sin mundt[29] och staae for^{ne} Hendrich Gylldennstiern en xij mendtz dom epter Norgis loug,[30] som thet sig bøer, och hannd en for møgit thallenndis att werre. Och epter at for^{ne} Anders Jbßenn er tillspurdt, om hand noget haffde, hanndt kunde for^{ne} Hendrich Gylldennstiern och laugmanden, Claus Jenßen, saadannt offuer beuiße, som hand sagt haffde, eller noget att fremberre, huor med hand for^{ne} laugrettismendt theritz dom kunde fellde, tha haffde hannd inthed breffue eller bescheedt hafft, huorforre wj iche heller haffuer vist emodt for^{ne} dom at sige, men befinnde for^{ne} Hendrich Gylldennstiern och laugmanden ther vdinden nochsom vndschyllidt[31] och for^{ne} Anders Jbßen fengligen[32] at opførris[33] och ther att stannde en xij mendtz dom eptersom før dømpt er.

Datum vt supra.

(1) Disse er formentlig afskrifter efter HDDomb. – (2) Se 492.1. Herefter tilføjer afskrifterne *till Thorupgaard.* – (3) Ordet i forlægget tilskrevet i marginen med samme hånd. – (4) Købstaden Marstrand i Göteborgs og Bohus län. – (5) Henrik Gyldenstierne (d. 1592) til Ågård, 1571 admiral, 1574–92 lensmand på Bohus. – (6) Det tidl. Bohus slot (nedbrudt 1789) ved Kungälv i Göteborgs og Bohus län, der hørte til Norge indtil Roskildefreden 1658. – (7) Oslo. Det gamle Oslo brændte 1624, hvorefter indbyggerne blev flyttet til en ny by, der blev opført nær Akershus, og som fik navnet Christiania. På det tidligere Oslos plads lå en bebyggelse, der kaldtes Oslo og siden indgik i Christiania; nu kaldt Gamlebyen. – (8) I Norge fra beg. af 12. årh. betegnelse for lægmænd (egl.: lovkyndige), der dannede et retskyndigt kollegium, der i fællesskab afsagde domme og gav responsa, og hvem det påhvilede at holde retsforedrag. Fra slutningen af 12. årh. blev lagmændene udnævnt af kongen og optrådte nu som enkeltmænd. 1223 var der i Norge i alt 9 lagmænd, der optrådte som dommere, og som kunne afgive responsa. Da lagmanden herved blev den afgørende, fortrængte hans *orskurd* (udsagn om gældende lov og ret) på landet i stor udstrækning bygdetingets domme, medens hans deltagelse i købstædernes retspleje bevirkede, at man lod appellen forbigå det af lagmanden ledede lagting og indbragte sagen direkte for kongens råd. Først ved fdg. 6. august 1607 blev det forbudt lagmanden at sidde til doms på bytinget sammen med borgmester og råd. Stillingen som lagmand blev i Norge afskaffet ved fdg. 11. august 1797. – (9) *Lagrette* var i Norge et på lagtinget (svarende til landsting, jf. Osterssøn Veylle.492) nedsat udvalg, hvis opgave det var at drøfte og forberede domsafsigelserne i alle retssager samt at fortolke lovene og om fornødent foreslå ændringer i gældende ret (*rétta lög:* formulere loven på rette måde). De blev fra det 14. årh. knyttede som retsvidner og domsmænd også til herredstingene, og i det 16. årh. benyttedes kun lagrettemænd som dommere ved herredstinget. Da nævninger indførtes i Norge ved lov 1. juli 1887 gav man juryen navnet *lagrette,* skønt funktionen nu blev en anden. – (10) En *slug* er en slughals, frådser (Kalk. III.896a bet.2; OdS XX.541; sidstnævnte sted er noteret et no. dial. ord *sluk*); en *gaffue slug* er da den, der er grådig efter bestikkelse (Kalk. II.18b; *gave* i bet. bestikkelse, jf. OdS VI.717 lin. 41ff. og forb. *gunst og gave*). – (11) *Smuge(n)sæt* er bestikkelse (Kalk. IV.7b). Ordet ses hyppigt i forb. med ordet *ret,* se Kalk. 1.c.: tage smwgensætt for lande rett (1534), smugen sæt gjorde aldrig ret (P. Syvs Ordsprog II.184). – (12)

Her vel: retsafgørelse, dom (Kalk. III.585a bet.2). – (13) overdrager, henskyder, jf. OdS XV.755 bet.5, Kalk. III.330a bet.6, sml. sv. *uppdrag(a)*, mnt. *updragen*. Muligt er det foranstående *ther epter* fejlskrivning for: *the ther epter*, således at teksten kan gengives: vore sager ... hvilke som de derefter henskyder til Henrik Gyldenstierne. Ordet *huillche* må utvivlsomt henvise til *wore sager*, da det næppe ville være rimeligt at anføre, at lensmanden boede højere oppe (*drager op*) end de andre. – (14) Henrik Gyldenstierne var gift 1. gang 1563 med Lisbeth Brahe (d. 1563), 2. gang med Mette Rud (d. 1596), datter af admiral Otte Rud (d. 1565) og Pernille Oxe (d. 1576). – (15) Se DAA 1926 II.27f. – (16) tilintetgøres, ødelægges (Kalk. III.215a bet.3); GkS 1140,2° har *vnderlegis:* gå til grunde (Kalk. IV.658b bet.2). – (17) *ther offuer:* derfor, af den grund (Kalk. I.354b bet.2). – (18) *ladit forhørre* vel: ladet sig forlyde med, sml. ty. *sich vernehmen lassen*. – (19) Om skrivemåden se 494.15. GkS 1140,2° har *enn halff hundre gamble daller*. – (20) få (Kalk. III.232a bet.3); GkS 1140,2° har *vinde* (= opnå). – (21) *forsaa sig till:* ventede, havde tillid til (Kalk. I.690a bet.4). – (22) Købstaden Kungälv i Bohuslän. – (23) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (24) hævde, påstå (Kalk. I.178a bet.8). – (25) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (26) Henrik Gyldenstierne blev lensmand 1574. – (27) forurette (Kalk. IV.611b bet.1). – (28) Jf. ML bylov IV (mandhelgebolk) § 24 og ML landslov IV § 24 (NgL II.69 og 225), hvorefter den, der fremsatte usande ærerørige sigtelser, skulle bøde 4 mark til kongen og i forholdet til den krænkede part straffes efter 6 mænds dom, jf. Osterssøn Veylle.696. Ifl. ML landslov IV § 20 og ML bylov IV § 21, jf. Erik Magnussens store alm. rettebod 1280 (NgL III.9) skulle dog lagmanden (el. sysselmanden) udnævne 12 mænd, der skulle fastsætte straffen, jf. Osterssøn Veylle.570. De 12 mænd forlod tinget, og når de var blevet enige om dommen, vendte de tilbage til de andre tingmænd og stadfæstede dommen sammen med dem, jf. Brandt, Retshistorie II.348f. At en ærekrænkende beskyldning havde form af falsk anklage for konge, jarl el. biskop var anset som en skærpende omstændighed, jf. Gulatingsloven § 137 (NgL I.57), Frostatingsloven V § 28 (ib. 506), jf. Hákonarbok § 39 (ib. I.273). Om ældre norsk rets bestemmelser om ærekrænkelser se Brandt, Retshistorie II.88ff. – (29) Udsagn (jf. Kalk. III.143a). – (30) Se ovf. note 27. – (31) retfærdiggjort, renset (Kalk. IV.674a). – (32) GkS 1140,2° har *fengßeligen*. – (33) bringes, føres op (fra Kbh. til Norge) (Kalk. III.333b).

554 Rettertinget 4. juni 1586 (København)

Rettertinget stadfæster Viborg landstings dom, hvorved en præst var dømt som meneder, men efter forhandling med sagsøgeren, Niels Stygge til Nøragergård, afstod denne fra videre tiltale, således at sagen ikke skulle komme præsten til skade på hans mandemål, og det bestemtes, at præsten snarest skulle forflyttes til et andet sogn.

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.41^{v} (findes yderligere i 4 hss.[1]).
Litt.: Hans H. Fussing i KhS 6. rk. II.465.

Wy, Frederich etc:, giørre alle witterligt, at aar 1586, thennd 4. dag junj, paa wort retterthing paa wort slott Kiøpnnehauffn vdj wor egen neruerrellße, offuerverrendis oß ellschelige Niells Kaas[2] till Torrupgaardt,[3] wor cantzeler,

med allt raadit vnderthagenndis Peder Munch[4] och Chrestenn [Skiell][5] for oß wor schichett her Madz Jffuerßenn[6] vdj Durup[7] paa thend ene och haffde med wor steffning for oß vdj rette steffnndt oß ellschelige Mallthj Jennßenn[8] till Hollumgaardt[9] och Mouritz Sthygge[10] till Hollbechgaardt,[11] worre mend, thiennere och landtzdommere vdj Nørre Judtlanndt, paa thennd anden side for thuende domme, som the dømpt haffue emellom oß ellschelige Niells Sthygge[12] till Nøraggergaardt,[13] wor mannd och thiennere, och hannom,[14] wdj huillchen the haffue wedt magt funden her Chresten Niellsßen[15] i Wagaardt,[16] herritzprouis vdj Gißlomherrit, och her Niells Jenßenn,[17] sogneprest vdj Thiisted,[18] theritz widtne, the for hederligh capitell vdj Viburg wundit haffue om nogen ordt, for^{ne} her Matz Jffuerßen schall haffue hafft till for^{ne} Niells Sthygge it thinngswidtne belanngende, sagde thet at werre for^{ne} Niells Styggis egenn digt;[19] thennd anden vdj huillchen the schall haffue hannom affuist[20] vdj nogenn sager emellom Niells Stygge och hannom at dømme, for ath hannd haffuer werit tilldømpt at haffue giort meeneedt, hannd ochßaa at haffue werrit fordeellt for enn meeneeder, endog hand siger sig till samme thid samme deele om meeneedt saa well som andre sager att haffue for thennom indsteffnndt, saa hand meener thennom ther om at haffue burdt dømme och iche for samme deele, hand haffde indsteffnd for thennom, hannom fran retthen adt foruiße, och meen therforre sig att werre scheett wrett.

Dißligeste haffde vdj rette steffnnd for^{ne} Mouritz Stygge, for hannd haffuer dømpt hannom at haffue giort meeneedt.

Sammeledis haffde hannd vdj rette steffnnd for^{ne} Niells Stygge for for^{ne} thrennde domme, hand forhuerffuit haffuer, som steffningen i sig sellff widere medtfører.

Och for oß vdj rette laugdis først enn lanndtzthings dom, som for^{ne} Mallthj Jenßen och Mouritz Stygge vdgiffuet haffde a° 85, thend 22. maij, lydendis vdj sin beslutninng, at the iche wide emodt for^{ne} her Christenns och her Niellßis widtne at sige, ey heller magteløes dømme, som thend widere formellder.

Ther nest en andenn landtzthinngs dom, som Mouritz Stygge vdgiffuitt haffuer a° 1585, thend 19. dag juny, jndeholldenndis at hannd iche wedt andet ther om at sige effter thendt beuißning, som for hannom paa begge sider haffuer werrit i rette laugt, endt for^{ne} her Matz haffuer jo suorridt sig meeneedt, som thend dom widere medtførrer.

Thendt tredie dom, som for^{ne} Mallthj Jenßenn och Mouritz Stygge vdgiffuitt haffuer a° 85, thenndt 3. dag julij,[21] jndholldenndis at epterthj for then-

nom er beuist, for^{ne} her Matz at werre fordeellt for en meeneeder, tha wide the iche for hannom at mue dømme, som samme dom langt widere formellder.

Och i dag for oß er møtt for^{ne} Mallthj Jennßenn [och][22] Mouritz Stygge och formenthe thennom ingen vrett at haffue giort for^{ne} her Matz Jffuerßen wdj for^{ne} theritz vdgiffnne domme epter the vidtnnißbyrd och leigligheder, som for thennom haffuer werrit vdj rette.

Dißligeste møtte for^{ne} Niells Stygge och gaff till kiennde, at hanndt adschillige breffue offuer hannom haffuer, thersom the motte forhørris[23] schulle lettelig forfaris, huorledis thet haffuer sig med for^{ne} her Matz Jffuerßen, och hues hand haffuer hafft med hannom at bestille, thet haffuer hannd lougligenn giort till thinnge, saa och for Viborg capitell, forßaae sig[24] iche heller at hans vlempe schulle findis at haffue giort hannom nogen wrett.

Huor emodt for^{ne} her Matz Jffuerßen gaff for ßuar, at huis venighed, for^{ne} Niells Stygge och hannom emellom wor kommen, er scheet først for en wey, Niells Stygge loedt igenn løche[26] for hannom, for hand ther paa thallde, bleff hannd hannom først vgunstig och for dom och rett med spottelig och haandlig ordt offuerfalldt om it kidt,[27] hanns merche schulle werre paa kommit, huor wdj hand dogh wedt sig vschylldig att werre, huillche hanns ordt hand strax paa thinnget eschidt beschreffuit, saa ther epter thend neste thingdag er hanns deelefougidt[28] kommitt till thingit medt en schrifft eller opthegnellße, lydendis vdj nogre maade, huad ord hand hannom tillsagt haffuer, saa och gienßuar ther emodt, endogh hannd meener, thet iche alldelis saa till at werre gangit, och hanns deelefougidt epter samme schrifft haffuer thagit thinngswidtne, och endog samme sag schall werre fordragit,[29] haffuer hannd ligeuell thuende gange deelt hannom for løgnere och i en anden mening haffuer vdlagt hanns ordt, end som hand thennom sagt haffuer. Och paa thet vnderdannigste begerrede, at hans sagh motte anßees,[30] at hand iche paa hans mandermaall[31] schulle bliffue fordeerffuit.

Ther nest sette for^{ne} landtzdommere vdj rette, om theritz domme, the ther om kiendt och dømpt haffuer, joe iche findis epter slig beuißning, som for thennom werrit haffuer, lougligen och rett dømpt att werre.

Medt flere ordt, thennom emellom forløb.

Tha epter thend sags leiglighed widste wij iche emodt landtzdommeris dom at sige, och haffue wj for thet hellige preste embede schylldt, som osß bør att hollde i werdt och ehre, forhanndlidt med for^{ne} Niells Stygge, at hand vnderdannigste haffuer affstaaidt samme sag og alld, hues tillthalle hannd till for^{ne} [her][32] Matz Jffuerßen kunde haffue, saa for^{ne} lanndtzthings domme iche

schulle kome for^{ne} her Matz Jffuerßen till hinder eller schade paa hanns mandermaall vdj nogen maade, och for^{ne} her Matz Jffuerßen med thet første [att][33] rømme hannom sognen for, dog hues grøde, som i thette aar kand affles, at føllge hannom. Och haffue wj naadigst vndt och beuillget hannom wort breff till superintendenten vdj Viburg sthigt[34] at schulle med thet første till it andet kalld forsørge, saa hannd iche lenger paa the steder, hand er, schall werre for^{ne} Niells Stygge vnder øgenn[35] och till forthreedt.

Datum ut supra etc.

(1) Formentlig afskrifter efter HDDomb. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Se 496.6. – (5) Efternavn mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. Om rigsråd Christen Skeel se 497.47. – (6) Mads Iversen (d. senest 1608); nævnes 1571 som kapellan i Durup, 1577 sognepræst for Durup og Stenild menigheder, fra omkr. 1586 sognepræst for Roslev og Rybjerg menigheder. Han nævnes som præst endnu i 1599, men må være død senest 1608, da hans efterfølger (Peder Jensen Velling) nævnes i fuldmagterne til den udvalgte prins Christians valg (KhS 5. rk. II.550). – (7) Landsbyen Durup i Durup s., Gislum h. – (8) Se 502.3. – (9) Se 502.4. – (10) Se 502.5. Han var broder til den nedenn. Niels Stygge til Nøragergård. – (11) Se 502.6. – (12) Niels Stygge (d. 1606) til Nøragergård, Søgård, Gullerup og Gundestedgård. – (13) Hovedgården Nøragergård i Durup s., Gislum h. – (14) I stedet for *och hannom* har GkS 1140,2°: paa thenn enne och hanom paa thenn anden siide. – (15) Christen Nielsen Juel (d. 1596), 1561 sognepræst for Strandby menighed, 1573 herredsprovst over Gislum herreds provsti, jf. Wiberg III.204. – (16) Vadgård i Strandby s., fra 1564 til 1869 bolig for sognepræsten i Strandby, jf. Jyske Saml. 3. rk. II (1899–1900).410f. – (17) Niels Jensen, fra 1571 sognepræst for Kongens Tisted og Binderup menigheder. Han var gift med en datter af ovenn. provst Christen Nielsen Juel, jf. Wiberg III.387. – (18) Landsbyen Kongens Tisted i Kongens Tisted s., Gislum h. – (19) Opdigtelse, opspind (Kalk. I.360a bet.2). – (20) vidst, kendt (Kalk. I.36b). – (21) GkS 1140,2° har *augustj*, men denne dag var ikke en lørdag, Viborg landstings ordinære retsdag indtil 1635. – (22) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (23) undersøges (Kalk. I.644b). – (24) ventede, havde tillid til (Kalk. I.690a bet.4). – (25) Forlægget har kun *for*. – (26) lukke, spærre. – (27) Kid. – (28) Procesfoged; en kgl. embedsmand i det 16. og 17. århundrede, navnlig i Jylland og Fyn. Delefogden varetog kongens interesser på herredstinget og udøvede desuden en vis politimyndighed. I hvert herred fandtes kun én delefoged. Jf. Stig Iuul i Håndborg for danske Lokalhistorikere (1952–56; optrykt 1965).197. – (29) forligt (Kalk. I.609b bet.5). – (30) tages hensyn til (Kalk. I.66a bet.3). – (31) personlig ære (Kalk. III.26b bet.2). – (32) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (33) Ligeledes. – (34) Biskoppen over Viborg stift var da Peder Thøgersen (d. 1595). Ved to kongebreve, begge af 6. juni 1586 (Kanc. Br.), anmodedes biskop Hans Laugesen i Ribe og biskop Laurids Bertelsen i Århus om at skaffe hr. Mads Iversen det første kald, der blev ledigt i deres stifter. Da han ikke blev forflyttet til et af de nævnte stifter, men fik et kald i Viborg stift, hvor han i forvejen var præst, kan man måske deraf slutte, at Roslev kald må være blevet ledigt kort efter kongebrevenes udstedelse. Det vides ikke bestemt, hvornår den foregående sognepræst her (Søren Ibsen) døde; han levede endnu i 1584, jf. KhS 3. rk. II.204. – (35) *werre vnder øgenn:* være til skade, jf. mnt. *unter ogen* (Kalk. IV.983b bet.5b).

555 Rettertinget 4. juni 1586 (København)

Et skøde, hvorved en mand overdrog en ham tilhørende gård til sin hustru, såfremt hun overlevede ham, var ugyldigt, da det vel indeholdt år, men ikke dag og måned for udstedelsen.[1]

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.42v (findes yderligere i 1 hs.[2]).
Litt.: Stig Iuul, Kodifikation.76.

Wii, Frederich &c., giørre alle witterligt, at vdj dagh thend 4.junj a° 1586 paa wort retterthing her paa wort slott Kiøpnnehauffn vdj wor egen neruerrellße, offuerwerrendis oß ellschelige Niells Kaas[3] till Torrupgaardt,[4] wor cantzeler, medt alldt raadit vnderthagendis Peder Munch,[5] Axell Gylldenstiernn,[6] Corfidtz Viffert,[7] Chresten Schiell[8] och Albrett Friis,[9] wor schichet for oß vdj rette oß ellschelige Morthenn Broch,[10] lanndtzdommere vdj vort lanndt Fyen, och Gregers Jull,[11] landtzdommere paa wort lanndt Langelanndt, paa hans hustruus[12] wegne, for^ne^ Morthen Brochs søster, paa thennd ene och haffde medt wor steffning for oß vdj rette indsteffniid oß elschelige Gabriell Suale[13] och andre høstrue Arloffs[14] arffuinge paa thennd anden side for Burßøegaardt[15] vdj Schaane och en gaardt vdj Heruistedt,[16] som the thennom wille tillhollde formedellst it gaffue breffs lydellße, Jens Jnguorßen[17] sin høstrue, Ellin Morthenns daatter,[18] giffuet haffde epter sin dødt, huillchet for^ne^ breff hans søster, Kirstinne Jnguordtzdaatter,[19] medt hannom beßeglidt haffde, och endt ther paa vdgiffuit it andet hindis beuillinngs breff. Och formennthe the samme schiøde vnøiagthig och vlouglig at werre, thj ther inthet datum at schulle findis vdj, huerchen dagen eller moneden. Sameledis och vdj for^ne^ schiøde at werre indført en gaardt at ligge vdj Heruidstedt, som giffuer ij pundt byg, viij schepper rugh, och thet iche at schulle findis, samme gaardt at haffue giffuet vdenn 4 sk. grot,[20] x schepper rug med andre bede,[21] och stoed[23] for^ne^ Morthenn Broch paa thennd heffdt, som hand och hanns moder, frue Birgethe,[23] Peder Brochis,[24] haffuer hafft paa samme guodtz och oß ellschelig frue Anne Parßberrig[25] paa Jffuerßnes,[26] som the haffue mageschifft samme guodtz till, och schall hans moder, frue Birgethe, haffue hafft samme guodtz nogen aar epter Jens Inguorßens dødt, baade formedellst arffue och andre forhandling, saa ochsaa frue Ane paa Jffuerßnes thet at haffue vdj xvj aar, vlast,[27] villdet[28] och vkiert,[29] saa at thet er vdj xx aar tillhobe at regne, guodtzit iche haffuer fulld Jens Jngorßens høstruis arffuinge, høstrue Arloff eller nogen thennom, och endog saa wor, at for^ne^ høstrue Arloff epter hindis søsters, Elline Morthens daaters, dødt haffde anthagit for^ne^ Burßiegaardt och

guodtz, saa schall dog [for^{ne}][30] hans moder, frue Birgethe, thend ladit igen annamme. Och therßom hun eller the haffde hafft saa goedtt rett ther till, och thennd gauffue eller schiøde wor lougligt, haffde the vell i saa lang thidt thalidt ther paa. Och fremlagdes aff for^{ne} Gabriell Suale och hanns medtforuannthe samme schiøde, huor vdj inthet datum paa moneden eller dagenn findis indthegnit, vdgiffuit anno 1551. Thißligeste en landtzdommers dom,[31] Axell Gylldennstiern[32] med flere gode mendt vdgiffuit haffde aff Schonninge landtzthing a° 84, thend 15.[33] martij, lydendis for^{ne} Burßiegaardt medt thend gaardt vdj Heruistad at werre høstrue Arloffs arffuinnge tilldømpt, emeden samme schiødebreff och gauffuebreff stander wedt sin fullde magt. Samledis fremlagdis it thinngswidtne a° 84, thend 23. decemb:, vdgiffuit, lydenndis høstrue Arloff epter hindis søsters, frue Ellenis, dødt at haffue besidet och ladet saae wintherseeden[34] till Burßegaardt, men thend iche at haffue høstid, thj gaardenn thiß midler thid bleff annammit paa for^{ne} Morthenn Brochs moders[35] wegne. Dogh wor iche alle kallidt till samme thingswidtne som ther till burde.

Och opstoedt oß ellschelige Allbret Friis,[36] vor manndt och raadt, och paa hanns moders, frue Ane[37] paa Jffuerßnes, wegne beuiste medt mageschiffte breff samme guodtz for xvj[38] aar sidenn at werre for^{ne} hans høstruis moder tillschifft. Sammeledis bleff berett for^{ne} Burßegaardt och guodtz tillforn vdj nogen aar at haffue fulldt for^{ne} Morthen Brochs moder. Och wor berett, for^{ne} Jens Jnguorßens høstrue paa xj dag epter hannom at werre dødt, formenthe therforre, samme guodtz burde theritz heffdt at føllge.

Medt widere ordt och thalle, thennom emellem forløb.

Tha epter tilthalle, giennßuar och sagßens leiglighed, epterdj landtzdomers dom formellder, hustrue Arloffs arffuinge at schulle behollde for^{ne} Burßegaardt och guodtz, emeden och alldt thennd stund Jens Jngorßenns gaffue breff stannder wedt sin fullde magt, sagde wj paa for^{ne} schiøde, som nu warre indsteffnnidt, saaledis aff for rette, at eptherthj vdj for^{ne} Jens Jngorßens schiøde iche findis noget datum paa moneden eller dagen, och ther offuer kunde stoer jrrinnge[39] komme, om nogit andit schiøde aff hannom paa samme gaardt wdj for^{ne} aar vdgiffuit finndis, saa mand iche letteligenn kunde wide, huillchenn først eller sist wor vdgiffuit, therforre kunde wj iche kiende for^{ne} Jens Jnguorßens schiøde och gaffue breff till hans høstrue saa niøgagtig, som thet sig bøer, men bøer therforre dødt och magteløes at werre, och for^{ne} Gabriell Suale och høstrue Arloffs arffuinge iche ther medt at kunde tillhollde thennom samme gaardt.

Datum vt supra.

(1) Jf. Skåne landstings dom 14. marts 1584 (ovf. nr. 515). At et skøde skulle være dateret, blev ikke foreskrevet i DL, men datering var en nødvendighed for anvendelsen af reglerne i DL 5–3–28 og 29 om tinglæsning af skøder. Ældre retspraksis var således mere rigoristisk end DL, jf. Stig Iuul, Kodifikation.76 (hvor 3–3–28 er trykfejl for: 5–3–28). Tilsvarende formkrav opstillede rettertingsdom 13. maj 1647 med hensyn til pantebreve, jf. Matzen, Panterettens Hist.237. – (2) Dette (NkS 835c,2°) er formentlig afskrift efter dombrevet, da det har kongens fulde titel og navnene på de dømmende rigsråder. NkS 835c,2° har ved skrivefejl datering 1686. – (3) Se 492.1. – (4) Se 492.2. – (5) Se 496.6. – (6) Se 490.1. – (7) Se 497.37. – (8) Se 497.47. – (9) Se 496.34. I stedet for stykket *medt alldt raadit ... Albrett Friis* har NkS 835c,2°: Jørgen Roßenkrandtz til Roßenholm, Christoffer Walchendorf til Glorup, vor rentemester, Stien Brahe til Knudstrup, Jørgen Schram til Tielle, Manderup Parsbergh til Hagisholm, Erich Hardenbergh til Mattrup, Hach Vlfstand til Hechebergh, Anders Bingh til Smidstrup, Henrich Billou til Spøttrup, Absalon Gøye til Nielstrup, Jacob Seefeld til Wißborgh, Henrich Braem [fejl for: Brahe] til Vridschiøffle, Brede Randtzou till Randzousholm och Arild Huitfeld til Oddersbergh, Danmarckis rigis candtzeler, vor troe mend och raad. – (10) Se 492.5. – (11) Gregers Juel (Juel af Langeland) (d. 1600) til Pæregård og Vestergård, fra 1559 landsdommer på Langeland. – (12) Maren Brock (d. 1569), søster til ovenn. landsdommer Morten Brock. – (13) Gabriel Svale (d. omkr. 1609) til Bjellerup (Bjällerup). Han var gift 1. gang med Karen Gagge. – (14) Arlof Mostsdatter Gere, datter af Jens Josephsen kaldet Most Gere til Jordberga og Berette Neb, gift med Claus Gagge (d. 1556) til Rydegård. – (15) Bursjögård i Bromma s., Herrestads härad., Malmøhus län. – (16) Landsbyen Herrestad i Herrestads härad, Malmøhus län. – (17) Jens Ingversen af den såkaldte „Bosø-slægt" (våben: en bjælke, øverste felt delt ved en pæl og en tvegrenet kvist med blade, jf. Nyt da. Adelslex.41). – (18) Elline Mostsdatter Gere, datter af Most Josephsen Gere og således søster til ovenn. Arlof Mostsdatter Gere. Navnet Elline findes ikke i DAA 1893.186, hvor hendes ægteskab ej heller nævnes. – (19) Kirstine Ingversdatter (af „Bosø-slægten"). Hun blev gift og havde en datter Karen, der blev gift med Peder Skriver. – (20) 1 *skilling grot* var dengang i Jylland 9 skilling dansk og på Sjælland 10 skilling dansk, senere overalt i riget 12 skilling dansk, jf. Arent Berntsen II.555f. – (21) Afgifter (Kalk. I.117b). – (22) *stoed ... paa:* holdt på, hævdede (OdS XXI.765 bet.6.7). – (23) Birgitte Henriksdatter Glob (d. 1576), moder til ovenn. landsdommer Morten Brock. – (24) Peder Brock (d. 1561) til Barløsegård, fader til ovenn. landsdommer Morten Brock. – (25) Anne Parsberg (d. 1587), enke efter Christoffer Gyldenstierne (d. 1562) til Iversnæs (nuv. Wedellsborg). – (26) Hovedgården Iversnæs (nuv. Wedellsborg) i Husby s., Vends h. – (27) upåtalt, uden klage (Kalk. IV.635a). – (28) upåtalt (Kalk. IV.630a). – (29) upåklaget (Kalk. IV.634a). – (30) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 835c,2°. – (31) Skåne landstings dom 14. marts 1584, se ovf. nr. 515. – (32) Se 490.1. – (33) Fejlskrift for *14*, se ovf. nr. 515; NkS 835c,2° har *13*. – (34) Rug og hvede (OdS XXVII.132). – (35) Birgitte Glob, se ovf. note 23. – (36) Se 496.34. – (37) Anne Parsberg, se ovf. note 24. Hun var ikke moder, men svigermoder til Albret Friis, der var gift med Ingeborg Gyldenstierne (d. 1591), datter af Christoffer Gyldenstierne og Anne Parsberg. – (38) 15½; om denne skrivemåde se 494.15. – (39) Uenighed, strid, trætte (Kalk. II.427b).

556 Rettertinget 7. juni 1586 (København)

Et skøde kendt ugyldigt, da det oplystes, at den, der bortskødede ejendommen, beholdt besiddelsen og indtægterne af ejendommen til sin dødsdag.[1]

Hs.: HDDomb. nr. XII (1586–89) fol.45r (findes yderligere i 4 hss.[2]).

Wij, Frederich &c., giørre alle witterligt, at aar 1586, thend 7. dag junj, paa wort retterthing paa wort slott Kiøbnnehauffnn vdj wor egenn neruerrellße, offuerverrendis oß ellschelige Niells Kaas[3] till Torupgaardt,[4] wor cantzeler, medt allt raadit, vndertagenndis Peder Munch,[5] Erich Hardenberg,[6] Axell Gylldennstiern,[7] Corfitz Wiffert,[8] Abßalon Giøe,[9] Breide Rantzou,[10] for oß wor schichet oß ellschelige frue Magdalenne Banner[11] till Krabbishollm[12] och Erich Løche[13] till Eschier,[14] frue Karrenne Banner[15] till Høgholt[16] och oß ellschelige Knud Billde[17] till Linduidt,[18] wor mandt och thiennere, paa hanns høstruis, oß ellschelige frue Birgette Banners,[19] wegne paa thennd ene och haffde medt wor steffning for oß vdi rette steffnnt oß ellschelige Johann Rudt[20] till Møgellkier,[21] wor mand och tiennere, paa thend anden side, for handt haffuer indthagit Aaßdall hoffuidtgaardt[22] med noget omliggendis guodz och thiennere, som hand paa theritz affganngnne broders, Anders Banners,[23] børns wegne schall sig tillhollde epter it schødebreff, som theritz brodere, Otte Banner,[24] nogen thid siden forledenn schall haffue giffuett for^{ne} Anders Banners børn paa samme gaardt och guodtz, och mener the, at for^{ne} Aaßdall gaardt och guodtz hannom iche nogen thid paa for^{ne} Anders Banners børns wegne epter schiødebreffs lydellße at haffue epterfulldt, som thet sig burde, men at for^{ne} theritz broder, Otte Banner, allthid sellff at haffue hafft for^{ne} gaardt och guodtz vdj haandt, heffdt och beßidellße, saa well siden hand samme schiødebreff vdgiffuit haffuer som tillforn, och iche at haffue werrit schilld wedt samme guodtz thend stund, hand leffde, men stedtze och allthid hannom at haffue fulldt, och hand thet sellff till sit egen nøtte och behoff medt alldt renthe och herlighedt, som ther aff kunde gange, till sin dødelige affganng allthid haffuer oppeborrid, brugt och beholldit, huillchet the meener thennom at wille beuiße, huillchen for^{ne} schiødebreff the som rette Otte Banners arffuinge alldrig haffuer medt hannom beuillget eller sampthøcht, menendis therforre samme schiødebreff bøer ingen magt at kunde haffue medt rette och iche at schulle kunde komme thennom till nogen hinder eller schade paa theritz rette arffue i nogen maade.

Dißligeste haffde thi vdj rette steffnndt oß ellschelige frue Jngborrig

Schiell[25] till Vorgaardt,[26] Otte Banners epterleffuersche, for hindis sandthedt at bekiennde och tillstaae, hues hinde witterligt er, om hindis affganngne hoßbunnde Otte Banner och hun iche sellff allthid haffuer hafft Aaßdall gaardt och guodtz vdj haannd, heffdt och haffuenndis werge och ther aff oppeborridt schylldt, lanndgilde, stedtzmaall,[27] sagefalldt och anden renthe och herlighedt, som medt rette kunde gange aff gaardtz auffuell och thiennere till gaardenn liggenndis, alldt thennd stundt for^{ne} hindis hoßbunndt leffde, saa well siden thend thid hand schall haffue schiødt och giffuet hanns broder børn, affganngne Anders Banners børn, samme gaardt och guodtz, som tillforn.

Sammeledis haffde vdj rette steffnndt Christenn Schriffuer i Bistrup,[28] Matz Perßen i Gierderup[29] och Carstenn Hanßen i Hedegaardt[30] for theritz sandhedt at bekiennde eptersom forschr^{uit} staar.

Tha er møtt vdj dag for oß vdj rette for^{ne} Johann Rudt och gaff tillkiennde, at affganngnne Otte Banner haffuer schiødt och giffuit fran sig och sine arffuinge och till hanns brødre børn, Anders Banners børn, hans hoffuidgaardt Aßdall medt neste omliggenndis guodtz, och for oß vdi rette laugde for^{ne} pergamentz schiødebreff, vdgiffuit paa Aßdall thennd 6. aprilis a^{o} 1584 aff for^{ne} Otte Banner och forßeglidt och medt egen haand vnderschreffuit saa och gode mendtz forßeglinng therhoes, lydenndis paa for^{ne} Aßdall gaardt och guodtz medt omliggendis guodtz, som breffuit i sig sellff widere forclarit.

Ther nest vdj rette laugde it xxiiij mendtz winde, schreffuit paa pergament, vdgiffuit paa Huorns herritzthing[31] a^{o} 1584, thend 6. aprilis, lydendis at epter hand samme sit vdgiffne schiødebreff ther till thinge haffuer ladit leeße och forkynnde, at hand tha strax haffuer offuerandtwordit fran sig for^{ne} hans hoffuidgaardt Aßdall medt neste omliggenndis guodtz epter schiødebreffuens jndeholldt och till for^{ne} Johann Rudt paa Anders Banners børns wegne, Erich Banner[32] och Otte Banner,[33] till saa lennge, the bliffue theritz myndige aar, och for^{ne} Otte Banner[34] tha paa thinge opstoedt och ther thend dag for thingsdomb schiødte, vnthe och gaff fran sig och sine arffuinnge och till hanns kierre broder sønner, Erich och Otthe Banner, och theritz arffuinnge for^{ne} hans hoffuidtgaardt Aßdall medt allt thet guodtz, hannd haffuer i Aßdall sogenn och Horne sogen,[35] och thet paa theritz wegnne fran sig strax for thinngsdom andtworde till for^{ne} Johan Rudt och ther for thinngsdom stadfeste samme schiøde wedt alle sine ordt och arthichle, som thend jndehollder, som hand for^{ne} hans brøder børn till euinndelig eyendom at nyde och behollde, och tha epter for^{ne} Otte Banners befallning strax indkom ther for thingsdomb Claus Hanßen, fuogidt paa Aßdall, och bøndernne, som besiider

samme guodtz i Aßdall och Horne sogner, och thoge i for^{ne} Johann Rudtz haannd och sagde hannom theritz thienniste paa for^{ne} hanns søster sønners, Erich och Otte Banners, wegne, och tha strax for thingsdom giorde Johan Rudt for^{ne} Carsten Hanßen fulldmyndig och megtig vdj hanns frauerrellße at suare for for^{ne} Aßdall gaardt och guodtz, saa wiitt hand medt loug och rett giøre kunde, som thet breff widere formellder.

Ther nest berette for^{ne} Johann Rudt, at for^{ne} Otte Banner schall haffue satt hannom for bordenden[36] paa Aßdall och offuerandtwordit hannom gaarden vdj gode mendtz neruerrellße, och ther till at bekreffthe vdj rette lagde hanndt it forßeglidt och vnderschreffuit breff, som oß ellschelige Thamis Gallschytt[37] och Preben Gylldenstiern[38] vdgiffuit haffde anno 1584, thend 6. dag aprilis, lydenndis at the worre ombedit aff for^{ne} Otte Banner och Johan Rudt och hørde och saae samme dagh, at Otte Banner fran sig till for^{ne} Johann Rudt paa hanns søster sønners wegne andtwordit Aßdall gaardt medt mere thedtz tilliggenndis guodtz epter thet schiødis lydellße, som ther paa vdganngit er, och at fuogeden och follchen ther paa gaarden sagde for^{ne} Johan Rudt thienniste. Dißligeste saae the, at Otte Banner samme dag andtwordit Johann Rudt it inuentarium[39] paa Aßdall, som sthyche wiis findis vdj samme theritz breff jndtschreffuit, som thet breff widere formellder, huillchet inuentariums breff Johann Rudt ochsaa haffde her for oß tillstede.

Jtem vdj rette laugde en quittanntz, som for^{ne} Otte Banner haffde vdgiffuit a^{o} 1585, thennd 19. aprilis, paa Vorgaardt, lydenndis at Johann Rudt haffuer werrit paa Woregaardt och ther paa hans broder børnns wegne giordt for^{ne} Otte Banner rede och regennschaff for, hues opbørßell och vdgifft, hand paa for^{ne} hans brødre børns wegne haffuer opborridt och igen vdgiffuit aff Aßdall gaardt och tilliggenndis guodtz, som thend quittanntz widere medtfører; och haffde adschillige things widtner och breffue for oß vdj rette, formellendis att Aßdalls thiennere haffuer suaridt Johann Rudt, saa och forbudtz breffue at ingen schulle befatte sig medt nogen brugelighed i Aßdalls endells schouff och marckh, dißligeste i Huorne sogen march, enthen med schytteri, jagt, schouffhug, riißhug, torregrøfft,[40] lyngslett[41] eller medt hues brug thet neffnis kandt, vden the som gaardenn och guodtzit besiider, eller och the haffuer thet vdj Johan Rudtz minde. Och menthe for^{ne} Johann Rud, at ther tillfornne vdj slig sager schall werre ganngen dome, och for oß vdj rette laugde for^{ne} Johann Rud en dom,[43] som wor vdganngen vdj wor herre faders thidt, salig høglofflig ihukommellße, anno 1554, thennd tißdag nest epter Sanctj Egidij dag,[44]vdj Othennßee, vdj huillchenn dom nogit guodtz er tilldømpt affganngne Jørgenn

Marßuin[44] epter nogle breffue, som worre giorde och indlagt forßeglede, och huerchenn breffuenne eller guodtzit hannom haffde epterfulldt, lydenndis vdj sin beslutning, at epterthj thet gaffuebreff bleff giort och aff Erich Christofferßen[45] beßeglidt vdj hanns wellmagt och medt hanns høstrues[46] samthøcke, tha bøer samme breff at komme Jørgen Marßuin tillhaande, och Jørgenn Marßuin for^ne^ gaarde, guodtz och mølle at haffue, nyde, bruge och behollde epter samme breffuis lydellße, som thend dom widere formellder, formenendis hanns søster børn samme rettighed at haffue vdj lige sagh, eptherthj the haffue schiøde paa samme guodtz.

Och vdj rette laugde et schrifftlig forßett,[47] jndehollendis eblant andet, at eptersom the haffue hannom steffinndt, for at hand schall haffue indthagit Aßdall hoffuidtgaardt med omliggenndis guodtz epter Otte Banners dødt och affganng, tha giffuer hanndt ther paa forßuar,[48] at hand bekiennder och tillstaar, at hannd haffuer thet epter Otte Banners egen perßonlig offuerandtwordning Aßdall hoffuidtgaardt med nogen omliggendis guodtz och thiennere paa børnens wegne annammit och indtthagidt och mener, hand ther medt ingen wret at haffue giort, epterthj at Otte Banner med sin frie willge och samthøcke vdj sin wellmagt haffuer hannom thet schiødt paa Anders Banners børns wegne Aßdall gaardt och guodtz epter forbemellthe schiødis lydellße, sellff strax vdj haanndt och heffdt lougligen offuerandtwordit, som hanndt medt riddermenndtzmendtz breff och kundschaff[49] will beuiße, och giordt hannom jnuentarium paa, hues boe, boeschabff och allt andet, huadt thennom i saa maade vnnde wilde, med hanns egen haand vnderschreffuit. Jtem som steffningen schall lyde, at for^ne^ Aßdall gaardt och guodtz epter schiøde breffs lydellße schulde iche haffue fulldt hannom paa børnens wegne, men for^ne^ Otte Banner sellff ther aff i hans liffs thidt indtill hanns dødelig affganngh allt nøtte, rennthe [och][50] herlighed at haffue opborridt, ther emodt formellthe hanns schrifftlig forßett, at thet io burde at beuißis, at Otte Banner till thinge eller i andere maade haffuer sit schiøde igennkallidt, om nogen kand tilllegge for^ne^ Otte Banner, som iche er gangen fran sit schiøde, men chresteligenn, opricteligen, erligenn och well haffuer sit liff fremdragit, kunde eller wille nogenn argelist[51] eller vnderfundighed[52] medt sine brødre børn at bruge, at hues hannd hannom paa børnenns wegne en ganng haffuer schiødt wille røgge eller igenthage, setter well ther forre vdj alle rette, om Otte Banner haffuer hannom i sin wellmagt i saa maade en gang paa børnens wegne, vdj riddermendtzmendtz och got folchis offueruerrellße, lougligenn schiødt och vdj haand och heffdt andtwordit for thing och thingsdomb, och hand sellff saa

well vdj Otte Banners liffs thid som epter hans dødt och affganng haffuer brugt och ladet bruge gaardenn med gaardtzenns och guodtzen, med jagt,[53] fischerij och andenn herlighed, om hand kunde eller motte thet vlougligenn vden sit breff och segels forchrennckelße, adelig naffnn och gode røgtis eptertallelße[54] røgge eller [igien][55] kallde; dißligeste om for^ne^ gaardt och guodtz, som thet er Johann Rudt af hannom sellff offuerandtwordit, bøer iche her epter som her till paa børnenns wegne epter hanns schiødebreffs lydellße, saa och epter domme, som i slige sager dømpt och ganngen er at føllge; och till thet, at Otte Banner schall haffue befattidt sig med samme gaardt, guodtz och opbørßell, sidenn thet war schiødt aff hannom, sagde hannd at werre scheed aff hannom som aff børnens faderbroeder och rette werge, och samme opbørßell aff hannom at werre heden wendt[56] till adt bethalle børnens gielldt med och till wiidere regenschaff at giørre hannom, som nu er Anders Banners børns rette werge. Ther nest at steffningen schall formellde, at Otte Banners arffuinge alldrig med hannom beuillget eller samthøckt, ther paa gaff hannd saa for ßuar, at eptherthj for^ne^ Otte Banner sellff wor en friie, myndig manndt, tha motte hannd epter lougen[57] och recessen[58] i sin liffs thid och wellmagt och friie willge och widschaff med goede mendtz widtnnißbyrdt och forßeglingh sellge, schiødde och affhennde sit egit jordeguodtz och løßøre till huem, hannd thet vnde wille, hanns arffuinnge alldelis vdadspurt i alle maade, eptherthj hand thet strax vdj hans leffuendis liff fran sig andtworded. Setter ther forre vdj alle rette, om Aßdall gaardt och guotz bøer hannom iche her epter som tillfornn paa børnens wegne, som hannd hannom thet sellff vdj egenn perßon offuerandtwordit haffuer, at føllge.

Ther emodt berette oß ellschelige Erich Løche till Eskier paa de Banners wegne och Knudt Billde paa hanns høstruis[59] wegne, at the Banner, for^ne^ frue Magdalenne, frue Karenne Banner och for^ne^ Knud Bilde, haffue epter theritz broeders bøenn och begerring medt hannom beuillget och samthøcht, at hannd haffuer vndt och forleennt hans høstrue, frue Jngeborgh Schiell, allt hanns guodtz, hannd epter hanns fader och moder arffuidt haffde, at hun samme guodtz schulle nyde och beholde hindis liffs thid, om hun hanns dødt offuerleffde, eptersom thet forlenninngs breff, hand hinde ther paa giffuet haffuer, schall vduiiße, och sidenn schall ther och en arff hannem werre tillfaldenn epter hanns morbroeder, Christoffer Roßennkranntz,[60] huillchen arff the i ligemaade haffuer beuillget hannom, och hanns breff, hannd hinde ther paa giffuet haffuer, forßeglidt. Dißligeste gaff tillkiennde, at ther theritz broder Anders Banner[61] leffuede, haffue the tillbødit, at theritz[62] broede[r] wille be-

uillge och samthøche, at thersom Gud thet saa haffde forßeett, at nogen aff the sødschennde døde och affginge, førend theritz broder Otte Banner, och hannd ingen liffs arffuing loedt epter sig, at sødschinndt barn tha motte threde i faders eller moders stedt och thage arff epter theritz broder Otte, huillchet begge brødernne iche haffuer willett beuillge och samtøcke, epterthj the haffde thennd forhaabning, at Anders Banner som thend yngste schulle haffue offuerleffuidt hanns søster, och epter at Anders Banner er hedenkalldit, haffuer Otte werrit begerrendis, at the wille tillstede Anderßis børnn at thage arff epter hannom, lige som theritz fader schulle haffue giort, huillchet the iche tha wille beuillge. Saa haffuer dog theritz broeder Otte vden theritz beuilling och samthøcke giffuit hanns brødre børn it schiødebreff paa Aßdall hoffuidtgaardt med noget aff neste omliggenndis guodtz, huillchet schiøde, endog thet er giort till thinnge, och Johan Rudt paa hans søsterbørns wegne haffuer annammidt gaardenn at schulle bruge och haffue vdi forßuar børnen til beste, dog er thet saa fiøyet och schichet, saa at theritz affganngne broder dog haffuer behollt samme guodtz allt hanns liffs thid och brugt gaardenn och gaardtzenns auffuell med allt thet andet guodtz, som hannd hans broders børn schiødt haffde, och ther aff opborridt schylld och landgilde og thet forwennt[63] sig sellff tillbeste ligesom andet hanns guodtz, och mener therforre, at epterthj gauffuenn iche haffuer epterfulld schiøden, at samme schiøde therfor ingen magt kunde haffue och komme thennom till hinder eller schade paa theritz arff, Gud thennom retteligenn till fiøget haffuer epter theritz broder.

Och haffde for oß it regennschaff, som fuogedenn paa Aßdall haffde giort for^{ne} Otte Banner, och Otte[64] hannem therforre quitterit, huillchenn quittanntz her for oß vdj rette laugdis, vdgiffuet paa Woergaardt thennd 22. junj 85, lydendis paa siuff heele aars regennschaff och ther eblannt for siste aar fran a^{o} 84 till 85 epter vdgiffnne schiøde[65] Carsten Hanßen[66] haffde werrit fuogidt paa Aßdall, huillchen formelldthe, at hannd haffde jndthagidt och vdgiffuit paa hans wegne och epter hanns beffallinng och will haffue hannom quitterit for sig och sine arffuinge for alle for^{ne} vij aars regennschaffuer, som then i sig sellff widere vduißer, huillchet regennschaff er offuerandtwordit nogle aff worre raadt at schulle forfarre, huem och till hues behoff thet er kommit, som fandtz till jndthegt vdj samme regenschaff, och iche i samme regenschaff schall findis nogenn thend opbørßell at werre kommit Anders Banners børn tillbeste.

Dißligeste haffde for^{ne} Erich Løche adschillige breffue och seddeler for oß

vdi rette, vdi huillche for^{ne} Otte Banner och hanns høstrue haffuer schreffuit fuogdenn till paa Aßdall at forßende och vdgiffue paa theritz wegne baade korn, smør, honning och andre ware, saa och om andenn bestillinng, hand paa theritz wegnne schulle vdrette; meenthe ther aff saa well som aff[67] for^{ne}[68] regenschaff och quittanntzer nochsom wor at forfarre, at Otte Banner och frue Jng[eborrig][69] Schiell haffde io sellff haffdt thet i haande och werge ligesom andet theritz arffueguodtz.

Disligeste vdj rette laugde it breff, som Jep Munch[70] och Per Munch[71] vdgiffuit haffuer, ther vdinden the bekiender at haffue fest thuennde gaarde aff Otte Banner sellff a° 1585, Jep Munch Kiiffuell[72] och gaff ther aff xl daller, och Peder Munch en gaardt i Huorn,[73] gaff deraff xx daller, huor med the wille beuiße, herlighedenn at haffue fulldt for^{ne} Otte Banner.

Jtem vdj rette lagde the it breff, som oß ellschelige Erich Løcke[74] til Schouffgaardt[75] och Fallch Giøe[76] till Schierßøe[77] vdgiffuit haffuer, lydendis at eptersom the worre ombedit aff the Banner och Knud Byllde paa hanns høstruis wegne at schulle thalle med for^{ne} frue Jngeborrig Schiell om, hues hinde witterlig wor om thend forhandling, hindes affgangne hoßbonnde giort haffuer medt hanns brødre børn, Annders Banners børn, om Aßdall och Aßdalls guodtz och om samme guodtz med alld sin rettighed, wiße og wuiße, haffde fulldt affganngnne Otte Banner hanns liffs thidt, huor till for^{ne} frue Jngeborg gaff forßuar, at thet hinde well witterligt wor, at hindiis hoßbonnde Otte Banner wille vndt samme guodtz forberørtthe Anders Banners børn, men haffde forbeneffnde Aßdall och Aßdalls guodtz fulld thennom eller Johann Rudt paa theritz wegne, eller huad handell eller contracter thennom wor emellom gangit, thet wiste hun iche &c., som thet widere formellder.

Fremdelis vdj rette laugde the adschillige kiøpmendtz regenschaffuer, ther med wille beuiße, huor bønderne haffuer ydt theritz landgilde, som war Pouell Pops aff Ollborrig, Herman Wintappers och andre. Jtem nogle thinngswidtner och deellsbreffue, thennom at werre offuerganngen, som haffue huggit i Schouffsgaardtz[78] march i for^{ne} Otte Banners jagt, at ther er giordt forbudt nogen at stede noger winder paa Aßdall eller Aßdalls guodtz, førenndt frue Magdalenne Banner ther till bleff louglig steffnnd.

Och widere berette for^{ne} Erich Løcke, at eptersom Johann Rudt vdj rette laugde en quittanntz, Otte Banner schulle haffue vdgiffuit, at Johann Rudt haffde giort hannom regenschaff paa Anders Banners børns wegne (som rett werge for thennom) før Aßdalls indtkompst, ther emodt vdj rette laugde handt it Johan Rudtz obne breff met hanns segell forrethrøgt och egen haandt

vnderschreffuit a° 1585, thend 19. dag augustj vdgiffuit, lydenndis, at eptherthj for^ne^ Otte Banner till Schierne[79] haffuer nu giffuet hannom sin quittantz och quitteridt hannom paa hanns brøder børnns, Erich och Otte Banners, wegne, for thet aars opbørßell aff Aßdalls gaardt och guodtz, som hand haffuer giffuet for^ne^ hanns brøder børn, lydenndis paa thet aar 84, thennd 6. aprilis, och till samme dag 85, huillchen quithantz hand bepligter sig och sine arffuinge iche at schulle komme for^ne^ Otte Banner heller hans kierre høstrue, frue Jngeborrig Schiell, eller theritz arffuinge till nogen widere bethallning, vdleg eller regenschaff i noger maade epter thend dagh, som samme breff widere formellder, huor aff Erich Løche menthe nochsom at werre at forfare, huorledis med samme quitthantz, Johan Rudt haffuer bekommit aff Otte Banner, er sig tillthragidt, och meen thend iche at komme the Banner till schade i nogenn maade, och sette vdi alle rette, at epterthj Aßdalls gaardt och guodtz, som schulle werre en gaffue, iche haffuer fulldt schiødit och gauffue breffuit, menn Otte Banner thet alltid haffuer hafft vdj sin egenn werge och nytte och brug hans liffs thid, om samme schiøde tha kannd komme the Banner till hinder eller schade paa theritz rette arffue vdj nogenn maade.

Medt mange flere ordt [och tale],[80] thennom emellom forløb paa baade sider.

Tha epter tillthalle, giennßuar, breff, beuißning och thend sags leiglighed, endog for^ne^ Aßdall gaardt och guodtz er schiødt och antwordit for^ne^ Johann Rudt paa hanns søster børns, Anders Banners børns, wegne, och breffuenne erre gode noch, som ther paa erre giorde, dog epterthj wj forfare, at for^ne^ Otte Banner haffuer sellff vdj hans leffuenndis liff hafft och behollt Aßdall gaardt och guodtz indtill hans døde dag med thentz aarlig indkompst, auffuell och landgilde, som aff hans fuogidtz regenschaff och quittanntz nochsom er at forfare, och iche then haffuer willdt ladet Johann Rudt paa hanns søster børnns wegne føllge och samme indkompst sellff haffuer ladit annamme och forwennth sig sellff till gauffn och beste, och iche for oß beuist er noget aff for^ne^ indkompst at werre forwendt Anders Banners børn till beste, ey heller fuogedens quittantze lyder, hues som oppeborridt er fran a° 84 till 85, som er vdj thet aar, siden at gaarden er bortschiødt, at werre oppeborridt Anders Banners børn till beste, men hannem och hans høstrue sellff till beste och quitterer hannom ther forre for sig och sine arffuinge, iche for Anders Banners arffuinge,[81] och mange domme[82] erre her vdj riget gangen, at huor guodtzit iche føllger schiødit, tha schiødit ingen magt at haffue, saugde wj ther paa saa aff for rette, at wj iche kunde kiende for^ne^ schiødebreff saa nøi-

agtigt, epterthj guodtzit iche haffuer fulldt, at thet kannd komme Otte Banners arffuinge[83] till hinder eller schade i nogenn maade.

Datum vt supra.[84]

(1) Jf. rettertingsdomme 14. juni 1572 (GdD III.161ff.), 12. juni 1574 (ib. 245ff.), 9. juni 1575 (ib. 260ff.), 5. juni 1576 (ib. 291ff.), 4. juni 1577 (ib. 300ff.), 1. august 1590 (ib. IV. 188ff.), 29. juni 1591 (ib. 288ff.) og 1. juli 1609 (Secher, Rettertingsdomme I.484ff.). Denne retspraksis lovfæstedes ved DL 5–3–32, der formelt først blev ophævet ved § 53 i lov nr. 111 af 31. marts 1926 om tinglysning. – Parternes indbyrdes slægtskab vil fremgå af følgende oversigt:

(2) Disse er formentlig afskrifter efter dombrevet, da de indeholder kongens fulde titel, navnene på de dømmende rigsråder samt rigskanslerens attestation. – (3) Se 492.1. – (4) Se 492.2. – (5) Se 496.6. – (6) Se 496.24. – (7) Se 490.1. – (8) Se 497.37. – (9) Se 496.30. – (10) Se 496.32. I stedet for stykket *medt allt raadit ... Breide Rantzou* har de private domssamlinger: Jørgen Rosenkrandz till Roßenholm, Christopher Walckendorpff till Glorup, wor rentemester, Steen Brahe till Knudstrup, Jørgen Schramb till Thielle, Manderup Parßberrig til Hagißholm, Hackh Vlffstand till Hickeberrig, Anders Bing till Smidstrup, Hendrich Bilau till Spøtterup, Jacob Sehefeldt till Wißborrig, Hendrich Brahe till Widschøelle, Breide Randzou till Randz[ous]holmb, Christen Skiell till Fußingh, Albritt Friiß till Harridzkier och Arildt Huidtfeld till Oderßbergh, Danmarckis riigis candzler, worris troe mend och raad (her gengivet efter Add 152,2°). – (11) Magdalene Banner (d. 1597) til Baggesvogn og Skovshoved (nuv. Krabbesholm), datter af rigsmarsk, rigsråd Erik Eriksen Banner (d. 1554) til Asdal, Kokkedal m. v. og dennes 1. hustru Mette Rosenkrantz (d. 1533)

og enke efter rigsråd Iver Krabbe (d. 1561) til Østergård m. v. – (12) Hovedgården Krabbesholm i Skive (før 1925: i Resen s., Hindborg h.). Gården hed opr. Skovshoved, men fik navn efter Magdalene Banners ægtefælle. – (13) Se 543.18. Han var gift med Dorte Krabbe (d. 1623), datter af overn. Iver Krabbe og Magdalene Banner. – (14) Se 543.19. – (15) Karen Banner (d. 1611), søster til ovenn. Magdalene Banner og enke efter Gregers Ulfstand (d. 1582) til Torup m. v. – (16) Hovedgården Høgholt i Hørmested s., Horns h. – (17) Knud Bille (d. 1592) til Lindved, gift (1576) med Birgitte Banner (d. 1592), søster til de ovenn. Magdalene og Karen Banner, se stamtavlen ovf. – (18) Hovedgården Lindved i Stenløse s., Odense h. – (19) Se ovf. note 17. – (20) Johan Rud (d. 1609) til Møgelkær og Løgismose. Hans søster, Dorte Rud (d. 1580), var gift med nedenn. Anders Banner (d. 1583), og han var værge for sine nedenn. søstersønner Erik Banner (d. 1597) og Otte Banner (d. 1625). – (21) Hovedgården Møgelkær i Rårup s., Bjerge h. i Jylland. – (22) Hovedgården Asdal i Asdal s., Vennebjerg h. – (23) Anders Banner (d. 1583) til Gesingholm (nuv. Løvenholm) og Lyngholm, halvbroder til de ovenn. Magdalene, Karen og Birgitte Banner, se stamtavlen ovf. Han var gift med Dorte Rud (d. 1580), datter af admiral Otte Rud (d. 1565) og Pernille Oxe (d. 1576). – (24) Otte Banner (d. barnløs 1585) til Asdal og Bangsbo. Han var gift med nedenn. Ingeborg Skeel til Voergård. – (25) Ingeborg Skeel (d. 1604) til Voergård og Bangsbo, Otte Banners enke, datter af Niels Skeel (d. 1561) til Nygård og Karen Krabbe (d. 1586). – (26) Hovedgården Voergård i Voer s., Dronninglund h. – (27) Indfæstning (Kalk. IV.193b). – (28) Gården Bistrup i Hjørring St. Cathrine s., som Otte Banner til Asdal erhvervede ved mageskifte med kronen 12. august 1573 (Kr. Sk. I.136). – (29) Formentlig Gerndrup. Karen Krabbe til Voergård, enke efter Niels Skeel, og Otte Banner på sin hustrus, Ingeborg Skeels, vegne erhvervede ved mageskifte med kronen 30. juli 1579 (Kr. Sk. I.212) et bol, bygget på en kirkejord ved Gerndrup. – (30) Gården Hedegård i Bindslev s., Horns h., som Ivar Krabbe til Østergård erhvervede med mageskifte med kronen 23. september 1558 (Kr. Sk. I.56). – (31) Horns h. (i Vendsyssel). Asdal s., hvori hovedgården Asdal er beliggende, hørte i ældre tid til Horns h. og ikke som nu til Vennebjerg h. – (32) Erik Banner (d. 1597) til Gesingholm (nuv. Løvenholm). – (33) Hans broder Otte Banner (d. 1625) til Gesingholm (nuv. Løvenholm), Voergård, Lyngholm, Løgismose m. v. – (34) Otte Banner (d. 1585) til Asdal, farbroder til Erik og Otte Banner. – (35) Ordene *och Horne sogen* er i forlægget indføjet over linjen. Horne s., der nu ligger i Vennebjerg h., hørte i ældre tid til Horne h. Det er nabosogn til Asdal s. – (36) Bordenden (den øverste plads) var husfaderens plads (Kalk. I.250a). – (37) Thomas Galskyt (d. 1600) til Hvidstedgård. – (38) Preben Gyldenstierne (d. 1616) til Nørre-Vosborg, Vrå, Totterupholm, Svaneholm m. v., sen. (1596) rigsråd. – (39) Fortegnelse (Kalk. II.427a). – (40) Tørvegravning (Kalk. IV.427a). – (41) Lyngslæt, afhugning af lyng (der bl. a. brugtes til brændsel) (Kalk. II.819a). Forb. *tørregrøfft och lyngslett* alm. i datidens sprog, se Kalk. l.c. – (42) Rettertings dom 4. september 1554, se II nr. 203. – (43) St. Egidii dag: 1. september. – (44) Rigsråd Jørgen Marsvin (d. 1581) til Hollufgård. – (45) Erik Christoffersen Sosadel (Dyre) (d. 1554) til Vindinge (nuv. Fuirendal). – (46) Sidsel Skave (d. 1592). – (47) Indlæg (Kalk. I.715b bet.2). – (48) til svar. – (49) Vidnesbyrd (Kalk. II.658b bet.3). – (50) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Add 152,2°. – (51) List, træskhed, lumskhed (OdS I.816). – (52) Lumskhed, svig (OdS XXV.1194). – (53) I forlægget rettet fra *thagit*. – (54) nedsættende omtale, bagtalelse (Kalk. I.439a). Add 152,2° har *eptertabelße*. – (55) Forlægget har *wdj gen*. – (56) brugt, anvendt (OdS VII.1237 bet.5). – (57) JL I.34, 36, 37. – (58) Reces 13. december 1558 § 49. – (59) Birgitte Banner, se ovf. note 17. – (60) Christoffer Rosenkrantz (d. ugift 1561) til Bjørnholm, Skern og Lynderup. Hans søster Mette (d. 1533) var gift med rigsmarsk, rigsråd Erik Eriksen Banner (d. 1554) til Asdal m. v., jf. ovf. note 11 og stamtavlen. – (61) Se

ovf. note 22. – (62) Herefter udstreget i forlægget *wille*. – (63) anvendt (Kalk. I.741b bet. 5). – (64) Herefter udstreget i forlægget *Banner*. – (65) Ordene fra *fran a° 84* og til *vdgiffnne schiøde* er i forlægget tilskrevet i marginen. – (66) Den ovf. ved note 30 nævnte foged. – (67) Herefter udstreget i forlægget *andit*. – (68) Forlægget har kun *for*. – (69) Forlægget har *Inger;* rettet efter Add 152,2°. – (70) Jens Munk (d. 1636) til Havbro og Bandsholm. – (71) Peder Munk (d. efter 1610) til Vesterris, broder til ovenn. Jens Munk. – (72) Landsbyen Kjul i Asdal s., Vennebjerg h. – (73) Landsbyen Horne i Horne s., Vennebjerg h. – (74) Se 535.7. Han var gift 2. gang (1578) med Margrete Gøye (d. omkr. 1613), søster til nedenn. Falk Gøye. – (75) Se 535.8. – (76) Falk Gøye (d. 1594) til Skærsø, Skerngård og Starupgård. – (77) Hovedgården Skærsø i Dråby s., Mols h. – (78) Landsbyen Skovsgårde i Asdal s., Vennebjerg h. – (79) Skerngård (Skern slot) i Skern s., Middelsom h., hvoraf en del tilhørte Otte Banner. – (80) Mgl. i forlægget; indføjet efter Add 152,2°. – (81) Add 152,2° har *Anders Baners børns arffuinger*. – (82) Se ovf. note 1. – (83) Ordet er tilskrevet over linjen i forlægget. – (84) Add 152,2° tilføjer: nostro ad causas, sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio.

557 Sjællands landsting 13. juli 1586

Landstinget stadfæster en birketingsdom, hvorefter en mand der havde sået i andenmands mark, imod sin benægtelse kendtes skyldig i at have afført det høstede korn. Hans indsigelse om, at hans skriftlige beretning ikke var indført i dommen, forkastedes af landstinget, da beretningen ikke var til stede, da dommen blev afsagt, men først nogle dage senere af ham blev givet birketingsskriveren.

Hs.: GkS 1134,2° nr. 97 (findes yderligere i 2 hss.).
Litt.: Fussing.341.
Overskrift: En dom om afførsell som er at førde seden igen paa grunden oc der paa bøde 3 mk.

Anders Dresselbierge[1] till Wognnßerup,[2] landtzdommer vttj Sielandt, Benndt Gregersßenn,[3] vicarius vdj Roskilde, Claus Mortennsßønn och Jacob Toerdsen, landtztings schriffuere, giør alle witterligtt, adt aar effter Gudtz byrdt 1586, onnsdagenn thenn 13. julij, paa Sielandtzfar landtzting wor skickett Peder Iude i Thiørnidt[4] paa thenn enne och haffde hidt y rette steffnitt Oluff Michelßønn i Wallinrødt,[5] fogitt till Tølløsße[6] bierckething, paa thenn andenn side och hanom tilthallitt, for hand hagde tildømptt hanom att gienn føre nogenn sædt, hand skulle haffue afførtt[7] aff frue Mette Rosßenkrandtzis[8] grundt, endog hand menner sig ingenn sæd ther aff att haffue ført, och for hand y same dom icke wilde indføre hans schrifftelige berettning, mennendis hanom ther vdj wrett att haffue giortt.

Haffde oc hid steffnett for^{ne} frue Mette Roßennkranndtz mett same dom oc thenn i rette lagde aff Tølløse biercke ting thenn 6. maij sidst forledenn wdgiffuitt, liudendis:

Wor skickett Hans Andersenn y Tølløsße paa sin hosbondis, erlig oc welbiurdig frue Mette Roßennkranndtz hendis vegne oc tiltallitt Peder Iude y Tiørnidt for nogenn sædt, hand haffde saaed hous nogenn aff for^{ne} hans hosbondis thiennere, som er huos Jens Lauritzenn i Tørnidt en skepe biug, houß Mortenn Nielsßønn ij skeper[9] haffre, j skepe biug, houß Hans Rasmusßønn ibidem ij skeper biug, j skepe rug, huilckenn for^{ne} saaedt hand haffuer affførtt och indhøstett emod konge: maitts: forbudt[10] och besettning,[11] huor wdindenn hand mente hanom wrett att haffue giortt, och sette ther for wdj rette, om for^{ne} Peder Iude icke bøer at stande till rette for same for^{ne} sædt, som hand saa[12] emodt konge: matts: forbud haffuer afførtt och indhøstett. Tha er y rette møtt for^{ne} Peder Iude oc mente sig inthett att haffue førtt aff frue Mettis grundt och sagde sig att ville haffue hendet[13] dom y same sagh om same for^{ne} sædt vj vger effter, hand wor tilthallitt for same afførsell. Och sette y rette, om forbudt burde att holdis lenger endt y vj wger, wtthen thett bleffue fornyett.[14] Mett mange flere ordt, thenom emellom løb, oc om huilckenn sag the paa bode sider gaffue thenom y rette och wore endelig dom aff mig begierendis. Tha effther tillthalle, gennsuar oc thenn sags leylighedtt, och effthertbij for^{ne} Peder Iude icke kand benecte, att hand jo haffuer saaett hous same for^{ne} mendt och same saad jndhøstett oc affførtt y forbudt, tha wed ieg icke andett att døme eller sige y thenn sag, endt ieg finder for^{ne} Peder Iude till att wdlege sæden igienn eller andett saa goett och att bøde iij marck,[15] for handt saaede oc affførde emodt konge: maitts: forbudt, oc emedenn thett forbudtz breff[16] staar vedt sin fulde magtt, som er vdgangenn paa Tølløße biercke thing thenn 18. junij aar 85, som same dom wiider jndeholder.

Och ther huoß i rette laugde sin skrifftelige beretning, liudendis som effther følger:

Thett er min last[17] oc klage, att ieg icke motte faa mitt fremsat[18] jndførtt y min dom, huilckenn ieg stod indenntinge och mundeligenn berette mine ordt, huilcke ordt ieg sidenn lod schriffue oc thett boer[19] sielffanden ind y schriffuerens stue och begieritt, att ieg motte faa thett indragett[20] i for^{ne} dom. Da suarede schriffueren mig oc sagde, att thett wor lige saa schriffuit, som ieg berette paa tingitt, huilckenn handt sagde, att thett wor schriffuitt i for^{ne} dom, huilcke ord ther icke findis, huilcke ordt ieg stod paa thingitt och bød mig y alle rette, om nogenn kunde beuisße mig offuer, att ieg haffde affførtt

nogenn kornnsaadt aff frue Mettis grundt, tha vilde ieg bøde ther for saa vid, som mig bleff forlagtt effter lougen[21] oc recessenn. Thj att ieg icke benecter, att ieg haffuer saaett iiij ellier v skeper kornn paa erlig och welbiurdige frue Mette Roßennkrandtzis grundt. Dog bekiennder ieg, att ieg aff same saaedtt inthett att haffue førtt aff hendis grundt, sompt [22] haffde ieg saaed till haluede[23] mett hendis egne thiennere, och somptt solde ieg hendis egne thiennere paa aggerenn, som thett stod oc grode, huilckett ieg altt samenn beuisße kandt, om thett mig behoff giøres. Ther for haffuer Oluff Michelsßønn mig tildømptt att bøde iij mk., huilckett ieg saa haffuer giortt, huilckett mig siunis wrett att were dømptt, effftherthj at ieg haffuer inthett affførdt aff thenn gode fruis grundt. Thisligeste haffuer hand dømptt, att ieg igienn skall wdlegge thenn saaedt, oc hand y same sin dom icke haffuer sagtt, huor ieg thenn skal wdlegge, entenn paa agerenn eller paa grundenn, huilckett ieg meenner, att handt mett rette skulle giortt, før endt handt stede nogen felding oc dom offuer mig. Ther for, minn gode landtzdomere, setter ieg for ether y rette, om for^ne^ Oluff Michelsßønn iche bøer att giffue mig mine iij mk. oc saa min kost och thæring, som ieg haffuer kostett paa same sag, oc om hand icke bøer for same dom feldt att verre, epterthj att same sag wor hanom icke saa wrangt[24] forførtt,[25] att hand motte well haffue dømptt rett, huilcket ieg mener, hand icke haffuer giortt, och icke heller handt heller thett thorde[26] giortt aff vanuittighet,[27] fordj saa hand haffuer vest sagenn aff første oc werett hanom langsommelig nock.

Oc ther houß y rette laugde enn zedell, indeholendis hans berettningh, som hand sagde sig att haffue hafft paa thingit oc icke motte bliffue y domenn indførtt, liudendis: Thett benecter ieg, att ieg icke haffuer fløtt eller afførtt aff then gode frue hendis grund noget aff thett kornn, som the nu deltt oc om threttett haffuer. Oc hues nogenn kandt beuisße mig thett offuer, att ieg haffuer fløtt eller afførtt, tha skall ieg bøde ther for effter lougenn och receßen. Oc sex vger effter, y[28] haffde thagett sagenn till ether, haffde ieg heller lid domenn endt nu. Setter ieg oc y rette, om thett forbudt bør att holdis lennger enndt vdj sex vger, vtthenn thett bliffuer fornyett, som ieg mener, att thett icke bleff.

Tha wor her vdj rette møtt for^ne^ Oluff Michelsenn oc wor sin dom bestendig och mente sig icke anderledis att kunde dømme; och ther houß berette, att Peder Iude haffde saaett houß nogenn aff hans hosbonndis, frue Mettes, thiennere, oc thett høstett och affførtt aff thenn gaardis grundt, thett wor saaedt paa, oc indt paa enn andenn gaardtz grundt emodt konge: maitts: for-

budt och emod hans hosbondis willie och samtøcke, och endog gaardenn hørde alle frue Mette till, mennte hand ther mett Peder Iude att icke kunde verre frij; oc berette, att Peder Iude haffde ingenn skrifftelig berettning till thinge thenn dag, hand dømpte, och ther for icke veste thenn at lade indføre, men hues mundelig beretning, hand haffde inden thinge, mente hand nocksom att vere y domenn indragitt, och sette fordj vdj rette, om hans dom icke burde wed macht att bliffue, oc om Peder Iude icke wor plictig att igienn giffue hanom sin kost och thæring effter recessen.[29]

Ther till suarede Peder Iude, att hand icke haffde thenn zedell paa thinge, menn hand sidenn nogenn dage effther lod schriffue the same ord, hand hagde paa thingitt, oc fick[30] schriffuerenn, och dog icke bleffue indførtt, huor vdj hand mente sig wrett att vere skeedt.

Mett flere ordt, thenom emellom vor.

Tha effther till thalle, gensuar oc then sags leylighedt bleff ther saa paa affsaugdt for rette, adt effterthij Peder Iude saa emodt forbudt wdenn frue Metthis eller hendis fuldmectigis willig och samtøcke haffuer førtt sædt vdj hendis bønders iordt oc thenn affhøstett oc bortt førdt aff the gaardis grundt, thett wor afflitt paa, oc til andre steder henn førtt, och bierckefogedenn effther slig leylighedt haffuer tilfundett hanom att førre grøden igienn eller andet saa goett och ther paa bøde iij mk., hand oc sielff bekiennder, att hand ingenn schrifftelig berettning haffuer hafft for bierckefogeden thenn dag, hand dømpte, som hand begierede att motte indførris vdj hans dom, menn nogre dage ther effther ladett enn berettning optegne, som hand haffuer borett[31] schriffuerenn, att hand skulle indføre y domenn, ta kandt wy icke kiende bierckefogedenn ther vdj att haffue forseet sig eller hans wlempe att findis, menn finder hanom quitt for thenn steffning oc Peder Iude plictig at giffue hanom hans kost oc thæring igienn effther recessenn.

Till windisbyrdt wnder wore signetther. Actum vt supra.

(1) Se 498.3. – (2) Se 499.3. – (3) Bent Gregersen (d. 1605) fik 15. december 1558 livsbrev på Birkende hovedgård og mellem 1558 og 1561 et vikarie i Roskilde (SRD VI.603), var 1572 landstingsskriver ved Sjællands landsting, 1573–80 abbed i Ringsted kloster, fik ved kgl. åb. br. 10. august 1574 (Kanc. Br.) tilladelse til uden afgift at beholde kronens part af tienden af Høve s. og et vænge uden for Roskilde, der havde ligget til Vor Frue kloster, hvilket han havde haft i forlening, mens han var landstingsskriver. 11. august 1575 (Kanc. Br.) fik han, der undertiden havde hjulpet til med at forrette de forefaldende landstingssager, befaling til vedblivende at sidde landsting sammen med Herluf Skave, der s. d. udnævntes til landsdommer i Sjælland, når denne tilsagde ham, og der skulle foretages vigtigere sager. 1592 og 1593 var han bosiddende i Roskilde. – (4) Landsbyen Tjørnede i

Tølløse s., Merløse h. – (5) Landsbyen Nørre-Vallingerød el. landsbyen Skov-Vallingerød i Tølløse s., Merløse h. – (6) Hovedgården Tølløse i Tølløse s., Merløse h. Den ejedes da af nedenn. Mette Rosenkrantz. – (7) ført bort (Kalk. I.16a bet.1). – (8) Mette Rosenkrantz (d. 1588) til Vallø, enke efter rigshofmester Peder Oxe (d. 1575) til Gisselfeld, Holmegård m. v. – (9) Herefter udstreget i forlægget *biug*. – (10) Jf. bestemmelsen i reces 13. december 1558 § 42, jf. fdg. 14. maj 1523 og reces 21. december 1551 § 9, hvorefter en fæster ikke uden ejerens samtykke må udlåne, udleje el. bortfæste nogen ager, eng el. andet tilliggende eller tillade nogen anden at bruge gårdens tilliggende. Ulovlig sæd, hvorved bonden lod en anden tilså nogle el. alle sine agre, således at avlen deltes mellem bonden og den, der havde sået, søgte herremændene at hindre ved at udstede forbud derimod, jf. de talrige eksempler hos Fussing.337ff. Af det følgende i dommen ses det, at der også i denne egn er læst et forbud på Tølløse birketing 18. juni 1585, jf. herved Fussing.340 om, at sådanne forbud udstedtes i juni måned, altså umiddelbart før høsten. – (11) Bestemmelse; jf. mnt. *besetten:* fastsætte, bestemme. – (12) Ordet er i forlægget indføjet over linjen. – (13) modtaget, især få en retslig afgørelse (Kalk. II.155b bet.1). – (14) Sml. § 5 i reces 21. november 1576 (CCD II.31f.), hvorefter ingen dommer må opsætte en sag i mere end 6 uger. – (15) Jf. EsjL II.69. – (16) Se ovf. note 10. – (17) Klage, bebrejdelse, besværing (Kalk. II.757b bet.2). – (18) Indlæg, fremstilling (Kalk. I.766b bet.1). – (19) bragte (Kalk. I.322a bet.2). – (20) indført (Kalk. II.392b bet.3). – (21) EsjL II.69. – (22) *sompt ... sompt:* dels ... dels (Kalk. IV.39b). – (23) i fællesskab, hvorved hver får halvdelen (*haluede*) (Kalk. II.137b). – (24) urigtigt (Kalk. IV.871b). – (25) Vel: *foreført:* forebragt, berettet (Kalk. I.616b). – (26) turde (Kalk. IV.512a–514a, jf. OdS XXIX.1074ff.). – (27) Ukyndighed, uforstand(ighed) (Kalk. IV.742a). – (28) det pers. pronomen I. – (29) Reces 13. december 1558 § 8, stk. 3. – (30) gav (Kalk. I.506a bet.2). – (31) bragt (jf. ovf. note 19).

558 Viborg landsting 24. september 1586

I besvarelse af en forespørgsel fra Slesvig domkapitel[1] *udtaler Viborg landsting, at efter JL ville nogle omstridte ejendomme og patronatsretten til Kappel kirke tilfalde domkapitlet, da dets modpart ikke havde nogen lovlig adkomst.*[2]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 204 (findes yderligere i 25 hss.).

Litt.: J. P. Trap, Statistisk- topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig II (1864/1975).642; P. v. Hedemann-Heespen, Die Herzogtümer Schleswig-Holstein und die Neuzeit (Kiel 1926).214; Henning von Rumohr i Danske Slotte og Herregårde XX (1968).106.

Overskrift: Enn dom, at huem som nogitt gotz vden louglig adkom oc receßens rollig besidelße vill sigh tilholde, bør igien att komme till rett eyer.

Jørgenn Schram[3] till Thiele,[4] Malthi Jenßenn[5] tiill Hollumgaardt,[6] Mouritz Stygge[7] till Holbeckgaardt,[8] lanndzdommere y Nøriuttlandt, och Gunde Schriffuer,[9] lanndztingshører ibidem, giøre wittherligt, att aar epther Gudz byrd Mdlxxxvj, thenn 13. augustij, her paa Viburg landztingh haffue wy bekomitt hederlige, høglerde och vellerdt menndt prelatter,[10] cannicker och

mienige capitell wdj Sletzuig domkierckie thieris schriffuelße till oß aff Sletzuigh thenn 6. augustj thete neruerindes aar wdschreffuitt, wdj huilchett the haffuer oß tilschreffuitt och tilkiende giffuitt, huorledis ther skall nu wdj nogenn aar haffue begiffuitt sig en trette emellom thenom paa thenn enne och [erlig och][11] velbyrdig mandt Asmus Rumor[12] till Rostedt[13] paa thenn andenn side om jure patronatus till Capell kierckie[14] saa och Kapelbye,[15] enn gaardt y Vetthekielde[16] och Benneditz marck[17] medt skoff, marck, fiskerij och all andenn herligheth, som hører till for^{ne} bye, gaarde och guotz, som for^{ne} hederlig capitell formiener for rett egindom oc tilleggilße att høre till Kapel kierckie och jus patronatus till for^{ne} kierckie medt rette att høre och legge till capitellitt vdj Sletzuig domkierckie, och ther tiill vdj langsomelig tiidt att haffue leggitt oc eptherfuldt, jndtill for^{ne} Asmus Rumor och hans fader[18] for nogenn tiid sidenn paa for^{ne} kierckies och hindes tilleggindes bye, gaarde, egindom och herligheth skall haffue giordt for^{ne} capitell och domkierckie forhindringh och sig thett tilholler medt wrett, som for^{ne} domherrer[19] formiener. Och for^{ne} domherrer huos samme thieris schriffuelße haffuer vdskickitt osß adtschiellige copier aff thieris gamble breffue, adels breffue[20] och andre breffue, bode tingswinder, raadhuss winder, her Rochj,[21] som tilforne var prest till Hockenn[22] kierckie y lanthe Michilborg,[23] hanns kundskab medt copier aff andre adskiellige breffue och beuiß samme Capell kierckie, bye och guotz annrørindis, ther medt the formiener sigh nochsom att bewiße for^{ne} Capelby bye medt skouff och Benneditz marck och thenn gaardt y Wittekielde medt all for^{ne} gaardis och gotzis rette egindom, fiskerij och rette tillegilße att høre och legge medt retthe till Capell kierckie och jus patronatus til for^{ne} Capell kierckie att legge och høre medt retthe till capitlet y Sletzuig domkierckie och capitlett att haffue epterfuldt y mange aar, førindt for^{ne} Asmus Rumors fader, erlig och velbyrdig mandt Hendrich Rumor[24] aff Roste,[25] haffuer tilhandlitt segh enn skiøde aff Siuordt Splidt[26] a^{o} 1498, saa och nogle aar ther epther, [anno 1553],[27] tilhandlitt sig enn andenn skiøde aff hederlig och velbyrdig mandt, [salig][28] her Henndrich Pogeuisk,[29] tha cannick wdj for^{ne} Sletzuig domkierckie, medt huilcke skiøder for^{ne} Henndrich Rumor tha først haffuer begyndt att wille tilregne sigh rettighedt till for^{ne} Capell kierckie medt hindis tillegindis gotz, egindomb och herlighedt, dog for^{ne} Hennich Rumor ther medt ingenn framgangh haffuer fangitt, menn for^{ne} Capell kierckie medt sin herligheth haffuer igienn bleffuit foruist[30] och sidenn [igien][31] fuldt[32] till capitlett, jndtill for nogenn aar sidenn, Asmus Rumor paa for^{ne} kierckie och hindis tillegindis guotz, egindom och andenn herligheth haffuer giort for^{ne}

capitell forhindring och sig thett tilholditt, vdj huilckitt for^{ne} hederlig capitell formiener thenom aff for^{ne} Asmus Rumor att wforrettis, oc jus patronatus till for^{ne} [Capell][33] kierckie medt sin egindom, herlighett och retthe tilleggilße bør att følge capitlett wdj Sletzuig domkierckie. Och haffuer for^{ne} domherrer her huos och tillskickitt oß copier aff, huiß kundskab[34] och andre breffue och beuis, ther for^{ne} Asmus Rumor ther wdj rettenn for førstelig naade, hertug Adolph,[35] och koninglig och førstelig raadt ther paa landzrettenn[36] emodt thennom haffuer jndlagt, medt enn designation[37] aff thet førstelig protocoll om, huiß anno 1579 wdj thenn sletzuigs regerende landzrechtz dagh om thenn sagh er bleffuin forhandlitt, medt andre adtschiellige thieris beretteningh och gegen beretteningh,[38] epter som for^{ne} copier aff for^{ne} breffue, protocoll, acta et actitata[39] this leglighett sielff ydermiere methfører. Och haffuer for^{ne} hederlig capitell aff osß y samme thieris schriffuilße vennligenn weritt begierindis, att wy till rettins bestyrckening wille y thenn sagh medtdielle thennom woris mieningh och betenckinde, huorledis her wdj slig faldt pleyer att dømis och holdis epther koning Woldemaars judske lougbogs jndholdt, huilckitt wy icke haffuer vist osß thenom att kunde benecte. Och ther fore for^{ne} copier medt thieris schriffuelße till osß haffuer annamidt och beskeedit[40] thieris fuldtmectighe ther om her for osß att skulle møde idagh, som er thenn 24. septembris [1586][41] nu till thete lanndzting tha att hende[42] ther om aff osß beskeedt.[43]

Saa haffuer wy nu medler tiidt samme copier af samme thieris breffue oc beuis, førstelig protocoll, berettninngh och gegenn beretteningh flitteligenn laditt for osß egiemill leese och samme sagh epther samme copiers jndholdt efther koning Woldemaars jydske lougbogh medt største fliidt offuerueigett, huilcke, copier epther att wy haffuer laditt thenom saledis leese for osß och sagenn offuerueiett, wy haffuer wdj etth omslagh indforseglitt medt woris zignetther, och capittels fuldtmectigh, som nu er møtt her huos osß om beskeedt, igienn offuer andtuorditt. Och ther som originalenn och hoffuitbreffuene[44] medt for^{ne} offuersendt copier liuder och stemmer offuer eett, och for^{ne} thieris vederpart, Asmus Rumor, icki medt andre nøgactige adkom aff rette sandt och louglig eygere eller loglig och endelig for gaaindis dom och andre nøgactighe breffue, endt som wy nu haffuer seett oc forfaritt aff for^{ne} copier, samme capitels beuis kanndt nederlegge och tilbagedriffue, tha ther som samme sagh her for osß war jndkallitt aff nogenn aff rigens jndbøggere, som ther thieris rett bør att besøge och aff osß skulle paadømmis, tha kunde wy epther koning Woldemaars judzke lougbogh icki kiende for^{ne} Asmus Rumor

paa for^{ne} Capell kierckie och this tillegindis guotz, egindom och herlighedtt epther som for^{uitt} staar anthen att haffue slig louglig adkom oc skiøde aff rette eyger eller nogenn slig louglig och rolligh besidelße, som for^{ne} [konning Woldemaars][45] judske lougbog wdkreffuer, att handt ther medt kunde sigh nogenn louglig retth eller rettighedtt till for^{ne} Capell kierckie och thiß tillegindis gotz, egindom och fiskerij; ænthenn for jure patronatis eller y andre made emodt thieris gamble breffue och gamble rollig besidelße tilholde, menn for^{ne} Capellbye medt skoff, Benneditz marck, thenn gaardt y Vittekielde medt fiskerij, eginndom och all anditt herrlighett epther capitels beuiss att skulle følge Capell kierckie, och jus patronatus til for^{ne} kierckie epther capitels rollig heffdt och besidelße och gamble breffue och beuis ther paa att skulle were och bliffue huos for^{ne} capitell wdj Sletzuigs domkierckie, epther som thett aff arildtz tiidt epther for^{ne} thieris gamble breffue och beuiss weritt haffuer, wdenn huis for^{ne} Asmus Rumor och hans eptherkommer kunde haffue medt for^{ne} capitels willie och tilladelße.

Jn cuius rej testimonium &c.[46]

(1) JL (*dat lowbok*) gjaldt også i Sønderjylland, jf. at den af Blasius Ekenberger foranstaltede plattyske oversættelse af loven ved patent 20. november 1592 fik officiel karakter i Slesvig, men det egentlige domstolsfællesskab mellem Sønderjylland og Nørrejylland var ophørt. Ved det såkaldte Ribebrev af 5. marts 1460 (Reg. 4084*; Rep. 2. rk. I.1085; Urkundensammlung der Gesellschaft der Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte IV (Kiel 1875).28ff.), der betegner slutstenen på en udvikling, der begyndte omkr. 1325 ved den holstenske adels indtrængen i Sønderjylland, jf. H. Kochendörffer, Das adliche Landgericht in Schleswig-Holstein (Nordelbingen III (1924).325ff.), bestemtes, at sager om liv og gods ikke kunne indstævnes for kongens domstol, men enhver skulle søge sin ret inden for det land, i hvilket han var født. Dette blev i forstærket grad gentaget i Frederik Is privilegiestadfæstelse af 6. maj 1524, hvori det hedder, at indbyggerne i Slesvig og Holsten ikke kan appellere uden for landene og ikke kan dømmes af nogen dansk, men skal lade deres retssager afgøre af prælater, råder og ridderskabet i fyrstendømmerne Slesvig og Holsten. Først ved ophævelsen af Søndre landsret 1. januar 1928, jf. lov nr. 191 af 14. juli 1927, blev det gamle retsfællesskab genoprettet med de genvundne sønderjyske landsdele. – (2) Den i dommen omtalte trætte mellem Asmus Rumohr og Slesvig domkapitel førte til langvarige processer, men endte med, at byen Kappel(n) m. v. lagdes under Rumohrs gods Roest. Asmus Rumohr stjal formentlig omkr. 1565 de originale adkomstdokumenter, der beroede i Kappel kirke, jf. Schriften des Vereins für schleswig-holsteinische Kirchengeschichte 2. rk. IV (1906).23f., jf. Danske Slotte og Herregårde XX (1968).106, og domkapitlet kunne derfor ikke godtgøre sin adkomst, jf. P. v. Hedemann-Heespen, Die Herzogtümer Schleswig-Holstein und die Neuzeit (Kiel 1926).214. – (3) Se 496.20. – (4) Se 496.21. – (5) Se 502.3. – (6) Se 502.4. – (7) Se 502.5. – (8) Se 502.6. – (9) Se 502.11. – (10) En *prælat* bet. i den katolske tid en højtstående gejstlig (med højere jurisdiktion el. særlige æresrettigheder, spec. om domkapitlets øverste medlemmer); i den lutherske kirke var bet. mere

ubestemt, men ordet betegnede en højtstående gejstlig. Her brugt om de øverste inden for Slesvigs domkapitel. – (11) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2° – (12) Asmus Rumohr (d. 1590) til Roest, som hans fader 1562 havde afstået til ham. – (13) Hovedgården Roest i Kappel landsogn, Kappel h. i Angel. – (14) Kirken i Kappel(n), opr. et kapel (der har givet byen navn), som nød stor anseelse, og hvortil der valfartedes. 1789–93 opførtes en ny kirke på kapellets grund. – (15) Byen Kappel(n) var opr. et fiskerleje, hvoraf der udviklede sig en by, der tilhørte Slesvig domkapitel, på hvis grund byen lå. Den kom efter langvarige stridigheder under godset Roest, men 1807 købte kongen højhedsretten over byen. 1822 fik byen, der hidtil havde stået under det adelige gods Roests jurisdiktion, sit eget ting, 6. marts 1846 fik den en flækkeforordning og 1870 købstadrettigheder. – (16) Landsbyen Hvidkilde (Wittkiel) i Tøstrup (Toestorf) s., Slies og Fysing h., der ligger 3 km nordvest for Kappel(n). – (17) Skoven Benedictusholz (Danske Slotte og Herregårde XX (1968).106). Jf. DD. 3. rk. V nr. 74. – (18) Henneke Rumohr (d. 1569) til Roest og Dyttebøl (Düttebüll). – (19) En *domherre* er et medlem af et domkapitel (OdS III.853 bet.1). – (20) *adel* bet. formentlig her: det vigtigste, jf. ord som adelvej, adelgade, m. fl. Se eksempler hos Kalk. I.4aff. og V.7a.; *adels breffue* bet. da d. s. s. *hoffuitbreffue*, hvilket ord anvendes senere i dommen, og som bet.: originalbreve (Kalk. II.275a). – (21) Rochus von Hoven, sognepræst i Kappel 1563–65, nævnes 1567 som diakon ved St. Peters kirke (Ejdersted provsti), jf. Otto Fr. Arends, Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864 II (1932).204, III (s. å.).54, 86. Aage Dahl: Ejdersted Provstis Præstehistorie (1969).80, Schriften des Vereins für schleswig-holsteinische Kirchengeschichte 2. rk. VI (1906).21f. – (22) Hohenkirchen, Grevesmühlen amt i Mecklenburg. – (23) Mecklenburg. GkS 1137,2° har *Meckelborig*. – (24) Se ovf. note 18. – (25) Roest, se ovf. note 13. – (26) Sivert (Siegfried) Split solgte 1498 godset Roest til Schack Rumohr (d. 1500), fader til ovenn. Henneke Rumohr. Roest var derefter i slægten Rumohrs besiddelse til 1797. Sivert Split nævnes 1501 som husfoged på Tørning. – (27) Årstallet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. – (28) Ligeledes. – (29) Henrik Pogwisch (d. 1555) var 1502 vikar ved St. Jakobs alter i Lübeck, 1533 domherre ved Slesvig domkapitel og kirkeherre i Kappel(n). I 1533 afstod han byen Kappel(n) m. v. til Henneke Rumohr for 30 mark årlig rente, men hertug Christian, den sen. kong Christian III, forbød på domkapitlets vegne byens beboere at holde sig til Rumohr. Efter at Henneke Rumohr 1562 havde afstået godset Roest til sønnen Asmus Rumohr, søgte denne at erhverve rettigheder over Kappel(n) og ind- og afsætte præster dér. – (30) henvist (til) (Kalk. I.746a bet.1). Jf. foreg. note. – (31) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. – (32) GkS 1137,2° har *falledt*. – (33) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. – (34) Vidnesbyrd (Kalk. II.658b bet.3). – (35) Hertug Adolf af Slesvig-Holsten-Gottorp (d. 1586), broder til kong Christian III. – (36) Slesvig fik efter Ribebrevet af 5. marts 1460 (jf. ovf. note 1) sin egen Landgericht. – (37) Fortegnelse, specifikation. – (38) mod-beretning, ɔ: imødegåelse. – (39) Forhandlet og afgjort (jf. H. Prinz, Mittellateinisches Wörterbuch I (1967)). – (40) stævnet (Kalk. I.167b bet.2). – (41) Årstallet mgl. i forlægget. – (42) modtage (især retslig afgørelse o. l.) (Kalk. II.155b bet.1). – (43) Oplysning (Kalk. V.85a bet.9). – (44) Originaldokumenterne (Kalk. II.275a). – (45) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. – (46) *&c.* erstatter: sigilla nostra inferius præsentibus impressa.

559 Skåne landsting 15. oktober 1586

En mand var for et drab dømt fra sin hals af et 15 mands nævn. Da han trods indstævning ikke mødte for landstinget, blev han efter påstand af den dræbtes fader erklæret fredløs.

Hs.: Lund UB. De la Gardieska Saml.1. Christen Barnekows Copiebok VI nr. 7.
Litt.: Ole Fenger, Fejde og Mandebod.520 note 635.
Overskrift: Enn fredløs domb.

Corffuidttz Wefferdtt[1] till Neß,[2] konngel: maytt: befallings mannd ouffuer Malmøehues lheen, lanndtzdommer vdj Skaanne, giører witterligt, at aar epter Gudtz byrdt 1586, løffuerdagenn søgnne lanndtztingh epter S: Michels dagh,[3] som war denn 15. dagh octobris, vdj Lund paa Skaanning lanndtztingh wor skicket for mig och goude mend flere Hans Pederßenn y Aagerup[4] och haffde medt lanndtzting steffningh, som war lest och paa skreffuit her paa Skaanningh lanndtzting thennd 9. dagh julij siist forledenn for mennige thingh, ridder och almue, vdj rette steffnndt Jørgenn Pommer, som thiennte erlige och welbiurdige mannd Henndrick Billde[5] till Mougenstrup,[6] och gaff tilkiennde, huorledis for^ne^ Jørgenn Pommer haffuer drebt och jhielslaget hanns sønn, Suendt Hannßenn, och ehr for samme giernning aff xv mendt sagdt fra sin hals och fra konngel: maytz: fridt, som hannd nu strax med samme xv mendtz domb beuiste, vdgiffuit aff Oxie herridtztinngh vdj Gudtz aar 1586, thenndt 4. maij, formellendis wdj sinn menninghe och besluttninge, at xv menndt epter de windisbiurdt, som for thennom haffuer werrit i sagenn, kunde de jcke kiende samme drab at werre skeedt aff waade eller nødtuerge,[7] och derforre sagde hannom fra konngel: maytts: friidt och fra sinn hals, effter som samme xv mendtz domb wider formelder.

Thaa [wdj][8] dagh bleff for^ne^ Jørgenn Pommer paa raabt, først, anndenn och thredie ganngh, om hannd war tilstede for sigh at suarre eller nogenn paa hanns weignne for hannem rette eller suare wille. Thaa mødte her jnngen, huorforre for^ne^ Hanns Pederßønn war begierrindis, att hannd motte werre for^ne^ Jørgenn Pommers frid mechtigh.[9]

Thaa epter sligh leillighedt, och epterdj for^ne^ Jørgenn Pommer saa wdskiuldigh[10] haffuer drebt och jhielslagidt for^ne^ Suenndt Hanßønn och ehr for samme drab aff xv mend sagdt fra sinn halls och fra konnge: mayttz: friidt, ther forre bleff for^ne^ Jørgenn Pommer nu wdj dagh loulligh fridtløs giordt.

Thill ydermere winndisbiurdt, at jnnden lanndtztinngh saa gaaenn och farenn ehr, haffuer jegh thrøcht [mit signeett her nedenn forre].[11]

(1) Se 497.37. – (2) Se 497.38. – (3) Mikkelsdag: 29. september. – (4) Åkarp i Södra Åkarp s., Oxie härad, Malmøhus län. – (5) Henrik Bille (d. 1592) til Mogenstrup. Han var gift med Christence Viffert, datter af ovenn. rigsråd Corfits Viffert og hustru Anne Gyldenstierne. – (6) Hovedgården Månstorp i Västra Ingelstads s., Oxie härad, Malmøhus län. – (7) Nødværgedrab og vådesdrab var ikke straffri, men skulle sones med bøder til den dræbtes slægt, men medførte ikke anden straf, jf. Matzen, Offentlig Ret III.58f., 92. – (8) Forlægget har ved fejlskrift *wij*. – (9) *werre ... mechtigh:* have rådighed over (OdS XIV. 627 bet.3.1 og 3). Jf. Skåne landstings dom 30. april 1587 (ndf. nr. 566). – (10) uden skyld, uden grund (Kalk. IV.697b bet.2). – (11) Det indklammede mgl. i forlægget.

560 Skåne landsting 15. oktober 1586

Skåne landsting hjemviser til fornyet behandling ved herredstinget en tvist om en mølle, da herredsfogden kun havde dømt om ejendomsretten til den grund, på hvilken møllen var opført, men ikke havde afgjort spørgsmålet om, hvorvidt de indstævnte, der hævdede at have besiddet møllen uden klage i 30 år, måtte beholde møllebygningen.[1]

Hs.: Lund UB De la Gardieska Saml.1. Christen Barnekows Copiebok VI nr. 11.
Overskrift: Enn domb emellom Oluff Roßennsparre till Skarholldt och Olluff Hollte i Magllebye om en mølle, hand haffuer staenndis paa hans lod schiffte grundtt.

Wij effterschreffuenne Corffuitz Weffertt[2] till Neeß,[3] konngel: mayttz: befallingsmand ouffuer Malmøehues lheenn, lanndtzdommer vdj Skaanne, och Jenns Pederßenn, lanndtztingsschriffuer, kienndis och giører witterligt for alle medt dette wort obenne breff, at aar effter Gudtz biurd 1586, løffuerdagen søgnne lanndtzting epter Sanncte Michelsdag,[4] som war denn 15. dagh octobris, vdj Lund paa Skonninge landtztingh war skicket for oß och goude mend flere erlige och welbiurdige mannd Oluff Rosennsparre[5] till Skarholltt[6] och haffde vdj iiij sambfelde[7] tinng deelldt och tilltallidt Olluff Holtte y Magleby[8] for enn mølle, hannd haffuer staendis paa hanns lodschiffte[9] grundt. Och wdj rette lagde enn domb aff Bierre[10] herridtztingh vdgiffuenn wdj Gudtz aar 1586, thenndt 7. aprillis, bemellendis wdj sin besluttningh, at epterdj for^{ne} mølle haffuer werridt biøgdt, førenn riidemendt och oldinnger haffuer giørdt skouff skiell och tillfundit Steenn Roßensper for^{ne} ennmercke skouff till hans gaardt y Maglebye, och icke de haffue nogidt rørdt[11] wdj dierris breffue, huad heller samme mølle schulle bliffue staenndis eller icke, med mere samme domb jnndehollder.

Thaa mødte for^{ne} Oluff Hollte och Madtz Ericksenn vdj Lund och berette, at haffue hafft møllen wdpaakierdt vdj xxx aar.

Med flere ordt och talle, thennom derom paa baade sider emellum war.

Thaa epter tiltalle, giensuar och denn sags leillighedt, och epterdj tingfougdenn haffuer dømpt om den lycke,[12] som ehr jnndtagedt till samme mølle, och icke dømpt om møllen, sagde wij saa der paa for rette, [att][13] for^{ne} sagh bør igienn at hiembkomme till tinngfougdenn och hannd enndeligenn med det første att dømme, om for^{ne} Olluff Hollte bør samme mølle och bygnning at beholde eller icke, saa at gaa der om hues lough och rett ehr.

Thill ydermere windißbiurdt, att saa jnndenn lanndtzting gaaet och farit ehr, som forschreffuit staar, haffuer wy thrøcht worris signetter her nedenn forre.

Datum anno, die et loco vt supra.

(1) Møllebygning m. v. var løsøre, jf. rettertingsdom 6. juni 1542 (I nr. 97). – (2) Se 497.37. – (3) Se 497.38. – (4) Se 559.3. – (5) Oluf Rosensparre (d. 1624) til Skarhult, Vester Vallø og Holmegård, sen. (1596) rigsråd, 1591–1602 lensmand på Landskrona slot, 1602–10 på Mariager kloster, 1610–24 på Dragsholm. – (6) Hovedgården Skarhult i Skarhult s., Frosta härad, Malmöhus län. – (7) på hinanden følgende (Kalk. III.672b). – (8) Vist landsbyen Magnarp i Barkåkra s., Bjäre härad, Kristianstad län eller muligt landsbyen Maglarp i Kvidinge s., Södra Åsbo härad. – (9) udskiftede (Kalk. II.829a). – (10) Bjäre härad, Kristianstad län. – (11) omtalt (Kalk. III.655a bet.3). – (12) indhegnet stykke jord, indelukke (Ods XIII.574). – (13) mgl. i forlægget.

561 Viborg landsting 19. november 1586

En præst, der i en anden mands gård havde slået sin bortrømte tjenestekarl, fandtes ikke herfor at kunne tiltales for vold.[1]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 212 (findes yderligere i 23 hss.[2]).
Reg.: 3973.
Litt.: Kolderup-Rosenvinge i Da. Mag. 3. rk. I (1842).217f.
Tryk: Da. Mag. 3. rk. I (1842).216 (datering: 10. november; efter NkS 836b,2°).
Overskrift: Enn dom om woldtførßill.

Mouritz Stygge[3] tiill Holbeckgaardt,[4] landzdomer y Nøriuttlanndt, Erick Løckie[5] tiill Skouffgaardt,[6] Loduig Munck[7] till Quistrup,[8] Jørgenn Friis[9] tiill Vaskergaardt,[10] Eschie Bilde[11] till Ellingh,[12] Eschie Brock[13] till Estrup[14] och Gunde Schriffuer,[15] lanndztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxvj, leffuerdagenn som er thenn 19. dag nouembris, paa Viburg landztingh var schichitt erlig och welbyrdig mandt Chrestenn Munck[16] till Gießinggaardt[17] hanß wiße[18] buodt, Just Nielßen y Sønderbegh,[19] och epther

enn otte wggers opsetilße och sandmendz forpligt[20] och beuilling hagde hiidt kallit sandmendt aff Sønder Liøngherritt[21] om voldførßill[22] att skulle suerge offuer her Hanns[23] wdj Verningh,[24] for handt skulle haffue førtt Sørenn Laßenn aff Just Nilßens gaardt aff hanß frelße.[25] Och berette, att for^ne^ her Hanns bleff hussfredt och gaardtfredt offuer suoritt for samme dreng, Sørin Laßenn, handt slug wdj for^ne^ Just Nielßenns gaardt. Och framlagde clage vinder medt fliere vinder, och ther nest framlagde ett thingswinde aff Sønder Liøngherritzting thette aar, thenn 26. aprilis, vdgiffuitt, viij mendt wonditt haffuer, thett[26] for^ne^ her Hanns stodt ther thenn dagh vdenn tinget wedt tingstocken och tilbødt Just Nielßen y Sønderbegh, att handt wille were wdj for^ne^ Chrestin Muncks hanns minde, for handt tug thenn dreng[27] wdj for^ne^ Just Nielßens gaardt och slug hanom thuo slag eller threj medt enn suøbe[28] och førde hanom buort. Och bleff thet strax wonditt epther hanns mundt, som the winder y sig sielffuer bemeller. Och nu begieritt for^ne^ Just Nielßenn fyllingh paa sandmendt.[29]

Saa møtte for^ne^ her Hanns och først berette, att for huis handt skulle haffue slagit Sørenn Laßen y Just Nielßens gaardt, skulle handtt ther fore haffue bødt och sedt.[30] Och berette, att Sørenn Laßenn war hanns thienist dreng och drug fran hanom y wminde. Och fordj hagde hindt[31] hanom igienn tiill hanns gaardt, som handt mentte att ther skulle were Sørenn Laßens frelße. Och framlagde ett tingswinde aff for^ne^ herritztingh thette aar, thenn 13. dag maij, vdgiffuit, Jenß Sørinßen y Worningh,[32] Raßmus Knudßen och Marine Hanßdatter ibidem for viij mendt att haffue wonditt, att the hørde och saae thenn vgge for Stj: Mouritj dag[33] sist forledin, att Sørenn Laßen tug Gierthrudt Justdather[34] hindis hanndt och loffuitt och sagde hinde hans troe thieniste till Sctj: Michils dag[35] først kom this aar for leritt[36] och vaymill,[37] och nar handt kunde thienne miere, tha skulle hun giffue hanom miere.

Ther nest fremblagde ett Frantz Pouilßenns, boendis y Rannders, opne beseglitt breff thette aar, thenn 4. dag junij, wdgiffuitt, vdj huilckitt handt bekiender, atth handt neruerindis huos var, hørde och saae vdj her Hanns Hegelundz stoffue wdj thenn wgge nest for Sctj: Mouritj dag sist forledenn, tha saae handt, att Sørenn Laßenn tug wdj Giertrudt Justdatters haandt och loffuitt och sagde hinde hans troe thienist till Sctj: Michils dag først kam ett aar for lerridt och vaymill, och nar handt kunde thienne miere, tha skulle hun giffue hanom miere, som thet vinde och breff viider bemeller.

Och satte for^ne^ her Hanns wdj alle rette, om handt icki motte reffze sinn egen lidehionn[38] och icki nogenn voldtførsill ther medt haffue forbrøtt, och

om sandmendt icki burde for thenne opkreffuilße quitt att uere och icke tøyge[39] om noginn voldt førßill.

Medt fliere ordt och tale, thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagßens leglighett, saa och eptherthj att lougenn[40] medtføre, mandt att slae aa sinn høstrue och sine børnn, ther y fellig er medt hanom, ey hellbrøde[41] aa thennom bryde,[42] wdenn handt giøre thenom saar medt vidt[43] eller egh[44] eller slaer thenom lemme sønder, fordj att handt skall reffze thenom, om the bryde,[45] medt staff eller medt vondt och ey medt vaben, saa er thett och meth liidehionn, och eptherthj for^{ne} her Hanns nu beuißer for^{ne} Sørenn Laßenn att haffue veritt hans och hans hustruis stede hionn,[46] tha eptherthj for^{ne} Sørenn Laßenn wdenn for^{ne} her Hanßis minde er løbenn fraa hannom och y saa made brødt[46] och forsiett sig emodt hanom, och icki beuißis for^{ne} her Hanns anderledis emodt hanom att haffue handlitt endt straffitt hanom medt kiep och vondt och ført hanom till sinn eginn hiem, som actis att uere hans egin frelße, eptherthj handt war hans stede hion, førindt handt bortuigte, tha wide wy epther slig leglighedt och lougens bemelling icki att stede fylling paa sanndmenndt om woldførßill att suere offuer for^{ne} her Hanns for hans egin drenngh, handt haffuer hiemført, men finde thennom for thenne opkreffuilße quitt att uere.

Jn cuius rej &c.[47]

(1) Jf. RR § 37 og DL 6–9–4, der bygger på retsbrug, jf. Brorson, Sjette Bog.219. – (2) I hss. GkS 1134,2°, NkS 836b,2° og RA Hss V B 21 findes dommen indført to gange. – (3) Se 502.5. – (4) Se 502.6. – (5) Se 535.7. – (6) Se 535.8. – (7) Ludvig Munk (d. 1595) til Kvistrup, Brejnholt, lensmand på Ørum. – (8) Hovedgården Kvistrup i Gimsing s., Hjerm h. – (9) Jørgen Friis (d. 1622) til Vadskærgård, Vadsted og Tvedsgård. – (10) Hovedgården Vadskærgård i Tørring s., Skodborg h. – (11) Eske Bille (d. 1619) til Vallen, Ellinge og Ørtofte. – (12) Hovedgården Ellinge i V. Sallerups s., Harjager härad, Malmöhus län. – (13) Eske Brock (d. 1625) til Gammel Estrup, Skærsø, Hevringholm, Rygård m. v., sen. (1596) rigsråd. – (14) Hovedgården Gammel Estrup i Favsing s., Sønderhald h. – (15) Se 502.11. – (16) Christen Munk (d. 1612) til Gessinggård, Tjele og Lyngbygård. – (17) Hovedgården Gessinggård i Tvede s., Nørhald h. – (18) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (19) Landsbyen Sønderbæk i Sønderbæk s., Sønderlyng h. – (20) Forpligtelse (Kalk. I.681b bet.1). – (21) Sønderlyng h. – (22) Voldførsel er det at føre bort med magt (Kalk. IV.858a). – (23) Hans Mortensen Hegelund (d. omkr. 1593), søn af borger i Viborg Morten Christensen Hegelund. Han blev immatrikuleret i Wittenberg 1560 (Iohannes Martini Hegelius) og blev sognepræst for Vorning, Kvorning og Hammershøj menigheder mellem 1568, da hans forgænger, Mads Mortensen Hegelund, endnu nævnes (KhS 3. rk. V.515), og 1570. Han døde omkr. 1593, da hans efterfølger (Mads Mortensen Hvas) blev forflyttet fra Byrum på Læsø til Vorning, cf. Wiberg III.629, der urigtigt angiver hans dødsår til 1572 el. 1573. – (24) Landsbyen Vorning i Vorning s., Sønderlyng h. – (25) Frihed, uafhængighed (Kalk. I.773a bet.1; Verner Dahlerup.55). – (26) at (Kalk. I.358a bet.1). – (27)

Karl, tjenestekarl (Kalk. I.380b bet.2). – (28) Pisk (Kalk. IV.224a). – (29) Om fylling på sandemænd se P. Skautrup i Studier tilegnede Verner Dahlerup (1934).231ff. og sa., Hardiske Mål II.72ff. – (30) Af *sætte:* slutte forlig, gøre fyldest (Kalk. IV.251b med citat fra nærv. dom og parallel fra omkr. 1516: *naar the mod hannum haffdæ bødt och sæt*). Forb. med *bod* haves i sb. *sættebod* (Kalk. IV.261a og 275a). – (31) hentet, bragt, ført (Kalk. V.437b, OdS VII.1227 bet.1). – (32) Se ovf. note 24. – (33) Mauritius dag: 22. september. Den dag holdtes (og holdes endnu) marked i Viborg („Mouritzmærken"). – (34) Det fremgår af dommen, at det er præsten Hans Hegelunds hustru. – (35) Mikkelsdag: 29. september. – (36) Lærred (Kalk. II.876b). Det var i datiden almindeligt, at tjenestefolk helt el. delvis modtog klæder (foruden kost og logi) som løn, jf. rettertingsdom 29. oktober 1506 (I nr. 45): vpbær klæde oc penndinge fore en hoffman. – (37) Vadmel bet. egl. et bestemt mål klæde (brugt som betalingsmiddel; 6 alen = 1 øre, 120 alen = 1 ko, jf. Galster, Mønt.7) derefter: groft (opr. hjemmevævet) gråligt klæde, ofte fremstillet af krasuld uden sortering efter farve (OdS XXVI.232). – (38) Tyende (Kalk. II.776b); jf. Dipl. Viberg.308: liehionn med staff eller vonnd reuffsze (1555). Sml. sv. *legohion* (Söderwall). – (39) gøre tov, afsige kendelse (Kalk. IV.520f., jf. 413b: *ty(g)e, tøge, toge*). – (40) JL II.81. På tilsvarende måde bestemte DL 6–5–5, at „Husbond maa refse sine Børn og Tyende med Kæp, eller Vond, og ej med Vaaben" og 6–9–4, at det „er ey heller Husfred, om Husbond eller Hustrue slaaer deris Børn ... eller deris Tyende i anden Mands Gaard". Disse bestemmelser blev formelt først ophævet ved § 308 i borgerlig straffelov af 10. februar 1866. – (41) Helligbrøde; jf. JL II.81. – (42) Jf. JL II.81: *æi hælæct a brytæ* (ikke begå helligbrøde, bryde helgen). – (43) Vel: vidje (Kalk. IV.811b). JL II.81 har *od* = spids. – (44) Æg, skærende kant (på kniv el. hugvåben) (Kalk. I.280b bet.6). JL II.81 har *æg*. Forb. *od æth æg* bet. med sværd, med magt (Kalk. IV.958a, jf. III.277b). – (45) forbryder sig, forsér sig (Kalk. II.280b bet.6). – (46) fæstet tyende (*stede:* fæste, leje, se OdS XXI.1089 bet.2). – (47) *&c.* erstatter: testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa (efter GkS 1137,2°).

562 Sjællands landsting 30. november 1586

Når renter ikke er aftalt, har kreditor krav på renter fra det tidspunkt, gælden ved domstolene kræves betalt.[1]

Hs.: Add 152,2° nr. 152.
Overskrift: Beslutning aff en domb, Anderis Dessxelbergh[2] dømpt haffuer om rennte.

Tha effter tiltale, giendsuard och thend sags leiglighedt, och epterdi frue Ermmegaardt Bilde[3] vdi hendis breff bekiender att haffue laantt aff s: Peder Oxe[4] it hundret daler for 19 aar forleden och derudi beplichter sig och sine arffuinger at betalle och fornøige Peder Oxe och hans arffuinger for^{ne} it hundret daler med det første, och epterdj samme betallingh iche er skeedt i s: Peder Oxis tiidt, och for^{ne} gieldbreff epter Peder Oxis dødt er tilschifft frue Mette Rosenkrandz[5] for fulde paa hindis lodt, och hun for^{ne} pendinge och sin betalling nogen aar derepter haffuer eschet och krauffdt[6] till Thyeberrigher-

ridtzting[7] aff for^{ne} frue Sidzelle[8] for hendis anpart och icke da haffuer noch bekommit sin betalling, och herridzfogden nu haffuer tildømpt frue Sidzelle halffparten aff for^{ne} j^{C} daler[9] hoffuidstoell att betalle och fornøige frue Mette, och icke haffuer wist at dømme om renten, vden frue Ermmegaards breff derom haffde formeldt, da bleff derpaa saa affsagt for rette, at epterdj ingen er plichtig en anden sine pendinge lenger at laane och vnde vden rente och fordeel, end hannom løster, med mindere end gieldenerne det kandt haffue vdj eyerens wilge och minde, och frue Mette haffuer i dag beuist, at hun sine pendinge och betalling haffuer igieneskit och begierret aff frue Sidsele till Tyeberrigherridzting anno 1581 och dermedt nochsom giffuet tilkiende, at hun iche war tilsinnds epter den dag at vnde och sambtøcke for^{ne} frue Sidzelle samme pendinge vden rente och fordeell, och frue Sidzelle huercken haffuer betallet eller fornøiget for^{ne} frue Mette hindis ahnpart aff for^{ne} j^{C} daler den tiidt, hun war det begierrendis, ey heller haffuer det anderledis hafft vdi hindis minde, da kandt wij iche andet kiende, endt for^{ne} frue Sidzelle jo er plichtig at betale och fornøige for^{ne} frue Mette halffparten aff de hundret daler, som frue Ermmegaardz breff paalyder, epter herridzfogdens dombs lydelße, och dertillmedt seedtvonlige rente[10] fra den tiidt, frue Mette haffuer giort beuiißligt, at hunn samme pendinge och sin betalling jgienesckit aff for^{ne} frue Sidzelle till Thyeberrig herridztingh till saa lenge, de bliffuer for^{ne} frue Mette betallet och fornøiget, vden for^{ne} frue Sidzelle vdi andere maader kandt haffue det vdi for^{ne} frue Mettis wilge och minde.

Actum Siellandzfarlandzting den 30. nouembris anno 1586.

(1) I hvilket omfang denne regel blev almindelig i senere retspraksis er usikkert; lovfæstet blev den først ved lov 6. april 1855 § 3, der bestemte, at når debitor ikke i rette tid betalte sin gæld, skulle han svare renter fra den dag, da kreditor på lovlig måde søgte sin ret, og indtil gælden betaltes. Der hjemledes altså ikke en almindelig forhalingsrente, men kun en procesrente. Denne bestemmelse blev ophævet ved § 60 i lov nr. 146 af 13. april 1938 om gældsbreve, der i § 62, stk. 1, bestemmer, at hvis et pengebeløb ikke betales til rette tid, skal debitor svare 5 % om året »fra den Dag, da Gælden skulde være betalt«. – (2) Se 498.3. – (3) Ermegaard Bille (d. 1564), gift med Jørgen Podebusk (d. 1535) til Krapperup og Bidstrup. – (4) Rigshofmester Peder Oxe (d. 1575). – (5) Mette Rosenkrantz (d. 1588), enke efter Peder Oxe. – (6) krævet. – (7) Tybjerg herredsting. Sidsel Oxe ejede hovedgården Hjelmsø i Tybjerg s. og h., som Erik Podebusk havde erhvervet 1572, og hvor hun boede indtil sin død. – (8) Sidsel Oxe (d. 1593), Peder Oxes søster og enke efter Erik Podebusk (d. 1573) til Bidstrup, søn af den ovf. i note 3 nævnte Jørgen Podebusk. – (9) 100 daler. Om skrivemåden se 494.15. – (10) Den sædvanlige rente var da 5 % p. a., jf. reces 20. maj 1557 § 8 (SGL IV.250f.) og reces 13. december 1558 § 66.

563 Sjællands landsting 18. januar 1587

Jomfru Johanne Oxes tidligere foged på Ryegård havde i over to år forgæves søgt at aflægge regnskab for hende. Hendes påstand om, at fogden uden hendes tilladelse skulle have forladt tjenesten, blev forkastet, og hun dømtes til på en nærmere fastsat dag og sted at modtage fogdens regnskab. Skulle en af parterne undlade dette, skulle de begge atter møde for Sjællands landsting på første landsting efter den fastsatte frist.

Hs.: NkS 845,2° nr. 169 (findes yderligere i 2 hss.).
Litt.: Fussing.362.
Overskrift: En dom om regenschab, som nogen fougder kand thilbyde och icke bliffue aff med.

Anders Dresselbierig[1] til Wogenstrup,[2] landzdomer vdj Sielland, Matz Vanzbyrd[3] till Siøgaard,[4] Christopher Roßengaard[5] til Herlestrup,[6] Chlaus Mortenßen och Jachob Thordtzen, landztingsskriffuer, giør vitterligt, at aar epther Gudz byrd 1587, onsdagen then 18. januarij, som rette lauge søgsting[7] epther jul paafald, paa Siellandsfars landzting var skickid Søffren Fogh y Roskild och gaff thilkiende, at epthersom hand her til landzting vdj samfelde[8] ting hagde thilbøditt erlig och velbyrdige jomfrue Jahan Oxe[9] til Ryegaard[10] sit regenskab och til den 14. decemb: forgangen aar, som var hans fierde thing, haffde laditt kalde for^{ne} jomfrue Jahann [Oxe][11] emod same thilbuod, huilckid hand och med kaldz mand[12] same dag hagde beuiist, och saggen til idag var bleffuen oppsatt, begierendis at hand sin opbydelße[13] motte fange beskreffuid, eptherdj hand thilforne til Valborgheritzting[14] vdj iiij samfold ting haffuer hinde same sit regenskab thilbudit, huilckid hand och med et bezeglid thingsvinde aff Valdbiurgzheritzting then 30. julij anno 86 vdgiiffuid beuiiste. Och berette, at siden hand same regenskab haffde for^{ne} jomfrue Jahan thilboditt til heritztingitt och thett fangitt beskreffuid, haffuer hun laditt hannom eske[15] ind paa sin gaard Rygaard med sitt regenskab, som hand och med same hindis esknings zedel, som var lest och paaskreffuid iij thing til Valdburg heritzting, beuiist, huarfor hand berette seg att uere dragitt til Ryegaard och vdj danemendz neruerelße sitt regenskab thillboden, och dog iche motte stedis til nogen regenskab, huarfor hand haffuer verid foraarsagid her til landzting same sitt regenskab at opbyde. Och therfor stod her idag och saa vel som y iij, fire nest følgendis thing thilforn var offuerbodigh at uile giøre for^{ne} jomfrue Jahan Oxe guod rede och regenskab for all, huis hand paa hindis vegne anamid och

opboritt och igien vdguiifuid haffde, och begierde, at hun same hans regenskab wile høre och hannom therfor quitier, och var ther huos offuerbodig, at thersom hand vdaff same sit regenskab bleff hinde nogitt skyldig, vile hand hinde thett strax aff betale eller och stille hinde saa nøiactige borgen therfor, at hun skal vere fornøigitt. Sameledis var offuerbodige at uile fra sig antuorde alle huis breffue, thingsvinder och dome, hand haffuer, som hand paa hindis vegne forhuerffuid haffuer, then stund hand var vdj hindis thiennist, som hun icke endnu haffde vild fra hannom anamme.

Tha var her y rette møtt erlig och velbyrdige jomfrue Jahan Oxis fuldmyndige fogitt och vdj rette lagde hindis skrifftlig berettning med egen haand vnderskreffuid, lydendis som her eptherfølger:

Epthersom minn thienner Søffren Fog haffuer ladit kalle mig til landzting at uile opbiude sit regenskab och føre vidnisbyrd offuer migh, saa haffuer ieg laditt eske aff min thienner Søffren Fogh, at hand vile indkome paa min gaard och giøre mig retferdeligen sit regenskab och lade got folck paa hans side vere offuer verendis huoß, at alting kunde skee thet rette var, och at hand fra seg leger the xxxij daler,[16] som hand haffuer thagit seg til, som icke vidkomer nogen hans regenskab. Saa er ieg endnu offuerbodige, thet første Gud vil, at min verge Johan Rud[17] komer hid och berammer en dag och paa min gaard, vdj got folchis neruerelße høre hans regenskab och giøre hannom alt, huis billigt er y alle maade. Mienner ieg vist, at huad en adelßmandz person vinder aff en anden, ther aff bør fogden ingen pening, therfor begier, om min thienner Søffren Fogh maa vdlege nogen pening, som hand mig til stuor throdz muodtuiligen forholder, och setter then sag ind for landzdommer och gott folck fliere, om thett rett er, at nogen guod karl, som haffuer hafft got folckis befaling, bør antage seg nogen bestilling vdj andre got folckis thiennist, som min thienner Søffren Fog haffuer giort, førend hand haffuer ærlige och louligen skild seg fra sin husbund, och therfor er min chlage, at for^{ne} min thienere Søffren Fogh vden orlouff[18] och pasbourd,[19] quitiering eller min beuilling haffuer aff sitt stuore mod[20] emod min minde och samtøcke dragit fra mig och nu epther hans egen guode thøcke vil føre vidnisbyrd, at hand med all min vilgie skulle vere komen fra mig, huis icke skeed er. Therfor begierer ieg gantzke venligen, at landzdomere ret acter saggen, at hand maa vdlege mig min pening och epther en leilighe thiid, naar Gud vil, med thett første min kiere søstersøn, Johan Rud, komer til mig, jndstille seg paa min gaard med sitt regenskab, vil ieg tha vdj got folckis neruerelße giøre hannom alt, huis rett er. Och er ochsaa min stuore chlage, at for^{ne} min thiennere

Søffren Fogh haffuer saa vnduiigt mig fra sin thiennist och thagid med sig breffue, dome och thingswinder och mig til stuor skade och affbreck forholder. Jahan Oxe med egen haand.

Thertil suarid for^ne^ Søffren Fogh først, at epthersom jomfrue Jahan y sin berettning giiffuer thielkiende, at hun haffde jndeskid hanom paa Ryegaard med sit regenskab, berette hand, at hand tha haffuer epther hindis eskning thagit got folck til seg och dragitt til Ryegaard och verid offuerbodig at uile inddrage ther och giøre regenskab, och jomfrue Jahan dog icke haffuer vild stede hanom inden puorten. Berette, at hun och skal haffue ladit hanom thilsige, at hand icke skulle kome paa hindis staffn.[21] Som hun och er begierendis, at hand skulle igien antuorde hinde the xxxij daler, berette hand och suor vid sin høigiste eed, at jomfrue Jahan hagde giffuid hanom same pening och dog ligeuel hagde thennem jndskreffuid y sin regenskab til jndtegt och vdgifft och ville giøre hinde rede for, huar the var komen hinde til guode, naar hans regenskab motte forhøris. Som hun och beretter, at naar hindis vergie, Johan Rud, kommer y landitt, vile hun berame en beleiglig tiid hans regenskab at forhøre, suarde hand, at hand med sadane paa skod var nu opholden paa thridie aar, seg til stuor skade, och miente icke billigt at uere, at hand nu saa lenge skulle forholdis fra sin næring och got folckis thienniste. Som hun och giffuer thil kiende, at [hand][22] vden hindis forlouff, vilgie och minde var dragen aff hindis thienist och forholder hinder sine breffue, suarid hand, at jomfrue Jahan sielff haffuer mundtligen opsagt hannom sin thiennist och saatt en anden fougitt y hans sted, førend hand droug aff hindis gaard; for^ne^ hindis fougitt epther hindis befaling laante hannom en vognn och fulde hannom til puorten med sin skrin; hun ochsaa vel som andre hindis folck saa, hand droug aff, hun och sielff same tiid, hand drug fra hinde, bad hanom, at hand io vile følge hinde the sagger til ende, hand haffde begynt, hun vile vel betale hannom for sin vmag; hand och siden forfulde hindis sager en thiid lang, som thett mange got folck vitterligt er; men the breffue, hun paachlager, sagde hand, at hinde aldrig haffde verrid forholditt, men altid thilbøditt hindis fougder och thitt och offte dragitt til hannom och annammid, huis breffue the vile haffue, och huis the icke vile haffue, lod the bliiffue huos hannom och sagde, at thett var hans chlagge, at hand motte thennom icke quit bliffue. Mientte fordj, thett icke kunde hannom med rette paasigis, at hand haffde vnduiigt sin thiennist vden forlouff och emod hindis minde. Och saatte fordj vdj alle rette, om for^ne^ jomfrue Jahan jnden en forsagt[23] tiid icke var plictig at forhøre lade hans regenskab paa en beleilig sted och hanom for sitt regenskab

nøiactig quitier, och huis hun thet icke giøre vile til bestempt tiid, om hand thett icke buorde for hindis anchlage quit at uere.

Med fliere ord thenom ther om emellom var.

Tha epther thilthale, giensuar och then sags leilighed bleff ther saa paa sagt for rette, at eptherdj for^{ne} Søffren Fogh er offuerbodige at giøre jomfrue Jahan guode rede och regenskab for altt, huis hand haffuer opborid och igien vdgiffuid paa hindis vegne och epther hindis befaling all then stund, hand haffuer verid hindis fougitt och hafft hindis befaling, och vdj lige maade beretter, at the [xxxij]^{24} daler, som hun kreffuer af hannom, skall findis til indtect och vdgifft vdj hans regenskab, och haffuer med thingsvinde beuiist, at hand vdj lige maade haffuer til Valdburg heritzting thilboditt for^{ne} jomfrue Jahan sitt regenskab och begierer thett at maa bliffue igiennom seet och hannom ther for thilbørligen at maa quitieris, hand och haffuer verid for hindis gaard och ther sitt regenskab vdj got folckis neruerelße y lige maade tilbudit, och icke thett maa annammis, och for^{ne} jomfrue Jahan nu her vdj hindis skrifftlig berettning giiffuer thilkiende, at hun vil vere offuerbodige, naar hindis vergie, Johan Rud, kand vere ledighe, at uil lade hans regenskab igiemmellege^{25} och offuersee,^{26} och ingen wiß thiid eller thermin vil thertil berame, men ligeuel befindis hinde til heritzting, siden hand haffuer thett sit thilbuod fangit beskreffuid, at vdeske rede och regenskab och hannom thiennist huos gott folck ther med forholder och forspilder, tha wiide vi icke retter ther paa att affsige for rette, end for^{ne} Søffren Fog er io plictige at giøre jomfrue Jahan Oxe guode rede och regenskab for all jndtect och vdgifft, som han haffuer annammid, opborid och igien vdgiiffuid paa hindis vegne, thend stund hand haffuer verid hindis fougitt och hagde hindis befalingh, och for^{ne} jomfru Jahan Oxe wdj lige maade plictig at uere at lade hans regenskab igemellege, offuersee, optegne huis hinde ther vdj mangler, och hun icke vil hannom got giøre, och siden hanom therfore epther hans regenskabsbogs liudelße thilbørligen quitiere, som thet seg bør. Och paa thett for^{ne} Søffren Fogh jcke nu lenger end billigt er skal ther med forhalis och en guod thiennist huoß gott folck, som hans thiennist kand behøffue, forholdis, och for^{ne} jomfrue Jahan och vdj lige maade kand haffue loulig tiid sin verge och venner at forskriffue och førdre, tha bør the paa begie sider at inddragge til Roskild nu til paaske marckitt, som falder paa jubilate søndag^{27} førstkomendis, och for^{ne} Søffren Fogh ther epther som for^{uitt} staar at giøre for^{ne} jomfrue Jahan eller hindis verge guode rede och regenskab, och for^{ne} jomfrue Jahan ther hans regenskab at anamme, lade høre, jgienom see och thillbørligen

hannom therfore quitiere, som thett seg bør, och for^{ne} Søffren Fogh medlertiid, thil hans regenskab bliffuer hørt, for for^{ne} jomfrue Jahans thiltale for for^{ne} xxxij daler quit och angerløß at uere. Och thersom enthen aff parterne findis her emod forsømelig eller gienstridig och icke vil seg her epther rette, tha neste landzting epther for^{ne} Roskild marckett begie parterne ther om at møde her til landzting y rette och gaa ther om saa møgid, som loug och ret er.

(1) Se 498.3. – (2) Se 499.3. – (3) Mads Eriksen Vasspyd (d. 1600) til Søgård, Vinderupgård (nuv. Eriksholm) og Stenderup Vargård m. v. – (4) Hovedgården Søgård i Asmindrup s., Merløse h. – (5) Christoffer Rosengaard (d. 1593 som slægtens sidste mand) til Åstofte (nu forsvunden hovedgård i Asnæs s., Ods h.) og Herlufstrup; 1585–88 høvedsmand på Kbh.s slot. – (6) Den tidl. hovedgård Herlufstrup i Vollerslev s., Bjæverskov h. Den blev 1694 henlagt under Juellund. – (7) rette lovlige ting til påkendelse af retssager (Kalk. IV.278a; jf. V.642a). Stærkest besøgt var de ting, der fulgte umiddelbart efter helgtidernes ophør. Disse ting, navnlig tinget i januar efter udløbet af julehelgen, havde særlige navne: snapsting (i Viborg og andre steder i Jylland), drikting, allemandsting og søgneting (i Sjælland og Skåne), jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.246. Første tingdag efter julehelgens ophør (12. januar) var i Sjælland den følgende onsdag. – (8) på hinanden følgende (Kalk. III.672b bet.2). – (9) Johanne Oxe (d. senest 1589) til Ryegård. – (10) Hovedgården Ryegård i Rye s., Voldborg h. – (11) Mgl. i forlægget. – (12) Stævningsmand (Kalk. II.467b bet.1). – (13) Tilbud på tinge (Kalk. III.326b). – (14) Voldborg herredsting, hvorunder hovedgården Ryegård hørte. – (15) indkalde (Kalk. IV.974a bet.2). – (16) 31½; om skrivemåden se 494.15. – (17) Johanne Oxes søstersøn, Johan Rud (d. 1609) til Møgelkær og Løgismose, søn af admiral Otte Rud (d. 1565) til Møgelkær og Pernille Oxe (d. 1576). – (18) Tilladelse (Kalk. III.387b bet.1). – (19) Pas, afskedsbevis (Kalk. III.456a), af mnt. *pasbort* fra fr. *passeport* og ital. *passaporto*, der egl. bet. tilladelse til at passere havnen, jf. OdS XVI.544 og 565. Når en foged ville drage andetsteds hen, skulle han have et »pas« fra husbonden, ɔ: en dokumentation for, at han havde gjort rede og regnskab for sin bestilling, jf. Fussing.362, gårdsretten 9. maj 1562 § 31 (skal oc ingen tage nogen svend i tieniste, som drager fra sin hosbonde her udi riget uden pasbord) og DL 3–19–12 (Og skal een hver give sine Tienistfolk ... naar de fra hannem skillis, Pasbord, som de have fortient, at ikke nogen derved bliver bedragen). – (20) Overmod, stærk selvfølelse (OdS XXII.202). – (21) Grund, bolig (Kalk. IV.113a bet.3). – (22) Forlægget har ved fejlskrift *hun*. – (23) lovet, tilsagt, aftalt (Kalk. I.691b). – (24) Forlægget har her ved fejlskrift *xxij*. – (25) sammenlægge. Jf. GdD III.76: haffver ladit samme v aars regenskab igiennom legge oc offversee (1568); jf. Kalk. II.868a bet.16, der gengiver *igiennem legge* ved: gennemse, jf. Kolderup-Rosenvinge i GdD III.76 note 14: maaskee gjennemgaae, hvilket synes at komme for nær på *offuersee*. Forb. *igiennom legge* er altså sikret ved et samtidigt vidnesbyrd og er ikke fejlskrift for *igiemellleße* (gennemgå, revidere), jf. at ordet gentages senere i dommen i samme form. Det tør vist gengives ved: sammenlægge. Jf.: naar regenskaberne skulle forhøris, igiennemleggis oc imod huer anden confereris (1620; Kbh. Dipl. I.627, jf. Kalk. V.280b). – (26) gennemse, undersøge (Kalk. III.425b bet.1). – (27) 3. søndag efter påske, i 1587: 7. maj. Påskemarkedet (majmarkedet) i Roskilde faldt i reglen i tiden mellem 10. og 14. maj, jf. Aarbog udg. af Historisk Samfund for Københavns Amt 1930.98.

564 Fakse herredsting 9. februar 1587

Et stævnevarsel til herredsting på mer end 8 dage anset for lovligt varsel til den, der bor i herredet.

Hs.: GkS 1134,2° nr. 58.
Overskrift: Dom, att mandt maa giffue mere end otte dages warsell eller 14 dags oc icke ringer.

Gudmandt Laurissenn y Hyllede,[1] herritzfogit y Faxe herrett, giør witterligt for alle vdj thette mitt obne breff, adt aar effter Gudtz byrdt 1587, torsdagenn thenn 9. februarij, wor skickett paa Faxeherritzting for mig oc meninge almue, som same dag for^{ne} ting søgte, erlig, wiß oc welforstandig mandt Niels Vinckell y Kiøbennhaffnn, som paa the høylerdis oc profesores y Kiøbennhaffns vniuersitett giffuer ether, erlig och welbiurdig mandt Oluff Bilde[3] till Suandholm[4] och høffuitzmandt paa Tureby,[5] louglige[6] otthe dagis vorsell met Lauris Jbsønn y Juderup[7] oc Niels Folmerßøn y Faxe fra Thureby oc till Faxething att møde torsdagenn thenn 26. januarij emodt en eskningh,[8] the acter att vill[9] haffue paa, hues adkom, breffue oc rettighedt y haffue paa for^{ne} kiercke thienners[10] herlighedt, disligeste paa Faxe kierckeskouff[11] oc eienndom, som y ether tilholder, som the mener thennom paa Faxe kierckis vegne burde att følge oc nyde till kiercken, effterthj the haffue iuspatronatus till hinde. Oc thenn 26. januarij staad for^{ne} Lauris Jbsønn oc Niels Folmersenn her inden Faxe herritzting oc bad thennom saa sannt Gud tilhielpe mett oprachte fingre, ad tj gaff erlig och welbiurdig O[luff] B[ilde][12] louglig warsell for Tureby.

Ther till suarede wellbyrdug Oluff Bilde hanns fuldmyndige Hans Eskelsønn y Tockerup[13] oc sagde, att for^{ne} Lauris Jbsønn och Niels Folmersßønn dy gaff worsell for Tureby thenn 18. januarij, oc meente, att thenn worsell wor icke louglig, och wor enn dom begierindis, helder worselenn wor louglig eller icke.

Thenn 9. februarij møtthe her y rette Niels Schriffuer i Stranndhoffuit[14] mett erlig och welbiurdig Oluff Bildis forsett: Epther som the høylerde oc profesoris y Kiøbennhaffnn vniuersitet haffuer vedt thuennde karlle ladett føre itt kaldtz zedell[15] indenn Faxeherritzting, formelendis att the skulle giffue mig louglige worsell att møde till Faxe herritzting, och thett skall verre mett therris oprackte fingre jndenn thinge, at thj gaff mig louglige worsell och er indschriffuitt y tingbogenn, oc min fuldt mectige haffuer strax frem staaett oc giffuitt tillkiende, att thett icke vor saa lougligtt, som thett sig burde, och ville ther paa lide enn endelig dom, och herritz fogedenn haffuer saa thagitt

sig ther paa dom till y dag, saa lader ieg enn maa sette y vdj alle rette och menner vell, at thj iche haffuer giffuitt mig saa louglige vorsell, som thett sig bør, och som recessen[16] formelder klarligenn paa otte dagis worsell y herrett, och thett befindis icke saa att verre, som the haffuer hiemblett offuer mig indenn thinge, menn lader mig tøcke, thett icke er mett recessen giortt, wdenn hun formelder anderledis endt otthe dage, oc menner ther fore, at thj høylerde icke haffuer giortt lougligt eller rette, eptherthj the icke haffue ladett theris worsell och karlle følgitt recessen, oc lader mig tøcke, att baade the och therris worsell mendt haffue giortt wret, effter som bogstaffuenn klarlig anderledis wdtyder, och bøer ther for att staa mig till rette, oc menner, at thj icke haffue saugtt[17] sandhed, effter the icke haffue fuldt recessen, och kannd ther fore well lide eller vndgilde slig therris worsell, oc er ther for en endelig dom begierendis emellom mig och thennom om for^{ne} worsell er saa nøyactigt, att hun kand staa for fulde eller ey, eptherthj thett icke er viij dagis worsell, som recesen indeholder.

Tha effter till thalle, gennsuar oc thenn sags leylighedt bleff ther paa affsaugdt for rette: Taa finder ieg, Niels Vinckels worßell lougactigtt att werre, emedenn the hiemblitt icke ringer enndt viij dagis worsell.

Till windisbyrdt er mitt signett her needen vndertrøcktt. Dat. vt supra.

(1) Landsbyen Hyllede i Kongsted s., Fakse h. – (2) Ordet indføjet over linjen. – (3) Oluf Bille (d. 1602) til Svanholm og (fra 1592) Øster Vallø, 1580–88 forlenet med Tureby, 1588–96 med Abrahamstrup (nuv. Jægerspris). – (4) Hovedgården Svanholm i Krogstrup ., Horns h. – (5) Nuv. Turebyholm (tidl. Turebygård) i Tureby s., Fakse h., fra reformationen til 1604 en kgl. forlening. – (6) Ordet indføjet over linjen. – (7) Landsbyen Jyderup i Fakse s. og h. – (8) Krav, fordring (Kalk. IV.974b bet.1). – (9) Ordet indføjet over linjen. – (10) Kirketjener bet. oftest præst el. gejstlig; her: fæster af kirkegods (Kalk. II.512b bet.2). – (11) Fakse kirke med mensalgods blev ved kongebrev 10. juni 1539 (Kanc. Br.; Kr. Sk.) skænket universitetet til fattige studenters ophold. Kbh.s universitet (the høylerde) havde patronatsretten til Fakse kirke, jf. Sjællands Stifts Landebog 1567 (1956).49. Til Fakse kirke hørte „enn liden ægeskow", der „kand fæde, nar olden er, 7 suin" (Sjællands Stifts Landebog 1567 (1956).50. – (12) I forlægget kun initialerne *O. B.* – (13) Landsbyen Tokkerup i Fakse s. og h. – (14) Landsbyen Strandhoved i Hylleholt s., Fakse h. – (15) (skriftlig) stævning (Kalk. II.468a). – (16) Reces 13. december 1558 § 27, stk. 1, fastsatte stævnevarslet for sandemænd m. fl. til 8 dage, hvis den, der indstævnedes, boede i herredet, og 14 dage, hvis han boede uden for herredet; var han udenlands var varslet 6 uger, jf. reces 6. december 1547 § 14, reces 21. december 1551 § 16. Efter EsjL II.50 var stævnevarslet i landstingssager to nætter og efter EsjL II.51 i sager for herredstinget én nat, jf. Matzen, Offentlig Ret II.36. – (17) Ordet gentaget i forlægget.

565 Skåne landsting 29. april 1587

Landstinget stadfæster et oldingetog,[1] da de udmeldte mænd ikke havde grundet deres kendelse på parternes forklaring, men på et ældre ridebrev.

Hs.: Lund UB. De la Gardieska Saml. Barnekow VI nr. 18 (findes yderligere i 1 hs.).
Overskrift: Enn dom emellum Niels Perßenn thill Jnngilstedt och xij oldinger aff Giönnge herridt och Giersherridt om it oldinger breff, de haffuer wdgiffuet om marckeschiell, som ehr wed macht fundenn.

Wy effterschreffne Corffuidttz Wefferdtt[2] till Neß,[3] konn: maytz: befallings mand ouffuer Malmøehues Iheen och lanndtzdommer vdj Skaanne, Biørnn Soxtrup[4] till Oußbye,[5] Mougenns Gylldenstiernn[6] til Biersgaardt[7] och Jenns Pedersenn, lanndtztingschriffuer, kiendis och giøre witterligt for alle, at aar effter Gudtz biurdt 1587, denn 29. aprillis, vdj Lunnd paa Skonning lanndtztinngh war skicket for oß och goude mend flere erlige och welbiurdig mannd Niels Persenn[8] till Jnngilstadt[9] och haffde y rette steffnndt Bodill[10] Nielßenn y Arrisløff[11] y Gydinge[12] herridt och Borrie Ericksenn i Skifftelunge[13] i Gierßherritt och dierris medfølgere, xii oldinger aff Gyngeherridt och Gierßherridt, for idt oldings breff, de haffue vdgiffuet emellum hanum och erlige och welbiurdige manndt Johannd Due[14] thill Thølløst[15] om marckeschiell emellum Skibersløff[16] och Ønndtstedtz[17] wannge, och der vdj jnndførtt nogen windisbiurdt icke saa tilbørligh, som det sigh burde.

Disligeste steffnnedt Peder Erlanndsenn y Wehe,[18] thinngschriffuer y Gierßherridt, for at hanndt samme windißbiurdt haffuer jndførdt vdj det oldinge breff, som for^{ne} oldinger wdgiffuet haffue.

Och fremblagde for^{ne} Niels Persenn samme oldings breff, wdgiffuet paa aastedernne om threttis aar 1585, thenn 23. dag julij, formellendis eblanndt anndenn widtløfftige sinn jndholdt: Dernest ginnge wy med forbemelte welbiurdige Niels Perßenn och Skiffuersløff mend ned at marckenn, fraa merckesegenn och ned til Jsgranns[19] torppe brøde,[20] som Niels Persenn medt Skibensløff menndt holder sigh till at bør were rett marckeschiell emellum for^{ne} Ønnesta[21] och Skibersløff wonger. Och dernest med Ørnesta mendt op igienn ifraa samme brøde och vp ned med enn wonnge brøde, som nu ligger emellum for^{ne} Ønnesta och Skiffuersløff wonnger, huilcken brøde forbemelte Ønnesta mendt nu holder vdj heffdt och tepper[22] emellum begge wonngerne, och forbemelte welbiurdige Johann Due med for^{ne} Ønnesta mendt holder dennom till samme wonge brøde for idt rett marckeschiell emellum for^{ne} Ønnestad wanngh och Skiffuersløff wanngh at werre, som de epter schrifftlige och

beseillidt windisbiurdt haffue hafft willidt[23] och wdkierdt[24] vdj 30 aar; huilcken menninge och berettningh, som de xv mendt haffue vdj dierris oldingebreff, bleff jnnførdt, for^{ne} Niels Perßenn mhenner wret att werre, och icke de schulle haffue nogenn breffue eller windisbyrdt for dennom, huor epter de thenndt kunde jndføre och lade jnnschriffue vdj dierris affsigelße, at dett wonnge brøde schulle werre rett marckeschiell emellum for^{ne} Ønnestedt wanngh och Skiffuersløff wanngh, som de epter schrifftligh och beßeillitt winndisbyrdt haffue hafft willidt och wdkierdt i 30 aar, menn for^{ne} oldinger och schriffuer det hannom sinn sagh till forspilldelße och hannom paa sin grundt och eyendomb till skade formedelst willdt[25] och wennskaff haffue jnndførdt, Johann Due till gaffn och beste, och menner dennom dermed wredt at haffue giørdt, och samme dierris oldings breff wdnnøiachtig at werre.

Da mødte Bodill Nielßenn [aff][26] Arrisløff och Borrie Ericksenn y Schifftelunge paa dierris eignne och dierris medfølgere oldingers weignne och Peder Erlanndsenn paa sinn egnne weignne och berette, at det ordt, som de effter schrifftligt och beseillit winndisbiurdt haffue hafft willidt och wdkierdt vdj 30 aar, dett haffuer Johannd Due saa for dennom berett paa marcken, och epter hanns berettninge jnndførdt det vdj dierris breff, saa well som de haffue jnndførdt for^{ne} Niels Perßenn[s] widtløfftige schrifftlige forseedt och hanns egenn mundtlig berettningh, och de jcke haffue werrit partiisk eller giørdt denn enne mere till willge ennd denn anndenn, och icke heller de haffue funderidt dierris affsigelße paa ennten aff parternis berettninge, wden alleniste paa et ridemendtz mendtz breff, som tilfornne haffuer werridt paa samme aasteder nu omtrettis, och mennte dennom ther med jnngenn wdret at haffue giørtt for^{ne} Niels Perßenn.

Sammeledis mødte for^{ne} Johannd Dues fougidt, Hermand vann Springh,[27] och her y dagh paa for^{ne} sinn hosbunndtz weignne bekiende, at hannd samme ordt, effter som forschreffuit staar, for oldingerne beret haffuer.

Thaa epter till talle, giensuar och sagenns leillighedt och for^{ne} oldinger och herridtzschriffuer icke haffuer funderit deris affsigelße paa nogenn aff parternnis berettninge, vdenn allenniste paa jdt riiddermendtz mendtz wdgiffuenne breff, som tilfornne haffuer werridt paa samme threttе, saa och epterdj for^{ne} Hermandt fann Sprinngh bekiennder, at hanns hosbundis, Johann Dues, berettninge saa haffuer werridt for oldingerne, epter som de denn vdj dieris breff jnndført haffue, ther forre kanndt oß icke siunnis for^{ne} oldinger eller herridtzschriffuer at haffue giørdt Niels Perßenn nogen wret.

Thill windißbyrdt, at saa jnndenn landtzting gaaenn och farenn ehr, epter-

som forschreffuit staar, haffue wij throckt worris signetter her nedenn forre.
Datum anno, die et loco vt supra.

(1) *Oldinge* var bet. for gårdmænd af de ældre og mest ansete i et herred, som var udnævnt til at vidne i sager angående markskel (OdS XV.417, jf. Kalk. III.284a bet.2), jf. SkL 72, ASun 33 (*aldungebønder*) og EsjL II.54. – (2) Se 497.37. – (3) Se 497.38. – (4) Bjørn Saxtrup (d. 1596 som slægtens sidste mand) til Osby, 1563 øverste proviantmester i Skåne, 1567 forlenet med Osby len, 1572 landsdommer i Skåne. – (5) Hovedgården Osby (Ousbyholm) i Hörby s., Frosta härad, Malmöhus län. – (6) Mogens Gyldenstierne (d. 1621) til Bjersgård og Fulltofta. – (7) Hovedgården Bjersgård i Gråmanstorp s., Norra Åsbo härad, Kristianstads län. – (8) Niels Pedersen Galt (d. 1608) til Ingelstad, 1568–1608 forlenet med Sandby. – (9) Hovedgården Ingelstad i Östra Ingelstad s., Ingelstad härad, Malmöhus län. – (10) *Bodil* som mandsnavn er forvanskning af helgennavnet Bodolf. 17. juni er Botulphi abbatis (Bodolfs, Bodels) dag, jf. Kalk. I.239a (Bodelsmisse). – (11) Landsbyen Araslöv i Färlöv s., Östra Göinge härad. – (12) d. s. s. Göinge härad. – (13) Landsbyen Skättilljunga i Västra Vram s., Gärds härad, Kristianstad län. – (14) Se 530.4. – (15) Godset Töllitz på Ösel. Det kaldes i br. 3. juni 1583 Tullitz, se GAA III (1861–65) Tillæg.63, DAA 1891.139. – (16) Landsbyen Skepparslöv i Skepparslöv s., Gärds härad, Kristianstad län. – (17) Landsbyen Önnestad i Önnestad s., Västra Göinge s., der danner en kile mellem Östra Göinge og Gärds härader, jf. Ahlenius og Kempe, Sverige I (Uppsala 1908).376. – (18) Købstaden Væ. – (19) Landsbyen Isgrannatorp i Skepparslöv s., Gärds härad, Kristianstad län (jf. Svenska orter I (1932).558). – (20) Dynge fældede træer, forhugning (Kalk. I.291b). – (21) Landsbyen Önnestad, se ovf. note 17. – (22) spærrer, indelukker (Kalk. IV. 516a bet.1). – (23) upåtalt (Kalk. IV.630a). – (24) uden klage, upåklaget (ib. 634a). – (25) Partiskhed (Kalk. IV.838a bet.1). – (26) Forlægget har ved fejlskrift *och;* Uldall 257,4° har *i*. – (27) Uldall 257,4° har *van Springen*.

566 Skåne landsting 30. april 1587

En mand var for et drab af et 15 mands nævn dømt fra livet. Da han ikke appellerede denne dom eller på nogen måde undskyldte sig, blev han på begæring af den dræbtes husbond dømt fredløs.

Hs.: Lund UB. De la Gardieska Saml. Barnekow VI nr. 8.
Litt.: Ole Fenger, Fejde og Mandebod.520 note 635.
Overskrift: Enn fridtløs domb.

Corffuitz Weffertt[1] till Neß,[2] konng: mayttz: befallingsmand ouffuer Mal-Møehues lhen och lanndtzdommer vdj Skaanne, giører witterligt, at aar epter Gudtz biurdt 1587, thenndt 30. aprillis, vdj Lund paa Skaanningh landtztingh wor skicket for migh och goude mend flere erlige och welbiurdige manndt Biørnn Saxstrup[3] till Oußbye[4] och gaff tilkiennde, huorledis enn karll wed naffnn Isack Perßenn y Wramb[5] nogen thiidt sidenn forledenn haffuer drebt

och jhielslaget enn wed naffnn Peder Nielßenn, som thiennte for^{ne} Biørnn Saxstrup, och for^{ne} Jsack Persenn er for samme drab aff xv mendt[6] suorenn fra sin halß och fra konng: maytz: fredt, huilcket hanndt strax med samme xv mendtz domb beuiste aff Gierßherridtzting[7] wdgiffuen wdj Gudtz aar 1585, denn 23. dag junij, bemellendis vdj sin beslutningh och menningh, adt for^{ne} Isack Persenn icke bør at komme till boed och bedringh[8] eller till konng: maytz: fredt, mhenn bør at straffis paa sin halls effter receßens liudelßs[9] med mere, samme xv mendtz domb medfører. Huorforre for^{ne} Biørnn Saxstrup war begierrindis, at hannd i dag her till lanndtztingit motte were for^{ne} Jsack Pedersens fred mechtig.[10]

Thaa epter sligh leillighedt, och epterdj for^{ne} Isack Persenn saa haffuer drept och jhielslaget for^{ne} Per Nielßenn och ehr aff xv mendt for samme gierningh sagdt fra sin halls och fra konng: maytz: fredt, som med denn xv mendtz domb beuist ehr, och huerckenn handt siden haffuer wille steffnne eller kalle samme xv mendtz domb[11] eller sigh i nogenn maade emoedt dierris domb forklarit,[12] enndog hannd haffuer werridt her aff landtzting for mennige thingrider[13] adtschellige thegte dauge[14] forre laugdt, derforre bleff for^{ne} Jsack Perßenn nu vdj dagh loulligenn fridtløes giørdt.

Till ydermere windisbiurdt, at saa jnndenn lanndtztingh gaait och farit ehr, som forschreffuit staar, [haffuer iegh thrøcht mit signett her nedenn forre].[15]

(1) Se 497.37. – (2) Se 497.38. – (3) Se 565.4. – (4) Se 565.5. – (5) Landsbyen Vram i Vram s., Luggude härad, Malmöhus län. – (6) Jf. kong Valdemars jernbyrdsforordning (tidligst 1216) § 3 (Kroman-Iuul I.89; DdR.41; DgL I,2.787). – (7) Gärds herredsting. – (8) *boed och bedringh* bet. bøde(r) og erstatning (OdS II.64; jf. Dania I.198). – (9) Reces 13. december 1558 § 21, jf. reces 24. august 1537 § 7, reces 1539 § 1, reces 6. december 1547 § 16. – (10) *were ... mechtig:* have rådighed over (OdS XIV.627 bet.3.1 og 3). Jf. Skåne landstings domme 15. oktober 1586 (ovf. nr. 556) og 18. juni 1587 (ndf. nr. 570). – (11) Herefter udstreget i forlægget: *beuist ehr, och huercken hannd sidenn haffuer willet.* – (12) rense, undskylde (Kalk. I.646b bet.1). – (13) *Tingridere* havde bl. a. det hverv efter landsdommerens ordre at foretage forkyndelser el. overbringe befalinger til de herreder el. sogne, hvor de hørte hjemme, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.54 og 247. – (14) *thegte dauge* er de dage, på hvilke en sag skal foretages for retten (tinget). Jf. f. eks. DL 1–3–4. – (15) Det indklammede mgl. i forlægget.

567 Tilforordnede råder 12. juni 1587 (Viborg)

Et af en adelsfrøken udstedt pantebrev blev efter hendes død erklæret magtesløst, da hun efter JL I.36 ikke måtte afhænde sit gods og efter Thords art. § 39 ej heller måtte pantsætte det. Den pantsatte ejendom skulle tilfalde hen-

des arvinger, og pantekreditor henvistes til at søge fyldestgørelse hos disse for pantegælden.

Hs.: Bergen UB 251 nr. 136.

Overskrift: [E]n[1] dom, at huis pante breff, som thend haffuer vdgiffuitt, ther ey maa sit goedtz selge eller bortskiøde epther lougenn, bør ey at stande forfulde, dog pendingenn at søge hoes thendtz arffuinge, som breffuit haffuer vdtgiffuitt.

Niels Kaaß[2] till Thorupgaardt,[3] konn: maytz: candtzler, Peder Gyldenstierne[4] thill Thim,[5] Danmarckis riges marsk, Jørgenn Skram[6] thill Thielle,[7] Manderup Parßberig[8] thill Hagisholm,[9] Jacob Seefeldt[10] thill Vißborig,[11] Chrestenn Skiell[12] thill Fußingøe,[13] Albret Friiß[14] thill Harritzkier,[15] Mouritz Stygge[16] thill Holbeckgaardt,[17] konn: maytz:, allis voris naadigste herris raadt och landzdommer thete aar vdj Nøriudtlandt sager at høre, giøre vitterligt, at aar epther Gudz biurdt 1587, thend 12. dag junnij. for oß vdj Viborig waar schicket erlig och velbørdig mandt Niels Mouritzen[18] thill Thustrup[19] paa thend enne och haffde vdj rette steffndt erlig och velbørdig mandt Hendrich Lycke[20] thill Offuergaardt[21] och Jørgen Due[22] thill Oxeholm[23] paa thend anden siide for enn gaardt, kaldis Holmsøe,[24] vdj Hanherrit[25] legindis, the thennom vill thilholde medt nogen pante breffue, som erlig och velbørdig affgangen jomfrue Anne Thamißdaatter Rudt[26] skulle haffue vdgiffuitt thill erlig och velbørdig sallig Frandz Banner[27] och hans børn, huilcken gaardt for^{ne} Niels Mouritzen berette jcke at skulle haffue effterfuldt for^{ne} sallig Frandz Banner eller hans børn, meden for^{ne} Anne Thamisdaather thend sielff hindis liiffs thidt skulle haffue beholdt. Och ßatte ther for vdj rette, om ßamme pantebreff kunde findis saa louglig, at thet burde komme for^{ne} jomfrue Anne Thamesdatters arffuing paa samme gaardt thill nogen forhindring, och om the icke burde machteløs at uere.

Saa møtte for^{ne} Hendrich Løcke och fremlagde et [jom]frue[28] Anne Rudtzdatters breff, som hun medt egen haand haffuer vnderschreffuit aar 1565, thorßdag nest effter trinitatis søndag,[29] vdgiffuet, vdj huilcket hun pantsetter erlig og velbørdig jomfrue Maren Banner[30] och jomfrue Elline Banner[31] hindis gaardt vdj Holmsøe for ij[C32] enckende[33] daller. Thernest vdj rette lagde et andit jomfrue Anne Rudtzdaatters obne bezeglit breff, ßom hun medt egen haandt vnderskreffuit haffuer, daterit paa Kockedall[34] thend 20. septembris 72, som andre goede mendt medt hinde forzeglit haffuer, ßom hun ther om haffuer thilbedit, vdj huilcket hun bekiender ßig aff rett vitterlig gieldt skyldig at uere forbemelte Frandz Banner iij[C35] vforfalskett gamell daller, for huilcke

hun y pant ßetter erlig och velbørdig jomfrue Karen Banner hindis gaardt, hun sielff jboer, legindis vdj Holmsøe y Hanherrit, och beplichter hun ßig och sine arffuinge at frij hiemble och fuldkomelig thilstaa for^ne^ jomfrue Karen Banner eller hindis arffuinge at haffue, nyde, bruge och beholde for et frij brugelig pandt, jndthill ßaa lenge at hun och hendis arffuinge lougligen aff løßer for^ne^ gaardt aff for^ne^ jomfrue Karen Banner eller hindis arffuinge, som the pante breffue videre bemelder. Och ther hoes berette for^ne^ Hendrich Løcke, at naar handt kandt bekomme the pendinge, pandtbreffuin paa liuder, tha ville handt thennom affstaa och minte, thet[36] for^ne^ Niels Mouritzen eller huem, som ville thalle paa ßamme gaardt, burde hannom for^ne^ pending at bethale.

Ther thill suarit for^ne^ Niels Mouritzen, at jomfrue Anne Thamesdaatter paa hindis yderste vdj hindis testament skulle haffue bekiendt, at hun gaff for^ne^ Frandz Banner et pante breff paa thend gaardt, hun besad, och aldrig fich nogen pending eller pendings werdt for thend. Och ther om fremlagde ßamme testament.

Ther thill suarit for^ne^ Hendrich Lycke och minte, thet jomfrue Anne icke kunde giøre nogen benechtelße emodt hindis egen oben pantebreffue, som hun medt egen haandt vnderskreffuit haffuer.

Ther thill suaret for^ne^ Niels Mouritzen, at ßamme gaardt icke effter fulde for^ne^ pante breffue, men thend vdj jomfrue Annis egenn beßiddelße vdj hindis liffs thidt at haffue verit, effter ßom thend hinde aff hindis slecht skulle haffue verit for leendt, och hun skulle haffue verit clostergiffuen, och minte, at hun icke maatte affhende huercken for eyendom eller pant nogit goeds, och inthet goedz hun skulle haffue kiøfft eller panttet. Och fremlagde et tingsvinde af Øeboe bierckthing[37] aar 54 leffuerdagen nest effter Canute ducis,[38] vdgiffuit, viij mendt vondet haffuer, at the haffde kiendt jomfrue Anne Thames daatter fra thet første, hun bleff indgiffuen y Øecloster[39] och saa thill thend dag, hun kom ther vdt jgien, for en erlig jomfrue vdj alle maade, och ey the haffuer nogen thidt enthen ßiet eller hørdt eller ßpurdt aff andre, at hun haffuer anderledis skicket eller thierit[40] ßig endt som ehrligt kand were vdj nogen maade, och ßom hun maa frij høre[41] och dierffuelig[42] forßuare,[43] och haffuer hun ßaa schicket ßig paa Ølanndt,[44] ehuor hun fanndis, enten hiemme eller aff bye, at hun frij haffue ßit skodzmaall och thill flucht[45] thill alle landsmendt, som paa Ølandt bygger och boer, for alle och huer, huo ßom heldt the vere kandt, ßom hinde aldelis[46] paa ßige vill &c.

Ther hoes fremlagde Per Rudz,[47] fougit paa Kockedall, obne beseglit breff

aar 1577, Sanctj Morthens dag[48] vdgiffuet, vdj huilcket handt bekiender, at handt haffuer annamit och opbaarit aff Morthen Chrestenßen y Hauelsloff[49] for hanns høstrues moder, Maren Peers, y Holmsøe skylde, landgilde och andit huis rettighedt, som ther aarligen ganger aff thend gaardt y Holmßøe, som sallig jomfrue Anne aff døde, och ther ßom hans hoßbundt, for^{ne} frue Anne Oxe,[50] bliffuer for^{ne} gaardt och landgilde y dom och rettergang aff wonden, tha beplichter handt ßig eller ßine arffuinge jgien at giffue for^{ne} Morthen Chrestenßen eller hans arffuinge for^{ne} skylde och landgilde och anden rettighedt aff for^{ne} gaardt och holde hannom thet skadisløß y alle maade, som the vinder widere bemeller.

Ther epther framlagde en herritztingsdom aff Hanherridtzting aar 78, mandag nest for Sctj: Nicolaj dag[51] vdgiffuet, vdj huilcken findis at uere jnddragit Peder Roedt[52] y Thørßløff[53] at haffue fremlagdt frue Anne Oxe hendis skrifftelig beretning, som medfør, at jomfrue Anne Rudzdaatter haffde ßagdt for for^{ne} Frandzs Banner och hinde, at hindis moder[54] och forældre haffde giffuit ßamme gaardt thill Øcloster medt hinde, ther hun bleff ther jndgiffuen, som mange mendt vitterligt skulle vere, och ßom viiß[55] och vaanne[56] vor en stundt, at huem ther haffde giffuit theris børnn j closter, tha haffde the giffuet arffue goedz jndt med thennom eller pending; och haffde samme gaardt ligget thill for^{ne} closter, emeden hun vaar ther inde, oc ther hun ville icke lenger vere y closterit, saa gaff hun ßig thill s:[57] Erich Banner,[58] och handt forhandelit ther ßaa, at hun bekom for^{ne} gaardt jgienn, och ville vell beuiße, at hindis forældre haffde icke forleennit hinde medt ßamme gaardt. Saa gaff for^{ne} jomfrue Anne ßig thill hindis sallig hoßbundt[59] och hinder, ther the vaar paa Kalløe,[60] och the clede och føde hinde vdj xij aar, och vaar hun vdj en stoer gieldt hoes hindis broders[61] høstrue, frue Anne Jeßpers dather,[62] saa the forstrachte hinde meth pending, som ßamme beretning ydermere bemeller. Och satte for^{ne} Niels Mouritzen vdj alle rette, om ßamme pante breff icke burde døedt och machteløes at uere.

Medt flere ordt &c.

Sagde wij ßaa aff for rette, at eptherthj lougen[63] medfør, møebarn aldrig ßin jordt at maa ßelge, vden hun vorder ßaa fattige, at hun selger ther for lyffs føde, tha skall selgis medt neste frenders raadt och ey mhere ßamell endt for j[64] mk. sølff et aar; jthem vdj Thoerd Degens forclaring,[65] som aff koningh Voldemor stadfest er,[66] formellis jngen at maa pantßette thet goedz, huilcke handt ey maa louglig selge; sammeledis wdi lougen[67] formellis threll, flettføring och closter giffuen folck jcke at maa arffue, huoraff er at forstaa thennom

jcke heller at maa affhende, och eptherthj icke beuißis [for^{ne}][68] jomfrue Anne Thames daatter, ßiden hun er kommen aff closterit, nogit goedz at haffue pantet eller kiøbt och ßig thill fordiel och beste at haffue thillagdt, tha bør for^{ne} gaardt at følge sallig jomfrue Anne Thamesdaatters rette arffuinge. Men ther ßom for^{ne} Hendrich Lycke formeener ßig hoeß hindis arffuinge nogen ret at haffue thill the pending, for^{ne} pante breff paa liuder, tha ghaa ther om thill herritzting och landzting, som thet sig bør, huis loug och rett kanndt findis.

Till yttermere vindisbiurdt haffue wij thrøct voris zigneter her neden fore.

Datum vtt supra.

(1) I forlægget er plads ladet åben til senere indføjelse af farvet initial E. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Rigsmarsk, rigsråd Peder Gyldenstierne (d. 1594) til Tim. – (5) Hovedgården Tim i Tim s., Hind h. – (6) Se 496.20. – (7) Se 496.21. – (8) Se 496.22. – (9) Se 496.23. – (10) Se 497.41. – (11) Se 497.42. – (12) Se 497.47. – (13) Se 497.48. – (14) Se 496.34. – (15) Se 496.35. – (16) Se 502.5. – (17) Se 502.6. – (18) Niels Mouridsen Benderup (d. 1605) til Tustrup, Flamstedgård, Kvotrup og Skovbygård. Han var gift med Maren Christensdatter Høg (Banner), datter af Abel Thomesdatter Roed og Christen Høg (Banner) til Fladholt, en søsterdatter af nedenn. Anne Thomesdatter Roed. – (19) Hovedgården Tustrup i Fræer s., Hellum h. – (20) Henrik Lykke (d. 1611) til Hverringe og Overgård m. v., sen. (1596) rigsråd. Han var gift med nedenn. Karen Banner (d. 1616). – (21) Se 496.9. – (22) Jørgen Due (Taube) (d. 1611) til Oksholm. Han var gift 1. gang med nedenn. Ellen Banner (d. 1575,) 2. gang med Lene Christoffersdatter Juel (d. 1629). – (23) Hovedgården Oksholm (det tidl. Økloster) i Øland s., Øster Han h. – (24) Gård i landsbyen Holmsø i Haverslev s., Øster Han h. – (25) Øster Han h. Han h. var opr. ét herred, men deltes i to, der fra 1687 kaldtes Øster og Vester Han herred. – (26) Anne Thomesdatter Roed (d. mellem 1572 og 1577), datter af Thames (Thomas) Tordsen Roed til Vårst og Brøndum og Anne Johansdatter Vognsen. – (27) Frants Banner (d. 1575) til Kokkedal m. v. – (28) Forlægget har ved fejlskrift *frue*. – (29) Trinitatis søndag faldt 1565 den 17. juni. – (30) Karen Banner (d. 1616) til Kokkedal og Gisselfeld, datter af ovenn. Frants Banner og Anne Johansdatter Oxe. Hun var gift med ovenn. Henrik Lykke til Hverringe og Overgård. – (31) Ellen Banner (d. 1590) til Oksholm, søster til ovenn. Karen Banner. Hun var gift med ovenn. Jørgen Due (Taube). – (32) ɔ: 200; om skrivemåden se 494.15. – (33) *enckende* bet. enkelte; føjet til møntnavne: fuldvægtige, fuldgyldige (Kalk. I.476b). – (34) Hovedgården Kokkedal i Torslev s., Øster Han h., der 1572 ejedes af ovenn. Frants Banner. – (35) ɔ: 250; om skrivemåden se 494.15. – (36) at (Kalk. I.358a bet.1). – (37) Erik V Glipping gav 14. maj 1272 Økloster birkeret (DD 2. rk. II nr. 181; KhS 1. rk. II.330), hvilket bekræftedes 8. august 1581. Birket (der senere kaldtes Oksholm birk) blev 4. juli 1811 indlemmet i Øster og Vester Han h. – (38) Knud hertugs dag: 7. januar. – (39) Økloster (Øland s., Øster Han h.), benediktiner nonnekloster grundlagt omkr. 1175. Det kom ved reformationen under kronen, der bortforlenede det med forpligtelse for lensmanden til at underholde nonnerne. 1573 mageskiftede kronen klosteret med tilliggende gods til ovenn. Frants Banner, der efter sin hustru, Anne Oxe, kaldte det Oksholm. – (40) vist, opført sig (Kalk. IV.321b bet.1, OdS XXIII.882ff.). – (41) *frij høre* bet. vel blot: uden undseelse selv høre; som kan siges frit i hendes påhør. – (42) her vel: uden vaklen, med god samvittighed. – (43) hævde rigtigheden (sandheden) af (OdS V.924 bet.1.2). – (44) Øland s., Øster Han h.

– (45) *till flucht* bet. beskyttelse, hjælp (Kalk. IV.353b bet.1; OdS XXIII.1249f.) her vel i bet., at Anne Roed altid kan henvise til beboerne på Øland. – (46) *aldelis* synes at måtte være skrivefejl for *anderlis* (*annerlis*): anderledes (Kalk. I.55b, jf. I.*15 og V.35b). – (47) Har ikke med sikkerhed kunnet identificeres. Han kaldes ndf. ved note 52 Peder Roedt. Ifl. DAA er han ikke af slægten Roed. – (48) Mortensdag: 11. november. – (49) Landsbyen Haverslev i Haverslev s., Øster Han h. – (50) Anne Johansdatter Oxe (d. 1581), gift med ovenn. Frants Banner til Kokkedal. Uanset, at der står *for*^{ne} har hun ikke tidligere været nævnt i dommen. – (51) Nikolaj dag: 6. december. – (52) Se ovf. note 47. – (53) Landsbyen Torslev i Torslev s., Øster Han h. Hovedgården Kokkedal, hvor Peder Rud var foged, lå i Torslev s. – (54) Se ovf. note 26. – (55) Skik, sædvane (Kalk. IV.848a bet.3). – (56) Sædvane (Kalk. IV.727b); forb. *viiß och vaanne* var alm. i datidens sprog. – (57) salig (= afdød). – (58) Frants Banners fader, rigsråd Erik Eriksen Banner (d. 1554) til Asdal, Kokkedal m. v. – (59) ovenn. Frants Banner. – (60) Frants Banner var 1554–57 forlenet med Kalø (Bregnet s., Øster Lisbjerg h.). – (61) Anne Thomesdatter Roed havde ifl. DAA to brødre: Tord Thomesen Roed (d. omkr. 1547), 1537 lensmand på Bergenhus, 1542–46 i Trondhjem, gift med Anna Andersdatter Friis (af Haraldskær), og Morten Thomesen Roed (d. 1558 som slægtens sidste mand) til Vårst, gift med Anna Ottesdatter Munk (Vinranke-Munk) (d. efter 1566). – (62) Ingen af Anne Thomesdatter Roeds svigerinder hed (ifl. DAA) Anne Jespersdatter. Der synes at måtte foreligge en fejlskrivning. Måske er der tale om broderen Tord Roeds enke, der blev gift 3. gang med Jesper Daa (d. 1562) til Enggård. – (63) JL I.36. – (64) ɔ: ½; om skrivemåden se 494.15. – (65) Thords art. § 39 (DgL Tillæg til IV.88). – (66) De første 53 §§ af Thords art. vides at have foreligget før 1304, men om de er stadfæstet af danehoffet vides ikke med sikkerhed, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.43. I de overleverede tekster siges artiklerne at være stadfæstet af kong Valdemar på danehof i Nyborg. Hvis dette er rigtigt, kan det være sket enten 1326 eller 1354, jf. DgL Tillæg til IV.XXVI. – (67) JL I.24, sidste punktum. – (68) Forlægget har *for*.

568 Tilforordnede råder 12. juni 1587 (Viborg)

Efter at en mand var dømt for ærekrænkelse, havde den forurettede ladet ham æske som for tyvssag, hvilket fandtes uberettiget.

Hs.: RA Hss. V B 20 nr. 38 (findes yderligere i 1 hs.).

Ingen *overskrift*, men i registeret følgende regest: Enn dom, att en haffuer igialdt tuigiald offuer N:, som var icke vden dielt for en løgnere.

Niels Kaas[1] thill Taarupgaardt,[2] cantzeller, Peder Gyldennstierne[3] til Thim,[4] marsk, Jørgenn Schram[5] till Tielle,[6] Manderup Pasbierig[7] till Hagishollum,[8] Jacob Siøfeldt[9] till Visborig,[10] Chrestenn Schiell[11] till Fußingøø,[12] Albritt Friis[13] thill Haritzkiær,[14] konn: matts:, allis voris heris forordenitt raadt och lanndzdomer thette aar vdj Nøriuttlandt sager att høre, giør vitherlig, att aar epther Gudz børd Mdlxxxvij, then 12. dag junnj, for os vdj Viborig var schichitt erlig och velbørdig mandt Prebiørn Gyldenstierne[15] till Vosborig[16]

paa then enne och hagde hidt y retthe steffnitt Niels Stißen y Vore[17] paa thenn annden side for enn escheningh,[18] hann offuer lille Chresten Pouilßenn y Offueruin[19] forhuerffuitt haffuer och eschitt igialdt och thuigieldt[20] aff hannom, som regnis saadann lougmoll[21] for tyffsag, enndog hann icke hagde for^ne^ Chrestenn Pouilßenn tyffsuoren, medenn hann hagde hannom for enn løgner fordieltt,[22] och mynnthe fordj, hann hagde giortt vrett, att hann slig eskening offuer hannom som for tyff sag haffde brugt, och att hann borde ther for at stannde till rette.

Thisligeste hagde och for^ne^ Prebiørn Gyldennstierne hidt steffnitt hanom, for hann haffuer brugtt eschening emod hannom, for hann schulle haffue forhollitt for^ne^ Chrestenn Pouilßenn[23] . . ., enndog for^ne^ Chrestenn Pouilßenn boer paa sielffeygger bønndereye, och Niels Stißenn vranng[24] eschening offuer hannom schulle haffue brugitt.

Sameledis hagde hid steffnitt Simen Oluffßenn[25] y Holm,[26] heritzfougett y Vlbiereheritt,[27] for hann same vloglig eschening vdstedt haffuer, som schulle vere emod logen, mieninndis hanom thermedt vrett at haffue giortt och borde ther fore att stannde til rethe.

Och framlagde itt tingsvinde aff Vlbiereheritzting sist forgangen aar, leffuerdagenn nest fore Philipe et Jacobi[28] vdgiffuitt, lydenndis for^ne^ Niels Stießenn ther vdj iij samfuld[29] tinng at haffue eschitt aff for^ne^ lilde Chrestenn Pouilßenn igiald och tuigieldz faldt,[30] epther Chrestenn Pouilßenn er fordj tildømptt buode till herittzting och lanndztinng thill enn løgner, epther som hann thilforne haffuer beklickitt[31] for^ne^ Niels Stießenn paa hans ære och guode røgt, som tingsvinnde ther om formeller. Thisligeste hagde for^ne^ Niels Stißenn vdeschitt y for^ne^ iij thing aff for^ne^ Prebiørnn Gyldennstierne for^ne^ Chresten Pouilßenn medt alle sin boehaffue och for tingsdom haffuer forboditt thenn guodemanndt[32] att holde hannom paa hans stoffuen,[33] vndtagen hann vill rethe[34] och sethe[35] for hannom, som thett seg borde; och finndis for^ne^ Simen Oluffßenn at uere domere till same vinde, som thett vinde videre bemeller.

Och ther huos berette for^ne^ Prebiørn Gyldenstiernne, att Simen Oluffßen till thett y iij ting haffuer laditt samme eschening vdgaa, enndog hann icke schall haffue buord thett førenndt thenn fierde thinng at haffue giffuitt beschreffuitt,[36] huilckitt schall vere emod rigens rett.[37]

Saa møtte Niels Stißenn och framlagde en dom aff Viborg landzting sist forgangen aar, thenn 9. aprilis, vdgiffuitt, vdj huilckitt lille Chrestenn Pouilßenn er dømptt y delle, som Niels Stißenn hagde hannom vdj, for en løgner, jndtill hann retter for seg, som thet seg borde.

Ther nest framlagde en dom aff for^{ne} lanndzting thette aar, thenn 22. aprilis, vdgiffuitt, vdj huilcken lille Chresten Pouilßenn er tildømptt at schall vere thenn mandt, hann Niels Stißen tilsagt haffuer,[38] jnndtill huem, ther haffuer y at sige, steffner paa nye, kam her och vill vere y rette, huilckenn dom finndis att uere vdgiffuett, sidenn same dielle er dreffuitt, och thenn icke liuder lennger, jnnd till sagen bliffuer steffnitt paa nye, och thett nu schall vere schedt.

Ther nest møthe for^{ne} Simenn Oluffßenn och berette, at for^{ne} Prebiørn [Gyldennstiernne][39] eller hans fuldmønndig icke møtthe till tinng at suare for hanom, och fordj vethe[40] same eschening.

Ther til suaritt for^{ne} Prebiørn Gyldenstierne och myente, at Simen Oluffßen icke buorde vranng och vloglig lougmoll att foruiße[41] eller vdstede.

Med fliere ord och tale, thennom ther om emellom var

Tha epther tiltale, giennsuar och sagenns leglighedtt, saa och eptherdj for^{ne} Niels Stißenn haffuer for^{ne} lille Chresten Pouilßenn for en løgner fordieltt for nogenn ordt, hann hannom tillagt haffuer, och hann dog escheninngh offuer lilde Chresten Pouilßenn for igield och tuigieldt, som for tyffsag epther lougen regnis, at haffue brugt, tha haffuer hann ther medt giortt vrett och bør ther for att stannde til retthe. Och eptherdj for^{ne} heritzfougitt Simen Oluffßenn same vloglig eschening vdsted haffuer, tha haffuer hann ther medt forsiett seg och giort emod lougenn och bør ther for att stannde till retthe.

Jnn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

(1) Se 492.1. – (2) Se 492.2. – (3) Se 496.4. – (4) Se 496.5. – (5) Se 496.20. – (6) Se 496.21. – (7) Se 496.22. – (8) Se 496.23. – (9) Se 497.41. – (10) Se 497.42. – (11) Se 497.47. – (12) Se 497.48. – (13) Se 496.34. – (14) Se 496.35. Herefter har forlægget *och;* der mgl. formentlig: och Mouritz Stygge thill Holbeckgaardt, jf. den foreg. dom og straks ndf. *och lanndzdomer.* – (15) Se 519.6. – (16) Se 519.7. – (17) Gården Vodde (1579: Vode) i Ulfborg s. og h. – (18) Æskning anvendtes over for personer, mod hvilke fordeling ikke kunne anvendes, nemlig dels adelen, dels borgere og bønder, for så vidt disse sidste ejede landejendomme, jf. Matzen, Offentlig Ret II.156. – (19) Landsbyen Veje (1579: Ofver, Neder-Veine, 1688: Veye) i Ulfborg s. og h. Formen er vel fejl for – *uein,* jf. 1579 *Ofver Veine.* – (20) Igæld og tvigæld; ved mindre tyverier skulle tyven have tyvsmærke, bøde 3 mark til kongen og give den bestjålne det stjålnes samt dettes dobbelte værdi, jf. JL II.89, se også JL II.103 og 107. – (21) Dom (Kalk. II.729a bet.2). – (22) Den, der var fordelt som løgner, skulle bøde 3 mark til den forurettede og 3 mark til kongen og dertil være mindremand, jf. RR § 7. – (23) Objekt mgl. – (24) urigtig, fejlagtig (Kalk. IV.871b bet.2). – (25) Simon Olufsen (d. omkr. 1595), herredsfoged i Ulfborg h., søn af herredsfoged ssts. Oluf Simonsen (d. 1565), jf. Skautrup, Hardiske Mål II.45, Alfred Kaae, Ulfborg. Sogn og saga (1952–56). – (26) Gården Holm i Ulfborg s. og h., som herredsfoged Oluf Simonsen 1519 havde erhvervet, og som han 1532 tilskødede kongen; Oluf Simonsen forblev dog

boende på gården. Gården tildømtes 1537 Oluf Simonsen som største parthaver, mod at han betalte en afgift til Niels Vilsen i Holm, jf. Trap IX (1965).422. 30. juli 1579 overdroges kronens rettigheder i gården Holm til Preben Gyldenstierne, jf. Skautrup, Hardiske Mål II.44f. – (27) Ulfborg h. – (28) Philippi & Jacobi dag: 1. maj. – (29) på hinanden følgende (Kalk. III.673a). – (30) Bøde (Kalk. I.495a bet.5). – (31) bagtalt, bagvasket (Kalk. I.142a bet.2). – (32) ɔ: Preben Gyldenstierne. – (33) Stavn, bolig, hjemsted (Kalk. IV.113a). – (34) udrede, betale (Kalk. III.587b bet.3). – (35) slutte forlig, gøre fyldest (Kalk. IV.261b). Jf. 558.30. – (36) Der æskedes til 3 ting ved vedkommende persons el. ejendoms værneting, og på det 4. ting gaves æskningen beskrevet, jf. instruksen (fra det 16. årh.) til at forfølge rigens dele i Kolderup-Rosenvinge, Rigens Ret og Dele.38f. og senere fdg. 10. december 1621 om Danmarks rigens ret og dets dele §§ 17 og 18 (CCD III.693). Jf. Matzen, Offentlig Ret II.156f. – (37) Reglerne om rigens ret og dele til indførsel og til lås havde udviklet sig gennem retsbrugen, jf. rettertingsdom 14. maj 1471 (I nr. 23). Reglerne findes dels i en kortere redaktion (Dueholms Dipl.37f., Da. Mag. 1. rk. I.60ff.), dels i en fyldigere fra Frederik IIs tid (Kolderup-Rosenvinge, Rigens Ret og Dele.132ff.). Christian IV kodificerede reglerne i fdg. 10. februar 1621. – (38) Det var almindeligt i injuriesager, at injurianten dømtes til at lide samme ærestab, som den krænkede ville have lidt, hvis de ærekrænkende beskyldninger havde været sande og kunne bevises, jf. Viborg landstings dom 1433 (I nr. 8). Reglen optoges i lovgivningen (fdg. 1. september 1525 om klædedragt, artiklerne for Visborg 1. juli 1561, Frederik IIs gårdsret 1562 § 14, jf. DL 6–21–6). – (39) Navnet mgl. i forlægget. – (40) gav (Kalk. IV.765b bet.1). – (41) *foruiße* synes her at måtte bet. stadfæste (jf. GdD III.2 note 5 og Kalk. I.746b bet.2 in fine) og er muligt en var. af de hos Kalk. I.747a opførte bet. af ordet *forvisse*. Ordet kommer næppe af mnt. *vorwisen* (MndWb V.507b), der bet. dømme. Der er her tale om godkendelse af en æskning og ikke om en egentlig dom, og brugen af dobbelt-s (ß) synes at vise bort fra *vorwisen*. Endelig synes det flg. *eller vdstede* at tale for et betydningssammenfald.

569 Tilforordnede råder 12. juni 1587 (Viborg)

Da domme skal begæres beskrevet og beseglet straks efter afsigelsen, kunne en henvisningsdom til provsteret ikke fordres beseglet af landemodet efter 5 års forløb.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 239 (findes yderligere i 12 hss.).
Reg.: *8404.
Tryk: KhS 3. rk. V (1884–86).524f. (efter Kall 567,4°).
Overskrift: Enn dom om breffue, som icki eskis beschreffuitt paa fersk fuodt, epther the er ganngitth.

Niels Kaas[1] tiill Taarupgaardt,[2] cantzler, Peder Gyldenstiernne[3] til Thim,[4] marsk, Jørgen Schram[5] till Thiele,[6] Manderup Parsbierigh[7] tiill Hagishollum,[8] Jacob Siøfeldt[9] till Visborig,[10] Chrestenn Skiell[11] till Fußingøø,[12] Albritt Friis[13] till Harritzkier,[14] Mouritz Stygge[15] till Holbeckgaardt,[16] kon: majs, allis

voris nadigste herris forordnitt raadt och landzdommer thette aar wdj Nøriuttlandt sager att høre, giøre vittherligt, at aar epther Gudz biurdt Mdlxxxvij, thenn 12. dag junij, for osß vdj Wiburg var skickit her Niels Star[17] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt erlige, hederlige oc høglerde mandt mester Peder Tøgersen,[18] superintendens offuer Wiburg stigt, och hans medtbrødre paa then anden side for en dom,[19] the vdj capittels huss skulle haffue vdgiffuitt huos[20] fem aar siden for leden emellom Anders Anderßen y Hiermindt[21] medt fliere Hiermindt sogne mendt och hanom om hanns sogne och kaldt, och the thenn tiid skulle haffue jndsaat sagen for herritz proustenn; och framlagde enn vbeseglitt schrifft, som skulle vere epther samme dom aar Mdlxxxij, onsdag epther paaske, at skulle vere wdgangitt, som thenn y sig sielff formeller, och beklagitt for^{ne} her Niels, att for^{ne} mester Peder[22] och hanns medtbrøder icki vill besegle hannom samme hiemsettilße,[23] epther som the thenn till heritz prousten skulle haffue jndfunditt, formienindis sig ther vdtinden for kort att uere scheedt.

Saa møtte for^{ne} mester Peder, her Rimbolt Pederßen[24] och mester Hans[25] och berette, at thett forfaris aff thenn vdkastning,[26] for^{ne} her Niels nu framlagde, att thett skulle vere huos femp aar siden, samme opsettelße skulle vere gangit, och icki for^{ne} her Niels paa fersk fuodt thenn skulle haffue eschitt och fordritt, formienindis att the icki nu var plictige att forsegle nogin opsettilße eller dom, som kunde finndis att uere affsagt saa lang tiid sidenn, som for^{uitt} staar, och saatte ther for y rette, om the icki borde for samme her Nielßis tiltale quitt att uere.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagßens leglighedtt, saa och eptherdj thett findis huos fem aar siden, saadann hiemsettilße till herritzprousten skulle vere affsagt, och icki for^{ne} her Niels giører vittherligt och beuisligt samme hiemsettilße strax paa fersk fuodt, ther thenn skulle vere affsagtt, att haffue eschitt, begieritt och om førdritth, eller emedler tiidt ther paa nogin jlding[27] och clage att haffue giortt icke thenn tha att skulle kunde haffue bekomitt forseglitt, tha affsagde wy saa for rette, at wy icki kunde kiende for^{ne} mester Peders och hans medbrøders vlempe ther vdinden att uere.

Jn cuius rei testimonium &c.[28]

(1) Se 492.1. – (2) Se 492.2. – (3) Se 496.4. – (4) Se 496.5. – (5) Se 496.20. – (6) Se 496.21. – (7) Se 496.22. – (8) Se 496.23. – (9) Se 497.41. – (10) Se 497.42. – (11) Se 497.47. – (12) Se 497.48. – (13) Se 496.34. – (14) Se 496.35. – (15) Se 502.5. – (16) Se 502.6. – (17) Niels Star (Stær), søn af sognepræst for Bjerring og Mammen menigheder Kjeld Star (d. 1574), jf.

Wiberg I.165. Han nævnes 1569 som kapellan i Hjermind, da han fik ekspektancebrev på Hjermind, Lee og Hjorthede sogne efter sognepræstens, Jens Larsens, død, kgl. stadfæstet 17. maj s. å. (Kanc. Br.; KhS 2. rk. V.444). Han blev sognepræst for Hjermind, Lee og Hjorthede menigheder 1574 (KhS 3. rk. V.516f.). I et brev til biskoppen og lensmanden 1581 beskyldte han Laurids Rostrup (d. 1602) til Ristrup (Sabro s. og h.) og Kællinghøl (Middelsom h.) for, at denne havde fået nogle af sine tjenere til at overfalde sig. Laurids Rostrup rejste sag, der henvistes til herredsting og landsting, og ved rettertingets behandling af sagen bad Niels Star „ganske ydmygt og underdanigst for Jesu Christi skyld" om nåde og erklærede, at han havde skrevet brevet under sygdom. Ved kongens forbøn forligtes sagen ved rettertingets dom 16. juni 1582 (HDDomb. nr. 11 fol.46^{v}; trykt KhS 3. rk. V (1884–86).519ff.) således, at Niels Star beholdt kaldet, men forpligtede sig til at holde kapellan, jf. Hans H. Fussing i KhS 6. rk. II (1936–38).474. Imidlertid dømtes han 19. december 1582 fra kaldet, idet det bl. a. oplystes, at han en dag, da to bønder kom op at trættes under gudstjenesten i Hjorthede kirke, gik af prædikestolen, smed hagelen og løb hjem uden at berette nogen. Lidt efter kom han tilbage fra præstegården med et draget værge og ville slå „gedehornet" af den ene bonde, men nogle andre bønder holdt fast på ham. Desuden havde han først villet skrive et testamente, efter at han havde fået en okse, og man måtte vise ham 12 øksne, som han kunne vælge imellem. Han søgte i 1589 at få sagen genoptaget, idet han anfægtede vidnernes troværdighed, men dommen stadfæstedes af rettertinget 27. maj 1589, se ndf. nr. 610, jf. Hans H. Fussing i KhS 6. rk. II (1936–38). 474. Wiberg II.628 nævner ikke Niels Star som sognepræst i Hjermind, men opfører ham urigtigt (III.546) som kapellan ved Viborg domkirke, hvor han angives død el. forflyttet 1593. Wibergs oplysninger bygger på stiftsbogen 1690, en kilde, der for det 16. århundredes vedkommende må benyttes med varsomhed. – (18) Magister Peder Thøgersen (d. 1595), 1571–95 biskop i Viborg stift. Om hvorvidt han tilhørte den adelige slægt Løvenbalk se bl. a. N. V. Steenstrup i PhT 15. rk. I.1ff., Henning Paulsen ib. 16. rk. IV.85ff., N. V. Steenstrup ib. 88f. Biskop Thøgersens enke blev gift med landstingshører, borgmester i Viborg Gunde Christensen Grøn (Gunde Skriver). – (19) Se ovf. note 17. – (20) henved, omtrent (Kalk. II.270b bet.2). – (21) Landsbyen Hjermind i Hjermind s., Middelsom h. – (22) ɔ: biskop Peder Thøgersen. – (23) Hjemvisning (Kalk. II.211a). – (24) Magister Rimbolt Pedersen (d. 1591), søn af rådmand i Viborg Peder Mikkelsen. Han blev juli 1542 immatrikuleret ved universitetet i Wittenberg (KhS 2. rk. I.467), nævnes 14. april 1549 som „prædikant" i Viborg (Dipl. Viberg.271; KhS 2. rk. V.578), var 29. september 1554 kompastor ved Viborg Sortebrødre kirke (nuv. Viborg Søndre sogns kirke), 1554–55 tillige rektor for Viborg skole (KhS 2. rk. V.347), fra 1559 tillige kannik i Viborg domkapitel (Kanc. Br. 12. marts 1559). I Hieronymus Justesen Ranch's komedie „Kong Salomons Hyldning", trykt 1585, findes nogle trykte vers af „Rembolt Pedersen, Kannik og Sognepræst i Viborg". Jf. H. F. Rørdam i KhS 3. rk. VI (1882–84).525f. – (25) Magister Hans Pedersen Butzer (d. omkr. 1603), 12. juni 1564 immatrikuleret ved universitetet i Wittenberg, rektor for Viborg skole fra omkr. 1566 til 1574, lector teologiæ 1584 el. 1585 og kannik ved Viborg domkapitel. Om Hans Pedersen Butzer se KhS 3. rk. IV.528f. – (26) Udkast (Kalk. IV.564a); her måske snarere = udkastelse: skildring (Kalk. 1.c.). – (27) Klage (Kalk. II.383a). Forb. *jlding och clage* (el. *kære*) alm. i datidens sprog, se Kalk. 1.c. – (28) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius impressa (således NkS 833,2°).

570 Tilforordnede råder 12. juni 1587 (Viborg)

Da en klage over, at nogle breve ikke var gengivet i en dom, skal fremsættes straks, afvistes en sådan klage vedrørende en 5 år gammel dom.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 240 (findes yderligere i 12 hss.).
Overskrift: Enn dom om ther beklagis nogen thieris breffue icki vdi thieris dom att uere jndført, dog ey paa fersk fuodt.

Niels Kaas[1] tiill Taarupgaardt,[2] canntzler, Peder Gyldenstierne[3] till Thim,[4] marsk, Jørgenn Schram[5] till Thiele,[6] Mandrup Parsbierg[7] till Hagishollum,[8] Jacob Siøfeldt[9] till Visborigh,[10] Chrestenn Schiell[11] till Fußingøø,[12] Albritt Friis[13] till Harritzkier,[14] Mauritz Styggie[15] tiill Holbeckgaardt,[16] kon: majs:, vor aller nadigste herris forordnitt raadt och lanndzdomere thette aar vdj Nør Juttlandt sagere att høre, giøre vittherligt, atth aar epther Gudz byrdt Mdlxxxvij, thenn 12. junij, for osß vdj Wiburg war skichitt her Niels Star[17] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt erligh, hederligh och høglerdt mandt her Rimboltt Pierßenn,[18] cannich vdj Viburg, paa thenn andenn side och hanom beskyldt, for handt icki skulle haffue villitt jnddrage hanns breffue vdj thenn dom, som biscopen och hans medtbrøder hagde fraadømpt hanom hans sognne,[19] endog samme hans breffue skulle haffue veritt leest vdj capitellitt for dom, och sidenn hanom thenom her Rimboltt att skulle haffue andtuorditt, formienindis sig ther vdindenn for kort att uere skeedt.

Saa møtte for^{ne} her Rembolttth och gaff tilkiende, atth thett skulle vere huos[20] fem aar siden samme capitels dom ginge, och huis breffue, domen war annrørindis, ther for^{ne} her Niels andtuorde hannom, skulle handt thenom y then haffue jndschreffuitt, och icki for^{ne} her Niels skal beuise, thet[21] handt thenn tiidt, ther domenn vdgienge och war forseglitt, skulle haffue giort nogen jldingh[22] eller clage, hanns breffue icke y domenn att skulle vere jndtegnit, mienindis fordj sin vlempe icki ther vdindenn at skulle findis.

Medt fliere ordt oc tale thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagzenns leglighett, saa och eptherthj thett findis huos fem aar sidenn, samme dom skall vere dømpt, affsagt och vdgiffuitt, och icki for^{ne} her Niels beuißer sig thenn tiid paa fersk fuodt att haffue giort nogenn jlding, clage eller kiere, nogenn hans breffue, som hanndt hagde y rette lagt, icki wdj domenn att skulle haffue veritt bleffuinn jnddragitt, eller hannom att haffue begierritt thenom ther wdj att motthe jndschriffuis, tha affsagde wy saa for rette, att wy icki kunde [kiende][23] for^{ne} her Remboltz vlempe ther vdinden att uere.

Jn cuius rei testimonium &c.[24]

(1) Se 492.1. – (2) Se 492.2. – (3) Se 496.4. – (4) Se 496.5. – (5) Se 496.20. – (6) Se 496.21. – (7) Se 496.22. – (8) Se 496.23. – (9) Se 497.41. – (10) Se 497.42. – (11) Se 497.47. – (12) Se 497.48. – (13) Se 496.34. – (14) Se 496.35. – (15) Se 502.5. – (16) Se 502.6. – (17) Se 569.17. – (18) Se 569.24; NkS 833,2° har *mester Peder Thøgerßen.* – (19) Se 569.17. – (20) Se 569.20. – (21) at (Kalk. I.358a bet.1). – (22) Se 569.27. – (23) Mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 833,2°. – (24) Se 569.28.

571 Tilforordnede råder 12. juni 1587 (Viborg)

En herremand havde indstævnet nogle bønder, der havde været uefterrettelige med erlæggelse af landgilde m. v. og været ulydige; han krævede dem derhos dømt til at betale kost og tæring for de retssager, der havde været dem imellem ved herredsting og landsting. Det statueredes, at bønderne, der ikke rettidigt havde ydet landgilde eller været deres husbond lydige, skulle stå til rette herfor efter recessen,[1] hvorimod de frifandtes for sagsomkostninger, da sagerne ikke havde været ført uden for landet.[2]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 216 (findes yderligere i 4 hss.).
Reg.: 4017.
Tryk: GdD IV.113ff. (efter NkS 836b,2°).
Litt.: Stemann, Retshistorie.273 note 2; V. S. Skeel, Optegnelser om Familien Skeel (1870).108; Matzen, Privatret II.189, 197; Emil Flindt i Jyske Saml. 2. rk. II (1889–90).145ff.; Fussing.120, 276f.; P. Stavnstrup, Herningholms Historie. Træk af Landbrugets Udvikling i Hammerum Herred (Herning 1917).
Overskrift: En kon: majs: forordnit raadz dom om kost oc thæring for thenn sag, som jcke er jndkomen fore rigens retth och tiltal.

Niels Kaas[3] tiill Taarupgaardt,[4] cantzeler, Peder Gyldennstierne[5] till Thim,[6] marsk, Jørgenn Skram[7] till Thiele,[8] Manderup Parsbierg[9] till Hagishoollum,[10] Jacop Søfeldt[11] till Visborigh,[12] Chrestinn Skiell[13] till Fußingøø,[14] Allbritt Friis[15] tiill Haritzkier,[16] Mouritz Stygge[17] tiill Holbeckgaardt,[18] kon: majs:, allis voris nadigste herris forordnitt raadt och lanndzdomere thette aar vdj Nøruttlandt sagere att hørre, giøre vittherligtt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxvij, thenn 12. dag junij, for osß wdj Viburg landzting[19] var skichitt erlig och velbyrdig her Seyfredt Rindtschat[20] tiill Wiigh [21] paa thenn enne och hagde hiidt y retthe steffnitt Jep Nielßenn y Kiergaardt,[22] Jens Olluffßenn y Hollingholtt,[23] Lauge Nielßenn, Las Jennßenn, Las Olluffßen, Anne Olluffs ibidem, Karine Sørins y Trellundt[24] och hendis lauguerie paa thenn andenn side, thennom beskyldte och tiltalit, for the skulle lade thennom findis gienn-

stridige och modtuillige och icke vdj laug tiide thieris landgilt till sin retthe tiidt att uille vdgiffue, ey eller were hanom hørig och liudigh, som thiennere thieris herskab plictige er, [mienindis the borde ther for at stannd till rethe].[25]

Thisligestt hagde thennom hiidt kallitt, for the skulle haffue hannom till herrizting och lanndztingh vdj adtschiellige maader steffnitt och kallitt,[26] liguell the hannom slig whørßum beuißer, och handt ther haffuer giort och liidt kost[27] och thering[28] och forsømilße, som icke ringe skulle findis, mienindis thett samme hanns thiennere war forplictige hanom thett att oprette.

Och framlagde nogle dielsbreffue aff Wiburg landzting, snapslandzting sist forledin,[29] epther nogle herritzting dielsbreffue vdganngitt, som bemeller for^{ne} thiennere ther at uere dieltt bleffuen epther som the till herritzting skulle were dieltt; som er først for^{ne} Jep Nielßenn for offuerhørighett,[30] for handt icke ydte hanns skoffsuin[31] til rette tiidt, som for^{ne} her Seyfredt hagde laditt hanom tilsige, att the skulle haffue ydt samme suinn, och for thuo egter,[32] handt icke wille giøre till Horßins, som for^{ne} her Seyfredt haffuer laditt hannom tilsige att giøre same ecther; thisligeste for handt forholdt her Seyfredz breff huos segh y xiiij dage, som war schreffuin till Horßins, som for^{ne} her Seyfredt hanom sielff skulle haffue paa thiedt;[33] thisligeste for offuerhørighett thuo gangh, her Seyfredt haffuer laditt hanom tilsige medt hans egenn karll, och icki Jep Nielßenn wille komme och tale medt hanom. Jtem for enn egt, handt var tilsagt att giøre tiill Volstrup[34] epther fiire tønner hafføe, och icki handt wille giære samme egt.

Jtem Jenns Olluffßenn, Lauge Nielßenn, Las Olluffßen, Las Jenßenn y Hollingholt att were fordieltt for offuerhørighett, for the icki ville yde thieris skoffsuin till rette tiidt, som for^{ne} her Seyfredt haffuer laditt thenom tilsige, att the skulle yde samme suin. Thisligeste for offuerhørighett for thuo egter, the haffuer siditt offuerhørig medt, som for^{ne} her Seyfredt haffuer laditt thennom tilsige, att the skull giøre tiill Horßens, och icki the wille giøre samme egter. Sambledis for ect, the haffuer seditt offuerhørig medt, som her Seyfredt haffuer ladit thenom tilsige, att the skulle giøre till Volstrup oc hindte fiire tønner haffre, och icki the wille giøre samme ect.

Jtem for^{ne} Jep Nielßenn och Jens Olluffßenn att uere dielt bleffuen for offuerhørighett, for the icki wille lane[35] for^{ne} her Seyfredt huer af thennom en woginn fraa Qualholm[36] och tiill Viigh, som for^{ne} her Seyfredt hagde thenom sielff mundtligenn ombeditt y Sundz kierckie,[37] thisligeste laditt thenom tilsige aff predichestuolenn.

Sameledis for^{ne} Karine Sørins y Trelundt att uere fordieltt for offuerhørig-

hett, att hun icki haffuer ydt hindis skoffsuinn vdj rette tiidt, som for^{ne} her Seyfredt haffuer ladit hinde tilsige; thisligeste for thuo egter hunn haffuer seditt offuerhørige medt, som for^{ne} her Seyfredt haffuer laditt hinder tilsige, att hunn skulle haffue giortt tiill Horßens, och icki hun wille giøre samme ecther. Wdi lige made att uere dieltt for enn ecth, hun haffuer sedit offuerhørig medt och icki wille giøre samme ecth till Louff søßill[38] epther enn less kuoll,[39] som for^{ne} her Seyfredt haffuer laditt hinder tilsige ther om.

Ther nest framlagde trinde dielsbreffue aff Viburg landztingh thenn 6. maij sist forledenn epther trinde herritztingsdielsbreffue wdgangitt: thett første, som bemeller for^{ne} Jep Nielßenn, Jens Olluffßenn och Las Jenßenn ther tha att uere dielt bleffuinn, for the icki wille biide[40] och tale medt erlig och velbiurdig frue Magdelene Munch[41] y Hadersleff[42] och tage hindis breff och skriffuelße medt thennom fraa Hadersleff och andtuorde for^{ne} her Seyfredt samme breff, epther som for^{ne} frue Magdeline hagde laditt thenom tilsige och ombede, thenn tiidt the war y Hadersleff. Thett anndit, som formeller for^{ne} Jep Nielßenn och tha att uere dieltt for offuerhørighett, for handt icki wille tage ett støckie klede medt segh fraa Kollingh[43] och till Viigh, som for^{ne} frue Magdeline Munck lodt hanom tilsige medt frue Drudis[44] løber,[45] att handt skulle tage samme klede medt sigh och andtuorde her Seyfredt thett paa Viigh. Thett tridie formellendis for^{ne} Karine Sørins y Trelundt att uere fordieltt for offuerhørighett, for hunn ville icke lane[46] for^{ne} her Seyfredt enn drengh[47] att løbe vedt hans vogn fraa Trelundt och till Qualhollm, som the dielsbreffue vider bemeller.

Och epther sadann leglighett bødt for^{ne} her Seyfredt seg emodt for^{ne} thiennere wdj alle rette.

Saa møtte for^{ne} Jep Nielßenn och berette, at endog handt icki paa Scti: Michils dagh[48] hans skoffsuin skulle haffue ydt, tha skulle handt alliguell strax ther epther thett haffue tilboditt och dog icke kunde bliffue aff ther medt.

Ther till suaritt for^{ne} her Seyfredt, att thett suin, handt epther tidenn tilbødt, icki skulle haffue veritt yde før.[49] Och framlagde ett tingsvinde aff Hamerumherritztingh sist forgangenn aar, leffuerdag nest epther Sctj: Seuerins dag[50] vdgiffuett, her Chresten Nielßenn[51] y Giødstrup,[52] Jenns Anderßenn y Holling,[53] Jep Pederßen ibidem och Skarris Matzen y Sønder Ager[54] for viij mendt att haffue vonditt, att the war y Viig thenn søndagh, Jep Nielßen y Kiargaard[55] hagde sendt xvj suinn till[55] Viigh. Tha kunde the icki kiende,[56] att ther var nogenn eblantt the samme suinn, som mandt kunde yde sinn hos-

bundt for schoffsuin vndtagenn enn suin, som Jep Nielßenn hagde ydt y forgangenn aar for hans skoffsuin. Michill Chrestenßen, som thienner for^{ne} her Seyfredt, y liige made att haffue vonditt, som thett vinde wider bemeller.

Ther till suaritt for^{ne} Jep Nielßenn, att handt formintte thett vinde icke rett att skulle findis. Och ther nest berette for^{ne} Jep Nielßenn, saa och Jenns Olluffßenn y Hollingholtt, att the formintthe thenom icke atth skulle haffue veritt for^{ne} her Seyfredt offuerhørige for, huis the borde for hanom att giøre och var loglig tilsagtt, huar emodt for^{ne} her Seyfredt y retthe lagde ett Hans Matzßenns y Rønnkielde,[58] Niels Chrestinßenn y Sundzbye,[59] Niels Knudzenns, Chrestenn Smedz och thieris medtbrøders x menndz opnne breff, som findis medt viij zegle att uere forzeglitt, sist forgangenn aar otthe dage for S: Hanns dag medsommer[60] vdganngitt, vdj huilckitt the bekiender, att the var forsamblit wdj Niels Knudtßenns husß vdj Sundbye offuer enn skyfftt[61] emellom hanom och hans salig hustruis arffuinge. Tha kam for^{ne} her Seyfredt gangindis jndt till thenom y for^{ne} Niels Knudßens husß. Ther saadt Jenns Olluffßen y Hollingholtt vedt borditt huos thenom. Tha tilsporde for^{ne} her Seyfredt hannom, huj handt icki hagde laditt sinn vogin framkomme till Volstrup epther the fiire tønder haffre, epther som handt hagde laditt hanom tilsige att skulle ther hintte och vden all forsømilße yde wdi Viigh, huilckitt handt och sielff skulle haffue befalliitt hanom mundtligenn paa Viig, thend tiid hand ther kam till hanom medt Matz Perßen y Sundz, tha the kam fraa Peder Gyldenstierne,[62] som skull haffue veritt thuo dage førindt her Seyfredt drug sielff offuer til Sundz till Niels Knudzenn och icki enndtha var framkomenn, och her Seyfredt ydermiere att skulle haffue sagt till hanom, att the vist giorde thenom skade och thieris eginn forderffuilße, att the altid saad hanom offuerhørig fore och medt tradtzighedt saatte thennom op emodt hanom, och inthett the ville skiøde,[63] huadt enthenn handt eller hans fogder sagde thennom till, saa handt nødis att giøre ther annditt vedt. Tha suaritt Jenns Olluffßenn och sagde, att hanns voginn skulle vell komme fram. Tha sagde her Seyfredt, att handt skulle gaae hiem och lade hans vogin strax komme aff stedt. Tha sagde Jens Olluffßenn: ja, och stodt strax op och gick wdt, som thet breff viider bemeller.

Ther epther berette for^{ne} Jep Nielßenn och Jenns Olluffßenn paa thieris egenn och thieris medtfølgers vegnne till thenn kost, thæring och forsømilße, for^{ne} her Seyfredt thenom beskyller, som the mintte thenom icki plictig att uere att giffue hanom nogin kost och thæringh, for the haffuer steffnitt hanom och hans fougder till herritzting och landztingh vdj rette for, huis the

mintte thenom att uere skeedt for kort, och icki the hanom wden lanndz[64] fore rigenns cantzler haffuer ladit kalle, och satte ther for wdj rette, om the icki borde for sadann kost och thæring quit att bliffue.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagßens leglighett bleff ther først om samme skylde, landgildt och offuerhørighett saa omsagt, att huis for^ne^ thiennere icki y rette lauge tiid[65] haffuer ydt thieris skylde och landgildt och icki tilbørligenn veritt thieris husbundt høringe och lydige, tha bør the ther for att stande till rette epther receßins liudelße;[66] menn om for^ne^ kost och thæringh bleff saa omkiendt, att eptherthj for^ne^ bønder alenist haffuer steffnitt for^ne^ her Seyfredt och hanns fougitt till herritzting och landtzstingh och ther møtt och giffuitt sagh och icki thennom vden landtz eller for rigens cantzler haffuer jndkallit, medinn thieris lougmoll icki annderstedz endt till herritzting och landztingh, som forberørt er, at haffue brugt, och icki the hannom som nogin dommere haffuer kallitt,[67] tha bør the for for^ne^ her Seyfredz tiltale for kost och thæringh, handt y saa made till herritzting och landztingh liidt och giort haffuer, quitt och angerløs att uere.

Jn cuius rej testimonium &c.[68]

(1) De pågældende bønder var ikke fæstebønder, men selvejere („jordegne bønder"). Forholdet var det, at kronen ved et mageskifte i 1579 med Josva von Qualen og dennes hustru, Magdalene Munk, afstod en del gods, der hidtil havde ligget under St. Hans kloster i Viborg, heriblandt 3 jordegne bøndergårde i Hammerum h., nemlig 2 gårde i Sunds s. (Holingholt og Kærgård) og 1 gård i Tjørring s. (Trælund), jf. Kr. Sk. 27. marts 1579 og Kanc. Br. 4. februar 1579. Da kronen med hensyn til de 3 selvejergårde ikke kunne overdrage mere end kronens rettigheder til disse gårde, ville kongen forhandle med bønderne om en afståelse af ejendommene, og 26. marts 1579 (Kanc. Br.) befaledes det Niels Jonsen Viffert at forhandle med bønderne om en afståelse af deres ejendomme til en rimelig pris. Disse forhandlinger førte imidlertid ikke til noget resultat. Ved Magdalene Munks ægteskab med Siegfried von Rindschadt kom ejendommen til denne, og han behandlede bønderne som fæstebønder, og der var hyppige klager over hans overgreb. Disse klager nåede kongen, der i skrivelse 24. marts 1587 (Kanc. Br.) befalede rigsråd, rigsmarsk Peder Gyldenstierne og Ludvig Munk, Magdalene Munks broder, at forhandle med bønderne, da der begav sig megen tvist, tvedragt, irring og trætte mellem Siegfried von Rindschadt og bønderne. Det skulle foreholdes bønderne, at hvis de ønskede at beholde deres ejendomme, ville der dog fortsat være uro og trætte; kongens tilbud var derfor mest til gavn for bønderne. Der blev 4. august 1587 (Kanc. Br.) – altså efter afsigelsen af nærv. dom – fremsat et forlig, hvorefter kronen skulle erhverve Holingholt for 1200 daler, Kærgård for 600 daler og Trælund for 600 daler. I forliget indgik videre, at Siegfried von Rindschadt på kongens forbøn skulle eftergive bønderne den tiltale, han havde til dem for overhørighed m. v., jf. Jyske Saml. 2. rk. II.150ff. Ordningen blev dog ikke dengang gennemført, og ved missive 1. juli 1589 (Kanc. Br.) til Albret Friis, der var lensmand på Riberhus, og Hans

Lange, der var lensmand på Lundenæs, pålagdes det dem at søge en ordning. Det lykkedes de nævnte at formå bønderne til at afstå deres ejendomme for i alt 2800 daler, og i kgl. åb. br. 10. august 1590 (Kanc. Br.) forpligtede kongen sig til at udrede dette beløb. Ved missive 16. januar 1592 (Kanc. Br.) sendtes skøderne på de 3 bøndergårde til Lundenæs for at opbevares dér. – (2) Jf. Viborg landstings dom 18. januar 1584 (nr. 513). – (3) Se 492.1. – (4) Se 492.2. – (5) Se 496.4. – (6) Se 496.5. – (7) Se 496.20. – (8) Se 496.21. – (9) Se 496.22. – (10) Se 496.23. – (11) Se 497.41. – (12) Se 497.42. – (13) Se 497.47. – (14) Se 497.48. – (15) Se 496.34. – (16) Se 496.35. – (17) Se 502.5. – (18) Se 502.6. – (19) Ordet indføjet over linjen. – (20) Siegfried von Rindschadt, friherre til Friedberg (d. 1621) til Herningholm, søn af Andreas von Rindschadt (d. mellem 1568 og 1571) og Ursula von Schweinbeck (d. før 1571). Han kom her til landet, muligt under den nordiske syvårskrig (1563–70) og blev omkr. 1586 gift med Magdalene Munk, enke efter Josva von Qualen (d. omkr. 1585), ved hvilken han kom i besiddelse af hovedgården Herningholm (Vig). Han, der formentlig var sindssyg, var berygtet for sin utroligt brutale opførsel over for sin hustru og sine tjenere og blev til sidst på kongens foranledning fængslet for vold. 1610 blev han som fange ført til Dragsholm slot, hvor han sad til sin død 1621. Om ham se bl. a. Emil Flindt i Jyske Saml. 2. rk. II (1889–90).145ff., F. R. Friis ib. 2. rk. III (1891–93). 195ff., Jens Abildtrup, Vestjydsk Bondeliv i 1660'erne (Nørre Nissum 1953).12ff., Gunnar Olsen, Træhesten, hundehullet og den spanske kappe (Kbh. 1960).70, 74, 115 og rettertingsdomme 25. januar 1609 (Secher, Rettertingsdomme II.258ff., 276ff.). Hans navn staves på mange måder også i samtidige kilder. I nærv. dom *Seyfredt Rindschat*, i rettertingsdomme 1602 *Sigfred Reinschatt* og *Sigfred Rindschatt* (Secher, Rettertingsdomme I.375, 419), i senere rettertingsdomme *Sigfrit Rintskatt, Sigfrid Rinttskatt, Siverd Rindskat, Sigvord Reinschadt* (Secher, op. cit. II.3, 41, 258, 276). Bricka XIV (1900).121 bruger formen *Sigfrid Rindschat*. Selv skrev han sig i brev 27. juli 1608 (Indlæg til Registre og Tegnelser 1608) *Sey. Rindtschadt*, og i et brev 11. juli 1608 (ib.) kalder hans hustru ham *hr. Sigfrid*. Navnet er her normaliseret til *Siegfried von Rindschadt*. – (21) Den tidl. hovedgård Vig, senere kaldt Herningholm, nu i Herning by. – (22) Selvejerbondegården Kærgård i landsbyen Kærgårde i Sunds s., Hammerum h. – (23) Selvejerbondegården Holingholt i Sunds s., Hammerum h. – (24) Selvejerbondegården Trælund, der lå i Tjørring s., Hammerum h. Tjørring s. er siden 1. april 1964 indlemmet i Herning købstad. Fussing.479 antager urigtigt, at der er tale om landsbyen Trøllund i Hejnsvig s., Slavs h. – (25) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter Add 151,2°. – (26) Jf. det ovf. i note 1 omtalte kongebrev af 24. marts 1587 (Kanc. Br.), der taler om megen tvist, tvedragt, irring og trætte mellem sagens parter. – (27) Udgift, bekostning (Kalk. II.605b bet.14). – (28) Udgift (Kalk. IV.517a). – (29) 14. januar 1587. – (30) Ulydighed (Kalk. III.414b). – (31) Afgift for at lade svin gå i skoven, når der var olden (Kalk. III.807a). – (32) Kørsler, især pligtkørsler (Kalk. IV.958b; OdS XXVII.1223). Pligtkørsler (el. afgift for fritagelse herfor) påhvilede alene fæstebønder, jf. Fussing.254ff., men her er der tale om selvejerbønder, jf. ovf. note 1. – (33) (over)givet (GdD IV.144 note 7). – (34) Hovedgården Volstrup i Hjerm s. og h., der da tilhørte Jørgen Munk (d. 1589), Siegfried von Rindschadts svoger. – (35) låne. – (36) Den tidl. hovedgård Kvalsholm (Qualsholm) i Sunds s., Hammerum h., der havde fået navn efter Josva von Qualen (d. omkr. 1585), der nævnes til den i 1579. Den blev vistnok nedlagt som hovedgård, da von Qualen byggede Vig (Herningholm), med hvilken den længe fulgte som bondegård. Cf. Fussing.479 (note 13 til afsnit III.31), der urigtigt antager, at Qualsholm er d. s. s. Herningholm. – (37) i Sunds s., Hammerum h. – (38) Lover syssel. Selv om syslerne for længst havde mistet deres betydning som administrative enheder, bevaredes sysselnavnene særligt i Jylland meget længe og til dels endnu

(Vendsyssel). – (39) Kul. – (40) vente (Kalk. I.200a). – (41) Magdalene Munk (d. 1616), datter af rigsråd Oluf Munk (d. 1569) til Palsgård og Drude Rantzau (d. 1606). Hun var 1. gang gift med Josva von Qualen (d. omkr. 1585), 2. gang med Siegfried von Rindschadt. – (42) Det ses, at det var betydelige kørsler, Siegfried von Rindschadt krævede; fra Herningholm (Vig) til Haderslev er ca. 120 km, jf. Fussing.277. – (43) Købstaden Kolding. – (44) Siegfried von Rindschadts svigermoder, Drude Rantzau (d. 1606), enke efter rigsråd Oluf Munk (d. 1569), se ovf. note 41. – (45) Tjener, der anvendes til at besørge ærinder (OdS XIII.536). – (46) låne; ordet er indføjet over linjen. – (47) Tjenestekarl (Kalk. I.380b bet.2). – (48) Mikkelsdag: 29. september. – (49) *ydefør*, d. s. s. *ydefærdig:* i en sådan tilstand, at det kan ydes (til modtagerens tilfredshed) (Kalk. IV.923b; OdS XXVII.1038). – (50) Sørens dag: 23. oktober. – (51) Kapellan, senere sognepræst for Snejbjerg og Tjørring menigheder Christen Nielsen (d. omkr. 1624), jf. Wiberg III.143. – (52) Landsbyen Gødstrup i Snejbjerg s., Hammerum h., hvor præstegården ligger. – (53) Landsbyen Holing 1500: Holling), nu i Herning. – (54) Gården Sønderager i Herning. – (55) Se ovf. note 22. – (56) Herefter udstreget i forlægget *Kiærgaardt*. – (57) anse, erkende, skønne (Kalk. II.498a bet.4). – (58) Landsbyen Rønkilde i Borring s., Hammerum h. – (59) Landsbyen Sunds i Sunds s., Hammerum h. – (60) 24. juni; tilføjelsen *medsommer* for at skille dagen fra de mange andre St. Hans (Johannes) dage. – (61) Skifte. – (62) Rigsråd, rigsmarsk Peder Gyldenstierne (se 496.4) til Tim, der i marts-april 1587 havde søgt at formå selvejerbønderne til at afhænde deres ejendomme til kronen, jf. ovf. note 1. – (63) bryde sig om, agte på (Kalk. III.865a bet.3; OdS XX.104 V). – (64) ɔ: uden for landstingsjurisdiktionen. – (65) lovbestemte tid (Kalk. III.730a); jf. reces 13. december 1558 § 42: *lauge tid*. – (66) Reces 13. december 1558 § 42. – (67) Den dommer, hvis dom stadfæstedes af appelinstansen, havde krav på kost og tæring af appellanten, jf. reces 13. december 1558 § 8, sidste stk. – (68) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius impressa (således Add 151,2°).

572 Tilforordnede råder 12. juni 1587 (Ringsted)

En erklæring, hvorved en bonde havde forpligtet sig til at fraflytte en gård, tilsidesat, da erklæringen var erhvervet ved ulovlig tvang.[1] *En birketingsdom, der efter gårdsretten havde dømt bonden fra livet, fordi han om natten havde indsneget sig på husbondens gård, erklæret magtesløs.*

Hs.: GkS 1134,2° nr. 76 (findes yderligere i 3 hss.).

Overskrift: Dom paa beplictelse breffue, som nogen vorder till nød oc affthuingenn, skall ingen magt haffue. Disligeste att bønder bør icke at dømes epter gaardtz retten for plancker ellier gierde at offuerstie.

Sthenn Brade[2] thill Knudstrup,[3] Arild Huitfeldt[4] till Odersbierge[5] och Anders Dresselbierge[6] till Vognnserup,[7] landtzdomer i Sielandt, konnge: maitts:, vor naadigste herres tilfor[or]denidt att side retther thing her vdj Sielandt hellig trefoldighedtz søndag[8] aar 1587, giør alle witterligtt, att thenn 12. junij vdj Ringsted for oß vor skickett Marene Oluff Skouffmandtz paa then enne och

haffde for oß vdj rette steffnitt erlig oc welbiurdig jomfrue Jehann Oxe[9] till Rye gaardt[10] oc till thallede hende for ett forplictelsße breff, hun skall haffue bekomett aff hendis hosbonde, Oluff Nielsßønn,[11] huilckett hun menner hende met fenngsell, stock[12] oc iernn[13] att haffue hanom affthuinngitt oc fordj icke saa nøyactigtt, at thenn bør ved magtt att bliffue.

Sameledis haffuer tilthalle till hende for enn dom, hun offuer hendis hosbonde forhuerffuitt haffuer, som viij mendtt epther same forplictelsße haffuer dømptt hanom fra sin halsß, mennendis thennom ther vdj wrett att haffue giortt, oc same therris dom bør død oc macteløß att bliffue oc icke kome hendis hosbonde thill hinder eller skade.

Tha er møtt for^{ne} jomfru Jehanne Oxes fuldmyndige Claus Michelsßønn mett for^{ne} beplictelße breff, wdgiffuitt paa Riøgaardt[14] then 15. dag augustj ano 1585 aff for^{ne} Oluff Nielßønn, som kaldis Oluff Skouffmandtt, formelendis eblanntt anditt, att hand kiendis sig høigligenn oc storligenn att haffue sig forseett mett for^{ne} jomfrue Jehanne Oxe, hans hosbonnde, i thett hand hagde hende mett en løg[n]actig supplicatz for konge: maitts: andklagitt haffuer, som aff erlig oc welbiurdige mendt Peder Munck,[15] Axell Gyldennstiernn,[16] Jørgenn Bilde[17] oc Laue Vrne[18] er kienndt[19] oc fundenn wsanndrue, løgenactig och falsk att verre andstilledt effter domens liudelsße. Thisligeste for hand om natte thide haffuer stigett offuer plancke oc gierde oc indkomett paa hendis gaardt, Røygaardt, aldelis vden hendis oc hendis fuldmectigis och folckis minde oc samtøcke, oc hand for same hans forseelsse er dømptt fra liffuitt, vdenn hues for^{ne} jomfrue Jehann vell hanom benaade, som en dom skall ther om formelde vdj same aar wdgiffuit then 26. februarij. Vdj lige maade att hand tilforn, vnød och wthuingenn, haffuer forplictett sig icke att flytte eller førre aff henndis grundt, føre thenn sag wor komenn till ende, for^{ne} jomfrue Jehann Oxe och hans høstrue emellom vor, effter ett tings vidtnes liudelsße, wdgiffuenn thenn 25. septembris aar 1584. Oc effter hand thenn forplict opbrøtt haffuer, er hand vdj lige maade aff otte dannemend sagt fra hans liff, oc haffuer for^{ne} jomfrue Jehann Oxe liguell for Gudtz oc goett folckis bø[n]s[20] skyldtt hanom paa hans liff benaadet, dog saa att hand nu strax skall røme Wolborgs herret oc Røyebirck,[21] som hand vdj gott folckis offuer[uer]elsße forsorett haffuer ther aldrig merre att kome, thisligeste icke heller adt skulle ancke, thalle, klage eller klage lade paa for^{ne} jomfrue Jehanne Oxe eller nogenn aff hendis eller nogenn, huem same sag kand verre anrørendis, mett lanngtt merre same forplict medførrer.

Thisligeste for oß vdj rette laugdis enn berckethings dom, wdgiffuenn paa

Røebiercketing anno 1585, thenn 26. februarij, aff Søffren Hannsønn paa Bramsnes,[22] bierckefogidt ther samestedtz, liudendis vdj sienn besluttning, att effter til thalle, gensuar och thenn sags leylighedt, oc effter gaardtz rettenn[23] sampt epter the windisbyrdt for hanom haffuer verritt vdj rette førdt och for^{ne} Oluff Skouffmands egenn klare bekienndelße, ved hand inthet retther ther om at sige for rette, [enndt][24] adt for^{ne} Oluff Skoffmand haffuer jo forkast oc forbrutt sitt liff, som same dom ytthermere formelder.

Ther emodt frem lagde for^{ne} Marene Oluffs itt schriffttlig forseet, formelendis eblant andett, att for^{ne} jomfrue Jehane Oxe bleff hanom saa hartt fortørnitt for en steffning, hand forhuerffuede aff konge: maitts:; och ther steffningenn vor lest for hendis gaardt nogenn thid ther effter, loed for^{ne} jomfru Jehann Oxe thage hendis[25] hosbonde mett voldt oc magt och loed hanom kaste y fengsell. Saa loed hun hente prestenn[26] till hanom och loed hanom giffue sacramente, oc sidenn loedt viij fremede mendt gaa ind vdj hendis berck och sagde hanom fra sienn halß, och wedste icke andett, end hand skulle miste liffuitt. Ther offuer er Esbernn Schriffuer aff Holbeck komenn till hanom, begierett att se konge: maitts: steffning, huilckett the siden beholtt. Ther effther wor for^{ne} hendis hosbonde andholdett paa gaarden vdj xvj eller xviij[27] vger, och sidenn begieredt, att hand ville forsuere[28] la[n]det.[29] Ther hand vilde thet icke indgaa, bleff hand thruett mett hardere fenngsell. Ther offuer haffde hand giortt for^{ne} forpligt, som same skriffttlig forseet ydermere vduißer, och mente for^{ne} Marene Oluffs, att saadan affnød och thuingenn forplict burde hendis hosbonde icki att vndgielde, icke helder thenn dom till biercke thingett er gangenn at kome hanom till skade i nogen maade.

Med flere ordt [oc thalle, thennom ther om emellum wor].[30]

Tha effter thenn sags leylighed och effthertbj thett lader sig vell for øgenn ansee, at for^{ne} forplictelsße breff skall vere hanom vdj nogen maade affthuinget, effterdij hand thett icke till thinge for thing oc thingsdom wdgiffuitt haffuer, menn paa Røygaardt, ther hand end nu fengslitt andholden vaar, tha siunes oß icke thett saa lougligtt, att thett bør att kome hanom till hinder eller skaude y nogenn maade. Menn ther som jomffru Johanne Oxe formenner sig nogenn tiltalle att haffue till for^{ne} Oluff Skouffmandt, tha hende att till thalle hanom till hans werneting, och ther om at gaa om saa møgett, som loug oc rett er. Thisligeste effterthij wy befinde enn dom att vere vdgongen till Røygaardtz bierckething, ther bierckefogedenn haffuer effter gaardtz retthenn dømptt hanom fra hans halsß, huilckett wsedtuannligt er, att en bonde bøer att dømes effter gaardtzretthenn[31] vdj slige article for plancker ellier gierde att

offuerstie, kunde wy icke kiennde thenn dom saa nøyactig, att hand bør at kome for^ne^ Oluff Skouffmand till skade y nogenn maade, menn verre och bliffue, som thenn aldrig dømptt var.

Till windisbyrdt ere wore signetther her vndertrøcktt.

Datum vt supra.

(1) Jf. tidligere domme om ulovlig tvang: rettertingsdomme 20. maj 1512 (I nr. 48), 27. juni 1513 (I nr. 49) og 10. april 1520 (I nr. 53). Denne praksis er kilde til bestemmelsen i DL 5–1–4. – (2) Se 496.18. – (3) Se 496.19. – (4) Historikeren, rigsråd Arild Huitfeldt (d. 1609) til Oddersbjerg, fra 1586 rigens kansler, – (5) Hovedgården Oddersbjerg (Odersberga) i Fjälkestads s., Villands härad, Kristianstads län. – (6) Se 498.3. – (7) Se 499.3. – (8) Trinitatis søndag, der i 1587 indfaldt 11. juni. – (9) Se 563.9. – (10) Se 563.10. – (11) Oluf Nielsen kaldet Skovmand, jf. straks ndf. Tilnavnet Skovmand bet., at den pågældende er skovarbejder, jf. DgP II.985, eller at han bor i eller ved skoven. – (12) Egl. træklods med huller, i hvilke fangers ben fastgjordes (Kalk. IV.143a); i videre anvendelse: fængsel. – (13) Lænker, ɔ: fængsel. – (14) Ryegård. – (15) Se 496.6. – (16) Se 490.1. – (17) Jørgen Bille (d. 1601) til Ellinge (Västra Sallerups s., Harjagers härad, Malmöhus län) og Vallen (Voxtorps s., Höks härad, Halland). – (18) Se 490.8. – (19) dømt (Kalk. II.497b bet.2). – (20) Ordet indføjet over linjen. – (21) Ryegårds birk. Bjørn Andersen Bjørn fik 25. maj 1581 (Kanc. Br.) befaling til på kongens vegne af Frands Banners arvinger at æske deres adkomst til jus patronatus til Rye kirke og birkeret til Ryegård, tage dom om Frands Banners rettigheder dertil og, hvis han fandtes ikke at have nogen, om arvingernes ret til at beholde jus patronatus til Ø klosters kirke og birkeret til Ø kloster og gods. 8. august s. å. (Kanc. Br.) fik Frands Banners svigersøn Henrik Lykke, fri birkeret til Ø kloster, fordi kongen havde frafaldet sin tiltale for ulovlig jus patronatus til Rye kirke og birkeret til Ryegård. 3. juni 1586 (Kanc. Br.) fik Lauge Beck kgl. befaling til at tiltale Johanne Oxe, fordi hun uden at kunne bevise sin ret tilholdt sig Rye kirke og et birk og et birketing ved Ryegård. Tiltalen mod hende frafaldtes 16. august s. å.; hun fik jus patronatus til Rye kirke imod at hun sraks afstod birkeretten til Ryegård. Den ndf. nævnte birketingsdom af 26. februar 1585 må derfor være ulovlig, men de tilforordnede råder når samme resultat („*som thenn aldrig dømptt var*") ved at fastslå, at bonden ikke hører under gårdsretten. Heri kan ligge den tanke, at Johanne Oxe derved berøves den mulighed at forfølge bonden ved en nedsat gårdsret i stedet for birketinget. – (22) Halvøen Bramsnæs i Rye s., Voldborg h. – (23) Frederik IIs gårdsret 9. maj 1562 bestemte i § 8: Hvo som stier konningens hus eller nogen adelsmands gaarde inden eller uden, som er befestit met mur, grafve eller planke, eller som port er, miste lifvit (CCD I.187). – (24) mgl. i forlægget. – (25) Herefter udstreget i forlægget: *mandt.* – (26) Sognepræst i Rye s., var da (ca. 1577–97) Jørgen Lauritzen (Wiberg II.664). – (27) 17½; om skrivemåden se 494.15. – (28) forsværge, ɔ: give afkald på, frasige sig (Kalk. I.714b bet.2). – (29) Landsdelen. – (30) Det indklammede mgl. i forlægget, hvor plads er ladt åben til senere indføjelse. – (31) Straffebestemmelserne i Frederik IIs gårdsret 9. maj 1562 gjaldt kun for selve gårdens folk, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.62 og indledningen til gårdsretten (adelens gårde ... hvor de self holle hus eller deris befalningsmend oc fogeder met deris folk forsamblit ere, jf. CCD I.186).

573 Skåne landsting 18. juni 1587

En fæster, der ikke rettidigt havde svaret landgilde, var ved herredstinget dømt til at have gården forbrudt. Da han desuagtet fortsat besad gården, blev han, der ikke ville rette for sig, af landstinget dømt fredløs.

Hs.: Lund UB De la Gardieska Samlingen.Barnekow VI 1 nr. 9.
Overskrift: Fredløs domb, som Niells Hammer wdii Malmøe forhuerffuitt ouffuer Niels Parßenn y Stauffrødt, for hannd besidder hanns hoßbundtz gaardt emoed en domb och viij mendtz granndskeningh.

Corffuidttz Weffert[1] till Neß,[2] konn: mayttz: befallings mand ouffuer Malmøehues lheenn och lanndtzdommer vdj Skaanne, giørrer witterligt, at aar epter Gudtz biurdt 1587, denn 18. junij, vdj Lund paa Skaanninge landtztingh wor skickit for migh och goude mend flere erlige och welacht manndt Niels Hammer[3] y Malmøe och haffde vdj fire sambfelde[4] lanndtztingh och flere deelldt och thilltallidt Niels Pederßenn i Staffuerød,[5] for hannd besidder hanns hosbundis gaardt emoed enn domb och viij mendtz granndskenning; och vdj rette lagde samme grandskenning aff Frosteherridtztingh vdgiffuen vdj Gudtz aar 1585, thennd 8. dag decembris, bemellendis wdj sinn menninge, att de viij mend icke kunde annderledis siunne eller granndske, ennd for^ne^ [Niels Pederßenn][6] icke haffuer samme sin gaardt saa louligt besiddet och wedt macht holdit, som det sig bør epter receßenn[7] med mere, samme granndskenningh jndeholder. Der nest vdj rette lagde for^ne^ Niels Hammer enn herridtzting domb aff Frosteherridtz thingh vdgiffuen wdj Gudtz aar 1586, thenndt 20. dagh aprillis, jnndhollendis wdj sin menningh, att Laß Jennßenn i Hegennes[8] paa for^ne^ Niels Hammers weignne haffuer thaa vdj fire sambfelde tinnge deelldt och forfulldt for^ne^ Niells Perßenn for hanns s[t]uor[9] lanndgille, hanndt stoudt tilbage medt, och icke wille yde wdj loulligt tiidt. Och det haffuer thing fougdenn saa der paa sagdt, at for^ne^ Niels Persenn haffuer forbrudt sinn gaardt epter receßenn,[10] som samme domb widere medfører. Ennd fremblagde for^ne^ Niels Hammer enn forføllingh aff for^ne^ thinngh wdgiffuen vdj Gudtz aar 1587,thenndt 13. dagh jullij, bemellendis for^ne^ Niels Hammer thaa vdj 4 sambfeldte thing at haffue forfuldt for^ne^ Niels Perßenn for hanns hosbundis gaardt, hannd saa emoed domb och ret besidder.

Da vdj dagh mødte for^ne^ Niels Persenn och inndtit frembøedt at wille giørre wed sagenn, epter som hannd till fornne, thenndt 30. aprillis, paa lanndtztingit bleff forrelagdt, eller vdj dagh at gannge paa hanns friidt, huilckit hannd wdj jnngen maade haffuer willet epterkommit, huor forre for^ne^

Niels Hammer nu vdj dagh war begierrindis, at hannd motte bliffue for^ne^ Niels Persenns friidt mechtigh.[11]

Thaa epter slig leillighedt, och epterdj for^ne^ Niels Perßenn saa besidder sinn hosbunndis gaardt emoed hanns minnde, enn viij mendtz granndskenningh och domb, och icke haffuer willit affstillit[12] sagenn, epter som hannd lanng thiid siden paa adtschillige thider er forfunden her paa lanndtztingit, ther for bleff for^ne^ Niels Perßønn nu vdj dag loulligen fridtløes giordt.

Thill ydermere windisbiurdt at saa jnnden landtztinngh ehr gaaidt och farrit, effter som forschreffuit staar, haffuer jegh thrøchtt mit signett her nedenn forre.

Datum anno, die et loco vt supra.

(1) Se 497.37. – (2) Se 497.38. – (3) Niels Hammer (d. 1610). Nævnes som borger i Malmø 1581, var 1589–90 rådmand ssts. og nævnes som borgmester ssts. 1590 og 1608, jf. Malmø Tingbøger 1577–83 og 1588–90 (1968).195, 263, 277, 300; Kanc. Br. 25. maj 1608, A. U. Isberg, Bidrag til Malmö stads historia II A (1897).94ff. – (4) på hinanden følgende (Kalk. III.673a). – (5) Landsbyen Stavröd i Äspinge s., Frosta härad, Malmöhus län. – (6) Navnet mgl. i forlægget. – (7) Reces 13. december 1558 § 42 foreskrev, at bonden skulle holde den gård, han havde fæstet, „ved hefd och bygning och den forbedre". – (8) Landsbyen Häggenäs i Fulltofta s., Frosta härad, Malmöhus län. – (9) Forlægget har formentlig ved fejlskrift *suor*. – (10) Reces 13. december 1558 § 42. – (11) Jf. samme udtryk i Skåne landstings domme 15. oktober 1586 (ovf. nr. 556) og 30. april 1587 (ovf. nr. 563). – (12) bragt i orden (Kalk. I.31b bet.4).

574 Viborg landsting 29. juli 1587

En mand, der på herredstinget voldeligt overfaldt herredsfogden, dømtes af landstinget til at være i kongens nåde og unåde.[1] *Spørgsmålet om, hvorvidt den pågældendes søn, der var medtiltalt, også havde gjort sig skyldig i tingfred, skulle påkendes på landstingets møde 14 dage senere.*

Hs.: GkS 1140,2° p. 338 (findes yderligere i 16 hss.).
Ingen *overskrift* i forlægget.

Mouritz Stygge[2] till Holbeckgaard,[3] landtzdomer wdj Nøriuttland, Theme Roßennkrandtz[4] till Ryehaffue,[5] Mogens Juell[6] till Strandett,[7] Voldemar Parsbierig[8] till Jernitt,[9] Jørgen Friiß[10] till Farskouff,[11] Kield Juell[12] till Stubergaardt[13] och Gundj Skriiffuer,[14] landtztingshører, giøre vitterligt, at aar epther Gudtz biurdt Mdlxxxvij, leffuerdagenn som er then 29. dag julij, paa Viiborig landtztingh war schickett erlig och velbiurdig mand Claues Glambeck[15] till

Rask,[16] kong: mayst: befallingsmand paa Skanderborig, hans viße[17] buod, Jacop Oußen, paa thenn enne och hagde hiid i rette steffnitt Søren Mickelsßønn Skreder och hans sønn, Michel Sørenßen, paa thenn anden siide, thenom beskyllte och tillthalitt, for the paa Framløffherritzting[18] haffuer offuerfalditt stuormectigste høgborne førstis, koning Frederichs then Anden, allis voris naadigste heris, heridtzfougett, Anders Pedersßønn[19] i Buorum,[20] som aff hans mayst: leenßmand var till forordinett same heridtzting at sidde en huer, som diid retterting søgte, loug och rett att skicke, och samme heridtzfougett thingett med offueruold[21] er fraa threngt, saa hand motte splitte thingett.

Och wdj rette lagde ett thingsvinde aff Giern heritzting[22] dette aar, thenn 15. dag julij, vdgiffuet, Jens Bunde i Snastrup,[23] Jens Olluffsßøn ibidem och thieris medbrøder xxx mend aff Framløff heritt att haffue vonditt, huorledis the schulle haffue huos veritt paa Framløff heridtzting thenn 5. julij sist var, och ther hørtt och siett, huorledis Sørenn Skreder i Siøbye[24] och hans søn, Michell Sørenßen, schulle vere komen ther inden tingj och begierritt lye aff for^{ne} Anders Pedersßønn, som saad i domersted paa for^{ne} tingh, och Anders Anders Pedersßønn, som saad i domersted, och thagit i hans skieg med thenn haffue brugt mange adschiellige[25] ord, som same vinde i sig sielff ther om formelder, och for^{ne} Søren Skreder tha att uere throdett hastig fram till for^{ne} Anders Pedersßønn, som saad i domersted, och thagitt i hans skieg med thenn venstre haand och holtt hanom tilbage emod muren,[26] att hand icke kunde viige fraa hanom, och med det same røtte[27] hanom op fraa thingstocken[28] och ad sig i skiegitt, at hans thende[29] knoberitt,[30] och bad hanom kome vd och enn till sig, the schulle faae thußind pocker,[31] och Søren Skreder hagde enn forck[32] i then høyre haand och haffde thenn emod Anders Pederßens brøst, ther hand røckede hanom op aff thingett, och hagde thenn stuchitt i Anders Pederßen, hagde Søren Jenßønn[33] icke standett saa nehr huos och fick fatt paa forcken med hanom och sagde: Huor er dett fatt, vill the slaa fougden i hiell paa tingett, och att heridtzmendene schulle dragis till minde, huor dett gaar till. Saa fick ther nogin aff herritzmendene fatt om forcken med, ellers hagde hand stuckitt thenn i Anders Pederßen, hagde hand icke komitt thill then enne side vd fraa hanom, saa Søren Jenßen och nogen aff heridtzmendene stoed och holtte om forcken med hanom støtte hand och sloug om sigh och fick sin knyff vd och hagde nehr slagitt thenn i Søren Jenßen, hagde ther icke enn slagitt hanom i hans hoffuett, och med dett fick knyffuen fraa hanom; i dett the stoed saa och holttis med Søren Skreder paa tingett, var hans søn, Michell Sørinßønn, ther huos och hagde sin degin[34] dragen och stack ind emellum thou

karle och till Søren Jenßen ad vaduarindes[35] och hagde thenn nehr stuckett bag i hanom, hagde Peder Raßmußønn i Labing[36] icke fangitt om thenn med hanom och for tiede[37] hanom dett och sagde, om hand ville sticke manden i hiell paa thingett vaduarindis. Saa kom the vden tingett med hanom, sagde Søren Jenßen, att the schulle sette hanom borgen for dett, the haffuer giortt, att de schulle bliffue tillstede, till hand thaller med sin hoßbund therom. Sagde Søren Skreder, at hand icke schulle sette hanom borgen och bannitte[38] och loed ilde[39] och trued och sagde, hagde hand vij thimers tiid, tha schulle grue[40] dett barn i vggen[41] leger, och ther schulle dane[41] nogen, bode Søren Jensßønn, Anders Pedersßøn och andre fliere med, de schulle faae thußind pocker. Saa bad Søren Jenßen och Anders Pederßen aff heritzmenden, att the schulle thage fatt paa hanom, saa thoug the fatt paa hanum och fulde hanom offuer till Michell Sørinßens, ther sloug hand hans dreng[43] paa munden och bannte och loed saare ilde och trued och vndsagde,[44] och var hand løeß, tha schulle hand vell giøre nogitt, att some schulle danne,[45] Søren Jenßen, Anders Pederßen, Jens Simenßen och fliere med; tha er thenom vitterligt, att for slig offuerfald och gierning, tha bleff kong: mayst: sager och andre fliere dannemend thieris sager forspiltt, for hand saa røtte fougden op aff thingett och hagde nehr vordenn stuckett i hiell, hagde Søren Jenßen icke saa snartt fangitt om forckenn med hanom, och Anders Pedersßønn komb med behielpening fraa hanom vdaff thingett, som dett vinde vider bemeller.

Och saatte for^{ne} Jacop Oußen i all rette, om for^{ne} Søren Michelßen Skreder och hans søn, Michell Sørenßen, icke her vdinden hagde handlitt och giortt emod høgbemeltt koninglig mayst:, allis voris naadigste herris høyhied och buorde ther fore att stande till rette och miste thieris liuff.

Saa var her j dagh tillstede for^{ne} Søren Skreder och hans søn, Michell Sørensßønn, och bekiende saa att uere till gangitt paa for^{ne} tingh, som emod thenom vonditt er, och begieritt, att the ther vdindenn motte benaadis.

Ther till suaritt for^{ne} Jacop Oußen, att hand icke haffuer nogin befalling nogen medill[46] med thenom att giøre, menn begierte domb offuer thenom.

Tha epther till thale, giensuar och sagens leilighed, saa och eptherdj for^{ne} Anders Perßøn findis aff hogbemeltt kong: mayst:, allis voris naadigste heris lenßmand enn suorne[47] domere till Frambløffheritzting att uere saatt och tillschickett ther samestedtz enn huer, som ther haffuer att søßelle,[48] loug och rett att schicke och haffue seditt tingett och vndt for^{ne} Søren Mickelßen Skreder lye och loug, och nu beuißes for^{ne} Søren Skreder at haffue offuerfalditt for^{ne} Anders Perßen paa thingett, som hand saad i domersted, och

grebitt hanom i skiegitt med thenn enne haand och røgt hanom ad sig, att hans thend knoberitt, och hagde enn forck i then anden haand imod Anders Perßens brøst och hagde thenn stuckitt i hanom, hagde for^ne^ Søren Jensßen icke om grebitt forckenn med for^ne^ Søren Skreder, och tha slig offueruold er skied, er kong: mayst: och andre thieris sager forspiltt, som same vinde ther om vdgangen i sig sielff wiitløfftiger bemeller, som hand icke sielffuer haffuer kund beneye,[49] att dett joe er saa till gangenn, som for^ne^ vinde bemeller, och eptherdj hand saaledis haffuer kong: mayst: suorne domere, som saaledis haffuer seditt paa tingett enn huer rett att schulle meddielle, offuer falditt och wførmett,[50] tha vide vii icke anditt ther om att siige, end for^ne^ Søren Michelßøn Skreder haffuer joe sig emod høgbemeltt kong: mayst:, allis woris naadigste heris, høyhed forgrebitt och bøer therfor att stande till rette, som det sig bøer, och vere i hans kongelig mayst: høigmectigheds naade och vnaade. Menn om then tuiffuell her sig tilldrager, om for^ne^ Søren Skreders sønn, for^ne^ Michell Sørensßønn, skulle lide same poen[51] eller andre lougmoll, for hand offuerfald diellefougdenn,[52] opsatte vii till jdag xiiij dage, och tha thenom her att møde och gaae ther om, huis loug och rett kand findis.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Fra tidl. retspraksis se rettertigsdomme 15. september 1492 (I nr. 37) og 18. maj 1557 (II nr. 243) samt Viborg landstings dom 20. januar 1567 (II nr. 322). – (2) Se 502.5. – (3) 502.6. – (4) Timme Rosenkrantz (d. 1592) til Rydhave. – (5) Hovedgården Rydhave i Ryde s., Ginding h. – (6) Mogens Juel (d. 1605), søn af landsdommer i Nørrejylland Palle Juel (d. 1589) og Anne Lykke. – (7) Se 504.15. – (8) Valdemar Parsberg (d. 1607) til Bonderup (nuv. Lerkenfeld), Stadsgård (nuv. Constantinsborg) Jernit (nuv. Frijsenborg) og Brejnholm. – (9) Hovedgården Jernit (nuv. Frijsenborg) i Hammel s., Gern h. – (10) Jørgen Friis (d. 1632) til Favrskov. – (11) Hovedgården Favrskov i Lyngå s., Sabro h. – (12) Kjeld Juel (d. 1606) til Stubbergård. – (13) Hovedgården Stubbergård i Sevel s., Ginding h., det tidl. Stubber kloster, der ved reformationen kom under kronen og 1547 afhændedes til magister Iver Kjeldsen Juel. – (14) Se 502.11. – (15) Claus Glambek (d. 1591) til Bjerre, Værholm, Rask m.v., 1573–89 lensmand på Skanderborg. – (16) Den tidl. hovedgård Rask i Hvirring s., Nim h., – (17) befuldmægtigede (Kalk. IV.844 bet.1). – (18) Framlev herredsting. – (19) Herredsfoged Anders Pedersen har 1614 skænket alterstager til Borum kirke. – (20) Landsbyen Borum i Borum s., Framlev h. – (21) Voldsomhed, voldelig adfærd (Kalk. III.437a bet.1) eller blot: magt (ib. 437b bet.2). – (22) Gern herredsting, der var de indstævntes hjemting. – (23) Landsbyen Snåstrup i Framlev s. og h. – (24) Landsbyen Søby i Søby s., Gern h. Jf. ovf. note 22. – (25) forskellige (Kalk. I.8a). – (26) Herredstinget har altså været holdt i et hus, hvad dengang ikke var almindeligt. Tinget blev i ældre tid holdt på åben mark, ofte ved en høj (som kendingsmærke), og højen og de omliggende agre fik navn efter tinget; navne som Tinghøj, Tingbjerg, Tingbakke, Galgebjerg, Galgebakke m.v. er hyppigt forekommende stednavne. Fdg. 28. juni 1617 § 2 (CCD III.505) forbød, at herredsting holdtes i landsbyer, de skulle „flyttis ud fra byen paa marken, hour best er beleiligt", jf. reces 27. februar 1643 2–6–19 (CCD V.272) og

DL 1–3–2. – (27) rykkede. – (28) Bjælke, der tjente til tingbænk (Kalk. IV.394a). Jf. C. Testrup, Tingene og Tingstederne (1747).38: Tingstæderne vare indrættede paa Marken med 4re Tingstocke, som i en Firekant laae paa Steene, hvorpaa sadde Fogden og Skriveren ... og de 8te Mænd, som af disse Tingstocke kaldes Stockemænd. – (29) Tænder. – (30) klaprede (om tænder) (Kalk. II.561a). – (31) *Pocker* bet. egl. blegner, byld, hævelse; ordet anvendtes om syfilis o.l. sygdomme, endv. som mildere bet. for fanden og endelig som ed el. ondt ønske, trusel (Kalk. III.498; OdS XVI.1094ff.). Jf. GdD III.89: ther skallt thu faa thusinde pocker for. – (32) en slags våben (Kalk. I.645b bet.2). – (33) Af dommens slutning fremgår, at han var delefoged (se herom 554.28), jf. ndf. at han ville tale med sin husbond om sagen. – (34) Sværd, kårde (Kalk. I.442b). – (35) uden varsel, uventet (Kalk. IV.524b, OdS XXV.161). – (36) Landsbyen Labing i Framlev s. og h. – (37) *forti* bet. fornægte, svigte (Kalk. I.721a, jf. V.302b); her: forpurrede, forhindrede. – (38) forbandede, ønskede ondt over nogen (Kalk. I.100a bet.1). – (39) udtalte sig ondt, slet (Kalk. II.718b bet.11 og ib.382a bet.1); jf. *naar mand bander oc lader ilde* (Da. Mag. 1.rk. III.91). – (40) grue, gyse, ængstes (Kalk. II.76). – (41) Vuggen. – (42) besvime, falde i afmagt (OdS III.394 bet.1, jf. Kalk. I.511a), her måske: dø. – (43) Tjenestekarl (Kalk. I.380b bet.2). – (44) truede på liv el. velfærd, truede med skade (Kalk. IV.673b bet. 1; OdS XXV.1333 bet.2). – (45) Se ovf. note 41. – (46) Mægling, forlig (Kalk. III.53b bet.5–7). – (47) Dommeren aflagde ved sin udnævnelse en ed, se reces 13. december 1558 § 7. – (48) udrette, udføre, arbejde (Kalk. IV.257a; OdS XXIII.21 bet.1). – (49) benægte (Kalk. I.155a). – (50) forurette, handle ilde imod (Kalk. IV.621a). – (51) Pine, straf. – (52) Den ovf. omtalte Søren Jensen, se ovf. note 33.

575 Sjællands landsting 9. august 1587

En part, der ikke ville svare under en mod ham anlagt sag, fandtes med rette dømt ved herredstinget.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr. 84.

Overskrift: Den, som icke vill suare ney eller ja ellier lide dom y thenn sag, som hanom bliffuer tiltallitt, daa gaar rettenn offuer hanom.

Anno 1587, onnsdagenn thendt 9. augustj, dømpte Anders Dreselbierge,[2] landtzdomere i Sielandt, Claus Mortennßønn oc Jacob Toersenn, landtztings schriffuer, enn dom liudendis y sienn beslutning:

Tha effter tiltalle, giensuar och thend sag[s][3] leylighedt bleff ther saa paa affsagtt for rette, adt effterthj for[ne] Anders Pedersønn iche haffuer ville rette for sig, ther hand vor aff[4] feldingen[5] opliust,[6] ey heller bød sig emod sin weder partt y rette och ville lide dom eller suare entenn ney eller ja till sin veder partz tiltalle oc beskylling, och herritzfogedenn ther offuer haffuer fundet hanom y same felling igienn oc hans veder partt till videre forfølinng, tha kanndt wy icke kiende herritzfogedens wlempe vdj thenn sag, menn finder

hannom quitt for thenn steffning, oc for^ne^ Anders Pedersøn plictig att igienn giffue hanom hans kaast oc thæring effter recessenn.[7]

Actum vt supra.

(1) Jf. RR § 11 (Da. Mag. 3. rk. I.182f.). – (2) Se 498.3. – (2) Forlægget har ved fejlskrift *sag.* – (4) om (Kalk. I.10b bet.4). – (5) Idømmelse af bøder (jf. Secher, Vitterlighed.146f., sa., Rettertingsdomme II.579, Kalk. V.231a, cf. Kalk. I.500a bet.3). Fælding kunne ske ved fordeling og krævede ikke dom, jf. Poul Meyer, Dom og dele (Bol og By IV (1963).37. I Sokkelund herred er ordet synonymt med at gøre mandhelgløs, og det må vist også være meningen her. – (6) erklæret, kundgjort (sml. Kalk. V.775a, OdS XV.904 bet.3.1) Da delsbreve og lovsøgelsesbreve skulle lyses til tinge en gang om året (jf. kgl. åb. br. 10. september 1578 (CCD II.117) for Fyn: *som anden steds sedvanligt er*) er det vel en nærliggende forklaring, at denne lysning får den fældte til at reagere med søgsmål. – (7) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk.

576 Tamperret 14. august 1587 (København)

En kvinde, hvis fæstemand havde stået i forhold til et løsagtigt fruentimmer, fandtes i henhold til ægteskabsordinansens § 3 fri for trolovelsen.

Hs.: NkS 843,2° nr. 157 (findes yderligere i 1 hs.).
Overskrift: Om troloffuelse.

Christoffer Roßengaard[1] til Herlofstrup,[2] høffuitz mand paa Kiøbenhaffns slott, Pouel Matzen,[3] doctor, superattendent wdi Siellands stigt, Anders Lemuig,[4] D:,[5] rector vdi Kiøbenhaffns universitet, Anders Lauritzen,[6] D:, Anders Christenßøn,[7] D:, Hans Guldsmed[8] oc Peder Aagißen,[9] leßemestere[10] vdi Kiøbenhaffns universitet, Desiterius Foß,[11] Jonn Jacobßøn[12] oc Jens Gudißønn,[13] sogne prester vdi Kiøbenhaffn, giøre witterlig vdi dette vort obne breff, at aar effter Gudz byrd 1587, mandagen den 14. dag augusti, vdi Kiøbenhaffn i Hellig Geistis kirke vaar skickett for oß erlig oc vellact mand Christoffer Mogenßønn,[14] borgemester i Kiøbennhaffn, oc haffde for oß i rette steffnitt erlige mand Hans Holst,[15] capteen, oc tiltalede hannem paa Bodell Hansdaatters vegne, som for^ne^ Hans Holst for nogen tid sidenn vdi sogne prestens mett flere gott folckis offuer werelße[16] haffuer troloffuitt til sin festemø oc vdi sin tid til sin ecte hustro att haffue, vdi huilckenn troloffuelsis tider for^ne^ Christoffer Mogenßønn berette, at for^ne^ Hans Holst jcke haffde skickett oc forhandlett[17] sig saa oprictig, som dett sig en from, erlig festemand eignett och burde att giøre, j dett hand haffuer belagtt[18] sig mett en løßagtige quindfolck paa Vespende,[19] oc der hafft sin villie mett hende effter hans begier.

Oc vaar i dag for oß i rette lagdtt it breff, som Hans Wulff, Hans Holst van Flensburg, Jørgen Rytzer oc Anders Matzønn, som haffuer liggitt paa Island, vdgiffuit haffuer, huilckett der haffuer vundett vnder huer dieris tho fingris fortabelße, at for^{ne} Hans Holst, captein, haffde oc hollt itt løßagtige quindfolck hoß sig paa sin egenn kost, som for^{ne} dieris breff der om bemelder.

Oc satte for^{ne} Christoffer Mogenßen i all rette, om for^{ne} Hans Holst icke haffde forbrutt den troloffuelßs, som hannem oc for^{ne} Bodell Hansdaatter emellem gangen vaar, och om hun jcke mett rette bør for samme troloffuelse oc ecteskab mett for^{ne} Hans Holst quitt att were, effterdi kong: may:, vor aller naadigste herris, forordening om ecteskabs handell, som vdgiffuen er paa Kiøbenhaffn slott den 19. junij aar 1582, saa beretter oc bemelder vdi den tredie artickell:[20] Om de personer, som ere troloffuede, forseer sig paa anten sider, saa at enten hand beuarer sig mett nogen anden quindfolck, eller hun beuarer sig mett nogen anden mands personn, da maa de oc vere hin anden quitt, vden den personn, som wskyldig er, vil benaade den skyldige, som samme artickull vider bemelder.

Da vaar i dag for oß i rette møtt for^{ne} Hans Holst oc berette, at hand bekiende at haffue troloffuit for^{ne} Bodell Hansdaatter til sin festemø, oc viste jcke andett, end hand samme sinn troloffuelse jo oprictig holdett haffuer, viste sig vdi jngen maade den at haffue forbrutt. Dog bekiende hand, att hand haffde drucken sig drucken paa Vespende, oc der haffde de, som hoß hannem waare, kastet itt quindfolck i sengen til hannem, mens at hand skulle haffue beuaret sig[21] nogett met hende, satte hand vdi all rette, om dett jcke burde att vere hannem offuerbeuist.

Da holte wi hannem faar, om hand eedeligen vilde benecte, at hand jcke haffde hafft sin villie met samme quind folck, da vilde wi oß haffue det effter att betencke. Da bestod[22] hand for dom oc rett, at hand haffde hafft sin villie mett hende, oc miente, att dett stod icke hans ære for nærd och jcke der mett wiste at haffue forbrutt sin troloffuelse emod sin festemøe, effterdi samme quindfolck vaar jngen ecte mands quinde, oc hand vaar (som hand miente) en ledige[23] karll. Oc tilspurde for^{ne} Hans Holst for^{ne} Christoffer Mogenßønn, for^{ne} Bodell Hansdaatter oc de hendis venner, som hun der for rette til stede mett sig haffde, om de wiste nogett mett hannem, der hans ære kunde paarøre andett end for^{ne} beskyldning, huor till de suarede ney, de dett jcke viste.

Da holltte wi for^{ne} Bodell Hansdaatter for, om hun jcke vaar til sinds at effterlade for^{ne} Hans Holst denne hans forseelse oc bliffue hoß hannem.

Der til suarede hun oc sagde, at der som (dett Gud forbyde)[24] Hans Holst

haffde fundett denn forseelße hoß hende, da haffde hand jcke holden hende dett til gode, saa wilde hun jcke heller dett giøre hannem.

Oc de paa begge parter gaffue dennem for oß i all rette oc begierede dom.

Da effter tiltale, giensuar, breffue och beuißening, som for oß i rette lagdis, oc denn sags leilighed oc effter for^{ne} Hans Holstis capteins egenn bekendelße, att hand i sin troloffuelsis tid haffuer belagtt sig mett itt andett quindfolck, saa hands troloffuelße der mett er forbrutt, kunde wi icke andett der paa for rette affsige, end wi finder for^{ne} Bodell Hansdaatter quitt for den troloffuelse oc ecteskabs bond fra for^{ne} Hans Holst captein effter høybemelte kong: matt: forordening wdi den tredie capitell, som for^{uitt} staaer, oc for^{ne} Bodell Hansdaatter at maa forsee sig[25] paa en anden steds i ecteskab, huor Gud dett vil forsee.[26] Oc stod for^{ne} Christoffer Mogenßønn, Hans Holst oc Bodell Hansdaatter till vedermaals tale mett huer andre, der denne dom affsagdis.

At saa i sandhed gick oc foer, som for^{uitt} staaer, bekiende wi mett voris besegling trykkendes neden paa dette vort obne breff.

Datum ut supra.

(1) Se 563.5. – (2) Se 563.6. – (3) Poul Madsen (d. 1590), 1554–62 professor ved Kbh.s universitet, 1562–69 biskop i Ribe, 1569–90 i Sjællands stift, 1570 till. professor i teologi ved Kbh.s universitet. – (4) Anders Lemvig (d. 1603), dr. med. 1576 (Basel), professor medicinæ ved Kbh.s universitet 1577, universitetets rektor 1578–80, 1586–88 og 1597–98. – (5) ɔ: Doctor. – (6) Anders Lauritzen (d. 1589), magister (Wittenberg), 1557–66 rektor ved Roskilde skole, 1574 professor theologiæ, 1575 dr. theol., 1574 universitetets rektor, 1586 tillige kgl. bibliotekar, jf. H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621 II(1869–72).615ff. – (8) Hans Thomesen Guldsmed (d. 1602), 1547–69 kgl. bibliotekar, 1554 magister, 1557 professor ved Kbh.s universitet, 1562–72 universitetets kvæstor, 1575–77 og 1588–89 universitetets rektor, 1584–93 Frue kirkes akademiske værge. – (9) Peder Aagesen (d. 1591), magister 1571 (Wittenberg), 1572 professor pædagogicus v. Kbh.s universitet, 1580 professor i græsk, 1584 i dialektik. – (10) Lærere, professorer (Kalk. II.878a). – (11) Desiderius Foss (d. 1598), magister 1568 (Wittenberg), 1574 rektor i Roskilde, 1580 professor pædagogicus ved Kbh.s universitet, 1582–98 sognepræst ved Vor Frue kirke i Kbh. og provst i Smørum og Sokkelund herreders provstier. Jf. H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621 II(1869–72).645ff. – (12) Jon Jakobsen Venusinus (d. 1608), 1580 magister (Wittenberg), 1584–87 sognepræst for Herfølge og Sædder menigheder, provst i Bjæverskov herreds provsti, 1587 sognepræst ved Helligåndskirken i Kbh., 1600 professor i fysik ved Kbh.s universitet, 1602 kgl. historiograf, 1603 professor i retorik, 1607 forstander for Sorø kloster. Forfatter og oversætter. – (13) Jens Gjødesen (d. 1626), 1581 slotsprædikant i Kbh., 1591–93 sognepræst ved Nikolaj kirke i Kbh., 1593–1626 biskop i Århus. – (14) Christoffer Mogensen (d. omkr. 1609), 1559 slotsfoged på Kbh.s slot, 1565–83 rådmand i Kbh., 14. april 1584 borgmester ssts., fratrådt 1591 på grund af alder; 1582 medlem af forstanderskabet for Vor Frue skole i Kbh. Jf. O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse III(1881). 192f., 227. – (15) Hans Holst (d. 1633). Han handlede på Island og blev en meget vel-

stående mand. Han blev senere gift med Anna NN (d. 1638) og kunne give sin datter Anne (d. 1629) 30.000 daler i medgift, da hun blev gift med borgmester Mads Ravn i Køge. Hans enke skænkede 4000 daler til Nikolaj kirke i Kbh., se O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse IV(1885).75, 79, 211, 238, sa. i PhT 1. rk. I.195, Hans de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser, Fundationer og Gavebreve IX.260. – (16) Trolovelse skulle ifl. ægteskabsordinansen 19. juni 1582 I.3 gives sognepræsten til kende i 2 eller 3 dannemænds nærværelse (CCD II.277). – (17) forholdt, opført (sig) (Kalk. I.639 bet.2). – (18) beligget, ɔ: uden for ægteskab haft samleje med (Kalk. I.149a bet.3; OdS II.261 bet.1). – (19) Vespene, Westnnøe: Vestmannaeyar; her var en havn og en betydelig handelsplads, der søgtes af mange af Islands indbyggere, se P. E. Kristian Kålund, Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island II (Kbh. 1879–82).376, 412. – (20) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582 III.3 (CCD II.282). – (21) *beuaret sig:* haft samleje med (Kalk. I.196a bet.2). – (22) tilstod (Kalk. I.178b bet.9). – (23) fri; spec. ugift (Kalk. II.767a bet.1). – (24) I forlægget begynder parentesen formentlig ved en fejltagelse foran *Gud.* – (25) vel: forvente, håbe på (OdS V.810 bet.1.2). – (26) bestemme, beskikke (Kalk. I.689a bet.1; OdS V.811 bet.2).

577 Viborg landsting 26. august 1587

Der må i en sag ikke på én gang gives varsel til flere tingdage.[1]

Hs.: GkS 1141,2° fol. 237v (findes yderligere i 6 hss.).
Reg.: 4002.
Tryk: GdD IV.109f. (efter Thott 1201,2°).
Litt.: Matzen, Offentlig Ret II.36.
Ingen *overskrift* i forlægget.

Malthj Jensen[2] thill Holmgaard,[3] Mouridtz Stygge[4] thill Holbeckgaard,[5] Hans Lindenou[6] thill Øsløff,[7] landzdommer vdj Nøriuttland, Peder Gyldennstiern[8] thill Thim,[9] Danmarckis rigis marsk, Albrett Friis[10] thill Haridtzkierdt,[11] Jørgen Fris[12] thill Krastrup,[13] Ouffue Lunge[14] thill Oden,[15] Jacob Høgh[16] thill Thrudzholm,[17] Hans Lange[18] thill Breningh,[19] Niels Schramb[20] thill Vrup,[21] Hans Rostrup[22] thill Sielffschouffgaard,[23] Erick Lunge[24] thill [Stoffgaard],[25] Erick Lange [26] till Engilstholm,[27] Kield Juell[28] thill Stubergaard[29] och Gundj Schriffuer,[30] landstingshører, giør vitterligt, att aar epter Gudz børd 1587, thend 26. augustij, paa Viborig landsting var skikitt erlig och welbørdig mand Jørgen Fris[31] thill Farschouff[32] med en opsettelße her aff landstingitt i dag monit vdgangit, liudendis hanom tha att haffue hid vdj rette steffnitt Peder Knudtzen i Suenstrup[33] och Peder Christenßen ibidem for itt varsell, the haffuer hiemblitt att skull haffue giffuit hanom ottende dags dag, xiiij dags dagh och threj vgers dag att skulle møde thill thingie, som erlig och velbørdig Axell Gyldenstierne[34] thill Irup[35] och frue Sidzill Oxe[36] thill Bistrup[37] thieris

fuldmøndige schulle haffue ladit hanom ditt kalde, mienindis saadan varsell ike lougligen eller nøigactigen att schulle findis.

Tha for nogen leiglighied, sig thend thid her vdinden begaff, bleff samme sag opsaatt thill i dagh, och nu framblagde enn opsettilße aff Saubrouheridtzting[38] dette aar, thorsdagen nest epther pindtz dag,[39] vdgiffuitt, som medfør Herttuig Holst, fougitt paa Bistrup, och Anders Bunde i Lildetorup[40] ther att haffue laaditt vdj rette kalde for^{ne} Jørgen Fris for domb och rettergang den dag och thend 8. dags dag thilforn och thend xiiij dags dag forgangen och thend thredie vge dag forgangenn, huilke for^{ne} Peder Knudtzen och Per Christenßen vonde, at tj haffde steffnitt hanom lougligt, om Jørgen Fris icke er plictige att giøre bradtz agers[41] engh høffder[42] redelligtt. Tha haffuer fougden opsaat saagen i threi vger, och miente for^{ne} Jørgen Fris, att hand icke borde vden en gang thilhobe att haffue varsill for enn thing och en sag och mienthe fordj, saadan mangfoldig varsill ike borde nogen magtt att haffue.

Saa møtte for^{ne} Herttuig Holst och Anders Bunde och formienthe, dett[43] for^{ne} Jørgen Fris haffde faaitt louglig varßell.

Med flere ord och thalle thennom ther om emellum var.

Tha epter thilthalle, giensuar och sagens leiglighiedt, saa och epterdj for^{ne} Herttuiig Holst och Anders Bunde paa en thid haffuer laaditt giffue threj varsill for en sagh och i saa maade laaditt giffue viider varsell, end som sedvanligtt haffuer veritt, och domme thilforn[44] at uere om vdgangitt, tha finde vij epter saadan leiglighied samme varsill, saa vitt som dett ydermiere end en gang er giffuitt, macteløs att uere och ingen thill hinder eller schade att komme i nogen maade.

Datum vt supra.

(1) Sml. Viborg landstings dom 24. november 1571 (III nr. 385: tha bør the icki wdenn enn varsill for enn sag paa enn tiidt till ett tingh att giffuis). – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Hans Lindenov (d. 1610) til Drenderup og Ørslev kloster. Han studerede 1562 ved universitetet i Strasbourg, 1567 i Padua, var 1578–86 lensmand på Bergenhus, 1587–94 landsdommer i Nørrejylland, 1594–1610 lensmand på Hammershus. – (7) Hovedgården Ørslev Kloster i Ørslev Klosters s., Fjends h., som Hans Lindenov havde erhvervet 1584 fra kronen. – (8) Se 496.4. – (9) Se 496.5 – (10) Se 496.34. – (11) Se 496.35. – (12) Se 502.7. – (13) Se 502.8. – (14) Ove Christoffersen Lunge (Dyre) (d. 1601) til Odden, 1584–97 lensmand på Ålborghus. – (15) Hovedgården Odden i Mygdal s., Vennebjerg h. – (16) Jacob Høg (d. 1610) til Trudsholm. – (17) Hovedgården Trudsholm i Kastbjerg s., Gerlev h. – (18) Hans Lange (d. 1609) til Kærgård og Brejninggård; efter at have studeret i udlandet (Wittenberg, Strasbourg og Paris) blev han 1563 sekretær i kancelliet og var 1585–99 lensmand på Lundenæs. – (19) Hovedgården Brejninggård i Brejning s., Bølling h. – (20) Niels Skram (d. 1601) til Urup, 1585–97 lensmand på Dronningborg.

– (21) Hovedgården Urup i Østbirk s., Voer h. – (22) Hans Rostrup (d. 1611) til Sjelleskovgård (nuv. Vedelslund). – (23) Hovedgården Sjelleskovgård (nuv. Vedelslund) i Sjelle s., Framlev h. – (24) Erik Lunge (Dyre) (d. 1618) til Stovgård, 1588–97 forlenet med Nørvangs h. – (25) Hovedgården Stovgård i Tørring s., Vrads h. Forlægget har ved fejlskrift *Schouffgaard;* rettet efter Thott 1201,2°. – (26) Alkymisten Erik Eriksen Lange (d. 1613) til Engelsholm og Solvig, lensmand på Bygholm. – (27) Hovedgården Engelsholm i Nørup s., Tørrild h. – (28) Se 574.12. – (29) Se 574.13. – (30) Se 502.11. – (31) Se 574.10. – (32) Se 574.11. – (33) Landsbyen Svejstrup i Lyngå s., Sabro h. Thott 1201,2° har rigtig stavemåde i *Sveistrup.* – (34) Axel Gyldenstierne (se 490.1.) var gift med Karen Knudsdatter Gyldenstierne, hvis moder, Jytte Podebusk, var søster til Jørgen Podebusk, der igen var fader til Erik Podebusk (d. 1573), der var gift med nedenn. Sidsel Oxe. – (35) Hovedgården Irup i Hørdum s., Hassing h. – (36) Sidsel Oxe (d. 1593), enke efter rigsråd Erik Podebusk (d. 1573). – (37) Hovedgården Bidstrup i Granslev s., Hovlbjærg h. – (38) Sabro herredsting. – (39) I 1587 indfaldt pinsedag 4. juni. – (40) Vist gården Lil-Torup i Skjød s., Hovlbjerg h., jf. Henrik Pedersen 239. – (41) Har ikke kunnet lokaliseres. På matrikelkort 1797 for Sabro by og sogn nævnes en *Brat Ager. Brat* er formentlig adj. *Brat* og ikke et personnavn. Se ndf. 620.25. – (42) *engh høffder:* jordstykker ved enden af en eng, hvor flere enge støder sammen (Kalk. I.472a). Cf. Kolderup-Rosenvinge i GdD IV.110 note 5, hvor det antages, at *engh høffder* muligt er fejlskrift for *enghaver.* – (43) at (Kalk. I.358a bet.1). – (44) Se ovf. note 1.

578 Viborg landsting 23. september 1587

En moder havde pantsat en del gods til den ene af sine sønner, bl. a. som vederlag for at have hende og hendes tjenestepige på aftægt. Da moderen ikke havde givet den anden søn, der ikke havde samtykket i pantsætningen, vederlag, fandtes pantsætningen ugyldig efter JL I.14.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 219 (findes yderligere i 18 hss.).
Reg.: 4034.
Tryk: GdD IV.111ff. (efter NkS 836b,2°).
Litt.: Stemann, Retshistorie.197 note 1, 531 note 2, 541 note 4; Chr. Kier.136 note 15; Matzen, Privatret II.102, 189.
Overskrift: Enn dom, att mandt icki maae giffue et barn nogit oc necte the andre, och att et pantbreff aff then aarsag er macteløs dømpt.

Malthj Jenßen[1] tiill Hollumgaardt,[2] Hanns Lindenoe[3] till Øsleff,[4] landzdomere vdj Nøriuttlanndt, och Gundj Schriffuer,[5] lanndztingshører ibidem, giøre wittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxvij, leffuerdagenn som er thenn 23. dagh septembris, paa Viburg lanndzting vor skichitt erlig och velbyrdig mandtt Jacob Schram[6] till Fruergaardt[7] paa Anders Nielsßens vegnne y Abildtrup[8] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Wistj Nielßen y Østergaardt[9] paa thenn anden side for etth panttbreff, handt berømer[10] sig aff att

skulle haffue forhuerffuitt aff hans egin moder paa nogitt gotz, endog handt ingenn peninge for thett haffuer vdlagtt, och mintte fordj thet moderenn icki motte selge thett enne barnn och veygre for^ne^ Annders Nielßenn, som och war hindis barnn; och satte ther fore y rette, om samme pantbreff icki borde macteløs att uere.

Saa møtte for^ne^ Wisti Nillßen och fremlagde ett Jahann Chrestinsdatters y Østergaardt obnne beseglitt breff aar Mdlxxiij, thenn ottinde dag decembris, wdgiffuitt, wdj huilckitt hun bekiender, att hun er forennit och forligt medt sinn sønn, Visti Nielßenn y Østergaardt, vdj saa made, som her epther følger: At handt nu epther thenne dagh skall ophollde hinder medt enn pige hindis lyffs tiidt medt klede och føde och altt, som hun behoff giøris till all hinds och samme pigis vnderholdning och opeholdt. Ther for haffuer hunn loffuitt hanom aarligen aar xxx gode sølffue jacops daller[11] y rede peninngh huer then aar, saa lengie som Gudt almectigste wille wnde hinde atth leffue. Och huis saa skeer, att for^ne^ Wisti Nielßenn icki fanger samme xxx daller huer then aar adt Sctj: Michils dagh[12] till gode rede och betallingh, tha setter hun hanom y pant och medt thett sitt opnne breff y pantt setther for^ne^ Visti Nielßenn, hindis sønn, thette eptherschreffne jordegotz, som hun haffuer kiøpt y fellig aff kon: majt: medt hindis salligh hosbundt, Niels Anderßenn, och sidenn thet epter hanom arffuitt haffuer, som er først halff Abiltrup medt all hindis egindom och rette tillegilße, were sig medt huis nauffn thet neffnis kanndt y nogin made. Jtem thenn halffue gaardt, som Willum Sørinßen paa boer, skyller ij[13] ørther[14] rug till hinder aarligenn. Jtem halff Østergaardt, som for^ne^ Wisti Nielßenn sielff paaboer, medt all sin egindom och tillegilße, jnthett vnderthagenn y nogin made, huilckett for^ne^ guotz och egindom for^ne^ Visti Nielßen skall haffue y sin frie brugelig pantt och foruaringh, till saa lengie att for^ne^ Vistie Nielßen eller hanns rette sande arffuinge fanger samme for^ne^ xxx daller huer aar fraa thenn dagh och saa lengie, som Gudt ville wnde hinde att leffue. Och bepligter hun sigh och sin rett sandt arffuinge att frie och frelße for^ne^ Visti Nielßenn och hans rette sandt arffuinge samme for^ne^ guotzs och egindom for huer mandz paa tale, som ther paa kandt tale medt retthe, till saa lengie att for^ne^ Vistj Nieleßnn eller hans rette sandt arffuinge fanger for^ne^ summa peningh epther thett hindis breffs jndholdt. Jttem sambledis bekiender hun sigh och saa for^ne^ Jahann Chrestinsdatter y thett hindis opnne breff, att hun er en wittherlig gieldt skyldig, hindis søn, Vistj Nielßen xxxij[15] enckende[16] jacops daller, som handt haffuer wdlagt for hinder aff halff Østergaardt till skat y xvj aar, som handt och saa skall haffue samme

for^ne^ gaarde och gotz y foruaring for, till handt och saa fanger samme for^ne^ xxxij dallere igien och bliffuer hanom betalitt till all hanns minde, som thet pantbreff wiider bemeller. Och findis Anderß Nielßen icki samme breff att haffue forseglitt. Och berette for^ne^ Vistj Nielßenn, att handt skulle haffue holditt hanns moder medt vnderholdningh, epther som for^uitt^ stannder, och mintte thet samme breff borde vedt mact att bliffue.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom war.

Tha epther tiltale, giensuar och sagßens leglighedt, saa och eptherthj lougenn[17] medtføre, att fader thør ey selge[18] sitt barnn y hender, medinn handt leffuer och moder, endt om handt selger ett barnn nogitt wdj hende, tha maa handt ey sidenn vedre[19] hiin andre, och eptherthj for^ne^ Johann Chrestinsdather haffuer giffuet hindis sønn, for^ne^ Vistj Nielßenn, breff paa for^ne^ egindom och icki nu beuißis, hun nogenn wederlegning ther emodt haffuer giort hendis anden sønn, for^ne^ Anderß Nielßenn, tha kunde wy epther sadann leglighedt icki kiende samme panntbreff lougligt, och fordj finde thett mactelløs att uere.

Jn cuius rej testimonium &c.[20]

(1) Se 502.3. – (2) Se 502.4. – (3) Se 577.6. – (4) Se 577.7. – (5) Se 502.11. – (6) Jakob Skram (d. 1625) til Fruergård (også kaldt Feldinggård), Kokholm og Varho. – (7) Den tidl. Hovedgård Fruergård (Feldinggård) i Sønder Felding s., Hammerum h. – (8) Landsbyen Abildtrup i Vorgod s., Bølling h. – (9) Gård i Vorgod s., Bølling h. – (10) (på)beråber (Kalk. I.162b). – (11) ɔ: joachimsdaler (GkS 1137,2° har *joachums daller*), en større mønt (sølvgylden, gyldengroschen), der fra 1519 prægedes af sølv fra Joachimsthal i Bøhmen og senere blev international møntenhed. Navnet forkortedes til *thaler* (deraf *daler* og *dollar*). Mønten skulle indeholde 27 gr. fint sølv, se Galster.168, 184f. – (12) Mikkelsdag: 29. september. – (13) GkS 1137,2° har: *ij* (ɔ: 1½). – (14) *Ørtug* er dels en regningsmønt (med værdi ⅓ øre), dels kornmål med værdi ⅓ øre (af forskellig størrelse efter kornsorten: 10 skp. rug, 12 skp. byg, 20 skp. havre) eller endelig et arealmål for sædeland el. skyldjord med værdi ⅓ øre. – (15) 31½; om skrivemåden se 494.15. – (16) enkelte; føjet til møntnavn med bet.: fuldgyldig, fuldvægtig (Kalk. I.476b). – (17) JL I.14. – (18) JL I.14 har *sælæ*, der bet. (over)give (Kalk. III.666a bet.1). – (19) vægre, afslå, modsætte sig at yde (glda. *wedre* fra mnt. *weigeren*, afledet af gl. holl. adj. *we(i)ger:* modstræbende, trodsig) (OdS XXVII.677). JL I.14 har *netæ*: nægte. – (20) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius inpressa (her efter GkS 1137,2°).

579 Viborg landsting 23. september 1587

En fæster, der ønsker at opsige fæsteforholdet, skal give sin husbond eller dennes befuldmægtigede varsel.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 218 (findes yderligere 19 hss.).
Litt.: Fussing.301, 436.
Overskrift: Enn dom, att bunden skall giffue sin husbundt eller hanns befallingsmandt varsill, nar hand vill opsige sin gaard och feste.

Malthi Jenßen[1] tiill Hollumgaardt,[2] Hanns Lindenoe[3] till Øsløff,[4] lanndzdommere vdj Nøriuttlandt, Peder Munck[5] till Estuadtgaardt,[6] kon: majs: amirall, Coruitz Viffert[7] till Neeß,[8] Chrestin Schiell[9] tiill Fußingøø,[10] Hanns Lange[11] till Bredtningh,[12] Knudt Grubbe[13] till N:,[14] Hanns Rostrup[15] till Selleschoffgaardt,[16] Albritt Galskiøtt[17] till Sønderskoff,[18] Niels Joginßenn[19] till Tostedtlundt,[20] och Gundj Schriffuer,[21] lanndztingshører, giøre wittherligt, att aar epther Gudz byrd Mdlxxxvij, løffuerdagen som er thenn 23. dag septembris, paa Viburg lanndzting war skichitt erlig och velbyrdig mandt Mouritz Stygge[22] till Hollbeckgaardt[23] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Jens Chrestinßen y Suenstrup,[24] heritzfougitt y Huornumherritt, paa thenn andenn side for et vinde, handt till samme herritztingh haffuer vdstedt, thett enn hans thienere vedt naffn Per Chrestinßen y Sønderhollm[25] skulle haffue opsagt thenn gaardt, handt iboer, och icki for^{ne} Mouritz Styge for sadann opsigelße haffuer foitt louglig varsill, att handt kunde haffue hagt opseende,[26] om gaardenn war forfaldenn, eller och thenn war holdenn wedt heffdt,[27] att handt kunde haffue wist thenn anderstedz att hedenn[28] feste. Och gaff tillkiende, att ther ßom handt nogenn sinne thiennere skulle vduiße fra the gaarde, the besidder, tha skulle handt ther for giffue thenom varsill,[29] och mintte aff samme rett, thett hans thienere buorde hanom att adtuare, om the wille fløtte fraa hans guotz.[30] Och framlagde ett tingswinde aff Huornumherritzting thette aar, thenn 26. junij, vdgiffuitt, liudendis, att for^{ne} Per Chrestinßen stodt thuo ting tiilforne och thenn dag thenn tridie och liudelig opsagde thenn gaardt och bolegh, handt iboer, som thet winde vider bemeller, huillckitt vinde icki medt føre nogin varsill for thett att uere giffuen.

Ther nest hagde for^{ne} Mouritz Stygge hiidt steffnitt for^{ne} Per Chrestinßen medt samme vinde, mienendis samme vinde icki louglig eller rett att uere.

Saa møtte Peder Chrestinßen och berette, thet handt icki aff uiste, thett handt borde nogenn varsill for sodann vinde att vdgiffue.

Medt fliere ordt och tale thennom ther om emellom war.

Tha epther tiltale, giensuar och sagßens leglighedt viste wy icki anditt ther om att sige, endt osß siønnis, att nar en thienner will opsige thenn gaardt, handt besidder, tha bør handt for sadann opsigelße sin herschab eller hans befallingsmandt, som handt haffuer offuer samme gotz, y lauge tiide[31] att

adtuare, saa att ther kandt haffuis opsiende medt guotzit, thett icki att skulle paa bøgningh eller egindom forargis,[32] att handt kunne wiide sigh effther att retthe, thett tiill andre att heden feste.

Jnn cuius rej testimonium sigilla nostra inferius inpressa.

(1) Se 502.3. – (2) Se 502.4. – (3) Se 577.6. – (4) Se 577.7. – (5) Se 496.6. – (6) Se 496.7. – (7) Se 497.37. – (8) Se 497.38. – (9) Se 497.47. – (10) Se 497.48. – (11) Se 577.18. – (12) Se 577.19. – (13) Knud Grubbe (d. 1600) til Alslevgård. – 14) Hovedgården Alslevgård i Alslev s., Fakse h. – (15) Se 577.22. – (16) Se 577.23. – (17) Albert Galskyt (d. 1593) til Sønderskov. – (18) Hovedgården Sønderskov i Folding s., Malt h. – (19) Niels Jonsen Viffert (d. 1595) til Torstedlund, Hørbylund og Brusgård. – (20) Hovedgården Torstedlund i Årestrup s., Hornum h. – (21) Se 502.11. – (22) Se 502.5. – (23) Se 502.6. – (24) Landsbyen Svenstrup i Svenstrup s., Hornum h. – (25) Landsbyen Sønderholm i Sønderholm s., Hornum h. – (26) Tilsyn (Kalk. III.357a). – (27) Hvis fæstegårdens bygninger og huse tilhørte jorddrotten, hvilket var det normale (men ikke tilfældet i Skast herred, jf. Skast Herreds Tingbog ved Poul Rasmussen 1637, note til nr. 670, og 1638, note til nr. 191) påhvilede det fæstebønderne at holde gården „ved hefd och bygning och den forbedrer", jf. § 42 i reces 13. december 1558. Ved fæsteforholdets ophør afholdtes der altid syn, der ikke blot skulle undersøge, om der var *bygfæld*, ɔ: mangler ved bygningerne, men også om jorden var i ordentlig drift, jf. Fussing.280f., 323ff. – (28) bort (Kalk. II.183a bet.2). – (29) Fdg. 14. maj 1523, reces 21. december 1551 § 9 og reces 13. december 1558 § 42 (der er kilde til bestemmelsen i DL 3–13–1) fastslog, at fæsteren ikke kan udvises af sin gård, så længe han overholder sine forpligtelser. Fæsteforholdet var således blevet et livsfæste. Imidlertid gjordes der herfra den undtagelse, at herremanden kunne opsige en fæster, hvis han selv ville bo i gården eller bruge den, jf. rettertingsdom 3. juli 1561 (GdD II.314f.), dog skulle bonden i så fald have betalt den i sin tid erlagte indfæstning. At der i et sådant tilfælde skulle gives bonden varsel var ikke foreskrevet i lovgivningen, men fulgte af praksis og sædvane, jf. Arent Berntsen II.122. – (30) Hvis en fæstebonde (bortset fra de vornede) kunne fyldestgøre sin husbond for alle krav vedrørende fæsteforholdet kunne han i princippet frit opsige fæsteforholdet, jf. Olufs hdf. 3. maj 1376 § 23 (DdR 281, 288, 294f., 299f.). De nærmere regler herom, som udviklede sig gennem praksis, gav dog anledning til tvivl og tvist, jf. Osterssøn Veyle.118, hvor det hedder, at det „gifver tvifl, oc ere mange, som der om hafve atskillige [ɔ: forskellige] Meeninger, aff Aarsage, intet der om udi voris Jydske oc Sielandske Lover udvisis eller determineris". Ensartede regler for hele landet blev først givet ved § 4 i fdg. 11. juli 1654 (CCD VI.160f.), der næsten ordret gik over i DL 3–13–7, der dog tilføjede, at bonden skulle have „skiellig Aarsag" til at fraflytte. – (31) rette tid (Kalk. II.722a). – (32) forringes, ødelægges (Kalk. I.590b bet.1)

580 Sjællands landsting 4. oktober 1587

En vorned, der havde købt sig fri for vornedskabet hos den adelige besidders foged, dømt til stavns, da adelsmanden ikke var ejer af, men kun forlenet med den pågældende ejendom. Det i sin tid af bonden erlagte beløb kunne under en særskilt sag kræves af fogdens arvinger.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr. 162.
Reg.: 4038.
Tryk: Aktstykker, for største Delen hidtil udtrykte, til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tid, udg. af Fyens Stifts literaire Selskab, 2. samling (Odense 1845). 182ff. (efter lollandske Copibog i Karen Brahes bibliotek; ny signatur CII.1; gl. signatur nr. 280).
Overskrift: Om bonde sønner at selge.

Anders Dreselbierge[2] till Wognnserup,[3] landtzdomere vdj Sieland, Claus Mortennsßønn och Jacob Toerßønn, landtztings schriffuere samestedtz, giør alle witterligtt, att aar epter Gudtz byrdt Mdlxxxvij, onsdagenn thenn iiij octobris, paa Sielanndtzfar landtzting wor skicket erlig och welbiurdig mandtt Jacob Vlffeld[4] till Vlfeldtzholm[5] och gaff til kiende, att till y dag sex vger haffde ladet forfølge en hans bonde søn vedt nafnn Torbenn Jennsßønn paa sin fred, epter som hand till herritz thing haffde ladett hans mandhelge[6] thage, for hand er vdrømptt fra sitt fødestedt och iche ville kiennde hanom for sin rette hosbonde. Och sagenn tha for nogenn leylighed, sig ther vdindenn begaff, till y dag bleff opsatt. Begierede forthj hanom nu motte veder faris rett offuer hanom, eptherthj handt mett things vidtne, aff Hornnsheritz thing thenn 29. junij wdgiffuet, kunde beuisße hanom for same sag ther att verre mandhelge løs giortt.

Tha wor her vdj rette møtt for^{ne} Torbenn Jennsßønn och berette, att hand iche kunde benecte, att hand jo wor fød paa thenn staffnd, som Jacob Wlffeldt nu eyer, menn sagde, att ther hand vor enn lidenn barnn, bleff hans fader deltt[7] ther fra och ind paa Sore[8] godtz, och tha motte thett icke stedis[9] hans fader att thage hanom med sig aff samme grund, føer end hand motte kiøbe sig løs fra Niels Lungis[10] fogett, som thenn thidt hagde same godtz i forsuar; och ther paa hagde bekomett hans quitte breff. Mente fordj, att hand iche burde att suare Jacob Wlffeldt till sitt fødestedt. Och y rette lagde ett obett besiglitt breff, liudendis: Jeg, Jens Alfast, fogett paa Sielsøgaard,[11] kiendis och giør witterligtt for alle mett thette mitt obne breff, at ieg haffuer anamett och oppeborit aff erlig mend Oluff Hannsßønn oc Jens Lang vdj Wesby[12] pendinge och fulduertt paa Jens Nielßønns vegne ibidem for hans sønns føde stedt vedt naffnn Torbenn Jensønn, Thj giffuer ieg for^{ne} Torbenn Jensßønn paa min hosbondis vegne, erlig oc welbiurdig mandt Niels Lunge till Nielstrup,[13] quitt och frij for sin føde stedt, att hand maa thienne, byge och bou vdj kiøbsteder eller paa landtzbyer, huor hand sig behielpe kanndt. Till ydermere windisbyrdt thrøcker ieg mitt signett neden paa thette mitt obne breff. Datum Sielßø, thenn 15. octobris aar 1545.

Och epther slig leylighed sette hand vdj alle rette, adt efftertj hans fader haffde kiøfft hanom løs huos Niels Lunges fuldmyndige fogett, som thenn thid rode for[14] same goudtz, och bekomett hans quite breff, før endt Jacob Wlffeldt same goudtz bekomett haffuier, om Jacob Vlffeldt tha mett rette kunde haffuie hanom for fødestedt till att thalle, och om hand iche burde for hans till thalle quitt at verre, eller och hues goudtz och pendinge hans fader for hans frij breff wdgiffuitt hagde, hanom igienn att giffuis.

Tha till suarede for^{ne} Jacob Wlffeldt, att thett quitte breff, som for^{ne} Torbenn Jennsønn vdj rette bere, er wdgiffuitt aff Niels Lungis fogitt, Jens Alfast, som wor enn wfrij mandt, huilckenn godtzett huerckenn eyede eller haffuede vdj forlening. Mente fordj, handt iche kunde bebreffue hanom thenn frijhedt, hand icke sielff hagde, och hans breff ther for iche kunde befrij hannom, att hand jo burde att søge sin føde stedt. Ther till mett haffde iche heller hans hosbonnde, for^{ne} Niels Lunge, Sielsøegaard eller nogett thet tillegendis goudtz till eiendom, menn thett alleneste wor hanom forlent, och hand eller hans fuldmyndige ther for iche kunde mett rette selge eller affhende ther frann godtzitt nogen bondesønn lenger, endt hanom sielffuer samme godtz vndt och forlentt vor effter kongelige domme, som tilfornne vdj saadane sager wdganngen vore. Och vdj rette lagde thuende besiglede konge domme, som vdj saadanne sager tilfornn wdgangen erre. Thend første[15] liudendis: Wij, Frederick,[16] mett Gudtz naade Danmarckis, Vendis och Gottis koning &c., giør alle witterligtt, att aar epter Gudtz byrdt 1532, Sanctij Knudtz kongis dag, paa wor slott Kiøbennhaffnn, neruerendis nogle aff wore elskelige Danmarckis rigis raad, wor skickett for oß y rette oß elskelige her Age Lunge,[17] rider, wor mand och raadt, och till thallitt Peder Nielsønn och Jep Nielsønn i Bylse,[18] for att the vor vddragenn aff hans goudtz, som the paa føde ere, emod hans minde. Ther till suarede for^{ne} Peder Nielsßønn och Jep Nielsønn, at the haffde kiøfftt thenom løs aff samme godtz, the paa føde wore, aff Jeß Nielsønn y Røygaardt,[19] som nogenn thid siden hagde same godtz vdi verre och forsuar. Ther till suarede for^{ne} Offue Lunge, adt biscop Niels Clausßønn[20] till Aarus nogenn thid sidenn haffde thett same godtz y panntt, och hand haffde forlentt for^{ne} Jeß Nielsønn ther mett. Oc hand saa solde for^{ne} Peder Nielsønn och Jep Nielssenn aff godtzitt, och mente, att handt ther icke haffde magtt till, eptherthj thett vor panntt. Tha epther tilthalle, gensuar och sagens leylighedt bleff ther saa paa saugtt for rette, adt for^{ne} Jeß Nielsßønn iche haffde magtt att selge the w[o]rnede sønner aff thett godtz, hand icke haffde eiendom paa, lenger end som thett wor pant och hans forlening, och ther for for^{ne}

Peder Nielsenn och Jep Nielsønn att werre, bygge och boe, huor her Offue Lunge vider thenom haffue vell, effter landsens seduanne.

Thendt anden[21] liudendis: Wij, Christiann, mett Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis koningh, giør alle witterligtt mett thette wortt obne breff, att aar epther Gudtz byrdt 1547, Sanctij Andri aplij: dag,[22] wdj wor egenn neruerelse paa waart slott Kiøbenhaffnn, neruerendis oß elskelige Johan Friis,[23] wor cantzeler, Erich Banner,[24] Danmarckis rigis marsk, Axell Brade,[25] her Claus Bilde,[26] her Otthe Krumpenn,[27] rider, Peder Ebesenn,[28] Jørgenn Lycke[29] oc Tage Tott,[30] wor thro mend och raadtt, wor skickett for oß paa wort rettherting oß elskelige Niels Andersßønn[31] till Lungbye gaardt,[32] wor mand och thienner, och haffde vdj rette steffnedt Peder Jennßønn i Taasterup[33] och till thallede hanom, for hand er wdfarenn aff hans goudtz emod hans ja oc minde. Och berette, att hand haffde deltt hanom baade till herritzting och landtzting jndtill saa lenge, adt oß elskelige Basij Christoffersønn,[34] landtzdommer, haffuer satt same sag indfor oß. Och ey for^{ne} Peder Jennsßønn wilde forminde sig mett hanom vdj nogenn maade. Ther till suarede for^{ne} Peder Jennsßønn och vdj rette lagde oß elskelige Christoffer Huidfeldtz[35] breff, liudendis att hand haffuer laditt for^{ne} Peder Jennsßønn ledige och løß, quitt och frij, for hanom oc hans arffuinge och for alle effterkomer, som ther paa kunde thalle epter thenne dag. Och mente for^{ne} Peder Jensønn ther for, att hand inthett wor plictig till att suare for^{ne} Niels Andersßønn y thenn sagh. Ther till suare[de][36] for^{ne} Niels Andersßønn, at same Peder Jennsønn wor fød paa Hans Rudtz,[37] hans høstruis[38] faders godtz, føer endt hand pantt sette Otthe Claussenn,[39] for^{ne} Christoffer Huidfeldtz fader, same goudtz, och sette ther for vdj rette, om hanom iche burde till staffnns igienn och haffue thett vdj hans minde. Tha effter tillthalle, gensuar ocg sagens leylighedt sagde wij ther saa paa for rette, adt effterthj for^{ne} Peder Jennsßønn waar født paa for^{ne} Niels Andersenn[s] hustruis faders goudtz, før endt for^{ne} Christoffer Huidtfeldtz fader fick thett y pantt, tha bøer for^{ne} Peder Jennsenn att følge staffnind eller haffue ther vdj minde, och for^{ne} Christoffer Huidtfeldt igien att giffue for^{ne} Peder Jennsßønn, hues hand kand skellige beuisße, at handt for thenn sag hanom giffuitt haffuer, som same kongelige domme jndeholder och wduiser.

Och sette for^{ne} Jacob Vlffeld vdj alle rette, om for^{ne} Torbenn Jennsenn icke och vdj lige maade burde att jndkome till staffns igienn oc verre, huor hand hanom haffue vell, eller verre ther for vdj hans minde.

Mett flere ordt thenom ther om emellom waare.

Tha epther tillthalle, gennsuar och thenn sags leylighedt bleff ther paa affsaugtt for rette, adt effterthj for^{ne} Torbenn Jensßønn sielff bekiender, att hand er barnn fød paa thett godtz, som liger till Sielsø gaardt, och Jacob Vlffeldt haffuer eiendom paa, och the kongelige dome, som Jacop Vlffeldt vdj rette leger, formelder, att ingenn haffuer magtt att selge the w[o]rnede sønner aff thett goudtz, som hand ey haffuer eienndom paa, lenger enndt hand sielffuer haffuer thett vdj pantt eller forlening, tha kand wy iche kiende thett Niels Lungis fogett, Jens Alfastis, quitte breff saa nocksom att verre, adt Torbenn Jennssenn ther mett kand befris fra sitt fødestedtt, saa at hand jo bøer effter for^{ne} kongelige domme och landtzens gamble wiß och brug och vedtagenn seduane att følge staffnenn, hand er paa fødtt, eller haffue thett y Jacob Vlffeldtz minde, som haffuer eiendom paa godtzitt, jndtill saa lenge thett kandt beuisßis, att Niels Lunge eller hans fogett haffuer hafft kongelige tilladelsße kronens w[o]rnede sønner att motte affhende. Menn om hues pendinge, for^{ne} Torbenn Jensens fader haffuer wdgiffuett till Niels Lungis fogett, Jens Alfast, for hans søns quite breff, ther gaa om for sin tilbørlige dommere saa møget loug oc rett er, naar Jens Alfastis arffuinge lougligenn ther for tiltallis &c.

Till windisbyrdt vnder wore signetther.

Actum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdomme 10. juli 1532 (I nr. 68) og 30. november 1547 (I nr. 135), der formentlig er kilde til bestemmelsen i DL 3–14–10. – (2) Se 498.3. – (3) Se 499.3. – (4) Jakob Ulfeldt (d. 1593) til Selsø og Kogsbølle (nuv. Holckenhavn), 1566–67 og 1570–79 rigsråd. Om hans diplomatiske mission til Rusland se rigsrådets dom 14. juli 1579 (III nr. 463). – (5) Hovedgården Ulfeldtsholm (før 1584 kaldet Kogsbølle, sen. (fra 1629) Ellensborg, 1668 Nygård og fra 1672 Holckenhavn) i Vindinge s. og h. – (6) Mandhelgsfortabelse bet. ærestab og bevirkede processuel inhabilitet, jf. EsjL II.51 in fine. Ved herredstingsdom kunne mandhelg kun fortabes inden for herredets område, jf. EsjL II.52, men ved landstinget kunne idømmes en videregående inhabilitet og en indskrænkning i retsbeskyttelsen, se EsjL II.52 og JL III.28. Jf. Matzen, Offentlig Ret II.138ff. – (7) dømt. – (8) Sorø. – (9) tillades (Kalk. IV.193a bet.7). – (10) Rigsråd Niels Vincentsen Lunge (Dyre) (d. 1552) til Asserstrup. Han antog sin moders slægtsnavn (Lunge), men beholdt Dyreslægtens våben. Han havde 1525–52 Selsø i forlening. – (11) Hovedgården Selsø i Selsø s., Horns h. Gården tilhørte Roskilde bispestol, men kom ved reformationen under kronen og var derefter indtil 1556 et pantelen. 1556 blev godset tilskødet Anders von Barby, og 1559 erhvervede rigsråd Corfitz Ulfeldt (d. 1563) til Kogsbølle og hans broder, ovenn. Jakob Ulfeldt ejendommen. Sidstnævnte udkøbte sin medarving og opførte den nuv. hovedbygning. – (12) Den nu forsvundne landsby Vestby i Selsø s., Horns h. (kaldes 1685: den liden Vesby). – (13) Hovedgården Nielstrup i Ollerup s., Sunds h. – (14) bestyrede (Kalk. III.645a bet.8). – (15) Se I nr. 68. – (16) Herefter udstreget *thenn andenn.* – (17) Rigsråd Ove Vincentsen Lunge (d. 1540) til Tirsbæk m.v. – (18) Vist fejlskrift for Hvalsø (Kirke Hvalsø s., Voldborg h.). – (19) Hovedgården Ryegård i Rye s., Voldborg

h. – (20) Biskop Niels Clausen Skade (d. 1531). – (21) Se I nr. 135. – (22) Andreae apostoli dag: 30. november. – (2) Magister, rigsråd Johan Friis (d. 1570) til Hesselager, kongens kansler. – (24) Rigsråd, rigsmarsk Erik Eriksen Banner (d. 1554). – (25) Han er ikke nævnt i HDDomb., se I nr. 135. Afskriveren har vel tænkt på rigsråd Axel Brahe (d. 1551) til Krageholm, Hammar, Vittskövle m. v. – (26) Nævnes ikke i HDDomb. som meddommer. Der foreligger formentlig fejllæsning af *Eske Bille* (d. 1552, rigens hofmester), der nævnes i HDDomb., se I nr. 135. – (27) Rigsråd Otte Krumpen (d. 1569) 1554–67 rigsmarsk. – (28) Rigsråd Peder Ebbesen Galt (d. 1548) til Rudbjerggård og Tyrrestrup. – (29) Se 496.8. – (30) Rigsråd Tage Ottesen Thott (d. 1562) til Näs, Eriksholm og Sireköping. – (31) Niels Andersen Dresselberg (d. 1594). – (32) Den nu nedlagte hovedgård Lyngbygård i Lille Lyngby s., Strø h. – (33) Tåstrup i Lille Lyngby s., Strø h. – (34) Landsdommer i Sjælland Basse Christoffersen Basse (d. omkr. 1560) til Sørup. – (35) Rigsråd Christoffer Huitfeldt (d. 1559) til Berritsgård. – (36) Forlægget har *suare*. – (37) Hans Rud til Vognserup. – (38) Johanne Hansdatter Rud (d. 1564). – (39) Otte Clausen (d. mellem 1517 og 1529) til Skibelund og Lørup.

581 Skåne landsting 17. oktober 1587

I en trætte om, hvem der var arveberettiget efter en afdød, var der, efter at sagen havde været påkendt af Vordingborg byting, af parterne optaget tingsvidner, der var indbyrdes modstridende. Det pålagdes parterne inden jul at indstævne vidnerne for deres rette dommere.[1]

Hs.: Lund UB De la Gardieska Saml. Christen Barnekows Copiebok VI.1 nr. 13.
Overskrift: Enn domb emellum Peder Werckmester, borger aff Thynnder, och Hanns Holst y Gißløffgaardt om en arff, hand haffuer annammit.

Wy effterschreffuenne Corffuidttz Weffertt[2] till Neeß,[3] konng: mayttz: befallings manndt ouffuer Malmøehuss lheenn och lanndtzdommer wdj Skaanne, kienndis och giører witterligt for alle, at aar epter Gudtz biurdt 1587, thenndt 17. dagh octobris, wdj Lund paa Skaanninge landtztingh war skicket for oß och goude mend flere erlige och fornumstige mannd Peder Werckmester,[4] borger aff Tynnder,[5] och haffde vdj fire sambfelde lanndtztingh eskit aff erlige och fornumstige manndt Hannß Holst y Gißløffgaardt[6] alt det goudtz, som hand haffuer tiltagidt sigh och annammidt epter Peder Holst, som døde vdj Skaumølle[7] wdj Siellanndt, at hannd dett schall igienn jnndførenn vdj boenn effter lougen; och fremblagde enn domb, som borgemester och raadt och byefougidt wdj Wordingborrigh paa raadhußidt affsagdt haffue anno 1587, manndagenn denn 27. februarj, formellendis vdj sinn menninge och besluttninge, at emedenn och ald denn stundt for^ne^ Peder Werckmesters breffue och segell staar

wed dierris fulde macht, thaa wide wy icke anndet der paa at sige for rette, ennd Anne Petters bør at jnndføre epter lougenn igienn jnndenn sex wger, huis hun haffuer annammidt, och effterdj Hanns Holst haffuer till tagidt sig arffuenn och icke haffuer beuist sigh neste arffuinge at werre epter Peder Holst, och sidenn for^ne^ Peder Werckmester at forføllge och tilltalle Hanns Holst for, huad hannd annammidt och vppeborridt haffuer, epterdj at Hanns Holst sielff persoennligh haffuer stanndit her for domb och rett och mundeligen sagdt, at hannd wille gaa emellom[8] Anne Petters och Peder Werckmester for alt det, som hannd haffuer vppeborridt epter forschreffne Peder Holst, epter som samme domb widere formelder.

Och der hoes fremblagde enn forføllningh her aff Skydtzherridtztingh[9] wdgiffuenn aar 1587, thiißdagenn den 8. augustj, formellendis for^ne^ Peder Werckmester aff Thynnder thaa v[di] fire samfelde thinngh at haffue deellt och till tallidt Hanns Holst, ride fougidt till Malmøehues, for nogidt goudtz, som hannd haffuer tiltagidt sig och annammidt epter Peder Holstis døedt vdj Skouffmøllenn vdj Siellanndt, huilckit goudtz hanndt igien aff for^ne^ Hanns Holst wdesker, at hannd det fra sigh wdlegger epter denn dombs liudelße, som dennom der om emellum ehr dømpt paa Wordingborrig raadhueß, eptersom samme herridtztinngs eskenningh widere formelder.

Och derhoes fremblagde enn soegnne windnne aff Hierpstedt[10] sognne[11] steffne[12] wdgiffuenn, som her Marquardt Nielßenn,[13] sognne prest ibidem, Peder Lauridtzsønn, Eskill Johannßønn, Jep Annderßenn, Hanns Nielßenn och Søffren Smedt wdgiffuit haffue anno 1586, thenndt neste sønndagh effter Marie visitationis,[14] formellendis Hanns Wlff, som boer y Huermmemoße,[15] haffuer tilspurdt mennige soegnne folck, som tilstede worre, om de wiste, huem der war hanns høstruis, Margrettis, fader och moder, och om de kiende dennom, at de for Gudtz schiuldt wille sige dierris sanndhedt; huor till mennige soegnne mend haffuer suarridt, besynnderlige dj elste, at dett war dennom witterligt vdj sanndhedt, det Christenn Guldsmidt, som ligger nu begraffuit paa Hierpstedt kircke gaardt, wor Hanns Wlffs høstruis rette fader, som hannd sielff bekiende baade for Gud och for werden. Och war Jnngeborrigh Odtz datter, som war føedt vdj Thynnder, hinndis rette moder baade for Gud och for werdenn. Och haffuer for^ne^ Margrette Christens daatter, Hanns Vlffs høstrue, werridt her aff och till vdj Hierpstedt sogenn, sidenn hun war en lidenn pige. Fordi kannd wy winde vdj sanndhedt, at hun ehr Christenn Guldsmidtz daatter, effter som samme soegnne winde widere formelder.

Och der hoes fremblagde et thinngsuinde aff Høffuer[16] herridtztingh wd-

giffuen anno 1586, thiißdagenn nest epter visitationis Marie, formellendis Peder Harcksenn aff Thønnder ther inden for^ne herridtz tingh at haffue ladt leße for^ne soegnne winde, och thaa menige thingmendt, besynnderlige the elste, som samme dagh tinng søchte, att haffue wundit, at de gørlige[17] kiende for^ne Christenn Guldsmidt, och haffde enn daatter hoes sigh, som hannd bode vdj Hierpstedt, och kallede hinndis naffn Margrete, och som hannd sielff sagde och bekiennde for mennige dannemendt, att sallige Jnngeborigh Odtz daatter, som war født vdj Tønnder, war hinndis moder, och saa lennge, som for^ne Christenn Guldsmidt wor her hoes dennom vdj herridt och i Hierpstedt sogenn, daa hanndelit och skickit baade hannd och sinn for^ne daatter Margrette thennom i dierris leffnnit tilbørlige, christelige, thollige och well, saa at alle och huer serdellis tackede dennom godt, baade vdj dierris ordt, giernninger och omgiengelße, saa at jnngenn kannd eller maa sige thennom anndit paa med nogenn skellige aarsager i nogenn maade, efftersom samme tinngswinde wiider formelder.

Och derhoes fremblagde et anndit breff, som borgemester och raadt vdj Thynnder wdgiffuit haffuer aar 1586, thenn 20. dag julij, formellendis Hanns Wlff thaa at haffue for dennom med lougfaste[18] dannemendt och erlige quinder beuist, at hanns høstrue, Margrete, war sallige Peder Holstis lifflige[19] och halff echte søster, som samme breff der widere om formelder.

Och epter saadann for^ne dom, herridtztinngs eskenning och windisbyrdt, som hannd loed leße, meennte hannd sig nocksom med at haffue beuist, at Margrete Hanns Wls ehr Petter Holstis echte halff syster, och war begierrindis, sinn eskenningh at mue fange beschreffuitt her aff lanndtztinget.

Da mødte for^ne Hanns Holst, berette och gaff tilkiende, at sallige Peder Holst altid wdj sin welmacht saa well som hannd paa sit yderste i ßit testamente haffuer kiendt och holdt hannom for sin rette arffuinger. Och fremlagdt et testamente breff, som Peder Holst skall haffue giørdt och wdgiffuit thenndt 23. februar, som formelder eblanndt andit: Bekiender ieg jngenn aff mine brødre eller søster at were leffuendis, wthenn Hanns Holst, ridefougidt offuer Mallmøe slott, at werre min neste arffuinger effter min dødt, med mere samme testamente jnndeholder. Och epterdj at burgemester, raadt och byefougidt [wdj][20] Wordingborrigh y dierris domb icke haffue willit aannßeedt for^ne thestamendt, wthenn tildømpt hannom igienn at schulle jnndføre vdj boenn, huis hannd aff samme arff annammidt haffuer, haffuer hannd werridt foraarsagit at forhørre och fordre om vinndisbiurdt wdj sagenn.

Och først fremblagde idt soegenne winnde aff Abilkirckegaarde[21] vdgiffuit

anno 87, denn 13. dag augustj, som her Hanns Nißenn,[22] soegnneprest y Abilde sogenn, Poffuell Perßenn och Annders Thueßenn, kircke werger ibidem, beßeillit haffue, formellendis at Laueridtz Hannßenn, Hanns Holstis thienner i Skaanne, haffuer tilspurdt mennige soegne mendt och quinnder, wnnge och gammelle, som denn dagh tilstedt wore, huad Hanns Vlffs høstruis naffnn war, som hannd nu leffuit met wdj echteschaff, huortill mennige soegnnemendtt, baade gammell och wnnge, suarede, som tilstede worre, at naffnnit war dennom wellkiendt. Thj saa lenge, hun haffde werrit hoes dennom, aff och till daa loed hun sig kalde Marinne, och nu ther epter, at hund haffuer werridt saa godt som altid x eller 12 aar hoeß oß, daa haffuer hun ladet sig neffnne medt det samme naffnn, och aldrick hun haffde nogenn sinde, enntenn lønnlig eller obenbare, sagdt eller bestannden for nogenn sig at haffue anndre naffnn en Marinne. Och det samme niuder och haffuer hun jnndnu, aldrig wy anndit wiste, wed eller hørdt haffuer.

Jtem et tingsuinde aff Høyes[23] herridtz ting vdgiffuen anno 1587, thiißdagenn der nest epter S: Laurentj dagh,[24] formellendis Lauridtz Laßenn i Sersløff,[25] fougidt paa Koxbyll,[26] at haffue eskidt och begierridt et tinngsuinde aff viij lougfaste dannemendt, eptersom Eskilld Johannßenn och Annders Jegeßenn y Kelbye[27] ther innden thinge wonnde, att denn thiidt sallige Christenn Guldsmidt kom till Hierpstedt at boe, daa haffde hannd en liden pige med sigh, som hede Margrete. Om samme pige war sin echte daatter eller icke, det wiste dj icke, och samme pige bleff der for lockit[28] och belegenn och døde i barsellsenngh, och haffde for^{ne} Christenn Guldsmidt jnngen andenn daatter, som hede Margrete, wdenn denne som døde y barßelsengh. Och ennd ydermiere wundet for^{ne} Peder Annderßenn paa Marck,[29] at thenndt quinde, som Hanns Wlff y Huimmoße[30] nu haffuer, kom en thiidt jnnd till hanns høstrue och willde kiøbe sigh enn kannde melck. Thaa obbenbare bekiende hun, at hun aldrige war Christenn Guldsmidtz daatter. Och beuißde medt Matthies Nielßenn och Mickill Mattißenn y Sersløff, at Hanns Vlff war loulligenn kallidt till dette for^{ne} windisbyrdt, och baade for^{ne} Hanns Wlff och hanns høstru wor till weddermaals tingh samme sagh.

Jtemm en soegnne winde aff Hierpsted sognne steffne wdgiffuit a^{o} 1587, thennd 27. augustj, som war sønndagen nest epter S: Bartolomei dagh,[31] som her Tyge Hannßenn,[32] soegnne prest till Hierpstedt sogen, Eskilldt Johannßenn och Peder Annderßen y Hierpstedt, kirck werge ibidem, beßeillit haffuer, formellendis erlige dannemandt Hanns Holst sinn thienner aff Skaanne liudeligen loed leße enn copie eller vdskrifft aff enn soegnne winde, som war wd-

giffuit paa Hierpstedt kircke gulff wnnder datum 1586 med alle ordt, punchter och artickler, som samme breff widre formelder. Da befanndtz der eblanndt anndre nogle artickler, som wy icke kiende eller haffue hørdt tilforne, och wy jcke heller wiste aff at sige, fordj at wy aldrigh tilfornn hørtt samme soegnne winde [att][33] leße for oß, enntenn till kircke eller till tinnge eller nogenn andenn worris steffne eller forsamblinge, ey heller erre wy nogenn stedtz kallidt eller steffnndt till at høre thenndt førenn nu paa denne stundt, at wy kunde suare der noget till, som ehr om Christen Guldsmidtz høstrue eller sinn daatters Margrettis hinndis moder, Jnngeborrigh Odtz daatter. Thj her leffuer jnngenn folck vdj soegnnen, ennten quinde eller mand, som haffuer kiendt hinde eller haffuer wist aff hinde at sige, eller om hun war Christen Guldsmidtzs høstrue, ennten echte eller wdechte heller och ey. Med anndre flere ordt och artickelle vdj samme soegnne winnde, som findis epter copiens liudelße løgennachtige.

Jtem et thingsuinde aff Høyers herridtzting wdgiffuen anno 1587, thiißdagen nest epter Bartolomei apost: dagh,[34] formellendis Lauridtz Hannßenn aff Skaane paa Hanns Holstis weignne there jnnden tinge for menninge thinngmendt, som samme dagh thing søghte, at haffue ladet leße for^{ne} sognne winde, och bleff Søffren Smedt loullige steffnndt thill dette tinngswinde aff Niiß Laßenn och Niß Hanßenn y Hierpstedt, effter som for^{ne} sognne winder och tinngs winder, for^{ne} Hanns Holst formeennte sigh nocksom medt at kunde beuiße, at denn Hanns Vlffs høstrue, som Peder Werckmester paa taller och paa hindis weignne will eske arff aff hannom igienn, som hannd tilfornne annammidt haffuer, icke schall werre sallige Peder Holstis halffsøster, wthenn enn andenn, som haffuer giffuit sig hindis naffnn, och at hannd jcke haffuer faaidt warßell och icke er steffnndt eller kaldit for nogenn de winndißbiurdt, som Hanns Vlff, Peder Werckmester och anndre y samme sagh emoed hannom forhuerffuit och tagidt haffuer, och derforre icke vdj tide kunde forhuerffue och omfordre[35] om for^{ne} windißbiurdt, saa hannd kunde haffue dennom at føre y rette for burgemester, raadt och byefougidt i Wordingborrigh, førenn dommen gick, och gaff tilkiende, at hannd nu med det første, enn ganng jnnden juell, wille for sinne tilbørlige dommere jnndsteffnne de windisbyrdt, som for^{ne} Peder Werckmester, Hanns Vlff och anndre emoed hannom forhuerffuit haffuer, och hannd icke ehr der emoed loulligenn steffnnidt och kallidt, och sidenn for sine tilbørlige dommere igienn jnndsteffne for^{ne} burgemesters, raadtz och byefougidtz domb, at de motte bliffue tilholdit saamme dierris domb jgienn at annamme, och saa epter sallige Peder Holstis

testamente och hanns windisbyrdt, som hannd nu forhuerffuit haffuer, sidenn de affsagde dierris domb, motte dømme enn andenn domb, som de wille forsuare.

Huor emoed berette for^{ne} Peder Werkmester, at for^{ne} Hanns Holst aldrige anndett kunde beuiße, ennd for^{ne} Hanns Wlffs høstrue Margrette, paa huis weignne hannd tiltallde, ehr jo Peder Holstis echte halff søster, saa hinnder medt rette bør den arff at følge; och beretter der hoes, at hannd nøidachtige[36] och nocksommelige will beuiße, at de windißbyrdt, som for^{ne} Hanns Holst haffuer ladet forhuerffue, schulle findis wduelligh, wdlougfaste och vsandru at werre och at werre kiøfft till huis, de wundet haffue.

Thaa epter tilltalle, giensuar och sagenns leyllighedt, och epterdj at for^{ne} Peder Werckmester saa well som Hanns Holst haffuer førdt och fremborenn windißbyrdt vdj sagenn, sidenn domb ehr ganngenn, och winndisbyrdenn findis tuert emoed huer anndenn, och skielde huer anndenn for løgennachtigh at werre, och begge parternne formeenner dennom enn huer paa sin side at wille beuiße sinne windisbyrdt goude och nøedachtige[37] at werre, som dog ehr tagenn och forhuerffuede wdenn landtz och wdenn rigidt,[38] thaa findis wy for^{ne} Hanns Holst och Peder Werckmester, enn huer medt sine windißbyrdt, at steffne och kalle huer anndere jnnd for dierris tilbørlige dommere enn ganngh jnnden juell førstkommendis och der forre domb och beschedenn[39] paa, huis windisbyrdt, som duellig och nøedachtig ehrre, och dersom Hanns Holstis windisbyrdt kunde bliffue wed[40] macht fundenn, hannd thaa epter dennom forhuerffue enn andenn domb, och huis hannd icke det kanndt giørre, thaa Peder Werckmester her igien att thage sinn eskenning, som hannd den slap, och [gaa][41] der om, huis rett kannd findis.

At saa jnnden lanndtzting ehr gaaenn och farenn, som forschreffuit staar [haffuer iegh thrøckt mitt signett her nedenn forre.

Datum anno, die et loco vt supra.][42]

(1) Jf. Skåne landstingsvidne 17. september 1588 (ndf. nr. 593), hvoraf det fremgår at Hans Holst ikke er anset for rette arving. – (2) Se 497.37. – (3) Se 497.38. – (4) Peter Werckmeister fra Tønder blev immatrikuleret i Rostock 1560, jf. Th. O. Achelis, Matrikel der schleswigschen Studenten 1517–1864 I (1966).15, og nævnes mellem 1560 og 1590 som advokat i Tønder, jf. Ludwig Andresen, Geschichte der Stadt Tondern (1939).248, 252, 279. Om hans slægt se Ludwig Andresen, Bürger und Einwohnerbuch der Stadt Tondern bis 1869 (1937).174ff. Se om ham i øvrigt rettertingsdom 17. marts 1591 (GdD IV.245ff.). Tilnavnet *Werckmeister* bet. opr. forfærdiger af armbrøster, rustmester (Kalk. IV.916a), i mnt. gildeforstander, kirkeforstander (MndWb V.685a), jf. DgP II.1184. – (5) Tønder. – (6) Vel Gislövgården i landsbyen Gislöv, Skytts härad, Malmøhus län. I

præsteindberetning 1624 nævnes om *Gistøft:* I Byen er en Gaard, som Adels Perszonn paa boit. – (7) Peder Holst fik 4. september 1584 (Kanc. Br.) livsbrev på Skovmosegård, som han allerede da beboede, og ved kongebrev 21. september 1585 (Kanc. Br.) tillagdes der ham årlig 2 pund havre af „Egebore" s. (ɔ: Vester Egesborg s., Hammer h.). – (7) Landsbyen Skovmølle i Vester Egesborg s., Hammer h. – (8) *gaa emellom*: mægle (OdS VI.530 bet.25.1). – (9) Skytts herredsting. – (10) Landsbyen Hjerpsted s., Højer h. – (11) Herefter udstreget *windner*. – (12) Et sognestævne var sognemændenes forsamling, spec. ved kirken, hvor bekendtgørelser fra øvrigheden meddeltes, og hvor vidnesbyrd kunne tages. – (13) Markus Nielsen Riber, jf. Otto Fr. Arends, Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864 II(1932).197, III(1932).23. – (14) Mariæ visitatio: 2. juli. – (15) Vist Vennemose i Abild s., nabosogn til Hjerpsted s. Navnet skrives 1548 Huemos, jf. Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden udg. af F. Falkenstjerne og Anna Hude (1895–99).390. – (16) Højer; kaldes 1743 første gang flække. – (17) nøje (Kalk. II.122a, jf. 124b). – (18) proceshabile, som kan aflægge retsgyldigt vidnesbyrd (Kalk. II.725b). – (19) vel: kære (OdS XII.789 bet.1). – (20) Mgl. i forlægget. – (21) Abild s., Tønder h. – (22) Hans Nissen (d. 1601), 1586–1601 sognepræst for Abild menighed, jf. Otto Fr. Arends, Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864 II.115, III.32; Aage Dahl, Tønder amt I.49 (i RA håndskriftsamling XIV N. 8 nr. 76). – (23) Højer. – (24) Laurentii dag: 10. august. – (25) Landsbyen Nørre Sejerslev (1543: Seyersleff) i Emmerlev s., Højer h. – (26) Adelsgården Kogsbøl i Emmerlev s., Højer h. – (27) Landsbyen Koldby i Hjerpsted s., Højer h. – (28) forføre (til utugt) (Kalk. II.833b). – (29) Måske gården Mark i Horsbøl s., Viding h., nu syd for grænsen, jf. Trap, Slesvig (1864).177, eller muligt Markhuse i Rodenæs s. ligeledes i Viding h., if. Trap op. cit. 175. Hvis den nævnte *Peder Annderßenn* paa Marck er identisk med den ndf. nævnte *Peder Annderßen y Hierpstedt* må det være en lokalitet i Hjerpsted s., Højer h., måske den nu forsvundne Terkelsmark. – (30) Se ovf. note 15. – (31) Bartholomæus' dag: 24. august. – (32) Tycho Hansen, sognepræst for Hjerpsted menighed efter den ovf. i note 13 nævnte Markus Nielsen Riber, se Otte Fr. Arends, Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864 I.320, III.23. – (33) Forlægget har ved fejlskrift *aff*. – (34) Se ovf. note 31. – (35) fordre (Kalk. III.297a). – (36) *nøedachtig* bet. nødvendig; muligt her og i det flg. skrivefejl for *nøigachtige*. – (37) Se foreg. note. – (38) Hjerpsted, Højer m. v. hørte ikke til (konge)riget, men til hertugdømmet Slesvig. – (39) Vidnesbyrd (Kalk. I.*31b, V.85a). – (40) Ordet indføjet over linjen. – (41) Forlægget har *kanndt*, formentlig påvirket af det foran- og efterstående *kannd(t)*. – (42) Mgl. i forlægget.

582 Viborg landsting 4. november 1587

Landstinget stadfæster en herredstingsdom, hvorved en kvinde for meddelagtighed i et drab dømtes fra livet. At herredsfogden tidligere havde idømt den pågældende 40 marks bøder, der allerede var erlagt, var ikke til hinder herfor, da den tidligere dom af landstinget var hjemvist til herredstinget.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 227 (findes yderligere i 28 hss.).

Litt.: Ole Fenger, Fejde og Mandebod.523 note 645.

Overskrift: Enn domb, att hoffuittgielden y en sagh bør først att vdleggis førindt faldzmollitt.

Malthi Jennßenn[1] till Hollumgaardt,[2] Hanns Lindenoe[3] till Øsleff,[4] landzdommere y Nøriuttlandt, Prebeenn Gyldennstierne[5] till Vosborig,[6] Henning Reuenttloff[7] till Sißendorph[8] och Gunde Schriffuer,[9] landztingshører, giøre wittherligt, att aar epther Guds byrdt Mdlxxxvij, leffuerdagenn som er thenn 4. dag nouembris, paa Viburg lanndzting war skichitt erlig och velbyrdigh mandt Jacop Siøfeldt[10] till Vißborig,[11] lensmand till Mariagers closter, hans viße buodt, erligh och fornumstig mandt Michill Schriffuer y Mariager, paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Jenns Lauritzenn y Knestedt,[12] herritzfougit y Giellofffherritt,[13] paa then andenn side for enn domb, handt nogenn tiid sidenn forledin [dømbt][14] och wdgiffuitt haffuer och haffuer dømpt Elße Jbsdatter fraa hindis halß for aaradt,[15] hinder war offuersoritt, for hun skulle haffue medt ueritt, thenn tiid Jenns Michilßenn y Tødzleff[16] bleff drebt och jhielslagit, mienendis for^{ne} herritzfougitt vrett att haffue dømpt oc burde ther for at stande till rette, och att samme domb borde macteløs att bliffue, eptherthj handt skall tilforne haffue dømpt for^{ne} Elße Jbsdatter och hindis lauguerie for samme aaradt att bøde xl marck till kongenn och xl marck til bundenn, huilckitt faldzmoll[17] ther skall vere wdlagt och opboren aff kongenn och bundenn epther samme dom, och for^{ne} herritzfougit emodt samme domb skall haffue dømpt hinder fraa sin halsß.

Thisligeste hagde for^{ne} herritzfougit Jens Lauritßenn hiidt steffnitt, for handt wdj samme hans domb haffuer jndført om thenn faldzmoll, som paa for^{ne} Elße Jbsdatters vegne er vdlagt, huem thenn skall beholde, och ther om att skulle gaa, huiß loug och rett kandt findes, naar ther om bliffuer louglig steffnitt och kallitt, huilckitt for^{ne} Michill Schriffuer mintte hannom wdj lige made att haffue giortt wrett ther wdj, eptherthj thenn sagh jcke for hanom war jndsteffnitt samme dagh om for^{ne} faldt, huem thenn borde att haffue.

Thisligeste hagde hiidt kallitt Vittus Broenn, som samme dom forhuerffuitt haffuer.

Saa møtte erlig oc velbyrdig mandt Chrestenn Munck[18] till Gießinggaardtt[19] och berette, huorledis Elße Jbsdatter medt hindis broder oc søster haffuer for^{ne} Jenns Michilßenn medt raadinde raadt wden skyldt och brøde mange slagh paaslagitt och saarmoll[20] medt adtskiellige vabenn giort oc hanom vskyldeligen[21] aff dage tagitt. Och mintte for^{ne} Elße Jbsdatter for samme dødz gierningh icki medt samme xl marcks bødder kunde vere befriett, men att hoffuithsumenn[22] burde først att vdrettis, som handt mintte att uere for^{ne} Elße Jbsdatters halsß. Och framlagde samme dom af Gierloff heritzting thette aar, mandagen Sctj: Dionisi dag[23] paafaldt, som war thenn 9. octobris vtgangitt,

som saa besluttis, att eptherthj the gode mendt lanndzdommere aff thenn aarsag, att hoffuittsagenn icki tilforne for hanom haffuer veritt jndsteffnntt, haffuer hiemfunditt samme sagh till herritzting igienn, och nar ther for hanom lougligen bleff jndsteffnitt, att handt tha thenom ther om emellom skulle dømme och adtschielle, som thet sig bør, och thenn heritztingsdom, som handt tilforne wdj samme sag dømpt hagde, icki att forhindre hanom, huis handt kunde kiende lougligt och retth att uere. Tha eptherthj att handt icki kunde forstaae, att thett skulle kunde were christeligtt eller retth, att nogenn, som medt er att dræbe eller jhielslaa nogenn, tha drab skeer, att thenn skulle befries och komme till sin fredt igienn modt xl marcks bødder, och jngenn viider straff att staa for slig vhørßom gierningh, saa och eptherthj att handt icke noginstedz vdj lougen eller receßenn kunde finde, att slig folck, som medt raadinde raadt hoes och medt er, nar drab scher, och giør haandgierninng[24] paa thenn døde, att the tha medt xl marcks bødder kunde befries och komme till thieris fredt, menn receßenn[25] och haandfestningenn[26] fast miere formeller, att nar nogenn farer medt raadinde raadt till andenn mandz husß eller gaardt, och skeer drab, tha er handt fredtløs och alle the, som war wdj ferdt och følge medt hanom; sameledes eptherthj wdj koning Erichs, koning Christophers søns, haandtfestninngh[27] vdtrøckeligenn formellis, att worder noginn mandt tagen vedt att handt war medt y sadann gierningh, tha skall handt werie sig medt herritzneffnn, endt faller handt aff lougenn,[28] tha haffuer handt dags och natz rom at rømme, menn huar som handt vorder sidenn grebenn, tha gange thett aa hanns halsß. Och eptherthj aff lougenn[29] er nochsomelig att forstaa, fredt saa vell att skall holdis paa alfar weye och vdj marckenn som vdj huße och gaarde, effterdj lougenn[30] formelder om stiemandt, som røffuer andenn paa alfar weye, och bliffuer handt tagenn wedt the gierninger, tha haffuer forbrøtt sinn halss och sin hoffuitlodt till kongenn. Endt falder handt adt lougenn, gieldte epther skadenn aff sitt egitt gotz oc xl marck bunden, och handt sielff were vdj kongins voldt, fordj att fredt skall huer mandt størcke, vdj huilcketth lougenn icki will tillade thenn, som allenist ickonn røffuer, att maa for then gierning befries och komme till sinn fredt medt xl marcks bødder, huar aff er att forstaa møgitt mindre thenn, som medt er att dræbe och tage aff dage och giøre haandtgierningh paa then døde medt sligh bødder att kandt befries och komme till sin fredt &c. Sambledis eptherthj lougenn ett anditt stedz formeller,[31] att mørdere, tyffue, ransmendt skulle aldrig fredt haffue, tha epther slig leglighett och eptherthj Elße Jbsdatter er viidt sliig gierningh och er falden aff lougenn, tha neffninge haffuer verit

opkreffuitt och er vittherligt hinder att haffue hagt møgitt lenger tiidt endt dags och natz rum att rømme, och hun ther offuer sidenn denn tiidt er paagrebenn och indenn tingie ther tilstede ført, tha wiste fougdenn icki retther ther om att kunde dømme eller affsige for rette, enndt haandfestninngen om aaradz gierningh ther vdinden att følge och ther fore icki ther emodt kunde kiende for^{ne} Elße Jbsdatter att kunde befries medt for^{ne} xl marcks bødder, men thett epther haandfestningens liudilße att gange aa hindis halss.

Menn om thett faldzmoll, som paa hindes vegnne er vdlagt, huem ther skulle beholde, ther om atth gaa, huis loug och rett kandt findis, nar ther for louligenn steffnis och kallis, som thett sig bør, som thenn dom viidere bemeller, huilcken dom medtfører tha for fougdenn att uere y rette lagt etth tingsvinde aff for^{ne} herritztingh thette aar, thenn 22. dag maij, vdgiffuitt, viij mendt vonditt haffuer, eblantt anditt liudendis, att the war adt siønn adt Jenns Michilßenn y Tødzløff, som ther samestedzs disuere bleff drabt och jhielslagit, och saae huis saar och skade, handt hagde fangitt, som thet vinde viider formeller y tingbogenn tilforne om alle hans saar oc siøntt gierningh.

Ther nest atth vere framlagdt ett vinde aff for^{ne} herritzting Per Rogbye y Thødzleff først for viij mendt att haffue vonditth, att handt stodt och groff vedt hans diggie, som thenn vinde widere bemeller. Ther nest att haffue framlagdt ett anditt tingswinde aff for^{ne} herritztingh mandag nest epther Sctj: Hanns dag medtsommer[32] vdgangitt, som bemeller neffninger att haffue suoritt for^{ne} Elße Jbsdatter ett fuldt aaradt offuer, som the winder y thenom sielff wiider bemeller.

Ther nest møtte for^{ne} herritzfougitt och viste sig icki anditt atth kunde dømme, endt som handt giort haffuer. Och ther nest till sinn første domb suaritt, att thenn icke anderledis formeller, endt att handt icki kunde formiene Niels Jbßenn samme faldzmoll att vdlegge, och thenn hanns dom sidenn hiidt till landztingh er kallit, och sagen tha till hanom igienn er hiemfunditt, och hans første dom icke att skulle forhindere hanom, huis handt kunde kiende louligt och rett att uere, och mintte sin vlempe icki ther vdindenn att skulle findis.

Och ther nest satte for^{ne} Chrestin Munck wdj alle retthe, om for^{ne} herritztingsdom, som nu steffnit er, icke borde wedt magt att bliffue.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagsens leglighett, saa och eptherthj for^{ne} Elße Jbsdatter medt sinn broder och søster, alle trej tilsamill, medt raadendiß raadt och forsedt haffuer giort haandgierningh paa for^{ne} Jenns Michilßenn

och hanom mange drabelig[33] saar och skade medt adtschiellige wabenn giort och hanom vskyldeligenn omkomitt och aff dage tagitt, oc neffningh for samme gierningh haffuer for^ne^ Elße Jbsdatter oc hindis søster aaradt offuersuoritt, oc sandmendt haffuer thieris broder mandødt offuersuoritt och fraa hanns fredt, och hoffuitgielden førindt faldzmollitt y enn sagh bør først at vdredis, och for^ne^ herritzfougitt ther for epther slig for^ne^ leglighedt och haandfestningens liudilße haffuer dømpt, thett[34] for^ne^ Elße Jbsdatter aa hindis halss att gaa, som thenn dom y sig sielff ther om ydermiere viidtløfftig formeller, tha wide wy epther sadanne cicumstantzer och legligheder icki emodt samme herritzfogdes dom att sige, ey eller hanom ther fore att felde.

Jn cuius rei teste sigilla nostra præsentibue &c.

(1) Se 502.3. – (2) Se 502.4. – (3) Se 577.6. – (4) Se 577.7. – (5) Se 519.6. – (6) Se 519.7. – (7) Se 543.22. – (8) Se 543.23. – (9) Se 502.11. – (10) Se 497.41. – (11) Se 497.42. – (12) Landsbyen Knejsted i Øster Tørslev s., Gerlev h. – (13) Gerlev h. – (14) Ordet mgl. i forlægget. – (15) Om *åråd* se 543.1. – (16) Landsbyen Øster Tørslev (1412: Thørsløff) i Øster Tørslev s., Gerlev h. – (17) Bøde (Kalk. I.495b bet.1). – (18) Christen Munk (d. 1612) til Gessinggård; han var 1579 forlenet med alt kronens gods i Øster Tørslev. – (19) Hovedgården Gessinggård i Tvede s., Nørhald h. – (20) Sår (Kalk. IV.260a). – (21) uden skyld, uden grund (Kalk. IV.697 bet.2). – (22) Hovedindholdet (Kalk. V.474b). – (23) Dionysii dag: 9. oktober. – (24) *Haandgjerning* er i lovsproget: egne gerninger i modsætning til *håndløs våde:* skade bevirket af livløse ting eller f. eks. kreaturer. Jf. Stemann, Retshistorie.563. – (25) Reces 13. december 1558 § 22, jf. § 24; jf. reces 6. december 1547 § 11, reces 21. december 1551 § 7. – (26) Erik Glippings nyborgske fdg. for Nørrejylland af maj 1284 § 3 (DdR.111f.), der i den senere retsbrug ofte kaldes håndfæstning, jf. Matzen, Haandfæstninger.2, sa., Retskilder.155. Forordningen var trykt 1504 i Matthæus Brandis' udgave af JL og gik derfra over i Gotfred af Ghemens udgave 1508, jf. DgL II.v. – (27) Erik Glippings nyborgske fdg. for Nørrejylland maj 1284 § 3 (DdR. 111f.). – (28) *faller ... aff lougen*: bliver dømt uden at have efterkommet dommen (Kalk. I.497b; jf. *lovfalden* ib. II.725b). – (29) JL III.67. – (30) JL III.67. – (31) JL II.6 in fine. – (32) 24. juni; tilføjelsen *medtsommer* for at skille dagen fra de andre St. Hans (Johannes) dage. – (33) Her vel i bet.: dødbringende, dræbende. – (34) at (Kalk. I.358a bet.1).

583 Ringsted herredsting 9. november 1587

En bonde, der var vornedskab[1] underkastet, dømt til at fæste gård på det gods, på hvilket han var født, uanset at han på grund af husbondskifte havde haft anvist en gård andetsteds igennem 16 år.

Hs.: RA Hss V B 19 nr. 203.
Ingen *overskrift.*

Jenns Boessenn thill Valsømagle,[2] den dag sad vdj domers sted paa Ringsted herißthinng i denne effterskreffne sag, och Jakop Anderßenn, thingskriffuer, giøre alle witterligtt, att aar 1587, thorßdagenn den 9. nouemb: paa Ringsted heridtzthinng for oß[3] och meninge thingmend, som same dag for^ne^ thinng søgthe, wor skickitt erlig och welb: mannd Christoffer Roßengaard[4] thill Herluffstrup,[5] høffuißmannd paa Kiøbenhaffuenns slott, hanns fuldmegthige vdj denne sag, Jens Hollum, fogitt paa Aastoffte,[6] paa den enne och haude hid vdj rette deilt Jørgenn Laurißenn wdj Helumßømagle[7] paa den anden side och hannum thilthallitt for sit fødested, och for hannd icke vilde kiende hannum for sin rette øffrihed att were, boe och bøgge, huor hannd hannum foruißenndis worder paa hanns godtz.

Och vdj rette lagde en for^ne^ Christoffer Roßengaardzs[8] skrifftlig berettning, lydendis ord fra ord, som her effterfølger: Effter som ieg med louenn hauer laditt forfølle och thilthalle Jørgenn Lauridtzenn vdj Helumßømagle och hauer laditt hannum melle thill staffns, for hannd sider offuerhørig och icke will kiennde mig for sin rette hoßbund, och efterdj ieg hauer med konge: maytz:, min allernadigste here, giortt mageskiffte[9] paa nogitt godtz, och hanns mayz: hauer mig nadigste vdlagtt[10] dett godtz wdj Bierid,[11] som for^ne^ Jørgenn Lauridtzenn er barenfød paa, huilcke hannd icke selff benegthe kand, och hanns nadis breff, som hannd mig paa same godtz giortt och giffuitt hauer, klarligenn medføre, att ieg och minne sande aruinge skulle haue, nyde, bruge och beholde thil euindelige eigdomm same godtz med ald sinn thilhørinng, were sig skou, marck, herlighed og anditt, ald wed nauenn dett helst er, neffnis eller sigis kannd, jnthitt wnderthagitt wdj nogen maade, saa effterdj same skøde fuldkomeligenn bemelder och thilstaar mig ald herlighed och renthe aff same godtz, och effterdj att wornid bønder sønner regnis for enn herlighed[12] och rettighed, som bør att thilhøre dett godtz, hoßbunden [ejer?][13] och medfølger same godtz, som der paa barne føde ere, effter wor siellandtske gamell skick och wedthagne forordninng, som ieg mener, tha effterdj for^ne^ Jørgenn Lauridtzenn, som er en rett vornede bundesøn, barnefød paa same godtz, thi setter ieg for domere och dannemend vdj alle rette, om hand bør att følge mig effter min fuldkomelige skødis lydelße och were, bøge och boe paa mitt, huor ieg hannum foruißendis worder, eller haue dett wdj min minde, om hand andenstes will were, effterdi ieg hauer jo magelauitt kong: mayz: med bøndersønner wdjgenn paa dett godtz, hanns nade bekom igenn aff mitt thill kronenn, saa mange som derpaa barenfød wore, och er ieg herpaa en endelige dom begierendis eller loulig forfølninng wdj sagenn, och dette mitt

forßett motte paaskriffuis och jndføris wdj domen. Actum die 23. septemb: anno 1587. Christoffer Roßengaard.

Tha emod er her wdj rette møtt for^ne^ Jørgen Laurißenn och i rette lagde sin skriffelige berettninng, lydendis som her effterfølger:

Effter som ieg er thilthallen aff erlig och welb: Christoffer Roßengaard for fødßell, thill alt dett bekiender ieg well att were barnefød paa Frilzsgaars leinn,[14] siden feste ieg gaard i Kagstrup,[15] som paa thenn thid Skolnnis lhen[16] war. Der bode ieg nogenstund. Der ieg haude boitt der en thidlang, saa bleff ieg thilthallitt aff salig Biørenn Anderßenn,[17] at ieg skulle indfare igenn Friß-gaars leinn och bøge och boe, effterdj ieg war der barnefød. Da wor ieg begierendis aff for^ne^ Biørn Anderßenn, att ieg motte boe med fred paa Schiolenis lein, effterdj dett icke wor hanns egendomb, mens hannd hagde paa den thid bode Fridtsgardtzs leenn och Skiollenis lein i forlenninng aff kong: maytz:. Da wilde hand jcke anditt thilstede, en att ieg motte indføre igenn paa samme lens godtz, som ieg wor barenfød, och der haude ieg boitt i 16 sambfelde aar. Nu nogen thid forledenn, da er for^ne^ Christoffer Roßengaard maglagtt sig min federne gaard thill aff kong: maytz: Nu effterdj ieg er barenfød paa Frißgaars lein, derfor hauer ieg weritt nød och thungenn thill att indføre paa same jndtlhenidt goedtz, der att bøge och boe, som ieg nu boer. Der for setter jeg wdj alle rette, om dett er muligtt, ieg eller nogen anden mand kand fløtte och føre saa thitt, som nu wdi diße dage giøris mageskiffte, och horledis nogen fattig mand kannd feste gaard och derfor wdgiffue sølff och pennding med anditt, huad hand kannd kome aff sted, och hannd faar itt anditt herskau formedelst saadann skiffte, och om hannd kannd bøge och forbedre sin gaard, som hannd bør att giøre, om hann da for saadanne leglighed skyld bør att affare dett, som hand saa dyr hauer fest, bøgitt och forbedritt, och thill en anden ødeplas, da sette ieg wdj alle rette, att effterdj ieg er fød paa Frißgaars leinn, som hauer weritt itt jndlennitt godtz thill nu stackitt siden, dett er skifft heden i mange mader, der at bøge och boe, om ieg jcke bør der at bliffue hereffter saauell som thilfornne, som ieg er nød thill med louenn och rette. Och er ieg herpaa dom begierendis och att dette mitt forßett motte indføris i same dom.

Med mange flere ord, dennum derom imellom løb, och om huilcken sag de gaff dennum for os wdj alle rette och wor paa bode sider dom aff os begierendis.

Tha effter thilthalle, giennßuar och bege deris berettninng om den sags leglighed bleff der saa paasagtt for rette, att effterdj Jørgenn Laurißenn hauer

med louenn effter landtzenns wiis[18] weritt thilthuongitt att feste gaar paa dett same godtz, som hannd wor fød paa, vanseitt att hannd thilforne bode paa kongenns grunnd, och hand sidenn den thid, førend welb: Christoffer Roßengaard hauer nu maglaffuidt sig hanns federne gaard thill aff kong: maytz:, som hannd er barnefød wdj, hauer bøgitt och boitt paa dett samme jndleennitt godtzs, som kaldis Frißgaardtzs leinn, dog same gaard, hannd nu paa boer, er nogen thid sidenn laugtt thill Ringsted Kloster,[19] da wide wi icke anditt effter saadanne leglighed att døme Jørgen Lauridtzenn thill at følge Christoffer Roßengaard och were, huor hannd hannum foruißer, men hand er pligthig att bøge och boe paa dett godtz, hand nu boßidendis er, emeden och ald den stund, hannd och formeen nogen gaar eller huße att beßide och oppeholde.

Thill vindißbyrd wnder wore zignetter.

Actum anno, die [et] loco vt supra.

(1) Vornedskab bet. den på den mandlige bondebefolkning på Sjælland, Lolland, Falster, Møn og Bogø fra det 14. årh. til 1702 påhvilende forpligtelse til ikke uden husbondens (herremandens) tilladelse at forlade fødestavnen og til dér at modtage gård el. hus i fæste. Se Matzen, Privatret I.10ff., Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.476ff. Der var omkring 1600 tvivl om den vornede bondes voksne sønners stilling ved gårdens overdragelse til ny ejer, men efterhånden fulgte de altid med gården, jf. Hans Fussing i Haandbog for danske Lokalhistorikere (1952–56). – (2) Landsbyen Valsømagle i Haraldsted s., Ringsted h. – (3) Rettet fra *och*. – (4) Se 563.5. – (5) Se 563.6. – (6) Landsbyen Åstofte i Asnæs s., Ods h., hvor der tidl. var en hovedgård. – (7) Landsbyen Hjelmsømagle i Sneslev s., Ringsted h. – (8) Rettet fra *Rosennkrandtzs*. – (9) 4. september 1586 (Kr.Sk.). – (10) Herefter overstreget *med*. – (11) Landsbyen Bjerrede (1486: Biereth) i Terslev s., Ringsted h. – (12) Jf. Arent Berntsen II.147: Med Vordnede eller Vordene Sønner er en særdelis Herligheds Høyhed. – (13) Ordet mgl. i forlægget. – (14) Landsbyen Fredsgårde (Sneslev s., Ringsted h.) var tidl. en hovedgård og et len under Roskilde bispestol. Efter reformationen var lenet i lang tid knyttet til embedet som landsdommer i Sjælland. Nedenn. Bjørn Andersen Bjørn, der 1562–66 var landsdommer i Sjælland, var 1562–75 forlenet dermed, jf. Erslev, Lensmænd.87. Gården blev af kronen bortmageskiftet 17. februar 1585 (Kr.Sk.) til Niels Parsberg (d. 1592) til Harrested og Sandbygård. – (15) Landsbyen Kagstrup i Ørslev s., Ringsted h. – (16) Skjoldenæs len. Skjoldenæsholm, der da var i kronens eje, ligger i Valsølille s., Ringsted h. – (17) Se 496.12. Han var 1567–72 forlenet med Skjoldenæsholm, der 1567 blev lagt under Roskildegård, hvormed han var forlenet 1566–72, jf. Erslev, Lensmænd.20,21. – (18) Sædvane (Kalk. IV.848a bet.2). – (19) Ringsted kloster i Ringsted landsogn var opr. et benediktinerkloster, fra 1592 til 1664 en kgl. forlening, der tjente som embedslen for landsdommere i Sjælland.

584 Sjællands landsting 1588 uden dag

Nogle arvinger var ved herredstinget idømt tremarksbøder som løgnere og derefter dømt mandhelgløse, fordi de havde krævet noget gods, som de mente ikke havde været til skifte. Ved landstinget frifandtes de pågældende, da de ikke havde tillagt nogen noget usandt eller uærligt, men kun påtalt deres formodede krav, der i øvrigt ved herredstingets dom delvis var fundet begrundet.

Hs.: GkS 1134,2° nr.81.

Overskrift: Ad landtzdommer haffuer dømpt en heritz fogedtz dom magteløs, for for^{ne} herriz fogit haffde dømptt nogenn mend till løgnerre, for de kreffde nogetth goedtz, the mente icke kom paa skiffthe effter en, som de haffuide arffuitt.

Enn landtztings dom, som Anders Dreselbierg,[1] landtz domer i Sielandt, dømptt haffuer aar 1588, liudenndis vdj sin besluttninng:

Tha effter thill thalle, giennsuar oc thenn sags leylighedt bleff ther paa saa affsaugdt for rette, att effthertbj for^{ne}[2] Peder Andersønn paa Orø[3] mett hans medarffuinge haffuer alleneste klagitt thenom brøstholdenn y skiffte epter Peder Jensßønn y Nesbye,[4] therres slect, som de erffuide, oc ther naffnn giffuitt oc optegnett nogett godtz, som the mente icke vor komen tilskiffte, oc icke beuißes for^{ne} arffuinger att haffue lagtt for^{ne} Wolborrig Peder Jennßenn[s][5] nogett wsanntt eller wærligt thill eller hende paa thied,[6] att hun nogett y same skiffte hagde for døllt eller wnderslagett,[7] menn alleneste bød thennom till jeffnnd[8] och lige[9] om, hues the mente icke wor skifftt, och thallede paa therres rett, och herritz fogedenn haffde dømptt enn partt aff, hues the kraffuede oc paa thallede tilskiffte, oc hand dog vnderstod sig att tilldøme for^{ne} arffuinger att bøde iij mk. emodt konngenn och staa till rette effter thett 20. cap: vdj recessenn,[10] som formelder, at thenn bøer at dielis for enn løgnere, som tilleger andenn wsande sag oc thett icke kand beuisse, dett oc vdj domenn befindis, Otte Christennsønn tiltallede[11] paa Wolborig Peder Jennßønns vegne alleniste att verre indførtt, oc icke nogett ordt eller gensuar paa Peder Andersønn eller hans medarffuingers vegne y domenn att verre formelt, endog the personnligenn vore till thinge, suarede oc ginge vdj rette, som baade Otte Christennsønn oc herritz fogedenn her sielff y dag bekiennde, oc herritz fogidenn sidenn ther effter[12] haffuer sted therris mandhelge[13] af thennom effter same dom, tha kandt wy icke andett kiende, end herritz fogedenn jo ther vdj haffuer giortt thenom wrett, att hand haffuer dømptt thenom till at staa till rette som løgnere effter thett 20. cap: y recessenn, for the haffuer

budett thennom till jeffnitt, effter ingen affkaldt er gongenn, eptherthj hand haffuer dømpt thenom en partt aff same godtz, dj paa thalde, till, saa lenge thenn første dom staar ved magt, oc bør ther for for^ne^ dom mett thett mandhelge breff, ther effter gongett er, død oc machteløs att verre oc icke kome for^ne^ Peder Andersßønn ellier hans medarffuinger till hinder eller skade y nogenn maader, och herritz fogedenn plictig att igienn giffue thenom therres kaast oc thering epter recessenn.[14] Men hou, som skader nogett paa for^ne^ første dom, tha steffne sig thenn hid till landtzting oc tha gaa ther om, saa møgitt loug oc rett er.

Till windisbørdt vnder vore signetther.

Datum vt supra.

(1) Se 498.3. – (2) Herefter udstreget i forlægget *mendt.* – (3) Øen Orø i Isefjord hørte indtil 1933 til Horns h, derefter til Tuse h. og nu til Holbæk kommune. Sognet kaldtes i ældre tid undertiden Bybjerg s., da kirke og præstegård ligger i Bybjerg. – (4) Landsbyen Næsby på Orø. – (5) Forlægget har *Jennßenn.* – (6) beskyldt (for) (Kalk. III.545a). – (7) dulgt, skjult el. stærkere: besveget (Kalk. IV.662a bet.2&3). – (8) Skifte, deling (Kalk. II.438a bet.3). – (9) fordele lige(lig), jf. *skiiftæ oc ligæ thennom emellom* (1494) (Kalk. II.794b bet.1). – (10) Reces 13. december 1558 § 20, stk.2. – (11) Vist fejlskrift for *tiltalle.* – (12) Mandhelgsfortabelse forudsatte et særligt efterfølgende søgsmål, jf. JL III.27, sidste punktum, III.28 og II.18, 1. punktum in fine, EsjL II.56, III.30. – (13) personlig ære og ret (Kalk. III.23b); om virkningen af mandhelgsfortabelse se EsjL II.51 in fine og Matzen, Offentlig Ret II.140f., Kroman-Iuul. II.xxf. – (14) Reces 13. december 1558 § 9.

585 Viborg landsting 20. januar[1] 1588

På grund af manglende varsel havde en birkefoged nægtet at fremme sandemandsproces imod en afsat præst og dennes søn for imod forbud at have fjernet noget gods fra præstegården. Da *de sagsøgte ikke havde fast bopæl,* da *varsel var givet til en gård, hvorpå de havde haft midlertidigt ophold, og* da *præsten ved en meddelelse til birketinget havde tilkendegivet, at han var kendt med den rejste sag, statueredes det, at birkefogdens afgørelse var urigtig, og at han skulle stå til rette derfor.*

Hs.: Stockholm KB C 92 nr.217 (findes yderligere i 19 hss.).

Overskrift: Enn dom, att en bierckfogit er tildømpt att haffue giort vret, att handt icki ville stede fyllingh paa sandmendt att suere voldt, for ther icki skulle vere giffuitt mundlig varsill ther fore.

Malthi Jenßenn[2] tiill Hollumgaardt,[3] Mouritz Stygge[4] till Holbeckgaardt,[5] Hanns Lindenoe[6] till Øsløff,[7] lanndzdommere y Nøriuttlandt, Niels Kaas[8] till Taarupgaardt,[9] kon: majs: canntzler, och Gunde Schriffuer,[10] lanndztingshø-

rer, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxviij paa Viburg snapslanndzting[11] var skichett erligh och velbyrdig mandt Jørgenn Roßennkrantz[12] till Roßinholm,[13] høffuitzmandt paa Kallø,[14] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Anders Rasmußen y Tostrup,[15] som tha saad y domerstedt paa Feldtballe bierckting,[16] paa thenn andenn side och hannom tilltalitt och beskyldt, for handt icki wille vnde hans fuldt møndige fyllingh paa sandmenndt voldt att suere offuer Morthenn Matzenn,[17] fordum prest y Feldtballe,[18] och hans sønn, Matz Morthinßsen, for nogitt gotz, the hagde forrøgt[19] aff Feldtballe prestgaardt emodt forbuodt, endog handt haffuer funditt hanns fuldt møndig till vold att skulle forfølge offuer for^ne^ Morthenn Matzenn och Matz Morthenßen och tagidt sig aarsag,[20] for the icki skulle haffue fangitt mundelig varsill, ligeuell the skulle haffue veritt adtuart[21] och giffuitt varsill for Milderup,[22] som the thenn tiid ther skulle haffue veritt, och for^ne^ Morthenn Matzenn skulle schrifftelig sedill haffue till tingit fremskichitt,[23] at handt stodt vnder samme lougmoll,[24] saa handt och hans sønn viste aff samme voldt och lougmoll att sige, och beggie thieris buodt tiill tingie thenn dag, sanndmendt skulle suere, att haffue veritt, och for^ne^ Anders Rasmußenn dog icki ville annsee,[25] att the viste aff samme varsill, och att the medt slig woldt war forfuldt.

Och først framlagde ett tingswinde aff Feldtballe biercktingh aar 1586, leffuerdagenn thenn 28. maij, wdgiffuit, viij mendt vonditt haffuer, att Benditt Schriffuer paa Kalløe haffuer standitt paa hans husbundz, for^ne^ Jørgenn Roßinkrantzis, vegne y fiire ting och forbodenn nogenn att fløtte eller føre nogitt af her Morthins guotz eller selge eller kiøbe nogitt medt her Morthinn eller hans folck wnder woldt och lougmoll, som ther kandt forfølgis medt rette, jndenn handt finge betalit, huadt handt er plictig till Kalløe och till kiercker y Sønderherritt.[26]

Jtem ett winde aff for^ne^ bierckting samme aar, thenn 27. augusti, vdgiffuitt, viij mendt wonditt haffuer, att Niels Smaadreng[27] paa Myllerup[28] lodt leese ett zedill fraa her Morthen, fordum prest till Feldballe, saa liudendis som her epther findis: Eptherthj att folck [om][29] taler, att ther skulle klagis paa migh till Feldballe bierckting, saa forbiuder ieg nogenn mandt att wise[30] lougmoll paa migh, indenn ieg fanger louglig warsill ther fore, och clager och kierer, att mitt gotz er mig fraakomenn medt vordingsmendt,[31] huilckitt iegh miener icki rett att uere giortt epther lougenn. Escher[32] ieg och, att nogenn motte giffue tilkiende, huar for mitt gotz er tagenn, och huar møgitt thet er vordiritt[33] fore. Datum ett stedt paa jordenn wnder himellenn, thenn 27. augusti.

Morthenn Matzenn egenn haandt. Som the winder wider bemeller.

Ther nest framblagde for^{ne} dom aff Feldtballe bierckting aar Mdlxxxvj, thenn 17. decembris, vdgiffuitt, wdj huilckenn findis jnddragitt Per Nillßen Star och Jørgenn Laßenn y Rostedt[34] ther att haffue stoitth for tingsdom och kundgiortt, att the hagde giffuitt her Morthenn och Matz Morthinßen varsill for Millerup port for samme forføllingh. Tha haffuer fogdenn saa omsagt, att eptherthj her Morthen och Matz Morthenßenn icki hagde fangitt mundelig varsill,[35] viste hanndt icki epther thet varsill, som thennom giffuenn er for Millerups port, att stede fylling[36] paa sanndmendt offuer thennom, som thenn dom vider bemeller.

Och satte for^{ne} Jørgenn Rosßenkrantz vdj alle rette, om for^{ne} Anders Rasmußen epther sadann leglighett icki haffuer giort vretth och borde att stande till rette.

Thesligeste hagde hiid steffnitt thennt, som samme dom forhuerffuitt haffuer.

Saa møtte for^{ne} Anders Rasmußenn och wiste icki att motte stede fylling paa sandmendt om voldt att suere offuer for^{ne} her Morthin och hanns sønn, vdenn the hagde fanngitt mundelig varsill.

Medt fliere ord och tale thennom ther om emellom war.

Tha epther tiltale, giensuar och sagßens leglighett, saa och eptherthj thett wille see møgitt wiidtlefftigh[37] wdt, ther som mandt skulle bliffue forpligt slig lougforuondenn folck och andre, som icki will were thieris broepell[38] bestenndigh[39] eller och icki ville kallis att haffue noginn viße[40] bropeell eller werilße,[41] att manndt skulle thennom opliede eller mundtlig steffne, saa mandt ther offuer icki lettelig tha offuer slige folck kunde komme till nogenn endelig lougmoll; tha epther slig leglighett, och eptherthj icki emodt sigis, att for^{ne} Morthenn Matzenn och hanns sønn, Matz Morthinßen, ju thenn tiid skulle haffue hagt tilflugt paa Millerup, och the, tha thennom woldt paastodt,[42] haffuer thieris buodt[43] till tingie skichitt och y saa made wiste thenom samme lougmoll att paahenge,[44] som forfaris aff for^{ne} Morthin Matzens egenn zedill, som handt thenn tiidt till tingie framsendt haffuer, huar aff er nochsom att forstaa thennom at haffue veritt vittherligt, thennom warsill for samme forfølling att uere ther giffuitt, och for^{ne} Anders Rasmußenn dog icki wille vnde och stede fylling paa sanndtmendt, tha wide wy [epther slig leiglig-heth][45] icki anditt ther om att sige, endt handt ju findis ther medt wrett att haffue giort och bør ther for att stande till retthe, som thet sig bøer.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Dommen er afsagt på snapslandstinget, ɔ: lørdagen efter „20. dag jul" (13. januar), her altså 20. januar. – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Se 577.6. – (7) Se 577.7. – (8) Se 492.1. – (9) Se 492.2. – (10) Se 502.11. – (11) Se ovf. note 1. – (12) Se 496.10. – (13) Se 496.11. – (14) Kalø slot (Bregnet s., Øster-Lisbjerg h.); Jørgen Rosenkrantz var forlenet hermed 1563–96. – (15) Landsbyen Tåstrup i Feldballe s., Djurs Sønder h. – (16) En stor del af Feldballe s., Djurs Sønder h., lå i middelalderen til Århus bispestol eller til Århus domkapitel. Det fremgår ikke ganske klart af sammenhængen, om det var Århus bispestol eller Århus domkapitel, der havde birkerettighed i Feldballe s. Efter reformationen lå Feldballe og Tåstrup byer helt under Århusgård, ɔ: under kronen, jf. Århusgård og Åkær lens jordebog 1544 ved Poul Rasmussen (1960).35f. Det vides ikke, hvornår Feldballe birk blev oprettet; det nævnes 2. februar og 21. maj 1565 (CCD I.280, 287), da Ebdrup by og Skårupgård (Feldballe s.) lagdes dertil. Birket blev 25. september 1661 (kr. Sk. II.107) overdraget til Gabriel Marselis (d. 1673). Siden blev det lagt under baroniet Vilhelmsborg, men blev 1687 påny overdraget til kronen. Ved br. 17. december 1687, jf. åb. br. 13. marts 1688, blev det lagt sammen med Djurs Sønder og Mols herreder, jf. Mogens Lebech i Jyske Saml. 5 rk. II. (1935–36).294. – (17) Morten Madsen, fra 1559 (1550?) til 1586 sognepræst for Feldballe menighed, var 1584 provst (KhS 3. rk. II.203). Oplysningen hos Wiberg I.353 at han døde 1586 er urigtig: men dette år blev hans efterfølger kaldet. De såkaldte herredbøger for Århus stift 1661, 1690 og 1772 om præsternes og degnenes indtægter (Landsarkivet i Viborg, Århus bispearkiv) indeholder næsten intet om Morten Madsen, og hans tiltrædelsesår angives forskelligt i kildematerialet. – (18) Landsbyen Feldballe i Feldballe s., Djurs Sønder h. Til Feldballe s. var indtil 1968 annekteret Nødager s. – (19) fjernet, borttaget (Kalk. I.684b bet.1). – (20) Her vel: undskyldning, retfærdiggørelse (Kalk. III.391a). – (21) underrettet, forkyndt (Kalk. I.9a). – (22) Hovedgården Møllerup i Feldballe s., Djurs Sønder h., der da tilhørte Christen Albertsen Viffert (d. 1592) til Albæk. Ejeren af Møllerup havde ikke dengang jus vocandi til Feldballe kirke, cf. Aarbog udg. af Randers Amts historiske Samfund 1922.56. Endnu 1666 havde kongen jus patronatus til Feldballe og Nødager kirker (RA. Danske Kancelli A.28). Landkommissær Jesper Nielsen Hutfeld fik 24. januar 1679 skøde på kaldsretten til bl. a. Feldballe og Nødager kirker (Kr. Sk. II.467), og efter hans død 1696 synes kaldsretten til Feldballe og Nødager kirker at være overgået til ejeren af Møllerup, som kaldede sognepræst dertil 2. november 1702, kgl. konfirmeret 7. s.m. (RA. Danske Kancelli, Jyske Registre 1702 nr.126). – (23) GkS 1137,2° har *fremeschett*. – (24) Søgsmål (Kalk. II.728b bet.1). – (25) tage hensyn til (Kalk. I.66a bet.3). – (26) Djurs Sønder h. – (27) Tjener (Kalk. IV.10a). – (28) Se ovf. note 24. – (29) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. – (30) bekræfte (Kalk. IV.845b bet.1). – (31) Vurderingsmænd (Kalk. IV.881b). – (32) kræver, forlanger (Kalk. IV.974a bet.1). – (33) vurderet (Kalk. IV.881a). – (34) Landsbyen Rostved i Torsager s., Øster Lisbjerg h., der ligger kun få km fra Feldballe. – (35) Ved de underordnede instanser brugtes i lang tid mundtlig stævning ved to lovfaste mænd i sagsøgtes eller hans folks eller naboers nærværelse, jf. Matzen, Offentlig Ret II.34f. og DL 1–4–3 (muntlig Kald), 1–4–5 (Kald og Varsel, enten det skeer muntlig eller skriftlig) og 1–4–7 (Til Herrets- Birke- og Bye-ting, givis muntlig, eller ved skriftlig Kaldsædel, otte Dagis Varsel), jf. fdg. 4. juni 1723. Mundtlig indstævning afskaffedes i Danmark helt ved fdg. 3. juni 1796 § 17, jf. J. Nellemann, Den ordinaire civile Procesmaade[4] (1892).23. – (36) Om fylling på sandemænd se P. Skautrup i Studier tilegnede Verner Dahlerup (1934).231ff. og sa., Hardiske Mål II (1942).74. – (37) omstændeligt (OdS XXVI.1415 bet.5.1). – (38) Bopæl; egl. den planke, der førte fra vejen til en bolig (Kalk. I.276b). – (39) *Were ... bestendigh:* vedkende sig (Kalk. I.179b bet.3). – (40) bestemt (Kalk. IV.845a bet.4). – (41) Ophold, bolig (Kalk. IV.912a

bet.2). Forb. *bolig (boepel) eller verelse* var alm. i datidens sprog. GkS 1137,2° har *nerwellße*. – (42) gjorde påstand på (Kalk. III.543b bet.5). – (43) Bud. – (44) hvile på, true (Kalk. III.537a). – (45) Mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°.

586 Hammer herredsting 22. januar 1588

En bonde havde i et andragende til kongen sigtet en adelsmand for at hindre ham i ved domstolene at rense sig for en beskyldning. Da sigtelsen var ubeføjet, idømtes bonden 3 marks bod som løgner og dømtes til at være mindremand.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr.141.
Overskrift: Den, som haffuer klagit wret for konge: matts:, er till dømpt att staa till rette som enn løgner.

Peder Micelssønn aff Kiønnge,[2] herritz fogitt y Hammerßherett, kiendis mett thette mitt obne breff, att aar affter Gudtz byrd 1588, mandagenn som vor den 22. januarij, paa Hamerß herritzthing wor skickett erlig och welbiurdig mandtt Oluff Bilde[3] till Suandholm[4] hans fuldmyndige Hans Søffrennßenn, fogett paa Turebye,[5] hans iiij forfulde thing paa for^{ne} Oluff Bildis vegne, haffuer tillthalitt Peder Fenbo aff Skouffmøllenn,[6] for hand haffuer laudett berette och giffuitt tilkiennde for konge: maitts:, adt Oluff Bilde skulle lade hanom foruide,[7] att hand iche motte thalle och handle till thinge retthens thalle for thenn sag, som hanom och hans quinde[8] er tillagtt, som Oluff Bilde mett sin alldernaadigste herres breff vell beuisße, och som thett nocksom indeholder och medfører, och strax thett vdj rette lagde, wor liudendis: Frederich thenn Andenn, mett Gudtz naade. Wor gunst tilfornn. Widt, att thenne breffuisßer, Peder Fenbo, haffuer vnder dannigst ladett giffue oß tilkiende, huorledis att hans høstrue och saa hand beskyldis och till[9] thallis for, att hand skulle haffue ligett vdj wtilbørlig leffnett mett hende vdj hendis førige hosbondis[10] liffs thidtt, oc att hun skulle haffue forgiffuitt same hendis førige hosbonnde, paa thett the kunde komme same[n][11] vdj ecteskauff, huor wdindenn hand siger sig och hende wskyldig att verre. Och hand nu emod saadann beskyldi[n]g[12] vell suarre, thalle och till rette jndføre sin nødthørfftt,[13] skalltt thu lade hanom foruide icke att maa thalle och handle till thinge rettens thalle for thenn sag, thu emod hanom haffuer.[14] Da paa thett thenn sag, for huilckett hand och hans høstrue beskyldis, er møgett groff och billigtt att

straffis paa liff vdenn naade, wij och inge lunde anderles ville, end thett endeligen mett retten skulle vdførris, och hand ther vdindenn haffuer sin sag till forblomelsße[15] och besmøckelse att for vende,[16] adt hand och sin høstrue formente wskyldighedt jche till rette motte thalle och vdføre, oc saa man altid sige sig och hende att skee wrett, da paa thett, hand saadann skin och vndskylding iche skulle haffue vdj saa megenn groffue wtilbørlig sag, menn retthen paa alle sider maa endelig[17] haffue sin fremgang, bede wij thig och begierer, att thu vill lade hanom aff the lougmaall,[18] thu hanom vdj haffuer, och frij for sin formente rett att fremføre, saa vidt hand vdj for^{ne} sag kand giøre, dog thig ther effter din rett mett hanom frij forbehollitt och aldelis att verre och bliffue wforkrenckett.

Fremdelis y rette lagde ett obet besieglett things vinde, att Peder Fenbo haffuer stoedt paa Faxe herritz thing och icke nectett same konge: maitts: breff, epther som Oluff Bilde ther haffuer ladett hanom tillspørge, huilckett vinde wor liudendis: Torsdagenn thenn 22. junij y neste aar forledenn, da stod Hans Eskilsønn aff Tockerup[19] paa sin hosbondis, Oluff Bildis, vegne inden Faxe herritzthing och ther samestedtz tilspurde Peder Fenbo, om hand nectett konge: maitts: breff, som hand haffde forhuerffuitt houeß hans konge: maitts: naade. Da sagde han nye.[20] Eller om Oluff Bilde haffuer nogenn thidt forbødetth Peder Fenbo att thage nogenn vindisbyrdt vdj hans sag, som hand[21] nu er vdj, till for^{ne} herritzting. Och hand ther till suarett och sagde ney. Tha strax emod opstod for^{ne} Peder Fenboe och hagde sitt giennsuar mett enn schrifftelig berettning fremlag[t],[22] wor liudendis ved sin mening: Effther som herritzfogedenn y Hamersherritt haffuer tagett sig dom thill och skall døme emellom welbiurdig Oluff Bilde oc mig søgne thing effter jull om ett konge: maitts: breff, som Oluff Bilde mener ieg skall haffue beret wsanndhed for min herre och koning, hanom till thett verste, saa forseer ieg mig till,[23] att thet icke skal findis nogett bemeltt y konge: maitts: breff wsanndhed, saa er thett [vell][24] nogett goett folck witterligtt, att ieg wor andhollett[25] for thet, som konge: maitts: breff indeholder, jndtill thett tings vinde, som Oluff Bilde haffuer forhuerffuit till Faxe herritzting, som formelder, att ieg skulle haffue[26] stoedt paa herritzthing och sagd ney for, att Oluff Bilde iche haffuer forbød mig at forsuore mine sager, saa bekiender ieg[27] endnu saa vell som daa, att hand thet icke giortt haffuer, føer thenn thid hans fogett, Hanns Søffrennsenn, haffuer baarett thett breff i rette, for huilckett ieg iche maatte faa the vindisbyrdt besieglit, menn min høstruis broder motthe førde thenom sidenn ther effter, som ieg will beuisße, om mig forligis.[28] Ther for

setter ieg vdj rette, om ieg bør nogett att lide, effthertbj ieg kannd beuisße, att ther er icke nogett wsanndt berett y konge: maitts: breff.

Tha for^{ne} Hans Søffrennsenn paa Oluff Bildis vegne fremlagde en schrifftelig berettning, indeholtt adt effterthj Peder Fenbo jcke[29] haffuer beuist eller skall beuisße, adt Oluff Bilde haffuer nogenn thid Peder Fenbo fra holdett hans vind[i]sbyrd eller werrett hanom emodt y thenn sag, och som Per Fenbo haffuer bekienndt, att hand icke necter konge: maitts: breff, som hand haffuer forhuerffuitt till Oluff Bilde, att hand skulle verre thenn, som skulle staa emodt rettenn, huilckett ingenn erlig mand vel andstaar att ville nogenn thage fra sin sag och rett, menn mere att hielpe huer och enn saa møgett, som rett och billigtt er, och effter som Peder Fenbo mett sin løgnactig berett[n]ing[30] och thalle, som Oluff Bilde menner, hand haffuer ladett giffuedt hans herre och koning, huor for ther mett er vell att andsee[31] och forstaa, att handt ville ther vdj flye[32] hanom en wnaadig herre och koning, huor for ieg setter y rette och er enn endelig dom y thenn sag begierendis, om for^{ne} Peder Fenbo iche bøer att vere enn løgner effter vor allernaadigste herris haandfestening[33] y thett 43. cap: och at bøde iij mk. for løgenn epther lougenn.[34]

Och ther strax therom gaffue thenom y rette paa baade sider att lide dom och bliffue ther om liudeligenn tilspurtt, om the haffde ydermere windisbyrd, breffue eller andenn berettning att paa skiude[35] eller lade høre, anderledis end som the haffue mett ord, breffue och forsett[36] ladett hørtt y dag indenn thinge. Da sagde the ney.

Tha effther tillthall, gennsuar och thenn sags leylighedt, och epther som for^{ne} Peder Fenbo haffuer epter konge: maitts: breffs lydelße berett sin ordt, att rettenn aff thenn goude mandt Oluff Bilde skulle haffue verett hanom formentt, som same konge: maitts: breff y sin tenor[37] jndeholder, och for^{ne} Peder Fenbo sidenn ther effter y sin benectelse indenn Faxeting epter wdgiffuitt tings winders lydelse hannom ther igienn vndskyldt och aarsagit[38] haffuer, wed ieg iche retter, end ieg tilfinder for^{ne} Peder Fenbo for same vsannde berettning att bøde iij mk. oc werre minde mandt,[39] till saa lenge[40] att hand kand lougligenn beuisse, att Oluff Bilde haffuer ladett hannom foruide sin rett ey att maa thalle rettens thalle till thinge effter hans berettnings liudelsße, som then vider jndeholder i thenn sag. Endt beuistis y dag indenn thinge medt kaldtzmendt, Christenn Nielsenn, som thienn welbiurdig mand Oluff Bilde, och Peder Nielsønn aff Kongstedt,[41] vindett mett therris oprachte fingre och paa therris helgens ædt, at thj vore vdj Skouffmøllenn och gaffue Peder Fenbo louglig otthe dages vorsell adt møde till Hammerherritzting thenn 22.

januarij att suare till en dom vdtj thenn sagh, hand haffuer Oluff Bilde for konge: maitt: andklagett att ey maa thalle rettens thalle till thinge, och Peder Fenbo møtte och bestod same warsell, och hand suare vdj thenn sagh.

Till hues ydermere windisbyrdt, att saa y sandhed gangett och farett er indenn thinge, haffuer ieg mitt jndsiegle her vndertrøcktt.

Datum anno vt supra.

(1) Jf. tingsvidne af Hammer herredsting 26. februar 1588 (ndf. nr.588) om samme sag. Nærv. dom er i overensstemmelse med Viborg landstings dom 8. august 1562 (II nr.298). – (2) Landsbyen Køng i Køng s., Hammer h. – (3) Se 564.3. – (4) Se 564.4. – (5) Se 564.5. – (6) Skovmøllegård i Vester-Egesborg s., Hammer h. – (7) hindre, formene (Kalk. I.743b bet.2). – (8) Hustru (Kalk. II.673b bet.2). Hun hed Anne Sigersdatter (henrettet 1588) og havde tidligere været gift med sognepræsten for Roholte menighed Anders Pedersen Horsens (d. omkr. 1584), hvem hun forgav, hvorfor hun ved dom, afsagt af tilforordnede råder (Steen Brahe, Oluf Daa og Niels Parsberg) og Sjællands landsdommer (Anders Dresselberg) i november 1588 dømtes fra livet og til at have sin halve boslod forbrudt til kronen, jf. Kanc. Br. 31. august 1588 og 23. oktober 1588. Hendes efterladte ægtefælle, Peder Fenbo (Fønbo, ɔ: Fynbo) ansøgte i 1589 kongen om, at den kronen tildømte halve boslod måtte skænkes de 4 børn, hans henrettede hustru havde med sin første ægtefælle. Ved missive 29. november 1589 (Kanc. Br.) til rentemester Christoffer Valkendorf befaledes det, at den henrettedes ægte børn med hr. Anders Pedersen Horsens skulle have den forbrudte halve boslod; der skulle beskikkes 2 duelige personer til at modtage den og anvende den til børnenes bedste. – (9) Ordet gentaget i forlægget (sideskifte). – (10) Se ovf. note 8. – (11) Forlægget har *same*. – (12) Forlægget har *beskyldig*. – (13) Tarv (Kalk. III.267b). – (14) Af Hammer herredstings tingsvidne 26. februar 1588 (ndf. nr.588) fremgår, at Peder Fynbo ved Fakse herredstings dom 21. april 1586 var idømt tremarksbøder, fordi han havde talt løgn om Oluf Bille. – (15) Besmykning, udsmykning (Kalk. I.597b); af *forblomme* fra mnt. *vorblomen:* udsmykke, besmykke, gøre indviklet, dunkel, uforståelig. – (16) forandre, forvandle (Kalk. I.741a bet.4). – (17) Ordet indføjet over linjen. – (18) Søgsmål (Kalk. II. 728b bet.1). Da Peder Fynbo var fordelt og dømt til mindremand ved Fakse herredstings dom 21. april 1586, kunne han ikke anlægge nogen sag, før han havde rettet for sig, jf. EsjL II.51 in fine og Matzen, Offentlig Ret II.141. – (19) Landsbyen Tokkerup i Fakse s. og h. – (20) Nej. – (21) Herefter udstreget i forlægget: *war*. – (22) Forlægget har *fremlag*. – (23) fortrøster jeg mig til, har jeg tillid til (Kalk. I.690a bet.4). – (24) Forlægget har *will*, hvilket formentlig er en skrivefejl. – (25) anholdt, fængslet (Kalk. I.61b bet.1). I missive 31. august 1588 (Kanc. Br.) fra regeringsråderne til Steen Brahe, Oluf Daa og Niels Parsberg om sammen med landsdommeren i Sjælland at påkende sagen mod Peder Fynbos hustru Anne Sigersdatter, hedder det, at denne sag i lang tid har været i trætte, uden at der er afsagt nogen endelig dom over hende, og at sagen tidligere har været behandlet både ved herredsting og ved landsting. Sagen blev først endeligt pådømt i november 1588. – (26) Ordet er indføjet over linjen. – (27) Ligeledes. – (28) vel: forelægges, pålægges (Kalk. I.618b). – (29) Kustoden har *iche*. – (30) Forlægget har *beretting*. – (31) opfatte, forstå (OdS I.681 bet.3). – (32) skaffe (Kalk. I.570b bet.3). – (33) Frederik IIs hdf. 12. august 1559 § 43 (DKH.100). Jf. herom Matzen, Haandfæstninger.125. – (34) RR § 7 (Da. Mag. 3.rk. I.181). – (35) påberåbe Kalk. III.542b bet.1). – (36) Indlæg, fremstilling (Kalk. I.715b bet.2). – (37) lat. *tenor:* indhold, mening (Karl Ernst Georges, Ausführliches Lateinisch-

Deutsches Handwörterbuch II (1918).3064. – (38) retfærdiggjort, undskyldt (Kalk. III.391a). – (39) Mindremand, ɔ: æreløs, udelukket fra embede og næring, værgemål, adgang til sagsanlæg og til at være vidne samt beskyttelse mod ærekrænkelser. Æren kunne genvindes ved kgl. oprejsningsbevilling, jf. GdD II.91f. og kgl. åb. br. 16. november 1557 (Kanc. Br.), der dog gerne var betinget af, at såvel den krænkede som kronen var stillet tilfreds jf. Popp-Madsen, Bod.154 med note 74. – (40) indtil (Kalk. IV.240b bet.c). – (41) Landsbyen Kongsted i Kongsted s., Fakse h.

587 Skåne landsting 18. februar 1588

En skrædder havde med urette sigtet en tingskriver for tyveri og var herfor dømt til at bøde efter loven. Da han ikke rettede for sig, indstævntes han for landstinget, og da han ej heller her rettede for sig, dømtes han fredløs.

Hs.: Lund UB. De la Gardieska saml. Christen Barnekows Copiebok VI, 1 nr. 10.
Overskrift: Fredløs domb Mortenn Schriffuer y Suedalle forhuerffuitt ouffuer Annders Schreder i Hyllie for sinne trej marck, hand ehr till dømpt att vdlegge for løgenn.

Corffuidttz Weffertt[1] till Neß,[2] konge: mayttz: befallings manndt ouffuer Malmøehues lheenn och lanndtzdommer vdj Skaanne, kiendis och giører witterligt for alle, at aar effter Gudtz biurdt 1588, thenndt 18. dagh februarj, vdj Lund paa Skaanninge landtztingh wor skicket for migh och goude menndt flere erlige och fornumstige manndt Mortenn Pederßen y Suedalle,[3] tinngschriffuer wdj Oxie herridt, som haffde denn 20. januarj sidst forganngenn vdj fire sambfelde lanndtztingh deelldt och eskidt aff Annders Lauridtsenn Schreder vdj Hyllie[4] for sinne threj marck, som hannd ehr till dømpt at wdlegge till hannom for løgenn, hannd haffuer hannom paa saugdt, och daa war for^{ne} Annders Schredder icke tilstede eller nogenn paa hanns weignne, som wille entenn suare eller rette hannom, huorforre hannom tiid forrelagdis till i dagh, at hannd her for jnndenn schulle rette for sigh eller och steffnne och kallidt denne herridtztinng domb, som hannom war ouffuer dømbt.

Och nu fremblagde for^{ne} Mortenn Schriffuer enn domb, som Søffrenn Kieldtsenn y Naffuentorp,[5] tingfougidt y Oxie herridt, erlige och welbyrdige mannd Holger Ulstand[6] till Skaberßøgaardt,[7] Gabriell Sualle[8] till Biellerup[9] och Christenn Jackobsenn i Ebberup,[10] thennd dag thinngschriffuer, wdgiffuet haffuer therre aff for^{ne} Oxie herridtz tinngh anno 1587, thenndt 23. augustj, formellendis vdj sin meninge och besluttninge, at epterdj for^{ne} Annders Schredder haffuer sichtidt Mortenn Schriffuer fuldt och fast jnnden tinge for enn obenbarlige thiuff sagh, och icke hannd det kunde

beuiße Mortenn Schriffuer ouffuer annderledis ennd med sin eigne skienndtz[11] och [schiellds][12] ordt, hannd brugde [emoed][13] hannom, och effterdj det er y dag dieris rette thegte dagh y samme sagh, sagdis Mortenn Schriffuer quit och sagisløes hiemb at gaa for denn sagh och erlige mand at werre, och Annders Schredder derforre enn løgnere at were och bøde sit faldtzmaal therfore epter lougenn[14] och receßenn.[15]

Och derhoes fremblagde for^ne^ Mortenn Schriffuer enn forføllningh aff for^ne^ Oxie herridtztinngh, vdgiffuenn anno 1587, onnßdagenn denn 25. octobris, formellendis at hannd haffuer staaidt der wdj fire sambfelde herridtzting och fylliste eskidt enn herridtztinng domb, som hannd haffuer ouffuer Annders Schredder y Hyllie, at hannd er dømpt till enn løgnere och derforre at bøde sit faldtzmaall, och icke Annders Schredder eller nogenn annden paa hanns weignne haffuer willet møde eller frembkomme at fylliste giøre samme domb, epter som samme domb och forfyllningh widre formelder.

Och sette for^ne^ Mortenn Schriffuer vdj all rette, om hannd icke burde och motte werre for^ne^ Annders Lauridtzsenns friidt mechtig,[16] effterdj hannd epter for^ne^ herridtzting domb icke haffuer wille rette for sigh huerckenn till herridtztingh eller lanndtztingh.

Och nu vdj dagh mødte for^ne^ Annders Lauridtsenn Schredder, sagde sigh aldrige at wille bøde for samme løgenn sagh, huerckenn 3 marck eller anndit, enntenn till for^ne^ Mortenn Schriffuer eller nogenn anndenn. Och, daa paa det, at for^ne^ Annders Schredere kunnde bliffue paa sit fridtløes maall forskonnit, att hannd icke schulle bliffue fridtløes dømpt, tilbødis och thillspurdis hannom, om hannd war nogenn naade, forskoennßell eller forbønn for sigh begierrindis, da mennige tinnge mendt wille bede och giøre bønn for hannom, eller och om hannd war nogenn opsettilße begierrindis wdj sagenn till nogenn forsagde[17] thiidt, thill huilckenn hannd endnu ennten wille rette for sigh och wdlegge sit faldtzmaall[18] eller och steffnne och kalle denn domb, som hannom war ouffuer dømpt, eller wiste sigh nogenn andenn behielpinge at bekomme eller frembføre vdj sagenn, thill huilcket alt for^ne^ Annders Schredder suaridt neye, menn paa det strenngiste wor domb for sigh begierrindis.

Thaa epter tiltalle, giensuar och denn sags leillighedt, och epterdj for^ne^ Annders Skredder sider rettenn ouffuerhørrigh, huercken will rette for sigh epter denn herridtztings dombs liudelße, hannom ehr ouffuer dømpt, och icke heller samme domb haffuer wille steffnet och kallidt, wdannßett at denn haffuer werrit fylliste eskit aff hannom till herridtztinngh och her till lanndtzting at schulle fuldgiøre, och till med hannom her aff landtztingh haffuer

werridt thiidt och thegttedagh forrelaugt till i dagh ennten her for jnndenn at steffnne, rette[19] eller bøde, och hannd ther jnndtet haffuer wille wedgiørdt[20] huor forre forschreffne Annders Schredder bleff y dagh fridtløes giordt.

Theß till ydermere windisbiurdt, att saa jnnden landtztingh gaaidt och faridt ehr, effter som forschreffuit staar, haffuer jeg thrøcht mit signett her nedenn forre.

Datum anno, die et loco vt supra.

(1) Se 497.37. – (2) Se 497.38. – (3) Landsbyen Svedala i Svedala s., Oxie härad, Malmöhus län. – (4) Landsbyen Hyllie, tidl. i Limhamn s., Oxie härad, Malmöhus län, siden 1915 i Malmø kommune. – (5) Landsbyen Naffentorp i Bunkeflo s., Oxie härad, Malmöhus län. – (6) Holger Ulfstand (d. 1609) til Skabersjö. – (7) Hovedgården Skabersjö i Skabersjö s., Bara härad, Malmöhus län. – (8) Gabriel Svale (d. 1609) til Bjällerup. – (9) Hovedgården Bjällerup i Bjällerup s., Torna härad, Malmöhus län. – (10) Landsbyen Ebbarp i Skabersjö s., Bara härad, Malmöhus län. – (11) *skienndtz ... ordt:* skældsord (Kalk. III.763b). – (12) Forlægget har formentlig ved fejlskrift *schrillde; schiellds ordt:* skældsord. – (13) Mgl. i forlægget. – (14) SkL 158, jf. ASun 94. – (15) Reces 13. december 1558 § 20, stk.2. – (16) Samme udtryk i Skåne landstings domme 15. oktober 1586 og 18. juni 1587 (ovf. nr.559 og 573). – (17) (forud) bestemt (Kalk. I.688a). – (18) Bøde. – (19) udrede (Kalk. III.587b bet.3). – (20) *wedgiørdt:* foretaget (Kalk. IV.768a bet.4).

588 Hammer herredsting 26. februar 1588

Herredstinget bevidner, at Peter Fynbo på tinget har betalt de tremarksbøder, han var idømt for ærekrænkelse, og at han var lovligt stævnet til herredstinget.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr.142.

Overskrift: Et tings vinde, ad Oluff Bilde haffuer ladet eskedt till fierde ting thuende iij mk. aff Peder Fennboe for løgenn, effter som handt er thuende gange tildømptt.

Lauritz Nielsenn aff Hamer,[2] som thenn dag saadt y fogedens[3] sted paa Hamersherritzting, Anders Nielsøn aff Snertinge,[4] Jacob Nielsen Schriffuer, wy kiendis mett thette wortt obne breff aar effter Guds byrdt 1588, mandagenn som wor then 26. februarij, paa Hammerßherritzting wor skickett Hans Søffrinßenn, fogett paa Tureby,[5] paa sin hosbondis vegne, erlig och welbiurdig mandt Oluff Bilde[6] till Suandholm,[7] hans fierde forfulde thing haffuer ladett till thalle och wdeske aff Peder Fenboe y Skouffmøllen[8] effter enn doms lydelsße, wdgiffuitt paa Faxe heritz thing aar 1586, torsdagenn then 21. aprillis, som hand[9] er tildømptt att bøde iij mk. emod for^{ne} Oluff Bilde for løgen.

Thisligeste haffuer ladett wdeske och tillthalle hanem effter enn doms ly-

delse, wdgiffuenn her till Hammerßherritzting thenn 22. dag januarij nest forleden,[10] att hand er till dømptt att bøde iij mk. for løgenn till for^{ne} Oluff Bilde.

Thisligeste haffuer laditt aff hanom vdeske for kaast och thæring, skade gieldt, forsømelse, møde och wmage, vogenn leye och hues andett, Oluff Bilde vdj samme thuende sager lidt och bekostet haffuer, som hand hanom paa regne kandt frann thett første, same sager begønntis, och till thenne dag.

Om huilcket tilthalle och sags forfølning vor møtt her i dag till thinge Dirick Michelsønn, som thienner Peder Michelsønn[11] y Kiønge,[12] sagde sig att haffue fuldmagtt och befalning paa for^{ne} Peder Fenbos vegne att oppebiude same thuende thre marck, som aff Peder Fønbo vd eskett erre her till thinge, och sagde, att for^{ne} Peder Fenbo haffuer ladett hanom andtuorde for^{ne} pendinge, att hand y daug skulle wdlege och fuldgiøre till huem, som samme pendinge paa for^{ne} Oluff Bildis vegne her till thinge ville aname och for^{ne} Hans Søffrensen sagde sig paa for^{ne} Oluff Bildis wegne att ville for^{ne} pendinge oppebere. Och Dirick Michelsønn, effter som hand sagde sig ther paa att haffue beffalning, strax wdkaste[13] och till regnede[14] hand Hans Søffrensßønn paa sin hosbondis,[15] Oluff Bildis, wegne tuende thre marck pendinge, effter som hans tilltalle och eskning haffuer verrett her till thinge.

Paa huilcke ord och artickle bedis och fick for^{ne} Hans Søffrensøn paa sienn hosbondis, Oluff Bildis, vegne et wuildigtt things vidtne aff xij dannemendt, som vore Heming Pedersønn aff Rentkolle,[16] Hans Ibsønn aff Kastele,[17] Jepe Olsßønn ibidem, Erick Hansønn aff Knudsbye,[18] Søffrenn Holm aff Snertinge, Jens Hund aff Ferup,[19] Niels Mogennsønn [aff][20] Vennge,[21] Hans Esbernsen aff Lundby,[22] Pouell Hannsen ibidem, Jeppe Mattßønn aff Renge,[23] Las Jonnßønn aff Nybølle,[24] Oluff Tuckelsønn aff Suerborge,[25] huilcke xij mend mett therris beraadt[26] raad[27] alle endrickteligenn[28] tillmelde for^{ne} Hans Søffrensßønn paa for^{ne} sin hosbondis vegne ett wuildig tings vinde att haffue hørtt alle ord och artickle att verre gaaett och farett y dag indenn tinge, som forbemelt er.

End beuistis y dag indenn thinge medt Jens Normand aff Reckenn[29] och Rassmus Persønn, som thienn Heming Bendsønn i Allersløuff,[30] wonde mett opracktbe fingre och helgens ædt, at thj vore vdj Skouffmøllenn och ther gaffue en louglige worsell till for^{ne} Peder Fenbo och thallede mett enn hans karll, Heming N:, och andre flere hans folck och ombudt,[31] adt hand her i dag skulle møde till thinge oc suare till hues sager, som for^{ne} Oluff Bilde haffde hanom till att thalle mett rete.

Ad saa er gangett och farett indenn tinge, haffue wij thill windisbyrdt wore signetther her vndertrøcktt.

Datum vt supra.

(1) Jf. Hammer herredstings dom 22. januar 1588 (ovf. nr.586). – (2) Landsbyen Hammer i Hammer s. og h. – (3) Herredfoged var da Peder Mikkelsen i Køng. – (4) Landsbyen Snertinge i Sværdborg s., Hammer h. – (5) Se 564.5. – (6) Se 564.3. – (7) Se 564.4. – (8) Se 586.6. – (9) Kustoden har *handt.* – (10) Se ovf. nr. 586. – (11) Se ovf. note 3. – (12) Se 586.2. – (13) udgav (Kalk. V.1110b). – (14) bestemte til (Kalk. IV.375a). – (15) Herefter udstreget *wegne.* – (16) Landsbyen Remkolde i Sværdborg s., Hammer h. – (17) Landsbyen Kastelev (tidl. Castellæ) i Sværdborg s., Hammer h. – (18) Landsbyen Knudsby, tidl. i Vordingborg landsogn, Bårse h. 1933 indlemmet i Vordingborg købstad. – (19) Landsbyen Fårup i Hammer s. og h. – (20) Ordet mgl. i forlægget. – (21) Måske landsbyen Over Vindinge i Sværdborg s., Hammer h.; muligt dog Neder Vindinge i Kastrup s., Hammer h. – (22) Landsbyen Lundby i Lundby s., Hammer h. – (23) Landsbyen Ring (1423: Reynge) i Hammer s. og h. – (24) Landsbyen Neble (1370: Nybøll, 1567: Nybølle, Nebele) i Sværdborg s., Hammer h. – (25) Landsbyen Sværdborg i Sværdborg s., Hammer h. – (26) overlagt (Kalk. I.161b bet.3). – (27) Beslutning (Kalk. III.640b bet.5). – (28) overensstemmende, samstemmende, enigt (Kalk. I.462a). – (29) Landsbyen Rekkende i Allerslev s., Bårse h. – (30) Landsbyen Allerslev i Allerslev s., Bårse h. – (31) befuldmægtigede (Kalk. III.292b bet.2).

589 Viborg landsting 7. april 1588

Tre personer, der af nævninger var kendt skyldige i tyveran[1] og idømt igæld, tvigæld og bøde til kongen, blev, da de trods gentagne indstævninger ikke rettede for sig, in absentia dømt fra deres hals.

Hs.: GkS 1137,2° ne.271 (findes yderligere i 10 hss.).

Overskrift: Enn dom, at nogen folck, som war tyffueran offuer suoren och igiald, tuigield och kongens rett aff thennom[2] eskidt, er formeltt paa theris halß, som the ware tagit widt tyffuidt.

Mouridtz Stygge[3] thill Holbeckgaardt,[4] landtzdommere j Nøriuttlandt, och Gundj Schriffuer,[5] landtzthingshørrer, giør witterligt, att aar epther Gudtz biurdt Mdlxxxviij, leffuerdagenn som er thend 7. aprilis, paa Viiborg landtzthingh war schikidt erliig och velbiurdige mandt Christen Munck[6] thill Gießinggaardt,[7] hans wiße[8] budt, erlig och welfornuftige mand Vittus Broen,[9] paa thend enne och haffde hiid j rette steffnidt Kirstine Knudtzdatter, som boede j Thørsleff,[10] Maren Nielßdatter och Throgels Knudtzenn ibidem paa thend anden siide, for the nogen thiid siden er thiuffran[11] offuersuoren, och jgield,[12] thuigieldt[13] och kongens rett[14] aff thennom er eschidt, ock icke the haffuer vdlagt eller rettitt for thennom, och dommen fordj thennom thuinde

gang her thill landtzthingit schulle vere offuergangenn thennom att vere formeldt[15] paa thieris halß, som the waar thagit vid tiuffuit,[16] jndthill ther bleff steffnit paa nye, huilcke domme de icke haffue willitt igien kalde,[17] enddog the nochsom respit ther thill schulle haffue hafft, miennendis dett handt een gang for alle burde domb j samme sag att bekomme.

Och først fremblagde en things vinde aff Nørhaldzheritsthing sist forgangenn aar, thießdagen som er thend 30. maij, vdgiffuidt, som bemelder Christen Christenßenn i Linde,[18] Christen Anderßenn i Ienum[19] och thieris medtbrødre ranßneffninge i for^ne^ Nørhaldherridt att haffue suoritt for^ne^ Kirstine Knudtzdatter, Throgels Knudtzenn och Marine Nielßdatter ett fuld tyffue rann offuer, som Raßmus Nielßenn i Hald[20] haffde thennom thilliust[21] for dett gods och pending, de aff rømbt[22] och staall fraa Marine Nielßdatter i Jlschouff[23] paa langfredag, som predickenn war j kirckenn, efftersom hans bogs eedt[24] och de vinder formeldhe, som hand ther for thingdomb for thennom schall haffue lest.

Dernest fremblagde en things winde aff for^ne^ herridtzthing, thend 7. nouembris sist forgangenn wdgiffuidt, som bemelder for^ne^ Vittus Broenn paa for^ne^ Christen Munckiis wegne vdj thre sambfulde thing och samme dag thet fierde thing att haffue eskedt igieldt, thuigieldt och koningens rett aff for^ne^ Kirstine Knudtzdatter, Throels Knudtzen och Marine Nielßdatter, epthersom de ere thiffue rann offuersuorenn; dißligeste att haffue frambeschitt, om der war nogen, som wilde vdlegge bøderne eller sette for thennom, och ingen ther fremb kom, som ville anthen vdlegge bøde, rett[25] eller sette[26] for thennom, och ingen ther fram kom i nogen maade. Medfør och samme winde her aff landtzthingeth thennom at haffue faaett louglig warßell for samme winde vid Jesper Thrudtzen j Throltzleuff[27] och Christen Raßmußen, thienendis paa Gießinggaardt, som the winde wider bemelder.

Dernest framblagde en opsettelße her aff landtzthingeth den 16. decemb: sidst forleden vdganget, att for^ne^ folck er thaa forligt[28] at schulle møde. Dernest och fremblagde thuinde domme her aff lanndtzthinget, thend første snapsthing[29] sidst forledenn och den andenn 16. martij sidst forgangen daterit och vdgiffuen, att for^ne^ Kirstine Knudtzdatter, Throgels Knudtzen och Marine Nielßdatter er dømpt paa thieris hals att were formeltt, som the war thaget wed thiffuidt, jnd thill the eller huem, ther haffde vdj att siige, steffnitt paa nye louglig, kom her och wille were vdj rette, som the domme och breffue wiidere bemelder.

Och saatte for^ne^ Vittus Broen j alle rette, om for^ne^ Kirstine Knudtzdatter,

Throgels Knudtzen och Marine Nielßdatter icke burde att were formelldt paa thieris hals, som the war thaget vdj tiuffuidt.

Saa ere de icke møtt eller nogen paa thieris wegne.

Tha epterdj thet nu beuiißis medt thingsvidne aff for^ne^ Nørhaldherridtzthing for^ne^ Kirstine Knudtzdatter, Throgels Knudtzen och Marine Nielßdatter att were thiuffe rann offuersuorett, och eptherdj och nu beuijßis medt thingswinde aff for^ne^ Nørhaldherredtzthingh jgiæld, thuigield och konningens rett aff thennom att were eschitt och fodritt, huilckedt winde meth[før][30] for^ne^ Kirstine Knudtzdatter, Throgels Knudtzen och Marine Nielsdatter for saadan forfølling her thill landtzthinget att haffue faaett louglig warßell, eptherdj the iche schulle haffue broepeel,[31] och the thennom dog forholder[32] icke att wille vdlegge, epthersom the ere feld fore och paasuorett, och for^ne^ Vittus Bronn fordi her thill landtzthinget meth slig weder[33] er reigsit och thennom herom om saadan vdlegh besøgt,[34] och the dog ere forelagt att schulle møde, och icke the da ere frembkommen, och dommen fordj er thennom offuergangenn, jndthill the steffnidt paa nye, huilcke domme de icke endnu haffue igien kallidt, dog the ther thill nochsom respitt haffuer hafft, dißligeste eptherdj for^ne^ Kirstine Knudtzdatter, Throgels Knudtzen och Marine Nielßdatter icke heller nu ere møtt eller nogen thennom att forklare[35] eller vndskylde eller for thennom nogen udlegh att giøre, tha wiide wij icke anditt epther lougen[36] ther om att sige, end for^ne^ Kirstine Knudtzdatter, Throgels Knudtzen och Marine Nielßdatter paa thieris halße att were formeltt, som the war thagitt wid thiuffuidt.

(1) Tyveran er sådant tyveri, på hvilket ransstraffen anvendtes, f. eks. når den sigtede hverken var grebet på fersk gerning eller fandtes i besiddelse af kosterne, jf. Kalk. IV.408a, Molbech, Glossarium II.216f., Kolderup-Rosenvinge i GdD I.249 note 1. Jf. Viborg landstings dom 1. februar 1589 (ndf. nr. 598). – (2) Ordet indføjet over linien med anden hånd. – (3) Se 502.5. – (4) Se 502.6. – (5) Se 502.11. – (6) Se 561.16. – (7) Se 561.17. – (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (9) I andre hss. skrevet Bruun. Navnet Bruun stavedes i ældre tid ofte Broen(n). Jf. østjysk dialekt [bro'n] = brun. – (10) Landsbyen Vester-Tørslev (1447: Thørsløff) i Vester-Tørslev s., Nørhald h. – (11) Se ovf. note 1. – (12) Erstatning (Kalk. II.379b). Herefter udstreget i forlægget: *och.* – (13) Dobbelt erstatning (som bøde) (Kalk. IV.496b). Udtrykkene *igield oc tvigield* findes også i DL, se 6-15-1, 6-17-39, og fdg. 21. maj 1751 § 6. – (14) Bøde (Kalk. III.586a het.6). Efter JL II.108 skulle den, der blev ransvoret, først udlevere til sagsøgeren så meget, som denne fældede ham for og desuden kosternes dobbelte værdi samt til kongen som bøde 3 mark. Ville den domfældte ikke opfylde dette, skulle han 3 gange indstævnes for landstinget, og rettede han da ikke for sig, havde han forbrudt sin hals. – (15) dømt (jf. Kalk. V.288b bet.2), Osterssøn Veylle. 284 samt JL II.107 in fine: tha formælæs hans hals. – (16) Jf. JL II.107 in fine: swa sum han war takæn with thiwfnæth. – (17) erklære (en dom) for ugyldig (OdS VI.809 bet.2 in fine). Jf. DL 1-9-5: rygge, eller igienkalde, Domme. – (18) Landsbyen Linde i Linde s., Nørhald h. – (19) Landsbyen Jennum i Spentrup s., Nørhald h. – (20) Landsbyen Hald i

Hald s., Nørhald h. – (21) *aff rømbt:* draget hemmeligt bort med (Kalk. I.25b). – (22) Vel landsbyen Ilshøj i Øster-Tørslev s., Gjerlev h., der tidligere hørte under Nørhald h., men som ved reskr. 20. maj 1796 henlagdes under Gjerlev h. – (23) Ed, aflagt på biblen el. anden hellig bog, senere også på lovbog el. tingbog, jf. Jyske Saml. 4. rk. VI.307, 5. rk. III.249, VI.263f. – (24) udrede (Kalk. III.587b bet.3). – (25) stille sikkerhed (OdS XXIII.184 bet.12.2). – (26) Vist fejlskrift for *Thørsleff* (se ovf. note 10). – (27) forelagt, pålagt (Kalk. I.618b). – (28) Det første ordinære ting efter julehelgen, ɔ: lørdagen efter „20. dags jul" (13. januar). – (29) dømt, jf. Osterssøn Veylle.284 og JL II.107 in fine: tha formælæs hans hals. – (30) Forlægget har *meth.* – (31) Se 585.38. – (32) undlade, tøve med (Kalk. I.641a bet.6). – (33) NkS 836b,2° har *winder*, hvilket vel er den rette læsemåde. – (34) ansøgt, sagsøgt; sml. *mett rigenns laugdags-breffue erre besøgthe* (SGL IV.84, jf. Kalk. I.187b bet.2). – (35) rense (Kalk. I.646b bet.1). – (36) JL II.107.

590 Viborg landsting 6. juli 1588

En enke havde på livstid til sin broder og dennes hustru bortfæstet en ejendom, hvori også hendes umyndige børn var lodtagne. Da loven forbyder værgen at afhænde børns jord og ligeledes forbyder faderen at afhænde børns jord, efter at deres moder er død, fandtes enkens og hendes værges bortfæstning ugyldig i forhold til de børn, der ved aftalens indgåelse var umyndige.

Hs.: RA Hss V B 17 nr.224 (findes yderligere i 2 hss.[1]).

Overskrift: En dom, at børne werie icke maae affhende børnnens jord, oc at en feste breff aff tendh aarsagh er macteløs dømpt.

Maltj Jensen[2] till Hollmgard[3] [Mouridtz Styge[4] thill Holbec gaardt[5]],[6] landzdomer y Nøriuttlannd, och Gunnde Schriffuer,[7] lanndztings hører ibidem, giør witherligt, att aar epter Gudz byrdt Mdlxxxviij, leuerdagen som er thend 6. jullj,[8] paa Wyborig landzthing war skickett Jenns Christennßenn y Grunndfør[9] paa sin egenn och sinn hustrue broders[10] wegnne paa thennd enne och hagde hiid y rette steffnitt Anne Rasmußeß y Grunndfør och hindis werie, Jb Rasmußen, paa thennd andenn side, for the haffuer buort bebreffuitt hindis wmøndige børnns loed och dield y enn gaard y Herst[11] thill hindis broder, affganngenn Sørenn Niellßenn, och hanns hustrue, Marenn Rasmus datter, begie thieris lyffstidt att skulle beholle, miennendis thett[12] moderenn och børnens werie icke wdj saa maade mothe aff hennde eller hedenn[13] bebreffue samme[14] thieris guodtz wdj tieris wmønndige aar,[15] och miennthe fordj thett feste breff, the giortt haffuer, wlouglig och buorde macteløß att uere.

Saa møthe Niells Jesperßenn[16] i Herst och framlagde samme breff, aar 1574, sønnddagenn epter S: Nicolaj dag[17] wdgiffuitt, wdj huilckett for[ne] Anne Rasmußis bekiennder, att hunn haffuer weritt offuer enn wennlig conntract och

forening[18] med hindis broder,[19] Sørenn Niellßenn i Herst, om gaard och eigendom, som hunn ther hagde, och at haffue stedt[20] och fest hannom hans lyffstidt med hindis fuld[21] mønndige weries[22] raadt och samthycke, Jb Rasmußenn, och alle the anndre hindis børnns willie, raad och samthycke, som er[23] Jenns Rasmußenn och Niels Raßmußenn, Knud Raßmußenn, Madz Rasmußenn och Jb Raßmußenn paa Peder Rasmußenns, Karenn Rasmuß datter[s] och Maren Rasmuß datters[24] wegnne. Tha haffuer the sted och fest hannom och hans hustrue, Marenn Rasmußdatter, begie thieris lyffstidt; ther som Gud kalte Sørenn førind hanns hustrue, tha schulle for^ne^ Maren Raßmus datter niude och bruge samme gaards eigenndom hindis lyffstidt, och schulle for^ne^ Sørenn Niellßenn niude [och][25] bruge all gaardßenns thilligellße jnnden alle fiire marche muode[26] och wdenn march paa Thrye[27] marck ett støcke schouff och saa niude alle thend brug, ther fiienndis, wnnder thagitt ett støche enngh paa Herst march østenn veedt Jenns Fuollbye, emellom Jenns och Michell Perßenn, och skulle Anne Rasmußis sielff haffue samme stycke; och beplicter the thennom slett jnnthett att haffue med samme gaardt att giørre wdj for^ne^ Sørenn Niellsen[s] lyffstiidt och slett jnngen thrette eller thøi[28] att føre hannom paa eller hanns hustrue thieris lyffstidt, som thett breff vider bemeller. Och miennthe for^ne^ Niells Esperßerßen,[29] thett samme feste breff burde veed magt att uere.

Ther nest møthe Jb Rasmußenn och berette, att thaa hanns moder och hand samme feste breff wdgaff, schulle hand haffue weritt vannkundige[30] och icke komenn thill slig alder, att hand kunnde besinde[31] sin egenn och sinn wmøndige sødzskindtz beste, och bekiennder, the haffuer lod och diell y samme gaardt.

Medt flere ord och thalle thennom ther om emellom var.

Tha epter thill talle, giennsuar och sagzßenns leillighedt, saa och eptherthji lougen[32] med fører jngenn werie att maae aff hennde the børnne jord, ther the er werie ad, huerckenn fader eller olde fader[33] maae aff hennde børnne jord, sidenn thieris moder er død, och eptherthj faderenn wdj saa maade icke maae affhennde børnne jord, tha maae moderenn icke heller thett giøre, och [epther][34] saadan leillighedt wide wj icke andett ther om att sige, ennd saa witt som for^ne^ Anne Rasmußeßs y Grunndfør och hinndis sønn, Jb Rasmußenn, haffuer hen brefft[35] aff the loder, hindis wmønndige børnn y samme gaardt haffuer, thaa bør thett breff och feste icke att komme hindis børnn, som tha wor wmøndig, ther breffuitt giortt er, thill hinder eller skaade y nogen maade.

(1) I NkS 836b,2° nr.224 er ved en indbindingsfejl en del af dommen (fol.210v–211v) indbundet tidligere i bogen, resten (fol.212rff.) senere. – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Det indklammede mgl. i forlægget og i NkS 836b,2°; indføjet efter RA Hss V B 20. – (7) Se 502.11. – (8) RA Hss V B 20 har *junij*. I 1588 var 6. juli, men ikke 6. juni en lørdag, Viborg landstings ordinære retsdag. – (9) Landbyen Grundfør i Grundfør s., Vester Lisbjerg h. – (10) NkS 836b,2° har *brøders*; RA Hss V B 20 mgl. *paa sin egenn och sinn hustrue broders wegnne*. – (11) Den nu nedlagte landsby Hæst (1688: Herst) i Trige s., Vester-Lisbjerg h. – (12) at (Kalk. I.358a bet.1); RA Hss V B 20 har *att*. – (13) bort (Kalk. II.183a bet.2); NkS 836b,2° har *bortt*. – (14) NkS 836b,2°: *hindis barnns*. – (15) Ordene *wdj tieris wmønndige aar* mgl. i NkS 836b,2°. – (16) RA Hss V B 20 har *Jepßenn*, NkS 836b,2° *Eßpernsenn*. – (17) St. Nikolaj dag: 6. december. – (18) Overenskomst (Kalk. I.619b bet.2). – (19) RA Hss V B 20 har *brødere*. – (20) bortfæstet (Kalk. IV.193b bet.8). – (21) Herefter i forlægget et ikke udstreget F. – (22) Ordet mgl. i NkS 836,2°; RA Hss V B 20 har *venners*. – (23) Ordene *som er* tilskrevet over linjen. – (24) De 3 sidstnævnte var umyndige i 1574. – (25) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter andre hss. – (26) Markeskel. – (27) Trige (1439: Thryggy) i Trige s., Vester-Lisbjerg h. – (28) Ophold, tidsspilde (Kalk. IV. 519b). Forb. *foruden ald tød(e) och thrette* var alm. i datidens sprog. NkS 836b,2° har *thøe*, RA Hss V B 20 *thøue*. – (29) ɔ: Jespersen. RA Hss V B 20 har *Jbßenn*, NkS 836b,2° *Eßbernnsen*. – (30) ukyndige (Kalk. IV.735b). – (31) indse, forstå (Kalk. I.165a bet.2). – (32) JL I.30. – (33) Bedstefader, jf. Verner Dahlerup.67, Kroman-Iuul II.149. – (34) Mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836b,2°. – (35) NkS 836b,2° har *bebreffuitt*.

591 Viborg landsting 20. juli 1588

En herredstingsdom, hvorved en mand var idømt bøder og siden fordelt, fordi han på tinge havde kaldt en anden for et drog, stadfæstet af landstinget.

Ikke taget hensyn til, at vidner ikke var ført på fersk fod, da den krænkede straks havde forlangt et tingsvidne, men vidnerne vægrede sig ved at afgive forklaring, indtil de ved en landstingsdom var kendt pligtige dertil.

Hs.: GkS 1141,2° fol.231v (findes yderligere i 8 hss.)
Reg.: 4103.
Tryk: GdD IV.126ff. (efter Thott 1202,2°).
Litt.: J. E. Larsen.519; Stemann, Retshistorie.197 note 3, 201 note 5, 691 note 1; J. Nellemann, Den ordinaire civile Procesmaade[4] (1892).305; Matzen, Offentlig Ret II.103; sa., Offentlig Ret III.117; Popp-Madsen, Bod.154 note 71; A. D. la Cour i Viborg Købstads Historie III (1940).182.

Ingen *overskrift* i forlægget; i Thott 1201,2°: En dom, at huem som kaller en anden drog eller andre wquems ord, er dømt derfor at stande til rette.

Mouridtz Stygge[1] thill Holbeckgaard,[2] landtzdomer vdj Nøriuttland, och Gundj Schriffuer,[3] landztinghører ibidem, giør vitterligt, att aar epther Gutz børd 1588, thend 20. julj, paa Viborig landzting war schickit Morthen Byrialßen i Roum[4] paa thend enne och haffde hid vdj rette steffnit Mikill Børialßen

i Borup,[5] Olluff Lauridzen ibidem, Chresten Jenßen i Lostrup,[6] Chresten Thamißen ibidem, Vogen Anderßen i Ringh,[7] Jens Villadtzen ibidem och Chresten Fergimand i Suenstrup[8] paa thend anden side for itt vinde, the imod hanom vonditt haffuer om nogen ord, the siger, hand[9] schulle haffue hafft thill Jens Matzen,[10] fougitt paa Løndrup gaard,[11] och nu nyeligen att schulle haffue vonditt om the ord, ther schulle vere falden forgangen aar, mienindis fordj samme thieris vinde borde ingen mact att haffue.

Disligeste haffde hid steffnitt Chresten Byrialßen i Bygum,[12] herridzfougitt i Rindtzsheritt, for en domb, hand epter samme vinde dømptt och vdgiffuitt haffuer.

Sammeledis haffde hid steffnitt Vogen Anderßen i Rind,[13] for hand epter samme domb haffuer laditt hanom fordielle, som hand mienthe med vrett.

Saa møtte for^{ne} Jens Madtzen och berette, att for^{ne} Morthen Byrialßen for thing och domb haffde kallitt hanom enn drogh,[14] som for^{ne} siuff mend om vonditt haffuer, och hand strax paa fersk foed førdritt om samme vinde[15] och dogh ike kunde fange dett, før ind hand motte forhuerffue landtztings steffning offuer thenom, och the thogh ike tha ville sige thieris sandhiedt, førind hand finge dom offuer thennom her thill landtztingitt, at tj schulle vinde thieris sanden med hanom thill thieris heridtzting, och the epter then domb haffuer vonditt thieris vidschab.[16]

Och først framblagde en domb her aff landtztingitt, snabslandtzting[17] sidst forleden vdgiffuitt, vdj huilcken domeren haffuer saa omsagtt, att epterdj for^{ne} mend ike haffuer bestanden thieris sanden thill thieris heridtzting, tha fantt the thenom plictige att uere manndagen, som var thend 12. februarij først komb, thill Rindtz heridtzting att sige och vinde thieris sandhied, huis thenom i samme sag vitterligtt var.

Thernest framblagde itt things vinde aff for^{ne} Rindtzheridtzting sidst forgangen aar, manndagen nest epter conceptionis Marie[18] vdgiffuitt, for^{ne} Mikell Børialßen, Olluff Laurßen och dieris medbrødre for otte mend att haffue vonditt, at tj neruerindis huos var paa Rindtzheridtzting mandagen nest epter Martinj apostlj dag[19] then thid, den domb gik emellum hederlig mand her Jens Anderßen[20] i Vldbierig,[21] Chresten Smed i Fieldsøe[22] och Knud Anderßen i Buorup[23] om thend store haffue,[24] som her Jens Anderßen haffde indlugtt[25] och indkast,[26] och tha iblantt anditt hørde the, att Jens Schriffuer[27] paa Lønderupgaardt bad Mortten Børialßen schulle laade hanom sie thingbogen. Tha suaritt for^{ne} Morthen Byrialßen, att hand ike var plictige att faae[28] huer drogh thingbogen. Tha sagde Morthen Byrialßen, att hand mienthe, haffde de hørtt

hanom hafft saadan ordt, at tj haffde buortt att vonditt thenom paa fersk foedt,[29] och ike nu buorde magtt att haffue, som samme dom och vinder vider bemeller.

Saa møtte for^{ne} vindesmendt (vndtagen Chresten Fergemand) och var samme thieris vinde bestendig, och thernest fremblagde en domb aff for^{ne} heridtzting dett aar, mandagen nest epter vocem jucundicatis[30] vdgiffuitt, vdj huilken heridtzfougden haffuer saa omsagtt, att hand jke viste anditt ther om att sige, end epterdj tha bleff beuist med thingsvinde, att Morthen Børialßen haffuer kallitt for^{ne} Jens Matzen itt støke drogh, tha haffuer hand ther med giort wrett och bør ther for att stande thill rette, emeden samme thingsvinde stander ved magtt och wriugitt.[31]

Ther epter fremblagde itt things vinde aff for^{ne} heridtzting, thend 8. jullj sidst forledenn vdgiffuitt, otte mend vonditt haffuer, ditt[32] Vogen Anderßen i Rind ther att haffue laadit fordielle bode for hoffuidgield och faldtzmoll Morthen Børialßen i Roum, sagendis[33] hanom, att hand kallt Jens Matzen, fougitt paa Løndrup gaard, itt støke drogh for things domb[34] och kunde hanom dog ingen drogh offuer beuiße att uere, som[35] samme domb och dielsbreff vider bemeller.

Med flere ord och thalle thenom ther om jmellum var.

Tha epter thillthalle, giensuar och sagens leiglighiedt, saa och epterdj de segs[36] aff for^{ne} vindisbørd nu er møtt och veritt thieris vinde bestendige, och for^{ne} Morthen Børialßen haffuer ingen vinde, med huilke hand dett riuge och thilbage driffue kand, ike sandru att uere, och epterdj for^{ne} vinde paa fersk foed er omførdritt,[37] och for^{ne} vindisbørd[38] ike ville vinde, førind the med landtztings steffning och landtztingsdomb motte ther thill threngis,[39] och the tha haffuer bekientt, huis thenom i samme sag vitterligtt var, tha vide vij epter saadan leiglighed ike jmod samme vinde att siige, ey heller vide os nogen aarsagh eller thillfald[40] for^{ne} dom, der epter gangen er, att felde och ey heller for^{ne} Morthen Byrialßen aff samme dielle, som hand ther epter vdj komen er, att quittdøme, førind hand retter for sigh, som dett sig bør.

Datum vt supra.

(1) Se 502.5. – (2) Se 502.6. – (3) Se 502.11. – (4) Landsbyen Roum i Roum s., Rinds h. – (5) Sønder- eller Nørre-Borup i Låstrup s., Rinds h. – (6) Landsbyen Låstrup i Låstrup s., Rinds h. – (7) Landsbyen Rind (denne form ndf.) i Lynderup s., Rinds h. – (8) Landsbyen Sundstrup i Ulbjerg s., Rinds h. – (9) Ordene *siger, hand* indføjet over linjen. – (10) Thott 1201,2°: *Nielsen.* – (11) Hovedgården Lynderupgård i Lynderup s., Rinds h., der da ejedes af Niels Skram (d. 1601). GdD IV.127 har *Bonderup gaard* (nuv. Lerkenfeld), skønt udgavens forlæg (Thott 1201,2°) har *Lønderup gaard.* – (12) Landsbyen Bygum i Øster Bølle s.,

Rinds h. – (13) Se ovf. note 7. – (14) *Drog* bet. skarn, nidding, men ses dog undertiden også brugt i nuv. bet.: udueligt, sløvt menneske, døgenigt, indskrænket person (Kalk. I. 387a; OdS III.1003). I hvilken bet. ordet er anvendt her kan ikke med sikkerhed fastslås. I den sidstnævnte bet. er ordet dannet af en præteritumsform af vb *drage;* den førstnævnte bet. skyldes påvirkning fra mnt. *droch,* beslægtet med *Draug, bedrage.* At ordet her er fælleskøn (*enn drogh*) er en jyskhed, jf. Kalk. I.c. Landskabslovene (SkL 128, ASun 94, JL II.108) omhandlede kun straf for uretsmæssig sigtelse for tyveri på tinge, mens RR § 7 (fra omkr. 1450) mere generelt fastsatte straf for den, der „leggir nogen mandt den sag till, som usaandt er" (Da. Mag. 3. rk. I.181). Muligt har reglen i JL II.108 tidligt været anvendt analogisk på andre ærerørige sigtelser, jf. Knud Mikkelsens danske glosse 96: Det er wret at kalle eller giffue anden anderledis naffnn oc rycte, end hannd vel fortient haffuer (DgL Tillæg til IV.49). Også recesserne omhandlede direkte kun ærerørige *sigtelser,* se reces 24. august 1537 § 6, reces 6. december 1547 § 10 og reces 13. december 1558 § 20, stk. 2. Tilsvarende regler fandtes i købstadlovgivningen, se f. eks. Lunds birkeret (efter 15. august 1326) § 21 (DgK IV.7), Malmö stadsret (senest 1414) § 21 (ib.48), Landskronas birkeret (tidligst 1443) § 21 (ib.113), Helsingborg birkeret (før 7. december 1346) § 21 (ib. 153), skånske birkeret (lundeteksten) bearbejdet for de skånske byer (15. årh.) § 22 (ib. 343), skånske birkeret (helsingborgteksten) bearbejdet til alm. stadsret (15. årh.) §§ 23 og 25 (ib.V.11), Erik Glippings stadsret for Ribe 1269 omdannet til alm. stadsret § 12 (ib.20), Christoffer af Bayerns alm. stadsret (efter 14. oktober 1443) § 108 (ib.52). For *ringeagtsytringer* var der dog flere steder i købstadlovgivningen fastsat straf, se f. eks. Ribe stadsret 26. juni 1269, latinsk tekst § 13, dansk oversættelse § 14 (schensæls oerd ... thyff eldær røuer, mørthær eldær falskænær, meen ethær eldær horbarn, schalck eldær schøgesson, hannem tyl scham och wonæræ; se DgK II.25f.), Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 VI.31 (vqwemmelighe taler; ib.III.95), Helsingør stadsret (beg. af 16. årh.) § 118, Malmös privilegier 5. maj 1415 § 16 (taler illæ vppa nogher mantz æller godh qwinne rykte æller fræyth ib. IV.60), kong Hans' store privilegier for Malmö 16. februar 1487 § 82 (skalk eller andhre wqwemme ord), Landskronas privilegier (tidligst 5. maj 1415) § 16 (taler illæ paa nogher mans eller gothe qwinne røkthe eller frydh; DgK IV.123f.), kong Hans' privilegier for Landskrona 24. marts 1489 §§ 81 og 83 (schalck eller ander wquems ord ... wquemmeligen thaller paa nogenn danne mand eller quinnde; DgK IV.141), Halmstads privilegier 6. februar 1498 §§ 80 og 81 (DgK IV.288), skånske birkeret (lundeteksten) bearbejdet for de skånske byer (15. årh.) § 23 (DgK IV.344), Christoffer af Bayerns alm. stadsret (efter 14. oktober 1443) §§ 107–110 (DgK V.52), jf. bearbejdelsen for Odense §§ 99–102 (ib.69f.), kong Hans' alm. stadsret (efter 14. oktober 1443) §§ 122–125 (DgK V.101f.). Ærekrænkende ringeagtsytringer var endvidere strafbare efter artiklerne for Visborg af 1. juli 1561 § 24 (CCD I.166) og efter Frederik IIs gårdsret af 9. maj 1562 § 14 (CCD I.189), og i retspraksis blev ringeagtsytringer i alt fald i det 16. årh. anset for strafbare, jf. rettertingsdom 16. august 1561 („sildekræmmer"; se GdD I.290ff.). Om *reelle injurier* se rettertingsdom 3. november 1573 (GdD III.220ff.). – (15) ɔ: forlangt tingsvidnet beskrevet (GdD IV.127 note 8). – (16) Kendskab, kundskab (Kalk. IV.808b bet.2). – (17) Se 589.28. – (18) Mariæ conceptio: 8. december. – (19) Thott 1201,2°: *Martini dag:* Mortensdag (11. november). – (20) Jens Andersen Brasen (d. mellem 1619 og 1625), immatrikuleret i Rostock 1569 (Johannes Andreae Brasseus), nævnes som sognepræst for Ulbjerg og Lynderup menigheder ved hyldningerne 1584 og 1610 (KhS 3. rk. II.265, 5. rk. II.550), var endnu 1618 præst i Ulbjerg, da han havde en strid med sine sognefolk om nogle afgifter til ham (Viborg landstings dombog 1618 B fol.186) og 1619 (KhS 3. rk. V.105). – (21) Landsbyen Ulbjerg i Ulbjerg s., Rinds h. – (22) Landsbyen Fjelsø i Fjelsø s., Rinds h. – (23) Se ovf. note 5. – (24) Vænge

(Kalk. II.177a bet.2), specielt indhegnet skov (jf. stednavne som Hestehave, Kohave, Folehave etc.). – (25) indhegnet (Kalk. II.407b bet.3). – (26) indhegnet (med grøft) (Kalk. II. 405a bet.2). – (27) Den ovf. nævnte Jens Madsen. – (28) give, skaffe (Kalk. I.506a bet.2). – (29) Vidnesbyrd om, hvad en anden har sagt, skulle for at have retsgyldighed tages straks, jf. rettertingsdom 13. marts 1543 (GdD II.135ff.; KRD II.146ff.), Viborg landstings domme 1. april 1559 (II nr. 281), 9. juni 1571 (II nr. 380) og 31. januar 1573 (GdD III.181ff.) samt rettertingsdom 5. august 1590 (GdD IV.230ff.). Denne retspraksis er kilde til bestemmelsen i DL 1–13–21: Hvo Vidne vil føre paa hvis een anden sagt haver, hand skal det giøre paa fersk Fod. – (30) Vocem jucundicatis (dominica): 5. søndag efter påske. – (31) urokket. – (32) at (Kalk. I.358a bet.1); Thott 1201,2° har *at*. – (33) sagsøgende, anklagende (Kalk. III.661b bet.1). – (34) de på tinget fungerende domsmænd (Kalk. IV.391b). – (35) Ordet gentaget i forlægget. – (36) seks. – (37) krævet, fordret (Kalk. III.297a). – (38) Thott 1201,2°: *windingßmend*. – (39) tvinges, nødes (Kalk. IV.385a). – (40) Lejlighed, anledning (Kalk. IV.352a bet.4).

592 Viborg landsting 3. august 1588

En kvinde var af nævninger fundet skyldig i ran, fordi hun i en mands gård havde taget sine får og geder, som denne havde optaget. Landstinget statuerede, at det efter JL III.50 ikke var ran, men hærværk, da den, der havde optaget dyrene, havde ført dem hjem til sit hus.

Hs.: Bergen UB 251 nr. 32.

Overskrift: [E]n[1] dom, at en mandt er quit dømbt aff rann, hannom vaar offuer soerit for nogett queg, som vaar thaget y hus, hanndt haffde vdthaget, effterthi thet icke findis at uere rann, men heruerck.

Malthi Jensen[2] thill Holmgaardt,[3] Mouritzs Stygge[4] thill Holbeckgaardt,[5] landtzdommer vdj Nøriudtlandt, och Gundj Schriffuer,[6] landtztingshører ibidem, giøre vitterligt, at aar effter Gudz biurdt 1588, leffuerdagen thend 3. augustj, paa Viborig lantzting waar schicket Knudt Pederßen y Aggerskouff[7] paa thend enne och hagde hidt y rette steffnit Mickell Stennis och hanns medbrødre ranßneffninger vdj Gindingherrit paa then anden siide, for the haffuer ßuorit hans høstrue rann offuer for noget jndthegt[8] feemonn,[9] the siger, hun skulle haffue vdthaget aff Chresten Knudßens gaardt, formienendis thet icke ran at uere.

Dißligeste hagde hidt steffnit Chresten Juell[10] y Søffuill[11] (som ßamme ßag forfuldt haffuer) medt huis vinder och breffue, thend ßag ehr anrørindis.

Saa møtte for[ne] Chresten Juell och berette, at handt haffuer beuist for[ne] Knudt Pederßens høstrue jnthegt fee aff for[ne] Chresten Knudßens gaardt at haffue hedin[12] thagidt och framlagde ett tingsvinde aff Gindingherritzting

thette aar, thorßdag nest effter pintzdag vdgiffuit, Chresten Jenßen y Aggerskouff och Peder Chrestenßen ibidem for viij mendt eblant andet at haffue vondit, at Jahann Symensdather thog nogen faar och giedder y Chresten Knudßens gaardt och giende[13] aff gaarden medt, som thet vinde y ßig sielff ydermere jndholder och vduißer. Och minte for^ne^ Christen Juell, at effterdj Jahan Symensdather buort thoug ßamme jnthegt feemon aff for^ne^ Chresten Knudßens gaardt, at thet skulle vere rann, och neffninger fordj haffuer hinder rann offuerßuorit, som hanndt minte lougligt och rett at uere.

Thernest møtte nogle aff for^ne^ neffninger och viste thennom jcke andet at kunde suerge, endt ßom the giordt haffuer.

Medt flere ord och thalle thennom ther om emellom vaar.

Tha effter thilthalle, gienßuar och zagßens leylighiedt,[14] saa och effterdj lougen om jndthegt fee[15] medfør, at kommer thet hiem thill hanß huß, ther thet thog, och thager hinn thet vdt, ther thet otte,[16] tha maa thet vorde heruerck, och effterdj ßamme jndthegt feemon vaar jndthaget vdj Chresten Knudßens gaardt och heffdt, som Jahann Simensdather thet skulle haffue vdthaget, som lougen om thaler saadann gierninger at skulle were heruerck,[17] och hun dog ther for er ran ßuoren, tha kunde wij jcke kiende thet lougligt och ther for finde Jahan Simensdather aff ßamme rann quit at uere.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpreßa.

(1) I forlægget mgl. *E*, idet der er ladt plads åben til senere indføjelse af farvet initial. – (2) Se 502.3. – (3) Se 502.4. – (4) Se 502.5. – (5) Se 502.6. – (6) Se 502.11. – (7) Agerskov i Bording s., Hammerum h., der tidl. hørte til Ginding h., se Henrik Pedersen.173. – (8) optaget, indtaget (særligt om kvæg) (Kalk. II.419b bet.1). – (9) Kvæg (Kalk. I.820a). – (10) Næppe af den adelige slægt Juel. – (11) Landsbyen Sevel (c. 1330: Søuel) i Sevel s., Ginding h. – (12) bort (Kalk. II.183a bet.2). – (13) drev (Kalk. II.28a). – (14) Forlægget har *leyligligheidt* (linjeskifte). – (15) JL III.50, 2. punktum: æn kummær thæt heem til hans hws, thær thæt took, oc takær han thæt wt, thær thæt attæ, tha ma thæt wrthæ hærwærcki. Optagerens ret beskyttes af hensyn til indløsningsreglerne i JL III.56. Var bondens egne dyr ført ud af hans gård, forelå boran ifl. JL II.44. – (16) ejede; præt. af *ege:* eje. – (17) Om hærværk se JL II.28ff. Begrebet har ikke i JL sin opr. bet., idet der opr. krævedes, at der var mindst 5 deltagere (en *hær*) bevæbnet med folkevåben, jf. SkL 88, ASun 60; desuden forudsatte hærværksforbrydelsen, at der forelå en krænkelse af husfreden, jf. Poul Johs. Jørgensen, Hærværksforbrydelsen.31ff. Efter JL kan hærværk begås af en enkelt ubevæbnet person, og kravet om, at der skal foreligge en krænkelse af den oprindelige og egentlige husfred, er ændret til et krav om forsæt til fredsbrud og retsnægtelse i forbindelse med krænkelse af lovlig eller eksisterende besiddelsestilstand. Hærværksbøden var ifl. JL III.48 40 marks bøder.

593 Skåne landsting 17. september 1588

Landstinget bevidner, at Hans Holst til Peter Werckmester har afleveret, hvad han har udtaget som arv i boet efter Peder Holst samt oppebårne penge for, hvad han af arven har bortsolgt, og at han med mededsmænd har aflagt ed på at have udleveret alt.[1]

Hs.: Lund UB. De la Gardieska saml.1. Christen Barnekows Copiebok VI nr. 14.

Overskrift: Jdt lough breff, som Hanns Holst i Gißløffgaardt wdlagde meth en thyelldt eedt till Peder Werckmester, borger aff Tynnder, paa denn arff, som hannd annammit epter Peder Holst.

Wij effterschreffuenne Gabriell Sualle[2] till Biellerup,[3] siddendis vdj denn sagh i lanndtzdommer[4] stedt, Jenns Pedersen, lanndtztingschriffuer, Henndrick Lauridtzsen och Madtz Søffrensen, jnnduanner vdj Lund, kiendis och giører witterligtt for alle vdj dette wort obenne breff, at aar epter Gudtz biurdt 1588, manndagenn denn 16. dag septemb:, paa Malmøe raadhues wor skicket for oß och goude mend flere Petter Werckmester[5] wdaff Tynnder[6] paa denn enne och Hanß Holst y Gißløffgaardt[7] paa denn anden side, efftersom erlige och welbiurdige manndt Corffuidtz Weffert[8] till Neß,[9] konng: mayttz: befallingsmandt ouffuer Malmøehues lheenn och lanndtzdommer vdj Skaanne, thennom vdj Lund paa Skonninge landtzting thennd 31. dag augustj siist forgangenn forrelagde, och de sielff paa baader sider epter lanng begge parternis witløfftige berettningh wed tage Petter Werckmester at wille annamme aff Hanns Holst, huis hannd aff Petter Holstis arff till sig annammit och vppeborrit haffde, och Hanns Holst y lige maade war ouffuerbødigh det paa en rett[10] at wille frann sig legge.

Och nu y dag epter forrige vdtechtt[11] wdj worris neruerrilße vdlagde och ouffuer antuorde for^{ne} Hanns Holst frann sig till Peder Werckmester thette effterschreffuenne:

Enn gyldenn løue,[12] enn halff Hennricks nobill,[13] thou enngellotter,[14] enn franndtz kroenne,[15] thoe halffue meelreißer,[16] thou guldgyldenn, thou gulderinge, thenndt enne medt enn torkies[17] steen, thenndt annden med enn røedsteenn, vdj wegt tilhobe iij kroenner,[18] N: N: N: N: Och der ouffuer aldt førhopper,[19] foeller,[20] stude, kiør, faar, lamb, suin och anndit quegh, som hannd haffde annammit och jgien bordtsoldt for penndinnge, vdlagde hanndt tho hundre ennckinde[21] daller, paa det hannd wille haffue sinn eed och samuittighedt frij, enndog hannd icke dißuerdt[22] annammede, effter som hannd sagde.

Och da med flj[23] lagde wy oß vdj, at wy wille haffue talldt och hanndlede dennom emellom, at Peder Werkmester wille haffue annammidt for^{ne} guld,

sølff, penndinge, breffue och goudtz vdj minde och wennlighedt aff for^ne^ Hanns Holst, paa det lough[24] och eeder kunde bleffuit affschaffuit, huilckit hannd dog jnngenlunde jnndgannge eller giøre wille.

Och da fremgick Hanns Holst med effterschreffuenne hanns lougsmendt,[25] som waare Peder Olßen i Bøserup,[26] Henndrick Persen ibidem, N: N: N: N: och hannd och de alle samplig med hannom, med haannd vdj haannd,[27] suorre wed Gud och alle helgenn, at hannd haffde wdlagt saa møgidt guld, sølff, pendinge, breffue, goudtz och deßwertt, saa som hannd annammede epter for^ne^ Peder Holst vdj Skouffmølle[28] och annden stedtz, och war Madtz Lauridtzsenn vdj Giißløff[29] och Mougens Yde vdj Fiellidtzløff[30] hanns loue høruinge,[31] som och wunde och suore wed Gud och alle helgenn, at for^ne^ Hanns Holst och hanns lougsmendt de suorre scher[32] eedt och reenn foruden meenn,[33] och der brast jnngenn [wernn].[34]

Thill winndißbyrdt at saa gaaenn och farenn ehr, effter som forschreffuit staar, thaa haffue wy wnndertrøchtt worrige signetter.

Datum anno, die et loco vt supra.

(1) Se Skåne landstings dom 17. oktober 1587 (ovf. nr. 581). – (2) Se 587.8. – (3) Se 587.9. – (4) Landsdommer var Corfitz Viffert til Næs (se 497.37). – (5) Se 581.4. – (6) Købstaden Tønder. – (7) Se 581.6. – (8) Se 497.37. – (9) Se 497.38. – (10) *paa en rett:* indtil der fældes dom (Kalk. III.585b). – (11) Udtagelse (Kalk. IV.595a); muligt dog fejlskrift for *vedtechtt:* vedtagelse (Kalk. IV.776a). – (12) en løvedaler, en nederlandsk mønt, på hvilken var præget den nederlandske løve. 1608 blev også i Danmark slået løvedalere (på reversen billedet af en løve) med en værdi af 50⅔ sk., jf. Galster 194f., 204. – (13) engelsk guldmønt *(noble)*, slået fra 1343 til 1550. – (14) En *Engelot* er det danske navn på den engelske guldmønt *angel*, hvis halve værdi i England kaldtes *angelot*. Mønten har sit navn af, at ærkeenglen Michaels kamp med dragen er afbildet på den. I Danmark prægedes engelot 1584 som pragtmønt efter engelsk forbillede, jf. Galster.190, 202 og Niels Ludvig Rasmussen i Kulturhist. Leks. III (1958).631. – (15) Den franske guldmønt *couronne d'or*. Ifl. Arent Berntsen II.565 var 1 *Fransk Crone* = 3 hollandske gylden el. 7½ mark danske. – (16) Den portugisiske mønt *milreis* (= 1000 *realer; reis* er portugisisk plur. af *real*). – (17) Turkis. – (18) 1 krone (écu) var omkr. 1530 = 4 mark, 1535 = 38 skilling lybsk, jf. Da. Mag. 4. rk. III.141 og Nils Ludvig Rasmusson i Kulturhist. Leks. III (1958).473ff. (écu). – (19) vist skrivefejl for *følhopper*. – (20) ung hest, føl, plag. – (21) *ennckinde* bet. enkelte; i forb. med mønt-betegnelse: fuldvægtig, fuldgyldig (Kalk. I.476b). – (22) dets værdi. – (23) Flid. – (24) Eds-aflæggelse. – (25) Mededsmænd (Kalk. II.728b bet.2). – (26) Bösarp i Skytts härad, Malmöhus län. – (27) De sværgende tog hinanden i hånden, jf. SkL 147, 226, Tillæg XIII til SkL text II (DgL I.815), ASun 91, 131, EsjL III.66. – (28) Se 581.7. – (29) Landsbyen Gislöv i Skytts härad, Malmöhus län. – (30) Landsbyen Fjärdingslöv i Gylle s., Skytts härad, Malmöhus län. – (31) 2 af retten udmeldte mænd, der skulle påse og påhøre, at eden blev lovligt aflagt (Kalk. II.727b). – (32) ren (Kalk. III.857a bet.1). – (33) Fejl (Kalk. III.74b bet.1), jf. sværge om men: sværge falsk. – (34) Retsforsvar, værn ved ed (Kalk. IV.918a bet.4). Forlægget har ved fejlskrift *wrentt*.

594 Viborg landsting 23. november 1588

Delsbreve, der ikke årligt forkyndes og påskrives på tinge, er ugyldige.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 224 (findes yderligere i 19 hss.).
Overskrift: Enn dom om dielsbreffue, som icki aarligen till tingie forkyndis, leeßis oc paaschriffs.

Hanns Lindenoe[1] tiill Øsløff,[2] lantzdommer vdj Nøriuttlandt, Offue Lunge[3] tiill Oddenn,[4] Hanns Lange[5] till Brennding,[6] Prebenn Gylldenstierne[7] till Weßboriigh,[8] Christin Maltthißen[9] till Millerup,[10] Anderß Malthißen[11] till Albech,[12] Kieldt Brockenhuße[13] till Lierbeck,[14] Jørgenn Friis[15] till Faerskoff,[16] Eskie Billde[17] till Ellinge[18] och Gunde Schriffuer,[19] lanndtztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxviij, leffuerdagen som er thenn 23. nouembris, paa Wiburg lanndzting war skichitt Per Thamißenn y Tolstrup[20] paa thenn enne och hagde hiidt wdj rette steffnitt Gunde Jbßenn i Torup[21] paa thenn andenn side for en gamill forgiempt[22] diellsbreff,[23] handt paa hanom till Rindzherrizting haffuer ladett leeße och emodt hanom forholder, endogh thett icki aarligenn till tingie skulle vere leest och paaschreffuitt,[24] och minte fordj, thett borde macteløs att uere.

Saa møtte for[ne] Gunde Jbßenn och framblagde samme dielsbreff aff Rindherritztingh aar Mdlxxvij, mandag nest epther Sctj: Michils dag[25] wdgiffuitt, viij mendt wondett haffuer, thet[26] Jep Andersenn y Torup lodt fordiele Per Thamißen y Tolstrup for vij daller, handt skulle were hanom plictig till stedzmoll[27] aff thenn broderlodt, handt hagde kiøpt aff Jep Thamißen, och for ix skiepper skylde rug af samme egindom, som thett vinder wiider bemeller. Och ther huos berette, atth hans salig faders breffue war jndlagtt och forseglitt, och thet icki ther fore kunde bekommis till tingie att lade leese, dog skall gieldenn vere vittherligt och rettferdigt, och minte fordj, thett samme dielsbreff borde vedt magt atth bliffue.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom forløb.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagzens leglighedtt, saa och eptherthj samme dielsbreff icki findis aarligenn till tingie atth vere forkyndt, leest och paaschreffuit, tha finde wy epther sadann leglighedtt thet macteløss att uere.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Se 577.6. – (2) Se 577.7. – (3) Se 577.14. – (4) Se 577.15. – (5) Se 577.18. – (6) Se 577.19. – (7) Se 556.38. – (8) Hovedgården Nørre-Vosborg i Ulfborg s. og h. – (9) Christen Albertsen Viffert (d. 1592) til Albæk og Møllerup. – (10) Hovedgården Møllerup i Feldballe s., Diurs Sønder h. – (11) Anders Maltesen Viffert (d. 1601) til Albæk. – (12) Hovedgården Albæk i

Suldrup s., Hornum h. – (13) Kjeld Brockenhuus (d. 1616). – (14) Hovedgården Lerbæk i Hover s., Tørrild h. – (15) Se 574.10. – (16) Se 574.11. Jørgen Friis havde 3. august 1585 (Kr. Sk.) erhvervet Favrskov ved mageskifte med kronen. – (17) Se 561.11. – (18) Se 562.12. – (19) Se 502.11. – (20) Landsbyen Tolstrup i Ulbjerg s., Rinds h. – (21) Nuv. landsby Store Torup i Ulbjerg s., Rinds h., eller landsbyen Torup i Simested s., Rinds h. – (22) gemt (for længe), skjult, bortgemt, forlagt (Kalk. I.634a, jf. V.277a; OdS V.486 bet.1). – (23) Skriftligt vidnesbyrd om fordeling (Kalk. I.347a bet.1). – (24) Regler herom var givet for Fyn og Sjælland, se kgl. åb. br. 10. september 1578, der fastsatte, at delsbreve og lovsøgelsesbreve i Fyn for at have betydning skal læses årlig til tinge (CCD II.117), og kgl. åb. br. 1. januar 1583, der for Sjælland bestemte, at mandhælgløsebreve, der ikke læses én gang årlig til tinge, ikke skal have nogen magt (CCD II.326f.). Reglen fulgte dog allerede af sædvane, jf. det ovf. nævnte kgl. åb. br. af 10. september 1578, hvori det hedder: „... nor nogen fordelis eller laugsøgis, da henlegis och fortiges samme laugsøgelse oc delsbrefve, oc icke de aarligen forkyndis [i Fyn] til herritsting oc landsting, som anden steds sedvanligt er oc burde at ske med rette" (CCD II.117). – (25) Mikkelsdag: 29. september. – (26) at (Kalk. I.358a bet.1). – (27) Indfæstning (afgift ved tiltrædelse af fæste) (Kalk. IV.193b). Om stedsmål se Fussing.69ff.

595 Viborg landsting 23. november 1588

8 mænd havde vægret sig ved at bevidne, at en mand og hans hustru på bytinget ønskede at afgive vidnesbyrd. De henviste dels til, at ægtefællerne kun havde et „passeligt godt rygte", dels til, at der ikke var givet varsel til de personer, som vidnesbyrdet antagelig vedrørte. Da det nævnte ægtepar hverken var sigtet eller dømt, fandtes de 8 mænd at have været pligtige at vidne om, hvad der foregik på tinget, og de dømtes derfor til at stå til rette for deres forseelse.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 261 (findes yderligere i 19 hss.).

Overskrift: Enn dom, att viij mendt haffuer giort vrett, att the icki ville vinde epther en mandtz ordt paa tingie for wanrøgtt[1] hanom skall paahenge.

Mouritz Stygge[2] tiill Holbeckgaardt,[3] Hanns Lindenoe[4] till Øsleff,[5] lanndzdommere wdj Nøriuttlandt, Loduig Munck[6] till Quistrup,[7] Anders Malthißen[8] till Albeck,[9] Prebenn Gyldenstierne[10] till Vosborig,[11] Gotzleff Budde[12] till Netzoe,[13] Jørgenn Friis[14] till Faerskoff,[15] Kield Brockenhuße[16] till Lierbeck,[17] Erich Lange[18] till Engilstholllum,[19] Jacop Schram[20] till Fruergaardt[21] och Gunde Schriffuer,[22] lanndztingshørrer, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxviij, thenn 23. nouembris, paa Viburg landzting war skickitt erlig och velbyrdig mandt Albritt Gallskiøtt[23] till Sønderskoff[24] paa Anders Broenns vegnne wdj Kolldingh paa thenn enne och hagde hiidt y retthe steffnitt Thamis Kiilsmedt,[25] Niels Jffuerßen, Nielß Hanßen, Hans Smedz sønn,

Jørgenn Vabenn, Clemidt Bertilßen, Knudt Bertilßen, Nielß Clemidßen Schreder och Nielß Smedt, borger y Kollingh, paa thenn andenn side, for the war vindismendt paa Kolling byetingh then 9. dag octobris sist forledenn, och icki the ville vinde medt Anders Broens fuldmøndig, huorledis Sørenn Threllundt y Kragelundt[26] och hanß hustru, Liine, jndenn tingie mundelig ville vinde och bekreffte the breffue, the tillforne hagde vdgiffuitt om, huadt ordt och tale hans affgangenn broder, Mats Trelundt, bekiennde for thenom, førindt handt døde och affginge, om thet slaug, Anders Broenn skulle haffue slagit Matz Trelundt, mienindis thenom ther meth wrett att haffue giortt och borde ther for att stande till rette.

Och framlagde ett tingsvinde aff Kolling byetingh thette aar, thend 9. dag octobris vdgiffuitt, Thamis Kilsmedt och hans for^{ne} medtbrøder att haffue wonditt, att the saae och hørde samme dag paa for^{ne} tingh, att epther som Pouill Clemidtßen y Horßins vor begierindis vinde epther Sørenn Jenßen Threlunds ordt aff Kragelundt, som ther thenn dag tilstede var, paa huilckitt for^{ne} viij mendt gick vdenn for tingit thenom att beradslae, och som the jndkam, kundgiorde the, att epther som samme Sørenn Trelundt oc hans hustru, Line Trelundzs, hagde boett ther y byenn och er hedenn dragenn, och thennom paastaaer[27] icki wden ett paßelig[28] guodt røgte, tha, førindtt handt eller hanns for^{ne} hustru fanger thieris skodzmoll aff borgemestre och raadt och almuen ther samestedz, viste the thenom icki epther thieris ordt att kunde vinde, som thett vinde y sig siellff bemeller.

Och saatte for^{ne} Albritt Gallskiøtt wdj alle rette, att eptherthj Sørenn Trelundt och hans hustrue war indenn tingie att vill vinde, huis thenom wittherligt var, om the ordt, affgangenn Matz Trelundt medt thenom hagde hagt och for thenom bekiend, och icki the medt nogenn dielsbreff eller dom var affuist, att the icki motte bere vindisbyrdt, och for^{ne} otte mendt[29] dog icki wille winde epther thieris ordt, om the icki ther medt haffuer giort wrett och borde ther for att stande tiill rette.

Saa møtthe Nielß Hanßenn y Kollingh och framlagde ett breff medt vij segle forseglitt, liudendis som her epther følger:

Wy eptherschreffne Thamis Kiilsmedt, Nielß Jffuerßenn, Nielß Hanßenn, Hans Smedz sønn, Jørgenn Vabinn, Clemitt Berthilßenn, Knudt Bertilßenn, Niels Clemitßenn Skreder och Nielß Smedt, borger wdj Kollingh, giøre vittherligt medt thett vort opnne breff, att epther som Anders Bronn, som var byefogit her samestedz, vedt enn steffningh haffuer laditt oss kalde till Viburg lanndztingh, fordj wy icke haffuer vonditt epther Sørenn Trelundz ordt

aff Kragelundt, wdj huilckenn wy først haffuer oss y saa made vndskylditt, att som samme Sørenn Trelundt och hans hustrue, Line Trelundz, haffuer boedt her y byenn och er hedenn dragitt, och thennom paastaar icki wdenn paßelig guodt røgte, tha, førindt handt och hans hustrue fanger thieris skodzmoll aff borgemestre och raadt och almuenn, wiste wy oss icki epther thieris ordt att kunde vinde, som thett tingsvinde wiider formeller. Wdj lige made er thett wor vndskylding, att for^ne^ Søren Trelundt jcke er framkommenn ther inden tingie att vinde, førindt paa thenn dagh, som sandmendt giorde thieris toff, och som wy kunde formercke, at handt skulle wille vinde emodt the vindisbyrdt, som vdj sagenn gangenn och tagen war, och ingenn aff the vindismendt och folck hagde foitt varsill, som vonditt hagde, for thet vinde, Søffren Trelundt ville frambere, tha haffuer wy icki vist atth kunde vinde epther thennom, førindt thet bliffuer saa louglig medtfaritt, som thett sig bøer. Ther for haffuer wy vij menndt fuldt magtt och møndig giort for^ne^ Nielß Hanßenn att uere woris suar paa landztingh till samme steffning, ligeruis som wy alle och huer [samptligen och][30] personligen ther siellf tilstede war. Till huis vindisbyrdt wy trøcker woris besegling neden for thette vortt obnne breff, schreffuitt y Kollingh, thenn 19. dagh nouembris a° 1588.

Ther till suarit Albritt Gallskiøtt, att for^ne^ otte mendt hagde tagitt sig aarsagh icki att uille vinde, for att Sørenn Trellundt skulle ett lempeligh guodt røgte paahenge, førindt handt och hans hustrue finge thieris skodzmoll huoß borgemestre, raadt och allmuenn, och icki thenn tiidt att skulle vere paastoitt andre vindisbyrdt tilforne y sagenn att skulle vere vonditt, som borde att haffue varßill for samme vinde, och icki fogden haffde dømpt thenom fraa samme vinde, och minntte, att ther som thett hende sigh, att enn tyff giorde nogenn bekiendilße indenn tingie, tha borde viij mendt att vinde, huadt the hørde thenn sige och bekiende, och icki nogenn værlig gierningh skulle haffue veritt Sørenn Trelundt eller hans hustru offuer beuist, och mintte fordj, the viij mendt borde att vinde, huadt the for thenom wille bekiende och sige.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom war.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagzens leiglighedtt, saa och eptherthj for^ne^ viij mendt skulle vinde, huadt liudelig thenn tiid indenn tingie bleff forhandlitt, och eptherthj for^ne^ Søren Trelundt och hans hustrue for^ne^ dagh war indenn tingie att wille thieris winde och kundskab giøre, huis thennom y samme sagh vittherlig war, och for^ne^ viij mendt dog haffuer tagitt thennom aarsagh icki att wille winde epther thieris ordt, for thennom ett lempelig guodt røgt skulle paahennge, førindt the finge thieris skodzmoll huos borge-

mestre, raadt och almue, endog icki tha var beuist, for[ne] Søren Trelundt och hanns hustrue att haffue veritt paa suoritt oc[31] paadømpt eller nogenn diele eller felling offuerkomenn, och fogdenn icki haffuer dømpt thennom fraa samme vindisbyrdt, och for[ne] Søren Trelundt och hanß hustrue indenn tingie wille bestaa och bekiende, tha wide wy icki anditt ther om att siige, end for[ne] viij mendt haffuer ju ther medt giortt wrett och bør ther for at stande till rette, som thett sig bør.

Jn cuius rei testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) dårligt rygte (Kalk. IV.737a). – (2) Se 502.5. – (3) Se 502.6. – (4) Se 577.6. – (5) Se 577.7. – (6) Se 561.7. – (7) Se 561.8. – (8) Se 594.11. – (9) Se 594.12. – (10) Se 556.38. – (11) Se 594.8. – (12) Godslev Budde (d. 1622) til Netzow, Rødslet, Stenalt, Gunderupgård m. v., 1579–1622 forlenet med Børglum kloster. – (13) Godset Netzow i Pommern. – (14) Se 574.10. – (15) Se 574.11. – (16) Se 594.13. – (17) Se 594.14. – (18) Se 577.26. – (19) Se 577.27. – (20) Se 578.6. – (21) Se 578.7. – (22) Se 502.11. – (23) Se 579.17. – (24) Se 579.18. – (25) Kedelsmed (Kalk. II.495b). – (26) Landsbyen Kragelund i Øster Snede s., Nørvang h. – (27) hæfter ved, hviler på (Kalk. III.543b bet.2). – (28) mådeligt, ringe, ret dårligt (Kalk. III. 456b bet.2). – (29) GkS 1137,2° har *vindißmendt*. – (30) mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. – (31) GkS 1137,2° har *eller*, hvilket formentlig er rigtigere.

596 Tilforordnede råder 30. november 1588 (Hallundbæk)

Tilforordnede råder gør efter kgl. befaling udlæg i Jacob Rostrups gods til dækning af hans gæld til Erik Lange.

Hs.: NkS 839,2° nr. 9.

Wy epther schreffne Peder Gyldenstierne[1] till Thim,[2] Danmarckis riigis marsk, Albrett Galskiøtt[3] till Sønderskoff,[4] Claus Glambeck[5] til Rask,[6] Mouriz Stygge[7] till Holbeckgaardt,[8] Kieldt Jull[9] till Stubergaardt[10] och Erik Lunge[11] till Stouffgaardt[12] giør alle vittherligt och kiendis medt thette vortt opne breff, att wy haffuer bekomit stormectigste hogborne førstis och herris, her Christians den Fierde, Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis wdualdt prindzs[13] och koningh &c., wor allernadigste herre, hans majs: och riigins riide breff,[14] datierit paa Thrygeueldt[15] thette neruerendis aar, thenn ottinde julij, och wnder riigins segell forzegellitt, som findis att uere lest och paa schreffuit thill Hammerumherizting och Ginding herizting[16] thenn xxvj och xxxj october nu sist forleden och ther huoss medt begie herriz fogdernis zegell och saa forzegellitt, liudendis y sin mieningh, huorledis erlig och welbyrdig mandt Erick Lange[17] thill Engelstholm,[18] høffuitzmandt paa Biugholm,[19] haffuer werritt same tiidt for riigins cantzeller medt fliere hans majs: och riigins laugdags

breffue[20] offuer erlig och welbyrdig mandt Jacop Rostrup[21] till Liergraff,[22] liudendis att for^ne^ Jacop Rostrup skulle wdlegge och rett giøre forschreffne Erich Lange thette epterschreffne: først 3 tußinde daller epther hans breffs och segels liudelße medt dieris rentte; for thett anditt kost,[23] thering,[24] skaadegialdt[25] och forsømelße, som handt liidt, giortt och giffuit haffuer, for handt icke till rette tiide epther hans breff och forplict haffuer bekomit hans foruaring[26] och betalning; for thett triidie ett hundritt føre tiffue och otte daller epther hans breff och zegels liudelße medt sin rentte, kost, terinng, och skaadegieldt, som handt var Giertt Schyrmandt[27] plectig, och for^ne^ Erich Lange hannom haffuer betallitt, och for^ne^ Giert Shyrmandt till hannom same hans breff meth sin rettiighedt haffuer opladt. For thett femte thuehundrett och trødue daller hoffuit stollinn medt sin rentte, kost, tering och skade gieldt, som handt war aff gangin mester Jens Candzßeller[28] skyldige, och handt motthe y sinn betalning aname, huilcke hans mays: och riigins laugdags breffue for^ne^ Jacop Rostrup haffuer siiditt offuer hørig, och ei rett giøre vilde, och ther fore wdj same hans mays: och rigins riidebreff biuder huoss oss, for^ne^ Peder Gyldenstierne, Albritt Galskiøtt, Claus Glambeck, Mouriz Stygge, Kieldt Juell och Erich Lunge, att vy jnden sex vgger epther thette hans mays: och riigins riidebreff er lest, skulle oss forsamle och till oss tage hans mays: fogde och embetzmendt och riide medt for^ne^ Erick Langge for for^ne^ Jacop Rostrups boe och wd eske hannom ther for^ne^ pening medt kost och teringh, epther som forschreffuitt stander, och hans mays: fyldeste for mays: faldzmoll[29] och for hans mays: breffue,[30] handt haffuer siditt offuerhørig och ei rett giøre wille. Wederfarist oss icke ther fyllest aff hans boe, da biude hans mays: oss, at wy skulle wordiere hans mays: och for^ne^ Erich Langge fylleste y hans jordgotz, huar wy thett finde kunde, saa lengie[31] handt fuldt giøre hans mays: och for^ne^ Erich Langge y alle maader, som for^uit^ stander, eptherthj som lougin[32] och haandt festeningin[33] ther om wduißer och wy thett jngen lunde skulle lade[34] wnder woris faldzmoll,[35] epther som same hans mays: och riigens riidebreff y sig sielffuer formeller.

Tha haffue wy for thett første til oss tagitt et wnder schreffuit och forzeglitt register,[36] som oss aff for^ne^ Erick Lange er offuer antuorditt, som liuder paa, huis skade gieldt, kost, tering och forsømelße och alt andirr, huadt for^ne^ Erich Lange ther paa kost och liidt haffuer thill thenne dagh, wiidere endt som hoffuitstollen thenn y sig sielffuer kunde forstrecke,[37] och same register offuer seet[38] och offuerslagitt.[39] Tha beløber sig thett, for^ne^ Erick Langge baade formedilst siig sielffuer och sine tienner ther paa haffuer liidt och be-

kostedt, wiider endt hoffuit sumen baade jndinlandz och wdin landz saa och kong: mays: och Erick Langgis faldzmoll tillhobe beregnit fire tueßindt halfftridie hundritt och nethan[40] daller och iij skilling danske, epther som same wnderschreffuit och forzeglett register vdj sig sielffuer [formeller och jndholler?],[41] alle thiße omstendige[42] legligheder,[43] huar och nar och paa huilcke tiider och steder och wdi huad maader, for^ne^ omkostening, forsømelße och skadegieldt skall vere liidt och giortt, nochsom[44] medfør och forklarer, saa thett nu beløber sig medt for^ne^ hoffuitsuma saa och rennte, skadegieldt, kost, tering och forsømelße och alt anditt, for^ne^ Erick Langge ther paa giortt och liidt haffuer, saa och kon: mays: och Erick Langis faldzmoll epther haandtfesteningins liudelße, ther for^ne^ Jacop Rostrup er for faldinn till hogst bemeltt kon: mayst: och for^ne^ Erick Lange for hans mays: och rigins laugdags breffue, handt haffuer siditt offuerhørig och ei haffuer wildt rettitt for sig, vdj en summa till hobe halff ottinde thußindt fire hundre føre tiffue och siff daller iij skilling danske, epther for^ne^ Erick Langis hoffuit breffs och laug dags breffs liudelße, som [forschreffuitt][45] stander.

Saa haffuer wy tilltagitt oss herizfogderne y Hamerumheritt och Giendingherrittt, som er Christin Anderßen y Tøring[46] och Peder Laurizin y Tinckerdall,[47] och medt for^ne^ Erick Lange epther kon: mays: och riigins riide breffs liudelße dragett thenn 27. och 28. nouembris for beggie for^ne^ Jacop Rostrups hoffuidgaarde, som handt haffuer holditt huss paa, som er Abildholdt[48] och Liergraff, och ther epther riigins rett[49] wdeskitt same for^ne^ hoffuid sumer medt sinn renntte, skadegieldt, kost, tering och alt anditt, epther som riidebreffuitt medt fører, saa och skiell[50] och fyllest paa kon: mays: wegne for hans mays: och riigins breffue, handt haffuer siditt offuer hørigh, epther som forbemeldt er.

Och tha ther jnginn haffuer weritt paa for^ne^ Jacop Rostrups wegne,[51] som enthin ville haffue rett[52] eller sedt[53] eller y noginn maade wille suare for hannom, och ei heller oss ther aff hans boe pening kunde skie skiell eller fylleste, som wy kunde wdlegge till for^ne^ Erich Lange for for^ne^ suma pening, er wy strax same 28. nouembris och andin daginn ther epther for thett første draget mett for^ne^ Erick Lange till saa widt aff for^ne^ Jacop Rostrups guodz, wy haffuer kundt wdspuortt, att hand end tha hagde fritt och wforpanthett, och ther wdi for^ne^ suma pening, saa viidt som thett sig kunde forslaae och till strecke, for thett første jndført for^ne^ Erick Lange, och eptherdi same guodz icke ner aarligin kunde forrentte same suma peningh, och ther fore vdj saa maade icke kunde forslaa eller vere nochsom fylleste for for^ne^ suma pening, tha eptherdj

ther jnginn andin raadt[54] haffuer weritt till att for^{ne} Erick Lange vdi noginn andre maader kunde skie nochsom[55] wdlegh,[56] skiell och fylleste for same sin hoffuidsuma, renthe, skade gieldt, kost, tering och forsømelße och alt anditt, epter som for^{ne}[57] stander, tha eptherdj kon: mays: och rigins riidebreff till holdt oss, att wy skulle wordiere kon: mays: och hannom fylleste y for^{ne} Jacop Rostrups jordguodz, huar wy thett finde kunde, saa lengie hand fult giøre kon: mays: och hannom y alle maade, ere wy bleffuit for aarsagit[58] och therfore haffuer wy och dragitt medt for^{ne} Erick Lange igienn till for^{ne} Jacop Rostrups hoffuitgaardt Liergraff saa och till anditt for^{ne} Jacop Rostrups guodz, som handt till adskiellig guode mendt skall haffue forpanthedt, och ther vdj egindomenn och for^{ne} Jacop Rostrups egindoms rettighedtt till for^{ne} hoffuidgaardt och pant godz, saa vidt thett kandt befindis at uere bedre och miere werdt end for^{ne} pening, ther for^{ne} guode mendt[59] allerede paa for^{ne} hoffuitgaardt och guodz forstragt[60] haffuer, och saa indført for^{ne} Erich Lange, sameledis och saa dragitt thill di tuinde gaarde Offuer Kiergaardt och Neder Kiergaardt,[61] som for^{ne} Jacop Rostrup for^{ne} Erick Lange soldt haffuer och ther wdj och saa jndførtt hannom vdj for^{ne} Jacop Rostrups rettiighedt til for^{ne} gaarde, saa viidt som handt till thennom och thieris egindom kandt haffue epther thett gienbreffs[62] liudelße, for^{ne} Erick Lange for^{ne} Jacop Rostrup paa same kiøb giortt och giffuit haffuer.

Saa følger nu her epther for^{ne} hoffuit gaardt och godz, som for^{ne} Erich Lange aff oss wdj adskielligh maade, som før er rørdt och nochsom forklarett, er bleffuinn wdj jndførtt, epther som kon: mayts: och riigins riidebreff haffuer oss till holdt, som er wdj Hamerumheritt wdj Afflum[63] soginn Liergraff hoffuidgaard med sin mølle, Biugkier Mølle,[64] egindom, andinn rettiighedtt, herlighedt och tilligelße; Skierck:[65] Christen Brun, smør ½ tønne,[66] rug iiij tønder, haffuere[67] ½ tønne, en skouf wogin,[68] ij daler giesterj[69] med andre beede.[70] Thamis Christenßenn ibidem skylder lige saa møgett, Niels Ladekarll och Niels Chrestinßin giffuer huer thennom smør enn harboe pundt,[71] rug en tønde; Liøring:[72] Jens Hanßen rug iiij tønder, viij½ skiepper,[73] biug viiij½ skiepper, skouffsuin[74] enn, hagelluerck[75] viij skilling, leding[76] iiij½ skilling, gesterij enn daller. Niels Christinßin och Christin Laßin y samestedtz giffuer bode liige saa møgett. Och giffuer di alle till hobe enn halff skouffwogin. Warhiede:[77] Jens Grøn skylder aarliginn iij harboe ørte[78] korn, ij½ horboe pund smør, en skouffwogin, en skouffsuin, ij daller giesterij med andre beede. Peder Chrestenßin och Chrestin Sørinßin y same stedt skylder huer liige saa møgett. Grønkier:[78] Peder Pouelßin smør j fierdingkar,[80] korn iij tønder medt

andre beede. Skierbeck:[81] Niels Pederßin skylder aarligen ij tønder rug, enn horboe pundt smør. Høigeldt:[82] Chrestin Laßin skylder smør ½ tønde, iij horboe ørte korn, en skouffwogen, ij daller giesterij medt andre beede. Nør Stoubeck:[83] Peder Chrestinßin skylder smør ½ tønde, iij horboe ørte korn, en skouffwogin, ij daller giesterij medt andre beede. Dallgaardt:[84] Chrestin Nielßin och Sørin Knudzin rug iij tønder. Sending soginn,[85] Quuadt:[82] Olluff Simenßin skylder rug iij tønder, smør en haarboe pundt, en skouffwogin, en lamb, j gaas, ij høns, skouffsuin, giesteri j marck. Giending heritt vdi Ore sogen:[87] Offuer Kiergaardt:[88] Jens Matzin iij haarboe pundt smør, Peder Anderßen och Anders Kieldzin y same stedt giffuer huer lige saa møgett. Neier Kiergaardt:[89] Thamis Laßin och Jens Christinßin och Mette Simenskonne giffuer tillhobe iij horboe pundt smør, huilcke for^{ne} gaarde och guodz medt all thieris egendom, herlighed och rette tillegelße, jnthet medt alt wndertagett, aff saa mange, som befindis frij och wforpanthedt at uere, medt for^{ne} egindom och for^{ne} Jacop Rostrups egindoms rettighedt till for^{ne} hoffuidgaardt och anditt hans guodz, som findis till adskiellig[90] guode mendt louglig forpanthet at uere, saa wiidt thett kandt befindis at uere bedre och miere endt for^{ne} pening, ther for^{ne} guode mendt allerede paa for^{ne} hoffuitgaardt och guodz louglig forstragt haffuer. Sameledis for^{ne} Jacop Rostrups retiighedt y Offuer Kiergaardt och Neder Kiergaardt, saa viidt thett kandt sig for strecke epther for^{ne} Erick Langis gienbreffs liudelße, handt for^{ne} Jacop Rostrup ther paa giortt och giffuit haffuer, som for^{ne}[91] stander, for^{ne} Erick Lange och hans arffuinger skulle haffue, nyude, bruge och beholde, jndtill saa lengie handt eller hans arffuinger bliffuer betallitt och for nøiett for^{ne} hoffuitsuma medt sin renthe, skadegieldt, kost, thering, forsømelße och alt anditt, som handt ther paa giortt och liidt haffuer, epther som for er rørdt, saa och bekomer skiell och fylleste for kon: mayts: breffue, for^{ne} Jacop Rostrup haffuer siditt offuer hørig och ei wille rette for sig, epther som for^{ne}[92] stander, eller och till saa lengie for^{ne} Erick Lange eller hans arffuinger ther wdaff bliffuer jgien medt riigins rett, som thett sig bør, saa louglig wd eskit och wdførtt, som wy hannom nu ther wdj jndførtt haffuer, dog skall for^{ne} Erick Lange eller hans arffuinge icke maa befatte siig medt nogitt aff thett for^{ne} hoffuidgaardt och panttgodz, som kandt befindis aff for^{ne} Jacop Rostrup till noginn guodt mandt louglig forpanthett at uere, førindt for^{ne} guode mendt bliffuer thieris wdlagt pening medt huis anditt, same thieris louglig pantbreff kandt om formelde, lougligen epther for^{ne} lougligh panttbreffs jndholdt, betallitt och fornøiett, som thett sig bør. Sameledis ther som och befindis nogin aff medarffuinger-

ne, till huis sielff eiger bøndergodz, for^{ne} Jacop Rostrup aff hoglouglig milde jhuekommelße, sallig kongelig maiestæt, haffuer sig till skifftt herligheden aff, endnu at haffue thieris arffue rettighedt och bunde eigindom y for^{ne} godz, som icke Jacop Rostrup haffuer sig till forhandellitt, ther wdj haffuer wy icke jndført for^{ne} Erick Lange, och ther fore handt sig icke heller ther medt skall befatte y nogin maade, man thett for^{ne} medt arffuing wbehindritt at skall følge, wndertagitt huis handt ther aff kandt haffue aff thennom y thieris egin guode willie och minde.

Att wy salledis epther hogstbemeldt kon: majs: och riigins riidebreff epther riigins rett for^{ne} Erick Lange jndførtt haffuer, epther som for^{ne}[93] stander, thette bekiender wy medt woris zegnetter och medt voris egin heender her vnder schreffuit.

Datum Hallindbeck[94] then 30. nouembris anno 1588.

(1) Se 496.4. – (2) Se 496.5. – (3) Se 579.17. – (4) Se 579.18. – (5) Claus Glambek (d. 1591) til Rask, Starup, Bjerge og Varholm, 1573–89 forlenet med Skanderborg, 1576–80 med Bygholm, 1580–88 med Åkær. – (6) Hovedgården Rask i Hvirring s., Nim h. – (7) Se 502.5. – (8) Se 502.6. – (9) Se 574.12. Den ndf. nævnte Jacob Rostrup var hans debitor, jf. rettertingsdom 21. november 1588 (GdD IV.129ff.). – (10) Se 574.13. – (11) Se 577.24. – (12) Se 577.25. – (13) Christian IV, der da var 11 år, var valgt til tronfølger på herredagen i Odense 24. april 1580 og blev konge ved faderens død 4. april 1588, men tiltrådte først regeringen i 1596, efter at han 7. august s.å. havde underskrevet håndfæstningen. – (14) Et ridebrev var en skriftlig bemyndigelse til under forfølgning med rigens dele at foretage udlæg (Kalk. III.594b; OdS XVII.993 bet.1). Ridemændene var oftest adelige, men kunne, hvor udlæg skulle foretages hos en ikke-adelig, også være borgere eller bønder. I denne skikkelse forsvandt institutionen med rigens rets dele, men allerede forinden havde fdg. 1. juli 1623 om gældssager lagt grunden til en anden form, der senere optoges i DL 1-24-36 og 42. – (15) Hovedgården Tryggevælde i Karise s., Fakse h., der da var et kronlen. – (16) Varsel til dom for æskning skulle læses ved det herredsting, hvorunder den forfulgtes gods lå, og ved dette varsel blev han urådig til at afhænde det, jf. Matzen, Offentlig Ret II.159f. Ginding h. synes at måtte være fejl for Hjerm h. I sidstnævnte herred lå Rostrups hovedgård Abildholt, og her boede den ndf. nævnte herredsfoged Peder Lauridsen, der nævnes som foged i Ginding h., se ndf. note 47. Fejlen skyldes muligt, at dokumentet er udfærdiget i Hallundbæk i Ginding h. – (17) Se 577.26. – (18) Se 577.27. – (19) Bygholm slot ved Horsens, hvormed Erik Lange var forlenet 1583–96. – (20) Et *lovdagsbrev* er en skriftlig befaling, udstedt af rigskansleren i kongens navn, til sagsøgte om inden en vis frist at rette for sig (Kalk. II.725a). – (21) Jacob Rostrup (d. 1594) til Lergrav og Abildholt. Han, hvis i forvejen slette økonomi, jf. rettertingsdom 21. september 1588 (GdD IV.129ff.), yderligere forværredes ved at han genopbyggede Lergrav, begik mange „forskrækkelige og forvovne Pudtzer" (Slange); han havde i England hos dronning Elizabeth I, i Bruxelles hos hertug Alexander Farnese af Parma og i Amsterdam hos Moritz af Oranien falskelig udgivet sig for dansk gesandt, og 1594 blev han henrettet for sørøveri efter rettertingsdom 1. juni 1594, jf. ndf. nr. 725, GdD IV.viii ff., DbL XX (1941).206. Da nærv. udlægsforretning foretoges, opholdt han sig i England. – (22) Den tidl. hovedgård Lergrav i Avlum s., Ham-

merum h. – (23) Omkostninger (Kalk. II.605a bet.4). – (24) Udgift (Kalk. IV.517a). – (25) Skadeserstatning (Kalk. III.751a). – (26) Sikkerhed, borgen (Kalk. I.739a bet.1). – (27) Formentlig den i rettertingsdomme 23. april og 29. juni 1603 (Secher, Rettertingsdomme I.461, 491) nævnte Gert Skyrmand (Schürmann), der da var død, og som var hjemmehørende i Flensborg. Om Gert Schürmann se Bue Kaae, Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1565–1613 I (1976).147, II. (1976).92. – (28) Ærkedegn i Ribe, magister Jens Pedersen Viborg (d. 1581), kaldt Jens Kansler, fordi han en tid var kansler hos biskop Iver Munk (d. 1539). Han blev 1527 el. 1528 kannik i Ribe, ca. 1531 residerende, 1535 immatrikuleret i Wittenberg, magister der, 1538 stiftsskriver. Jf. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (1884).180ff. – (29) Bøde (Kalk. I.495a). Indførsel omfattede foruden sagsøgerens hovedkrav m. v. også de bøder, som den sagsøgte var ifalden for at sidde lovdagsbrevene overhørig. Jf. hertil § 29 i fdg. 10. december 1621, der bygger på den i det 16. årh. udarbejdede „Instruktion til at forfølge rigens dele", og hvis formulering næsten er identisk med ordlyden i nærv. ridebrev: udeskendis fyldeste af boependinge for oppebørsel, kost och tering, skadegield och faldsmael, och kongen fyldeste for sit faldsmaal, for brefve, hand hafver siddet ofverhørige och ei ret giøre ville (CCD III.696). – (30) De af rigskansleren i kongens navn udfærdigede lovdagsbreve. – (31) indtil (Kalk. IV.240b). – (32) JL II.60. – (33) RR § 11 (Da. Mag. 3. rk. I.182, jf. DdR.148 (§ 18), 177 (§ 34)). Bestemmelsen i RR bringes i de fleste hss. som bestanddele af „Kong Eriks håndfæstning" (med urigtig datering: Nyborg 1244), der er et på privat initiativ udarbejdet tillæg til Erik Glippings nyborgske fdg. for Sjælland af 26. maj 1284, jf. Matzen, Retskilder.155. Efter et sådant hs. blev flere af bestemmelserne i RR trykt allerede 1505 af Gotfred af Ghemen i hans udg. af EsjL og derefter genoptrykt 1576 af Mads Vingaard. Jf. Erik Glippings vordingborgske fdg. 19. marts 1282 § 3 (DdR 63f., 69f.), Erik Glippings såkaldte hdf. 29. juli 1282 (DdR 76f., 82f., 85, 88, 91f., 96f.). Den første er trykt af Gotfred af Ghemen i hans udg. af EsjL 1505 og derefter 1576 af Mads Vingaard, den anden i Matthæus Brandis' udg. af JL 1504 og i Ghemens udg. af samme lov 1508. – (34) undlade (Kalk. II.717a bet.2). – (35) Bødestraf (Kalk. I.495a; OdS IV.695). – (36) Fortegnelse (Kalk. III.568a bet.1). – (37) strække til, tilstrække (Kalk. I.710b bet.2b). – (38) gennemset, undersøgt (Kalk. III.425b bet.1). – (39) overvejet, undersøgt, beregnet (Kalk. III.429b bet.4 & 5). – (40) nitten. – (41) Det indklammede mgl. i forlægget. – (42) sammenhængende (Kalk. III.317a). – (43) Forhold (Kalk. II.778a bet.2). – (44) tilstrækkeligt (Kalk. III.235b). – (45) Fejl for *foruitt*. – (46) Landsbyen Tjørring i Tjørring s., Hammerum h. – (47) Landsbyen Tinkerdal i Borbjerg s., Hjerm h. Jf. ovf. note 16, at Ginding h. formentlig er fejlskrift for Hjerm h. – (48) Den tidl. hovedgård Abildholt i Borbjerg s., Hjerm h., I 1683 var den en bondegård under Lergrav. – (49) ɔ: rigens rets dele. Se herom Matzen, Offentlig Ret II.157ff. – (50) Erstatning (Kalk. III.849a bet.12). – (51) Jacob Rostrup var i 1588 i England, se ovf. note 21. – (52) Dom (Kalk. III.585a bet.2). – (53) Forlig (Kalk. III.261a). Jf. Peder Laale. eeth ær ræth oc eeth ær sæth. – (54) Mulighed (Kalk. III. 640a bet.2). – (55) tilstrækkelig (Kalk. III.236b). – (56) Betaling (Kalk. IV.567a bet.2). – (57) vel fejl for *foruit*. – (58) foranlediget til, nødsaget til (Kalk. I.750a). – (59) Adelsmænd (Kalk. II.60a). – (60) udlagt (mod pant) (Kalk. I.710b bet.3). – (61) Muligt Store- og Lille Kærgård i Avlum s., Hammerum h. I 1682 nævnes kun Kjærgaard (5,21 tdr. hartkorn), se Henrik Pedersen.151. – (62) *Genbrev* kan enten bet. en skriftlig forpligtelse, især en sådan, som man påtager sig til gengæld for en forpligtelse fra modpartens side, eller indsigelse imod en påbegyndt forfølgning til lås eller indførsel i henhold til rigens rets dele, jf. Kalk. II.24a–25b, OdS VI.776, Osterssøn Veylle.326f. – (63) Avlum s., Hammerum h. – (64) Har ikke kunnet identificeres; er ikke anført hos Henrik Pedersen. – (65) Landsbyen Skerk i Avlum s., Hammerum h. – (66) 1/2 tønde. Om skrivemåden se 494.15. – (67) Havre. – (68)

En art landgilde, der bestod i afgivelse af vogn og heste til at køre ved m. v. fra skoven, jf. Kalk. III.807a, Arent Berntsen II.85 (*giffvis temmelig Landgild aff Tømmer, Træer, eller Skouff Vogne*) og 252 (*Skouffwogn oc regnis mod 1 T. Korn*) samt rettertingsdom 25. juli 1551 (*skoffvogne oc andre redssell*, GdD I.155). – (69) Fæsterens pligt til at huse og underholde herremanden og hans følge. Pligten var omkr. midten af det 16. årh. de fleste steder afløst af en pengeafgift. – (70) Afgift (Kalk. I.117b), også kaldet *redsel* og især bestående i naturalier (høns, æg, lam, ost, gæs, fisk, hør, hamp o. l.). Jf. DL 3-13-1. – (71) 1 hardbopund = 1/9 td smør (ca. 14 kg), se Aakjær, Maal og Vægt.187f., 261. – (72) Landsbyen Ljørring i Avlum s., Hammerum h. – (73) 7 1/2 skæpper. Om skrivemåden se 494.15. – (74) Bet. dels svin, der skal gå i skov for at æde olden, dels den afgift, der svares herfor (oldengæld) til skovejeren. Om taksterne se Arent Berntsen II.70ff. – (75) *hagelluerck* bet. hegn, gærde (Kalk. II.128a, Molbech, Glossarium I.320f.) og bet. vel her: ydelse ved opsættelse og/eller vedligeholdelse af hegn el. gærde. Jf. rettertingsdom 26. oktober 1555: *at ther icke haffuer gaaet egt eller inding ... uthenn vj høstedags gierning och et hauelverck att holle ferdigt* (GdD II.156). Om hovgærder se Fussing.233ff. – (76) Afgift i stedet for krigstjeneste (Kalk. II.768b bet.2), jf. *leding oc landgiald* (Dueholms Dipl.68). På Valdemarstiden omformedes den personlige ledingspligt, således at der i de år, da der ikke blev tale om at møde i leding, erlagdes en skat (ledingspenge). Da herremandsstanden overtog hele krigstjenesten, fik den tilladelse til at oppebære ledingspenge af bønderne. Jf. W. Christensen, Statsforvaltning.498ff. – (77) Landsbyen Varhede i Avlum s., Hammerum h. – (78) Ørtug som kornmål: med værdi 1/2 øre (= 1/8 mark) af forskellig størrelse efter kornsorten (10 skp. rug, 12 skp. byg, 20 skp. havre) (OdS XXVII.1705). – (79) Gården Grønkær (3,6 tdr hartkorn, ca. 16 tdr land) i Avlum s., Hammerum h., jf. Henrik Pedersen.151. – (80) Et fjerdingkar er 1/4 tønde, jf. Aakjær, Maal og Vægt.262. – (81) Landsbyen Skærbæk i Avlum s., Hammerum h. – (82) Gården Høgild (9,6 tdr hartkorn, ca. 52 tdr land) i Avlum s., Hammerum h., jf. Henrik Pedersen.151. – (83) Gården Lille-Stovbæk el. gården Store-Stovbæk (hhv. 3,8 og 10,4 tdr hartkorn el. 20 og 51 tdr land) i Avlum s., Hammerum h., jf. Henrik Pedersen.151. Stovbæk er nu navn på en landsby i Avlum s. – (84) Gården Dalgård (2,3 tdr hartkorn, 32 tdr land) i Avlum s., Hammerum h., jf. Henrik Pedersen.151. – (85) Sinding s., Hammerum h., nabosogn til Avlum s. – (86) Gården (nu: landsby) Kvindevad (1638: Quindvod) i Sinding s., Hammerum h. – (87) Ørre s., nabosogn og anneks til Avlum s., Hammerum h. Det må bero på en fejl, når det i dommen anføres, at sognet ligger i Ginding h. – (88) Muligt Over Simmelkjær, da i Ørre s., Hammerum h., ifl. kgl. resol. 29. september 1893 i gejstlig henseende udskilt fra Ørre s. fra 1. november s. å. Jf. Henrik Pedersen.150. – (89) Muligt Neder Simmelkjær, da i Ørre s., Hammerum h., fra 1. november 1893 i gejstlig henseende udskilt fra Ørre s. Jf. Henrik Pedersen.150. – (90) forskellige (Kalk. I.8a). – (91) Vel fejl for *foruit*. – (92) Ligeledes – (93) Ligeledes. – (94) Landsbyen Hallundbæk (1498: Hallingbeck) i Hodsager s., Ginding h.

597 Viborg landsting 1589 uden dag

En herredsfoged, der ved flere domme var dømt til at betale kost og tæring, afkrævedes i alt 485 daler 6 mark og 3 skilling, hvilket fandtes ubilligt, hvorfor landstinget nedsatte beløbet til 60 daler.[1]

Hs.: Lund UB J 14 nr. 92 (findes yderligere i 1 hs.).
Overskrift: Enn dom om kost och thering meth en heritzfogitt.

Mouritz Stygge[2] till Holbeckgaardt,[3] Hanns Lindenou[4] till Øsløff,[5] Jørgenn Fris[6] till Krastrup,[7] lanndzdommer y Nøriuttlanndt, och Gundj Schriffuer,[8] lanndztinghører ibidem, giør vitterlig, att aar epther Gudz børdt [Mdlxxxix][9] paa Viborig lanndztinng var skickitt Peder Nielßenn y Fiskbeck[10] medt enn opsetilse her aff lanndztingitt idag xiiij dage vdganngitt, liudenndis hannem tha at haffue hid y rette steffnitt erlig och velbørdig frue Karinne Brysk[11] till Slumstrup[12] for the opschreffter[13] och register,[14] som hunn haffuer ladit opschriffue paa ij kost och therinngh, som hunn schulle vere aff lanndztingitt tildømpt, att for^ne^ Per Nielßenn schulle giffue hinnder enn skiellig och tolligh[15] kost och therinng, och mienner for^ne^ Peder Nielsen, att same register och opschreffter icke skulle vere tolligh och lidelig, epther som thet er gangitt och farit, och epther samme landztingsdom formeller, och mienner for^ne^ Peder Nielsen, att slig vlidelig register och opschreffter bør icke att kome hannom thill enn stuor vdgifft, menn same kost och therring att giøris lidelig och rett, epther som saghenn haffuer seg tildraghenn.

Sameledis hagde hid steffnitt erlig och fornumstige suenndt Anders Sørensenn, fogitt paa Slumstrup, som same register, opskreffter och dome bar y retthe.

Thaa for nogenn leglighedtt, seg thenn tid her vdinndenn tildrogh, bleff same sag till idag optagenn, och nu mødtte for^ne^ Anders Sørennßenn och framlagde enn dom her aff landztingitt thette aar, thenn 2. augustij, vdgiffuett, som medfør for^ne^ frue Karinne hinndis viße buod, Jenns Jørgennßenn, tha at haffue hid steffnitt for^ne^ Per Nielßenn for enn dom, hann emellom erlig och velbyrdig manndt Jacob Schram[16] till Friærgaardt[17] och hinndis fuldmøndige vdgiffuitt haffuer och quitt funditt Jacob Schram for tiltale, hun lod haffue til hannom for ij^C^ daller[18] och xij daller till rente ther aff. Thaa er ther saa affsagt for rette, att eptherdj for^ne^ Jacob Schrams breff paa for^ne^ penninge vdgangenn jcke bemeller thennem paa Tirsbeck[19] att skulle betalis anderledis, ennd ther som peningenn icke vdkom, som breffuitt paa liuder, thaa skulle Jffuer Lunge[20] haffue guodzitt y pantt ther fore, och nar løsening ther paa var logligtt giortt, skulle peningenn ydis paa Tirsbeck. Och eptherdj for^ne^ Jffuer Lunge eller frue Karinne icke finge same guotz, ey eller for^ne^ peninge, tha hagde frue Karinne Tirsbeck att uere betalitt,[21] medenn hinner medt Tirsbeck att uere affskildt och haffuer en anden hoffuidtgaard, som sigis att lege nermiere for^ne^ Jacob Schrams gaardt enndt Tirsbeck, och icke beuißis for^ne^ peninge till thenn gaard at haffue veritt tilbødenn, och for^ne^ heritzfogitt Per Nielßenn dog ther emod haffuer quitt dømptt for^ne^ Jacob Schram, thaa

kunnde domeren icke kiennde hanom ther medt rett at haffue giort och hanom fordj igienn att giffue for^{ne} frue Karine, huis skiellig och tolligh beuislig kost och therinng, hunn for thenn hanns dom lid och giort haffuer, och att same dom icke att kome hinnder till hinder eller schade y nogenn made.

Ther nest framlagde enn dom, som erlig och welbørdig manndt Niels Kaass[22] till Thorupgaardt,[23] Peder Gyldennstierne[24] till Thim[25] medt fliere godemennd vdgiffuitt haffuer aar 1587, thenn 12. junij, vdj Viborigh, som medfør for^{ne} frue Karinne hinndis buod, Knudt Diøniss, for thennom att haffue hid y rette steffnitt for^{ne} Peder Nielsenn for enn dom, hann om egtt[26] och arbedt[27] aff Astrup,[28] som Jacob Pouilßenn och Benndt Pouilßenn iboer, vdgiffuitt haffuer, att the icke skulle giøre vider egtt aff same gaardt ennd som aff gamill tidt schulle haffue ganngitt. Tha haffuer the gode herer saa affsagt for retthe, att huis for^{ne} thienner y Astrup icke tilbørligenn medt egtt och arbeidt haffuer veritt thieris hosbunndt, for^{ne} frue Karinne Brysk, hørigh och lydige, thaa bør the ther for at stande till retthe epther receßenns liudelse,[29] och heritzfogdenns dom, som siønttis hannom aff vandkundighedtt[30] at haffue dømpt, ther emod icke att kome frue Karine Brysk till hinnder eller skade y nogen made.

Ther nest framlagde enn dom aff Bøllingheritztinngh aar 1588, thenn 23. septembris vdgiffuitt, som Olluff Morthennsenn y Oderbeck[31] dømpt haffuer och sagdt aff for rethe, att epther receßenn[32] och epther the gode herers Danmarckis riges raadtz dom kunne hann icke anditt kiennde, ennd for^{ne} Peder Nielßenn bør att giffue forschreffne frue Karinne Brysk enn skielig, beuisligh kost och theringh epther receßenn och domenns formellinngh.

Ther huos framlagde enn dom her aff landtztingitt, thenn 21. junij sist forledenn vdgangitt, att her icke tha haffuer veritt aarsagh[33] att felde Olluff Morthennsenn for same dom, tha Per Nielßenn hagde hannom for thenn hidt steffnitt, som the dome y thenom sielff bemeller.

Ther nest framlagde opschreffter, register paa kost, therinng och schade for samme bode sager, beløber sig hues iiij^{C} lxxxv daller vj marck iij skilling dansche, som the register y thenom sielffuer bemeller. Och satte Anders Sørennßenn y alle rette, om for^{ne} Per Nielßenn icke er plictige att betale epther same registers liudelse.

Ther till suaritt Per Nielßenn, att frue Karinne haffuer laditt hanom och nogenn tid hidsteffne y thise sager, och hann tha er quitt dømptt.

Med fliere ord och tale thennom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagenns leglighedt, saa och eptherdj thett

er emod Guds buodt[34] och christelig medlidennde sinn neste och jeffuenchrestenn[35] formedilst hanns enfoldighiedt, vforstandt eller missforstanndt paa dett høyste till vplict[36] att besuere, och receßenn[37] medføre och formeller, att huar nogenn domere giffuer nogenn vrettferdige dome vdt, och thett scheer, for hann icke er rett vnderuist y sagenn, eller thenn er hannom vranngt[38] forført,[39] eller och hann haffuer thett giort aff vanuittighedt,[40] tha schall hann igienngiffue thenn, sagenn er anrørinndis, huis beuislig skade, kost och therinngh, hann ther paa giort och lid haffuer, huilckitt schall vere enn formildinng emodt feldning[41] och affsethninngh,[42] thieris bodtzlodtz fortabelse, som for gunnst, gaffue, vild[43] eller frendschab foruennde rethenn eller findis vrettferdeligenn att døme, nar sagenn findis saa klar, att thett icke kanndt regnis till vanuitighedtt eller vrang vnderuisningh,[44] och eptherdj her till dags haffuer veritt vseduannligt her y rigitt, fatige heritzfogder for slig thieris misforstanndt[45] saa offuer all made och billighiedt att besuere, haffuer vy paa thenn tidt icke anditt vist att kiennde eller døme, ennd Per Nielßenn bør epther thenne sags leglighiedt att vdrethe till for^{ne} frue Karinne y enn suma peninng for same kost, theringh och schade lx gamill daller[46] eller iiij marck støcker y stedenn for huer daller, saa lennge thenn høge øffrighedt giører ther nogenn andenn viss forordening om, der epther mand kandt seg vide att rette och y slig sager at døme.

Jn cuius rej testimonium &c.[47]

(1) Jf. Viborg landstings dom 22. november 1589 (ndf. nr. 620). Muligt er også nærv. dom efter emanationen af kgl. åb. br. 30. juni 1589 (CCD II.542) om landstingenes adgang til at påkende spørgsmålet om kost og tæring, se herom ndf. 620.2. – (2) Se 502.5. – (3) Se 502.6. – (4) Se 577.6. – (5) Se 577.7. – (6) Se 502.7. – (7) Se 502.8. – (8) Se 502.11. – (9) Årstal mgl. i forlægget, hvor der er ladt plads åben til senere indføjelse af årstallet. Årstal indføjet efter RA Hss V B 20. – (10) Landsbyen Fiskbæk i Nørre Vium s., Bølling h. – (11) Karen Bryske (d. 1624) til Slumstrup, enke efter Iver Lunge (d. 1587) til Tirsbæk. – (12) Den tidl. hovedgård Slumstrup i Sædding s., Bølling h. – (13) Udskrifter (Kalk. III.359b bet.2). – (14) Fortegnelse, opskrift (Kalk. III.568a bet.1). – (15) lidelig, moderat (OdS XXIII. 478 bet.1). – (16) Se 578.6. – (17) Se 578.7. – (18) 200 daler; om skrivemåden se 494.15. – (19) Hovedgården Tirsbæk i Engum s., Hatting h. – (20) Se ovf. note 11. – (21) RA Hss V B 20: *tha frue Karine hagde Tirsbeck att uere betallit.* – (22) Se 492.1. – (23) Se 492.2. – (24) Se 496.4. – (25) Se 496.5. – (26) Pligtkørsler, der påhvilede fæstebonden. – (27) Hoveriarbejde. – (28) Landsbyen Astrup i Faster s., Bølling h. – (29) Reces 13. december 1558 § 42. – (30) Ukyndighed (Kalk. IV.736a). – (31) Gården Odderbæk i Brejning s., Bølling h. – (32) Reces 13. december 1558 § 9. – (33) Anledning, lejlighed (Kalk. IV.948b bet.2). – (34) I det 16. og 17. årh. påvirkedes dansk ret af „Guds lov", ɔ: bibelen, herunder særligt den i Mosebøgerne indeholdte mosaiske ret, der undertiden ses påberåbt i domme, f. eks. i byfogdens dom 28. maj 1651 i sagen mod Dina Vinhofers, der henviser til 5. Mosebog kap. 17 og 19. 1605 udgav Koldingpræsten Anders Mikkelsen en systematisk ordnet samling af alle

de bibelsteder, der efter hans mening burde være rettesnor for øvrigheden (Andreas Michaelius: Verdzlige Low oc Skicke effter huilcke Gud selff haffde befallit Israels Folck at styris oc regeris), og Osterssøn Veylle skriver: Voris Verdslige Lowers første Fundament er stifftet oc funderit paa Guds Low oc de hellige 10 Budord ... Item i den 5. Bogs 9. Cap., huilcken bleff oplæst for Israels Børn oc dem foreholt aff Mose. Jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.143, Stig Iuul, Den gl. danske Strafferet.263f. – (35) medkristne (Kalk. II.436b). – (36) Skade (Kalk. IV.682b bet.1). – (37) Reces 13. december 1558 § 9. – (38) urigtigt (Kalk. IV.871b bet.2). – (39) forebragt, berettet (Kalk. I.616b). – (40) Ukyndighed, uforstand (Kalk. IV.742a). – (41) Domfældelse (Kalk. I.500a bet.3). – (42) Afsættelse, jf. reces 13. december 1558 § 9: skal den derfor afsettis. – (43) Partiskhed (Kalk. IV.823a bet.1). – (44) Oplysning, fremstilling (Kalk. IV.668b). – (45) Herefter har forlægget formentlig fejlagtigt *eller*. – (46) Man sondrede da mellem „mønten som nu er" (1 skilling dansk = 1 skilling lybsk) og „mønten som før gik" (1 skilling dansk = 1/2 skilling lybsk). 1 daler var opr. 3 mark danske, men fra omkr. 1570 4 mark (64 skilling), se Galster.189, 201. – (47) &c. erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

598 Viborg landsting 18. januar 1589

I en herredstingsdom var den ene parts breve ikke indført i dommen, da parten ikke ville overgive dem til retten. Det statueredes, at herredstingsdommen var magtesløs, og sagen hjemvistes til herredstinget med pålæg til herredsfogden om, når sagen på ny blev indstævnet for ham, at afsige dom og indføre begge parters breve i sin dom.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 242 (findes yderligere i 8 hss.).
Overskrift: Enn dom, att en herritztings dom er vndersagt, for beggie partters breffue icki vdj thenn war jnndført.

Mouritz Stygge[1] tiill Holbeckgaard,[2] Hans Lindenoe[3] till Øsleff,[4] Jørgen Friis[5] till Krastrup,[6] lanndzdomere y Nøriuttlandt, och Gunde Schriffuer,[7] lanndztingshører ibidem, giøre wittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix paa Viburg snaps landzting[8] war skichitt Jens Nielßenn y Bølbøll[9] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Niels Laßen y Obling,[10] herritzfogitt y Nørherrit,[11] paa thenn andenn side for en dom, handt wdgiffuitt haffuer om ett hus, hanns broder och handt omtretter, och icki handt motte fange hanns breffue y samme dom jndschreffuitt, mienindis fordj samme fogdenns dom icki rett att uere.

Saa møtte for^{ne} Niels Laßen och berette, att for^{ne} Jens Nielßenn icki ville andtuorde sinn breffue fra sigh, att the kunde bliffue y domenn jnddragit.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagsens leglighedtt, saa och eptherthj for^{ne} Jens Nielßenn beklager sig, hanns breffue y for^{ne} domb icki att motte jnddra-

gis, tha finde wy samme dom att uere och bliffue, som thenn vdømpt war, och sagenn till herritzting att komme, och fougdenn, nar thett for hanom louglig jndsteffnis, thenom emellem att dømme och adtschielle, som thett sig bør, och tha beggie parthernis breffue vdj sinn dom att lade indføre, som bliffuer fore hannom y rette lagt.

Jn cuius rei testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

(1) Se 502.5. – (2) Se 502.6. – (3) Se 577.6. – (4) Se 577.7. – (5) Se 502.7. – (6) Se 502.8. – (7) Se 502.11. – (8) Snapslandstinget er det første ordinære ting efter „20. dags jul" (13. januar), i 1589: 18. januar. – (9) Gården Bjølbøj (1610: Bølbøl) i Oddum s., Nørre Horne h. – (10) Landsbyen Obling i Sønder Bork s., Nørre Horne h. – (11) Nørre Horne h.

599 Viborg landsting 18. januar 1589

Landstinget underkender en herredstings dom, hvorved nogle bymænd på grundlag af nogle gamle vidnesbyrd var fundet berettigede til fædrift på en anden bys marker, bl. a. fordi en sådan ret til fædrift ikke havde været omtalt, da sandemænd nogle år tidligere havde gjort markeskel. Da herredstingsdommen ikke var endelig, hjemvistes sagen til ny behandling ved herredstinget, og da herredsfogden var interesseret i sagens udfald, skulle lensmanden beskikke en anden dommer.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 226 (findes yderligere i 18 hss.).

Overskrift: Enn dom, att mandt icke medt gamble vinder vden louglig adkom kand tilholde sigh nogen brug offuer marckeskiell wdj anden marck.

Mouritz Stygge[1] tiill Holbeckgaard,[2] Hans Lindenoe[3] till Øsleff,[4] Jørgenn Friis[5] till Krastrup,[6] lanndtzdommere wdj Nøriuttlandt, Peder Gyldenstierne[7] till Thim,[8] Danmarckis rigis marsk, Jørgenn Roßennkrantz[9] till Roßennholm,[10] Jacop Siøfelldt[11] till Visborig,[12] Chrestenn Skiell[13] tiill Fußingøø,[14] Loduig Munck[15] till Quistrup,[16] Haneball Gyldennstierne[17] till Restrup[18] och Gunde Schriffuer,[19] lanndztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gutz byrdt Mdlxxxix paa Wiburg snapslandzting[20] war skichitt erlig och velbyrdig mandt Niels Kaas[21] till Taarupgaardt,[22] canntzler, paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Knudt Christopherßenn[23] y Smollerupgaardt,[24] herritzfougitt y Fiendzherrit, paa thenn andenn side, hanom tiltalit och beskyldt for enn dom, handt nogenn tiidt sidenn forledenn till Fiendzherritztingh emellom the Smollerup mendt och Mønstedt[25] mendt dømpt haffuer om feedrøfft,[26] som the Smollerup mendt skall tilholde thenom wdj Mønstedt march epther ett tingswinde och laugheffds liudelße, som erlig och velbyrdig mandt Jørgenn Schram[27] tiill Thiele,[28] høffuidtzmandt paa Haldt,[29] hans fuldmectig fougitt

Chrestin Sørinßenn wdj Hiermindt,[30] wdj rette framboritt haffuer, huilckenn laugheffdt skall formelle om feedrefft att uere jnduartt[31] till Mønstedt kirckie paa Mønstedt kierckis vegnne, och icke till Smollerupgaard eller bye. Och mintthe fordj, thett[32] Smollerup mendt icke aff thenn laugheffdt kunde haffue nogin behielpeninng.

Sameledis miener och saa samme tingswinde icki saa nochsom[33] att skall were, att the Smollerup mendt ther medt kunde jnduinde thenom vdj Mønstedt marck att skulle haffue nogenn rettighett till feedrøfft jndenn sanndmendz toff, som emellom for^{ne} byer er giort och gangenn och staar wedt sin fuldt magt, mienindis for^{ne} Knudt Christopherßenn ther medt vrett att haffue giort, att handt haffuer dømpt y sin egenn sagh,[34] och samme dom icki att skall findes endeligh att uere dømpt, och miener fordj, att thenn bør igienn att jndkomme till herritztingh och ther paa endelig att dømis, som thett sigh bør.

Thißligest hagde hiidt steffnitt for^{ne} Jørgin Schram och Chrestin Sørinßenn medt samme dom, tingswinde och laughaffdt.

Och berette for^{ne} Niels Kaas, huorledis sanndmendt nogenn aar sidenn forledenn skall haffue giortt och suoritt marckeskiell[35] emellom Smollerup och Mønstedt marcke, och icke nogen tha paa Smollerup byemendz vegnne haffuer kommenn for sanndmendt till vedermolsthing medt nogin adkom, laugheffdt eller anden louglige beuißeningh och vedt kiendis thenom nogenn rettighedt medt feedrøfft wdj Mønstedt marck att skulle tillhøre. Och saatte ther for wdj rette, om samme winde, som icki medt noginn louglig adkom, laughefdt eller dom bekrefftis, icki borde macteløs att uere.

Och berette ther huos, att for^{ne} Knudt Christopherßen skulle findis vildig y sagenn och medt sin egenn dom wille sig samme feedrøfft ouffer marckskiell tillholde, som handt mintte icki retth. Och till thenn laugheffdt, y hans dom findis jnddragitt, berette for^{ne} Niels Kaas, att thenn skall liude paa Mønstedt kierckis vegnne och icke Smollerupgaardt eller byes vegnne, och mintte fordj, thenn laugheffdt icki att uere the Smollerup mendt till nogenn fordiell eller behielpeningh y thenn sagh, och att for^{ne} herritzfogdis dom fordj icki borde nogenn magt att haffue.

Saa møtte for^{ne} Chrestenn Sørinßenn och framlagde samme dom aff Fiendtzherritzting thenn 17. decembris sist forledinn vdtgangitt, som saa besluttis, att eptherthj for^{ne} feedrøfftt findis vedt hundrit xxvj aar sidenn medt laugheffdt att uere jnduardt och medt tingswinde sidenn bekrefftis, att Reffskiar[36] och Skidenn Vadt[37] haffuer liggit y forte[38] och fellig tiill Smolle-

rup wdj xl aar, och att Smollerup haffuer hagt sin feedrøfft østenn Smollerup aae sidenn thenom lengst kand minde, høre eller spøre, huilckitt tingswinde er vedt miere endt xl aar siden wdgiffuitt, huilcke breffue er endtnu wsteffnitt och wryggeth, huor fore heritzfogdenn tha icki wiste att kunde Smollerup fraa dømme, huis feedrøfft the hinde tilholder, emedenn the staar wedt thieris magt, dog at the [y][39] Smollerup boe, icki till vpligt[40] lader bruge[41] Mønstedt engie, menn att the hegner och freder eng och kornn rett och tilbørlig, som the wille høre,[42] suare och til rette for stande, som then dom viider bemeller, huilcken dom jndholler att uere y rette lagt tingswinde epther sandmendz toff och eedt vnder sin datum Mdxxxix, thießdagen nest epther Bartholmej,[43] som sandtmendt hagde giort emellum Mønstedt marck och Smollerup marck, som thet y sig sielff bemeller.

Ther nest framlagde samme vinde aff Fiendz herritztingh aar Mdxlvj, thießdag nest for pindzdag wdtgiffuitt, viij menndt wonditt haffuer, att thenom mindis wdj xl aar, tha haffuer Reffskier och Skidenn Uadt liggitt till fuortte och fellitt till Smollerup, och saa haffuer Smollerup hagt sin feegangh østenn Smollerup aae, sidenn thenom kandt lengst minnds eller høre eller spøre aff gamill foreldre.

Ther nest framlagde for^{ne} Chresten Sørinßenn enn schrifftelig berettning, liudendis som her epther føllger:

Epther som erlig och velbyrdig mandt Niels Kaas till Thaarupgaardt, kon: majs: cantzler, nu haffuer laditt steffne thenn dom, som Knudt Christopherßen y Smollerupgaardt till Fientzherrizting haffuer dømpt om thenn feedrøfft, the Smollerup mendt haffuer hagt y lxxx aar och miere, och miener for^{ne} Knudt Christopherßen vildig att uere wdj sin egenn sagh att dømme, er mitt suar, att ieg for min personn icki wiste atth kunde eller bør mig att sette andre till dommere wdj samme sagh endt thenn, som ther till tingit suoren[44] dommer war, jcke wedt jeg heller letteligen att bekomme nogin, ther gierne skulle thage sig thenn dom till; och att handt icke haffuer dømpt endeligh er saa well min clage paa min nadige herre prindzis och wdualdt kongis vegnne som thenn gode mandt her candtzlers. Och epther som thenn gode mandt her canntzler wdj samme sin steffningh giffuer tilkiende, att thenn heffdt, som y retthe er lagt, daterit aar 1461, skall formelle samme feedrifft att uere jnduart till Mønstedt kircke och icki till Smollerupgaardt eller bye, er mitt suar, att ieg giffuer the godemendt dommerne saa well som andre gode mendt fliere, her nu till lanndztingitt er, sielffuer att betencke, som thennom och enn huer forstandig well vittherligt er, att Mønstedt kirckie saa vell som andre kiercker

her vdj riigett, huor slig heffder er giortt till paa thieris eginndom, feedrefft och anditt, brugis aff kierckens thiennere eller huem, som samme kiercker thieris forstandere och fuldtmectige er, thett will vnde. Och eptherthj samme for^{ne} heffdt nu haffuer standitt, som ieg miener, wdj j^{C} xx aar[45] och miere vedt magt och wryggett, setter ieg wdj alle rette, om samme heffdt icke bør endtnu her epther saa well som her[46] till dags vedt magt att bliffue. Och epther som thenn gode mandt her canntzler och saa beskylder thett tingswinde, som om samme feedrefft wonditt er, daterit aar Mdxlvj, icki att uere saa nochsom eller nøgactigh, att the Smollerup mendt kunde jnduinde nogenn rettighett till feedrøfft wdj Mønnstedt marck, er mit suar, att ieg slett inthett medt samme tingsuinde acter att will winde nogenn the Mønstedt mendt aller andre till skade, menn alenist till att forsuare huis fee drefft och brug, kronens thienner wdj Smollerup wdj saa lang tiidt att haffue hagt wdj brug, och epther samme winde wdj xl aar och miere haffuer standitt wryggitt, setter ieg wdj alle rette, om samme vinde bør her epther saa well som her till vedt magt att uere, wdenn thett kannd skielligenn beuißis, att the haffuer wonditt anditt endt som sandingenn och rett er, och eptherthj lougen[47] formeller tingswinde att uere saa sterck, att emodt tingswinde icke maa loug giffuis, begiere och vennligenn aff the godemendt, dommere er, att ieg thenne minn forsedt motte fange jnddragenn y dommen, y huis her om dømpt bliffuer. Datum Tiele, thenn 18. januarij a^{o} 89. Jørgenn Schram medt egenn hanndt.

Ther nest møtte Knudt Christopherßen och mintte sig icki anditt att kunde dømme, endt som handt giortt haffuer.

Ther till suaridt velbemelt Niels Kaas nu som tilforne, att samme laugheffdt inthett vedtkommer Smollerup byemenndt, och for^{ne} vinde icki bekrefftis medt nogin laugheffdt, adkom eller andre gamble breffue. Och mintte, att Smollerup byemenndt ther for ther medt icki kunde tilholde thenom noginn feedrøfft offuer marckschiell.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom war.

Tha epther tiltale, giensuar och sagßens leglighedt, saa och eptherthj sanndmendt haffuer giort och suorit marckskiell emellom for^{ne} Smollerup och Mønstedt marcke, och icki beuißis nogenn tha till vedermollsting att uere kommenn paa Smollerupgaardz och byemenndz vegnne medt nogenn adtkom, laugheffdt eller dom, nogin feedrøfft vdj Mønstedt marck att vedtkiende,[48] tha kunde wy epther sadann leglighett icki kiende samme vinde, som icke medt nogenn louglig adtkom, laugheffdt eller dom stadfestis, saa nochsom och nøgactigh att uere, att the aff Smollerupgaardt och bye ther medt kanndt

thenom noginn feedrefft offuer marckskiell y Mønstedt marck tilholde, och eptherthj for^{ne} herritztingsdom icki er endelig, bør thenn att uere och bliffue som thenn vdømpt war, och sagenn till herritzting igienn att komme, och leensmanden tha y thenne sagh att sette en vuildig dommer, och thenn domer jndenn sex wgger er endt, epther sagen louglig for hanom bliffuer jndsteffnit, thenom emellom att dømme och adtshielle, som thet sigh bør.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Se 502.5. – (2) Se 502.6. – (3) Se 577.6. – (4) Se 577.7. – (5) Se 502.7. – (6) Se 502.8. – (7) Se 496.4. – (8) Se 496.5. – (9) Se 496.10. – (10) Se 496.11. – (11) Se 497.41. – (12) Se 497.42. – (13) Se 497.47. – (14) Se 497.48. – (15) Ludvig Munk (d. 1595) til Kvistrup, lensmand på Ørum. – (16) Hovedgården Kvistrup i Gimsing s., Hjerm h. – (17) Hannibal Gyldenstierne (d. 1608) til Restrup. – (18) Hovedgården Store Restrup i Sønderholm s., Hornum h. – (19) Se 502.11. – (20) Se 598.8. – (21) Se 492.1. – (22) Se 492.2. – (23) Knud Christoffersen boede i Smollerupgård 1587–99. Han nævnes som herredsfoged i Fjends h. i 1589 og 1590, men var vist fratrådt 1592. Kongebrev 2. august 1590 (Kanc. Br.) bestemte, at han som hidtil skal være fri for ægt og arbejde formedelst det daglige besvær, han har med kongens og lensmandens folk, der gæster ham, og som han må holde frit med mad, øl og anden nødtørft. Jf. Svend Aakjær i Skivebogen, Historisk Aarbog for Skive og Omegn VIII (1916).91 og Jens Østergaard ib. LI (1960).91f. – (24) Smollerupgård i Smollerup s., Fjends h. Gården tilhørte opr. Viborg domkapitel og sen. Viborgbispen; ved reformationen kom den under kronen og blev vist 1555 henlagt under Hald. Gården var i det 16. og 17. årh. flere gange bolig for herredsfogden i Fjends h. Jf. Trap VII,1 (1962).253. – (25) Landsbyen Mønsted i Mønsted s., Fjends h., nabosogn til Smollerup s. – (26) Ret til at drive kvæg på græs, græsgang (Kalk. I.817a). – (27) Se 496.20. – (28) Se 496.21. – (29) Slottet (sen. hovedgården) Hald i Dollerup s., Nørlyng h. Jørgen Skram var 1585–92 forlenet med Hald. – (30) Landsbyen Hjermind i Hjermind s., Middelsom h. – (31) indværget, hævdet besiddelsen af (Kalk. II.424b), jf. mnt. *inweren* MndWb II.386a: vom Gerichtswegen, in Besitz setzen. – (32) at (Kalk. I.358a bet.1). – (33) GkS 1137,2° tilføjer: *eller nøigachtig.* – (34) Herredsfogden beboede Smollerupgård i Smollerup s. – (35) Markeskel er skellet mellem to landsbyers jorder, jf. Kroman-Iuul III.155. – (36) Har ikke kunnet lokaliseres. – (37) Ligeledes. Rævskær og Skidenvad forekommer som stednavne andetsteds i Jylland (henholdsvis i Tornby s., Vennebjerg h., og i Engbjerg s., Vandfuld h.). Da de ikke nævnes i Viborg Amts Stednavne, findes de formentlig ikke i markbogen 1683 for Smollerup s. Må vel opfattes som ikke mere kendte lokaliteter ved Jordbro å, der her danner grænsen mellem Smollerup og Mønsted sogne. – (38) Forte kan bet. dels den åbne plads midt i landsbyen, der var fælleseje, dels et fælles græsningsareal, hvor kvæget samles til malkning, før det drives hjem, og endelig drivvej: (hegnet og indgærdet) vej ad hvilken kreaturerne drives ud og hjem (OdS V.970 bet.1–3, Kalk. I.730a, Osterssøn Veylle.286). Her er ordet vel anvendt i den sidstnævnte bet. – (39) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2° – (40) Skade (Kalk. IV.682b bet.1). – (41) GkS 1137,2° har *driffue.* – (42) høre det, hvorfor de tiltales, anklages, jf. *høre klage oc ther paa gienswor igenn* (1527; Da. Mag. 2. rk. V.289) og OdS XXII.1121. I Svar bet.3. – (43) Bartholomæus' dag: 24. august. – (44) Om den ed, dommere skulle aflægge, se § 7 i reces 13. december 1558. – (45) 120 år; om skrivemåden se 494.15. – (46) Ordet tilskrevet over linjen. – (47) JL I.37 (gen things witnæ skal ængi logh giuæs). – (48) vedkende sig (Kalk. IV.769a bet.2).

600 Viborg landsting 1. februar 1589

Nævninger havde fundet 2 mænd skyldige i åråd. Da der kunne være tvivl om, hvem der var manddraber, og da sandemænd ikke havde svoret herom, kendtes nævningernes årådskendelse magtesløs.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 223 (findes yderligere i 17 hss.).
Overskrift: Enn dom, att tuinde aaradztoffue er dømpt macteløße, for att the var suoritt, førindt sanndmenndt hagde tøffuitt om drabitt.

Jørgenn Friis[1] tiill Krastrup,[2] lanndzdomer wdj Nøriuttlandt, och Gunde Schriffuer,[3] lanndztingshører ibidem, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix, leffuerdagenn som er thenn første dag februarij, paa Viburg landztingh war skichitt Nielß Broen y Østergaardt[4] y Pandum[5] hans wiße[6] buodt, Jenns Lauritzenn y Suldrup,[7] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Erich Christenßen y Binderup,[8] Matz Jenßen och thieris medtbrødere, sambledis Christen Nielßen y Gielstrup,[9] Knudt Nielßen och thieris medtbrødre, tuinde herritzneffnn, paa thenn andenn side, for the haffuer suoritt for^{ne} Nils Broen och hanns sønn, Jens Nielßenn, aarad[10] ouffuer for Nielß Anderßenn, som boede y Lundenn,[11] hanns dødt, endog Niels Anderßenn, siellff skulle haffue aarsagitt[12] Niels Broenn och hanns sønn, och icki the skulle haffue liggitt paa wey eller stie och wiidt[13] hanom aaradt. Thißligeste att Chrestenn Broenn och beschyldis fore att haffue medt uerritt att omkome for^{ne} Nielß Anderßenn, och for^{ne} neffninger haffuer suoritt om aaradt till herritztingh, førindt sandmend haffuer wdlagt och suoritt, huilckenn ther hagde weritt Niels Anderßens baanemandt.

Och framlagde ett thingswinde aff Huornumherritztingh, thenn 16. decembris sist forledin vdgangitt, viij mendt wonditt haffuer, att for^{ne} Chrestin Anderßenn for tingsdom gaff last och clage paa Chrestenn Broenn y Harindt,[14] Niels Broenn y Østergaardt wdj Pandum och hans sønn, Jenns Nielßenn, att the haffuer weritt tilsamill y raadt och gierningh att mørde[15] och omkomme hans broder, Niels Anderßen y Lunden, och att haffue liust Niels Broenn och hans søn, Jenns Nielßenn, ett fuldt aaradt till, som thett vinde wiider bemeller.

Och saatte for^{ne} Jens Lauritzen wdj alle retthe, att eptherthj neffninge haffuer suoritt, førindt sandmendt hagde tøffuitt[16] om drabitt, om thieris eedt icki borde macteløse att uere.

Saa møtte nogin aff for^{ne} neffninger och berette, att herritzfogden hagde wndt fylling paa thenom, och the ther fore skulle suere.

Ther nest møtte Chrestin Anderßenn y Thorup[17] och framlagde ett thingswinde aff for^{ne} heritzting thette aar, thenn 13. januarij, wdgiffuitt, som bemeller Chrestenn Nielßenn y Gielstrup och hans medtbrødre neffninger att haffue suoritt for^{ne} Jens Nielßenn ett fuldt aaradt offuer, som handt skulle haffue medtweritt och giort paa Niels Anderßen, som boede y Lunden. Sameledis ett winde, same dag aff for^{ne} herritzting wdgiffuitt, formellindis Erich Christinßin y Binderup, Matz Jennßenn ibidem och thieris medtbrødre neffninger att haffue suoritt for^{ne} Nielß Broenn y Østergaardt ett fuldt aaradt offuer, som handt skulle haffue medtuerit och giort paa for^{ne} Nielß Anderßønn, som boede y Lunden, som the winder viider bemeller, och mintte, thett[18] for^{ne} neffninger hagde suoritt rett.

Medt fliere ordt och thale thenom ther om emellom war.

Tha effter tiltale, giennsuar och sagsens leglighedt, saa och eptherthj her befindis fliere endt enn att beskyldis om samme gierningh, tha drabit skeede, att skulle haffue veritt, och y saa made war tuill om, huilckenn manddraberin war, och neffninger dog er fyldt till toff att suere om aaraadt, førindt manddraberin er aff sandmendt wdtlagt och drab paa suoritt, tha finde wij epther sadann leglighedt diße aaradtz toffue macteløsße att uere.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

(1) Se 502.7. – (2) Se 502.8. – (3) Se 502.11. – (4) Østergård i Vokslev s., Hornum h., jf. Henrik Pedersen.274. – (5) Hovedgården Pandum i Vokslev s., Hornum h. – (6) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (7) Landsbyen Suldrup i Suldrup s., Hornum h. – (8) Landsbyen Binderup i Vokslev s., Hornum h. – (9) Landsbyen Gelstrup i Vokslev s., Hornum h. – (10) Se 543.1. – (11) Måske gården Klæstruplund i Vokslev s., Hornum h. – (12) erklæret uskyldig (Kalk. III.391a; OdS I.73 bet.1). – (13) beskyldt for (Kalk. IV.811a bet.2). – (14) Landsbyen Harrild i Vokslev s., Hornum h. – (15) *myrde* bet. opr. det lønligt at dræbe, jf. at *mord* i ASun 57 gengives *occultum homicidium*. Jf. Poul Johs. Jørgensen, Manddrabsforbrydelsen.40. – (16) afsagt kendelse (Kalk. IV.413b). – (17) Landsbyen Tårup i Vokslev s., Hornum h. – (18) at (Kalk. I.358a bet.1).

601 Viborg landsting 1. februar 1589

En skriver, der havde stjålet 10 daler og aflagt urigtigt regnskab, var rømt fra sit herskab, hvorefter han blev oversvoret tyveran. Efter at han forgæves var afæsket igæld, tvigæld og kongens ret, blev han indstævnet for landstinget, hvor han in absentia dømtes fra sin hals.

Hs.: RA Hss V B 20 nr. 139.

Jørginn Friis[1] thil Krastrup,[2] lanndzdomer wdj Nøriuttlanndt, och Gunde

Schriffuer,[3] lanndztingshører ibidem, giøre vitterligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix, thenn 1. dag februarij, paa Wyburg lanndzting war skickett erlig och velbyrdug manndt Peder Munck[4] thill Estuadgaardt,[5] kong: majs: amirall, hanns viße bodt, Chrestenn Jbßenn y Vyburg, paa thenn enne med en opsetilse her aff lanndztingitt idag xiiij dage vdganngitt, liudendis hannom tha att haffue hid wdj rette steffnitt Seuerun Schriffuer, som var fougitt paa Hamilmuoße,[6] paa then andin side, for hannd skull vere thuiffue ran[7] offuersuoritt thil Jersleff heritztingh[8] for nogin koste, hanndt skulle haffue hannom fra stollitt och forførdt[9] emod thenn throe thieniste, hannd for^{ne} Peder Munck suoritt haffuer, och jgild,[10] thuigild[11] och kongenns rett[12] epther lougin[13] aff hannom eskitt, er mienindis fordj hannd nu borde att formellis paa hanns hals, som hanndt var thagitt vid thiuffnitt.

Tha bleff for^{ne} Seuerin Schriffuer epther louginn[14] xiiij dage fore lagt. Saa er hand icke møtt eller nogin paa hanns vegne, hannom ther emod att vndskylde.

Saa framlagde for^{ne} Chrestenn Jbßenn ett tingsvinnde aff Jersleff heritz thing sist forgangin aar, thennd 8. apprilis vdgiffuit, liudendis Peder Simennßenn ther att haffue fangitt følling paa rannsneffninger offuer for^{ne} Seuerin Schriffuer, som rømpte aff Hamilmoße for x daler och miere, som hanndt hagde røntt[15] hanns hosbundt aff och forført y fielstædtz[16] och lønn,[17] och for hannd hagde brøtt jarnn och muer och buort rømpt som en thiuff och epther lagt sig enn falsk reginskab &c. Tha epther the legligheder, som same tingsuinde medføre, suore rannsneffninger for^{ne} Seuerin Schriffuer, som rømpte aff Hamilmuoße aff jarnn och mur, ett fuldt thiuffuerann offuer. Medføre same vinnde, for^{ne} Peder Simenßenn att haffue beuist med tingsvinnde, att for^{ne} Seuerin Schriffuer er louglig steffnitt bode paa landsting och for Hamilmuoße.

Ther nest framlagde ett anditt vinnde aff for^{ne} heritz ting sist forganninn aar, thenn 11. julij vdgiffuitt, formiellinndis Peder Simonnßenn ther paa for^{ne} Peder Munckis vegne vdj threj samfold ting gaff thilkiennde, att epther thj for^{ne} Seuerinn Schriffuer var en thiuffue rann offuersuoritt ther till for^{ne} thing epther lougen, och sex vggers dag och miere siden forganninn var, och ey hannd hagde bøtt eller sett,[18] ey eller rett giort epther lougin, tha eskitt for^{ne} Peder Simenßenn jgildt, thigild och konginns rett epther lougin aff for^{ne} Seuerinn Schriffuer &c., som the vinder vider bemeller. Medføre same vinnde Niels Matzinn y Haffuegaardt[19] och Matz Perßin vdj Allerup,[20] att the var for Hamilmoße och louglig steffnitt Sørinn Schriffuer for thett vinde.

Och nu saatte for^{ne} Chrestin Jbßenn y alle rette, om for^{ne} Sørin Schriffuer icke borde att uere formelt paa hanns hals, som hanndt var thagitt vid thiuffnitt.

Tha eptherthj nu beuißes med tings vinnde, for^{ne} Seuerin Schriffuer att uere thiuffran offuersuoritt och jgildt, thuigildt och kongens rett aff hannom epther lougin eskitt och førdritt er, och hannd haffuer faaitt varsill for same lougmoll, disligeste eptherthj for^{ne} Seuerin Schriffuer er xiiij dags dag fore lag epther lougin nu att skull møde, och icke hannd er framkomin, menn sig forherder icke att uille sette och rette for sigh, tha wide vy epther sadann leglighiedt och forfølling icke anditt ther om att sige ennd louginn att følge for^{ne} Seuerinn Schriffuer att uere formelt paa hanns hals, som hanndt var thagit vid thiuffnitt.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

(1) Se 502.7. – (2) Se 502.8. – (3) Se 502.11. – (4) Se 496.6. – (5) Se 496.7. – (6) Den tidl. hovedgård Hammelmose i Tise s., Jerslev (nu Børglum) h., der da ejedes af Christen Skeel (d. 1595). – (7) Om tyveran se 589.1. – (8) De sogne, der lå under det tidl. Jerslev h., ligger nu under Dronninglund og Børglum herreder. – (9) bortført (Kalk. I.632a bet.1). – (10) Se 589.12. – (11) Se 589.13. – (12) Se 589.14. – (13) JL II.107. – (14) JL II.107, 3. punktum. – (15) ranet (Kalk. III.553b, jf. 654a). – (16) Skjul(ested) (Kalk. I.554a). – (17) Hemmelighed (Kalk. II.884b). – (18) stillet sikkerhed (OdS XXIII.184 bet.12.2; jf. 589.25). – (19) Havegård i Tise s., Jerslev (nu: Børglum) h. – (20) Landsbyen Allerup i Hellevad s., Jerslev (nu: Dronninglund) h.

602 Viborg landsting uden år og dag (februar 1589?)[1]

En værge var ved herredstinget dømt fra sit værgemål for to broderbørn, da han ikke havde udsat deres midler på rente til fordel for dem, og da han ikke var så vederhæftig, at han kunne stille lige så meget som sikkerhed, som han tog under sit værgemål. Dommen stadfæstes af landstinget, der hjemviste til herredstinget påkendelse af spørgsmålet om, til hvem børnenes kapital skulle udbetales.

Hs.: Bergen UB 251 nr. 124.

Overskrift: [E]n[2] dom, at en mandt, som vaar werge for nogen børnn, fader vor fraa dødt, ehr dømbtt fra samme vergemaall, epther thj handt haffde icke saa megett vedt att hette, som handt thog vnder sitt verge maall, eller giordt sig vederhefftig medt goedtzs och pendinge eller och medt loffuenn och vissenn.

Mouritz Stygge[3] till Holbeckgaardt,[4] Hans Lindenoe[5] thill Øßleff,[6] landzdommere vdj Nøriudtlandt, Peder Gyldenstierne[7] thill Thim,[8] Danmarckis rigis

marsk, och Gundj Schriffuer,[9] landztingshører, giøre vitterligt, at aar effter Gudz biurdt 15..,[10] leffuerdagen thend ..,[11] paa Viborig landztingh waar schicket Nielß Laßen y Alberig[12] medt en opßettelße her aff landztinget thend 9. nouembris ßist forleden vdgangen, liudendis hannom tha at haffue hidt y rette steffnit Barthell Hanßen y Elthang,[13] herritzfougit y Brusk herrit, for en dom, handt vdgiffuen haffuer och fraa dømbt hannom en vergemaall, som handt vor for hans broderbørnn, Anders Perßens børnn, enddog handt skulle vere vederhefftig.[14]

Sammeledis hagde hidt steffnit Hans Chrestenßen i Lilballe,[15] som ßamme dom forhuerffuit haffuer.

Tha effterthj Niels Laßenn tha haffuer paa skott,[16] at huis handt icke findis at uere vederhefftig, ville handt medt loffning[17] och vißningh[18] giøre ßig vederhefftig, och ther ßom ther kunde befindis, at handt jcke kunde giøre vederhefftig jndenn y dag, om handt skulle aff medt vergiemaallet, tha ville handt ßette vißning och loffningh for the pending, at the skulle komme thennom thill framtherffue,[19] saa handt thennom thill thilbørlig thidt och therminer skulle thennom vdgiffue, effter som handt medt leyligheder kunde vedt komme.

Tha effter ßligh leylighedt bleff samme sagh opsatt thill jdag, och nu fremlagde for^{ne} Niels Laßen et tingsvinde aff Brusk herritzting ßist forgangen aar, thend 10. dag augustj vdgiffuet, Hans Jffuerßen y Hørstrup,[20] Matz Baßi, Niß Laßen y Wyff[21] och theris medbrøder xij mendt for viij mendt vondit haffuer, at the vaar medt for^{ne} Niß Lasßenn paa Damsmarck;[22] ther vordierit the først hans kornn affuill och høe thill sammen for xxviij daller. Thernest vorderit the y hans gaard y Almindt[23] øxen, stude, kiør, quier, som vaar xv nødt[24] thilsammen. Jthem L faar och lam, ij heste, ij øgh[25] och et føll, suin och gieß, iij beder,[26] som stodt vell vedt macht, en brøgkedill,[27] iij ølkar, ij ballier, en quern, et buord medt vnderburdt,[28] v skab, iij skrinn, vij kister, 3 skiffuer,[29] iij kedill, ij kaaber[30] gryder; jthem sølff och penningh, jthem et pante breff aff Peder Nielßen y Donne[31] paa lxxij daller paa thend halffue bundgaardt, jthem et breff aff Jep Jffuerßen paa xj daller, handt vaar Anders Perßen skyldig, jthem et breff aff Pouvell Nielßenn paa ij daller, jthem et breff aff Hans Jepßenn y Wyff[32] paa iij daller, ett breff aff Niß Knudßen y Brandrup[33] paa ij daller, ett breff aff Hans Pouwelßenn y Thiuffkier[34] paa ij daller, som the vaar Anders Pederßenn skyldige. All thend for^{ne} summa thill sammen medt penninngh och guodzs och for^{ne} breffue vorderit the y en summa for ij^{C35} och xl daller foruden hans affuill paa Almind marck och foruden sengkleder och

skaarne[36] kleder och plouge, wogen, thønder och andet mhiere, som icke bleff vorderit.

Jthem et tings vinde aff for^{ne} herritzting sist forgangen aar, thend 20. dag aprilis vdgiffuidt, viij mendt vondet haffuer, at Hans Jørgenßen y Almindt kiendis och thilstodt for dem, at handt haffuer annammit och opbaarit aff for^{ne} Niels Laßenn xxxiij daller paa hans høstrus vegnne, som hinde var louffuit at opføde the ij børnn medt, som hun[37] hagde vedt Anders Pederßenn, thill hielp at opføde samme ij børn medt, och quiteret Hans Jørgenßen for^{ne} Niels Laßen for samme xxxiij daller y alle maade. Sameledis et Thord Jenßen y Møßvraa[38] och Mougens Buck ibidem theris obne bezeglit breff alle helgens dag[39] sist forledenn vdganget, vdj huilcket the bekiender, atth Niels Laßen y Almindt haffuer holdet thend dreng, Per Anderßenn, thill skoelle, som handt er verie for, en thid lang thill saa lenge, hans moder thog hanom hiem jgienn fraa skoelle, och endtha Nielß Laßen at haffue thilbødenn, at handt ville thage baade pigen och drengen thill ßig och forsørge thennom baade medt kleder och føde, som thet sig burde, effter thou wuildige dannemendzs thøcke, naar the war forthærit, som handt hagde fanget [af][40] theris moder och stebfader thill theris føde och wnderholding. Dißligeste et Thord Jenßen y Møßvraa, Mougens Buckis och Niels Jeßperßens breff, at the haffuer aldrig hørdt eller fornommit Anders Perßens børnn haffuer theggit,[41] som Niels Laßen ehr verie fore, enthen i bye eller wdenn. Framdelis et Anders Mickelßens y Koldingh haandskrifft,[42] thette aar thend 14. januarij vdgangit, at Niels Laßenn haffuer thald hans minde[43] for ßin brodersønn, Per Anderßen, vaar vnder hans disciplin och lærdom ther vdj skollen vedt ett aar, som the breffue videre bemeller. Och ther [huos][44] berette for^{ne} Niels Laßenn, at handt ville wiide, huem ther skulle samme børns pending opbære, om handt skulle aff medt ßamme vergimaall, at handt tha kunde viide, thill huilcken handt ßamme pending skulle vdrede, at handt thermedt kunde quit bliffue och ther vdinden bliffue foruarit,[45] tha vaar handt thillfredzs, att handt vaar aff medt samme vergiemaall.

Saa møtte for^{ne} Berthell Hanßenn paa sin egin och for^{ne} Hans Chrestensens vegnne och først thill samme breffue suarit, at the inthet ved kommer the ij^{C} och vj daller, som for^{ne} Nielß Laßenn nu findis at uere samme børn plichtige, och minte, at Niels Laßen jcke ehr vederhefftih samme ij^{C} vj daller at vdrede, ey heller hanndt samme pending paa rente meth foruaring[46] haffuer vdsatt, børnene thil fremtherffue, saa handt skulle haffue heriet[47] for samme børnn och icke haffuer saa megit vedt at hette,[48] som handt thugh[49] vnder ßit wergi-

moll, och ey heller haffuer satt loffning och vißning for sig, som handt hagde loffuit, tha opßettelßen gienge.

Och fremlagde et tingsvinde aff for^{ne} herritzting, thend 14. decembris sist forleden vdgiffuet, viij mendt vondit haffuer, at Per Madtzen, ridefouget thill Koldinghuß, adspurde miennige Almindt byemendt och sogne mendt saa och miennige herritzmendt, om ther nogen aff thennom haffde ßiet Niels Laßen y Almindt nogen thidt haffue nogen pending ther fore dom at lade see, medt huilcke handt kunde giøre ßig vederhefftig effter lougenn[50] for the børnn pending och goedzs, som handt haffde vnder ßit wergimaall for Anders Perßens barn. Tha vaar ther jngen aff thennom thet hagde ßiet y nogen maade. Dißligeste for^{ne} Peder Madtzen at haffue thilspurdt miennige Almind byemendt och sognemendt saa och herritzmendt, om ther vaar nogen, ther kiende hannom veder hefftig effter lougen for samme for^{ne} børne pendinge och goedz, at thet medt thiden skulle bliffue thennom vel bethallit. Tha vaar ther jngenn, ther kiende hannom vederhefftig for ßamme børnn pending och goetzs effter lougen, och jngen, ther vaar, ther ville enthen loffue eller sige goedt for hannom for samme børnn pending och goedz, at thet skulle bliffue thennom nogen thidt vell bethaldt y nogen maade.

Sammeledis ett vinde aff for^{ne} herritzting sist forgangenn aar, thend 14. septembris vdgiffuit, viij mendt wondet haffuer, at thenndt thidt Hans Chrestenßenn begerede høring[51] offuer Niels Laßen y Almindt for thet børne goedz, tha stoed Niels Laßen thill vedermaalsthing och beplictet ßig at stande y thend samme rett thend ottinde dags dag, handt stodt samme dag, eller at giøre sigh vederhefftig medt breff och zegill, ther nøyachtig ehr, eller nøyachtig forloffuer. Dißligeste et tingsvinde aff for^{ne} herritzting nest forgangen aar, thend 21. dag septembris vdgangit, som bemeller for^{ne} Niels Laßenn ther tha at uere fordielt for ij^{C} och vj daller, som [handt][52] haffuer vnder ßit vergemaall for Anders Perßens børnn, och icke handt haffuer vild sette loffning och vißning for samme pending eller legge thennom fraa sig, och for handt ottinde dags dagh forplichtet sig thill at giøre sig wederhefftig medt breff och zegill, ther nøyachtig waar, och icke handt hagde holden eller fuldkommen sin forplichtelße, som handt sig forplictet haffde effter tings vindis liudelße, och icke handt haffde nogenn pendinge at thilbiude, och icke heller handt kunde beuiße, at handt haffde vdsatt samme børne pendinge medt breff och segill thennom thill beste och fremtherffue. Och saa fremlagde samme dom aff for^{ne} herritzting, thend 14. julij sist forledenn vdgangen, som saa besluttis, at efftherthj for^{ne} Niels Laßenn icke haffuer beuist sigh vederhefftig at uere,

epther som handt ehr besøcht[53] medt dannemendt ther om, och jcke heller handt haffuer willet giøre vdlæg[54] for samme børne goetz, som handt saa haffuer thaget vnder sit vergemaall, och icke helder handt haffuer vildt sett vederhefftig loffningh och vissen ther for och ey heller haffuer samme børnegoedz och pending vdsatt paa rente, thennom thill beste och fremtherffue, tha viste fougden icke andet ther om at sige, end for^{ne} Niels Laßen handt haffuer icke vordt[55] samme børnn saa retteligen och vell, som thet sig burde effter lougen, och effterthj lougenn[56] formelder, at thend, som verie skall vere, skall haffue saa megit vidt at hette, som hand thager vnder ßit wergemaall, och thend, som herier, maa ey werie vere, och jcke for^{ne} Niels Laßen haffuer giordt sig vederhefftig medt vdlegh eller forloffning och icke beuist samme børns pending eller goedzs thennom noget thil beste at forskylde, tha haffuer handt ther medt forgiordt[57] samme vergemaale och bør ey verie at uere, som lougen ther om formelder, jndthill saa lenge handt giør sig vederhefftig medt nøyachtig forloffuer, eller handt giør vdleg for samme børnne pending och goedz, som vaar beregnit ij^{C} och vj daller, som samme vinder och dom y ßig sielff widere bemeller.

Och satte for^{ne} Berthell Hanßenn vdj alle rette, om samme hans dom icke burde wedt macht at uere, och ther hoeß berette, at samme pending, naar the bliffuer bekommet aff for^{ne} Niels Laßenn, skall the andtwordis thend, som vederhefftig ehr, och at the kand komme børnnene thill framtherffue.

Medt flere ordt och thalle thennom ther om emellom waar.

Tha effter thil thalle, gienßuar och zagßenns leylighedt, saa och effterthj lougen medfører, at thend, som verie ehr, skall haffue saa meget vedt att hette, som handt thager vnder ßit vergimaall, och icke nu nochßom[58] beuißis, for^{ne} Niels Laßen at haffue saa møgit vedt at hette, som samme børnn thilhørde, och icke heller handt beuißer at haffue giordt ßig vederhefftig, enthen medt pendinngh, goedzs eller loffning och vißning for samme pendinge, effter som hannom dag ehr forlagdt, tha sage[n][59] bleff opßatt, och herritzfougden fordj haffuer hannom samme vergemaall fra dømbtt, tha kunde wij effter saadan leylighedt jcke kiende herritzfougdens wlempe ther vdinden at uere, och effterthj dom icke medfør, huem samme børne pending skall leffueris, tha indßette wij thend sagh thill herritzfougden jgienn at komme och hannom therom at kiende och dømme, naar thet for hannom louglig bliffuer jndsteffnit.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus &c.[60]

(1) Dommen er i forlægget udateret. Den er afsagt, da Mouritz Stygge og Hans Lindenov

var landsdommere, ɔ: i tiden fra 1587 til 1598. Det fremgår af dommen, at sagen har været foretaget på Viborg landsting den 9. november; inden for de nævnte år var denne dag i 1588 en lørdag, Viborg landstings ordinære retsdag indtil 1635. Dommen er formentlig da udsat i 6 uger, men næppe længere, jf. reces 21. november 1576 § 5 (CCD II.31f.) og missive 12. april 1585 til landsdommerne i Nørrejylland (ib.384f.), altså til 21. december 1588. Da denne dag faldt i julehelgen, er sagen formentlig først pådømt i begyndelsen af året 1589, men næppe på snapslandstinget (18. januar 1589), idet dommen da ville have brugt udtrykket på Viborg snapslandsting (jf. ovf. nr. 598 og 599) og ikke *leffuerdagen thend.* Dommen er vel da fra 1. el. 15. februar 1589. Imod at antage det første alternativ taler, at 2 domme af 1. februar 1589 har andre dommere, se ovf. nr. 600 og 601. Dommen synes derfor med større sandsynlighed at måtte henføres til 15. februar 1589 el. den følgende retsdag (1. marts). Sidstnævnte dag fungerede samme dommere som nævnes i nærv. dom, se ndf. dom nr. 604. – (2) Bogstavet *E* mgl., og der er ladt plads åben til senere tilføjelse af farvet initial. – (3) Se 502.5. – (4) Se 502.6. – (5) Se 577.6. – (6) Se 577.7. – (7) Se 596.4. – (8) Se 496.5. – (9) Se 502.11. – (10) I forlægget plads åben til indføjelse af årstal. – (11) I forlægget plads åben til indføjelse af dag. – (12) Fejlskrift for Almind i Almind s., Brusk h. Han kaldes i det flg. Niels Laßen y Almindt. – (13) Landsbyen Eltang i Eltang s., Brusk h. – (14) i stand til at gøre fyldest, (økonomisk) pålidelig (Kalk. IV.768b). – (15) Landsbyen Lilballe i Eltang s., Brusk h. – (16) anført, påberåbt sig (som påskud) (OdS XVI.340). – (17) Forløfte, borgen (Kalk. II.839b bet.2). – (18) Sikkerhed, borgen (Kalk. IV.846a). – (19) Gavn, nytte (Kalk. I.767b). – (20) Landsbyen Håstrup (1488: Horstrup) i Smidstrup s., Holmans h. Landsbyen hørte tidl. under Brusk h., se Henrik Pedersen.136. – (21) Landsbyen Viuf i Viuf s., Brusk h. – (22) Dons mark; Dons er en landsby i Almind s., Brusk h. – (23) Landsbyen Almind i Almind s., Brusk h. – (24) Stykke kvæg (Kalk. III.265a). – (25) Trækhest, bonde-, arbejdshest (Kalk. IV.981a bet.1, OdS XXVII. 1454). – (26) gildede væddere (OdS II.36). – (27) Bryggerkedel. – (28) Hylde(r) under køkkenbord (OdS XXV.1178). – (29) Borde. – (30) Kobber. – (31) Landsbyen Dons i Almind s., Brusk h. – (32) Se ovf. note 21. – (33) Landsbyen Bramdrup i Nørre Bramdrup s., Brusk h. – (34) Landsbyen Tyvkær i Smidstrup s., Brusk h. (medens resten af sognet henhørte under Holmans h.). Ifl. kongebrev 1580 skulle Tyvkær fremtidig hedde Fridtzkier, men dette påbud, hvis overtrædelse medførte en bøde på „en færdig oxe", blev ikke efterlevet. – (35) 200; om skrivemåden se 494.15. – (36) forfærdigede, tildannede (OdS XX.19 bet.5.2); skaarne klede: klædningsstykke. – (37) rettet fra *han.* – (38) Landsbyen Møsvrå i Almind s., Brusk h. – (39) 1. november. – (40) mgl. i forlægget. – (41) tigget. – (42) skriftlig erklæring (Kalk. II.150b bet.1). – (43) *tale minde:* søge forlig, tilladelse (Kalk. III.92b). – (44) mgl. i forlægget. – (45) sikret (Kalk. I.738b bet.2). – (46) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). – (47) ødet, bortødslet (Kalk. II.344a) Jf. JL I.28 in fine. – (48) bet. egl.: vove; *hette vedt:* stille som sikkerhed (Kalk. II.344b; Verner Dahlerup.98). Jf. JL I.30. – (49) tog. – (50) JL I.30. – (51) Fordeling foregik i Jylland med høringer, ɔ: fogden udnævnte 6 mænd, der afsagde fordelingskendelsen, og disse 6 mænd kaldtes høringer. Jf. Matzen, Offentlig Ret II.153. – (52) mgl. i forlægget. – (53) (an)søgt (Kalk. I.187a-b), ɔ: opfordret. – (54) Betaling, udredelse (Kalk. IV.567a bet.2). – (55) værget (Kalk. IV.912b). – (56) JL I.30. – (57) forbrudt (Kalk. I.638a bet.3). – (58) tilstrækkeligt (Kalk. III.235b). – (59) Forlægget har *sage.* – (60) *&c.* erstatter: inferius impressa.

603 Viborg landsting uden år og dag (februar 1589?)[1]

Et skøde erklæres ugyldigt, da overdragerens fuldmægtig to år tidligere havde givet en anden skøde på samme ejendom.

Hs.: Bergen UB 251 nr. 139.

Overskrift: [E]n[2] dom, at en mandt haffuer giordt en andenn ett skiøde breff paa en loedt vdi en gaardt, endog hans fuldmechtig thu aar tillforne haffuer giordt en anden mandt skiøde ther paa. Er dømpt, at emeden samme første skiøde staar wrygget, bør for^{ne} skiøde machteløß ath were.

Mouritz Stygge[3] till Holbeckgaardt,[4] Hans Lindenoe[5] thill Øßleff,[6] landzdomere vdj Nøriudtlandt, Peder Gyldenstiernne[7] thill Thim,[8] Danmarckis rigis marsk, och Gundj Schriffuer,[9] landztingshører, giøre vitterligt, at aar epther Gudz biurdt 15. . . . ,[10] leffuerdagen thend . . .[11] paa Viborig landzthingh waar schickitt Pouvell Thamßen y Bierstrup[12] medt en opßettelße her aff landztinget sist forgangen aar thend 7. decembris vdgiffuit, liudendis hannom tha at haffue hiidt vdj rette steffnit Per Jørgenßen y Gram[13] for enn skiøde, handt haffuer giordt Mickell Nielßen ibidem paa en loedt y thend gaardt y Bierstrup, som Powell Thamßen jboer, enddogh for^{ne} Per Jørgenßens fuldmechtig paa hans vegnne thu aar thilfornne skall haffue giordt for^{ne} Pouell Thamßen skiøde paa ßamme eyendom, och thend skiøde och fuldmacht end nu at skall stande wrygget, och meente fordj, at thend skiøde, for^{ne} Per Jørgenßen sidenn ther emodt giordt haffuer, icke burde nogen machtt at haffue.

Deßligeste haffde hiidt steffnet for^{ne} Per Jørgenßen och Mickell Nielßen med ßamme skiøde.

Tha epther begge parthernis beuilling bleff samme sagh opßatt thill jdag, och nu fremlagde for^{ne} Pouell Tameßen ett tingsvidne aff Hielmsleffherritzting aar 1580, mandag for fastelaffuens søndag[14] vdgiffuit, viij mendt vundet haffuer, thet[15] stoer Per Jørgenßen y Gram paa ßin egin och alle hans sødzkindz och sødskinde børns wegnne, Jep Jenßen y Skerup[16] paa hans høstrues wegne, Raßmus Nielßen y Mießing[17] paa ßin høstrus vegnne, Søffren Sørenßen y Stilling[18] paa ßin søns vegne, Jens Brun y Jegßenn[19] paa ßin egin, Jens Pouelßenn y Høring[20] paa ßin høstrues vegnne, Niels Lauritzen ibidem paa sin høstrues wegnne, Anders Mickelßen y Stilling paa ßin børns wegne stode for tingsdom[21] och fuldmøndig och mechtig giorde Raßmus Suendßen y Stilling thill at thale theris thalle och vdj alle maade at forfølge theris sager thill herritzting och landztingh om thend loedt och part, the haffuer y thend [gaardt?][22] y Bierstrup, Per Thameßen och Mickell Nielßen iboede, saa viitt handt kunde thale och giøre medt loug och rett, sameledis thill at jndkreffue

och opbære huis bunde skylde,[23] ther burde at aff gange medt rette, och paa theris vegnne at gang vdj rette och thage beskreffuit, ligeruiis ßom the sielffuer perßonlig thilstede ware, och dißligeste thill at bort ßelge och effter lougen samme loedt at buort skiøde och affhende, dog skulle the haffue theris anpart aff, huis verd for ßamme loed skall vdgiffuis, huer epther ßom the hagde loedt och part for, och ther offuer at haffue loffuit och thilsagt for^ne^ Raßmus Suendßen, at the skall jgienn giffue hannom theris anpartt aff, huis handt bekostet och thæret paa samme arffueloedt.

Thernest fremlagde enn skiøde aff for^ne^ herritztingh aar 1580, mandag for Sctj: Laurentj martheris dagh[24] vdgiffuit, som bemeller for^ne^ Raßmus Suendßen y Stillingh paa ßin egin och ßin sødskindz, Per Suendßens, Mickell Suendßen, Christine Suendtzdaatter, Giertrudt Suendzdaatter, Marenn Suendtzdathers, Anne Suendzdathers och andenn[25] Marenn Suendzdathers vegnne, dißligest paa Per Jørgenßens y Gram och alle hannds sødzkinde och sødskindbørn wegnne och paa Jep Jennßenns hustrues y Skerup, Raßmus Nielßens høstrues y Mießinngh, Per Sørenßens søns y Stilling, Per Pederßens y Gram och Anders Mickelßens y Stilling och hans børns vegnne saa och paa Simenn Jennßens, født y Aarßleff,[26] och Jens Pouelßenns høstrues vegnne y Stilling, medt alle theris fuldmacht att haffue solldt, skiødt och aldelis affhendt fra thennom och theris sand arffuinge och thill Per Thammeßen y Bierstrup, Pouell Thammeßen och Tames Thameßen, Mette Thamesdatter, Johann Thamesdaather och Maren Thamesdatter och theris sand arffuinge ald thend loedt och part, som the haffuer arffuit och kiøbt y thend gaardt y Bierstrup, Per Thameßen jboer, som vaar ald thend loedt och part, affgangen Jens Johanßen hagde ther udj, som er først thredie partenn aff ald for^ne^ gaard och ther thill thend tolfftepart aff the thou parter och sidenn saa megit miere, som Jens Thameßens loedt sig ther udj kunde forstrecke, som ehr y huuß och gaardt, agger och eng, skouff och marck, hiede och liøng, moeße och kier, fiskeuandt och feegang, woedt och thiurt, jnttet vndertagen aff for^ne^ gaardz rette thillegilße, medt ett bygestedt[27] østen vedt Bierstrup, vere ßig wedt huadt naffn thet heldst er eller neffnis kandt jnden alle fire marckeskiell,[28] som tha thill for^ne^ gaardt laae och aff arrildz thidt thillegget haffuer, at maatte haffue, nyde, bruge och beholde for euig eyendom for huer mandz thiltalle. Medfør och ßamme skiøde, for^ne^ arffue loeder vdj threj samfelde[29] thing at were laugbødenn, som thet møndig breff och skiøde vider bemeller. Och ßette Pouell Thameßen vdj alle rette, om thend skiøde, for^ne^ Per Jørgenßen thu aar ther effter haffuer giordt for^ne^ Mickell Nielßen jcke burde machteløs at vere.

Saa møtte for^{ne} Mickell Nielßenn saa och stoere Per Jørgenßens sønner, Niels Perßenn och Lauritz Pederßen, och fremlagde ßamme skiød af Hielmßleffherritzting anno 1582, mandagen som vaar thend 3. dagh nouembris, vdgiffuit, liudendis eblant andet stoer Peder Jørgenßen y Gram for tingsdom at haffue soeldt, skiødt och aldelis affhendt fra ßig och sine arffuinge och thill for^{ne} Michell Nielßenn och hans høstrue, Marine Jørgensdaatter, och theris arffuinge all thend loedt och diell, hand haffuer arffuit effter hans sallige moder, Beritte Jenßdaatter, som boede y Gram vdj thend gaardt, for^{ne} Mickell Nielßenn y boer, som ehr vdj huße och gaardt, agger och eng, skouff och marck, moese och kier, hiede och liøng, fiskeuandt och feegang, voedt och thiurt, jntthet vnderthagen, jnden alle fire marckeskiell, att maatte haffue, niude, brugge och beholle thill euindeligh eye for huer mandz thiltalle, som ßamme skiøde y ßig sielff ther om medt miere vider bemeller. Och minte samme skiøde louglig och rett at were.

Medt flere ordt och thalle thennom ther om emellom vaar.

Tha epther thilthalle, gienßuar och sagßens leylighedt, saa och effterthj nu beuises, at for^{ne} Raßmus Suendßen y Stilling først medt for^{ne} Peder Jørgenßens fuldmøndighedt[30] haffuer giordt for^{ne} Pouell Thameßen for^{ne} skiøde paa for^{ne} eyendom, och Per Jørgenßen dog ther emodt thu aar ther effter haffuer soelldt for^{ne} Mickell Nielßen samme eyenndom och giordt hannom en anden skiøde ther paa, tha emeden samme første skiøde, møndighedt och fuld macht staar wryggett, bør ßamme siste skiøde machteløs at uere.[31]

Datum vt supra.

(1) Dommen er i forlægget udateret. Den er afsagt, da Mouritz Stygge og Hans Lindenov var landsdommere, ɔ: i tiden fra 1587 til 1598. Det fremgår af dommen, at sagen har været foretaget første gang på landstinget den 7. december året før domsafsigelsen. Inden for de nævnte år var denne dag i 1588 og 1594 en lørdag, Viborg landstings ordinære retsdag indtil 1635, således at dommen må henføres til enten 1589 eller 1595. Da den sidste datering sikkert kan udelukkes, idet rigsmarsk Peder Gyldenstierne døde 24. februar 1594, er dommen her henført til 1589. Da sagen har været foretaget på landstinget 7. december 1588, har den formentlig været foretaget på ny 6 uger derefter, dog næppe på snapslandstinget 1589, idet dommen da ville have anvendt udtrykket *paa Viborig snapslandztingh*, jf. ovf. nr. 598 og 599, og ikke dateringen *leffuerdagen thend*, og vel næppe heller den 1. februar 1589, da landstinget den dag beklædtes af andre dommere, se domme ovf. nr. 600 og 601. Dateringen er dog usikker. Det siges i dommen, at den omtrættede ejendom første gang bortskødedes 13. februar 1580 og anden gang 3. november 1582. Det forekommer påfaldende, at sagen først 6 år derefter indbringes for landstinget. – (2) *E* mgl. i forlægget, hvor plads er ladt åben til senere indføjelse af farvet initial. – (3) Se 502.5. – (4) Se 502.6. – (5) Se 577.6. – (6) Se 577.7. – (7) Se 496.4. – (8) Se 496.5. – (9) Se 502.11. – (10) Plads ladt åben til senere indføjelse af årstal. – (11) Plads ladt åben til senere indføjelse af dag.

– (12) Landsbyen Bjertrup i Hørning s., Hjelmslev h. – (13) Landsbyen Gram i Skanderup s., Hjelmslev h. – (14) I 1580 indfaldt fastelavns søndag 13. februar. – (15) at (Kalk. I.358a bet.1). – (16) Landsbyen Skårup i Fruering s., Hjelmslev h. – (17) Landsbyen Mesing i Mesing s., Hjelmslev h. – (18) Landsbyen Stilling i Stilling s., Hjelmslev h. – (19) Landsbyen Jeksen i Adslev s., Hjelmslev h. – (20) Landsbyen Hørning i Hørning s., Hjelmslev h. – (21) de på tinget fungerende domsmænd (Kalk. IV.391b). – (22) Ordet mgl. i forlægget. – (23) Fæsteafgift (Kalk. I.*43b). – (24) Laurentii dag: 10. august. – (25) Det forekom i datiden, at to søskende fik samme navn. Kirke- og undervisningsministeriets skr. 20. oktober 1858 fastsatte, at yngre søskende ikke måtte gives samme fornavn som ældre, uden at i det mindste ét nyt fornavn tilføjes, jf. O. A. Borum, Familieretten I (1936).174. – (26) Usikkert, hvilket Årslev, der her er tale om. – (27) Grund el. mindre gård (Kalk. I.311b bet.1&2). – (28) Formularen *jnden alle fire marckeskiell* var alm. i datidens skøder. – (29) på hinanden følgende (Kalk. III.673a). – (30) Fuldmagt. – (31) Dommen lægger ikke vægt på, at første køber har fået ejendommen i sin besiddelse. Dommen er dermed en mulig kilde til DL 5–3–31, som hidtil kun er sat i forbindelse med Norske Lov 1604 (6.5), jf. Thøger Nielsen.73f.

604 Viborg landsting 1. marts 1589

En fæstebonde havde ved sin fraflytning en restance på 10 skp. rug til husbonden og sagsøgtes herfor. Hans nuværende husbond tilbød at betale kornet og senere tilbød nogle bønder at erlægge kornet eller betale dets værdi, men kreditor ville ikke modtage. Landstinget dømte, at bonden skulle tilbyde kreditor kornet på dennes gods eller på herredstinget; ville kreditor da ikke modtage det, skulle det deponeres i herredskirken, og bonden være fri for dele.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 222 (findes yderligere i 20 hss.).
Litt: Fussing.118f., 437.
Overskrift: Enn dom om stue korn och huorledis ther medt skall handlis.

Mouritz Stygge[1] tiill Holbeckgaard,[2] Hanns Lindenoe[3] till Øsleff,[4] Jørgenn Friis[5] till Krastrup,[6] lanndzdommere y Nørjuttlandt, Albritt Friis[7] till Haritzkiar,[8] Hanneball Gyldennstierne[9] till Restrup[10] och Gunde Schriffuer,[11] landztingshører, giøre wittherligt, att aar epther Gudtz byrdt Mdlxxxix, leffuerdagenn som er thenn første dag martij, paa Wiburg lanndzting war skichitt erlig och welbyrdig frue Sitzell Oxe[12] till Bestrup[13] hindis wiße buodt, erlig och fornumpstig suenndt Hertuig Holst, paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt erlig och velbyrdig mandt Jørgenn Friis[14] till Farskoff[15] paa thenn anden siide, for hanndt holler en for^ne^ frue Sitzels thienner wedt naffn Søren Jenßen y Wyffuilldt[16] y diele for nogenn skylde, som handt skulle giffue till aarlig landgildt till thenn gaardt y Liøngaa,[17] Matz Sørinßen iboer, endogh samme skylde bode till tingie och for Farskoff skulle were tilboditt, och icki

handt thett skulle wille annamme, mienindis thet for^{ne} Sørenn Jenßenn skeer ther medt wretth och borde aff samme diele quitth att uere.

Och framlagde ett tingswinde aff Saubroherriztingh aar Mdlxxxvij, torsdagenn thenn 10. augustj wdgiffuitt, viij mendt vonditt haffuer, att for^{ne} Hertuig Holst paa sin husbundz thienners vegnne tilbødt for^{ne} Jørgenn Friis rugh eller rede peningh for saa møgitt rug, som for^{ne} Jørgenn Friis sagitt[18] hans husbundz thienner for. Thisligeste att haffue eschitt, om for^{ne} Jørgenn Friis wille gange y rette medt hannom, om hans husbundz thienner borde att diellis epther slig tilbodt och wdtlegh. Tha sagde for^{ne} Jørgenn Friis, at hanndt wille jcke tage kornn eller peningh ther och icki heller gange y rette.

Ther nest framlagde ett Chrestin Bundis y Sueystrup,[19] Anders Schreders och Rasmus Michilßens ibidem opnne beseglitt breff sist forgangenn aar, thenn 24. aprilis wdgiffuitt, wdj huilckett the bekiender, att the war for Farskoff portt then 28. dag martij medt Sørenn Schreder y Wyffuildt och tilbødt for^{ne} Jørgenn Friis thenn landgildt, som gaar aff kronens jordt[20] paa Wyffuildt marck, som for^{ne} Sørenn Schreder war dieltt for. Da talde the medt hans fougitt, och handt gick thieris bodt till for^{ne} Jørgenn Friis och kam igienn och sagde, att the bleff icki aff medt thet then dagh, som the breffue viider bemeller.

Och epther slig leiglighett mientte, thet[21] for^{ne} Sørenn Jenßenn icki borde atth holdis y samme diele.

Saa møtte for^{ne} Jørgin Friis och framlagde samme dielsbreff aff Saubroeherritztingh sist forgangenn aar, thenn første februarij wdgiffuitt, som bemeller for^{ne} Jørgenn Friis tha att haffue laditt fordiele Sørinn Jenßenn Schreder[22] y Wyffuildt for v skp. rug for tha y fiurdt[23] och v skp. rug for aar 87, som skall giffues till aarlig landgildt till thenn gaardt y Liøngaae, Matz Sørinßen iboer, som thet dielsvinde[24] vider bemeller. Och ther huos berette, att for^{ne} Sørenn Jennßenn icki haffuer willitt samme skylde wdgiffue, som handt hagde buordt att giøre.

Ther till suaritt for^{ne} Hertuigh Holst, att for^{ne} Sørenn Jenßenn skall lade yde samme skyllde till Farskoff eller till herritztingh eller her i byenn, om for^{ne} Jørgen Friis ville thett anname, eller handt nu wille haffue peningh for thett, och her idag pening tilbødt for samme skyllde, hoffuitgieldt och faldtzmoll, att wille rette for for^{ne} Sørenn Jenßenn och mintte, atth handt emodt[25] slig leglighett icki borde att hollis y diele.

Ther till suaritt for^{ne} Jørgenn Friis, att handt icki wiste her nogenn skylde att opebære.

Tha epther for^{ne} tilbuodt och wdlegh, som for^{ne} Hertuig Holst ville giøre, finde wy for^{ne} Sørenn Jenßenn samme skylde, hoffuidtsum och faldzmoll, till Farskoff att tilbiude, och ther som thett icki ther maa annammis, tha till heritzting att tillbiudis, och ther som thett icki ther aff for^{ne} Jørgenn Friis eller hannß buodt maa opberis, tha thett atth jndleggis wdj herritzkierckie epther haandfestheningens[26] liudelße, och for^{ne} Søren Schreder sidenn aff samme diele quitt att uere.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Se 502.5. – (2) Se 502.6. – (3) Se 577.6. – (4) Se 577.7. – (5) Se 502.7. – (6) Se 502.8. – (7) Se 496.34. – (8) Se 496.35. – (9) Se 599.17. – (10) Se 599.18. – (11) Se 502.11. – (12) Sidsel Oxe (d. 1593), enke efter rigsråd Erik Podebusk (d. 1573). – (13) Hovedgården Bistrup i Granslev s., Houlbjerg h. – (14) Se 574.10. Han tilhørte en anden slægt (Friis af Vadskærgård) end ovenn. landsdommer Jørgen Friis (Friis af Haraldskær). – (15) Se 574.11. – (16) Landsbyen Vivild i Lyngå s., Sabro h. – (17) Landsbyen Lyngå i Lyngå s., Sabro h. – (18) sagsøgte (Kalk. III.661b bet.1). – (19) Landsbyen Svejstrup i Lyngå s., Sabro h. – (20) GkS 1137,2° har *Oxenß jordt*, hvilket måske er rigtigere, da der på Vivild mark fandtes en lokalitet af dette navn, se skøde 3. august 1585 (Kr. Sk.). – (21) at (Kalk. I.358a bet.1). – (22) GkS 1137,2° har formentlig ved skrivefejl *Schriffuer*. – (23) fjor (GkS 1137,2° : *fior*). – (24) GkS 1137,2° : *diellßbreff*. – (25) GkS 1137,2° : *epther*. – (26) Der sigtes vel til Erik Glippings nyborgske fdg. for Skåne 26. maj 1284 § 13 (DdR 158f.), der i flere hss. kaldes håndfæstning, jf. Matzen, Haandfæstninger.2 med note 3.

605 Viborg landsting 12. april 1589

Under et slagsmål blev en mand dræbt, hvorefter der mellem drabsmanden på den ene side og den dræbtes slægt på den anden side blev sluttet orfejde. Senere afgik drabsmanden ved døden af sår, han under slagsmålet havde fået af den dræbte, men da drabsmandens slægt ikke var omfattet af orfejden, fandtes den at have krav på, at der udmeldtes sandemænd til at sværge om den dødes banemand.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 225 (findes yderligere i 18 hss.).

Overskrift: Enn dom, att sandmendt er dømpt till toff om manddrab att suere offuer en karll, som vedt ett halfft aar tilforne er dødt och affgangen.

Mouritz Stygge [1] tiill Holbeckgaard,[2] Jørgen Friis[3] till Krastrup,[4] lanndtzdommer y Nøriuttlandt, Chrestin Skiell[5] till Fußingøø,[6] Hendrich Gyldennstierne[7] till Aagaardt,[8] Loduig Munck[9] till Quistrup,[10] [Lauritz Rostrup[11] till Ristrup[12]],[13] Albritt Skiell[14] till Jungittgaardt,[15] Eschie Bilde[16] tiill Ellinge[17] och Gunde Schriffuer,[8] landztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gutz

byrdt Mdlxxxix, leffuerdagen som er thenn 12. dagh aprilis, paa Viburg lanndzting war skichith Chrestin Jenßen y Heßill[19] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Therckildt Jennßenn y Aarup[20] paa thenn andenn side for en aarfeyde,[21] handt till Aarssherritztingh alene skulle haffue giort Anderß Jenßenn, ther boede y Løndrup,[22] for Jenns Therkildsens dødt, och for^ne^ Anders Jennßenn icki nogin forpligt paa hans kiøns[23] vegnne, ey heller paa hans egenn vegnne y samme aarfeygde skulle haffue giortt, och Anders Jenßenn nu sidenn skulle vere dødt bleffuin och hagde oben saar, som for^ne^ Jens Therkildßen y samme baardagh[24] giorde hanom, och mintte fordj then samme aarfeygde icki borde att komme for^ne^ Anders Jenßenns slegt till nogenn forhindringh, att the ju samme drab medt sandmendt motte for følge och haffue fylling paa sandmendt epther lougen.

Saa møtte for^ne^ Therckildt Jenßenn och framlagde ett tingswinde aff Aarssherritztingh sist forgangenn aar, thenn 17. dag decembris vdgiffuitt, viij mendt wonditt haffuer, thett[25] Therckildt Jenßenn y Aarup rett epthermolsmandt[26] epther sin broders, Jens Therckildsenns, dødt y Løndrup, som Anders Jenßen (disuere) jhielslug, handt stodt liudelig for tingsdom inden alle fiire stocke och paa sin egenn och sin slegt och kiøns vegnne, bode paa federne och møderne siide, och tugh wdj for^ne^ Anders Jensens haandt och gaff hanom opreßninng[27] och for^ne^ hans broders dødt till for Wor Herris dødt skyldt, och kiendis handt sigh att haffue annamitt dannemendz wißenn[28] for, huis hanom till høffskhett[29] loffuitt er, och ther till bønn och kneefaldt for for^ne^ sin broders dødt, och saatte handt enn euig fredt, vennskab och broderschab till euig tiidt att wbrødelig atth holdis emellom thenom, for født och wfødt paa beggie siider, och aldrig thenn sag igien att opdragis wnder ett aarbodtmoll[30] och erløs gierningh, som thett winde wiider bemeller. Och mintte for^ne^ Therckildt Jenßenn, att for^ne^ Chrestin Jenßenn emodt samme aarfeygde icki burde att tale paa samme sagh och beropte sig paa domme tilforne y slig sagh att skulle were vdgangitt.

Och framlagde en dom her aff lanndztingitt aar 1586, thenn 26. februarij wdgiffuitt, som erlige och velbyrdige Jørgenn Schram,[31] Malthj Jenßenn,[32] Mouritz Stygge,[33] lanndzdommere, Peder Munck,[34] Hendrich Billoe,[35] Chrestin Skiell[36] medt fleere vdgiffuitt haffuer, som saa besluttis, att eptherthj Peder Rasmußenn wdj sin leffuendis lyffue, epther att baardagenn var skeedt, haffuer medt nogin sin slegt och venners offueruerilße ladit sig medt thennom, som y baardagenn medt hanom war, forliige wnder ære och aarbodtmoll icki att skulle opbrydis, och ther paa sitt breff och zegill vdgiffuitt, huilckitt

breff Chrestenn Raßmußenn medt fliere hans slegt och venner medt hanom forseglitt haffuer, vdj lige made eptherthj for^{ne} Peder Rasmußenn sidenn till tingie er dragitt och for^{ne} forligilsmoll ther samestedz veritt bestendigh och strax thingswinde epther tagitt, och eptherthj thett fandis miere endt halff aar emellom baardagen skeede och till for^{ne} Peder Rasmußenn war dødt och affgangenn, tha wiste dommerinn och for^{ne} godemendt epther sadann leglighett icki emodt sadann forligilsmoll att stede fyllingh paa sanndmendt, medin att haffue funditt thenom for samme opkreffuilße quitt att were, som thenn dom, wiider bemeller.

Ther nest framlagde enn schrifftеligh berettninngh, liudendis som eptherfølger:

Therckildt Jenßenn wdj Aarup berettening till Wiburg landztingh emodt Jens Nielßenn wdj Strett[37] och Chrestin Jenßenn Huidt wdj Heßill, for the nu paa nye haffuer optagitt thenn trette om thenn drab, som skeedt medt hans salig broder, Jens Therckildzenn, som boede y Løndrup, som Anders Jenßenn ibidem (disuere) jhielslug, enndog samme drab och trette skulle were till endelig ende affstillitt, først wdj Viburgh, tha handt hagde sandmenden till landzting kallitt for wrett, the skulle haffue suoritt, y thett att the hagde for^{ne} Anders Jenßenn for samme drab till buodt och fredt suorne, och tha, føer dom ther om er wdgangenn, hagde for^{ne} Jens Nielßenn och Chrestin Jenßenn wdj Viborigh for^{ne} Therckildt Jenßenn for for^{ne} hans broders dødt loffuitt hannom enn hiell summa pendinge, epther som thieris egenn breff och segill ther om formeller, mienindis ther for ingenn ydermiere lougmoll bør om samme sagh och trette att driffuis, men miere[38] for^{ne} Jenß Nielßen och Chrestin Jenßenn ther vdj vrett att haffue giort och emodt thieris egin breff och zegill,[39] tingswinder och aarfeygde, som om samme drab wdgangenn er, epther som the sielff vdj samme sag giortth haffuer paa beggie sider, och aldrig thenn sagh igienn att opdragis vnder ett orbodtmoll och erløs gierningh, men formiener ther vdj Jenß Nielßenn och Chrestin Jenßenn vrett att haffue giort och emodt thenn contract, som the och Anders Jenßenn giort haffuer. Thett xij mendz vinde, som the nu paa nye haffuer forhuerffuitt, siden Anders Jenßenn er bleffuinn dødt och begrauffuinn, formiener ieg icki bør eller att kandt komme min sallig broder Jenns Therckildzenn, som er enn dødt mandt, eller mig till nogenn forhindring eller skade, fordj thet vinde er vildigh, och somme, som først wonditt haffuer, er Anders Jenßenns egenn slegt och venner, menn epther slig omstendig[40] leglighett[41] setter ieg ther fore wdj alle rette, om sandmenden bøer ju quitt att vere for samme opkreffuilße och eedt, som Chrestin

Jenßenn haffuer thennom opkreffuitt om en dødt mandt att skulle suere, medt huillckitt ieg formiener for^{ne} Jens Nielßenn och Chrestin Jenßenn ther vdj wrett att haffue giort och emodt thieris egenn breff och zegill, thingswinder oc aarfeyde, som the sielff wdj samme sagh giffuitt och gangitt er, om the icki ther for bør att stande till retthe.

Thill for^{ne} landztingsdom suaritt for^{ne} Chrestin Jenßenn, att Peder Rasmußenn, som dødt bleff, medt fliere aff hanns slegt hagde samme forligilsmoll forseglitt och thenn for tingsdom weritt bestendigh, och icki nu beuißis, thett for^{ne} Anders Jenßenn wdj for^{ne} aarfegde, ey eller medt sin breff och zegill eller contract skulle haffue giort nogenn forpligt for sig och sin slegt for hans dødt, om handt aff samme saarmoll affgienge, och mintte fordj, att for^{ne} landztingsdom icki skulle vere liige medt thenne sagh, och formintte fordj, att handt borde att haffue fylling paa sanndmendt att tøffue[42] om Anders Jenßenns dødt.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom war.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagßenns leglighett, saa oc eptherthj samme tingswinde om for^{ne} aarfeygde, Therckildt Jenßenn nu framlagt haffuer, findis alenisth epther Therckildt Jenßenns egne ordt att uere vdtgangitt for hanom och hanns slegt paa federnne och møderne siide, som handt Anders Jenßenn giffuitt haffuer for Jenns Therckildßens dødt, och icki thenn medtfør och jndholler, thett Anders Jenßenn, som sidenn er dødt, skulle haffue giort nogenn forpligt for sig och sinn kiønn icki att skulle motte tale om hanns dødt, om handt bleff hedin kallitt, att thenn sag skulle vere afftalit, ey eller findis nogin hanns egin breff, zegill och conntract [i][43] samme sag, och hanns skade att vere sonit saa ther om, ther som handt medt dødenn affgick, som før er rørt, icki skulle af hans slegt och kiønn motte tallis, tha epther sadann leglighett och eptherthj lougenn[44] medtfør, att om baane sagh worder liust aa lanndztingh, tha skulle sanndmendt fange hanom baanemandt, och huadt hanom wortt till baane och lyffs lagt, wide wij for^{ne} aarfeygde icki att maa forhindre sandmendt att komme till toff att suere om for^{ne} Anders Jenßenns baane, huis loug och rett kanndt were.

Jn cuius rej testimonium &c.[45]

(1) Se 502.5. – (2) Se 502.6. – (3) Se 502.7. – (4) Se 502.8. – (5) Se 497.47. – (6) Se 497.48. – (7) Se 553.5. – (8) Hovedgården Ågård i Kettrup s., Vester Han h. – (9) Se 599.15. – (10) Se 599.16. – (11) Se 596.21. – (12) Hovedgården Ristrup i Sabro s. og h. – (13) mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. – (14) Albert Skeel (henrettet 1609) til Jungetgård. – (15) Hovedgården Jungetgård i Junget s., Nørre h. – (16) Se 561.11. – (17) Se 561.12. – (18) Se 502.11.

– (19) Formentlig hovedgården Hessel i Lovns s., Gislum h., der da ejedes af Niels Skram til Urup. – (20) Aarup er et hyppigt forekommende landsby- og gårdnavn; usikkert hvilket der her er tale om. Muligt enten gården Årup i Vindblæs s., Slet h., der 30. november 1579 (Kr. Sk. I.221) tilskødedes Henrik Gyldenstierne til Ågård, eller Årupgårde i Vognsild s., Gislum h., der i ældre tid kaldtes Årup. – (21) *Orfejde* (af mnt. *orvede, orveide,* jf. MndWb III.34), der egl. bet.: fjendskabs ophør, er et forlig, særligt et edeligt løfte af en dræbt persons frænder om ikke at tage hævn for drabet. Se Ole Fenger, Fejde og Mandebod.497ff. – (22) Landsbyen Lynnerupgårde (tidl. Lynnerup) i Skivum s., Års h. – (23) Slægts (Kalk. II.711b bet.2). – (24) Slagsmål, overfald (Kalk. I.317a bet.2). – (25) at (Kalk. I.358a bet.1). – (26) Eftermålsmanden er den, hvem det tilkommer at påtale et drab (Kalk. I.436a). Jf. DL 1–16–6 og 6–6–3. – (27) Tilgivelse (OdS XV.970 bet.4.1). – (28) Sikkerhed, borgen (Kalk. IV.846a). – (29) Den tillægsbod, der efter aftale erlagdes til den dræbtes slægt ud over den lovbestemte mandebod, der i en lidt ældre tid kaldtes *gørsum* (Kalk. II.362b bet.2). – (30) Sag, der ikke kan afgøres med bøder (Kalk. III.378b). Jf. GdD I.204: *the skulle thet giøre paa ett aarbodtmall;* udtrykket anvendtes ofte om den brøde at bryde et indgået forlig, jf. Kalk. l.c. og Osterssøn Veylle.598: *Orbødemaal ... de Gierninger oc Drab, som skeer aff Raad oc Forsæt ulowligen imod Lowen, saa oc imod Løffte oc Tilsagen.* – (31) Se 496.20. – (32) Se 502.3. – (33) Se 502.5. – (34) Se 496.6. – (35) Se 497.33. – (36) Se 497.47. – (37) Vel enten gården Øster-Strett (1611: Østerstrett) i Vindblæs s., Slet h., el. gården Vester-Strett (1407: Strætæ, 1573: Vesterstret, 1664: Wester Street) i Vilsted s., Slet h. Niels Jensen i Hornsgård (i Farstrup s., Slet h.) fik 31. maj 1573 tilskødet en trediepart af Vester Strett, af hvilken han ejede de to parter (Kr. Sk. I.133). Henrik Gyldenstierne til Ågård fik 23. oktober 1579 kronens rettighed i samme jordegne gård (Kr. Sk. I.169). – (38) GkS 1137,2°: *miener.* – (39) Herefter udstreget i forlægget: *thet om formeller.* – (40) udførlig, detaljeret (OdS XV.634 bet.1). – (41) Forhold (Kalk. II.778a bet.2). – (42) afsige kendelse (Kalk. IV.413b). – (43) mgl. i forlægget. – (44) JL II.12. (45) &c. erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

606 Viborg landsting 12. april 1589

Parter, der gensidigt har krav på hinanden, bør gøre regnskab sammen, og hvad en part derefter findes at være den anden skyldig, skal han betale.[1]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 233 (findes yderligere i 21 hss.).

Overskrift: Enn dom, at huem som haffuer til tale till en anden, och thenom er reginskab emellom, tha bør the att uere offuer reginschab, och thenn, epther gaat reginskab skyldig bliffuer, thenn att betale eller liide tiiltale.

Mouritz Stygge[2] tiill Holbeckgaard,[3] Jørgenn Friis[4] till Krastrup,[5] lanndzdommere y Nøriuttlandt, och Gunde Schriffuer,[6] lanndztingshører ibidem, giør vittherligt, att aar epther Gudtz byrdt Mdlxxxix, leffuerdagenn som er thenn 12. dag aprilis, paa Viburg lanndzting var skichitt erlig och fornumstig mandt Niels Lauritsenn,[7] raadmandt y Hobroff, paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Chrestenn Lauritzenn Skielderup ibidem och hans medtarffuinge paa thenn andenn side, for the hannom tiltaler for nogenn gieldt, handt

skulle haffue verit affgangenn Sørenn Storm skyldigh for nogenn saar moll,[8] handt skulle haffue giort hanom, som dannemendt thenom ther om haffuer forligt, och handt skulle haffue betalit affgangenn Sørenn Storm och hanns fader medt gode kiøbmandz wuare och rede peningh, som y hans reginskabbog skulle vere jntegnitt, och borgemester och raadt y Hobroff haffuer tildømpt hanom att betale och fuldtgiøre thett breff, som Sørinn Storm och handt bleff forligte om, [och][9] hand haffuer wdgiffuit paa the peninge, handt hagde vdloffuitt. Jtem haffuer och borgemester och raadt wdgiffuitt enn dom och tildømpt Sørinn Storms arffuinge att betale hanom, huis hanns reginskabbog jndholler, som handt haffuer giffuitt Sørinn Storm och hanns fader, och er befryctenndis, att ther som handt giøre først wdleg,[10] tha skulle somme aff Sørenn Storms arffuinge icke were wederhefftig[11] hanom igienn att betale, huis the kunde bliffue hanom plictigh. Och saatte wdj rette, om the icki er plictige att uere till rede och reginskab medt huer andre.

Saa møtte for^{ne} Christenn Lauritzenn och mintte, thet[12] Niels Lauritzenn wor plictig att fuldtgiøre thett breff, som er wdgiffuitt paa the peninge, handt loffuitt Sørenn Storm for sinn saar moll och skade, och att handt sidenn motte tiltale Sørenn Storms arffuinge.

Medt fliere ordt och tale thennom ther om emellom war.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagßenns leglighett, saa och eptherthj borgemester och raadt y Hobroff haffuer tildømpt for^{ne} Niels Lauritzenn hanns breff och zegell att betale och eptherkomme och for^{ne} Sørenn Storms arffuinge att betale Niels Lauritzenn, huis hanom epther hans reginskabbog kunde findis plictige att uere, och the y saa made finndis att uere huer andre paa beggie siidere plictige och reginskab emellom, tha vide wy icki anditt ther om att sige, endt the ju bør att vere offuer rede och reginskab medt huer andre och affquitte[13] medt huer andre, och huilckenn epther gaatt och klart reginskab befindis thenn andenn skyldig att uere, tha bør handt hanom thett att betale, som thett sigh bør.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Ældre germansk ret synes ikke at have hjemlet modregning, men denne vandt indpas i senere tid. Almindelige lovregler derom blev dog først givet ved de store kodifikationer efter år 1800. I Danmark synes den tvungne modregning at være anerkendt i slutningen af det 16. årh., og DL forudsætter anerkendelsen ved 5–14–6, jf. Henry Ussing, Dansk Obligationsret, Almindelig Del^2 (1942).390. – (2) Se 502.5. – (3) Se 502.6. – (4) Se 502.7. – (5) Se 502.8. – (6) Se 502.11. – (7) Niels Lauridsen (d. 1629), rådmand, sen. borgmester i Hobro, jf. Hj. Schmidt, Af Hobro Bys Historie til 1860–70 (1928).153, 197. – (8) Sår, retssag om sår (Kalk. IV.260a, OdS XVIII.354). – (9) mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°.

– (10) Betaling, udredelse (Kalk. IV.567b bet.2). – (11) som kan opfylde sine økonomiske forpligtelser (Kalk. IV.769a, OdS XXVI.753 bet.1). – (12) at (Kalk. I.358a bet.1). – (13) afkorte, modregne (Kalk. V.13b).

607 Sjællands landsting 16. april 1589

Landstinget stadfæster en herredstingsdom, hvorefter der i førlovspenge[1] efter sædvane kun skal gives 3 sagemark[2] eller 3 orts daler.[3]

Hs.: GkS 1134,2° nr. 224.
Overskrift: Landsdommeris dom, att till førloff gifvis icke meere end iij sage march eller iij ortz dalere.

Annders Dreßelbierge[4] thill Vognnserup,[5] landzdommer y Siellannd, Lavge Beck[6] thill Førsløf[7] och Clavs Mortennßønn, lanndstinngs schrifvere, giør vitterligt, at aar 1589, oenßdagenn denn 16. aprilis, paa Siellandsfar lanndsting vaar skickedt Hanns Lavritzßønn,[8] canick y Roeschyllde, hans viße[9] bud Mogenns Marf y Drustrup,[10] paa den ene och hafde hid y rette stefnidt Jenns Oellßenn y Skørppinnge,[11] herritzfogedt y Stefvenns herridt, paa den anndenn side och hannum tillthallidt for enn domm, hannd imellum hanns fulldmyndig och Inngvor Sommer y Lille Hedinge[12] och Madtz Sevrennßønn y Hafnnløff[13] dømpt hafde, och der vdj tilldømpt hannom iij marck att skulle anamme for førlof[14] emod dommenn, som thill anndre ting her y lanndidt erre gaaedt, att for førlof skall gifvis iiij marck, hvorfor hand fororsagedis att lade kiennde, hvilckedt mand skall sig efter rette.

Och y rette lagde samme dom af Stefnsherritz tinng, denn 12. septembris anno 88 wdgifvidt, lydenndis:

Vaar skickedt paa Stefnsherridtz tinng for mig och mennige almue, som denn dag ting søgte, Moghns Marf y Drustrup, och denn dag vaar det hans lavge forfulde tinng, j hvilckedt lavge forfulde tinng forschrefvne Mogens Marf paa sinn hosbonndis vegne, erlig och fornumstige mannd Hanns Lavritzßønn, canick thill Roschyllde domkircke, hand delte och tilltallde Ingvor Sommer y Lille Hedinnge och Madtz Jørgennßønn y Haffnnløf for fem førlof, de paa nogle børns vegne hafde lofvidt och racht haannd for at fyllist vdlegge till for[ne] hanns hosbonde, och vaar begierenndis for hvert førlof iiij marck dannske. Her till svarede forscrefne dannemendt och sagde dennum at verre ofverbødne nu saa vell som tillfornn met samme førlof at vdlegge, saa viidt som sedvannlig och almindelig skick er her y herredt och anndensteds, och som vdgifvis till gode redemendtz[15] mennd iij marck for hver førlof, och

meente dennum icke heller at verre denn dannemand videre pligtig ennd iij marck for hvert førlof, och for samme sag thill ingenn felding lade hannum ofvergaa, menn her vdi villde staa och lide enn endelig dom, hvad fogden och dannemennd dennum forfinnde at verre plichtig mett rette, om hvilckenn sag de gafve dennum y rette paa alle sider och vaare af mig enn endelig domm begierenndis y denn sag. Tha efter tilltalle, giensvard och denn sags leylighed kand ieg icke andett af min forstand paa finde for rette end finder for^ne^ tvennde dannemendt till at gifve deris førlof, som almindelig skick och sedvane er her y herridt och anden stedt y Siellannd, och vdgifve till gode reddermentz mennd och andre gode mennd iij marck danske for hvert førlof, saa lennge[16] ieg y samme sag kand blifve enten retter eller bedre vnnderviist, end som ieg end nu er, som samme dom y sig selfver indeholder.

Och berette for^ne^ Mogens Marf, at hand paa forskrefne sinn hosbonndis vegne hafver tilltallidt Ingvor Sommer y Lille Hedinge och Mattz Jørgennßenn y Hafnløf for nogenn førlof, de hafve racht haandt och lofvidt for, och mente dennum pligtig verre at gifve for hvert førlof iiij marck, och herridtzfogden da hafver dømpt dennum thill att gifve iij marck for hvert førlof. Och efterdi tilfornn ere vdganngne domme, at der skall gifvis for hvert førloff iiij marck, saa det icke allesteds her y lanndidt holdis enns, vaar hans hosbonnde fororsagidt at indstefne samme dom, efterdi den er emod andre domme, som y saadanne sager vdgangenn er, jcke at hannd saa megidt stunder efter[17] att ville samme Jenns Oelßønn dom fellde eller staa paa[18] viidere førlof ennd iij marck, menn att hannd kunde komme y forfaring, hvorledis der om burde att holldis.

Och y rette lagde en dom af Thune herritztinng, denn 19. julij anno 85 vdgifvidt, vdi hvilcken Hanns Anderßenn y Solrødt,[19] som da vaar herritzfogidt, hafver dømpt at skulle gifvis for hvert førlof iij marck och siden 1 hvid paa hver skilling, som samme dom y sig sellf videre indholder.

Tha vaar her y rette møt for^ne^ herritzfogidt och berette, at kong: maittz: bref[20] er vdgangen, at for hver sagemarck[21] skulle gifvis 1 marck danske, och efterdi hand formente det sagemarck at verre, som for førlof skulle vdgifvis, viste hannd icke emod kong: maytts: bref at kunnde dømme hannum viidere att hafve for fø[r]lof ennd iij marck, och mente sig icke plictig nogenn herritzfogeds dom att følge, vdenn den till landtzting eller for kong: maitt: och hans naadis rad eller af andre gode menndt vaar confirmerit och stadfest. Sette fordi vdj alle rette, om for^ne^ hanns dom icke burde vid macht at blifve.

Met flere ord dennum der om imellum vaar.

Tha efter tiltalle, giennsvard och den sags leylighed blef der saa paa afsagt for rette, at efterdi en sagemarck af gammell thid icke hafver verret meere ennd x skilling dannske vdi Siellannd, det er iij sage marck xxx skilling, och efter att vy ingen steds finnder vdi loven, hvad der bør eller skall vdgifvis till førlof, menn efter gammell viis, langsom brug och vedtagenn sedvane af alder vaar saa holdenn, att till hvertt førloff vdgafs och opborris til jordrotenn oc herskabet xxx skilling her y Siellannd, det er iij sagemarck oc icke meere, jnndtill at det for nogle aar forleden ved en 24 eller 26 aar vngeferlig blef forandrit,[22] saa att der vdgafs och opboris iij marck dannske till hvertt førloff, saa lennge till mynntenn blef omsatt,[23] saa att da mange steder opboris førlof dobbellt efter myntens set[24] och foranndring, och efter at saliig och høylofflig ihukommellße, kong: maitt: konning Frederich denn Andenn, nogenn tid der efter paa Koldinghuus hafver giort denn skick oc forordninng,[25] at enn sage marck ofver alldt Danmarck icke skall efter denne dag verre eller regnis bedre end en ordz[26] daler, det er viij skilling, som mynten vaar om satt, och der om hafver laditt hans maitts: obne brefve vdgaaene och publicere, daterede denn 26. nouembris aar 1578, tha viide vy icke helder anderledis der om at kunde dømme, end efterde af gammell thiid icke vdgafs eller opbaris till hvert førlof vdenn iij sage marck, som forschrefvidt staar, tha bør der nu icke heller meere at vdgifvis eller opberis till hver førlof end iij sage march, dett er iij ortz daler, efter høgbemelte saliig kong: mats: forordning och obne brefs liudellße, och finder der fore for^{ne} herritzfogidtz Jens Ollßøns dom ved sin fullde macht at blifve, och hannd qvitt for den steffning.

Till vidnisbyrd vnder voris signeter.

Actum ut supra.

(1) Forlovspenge (førlovspenge) er dels den afgift, der svaredes af arvinger, der førte en dem tilfalden arv bort fra den jurisdiktion, hvori den var falden, dels den afgift, der svaredes af fæstere, der efter opsigelse forlod deres gård og førte deres ejendele med sig (OdS VI.462). Pligten til at svare forlovspenge af arv, jf. DL 5–2–75, ophævedes ved § 5 i lov 19. februar 1861 om afgifter af arv. Om førlov se Arent Berntsen II.130f., Osterssøn Veylle.289f. og Fussing.286f., 307. Poul Johs. Jørgensen antager (Salmonsens Konversationsleksikon[2] IX (1920).289), at afgiftens erlæggelse måske opr. har været et symbolsk udtryk for, at retsforholdet over for husbonden lovligt var bragt til ophør. – (2) Mark, der erlægges som bøde (Kalk. III.661b). – (3) 1 ortsdaler = 1/4 daler (Kalk. III.392a). – (4) Se 498.3. – (5) Se 499.3. – (6) Se 493.4. – (7) Se 493.5. – (8) Hans Lauritzen (d. 1592), 14. december 1558 kannik i Roskilde domkapitel, 11. august 1569 forstander for Duebrødre, Helligåndshospitalet og Spidalsbjerg, jf. J. O. Arhnung, Roskilde Kapitels Jordebog 1568 (1965).223, Kanc. Br. 9. december 1592. – (9) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (10) Landsbyen Druestrup i Sønder Dalby s., Fakse h., jf. J. O. Arhnung, Roskilde Kapitels

Jordebog 1568 (1965).45, hvor „Mons Maue" i Drustrup nævnes, jf. også s. 212. – (11) Landsbyen Skørpinge i Havnelev s., Stevns h. – (12) Landsbyen Lille Heddinge i Lille Heddinge s., Stevns h. – (13) Landsbyen Havnelev i Havnelev s., Stevns h. – (14) Se ovf. note 1. – (15) Riddersmænd. – (16) indtil (Kalk. IV.240b bet.4c). – (17) stræber, tragter efter (Kalk. IV.182 b bet.1). – (18) holde på, påstå (Kalk. IV.105b bet.24d). – (19) Landsbyen Solrød i Solrød s., Tune h. – (20) Kgl. åb. br. 26. november 1578 (CCD II.120), hvorefter „en sagemark ofver alt vort rige Danemark icke skal efter denne dag verre eller regnis bedre end en ort af en gammel daller, som er 8 sk., efter som mynten nu gaaer". – (21) Se ovf. note 2. – (22) Der sigtes vist til den udmøntning af klippinge, der fandt sted i henhold til en (ikke bevaret) fdg. af 1563, jf. V. A. Secher i CCD I.246. Ved kgl. åb. br. 27. april 1564 § 2 (CCD I.247) bestemtes, at 1 daler skulle være lig 3 mark, men ved Syvårskrigens slutning (1570) betaltes dalere med 4 mark, jf. Galster.188. Ved møntordningen 1582 vendte man tilbage til „mønten, som før gik" og delte daleren i 4 mark, jf. Galster, Mønt.27. – (23) forandret (Kalk. III.319a bet.3). – (24) Ordning, indretning (Kalk. IV.270b bet.5). – (25) Kgl. åb. br. 26. november 1578, jf. ovf. note 20. – (26) Se ovf. note 3.

608 Viborg landsting 10. maj 1589

En ægtemand havde på sin hustrus vegne aflagt ed på, at nogle tyvekoster ikke var kommet i hendes besiddelse. Da han var hendes husbond og værge, og da der bortset fra en tyvs sigtelse ingen vidnesbyrd var imod hende, stadfæstedes hans benægtelsesed af landstinget.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 234 (findes yderligere i 14 hss.).

Overskrift: Enn dom, att husbunden maae giffue loug paa hustruens vegnne, om hun for nogen sager beskyldis, som hun medt lougenin bør att ueries for.

Hanns Lindenoe[1] tiill Øsleff,[2] Jørgenn Friis[3] till Krastrup,[4] lanndzdomere y Nøriutthlandt, och Gunde Schriffuer,[5] lanndztingshører ibidem, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix, leffuerdagenn som er thenn 10. maij, paa Viburg landzting var skichitt erlig och velbyrdig mandt Nielß Joginßenn[6] till Tostedlundt,[7] hans wiße[8] buodt, erlig och fornumstig suendt Chresten Jenßenn,[9] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Rasmus Christinßen Schomager wdj Grindue[10] paa thenn anden side for enn loug,[11] hand nogin tiid sidenn giffuitt haffuer for xiiij daller, som skulle vere jndkomenn till Marine Persdatter, førindt handt kam y hindis boe eller aff uiste hinder att skulle haffue till hustrue, endogh att altt huis anditt gotz, som till for^ne^ Marine Persdather var jndført, saa och thett[12] skrinn och then eskie, samme peningh skulle haffue wdj weritt, skulle hun fraa sig till for^ne^ Niels Joginßen haffue anndtuorditt, mienindis samme loug medt wrett atth vere dreffuitt och borde ingenn magt att haffue.

Thesligeste hagde hiidt steffnitt Jens Chrestinßen Røhoffuitt,[13] Anders

Chrestinßenn, Niels Chrestinßenn y Grindue och thieris medtbrødre lougsmendt,[14] som samme lough medt for^{ne} Rasmus Chrestinßenn giffuitt haffuer, som hand mintte medt wrett, och att thieris eedt borde ingenn magt att haffue.

Och framlagde ett tingswinde aff Galthenherritzting sist forgangenn aar, thirsdagen thenn 9. dag januarij wdgiffuitt, viij mendt wondit haffuer, thett[15] Jenns Jørginßenn y Ølst[16] stodt samme dagh for tingsdom ledig[17] och løsß[18] och bekiennde, att handt hagde till Marine Perßdatther y Grindue threj kister, wdj thenn lille kiiste laa hannß egenn kleder, enn lue,[19] enn suort engilst[20] quinde kiortill, laae wdj ett skriinn y enn lille ask[21] xiiij daller, enn nye quinde trøye medt fløyell paa, etth forklede aff thuebredt[22] lerritt. Vdj then stuore kiiste schulle haffue weritt en stor diune, enn hoffuitt diune, thuo haandkleder, iij nye kobbergrydder, enn kiell,[23] gienge iij kander wdj, enn lidell meßing kiill, enn koberpande, en nye beckenn.[24] Vdj thenn tridie kiste skulle haffue veritt nogitt boeschab[25] wdj, som handt kunde icki paa finde att opregne paa thenn tiidt.

Ther nest framlagde ett lougsbreff[26] aff Grindue byething sist forgangenn aar, mandagin som var thenn 28. octobris wdgiffuit, viij mendt wonditth haffuer, att the saa och hørde thuo dannemendt fore thenom stande, som var Jenns Anderßenn Smedt och Vdt Jenßen Schomager, huilcke bleff aff fogdenn opneffnnt till for^{ne} Rasmus Christenßen Schomagers lougshøringe.[27] The kundgiorde, att the saae och hørde for^{ne} Rasmus Christenßen Skomager stodt samme dag vesten vedt Grindue byetingh, som klocken var emellom thuo och threj, giorde sin egenn och sin hustrues wernn[28] och gaff loug for the xiiij dallere, hun var for beskyldt, Jenns Jørginßen, som bleff for rett,[29] skulle haffue jnndført till hinder medt nogit guotz, och att handt gaff samme loug medt gilde[30] mendt och gieffue,[31] som war Jens Christenßen Rødhuodt, borger, Anders Chrestinßen, Nielß Christinßen y Ginderup,[32] Nielß Sørinßen Kiemp och thieris medtbrøder, saa for^{ne} Rasmus Chrestinßen Skomager eller hans hustrue, Marine Persdatter, fick aldrig for^{ne} xiiij dallere, och icki the wedt nogin for radt[33] for thenom[34] wdj nogen maade, och att haffue beditt thenom saa sandt Gudt till hielp medt opragte fingre, och for^{ne} loughøringe att haffue stadfest och meldt samme for^{ne} Rasmus Chrestinßens lough vedt sinn fuldt magt, saa lengj tiil[35] hun bleff feldt aff sinn tilbørlig dommere, som the winder wiider bemeller.

Och epther slig legligheth mintte samme loug wrett dreffuinn att uere.

Saa møtte for^{ne} Rasmus Chrestinßen och berette, att handt thientte for^{ne} Marine Piersdatter, ther gotzit skull were kommenn till hinder, och huis gotz

war, skulle were heden[36] kommenn, och icki for^{ne} Marine Persdatter samme xiiij daller skulle haffue foitt, som tyffuenn bekiendt haffuer, och for^{ne} Rasmus Chrestinßen er hindis werie och husbundt, och handt ther fore haffuer hinder for samme tyffs bekiendilße louguardt.[37] Och framblagde ett thingswinde aff Galthenherritztingh sist for gangenn aar, thenn 16. januarij vdtgiffuitt, otte mendt wonditt haffuer, thet Jenns Jørginßen, som boede y Ølst, stodt samme dagh for dom, føer handt bleff dømpt, sagde och bekiende, att handt hagde xiiij dallere y hans skriin y Grindue, ther handt førde thett till for^{ne} Marine Perßdather, och sagde, att handt giempte sielff løgellin[38] till samme skriinn, och att haffue sagt, att handt inthett talde om samme peningh till hinder, ey heller handt sagde hinder, att the skulle were wdj samme skriinn, och ydermiere att haffue bekiendt, thett for^{ne} Marine Perßdatter och Rasmus Chrestinßen Rohuodt aldrig anthen kiøpte eller solde medt hanom wdj nogenn made, wden the kunde kiøbe enn kande øll tillsamill, som thett winde wider bemeller.

Och epther slig leglighedt saatte for^{ne} Rasmus Chrestinßen wdj alle retthe, om samme loug icki buorde wedt magt att bliffue.

Medt fliere ordt och tale thennom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagßenns leglighett, saa och eptherthj for^{ne} Rasmus Chrestinßen er for^{ne}[39] Marine Persdatters ectugh husbundt och verie, och handt hinder for for^{ne} tyffs bekiendilße haffuer louguartt, och ther war ingenn vindisbyrdt emodt hinder om for^{ne} xiiij dallere wdenn allenne samme tyffs bekiendilße, tha vide wy epther saadann leglighett icki nogenn aarsag eller tilfaldt[40] for^{ne} loug att fellde, ey eller macteløs dømme.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Se 577.6. – (2) Se 577.7. – (3) Se 502.7. – (4) Se 502.8. – (5) Se 502.11. – (6) Se 579.19. – (7) Se 579.20. – (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (9) GkS 1137,2° har formentlig ved fejlskrift *Jørgenßen*. – (10) Købstaden Grenå. – (11) Edsbevis, særl. partsed med mededsmænd (Kalk. II.723a bet.2). – (12) GkS 1137,2° *ett*. – (13) Jens Rødhoved i Grenå var 1576 impliceret i et slagsmål i byen, se Carl Svenstrup, Grenaa Bys Historie A I (1939). 130, Severin Kjær, Præsten i Vejlby Søren Jensen Qvist, hans Slægt og Samtid (1894).241. – (14) Mededsmænd (Kalk. II.728b bet.2). – (15) at (Kalk. I.358a bet.1). – (16) Landsbyen Ølst i Ølst s., Galten h. – (17) fri (ikke fængslet) (Kalk. II.767a bet.1). Det fremgår ndf. af dommen, at han blev henrettet. – (18) fri, ikke bundet el. lænket (Kalk. II.886b bet.1). – (19) Hue (Kalk. II.843b). – (20) engelsk (klæde) (Kalk. I.474a bet.2). – (21) Æske (Kalk. I.81b bet.1). – (22) tvebredt, havende dobbelt bredde (Kalk. IV.495b). – (23) Kedel (Kalk. II.494b). – (24) Bækken (rund el. aflang (metal)beholder til håndvask o. l.) (Kalk. I.318b, OdS III.202 bet.1). – (25) Bohave, løsøre (Kalk. I.235b). – (26) Skriftligt vidnesbyrd om en på tinge aflagt ed med mededsmænd (Kalk. II.424b). – (27) 2 af retten udmeldte mænd,

der skulle påse og påhøre, at eden blev lovligt aflagt (Kalk. II.727b). – (28) Retsforsvar, ved ed hævde uskyldighed (Kalk. IV.918a bet.3, OdS XXVII.955 bet.1.2). – (29) henrettet (Kalk. I.684a bet.4). – (30) vederhæftige (Kalk. II.37a bet.1). Forb. *gilde och gieffe* var alm. i datidens sprog. – (31) gyldig, ɔ: lovfast (Kalk. II.119b bet.1). – (32) Landsbyen Ginnerup i Ølst s., Galten h. – (33) vide råd, ɔ: hverken vide ud eller ind (OdS XVII.257 bet.3.2). – (34) ɔ: de 14 daler. – (35) indtil (Kalk. IV.240b bet.4c). – (36) bort (Kalk. II.183a bet.2). – (37) forsvaret ved ed (Kalk. II.730b, Kolderup-Rosenvinge i GdD III.206 note 1). Jf. rettertingsdom 23. maj 1573: *om handt ville laugverge hinde for samme sag* (GdD III.207). – (38) Nøgle (Kalk. II.882a). GkS 1137,2°: *nøgellin*. – (39) Herefter udstreget *Rasmus* – (40) Anledning (Kalk. IV.352a bet.4).

609 Rettertinget 26. maj 1589 (København)

Rettertinget stadfæster en dom, afsagt af Sjællands landsting, hvorved en ridefoged blev frifundet for at have ladet en for tyveri sigtet kvinde fængsle, da der ikke blev sat borgen for hende.

Hs.: HDDomb. nr. 12 (1586–89) fol.78r (findes yderligere i 1 hs.[1]).

Wij, Christiann thendt Fierde, medt Gudtz naade &c., giøre alle vitterligtt, at aar 1589, thend 26. maij, paa vort retterthing paa vortt slott Kiøpnehaffuen wdj wor egen neruerellße, offueruerrendis oß elskelige Niels Kaaß[2] thill Torupgaardt,[3] vor cantzeler (medt aldt raadit)[4] for oß wor skicket Marene Kierße, Anders Skreddris høstrue wdj Thersløße,[5] paa thend ene och haffde med wor steffning for oß wdj rette steffndt oß elskelige Anders Dreßelbierg[6] thill Vognnßerup,[7] wor mandt, thienner och landtzdomer her wdj wort landt Siellandt, paa thend anden side for en dom, hand nogen thidt forledenn thill Siellandtzfar landtzthing dømpt och affßagt haffuer, huor wdj hand haffuer quit funden Madz Holm wdj Vemløße,[8] ridefougidt thill vortt slott Andtwordtskouff,[9] for huis thiltalle, hun haffde thill hanom, for hand loug wforvunden hinde haffde ladit fengsle och sette och hinde thillaugt werlige ßag, huilcken hans dom hun mener icke rettferdeligen dømpt at werre och hinde ther vdinden at werre skeedt wrett.

Sameledis haffde hun wdj rette steffndt for^ne^ Matz Holm for samme dom, handt forhuerffuitt haffuer.

Och haffde for^ne^ Marene Kierße wdj rette for oß en skrifftlig forßet, ßom wor forlangt och vnødig her att indføris ordt fran ordt, men formelthe blant anditt, att hun formeenthe, eptherthj Matz Holm haffde vlouglig fengslitt, bastidt och bundit hinde, tha burde hand att bøde hinde xl marck epther Woldemars lough,[10] och eptherthj ther icke skulle findis nogen stolen koster hoes

hinde, andit end[11] en vdedisk[12] meniske haffde hinde paasaugt, huilcket hun meenthe icke at stande thill throendis epther receßen, setter hun wdj rette, om Matz Holm bøer icke att stande hinde thill retthe for, huis wold oc wrett, hand haffuer hinde giordt; disligiste for huis goutz hand hinde haffuer franthagidt vden skyld och brøde, som thend vinde formelder.

Saa er møtt wdj dag for^{ne} Anders Dreßelbierg och begierede, hans dom motte wdj rette liggis, formeenendis sig wdj ingen maade mett samme synn wdgiffne dom at haffue hinde vforrethit.

Vdj lige maade er møtt for^{ne} Matz Holm och wdj rette laugde for^{ne} landtzthings dom, vdgiffuenn thill Siellandtzfar landtzthing thend 25. nouembris anno 1587, formellendis wdj syn beslutning, at eptherthj receßen[13] formelder, at thersom nogen mandtz thiennere bliffuer sigthet for nogenn sag, ther liff, lem eller ære er anrørendis, och icke will sette borgen, naar herskaffuit ther paa esker, tha maa thend paathagis och settis, thill handt setter borgen, och Marene Kiers sielff bekiender, at Matz Holm begierede aff hinde, at hun wille setthe borgen, før hun bliff fengslit, och suarede, at ingen aff hindis byemendt wor hiemme, [och][14] Anders Skreder, hindis hoßbonde, icke heller benegther, at Matz Holm io bød hanom syn høstrue thill borgen och sagde sig at wille henthe borgens mendt och thog saa att skoffuen,[15] och forholdt[16] sig fran syn gaardt, huuß och hiem paa femthe vgge, indthill hand loid thalle for sig och kom mett borgens mendt och affthingit[16] sagen, som Matz Holm hanom paatheer[17] och mett thingswidtner beuißer, men suarer alleniste, at hanom drages thet icke thill minde, thett er saa lenge siden, thett och beuißis først Anders Skreder at haffue affthingit ßagen hoes Mats Holm, och thennom er contract och forligelße emellom gangen, disligeste at dannemendt haffuer forligt Matz Holm och for^{ne} Anders Skreders hustrue, Marene Kiers, widt Andtworskouff birckething,[18] saa hun och hindis hoeßbonde skulle hafue ij pund rug igien, som the haffde saaidt, och thermett alting affthallidt och forligt. Pouell Degnn och haffuer ladit thilbiude thenom samme rug, dog the thend icke annammit haffuer, och for^{ne} thingswidtner och contracter erre y alle maade wfelde och wsteffndt, tha finder hand for^{ne} Matz Holm quitt for thend steffning, saa wiit landtzthings sag belanger, at hand Marene Kiers fengslitt och sett haffuer epther for^{ne} Marene Kiers och Anders Skredderis egen bekiendelße, thingswidtners och contragters liuthelse, men therßom for^{ne} Anders Skrederre eller Marene Kiers formeener thenom nogen thiltalle at haffue thill Matz Holm for herritzthings sag eller for anden sag end for fengzell, bast och baandt, ther gaa om thill hans[20] verneting saa møgit, loug och rett er, naar hand ther loug-

ligen søgis eller thiltallis, som samme dom wiedere medfører. Och haffde for^{ne} Matz Holm her thilstede baade thingswidtne och contragt, huorledis the om samme sag erre forenthe och fordragne, først mett hindis hoeßbonde Anders Skreddere och siden mett hinde sielff, huilcke wdj lanndtzthingsdomen findis indførde, therfore her vnødigt at indskriffue och repetere.[21] Och satt for^{ne} landtzdommere wdj alle rette, om hans wlempe epther slig leiglighedt kandt findis att haffue wforrethitt hinde. Sammeledis Matz Holm formeenthe sig icke heller at haffue forgrebit sig, ther[22] handt haffde ladit[23] fengzlit hinde, epther saadann sag hinde wor thillaugt och icke wille sette borgen.

Mett flere ordt thenom emellom forløb.

Tha epther thiltalle, giensuar, breff, beuißning och thenne sags leiglighedtt sagde wij ther paa saa aff for rette, at wij icke kunde kiende for^{ne} Anders Dreßelbierg mett for^{ne} syn vdgiffne dom att hafue for^{ne} Marene Kiers wforretthet wdj nogen maade, men samme dom wedt syn fulde magt at bliffue. Och eptherthj for^{ne} Marene Kiers hoeßbonde leffuer, och hun therfore icke mett retthe burde att thage nogenn steffning eller følge nogre lougmaall,[24] tha therßom for^{ne} hindis hueßbonde Anders Skredder formenn, at for^{ne} Matz Holm haffuer annammit eller oppeboritt nogit aff hans goutz mett wretthe eller ther mett wlouglig omgaait, tha ther om att gaae thill hans vernething, naar ther lougligen omthallis, saa møgit loug och rett er.

Datum vt supra.

(1) Dette (NkS 836b,2°) er afskrift af dombrevet el. afskrift deraf, idet det har kongens fulde titel og navnene på de i dommen deltagende rigsråder. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) I stedet for (*medt aldt raadit*) har NkS 836b,2°: Peder Gyldenstiernn thill Tim, Danmarckis rigis marsk, Peder Munck thill Estuadgaard, wor amirall, Jørgen Rosenkrandzs thill Rosenholm, Christopher Valckendorp thill Glorup, wor rentemester, Steen Brahe thill Knudstrup, Manderup Parßbierigh thill Hagißholm, Erick Hardennberg thill Matterup, Hack Wlstand thill Hickeberg, Annders Bing thill Smidstrup, Hendrich Below thill Spøtterup, Axell Gyldenstiernn thill Lyngbye, Corfidz Wiferdtt thill Neß, Absalonn Gøie thill Kiellstrup, Jacob Seefeld thill Woßborg, Breide Randzow thill Rantzouholmb, Chrestenn Skiell thill Fußingh, Albritt Friiß thill Harriskier och Arrild Huitfeld thil Oderßberg, Danmarckis rigis cantzler, wor troe mend oc raad. – (5) Landsbyen Tersløse i Tersløse s., Merløse h. – (6) Se 498.3. – (7) Se 499.3. – (8) Landsbyen Vemmeløse i Gimlinge s., Vester Flakkebjerg h. – (9) Antvorskov slot (tidl. Antvorskov kloster) i St. Peders landsogn, Slagelse h. Klosteret ombyggedes 1580–84 til kongebolig, og ved kgl. åb. br. 17. april 1585 (CCD II.388) bestemtes, at enhver, der for fremtiden kaldte Antvorskov for kloster og ikke slot, skulle bøde en okse. – (10) EsjL II.21, VsjL 11 og 12. – (11) Ordet indføjet over linjen. – (12) forbryderisk, slet (Kalk. IV.602a). – (13) Reces 13. december 1558 § 45. – (14) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836b,2°. – (15) ɔ: skjulte sig (OdS XIX.718 bet.2). – (16) blev borte, udeblev (Kalk. I.641a bet.5 in fine). – (17) beskyldte for (Kalk. III.545a). – (18) Oprettet 1569 (med sæde i Bjergby, nu: Slots-Bjergby). Jurisdiktionen udvidet ved kgl.

åb. br. 9. maj 1576 (CCD II.13). – (19) 1 ½; om skrivemåden se 494.15. – (20) NkS 836b,2°: *dieris.* – (21) NkS 836b,2°: *widere att recitere eller jndschriffue.* – (22) NkS 836b,2°: *i dett.* – (23) Ordet tilskrevet over linjen. – (24) Jf. Viborg landstings dom 14. september 1605 (anført i rettertingsdom 14. august 1606, se Secher, Rettertingsdomme II.104), der idømte en hustru at betale kost og tæring, fordi hun i eget navn havde udtaget landstingsstævning, skønt hendes husbond levede, og rettertingsdom 12. juni 1613 (Secher, op. cit.511), hvorefter den, der har tiltale til en hustru, skal stævne hendes husbond. Jf. Matzen, Privatret I.34.

610 Rettertinget 27. maj 1589 (København)

Rettertinget stadfæster en af Viborg kapitel afsagt dom, hvorefter en præst dømmes fra sit kald på grund af simoni[1] og andre grove forseelser.[2]

Hs.: HDDomb. nr. 12 (1586–89) fol.94v (findes yderligere i 4 hss.[3]).

Wij, Christian thend Fierde etc. giøre alle witterligt, at aar 1589, thend 27. maij, paa wort retterthing paa wortt slot Kiøpnehaffn, neruerendis oß elskelige Niels Kaaß[4] thiill Torupgaardt,[5] wor candtzeler, (medt alt raaditt[6]) for oß wor skickett her Niels Star,[7] fordum sogneprest wdj Hiermind,[8] paa thend ene och haffde met wor steffning for oß wdj rette steffndt oß elskelige, hederlig och høiglerdt mandt, mester Peder Tøgerßen,[9] superintendent wdj Viburg stigt, paa thend andenn side och thilltallidt hanom for en dom, handt med hans suoger[10] och medbrødre dømpt haffuer och dømpthe for^ne^ her Niels Star fraa syn sognn, huorwdj handt meener sig at verre skedt forkort, med andre flere beskyldninger hand hanom med beskylde kandt.

Sammeledis hafde wdj rette steffndt Chresten Jensßenn, fordum slodtzskriffuer paa wortt slott Haldt,[11] Anders Andersßenn y Hiermindt, Thamis Olluffßen, Chresten Søffrenßenn ibidem med thierris medtbrødre, for for^ne^ dom, the offuer hanom forhuerffuitt haffuer. Och for oß[12] wdj rette lagde for^ne^ Chresten Jenßenn samme domb, vdgiffuen aff for^ne^ mester Peder Thøgerßenn, superintendent offuer Viburg stigt, medt menige Viburg capittell och her Niels Lauritzen[13] y Brandstrup,[14] prowist wdj Medelsomheritt, a° 82, tamper onßdag for Christj føßellsdag,[15] liudendis wdj syn beslutning, at eptherthj for^ne^ her Niels Star offuerbeuißes aff leensmanden och synne sognefolck mangfoldige forargelße, forßeelße och forsømmelße vdj syn embede och kald, synderligen at handt wdj syn hastmodighedt[16] haffuer forladt Gudtz thieniste wdj kiercken, kast meßeklederne, løbet aff kiercken epther vaaben och werige, syn wrede at hefne, at omsier folckenn, som thill thett høigwerdie sacrament haffde sig beredt, motthe thagis hiemb wdj hans stue och beretthe, siden hand

wor stillit,[17] huilcken klagemaall saa well som mange andre thill thingie louglig erre thagne och aff lantzdommere wedt magt dømpt, bleff ther paa saaßagt for rette, att for^{ne} her Niels Star her medt for^{ne} synne sogner Hiermindt, Lehe och Hiorthiede haffuer forbrødt och bøer thennom medt ald thendt rettighed, hand ther thill haffde, at affstaae och midste, huilcket for^{ne} her Niels Star ther thend dag sielf begierede och beuilgede, menn huis her Niels Star her offuer kandt findis att werre falden for slig forargelße och forsømmelße thil verslig øffrighed, widste the icke att motthe dømme paa, som samme dom langt wider wduißer och indholder.

Saa er møt for^{ne} mester Peder Tøgerßen, superintendent, och mester Jeronimus Jøstsen,[18] sogneprest wdj Graabrødre,[19] fuldmegtige paa ald Viburg capitels vegne, och gafue thilkiende, at the icke widste thenom wdj nogen maade at haffue forgrebit thenom eller giort for^{ne} her Niels Star nogen vret med samme thieris wdgiffne dom, men wille werre thend bistendig och haffde langt heller seet, att for^{ne} her Niels Star haffde saa skickitt sig wdj hans kald och embede, at the kunde bleffuitt forskonidt at dømme, som the giordt haffue. Och sette wdj alle rette, om thieris wlempe kunde findis at haffue giordt hanom nogen wrett, och om samme thieris dom icke burde wedt magt at blifue.

Saa er och mødt for^{ne} her Niels Star och inthett medt sig haffde, enthen bref eller segell, huormedt hand medt retthe kunde ßamme dom emodt sige, andit end hans mundelig berettning.

Tha epther thiltalle, gienswar, breff, beuißning och thenne sag leiglighedt, och eptherthj wij befinde for^{ne} her Niels Star at haffue giordt och begangit adskillige groffue, forargelige forseelßer, baade inden kiercken och wden fore, som ingen retsindige fromb Gudtz ordtz thienere och sielsørgere vell anstaaer, men wdj hans kald och embede brugdt simonia,[20] som nochsum er beuist och findis wdj Viburg capitels dom indførdt, huilcke forßeelßer erre gangne thingswidtne epther, och siden met landtzthings domme bekreffthede, wij och sielf haffue stadfest for^{ne} landtzthings domme, sagde wy ther paa saa aff for rette, att for^{ne} Viburgs capitels dom, huor wdinden handt er dømpt fran syne sogner, bøer wedt syn fulde magt at bliffue wdj alle maade.

Datum ut supra &c.

(1) *Simoni* er handel med gejstlige embeder (kaldt således efter Simon Mager i Ap. Gern. 8,18, der ville købe evnen til at meddele Helligånden). Simoni blev forbudt i de artikler, der vedtoges på nationalsynoden på Antvorskov 12. maj 1555 (Rørdam, Kirkelove I.470f.). Da der stadig forekom „store Misbrug, som skier mange steder her wdj Rigit", bestemte

fdg. 22. februar 1593, at den gejstlige, der giver eller tilbyder skænk, gave eller foræring for et kald, skal have sit kald forbrudt og ikke senere tilstedes at blive kaldet til præst, jf. Rørdam, Kirkelove II.506ff., jf. reces 31. marts 1615 § 4 (CCD III.436), reces 27. februar 1643 1-1-20-6 og DL 2-3-7 og 8. – (2) Jf. domme af tilforordnede råder 12. juni 1587 (ovf. nr. 566 og 570). – (3) Disse synes at være afskrifter efter HDDomb. – (4) Se 492.1. – (5) Se 492.2. – (6) Se 609.4. – (7) Se 569.17. – (8) Se 569.21. – (9) Se 569.18. – (10) Uvist hvem. – (11) Se 599.29. – (12) Ordene *for oß* er tilskrevet i marginen. – (13) Niels Lauridsen nævnes 1568 som sognepræst i Vindum (KhS 3. rk. V.515) og 1584 som provst i Middelsom herreds provsti (ib. 3. rk. II.204). – (14) Landsbyen Brandstrup i Vindum s., Middelsom h., sæde for Vindum sognepræster. – (15) 19. december 1582. – (16) Hidsighed (Kalk. II.173a). – (17) bragt til ro (Kalk. IV.136a bet.1). – (18) Præsten og digteren, magister Hieronymus Justesen Ranch (d. 1607), 1573 præst ved Gråbrødre kirke i Viborg, 1591 tillige provst for Nørlyng h. – (19) Gråbrødre kirke i Viborg; nedlagt som sognekirke 1812, nedrevet 1830. – (20) Se ovf. note 1.

611 Rettertinget 29. maj 1589 (København)

Rettertinget dømmer en mand til at opfylde en skriftlig forpligtelse, som hans fader havde påtaget sig.

Hs.: HDDomb. nr. 12 (1586–89) fol.108r (findes yderligere i 1 hs.[1]).

Wy, Christian thend Fierde, etc. giøre alle wietterligt, att aar 1589, thend 29. dag maij, paa wort retterthing paa wort slott Kiøpnehaffn, wdj wor egen neruerelße, offuerwerendis oß elskelig Niels Kaas[2] thill Torrupgaardt,[3] wor cantzeler (medt alt raadit, Peder Munck[4] vnderthagende)[5] for oß wor skicket oß elskelige Peder Munck[4] thill Estuadtgardt,[6] wor troe mandt och raadt, paa thend ene och hafde med wor stefning for oß wdj rette steffndt oß elskelige Niels Jonßen[7] thil Torstelundt,[8] wor mand och thienere, paa thendt anden side och thiltallede hanom for en contract, som emellom affgangne Oluff Munck[9] och hans fader, Joen Matzen,[10] gangen er paa afgangne frue Kiersten,[11] her Vulff Paawiskis,[12] wegne, och meener for^ne^ Peder Munck, att handt for^ne^ contract bør at holde.

Och for oß wdj rette laugde for^ne^ Peder Munck en vidisse wnder affgangne Pallj Julls[13] forsegling medt andre dannemendtz, huilcken contract lyde wdj syn meening, at affgangne Oluff Munck thill Thuißell[14] haffuer wdlaugt thill Lucas Krabbe[15] och Joen Matzen thill Torstelundt och frue Susanne[16] hindis børn en gaardt, kaldis Birckemoeße[17] y Wolburgherrit[18] liggendis, som Lauritz Jenßen iboer, och giffuer aarlig thill skyldt iij ørthug[19] rugh, iij horboe pundt[20] smør, giesterij[21] iiij marck dansk, skouffuogen,[22] skouffsuin[23] j marck dansk, arbeidtzpening, fornødt,[24] faar, giess, ij høns och ther till j[C25] jochims

daller,[26] huilcken gaardt handt haffuer wdlaugt paa hans egne och hans søster, Kierstens, wegne epther en doms liuthelße, som gick wdj Viburg emellom Kieldt Krabbe[27] och Hartuig Thameßenn[28] paa alle hans morbroders arffuinges wegne, dog medt saa skiell, at naer sagenn bliffuer ordelt,[29] skall handt giøre thenom wieder fulliste paa hans egne och hans søsters, Kierstens, vegne, om thet sig miere beløffue kandt, naar for^ne^ goudemendt hanom thilsigendis worder, och giøre thendt dom fyllist, som forschreffuitt stander. Och ther som saa findis, at for^ne^ gaardt icke er saa goedt paa egendom, skyldt och renthe, tha bepligter hand sig at giøre ßamme gaardt saa goedt, som forschreffuitt stander.

Tha er møt for oß Christen Skriffuer, fuldmegtige paa for^ne^ Niels Jonßens wegne, och gaff thilkiende, att Joen Matzen ingen contract skulle haffue giordt medt Oluff Munck, vden alleniste Oluff Munck att skulle haffue giffuitt Lucas Krabbe och Joen Matzen sit bref och foruarring[30] paa nogen wdleg,[31] som hand thenom epther Niels Lodwigßens[32] breff wdlaugt haffuer. Och meener forthj, at ther ßom for^ne^ Oluff Munck haffuer seg wdj ßamme hans breff wieder forpligt, thett burde hand och hanns arffuinge at holde och icke Niels Joenßen, eptherthj hans fader huercken ßamme breff haffuer forzeglidt eller vdgiffuitt.

Ther eemodt berette for^ne^ Peder Munck och alleniste sette wdj alle rette, om for^ne^ Niels Jonßen icke er pligtig at holde och eptherkomme hans faders wdgiffne contracts breff, ßom thet sig en riddermandts mandt eyer[33] och bøer.

Medt flere ordt [och tale][34] thenom emellom forløb.

Tha epther thiltalle, giensuar, breff, beuißning och thenne sagens legligheedt sagde wy ther paa saa aff for rette, at for^ne^ Niels Joenßen er pligtig at holde, eptherkomme och fuldgiørre sin faders breffue och contracter, saa witt the hanom medt rette thilholde[35] kanndt.

Datum vt supra.[36]

(1) Dette (Lund UB J 14) er afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf), da det har kongens fulde titel, navnene på de i dommen deltagende rigsråder og rigskanslerens attestation. – (2) Se 492.1. – (3) Se 492.2. – (4) Se 496.6. – (5) I stedet for parentesen har Lund UB J 14: Peder Gyldennstierne till Thim, Danmarckis rigis marsch, Jørgenn Roßennkranntz till Roßenholm, Chrestoffer Valckendorph till Glorup, vort rentmester, Steen Brade till Knudstrup, Manderup Parsbierig till Hagshollum, Erick Hardennbierig till Matrup, Hack Vlffstanndt thill Hæckebierigh, Annders Bingh till Smidstrup, Hendrich Billow till Spøttrup, Axill Gyldenstiern till Liøngbye, Corffuitz Vifert till Neess, Absolon Gye till Kieldstrup, Jacob Siøfeld till Vi[s]borigh, Brede Ranntzou till Randtzouhollum, Chrestenn Skiell till Fußingøø, Albritt Fris thill Haritzkiær, Arildt Huitfeldt till Oddersbierig, Danmarckis rigis cantzeller, vor throe mennd och raadt. – (6) Se 496.7. – (7) Se 579.19. – (8) Se 579.20.

– (9) Biskop, rigsråd, magister Oluf Munk (d. 1569) til Tårnborg, Tvis m. v. – (10) Jon Madsen Viffert (d. 1560) til Torstedlund. Han var gift med Anne Mikkelsdatter Krabbe (d. 1564) til Brusgård og fader til ovenn. Niels Joensen Viffert. – (11) Christine Munk (d. 1579), søster til ovenn. Oluf Munk. – (12) Kgl. råd Wolf Pogwisch (d. 1554) til Bukhagen. – (13) Se 504.14. – (14) Tvis kloster i Tvis s., Hammerum h., som Oluf Munk 1547 afkøbte kronen (Kr. Sk. I.28f.). – (15) Lucas Krabbe (d. 1580) til Vesløsgård, broder til Anne Krabbe (d. 1564), der var gift med Jon Madsen Viffert (d. 1560), se ovf. note 10. – (16) Susanne Lykke (d. 1596), datter af Johan Lykke til Skovsbo og Maren Pedersdatter Bille. Hun var gift med nedenn. Kjeld Krabbe (d. 1550) til Nebel, broder til ovenn. Anne og Lucas Krabbe. – (17) Gården (nu landsbyen) Birkmose i Timring s., Ulfborg h. Gården hørte 1547 under Tvis kloster (Kr. Sk. I.29). Jf. III.393.12. – (18) *Wolburgherret* er Ulfborg h. – (19) Se 596.78. – (20) Se 596.71. – (21) Se 596.69. – (22) Se 596.68. – (23) Se 596.74. – (24) Kvæg, der af fæsteren skal fodres for godsejeren (Kalk. I.581a). – (25) 100; om skrivemåden se 494.15. – (26) Se 578.11. – (27) Kjeld Krabbe (d. 1550) til Nebel, broder til ovenn. Anne og Lucas Krabbe; gift med ovenn. Susanne Lykke (d. 1596), se ovf. note 16. – (28) Hartvig Thomesen Juel (d. 1572) til Palsgård. – (29) pådømt, afgjort (Kalk. III.381b). – (30) Bekræftelse, sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). – (31) Betaling, udredelse (Kalk. IV.567a bet.2). – (32) Niels Ludvigsen Rosenkrantz (d. omkr. 1525) til Palsgård og Sostrup efter hvem Oluf Munks fader, landsdommer Mogens Munk, arvede en part af Palsgård. – (33) bør, skal (Kalk. I.442b bet.4). – (34) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter Lund UB J 14. – (35) pålægge (Kalk. IV.325a bet.2). – (36) Lund UB J 14 tilføjer: Nostro ad causas sub sigillo theste Arnoldo Huitfeldio, iusticiario nostro delecto.

612 Rettertinget 30. maj 1589 (København)

Da et lejde, der var givet en adelsmand, der havde begået et drab, i flere henseender fandtes mangelfuldt, statuerede rettertinget, at sagen, hvorunder drabsmanden ikke var mødt, ikke kunne fremmes, før der var givet sagsøgte behørigt lejde.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 12 (1586–89) fol.120v (findes yderligere i 3 hss.[2]).

Wy, Christian thenn Fierde, medt Gudtz naade, giørre alle witterligt, at aar 1589, thendt 30. maij, paa wort retterthing paa wort slot Kiøpnehaffn, neruerindis oß elskelige Niels Kaaß[3] thill Torrupgaardt,[4] wor cantzeler (med alt raadit)[5] for oß wor skicket oß elskelige Jens Kruckow[6] och Eiller Kruckow[7] thill Aarßløffgaardt,[8] worre mendt och thienere, paa thenn ene och haffde medt wor steffning for oß wdj rette steffndt oß elskelige Peder Eggertzenn[9] thill Vestergaardt,[10] wor mandt och thienere, paa thend anden siide, for handt skall haffue drefft och jhiellslagit thierris morbroder, affgangne Anders Bielcke[11] thill Belling,[12] och wore ther fore dom begierenndis, om handt for ßamme syn gierning och mandrab icke bøer freedløß at werre och midste syn hals.

Tha er møt wdj dag for oß Mickell Sandbierg[13] thill Thøistrup[14] medt andre hans slegt och wenner och gaffue thilkiende formedelst thierris skrifftelig berettning och supplicatz, formellendis at eptherthj for^{ne} Jens och Eiller Kruckow haffue indførdt wdj thierris steffning, at the for ßamme drab sag haffuer thilltalle thill for^{ne} Peder Eggertzen paa hans freedt och halß och offuer hanom er endelig dom begierendis, saa och for^{ne} Jens och Eiller Kruckow nogen thiidt siden haffuer werrit thill Sallingherritzthing, ther begierindis dom offuer hanom; tha er mødt nogre hans lsget och wenner, formeenndis at ther icke burde at gange nogen dom offuer hanom, føerendt handt fick en christelig frij secker leide, at handt kunde møde och suare thill syn ßag, epthersom ther om er herridtzthingsdom wdgiffuen. Siden haffuer the indsteffndt ßagen thill Føenboe landtzthing, ther haffuer och for^{ne} hans slegt och venner møt och thilbødit at giøre thenom ærbødighed medt bønn och affbedelße, som thett sig burde, och agther[15] begierede en christelig leide, som och thill landtzthing ther om findis dom att uere gangenn. Ther epther ochsaa wedt goede mendt anlangidt thenom [om leigde][16] och icke kunde bekomme, førind nu stackit siden the haffue en[17] bekommet, huilcken thenom icke siunis saa nøigagtig, at thieris bedrøffuede frende, slegt och byrdt ther med kunde werre nocksom tryg forwaridt,[18] ey heller nocksum[19] forzeglit, som thett sig burde. Och eptherthj for^{ne} thierris frende Peder Eggertzen nu er hidt med wor steffning wdj rette steffndt, och icke haffuer bekomitt frij och secker leide, setter the wdj alle rette, om ther nogin dom kandt hanom offuergange, føer handt leide bekomme maa och kandt. Och erre paa dett wnderdanigste begierindis her en dom paa.

Ther emodt berette for^{ne} Jens och Eiller Kruckow, at the hafde beuilgit hanom leide, huilcken her bleff y rette laugt, formeenendis eptherthj hanom wor wndt leide, kunde hanns slegt icke wndskylle hanom, at hand icke mødt er, men wore endelig dom begierendis.

Med flerre ordt thenom emellom war.

Tha epther thilltalle, giensuar, breff, beuißning och thenne sags leiglighied, eptherthj wij forfare, thett leide breff, som the Kruckower for^{ne} Peder Eggertzen giffuit haffde, icke nochsom thrygt wor, men fandiz ix ßegell fore, och ickon aff thre forzeglede, tillmedt liuder kunn paa thenom, som dett forsegle wille, jcke aff epthermaals manden[20] for ald thendt dødis slegt, som ther paa thale eller arge kunde, ey heller ßamme leide bethimen thidt[21] er offuerandtwordidt, at the sagwolderen haffde kunde faaidt thillstede, ey heller lyder paa nogen wiße termin thill eller fran, sagde wy ther paa saa aff for rette, at

eptherthj for^ne^ Jens och Eiiller Kruckow thiltaller for^ne^ Peder Eggertzenn paa hans fredt, liff och hals, tha erre the ochsaa pligtige att giffue och giøre hanom en frij, thryg och secker leide syn sag att forandtworde thill minde eller rette, och medler thiidt icke nogin dom att gaae paa hans fredt, liff och halss.

Datum ut supra.

(1) Jf. rettertingsdom 31. juli 1590 (ndf. V nr. 632), hvorved det statueredes, at drabet var sket i nødværge, og at drabsmanden derfor burde beholde sin fred. – (2) Disse synes at være afskrifter efter HDDomb. – (3) Se 492.1. – (4) Se 492.2. – (5) Se 609.4. – (6) Jens Axelsen Kruckow (d. omkr. 1620) til Årslevgård, søn af Axel Nielsen Kruckow og dennes 2. hustru Anne Mogensdatter Bielke. Han var gift med Dorte Eggertsdatter Sandberg, der var søster til nedenn. Peder Eggertsen Sandberg. – (7) Eiler Axelsen Kruckow (d. 1621 som slægtens sidste mand) til Årslevgård og Bursø, broder til ovenn. Jens Axelsen Kruckow. Han fungerede 1595 og 1620 som landsdommer på Lolland. – (8) Den tidl. hovedgård Årslevgård i Årslev s., Vindinge h. – (9) Peder Eggertsen Sandberg (d. omkr. 1594) til Vestergård og Højrup. – (10) Den tidl. hovedgård Vestergård i Vejle s., Sallinge h. – (11) Anders Bielke (d. 1588) til Bellinge, ovenn. Jens og Eiler Kruckows morbroder. – (12) Den tidligere hovedgård Bellinge i Sønder Kirkeby s., Falster sønder h. – (13) Mikkel Nielsen Sandberg (d. omkr. 1620) til Tøjstrup, Vejstrupgård m. v., fætter til ovenn. Peder Eggertsen Sandberg. – (14) Hovedgården Tøjstrup i Ryslinge s., Gudme h. – (15) atter. – (16) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1140,2°. – (17) Herefter tilføjer GkS 1140,2° *leigdebreff*. – (18) sikret (Kalk. I.738b bet.2). – (19) gyldigt (Kalk. III.235b). – (20) den, hvem det tilkommer at påtale et drab (Kalk. I.190a bet.2). – (21) i rette tid (Kalk. I.190a).

613 Viborg landsting 2. august 1589

Nogle penge var frastjålet en gæst, men da dennes vært ikke udtrykkeligt sigtedes for at have tilegnet sig dem, var sigtelsen for det skete tyveri i forhold til ham magtesløs og kunne ikke komme ham til skade. En herimod stridende birketingsdom kendtes magtesløs.

Hs.: RA Hss V B 20 nr. 141.

Ingen *overskrift*, men følgende regest i registeret: En dom, att vertin icke thiltalis for the koste, som giestin bliffuer fra stollin.

Mouritz Styggie[1] thil Holbeckgaardt,[2] Hanns Linndeno[3] thil Øsleff,[4] Jørginn Friis[5] thil Krastrup,[6] landsdomere y Nøriuttlandt,[7] Loduig Munck[8] thil Quistrup,[9] Niels Joginßinn[10] thil Torstedlundt[11] och Gunde Schriffuer,[12] landztingshører, giøre vitterligt, at aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix, thenn 2. augustij, paa Wiburg landzting war schickit erlig och fornumpstig Chresten Lauritzen Sur, borger y Alborig, med en opsettilße her aff lanndztingitt jdag sex vgger vdgangitt, liudendis hannom tha at haffue hid y rette steffnitt Peder

Block[13] y Gieholm[14] for en sictening, hannd thil Nibe bierckting sictid haffuer om hundritt och xx daler, som hannd siger skull vere hen[15] stollinn vnder hanns laas och luckilße, och ey ville sicte hannom eller hanns hustrue saa fuldkomelig paa personnins vegne, att the skull haffue stollin eller forkomin same peninge, som thett sig borde epther lanndzthinngs doms liudilße och koning Woldemors lough,[16] menn aleniste om gierningen att skulle vere skeedt, och icke haffuer beuist, sadann pening att skull vere komin vnder hanns laas och luckilße, eller hanns hustrue sadann peninge skull haffue tagitt vdj gieme och forvaring, som hannd om sictid haffuer, och dog med sadann sictening, som icke er lougligt, hannom och hanns hustrue thitt och offthe[17] skade och nadel[18] paaført, och thieris ære och gode røct ville beklicke och icke ville ahnnsee lanndztingsdom, at same sigtening er vndersagt.

Videre ther sictis paa personners vegne, som for^{uitt} staar, enndog for^{ne} Chrestin Sur haffuer standit paa Nibting thitt och offthe for dom och rett och thilboditt for^{ne} Peder Block sinn handt, om hannd ville sigte hannom eller hanns hustrue paa personinns vegne epther lanndztingsdoms liudilße, tha ville hannd sig och sinn hustrue ther fore forverge[19] epther louginn, som erlig folck borde att giøre, och ey for^{ne} Peder Block ville thennom ydermiere sicte, ennd hannd thilfornne giort hagde, epther thingsvindis liudelße, mienindis fordj, sadan hanns wlouglig och vfuldkomelig sigteninng borde macteløs att uere och icke att kome hannom eller hanns hustrue paa theris gode røct, ære, lempe, gotz eller pening thil hinder eller schade y nogen made.

Sambledis hagde hid steffnitt for^{ne} Peder Bloch med same sictenings vinde.

Disligeste hagde och hid kallitt Anders Nielßen, bierchfogitt[20] y Nibe, for en dom, hannd emellom for^{ne} Peder Block och hannom dømpt haffuer, som formeller eblantt andit, at for^{ne} bierchfougitt icke haffuer vist anditt, end for^{ne} Christinn Sur och hanns hustrue buorde jcke att stande thil rette, saa lengi thenn sictening staar vidt mact, som for^{ne} Peder Block thil Nibe bierch thing om for^{ne} hundritt och xx daler giort haffuer, och icke haffuer anseett landsdomers dom, som indholder, at Per Block skull sicte personin y sig sielff. Thesligeste for^{ne} bierchfougitt at thilholde hannom, thennom endeligen emellom att skulle døme och adskielle, som thett sig borde, och ther emod icke enndeligen att haffue dømpt y saginn, mieninndis hannom ther medt vrett att haffue giort och borde ther fore att stande thil rette for huis forsømilse, schade, kost och thering, hannd ther offuer lid och fangitt haffuer, huilckenn opsettilße medtføre, for^{ne} Peder Block ther emod att haffue hidt steffnitt for^{ne} bierchfougitt, for hannd icke endeligenn skull haffue dømpt y sagin, epther

som thenn thil hannum var jnndfundin, och for hannd icke skull haffue jnndført hanns berettening och vinder y domenn, som hannd ther skull haffue ladit leße och paa schriffue, och icke eller tildømpt Chrestin Sur thil att vdgiffue same penninge eller aldiellis quitt [døme?],[21] mienindis hannd borde ther fore att stande thill rette.

Tha for noginn leglighiedt, sig thenn tid her vd inden begaff, bleff same sag opthagit thil idag. Och nu framlagde for^{ne} Peder Bloch ett thingsvinde aff Nibe bierchthing, thenn 19. aprilis sist forledin vdgiffuitt, viij mend vonditt haffuer, att Peder Bloch stodt ther thenn dag for thingsdom, sagitt[22] och sictidt Chrestenn Lauritzenn Sur och hanns høstrue, Kierstinne Jennsdather, y Nibe, att ther er fra stollin Hanns Ertmandt aff Kiøbinghaffn thiuffue och hundritt daler vnder Chrestin Lauritzen Surs laas och luckilße, ther Hanns Ertmand er lont hus y guod throff och loffue aff thenom, och icke for^{ne} Chrestin Lauritzenn Surs huss, laasse eller luckilße, vegie eller døre, er brøtt y noginn mader, och icke eller Chrestin Sur haffuer mist noginn aff sin koste same tidt, som thett vinnde vider bemeller.

Ther nest framlagde same bierchfougdis dom aff Nibe bierchthing, thenn 31. maij sist forledin vdgiffuitt, wdj huilcken fougden icke viste anditt att sige paa for rette, epther thenn lanndztingsdom medtfører thil Nibe bierchting, som saginn er jndstellitt, och epther thenn sicteningh, som for^{ne} Peder Bloch haffuer sagitt och sictid for^{ne} Chrestin Sur och hanns høstrue, Kierstine Jensdatther, ther thill Nibe ting for xx och hundritt daler, paa Hanns Ertmanndz vegne y Kiøpinghaffnn, endt att Chrestin Sur bør att staae thil rette, saa lenngi thenn sigtening staar vid sin magt, for huis peningh for^{ne} Peder Block eller noginn paa Hanns Ertmands vegne kannd for^{ne} Chrestin Lauritzen Sur eller hanns hustrue, Kierstine Jensdather, skielligen offuer beuiße, att the haffuer stollitt eller bekomitt same peninge, som thenn dom vider bemeller. Och mintte Peder Block same sigtening louglig att uere.

Ther thil suarit Chrestin Sur, att for^{ne} Peder Block thilforne haffuer giort en sictening paa hannom thil Hellum herizting for same peninge, och icke eller then tidt sictid hannom eller hans hustrue paa thieris persons vegne, och thenn haffuer veritt hidt steffnitt och findis att uere vndersagt. Och framlagde en dom her aff landztingit, thenn 12. aprilis sist forledin vdgangitt, vdj huilckenn her er saa om sagt, att eptherthj Chrestin Sur eller hanns hustrue icke thil thieris verne thing for same sagh er sictidt och icke eller fuldkomellig paa personins vegne, huem hannd eller the ville beskylde slig guodz skulle haffue stollitt, menn om gierningen alene att uere sictidt, tha kunde vy icke

kiende thenn sictilse saa nochsum eller nøgactig att uere, att thett maa kome for^{ne} Chrestin Sur eller hanns hustrue thil hinder eller schade y nogin made, som then dom wider bemeller.

Och saatte for^{ne} Chrestinn Sur y alle rette, om thenn sigtening, som siden giort er, icke och borde macteløs att uere, och om hand icke borde for[23] same thiltale quitt att uere.

Saa møtte for^{ne} bierch fougitt och miente sig icke anditt att kunnde døme, end som hand giort haffuer, eptherthj Per Blockis sigtening tha stud vid magt.

Med fliere ordt och thale thennom ther om emellom var.

Tha epther thiltale, giennsuar och sagzins leglighiedt, saa och eptherthj thenn sigteninng, som for^{ne} Peder Block haffuer giort emod for^{ne} Chrestinn Sur och hanns hustrue thiill Hellumheritzting finndis att uere vndersagt, for thett jcke var skeed thil hanns verne ting eller fuldkomeligenn paa personins vegne, huem same peninge skull haffue stollitt, menn aleniste om giernigen att haffue veritt sictidt, och eptherthj for^{ne} Peder Block endnu icke for^{ne} Chrestinn Sur och hans hustrue paa personins vegne for same peninge haffuer sictid, tha ved vy aff same aarsag icke anditt ther om att sige, ennd same sictilse bør ju macteløs att uere och icke att kome for^{ne} Chrestin Sur eller hanns hustrue thil hinnder eller schade, ey eller thenn bierchfougdis dom, ther epthergangitt er, noginn mact att haffue, menn macteløs att were. Men ther som for^{ne} Hanns Ertmandt, Peder Bloch eller noginn paa Hanns Ertmanndz [vegne][24] løster[25] att sicte for^{ne} Chrestenn Sur, thett[26] hanndt eller hanns hustrue same peninge skall haffue bort stollitt, tha for^{ne} Chrestinn Sur sig och sin hustrue ther fore att foruerge epther lougin, som thett sig bør.

(1) Se 502.5. – (2) Se 502.6. – (3) Se 577.6. – (4) Se 577.7. – (5) Se 502.7. – (6) Se 502.8. – (7) Ordene *landsdomere y Nøriuttlandt* er tilskrevet i marginen. – (8) Se 599.16. – (9) Se 599.17. – (10) Se 579.19. – (11) Se 579.20. – (12) Se 502.11. – (13) Peder Bloch (d. 1623 el. 1624) i Gerholm. Om ham se Aage Brask, Niels Bloch i Rold og hans nærmeste Slægt (1947).109ff. – (14) Den tidl. adelige sædegård Gerholm i Bælum s., Hellum h., der senere blev lagt under den tidl. hovedgård Dragsgård i Bælum s., Hellum h. – (15) bort (Kalk. II.183a bet.2). – (16) Der sigtes formentlig til JL II.106. – (17) Herefter udstreget *och*. – (18) Skade, tab (Kalk. III.183a), jf. mnt. *nadel* og højty. *Nachteil*. – (19) fralægge sig, gendrive (Kalk. I.749b), jf. mnt. *vorweren*. – (20) Rettet fra *bierchschriffuer*. – (21) Mgl. i forlægget. – (22) sagsøgt, anklaget for (Kalk. III.661b bet.1). – (23) Indføjet over linjen. – (24) Mgl. i forlægget. – (25) ønsker (OdS XIII.280 bet.2). – (26) at (Kalk. I.358a bet.1).

614 Viborg landsting 13. september 1589

En mand, der ved to tidligere domme af landstinget var dømt som tyv for beliggelse af en anden mands nøglepige, dømtes nu efter 6 ugers varsel ved endelig dom til at være tyv.[1]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 235 (findes yderligere i 11 hss.).
Overskrift: Enn dom, at en karll haffuer beleggitt en bundemanndz dater och er ther fore dømpt tiill en tyff.

Hanns Lindenoe[2] tiill Øsleff,[3] Jørgenn Friis[4] till Krastrup,[5] lanndzdommere y Nøriutthlanndt, och Gunde Schriffuer,[6] landztingshører ibidem, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix, leffuerdagenn som er thenn 13. septembris, paa Viburg lanndzting war skichit Clemitt Jenßenn y Hiarbeck,[7] hanns wiße[8] buodt Jens Jenßenn y Viburg, paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Peder Nielßenn, som thientte Anders Mouritzenn[9] wdj Hiarbeck, paa thenn andenn side, for handt nogenn tiid sidenn haffuer sig eptherlagt,[10] lockitt[11] och beleggitt for^{ne} Clemidt Jennßens datter, Metthe Clemittzsdatter, som haffuer veritt betroitt offuer hanß nøgell tiill øll, madt och anditt, huadt Gud almectigste hagde hanom medt forlendt, mienindis hanom samme gierning som enn tyff att haffue giort och borde ther for att stande till retthe.

Och berette for^{ne} Jens Jenßenn, huorledis for^{ne} Clemitt Jenßenn nogenn tiidt lang sidenn tuinde gang haffuer hidt steffnt for^{ne} Per Nielßenn for samme gierning, handt bedrøffuitt haffuer, och domme tha her emodt hanom forhuerffuitt, huilcke handt framlagde her aff landztingitt sist forgangenn aar, thenn 31. augustj och thenn 23. nouembris wdgiffuitt, wdj huilcke beggie domme for^{ne} Per Nielßenn er tilfundenn samme gierningh som enn tyff att haffue giort och borde ther fore att stande till retthe, jndtill huem, ther hagde wdj att sige, steffnitt paa nye, kam her och wille were wdj rette, som the domme viider bemeller.

Och ther huos berette for^{ne} Jens Jenßenn, att thett er miere endt aar sidenn, thenn første dom er vdgangitt, och for^{ne} Per Nielßenn haffuer hagt lang respit, och icki handt samme domme haffuer willitt jgienkalle. Och for^{ne} Clemitt Jenßenn fordj nu atther haffuer laditt for^{ne} Per Nielßenn hiidt steffne och kalle, fore endelig dom handt offuer hanom wille haffue.

Saa er for^{ne} Per Nielßenn icke nu møtt till giennsuar eller nogenn paa hans vegnne hanom lougligen att vndskylde.

Tha epther saadann leglighett, och effterthj thett findis att uere miere endt aar sidenn, thenn første dom offuer for^{ne} Peder Nielßenn vdgangen er, och

for^ne^ Per Nielßenn vdj saa lang tiid haffuer hagt respitt samme domme att kunnde haffue laditt igiennkalle, om handt sig for samme gierning kunde haffue forklaritt, och icki handt eller nogenn paa hans vegnne thett giort haffuer, och for^ne^ Clemitt Jenßenn fordj nu atther haffuer laditt hannom hiid steffne medt sex wggers steffningh, som bode tiill birckting och lanndzting leest, forkyndt och paaschreffuitt er, och icki handt er framkommenn, som for^uitt^ staar, medin sig nu saa well som[12] tilforne fra retthergang vndtholler, saa och eptherthj biscops och byemendz dom,[13] som tilforne er vdgangenn och saa formeller, att huilckenn mandt eller suendt,[14] ther locker eller beligger nogin mandz eller quindis møe eller quinde, som laas eller luckilße och woldt offuer thieris gotz haffuer, liditt eller møgitt, och befindis ther medt thett handt saa giort haffuer, er the buode y en mandz brødt, tha er thett forredilße och tyffuerj, er mandenn eller suendenn ey y thett brødt, som hunn er, thenn som thett giøre, tha er thet tyffuerij, huor saa skeer, tha wide wy epther sadan forberørt leglighett och for^ne^ biscop och byemendz doms liudelße icki anditt ther om att sige, endt for^ne^ Per Nielßenn findis ju samme gierningh som enn tyff att haffue giortt och bør ther fore att stande till rette, som thet sig bør.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra &c.[15]

(1) Jf. biskop og bygdemænds dom 7. marts 1469 (I nr. 22), Viborg landstings domme 1536 (II nr. 226), 1537 (II nr. 233), 12. marts 1569 (II nr. 339), 4. juli 1579 (III nr. 464), gårdsretten af 9. maj 1562 § 18 og DL 6–13–12, der formelt først blev ophævet ved § 308 i borgerlig straffelov af 10. februar 1866. – (2) Se 577.6. – (3) Se 577.7. – (4) Se 502.7. – (5) Se 502.8. – (6) Se 502.11. – (7) Landsbyen Hjarbæk (1440: Hiardbeck) i Vorde s., Nørlyng h. – (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (9) GkS 1137,2° har formentlig ved skrivefejl *Nillßen;* jf. dette navn umiddelbart foran. – (10) efterstræbt (Kalk. I.435a). – (11) forført (til utugt) (Kalk. II.833a). – (12) GkS 1137,2° tilføjer *flere thider.* – (13) 7. marts 1469 (I nr. 22). – (14) Ordene *eller suendt* er tilskrevet over linjen. – (15) &c. erstatter: præsentibus inferius inpressa.

615 Viborg landsting 27. september 1589

En mand, der efter gudstjenesten overfaldt og slog præsten, da han var på vej fra kirke med kalk og disk, dømtes af landstinget til at betale dobbelt så store bøder, som han skulle have erlagt, hvis det var en lægmand, han havde overfaldet.[1]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 196 (findes yderligere i 10 hss.).

Overskrift: Enn dom, att en mandt haffuer slagitt en prest om søndagenn och er tildømpt ther for at bøde dobelt saa møgit, som hanndt hagde slagit en leg mandt.

Mouritz Stygge[2] till Holbeckgaardt,[3] Hanns Lindenoe[4] till Øsleff,[5] Jørgenn Friis[6] till Krastrup,[7] lanndzdommere y Nøriuttlandt, Loduig Munck[8] till Quistrup,[9] Jørgenn Friis[10] till Farschoff[11] och Gunde Schriffuer,[12] lanndztingshører ibidem, giøre vittherligtt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix, leffuerdagenn som er then 27. dagh septembris, paa Viburg lanndzting var skichitt erlig och velbyrdig mandt Niels Schram[13] till Urup,[14] høffuitzmandt paa Drotningborig,[15] hans wisße[16] buodt, erlig och welfornumstig mandt Las Jensßenn y Ennslef,[17] herritzsfougitt y Hoffuilbierreherritt, medt en opsettilße her aff lanndztingitt thenn 16. augustj sist vdgiffuitt, liudendis hanom tha att haffue hiidt y rette steffnitt Pouill Dall y Kuortrup,[18] for handt nogenn tiid sidenn skulle haffue sig vnderstanditt och offuerfaldit och slagitt her Niels[19] y Hem,[20] ther handt skulle werre gangitt fraa sinn sogne kiercke och till sitt husß medt kalck och disk wdj sin haandt, och ingenn frøct, feigde eller fare handt skulle haffue vist sig vdj nogenn made, mienendis for^{ne} Pouill Dall ther medt wrett att haffue giort och borde for slig vhørsom[21] gierning att straffis paa sinn halsß.

Thisligeste hagde hiidt steffnitt Niels Roußing y Nør Voginsildt,[22] herritzfougitt y Voginsildt herritt,[23] for enn dom, handt y samme sag dømpt haffuer, som handt miente medt wrett.

Tha epther beggie parthernis beuillingh er samme sag bleffuin opsatt till idagh. Och nu framlagde for^{ne} Las Jenßenn stormectigste høgborne førstis, wor aller nadigste herre prindz och vdualdt koningis mesiue och schriffuelße,[24] att skall her paa dømmis, huadt Pouill Dals straff bør att uere for samme gierningh.

Ther nest framlagde etth for^{ne} her Niels [Thamßenn],[25] prest vdj Hemb, obnne beseglitt breff sist forgangenn aar, thenn 17. augustj vdgiffuitt, wdj huilckitt handt beklager, att handt tha paa søndag nest forgangenn, som var thenn 10. søndag trinitatis,[26] er medt bøsße, spiudt och forck truett och trengt,[27] thisligeste beriett[28] och slagitt paa sin kierckie stie och wey fraa Hemb kircke oc till sitt husß, som handt haffuer gangitt medt kierckens instrument, kalck och disk, wdj sin haandt. Sambledis ther gudtz thienist hagde endt, och handt er kommenn vdj vabennhußit och ville gaa hiem, tha er Suendt Dall y Kuorttrup kommitt emodt hanom medt enn lang bøsße och haffuer truett hanom och sagtt, att handt skulle legge thenn offuer hans lange røgh, och kallitt hanom mange wquems naffne och sagde, att handt icke skiødte att skiude enn lodt[29] wdj hanom, och sagde sig icki att haffue ther miere bropeel[30] enndt en andennstedz, och sidenn epther for^{ne} her Niels er kommen vdenn for kierckegaardtz portenn, tha haffuer for^{ne} Suendt Dall

søgtt hanom mett ett langt spiudt och ville ther medt haffue slagitt hanom oc att haffue truett och vndsagt hanom, huar handt kunde ramme hanom, och dannemendt och goet folck, som tha war tilstede, haffuer forhindritt hanom, saa att handt icki kunde komme till for^ne^ her Niels, och tha handt er buortgangenn, er for^ne^ Suendt Dals broder, Pouill Dall, y Kuortrup komitt till hanom och hagde enn forck vdj sinn haandt, och som handt gick och viste sig ingenn fare aff hanom, haffuer handt slagitt hanum wdj hans hoffuitt, saa att thenn enne siide aff hans hoffuitt er ther aff ophoffnitt, som mange gott folck skall vittherligtt were, som thett haffuer siett, och hagde nogenn aff sognemennden och sogindegnenn icki veritt, hagde handt atther slagitt tiill hanom.

Thisligeste sig att haffue beklagitt, att hanndt for saadann offuerfaldt, feygde och thrußell vdenn all christelig aarsag icki well thør gaa vdenn for sin gaardt paa marckenn till sitt kornn eller anderstedz, wdenn handt for fryct och fare skyldt skall stille sig didt, ey eller thør vanndre till sin sogin kierckie att giøre hanns embit och kaldt fuldt, førindt hans lensmandt och gode øffrighedtt kunde finde andenn raadt och lempe ther till, møgit mindre att drage till sitt herritzting ther att beklage sin nødt.

Ther nest framlagde ett tingswinde aff Voensildt herritz ting, sist forgangenn aar thenn 7. septembris wdgiffuitt, Thamis Laßenn y Skrøstrup[31] først for viij mendt att haffue vonditt, att som tha paa søndag først kam manit, ther thiennistenn war vde y Hemb kierckie, och her Niels gick neder adt kierckie guolffuitt, badt handt hanom och Chrestenn Thamißenn y Mariager biude for^ne^ Pouill Dall the suinn, som handt hagde y husß, och begieritt skade buodt,[32] tha skulle handt fange sin suin igienn, och icki Pouill Dall suaritt ther till, men ther her Niels gick vdt adt kierckie dørenn, tha hagde Suendt Dall oc handt noginn ordt samill, thett kunde handt icke hørre, for handt var tha møtt op i kierckenn. Menn ther her Niels kom i vabennhusßitt, tha badt handt the dannemendt dragis till minde, huor Suendt Dall truett hanom mett en bøße, och tha war Suendt Dall vdenn for vabennhußdørenn, och her Niels y dørenn. Saa gick the vd aff kierckiegaardenn, och som the kam vdenn for kierckiegaardtz porttenn, tha kam Suendt Dall gaaindis medt ett spiudt och truett her Niels oc hødt[33] hanom och lodt sig holde. Tha badt Pouill Dall hanom gaa hedenn[34] sin wey. Saa gick handt buort, och icki handt hørde Pouill Dall tale her Niels nogitt till, anthenn y kierckenn eller paa kierckiegaarden. Och her Niels gick først wd aff kierckieporttenn, menn ther Pouill Dall kam, tha bad hand thuo mendt gaa till her Niels och eske sin suinn och begiere aff her Niels, om handt wille tage thue mendt, handt ville thage andre thue och

lade see, huadt skade hanns suin hagde giort, tha ville handt werre offuerbødig att giøre hanom skadebuodt epther the fiire mendz tøcke. Tha haffuer for^ne^ her Niels suaritt, att handt hagde tagit sex siønsßmenndt, thenom wille handt bruge. Tha badt Pouill Dall her Niels for Gudz skyldt, att handt skull ingenn wskiell[35] giøre hanom, menn lade hannom vere thenn fattig mandt, handt war, och giøre hanom thett samme skiell, handt wille giøre hanom. Tha haffuer for^ne^ her Niels suaritt och beditt hanom giffue sig thenn dieldt, handt war hanom plictigh, saa kreffuitt handt inthett miere aff hannom, och her Niels att haffue suaritt, att the dreff thieris march medt woldt och velde. Pouill Dall att haffue suaritt, att handt sagde hanom paa som ingenn erlig mandt, her Niels att haffue suaritt, att handt skull haffue løgitt hanom paa. Tha skull for^ne^ Pouill Dall haffue slagitt ett slag till hanom medt enn forck paa sidenn aff hans hoffuitt, som handt skulle haffue standenn medt kalck och disk y haandenn. Saa skull Thamis Laßen haffue fangitt paa forckenn medt hanom, saa ther icke skeede miere skade paa thenn tidt. Och ingenn viide[36] ther skulle haffue weritt begyndtis [att schriffuis][37] same thidt.

Peder Nielßenn y Skrøstrup, Jørgin Nielßen ibidem, Matz Skreder ibidem, Anders Matßenn ibidem, Jesper Graffuersßenn, Jep Perßenn, Niels Sørinßenn ibidem, Jep Matzenn ibidem, Sørenn Perßenn ibidem, Per Mattßenn, Rasmus Perßenn, Birgitte Jennsdaater och Marin Jensdatter ibidem att haffue wonnditt, att thett gick och fuor lige som for^ne^ Thamis Laßenn kundgiort haffuer, och for^ne^ Peder Nielßenn ydermiere att haffue wonditt, att handt saae Suendt Dall løffte enn bøße, handt gick medt, aff thenn enne axell och paa thenn andenn wdenn vabennhuss dørenn, och att haffue sagtt, her Niels skulle haffue vtack ther fore. Matz Schreder ibidem vedt samme miening att haffue vonditt. Knudt Jørginßen y Hemb att haffue vonditt, att handt saae for^ne^ Suendt Dall løffte enn bøße aff thenn enne axell oc paa thenn andenn samme tiidt wdenn vabennhuss døren och sagde till her Niels, att war ther icki hans lange kiortill, tha skulle handt vist haffue vtack ther fore. Bergitte Jensdatter y Hemb och Marine Jensdaater ibidem att haffue vonditt, att the hørde och saae, att Suendt Dall truith her Niels samme tiid medt enn bøsse och sagde, att handt skulle lengge[38] thenn offuer hans lange lendt, och sidenn ther epther att haffue vonditt, om thett var icki hans side kiortill, som the breffue viider bemeller.

Och epther slig leglighedt saatte for^ne^ Las Jenßenn wdj alle rettje, om for^ne^ Pouill Dall icki bør for slig vhørßum gierning att werre wdj stormectigste høgborne førstis, wor aller nadigste prindz och koningis, nade och vnade.

Saa møtte for^{ne} Pouill Dall och framlagde ett erlig och velbiurdigh mandz Las Munckis[39] till Hungstrup[40] opnne breff, som handt medt egin haandt skall haffue vnderschreffuidt sist forgangenn aar, onsdag nest for Sctj: Bartholomej dag[41] wdgiffuitt, wdj huilckett handt bekiender, att søndagen nest epther Sctj: Laurentij,[42] som war thenn xi augustj sist forledenn, som thienist och predickenn war vde y kierckenn, och som her Niels kam mitt[43] paa kierckeguollitt, tha vende handt sig tilbage och talde till thue mendt oc badt thenom tilbiude Pouill Dall hanns suin och begiere aff hanom skadebuodt. Tha icki Pouill Dall skulle haffue suaritt nogitt ther tiill, och fuldis handt medt hanom vd aff kierckegaardz puorthenn. Tha icki Pouill Dall talitt her Niels nogitt till vdj noginn made, anthenn y kierckenn eller paa kierckiegaardenn, och ther Pouill Dall skull haffue komitt vd aff kierckegaardz porttenn, ther skulle for^{ne} her Niels, Thamis Laßen oc degnenn och mange andre aff sognemenden haffue standitt. Tha skull for^{ne} Pouill Dall haffue beditt thuo mendt, att the ville gange till for^{ne} her Niels och begiere aff hanom, att handt ville tage thuo menndt, och the motte gange neder till thenn haffre agger, som Pouill Dals suin (som her Niels sagde), att hans suin skull haffue verritt vdj, oc besee, huis skade the hagde giortt, tha skull handt gierne vill epther dannemendz tøcke betale. Tha suaritt her Niels, att handt hagde sex siønsmendt, the skulle besee, huis skade ther war giortt. Tha spuorde Pouill Dall her Niels, nar handt hagde tagit thennom till tingie, eptherthj thett skull haffue veritt om daginn tilforne, som handt hagde jndthagitt hans suin. Saa skulle for^{ne} Suendt Dall och handt haffue gangitt fraa thenom, och the bleff staaindes vedt kierckieporthenn igienn paa thieris steffne, som thett breff viider bemeller.

The nest bleff samme herritzstingsdom fremlagt aff Voginnsildt heritzting thette aar, thenn 26. aprilis wdgiffuitt, vdj huilckenn fougdenn haffuer saa omsagt, adt eptherthj ther bleff beuist, att for^{ne} Pouill Dall haffuer slagitt och offuerfaldenn sinn soginprest, her Niels Thamißen y Hemb, om søndagenn, som handt er komenn aff kierckenn och hagde giort thienist, som handt er goitt med kalck och disk y sinn haandt paa sin hiemwey och kierckiestie vdenn kierckieportenn, viste handt sig icki anditt y thenn sag att kunde dømme eller sige, endt att for^{ne} Pouill Dall yo ther medt haffuer giort wrett oc bør att stande till retthe och bøde epther lougenn[44] och receßinn[45] eller att uere wdj sin øffrighedtz minde, som thenn dom wider bemeller, och miente for^{ne} Pouill Dall, hans brøde icki att skulle vere sa stuor emodt for^{ne} her Niels, att handt borde ther fore miste sin hals.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagßens leglighedt, och eptherthj for^ne^ her Niels Thamißenn om søndagenn, som handt haffuer gangitt fraa kierckenn, tha handt hagde paa sit embitz vegnne ther giort thiennist, tha eptherthj ingenn synderlig forordningh om slig forsielße er giort, saa wy aldiellis inthett wdj lougenn eller haandfestningenn ther om kandt befinde, anditt endt wdj thett cap: y lougenn,[46] att huor for enn sag gieldis fliere threj marck,[47] befindis att ther som mandt hugger enn andenn wdj kierckenn eller paa kierckiegaardt om hellige dage, tha bødis seerlig for kierckenn och kierckiegaardt och for helligbrøde och seerdiellis for bloduide,[48] endt hugger mandt vied[49] mandt eller munck, tha bøde handt saa møgitt miere,[50] och epther slig leglighedt, och eptherthj recessin ther om aldiellis inthett haffuer wdenn om kierckefredz brøde,[51] tha førindt kon: maj: medt mienige Danmarckis rigis raadt om slig hendilße will giøre nogenn andenn skick och forordningh, huadt the, som sligtt giøre, skulle bliffue forfaldenn, vide vy icke anditt ther om for rette att kunde affsige, endt jo for^ne^ Pouill Dall bør for slig sin forseelße att vdrede dobbiltt saa mange och møgenn bødder och faldzmoll, som handt hagde veritt forfaldenn fore, om handt sligt hagde beuist enn legh manndt.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Dommen appelleredes til rettertinget, der ved dom af 28. juli 1590 (se ndf. V nr. 629) dømte Poul Dall i kongens nåde og unåde. – (2) Se 502.5. – (3) Se 502.6. – (4) Se 577.6. – (5) Se 577.7. – (6) Se 502.7. – (7) Se 502.8. – (8) Se 599.15. – (9) Se 599.16. – (10) Se 544.10. – (11) Se 574.11. – (12) Se 502.11. – (13) Se 577.20. – (14) Se 577.21. – (15) Dronningsborg slot (det tidl. gråbrødrekloster) i Randers. – (16) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (17) Landsbyen Enslev i Vellev s., Houlbjerg h. Houlbjerg h. hørte til Dronningsborg len. – (18) Landsbyen Kvotrup i Hem s., Onsild h. – (19) Niels Thomsen, fra ca. 1579 sognepræst for Hem og Sem menigheder, jf. Wiberg I.595. – (20) Landsbyen Hem i Hem s., Onsild h. – (21) ulydig (Kalk. IV.628b bet.1, OdS XXV.997, jf. DL 4–1–9). – (22) Landsbyen Nørre Onsild i Nørre Onsild s., Onsild h. – (23) Onsild h. – (24) Missive 19. juni 1589 (Kanc. Br.) til landsdommerne i Jylland om at afsige endelig dom angående straffen over Poul Dall. – (25) Forlægget og flere hss. (bl. a. GkS 1134,2°) har ved fejlskrift *Clausßen*. I dommens slutning er i disse hss. præstens navn rigtigt gengivet. – (26) 10. søndag efter trinitatis indfaldt i 1588 den 11. august. – (27) tvunget (Kalk. IV.432b bet.1). – (28) slået (Kalk. I.323b bet.1). – (29) geværkugle (OdS XII.1109 bet.1). – (30) egl. den planke (overgangsbræt), der fører fra vejen til en bolig; derefter: bolig (Kalk. I.276b). GkS 1134,2° har *brofiell*, der bet. det samme. – (31) Landsbyen Skrødstrup i Hem s., Onsild h. – (32) Skadeserstatning (Kalk. III.750b). Det fremgår af det følgende, at Poul Dalls svin var trængt ind på præstens havremark og dér havde gjort skade, hvorefter præsten havde indtaget svinene. JL indeholder i II.50 og 56 regler om optaget kvæg. – (33) truet (Kalk. II.347b). – (34) bort (Kalk. II.183a bet.2). – (35) Uret (Kalk. IV.697b). – (36) GkS 1134,2° har *vinde*. – (37) Mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1134,2°. – (38) Vel: lange, slå (for at revse) (OdS XII.357 bet.4). – (39) Lars Jespersen Munk (d. 1601) til Hungstrup m. v. – (40) Den tidl. hovedgård Hungstrup i Tvede s., Nørhald h. – (41) Bartholomæus' dag: 24. august. –

(42) Laurentii dag: 10. august. – (43) GkS 1134,2° har *neder*. – (44) JL II.85. – (45) Reces 13. december 1558 § 23, stk. 1. – (46) JL II.85. – (47) Overskriften til JL II.85 lyder: At for æn saak gialdæs fleræ thre mark. – (48) Bøde for blodsudgydelsen (JL II.85 in fine: *bloth witæ; witæ* bet. straf el. bøde, jf. Kalk. IV.810b bet.1&2). Jf. Osterssøn Veylle.99: Pengis Bøder oc Straff for slagen, stucken eller huggen Saar, hvorfore Bonden bødis tre Marck oc Kongen tre Marck. – (49) præsteviet. – (50) JL II.85: swo mykæt mæræ, ɔ: yderligere 3 mark, jf. Kroman-Iuul III.166. – (51) Reces 13. december 1558 § 23.

616 Viborg landsting 11. oktober 1589

Nogle af herredsfogden udmeldte høringer,[1] der skulle påkende en sag mod en mand, der havde betalt med penge, der ikke var gyldige, gik uden at afsige kendelse fra tinget og idømtes derfor efter JL II.80 tremarksbøder.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 198 (findes yderligere i 13 hss.).
Overskrift: Enn dom, att høringe, som gaar tiende aff tingie, skall bøde iij marck.

Mouritz Stygge[2] tiill Holbeckgaardt,[3] Jørgenn Friis[4] till Krastrup,[5] lanndzdommere y Nøriuttlandt, och Gunde Schriffuer,[6] landztingshører ibidem, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix, leffuerdagenn som er thenn xj octobris, paa Viburg lanndzting var skichitt Jenns Christinßen y Bøle[7] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Chrestin Perßen Vedt Kircke,[8] Michill Christinßen y Lønbore bye,[9] Sørenn Chrestenßenn, Nielß Sørinßenn ibidem och Las Bertilßenn y Bølle paa thenn andenn side, for the gick thiende[10] aff thingitt och icki wille diele Chresten Laußenn y Kongins Gaardt,[11] epther som the war opneffntt for fiire daller, hand vdlagde och icki war gode, saa the kunde gange for fullde, och for^ne^ Jens Christinßen ther for thennom icki annamidt och thenn sette høring, handt dieltte och giorde lougenn fuldt, och mintte the fem ther fore vrett att haffue giort och burde till thieris iij march feldt att vere.

Saa møtte for^ne^ Christen Laurßen och berette, att hans sønn paa hans vegnne tilbødt att ville vdlegge, om handt war miere plictig endt the fiire daller, handt vdlagde.

Ther till suaritt for^ne^ Jenß Christenßen, att handt icki tiede[12] hanom fliere endt vij daller, och the threj finge handt, och the fiire icki var gode, och ther fore wille haffue høring[13] offuer hannom. Och fougdenn neffnitt høringenn, och the fem dog gienge tidende aff tingie, och mintte thenom ther medt wrett att haffue giort.

Ther nest møtte nogle aff for^ne^ høringe och mintte, thieris wlempe icki att skulle findes.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellom vor.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagßenns leglighedt, saa och eptherthj samme gieldt var wittherligt, och for^ne^ Christen Laußen dog icki wille wdlegge the fiire dallere, ther kunde giøre fuldt, och fougden fordj haffuer opneffntt høring offuer hanom, och thenn enne høringh haffuer diellt, och for^ne^ Christen Perßenn, Michill Christenßen och thieris medtbrøder, the fem høringh, dog haffuer gangitt tidende aff tingitt och icki wille giøre lougenn fult, tha vide wy icki anditt ther om att sige, endt the ju ther medt haffuer giort vrett och bør huer thieris iij march att bøde.[14]

Jn cuius rej testimonium &c.[15]

(1) Fordeling foregik i Jylland på den måde, at sagsøgeren indstævnede sagsøgte 3 ting; på det 4. ting udmeldte dommeren (birke- el. herredsfogden) 6 mænd (høringer), der herefter erklærede sagsøgte for lovligt fordelt. Jf. Matzen, Offentlig Ret II.153. – (2) Se 502.5. – (3) Se 502.6. – (4) Se 502.7. – (5) Se 502.8. – (6) Se 502.11. – (7) Landsbyen Bøl (tidl. Bølæ) i Lønborg s., Nørre Horne h. – (8) Landsbyen Kirkeby (1688: Ved Kirken) i Oddum s., Nørre Horne h. – (9) Landsbyen Lønborg i Lønborg s., Nørre Horne h. – (10) tiende, ɔ: uden at afsige kendelse. – (11) Gården Kongensgård i Lønborg s., Nørre Horne h. – (12) tillagde (Kalk. IV.322a bet.2). – (13) Se ovf. note 1. – (14) JL II.80 og hertil Knud Mikkelsens danske glosse 79, hvorefter denne bestemmelse også gælder „sandemennd oc stockeneffnnd, der som de tiendis gannge fra tinng, oc ey skillie om sagenn" (DgL Tillæg til IV.40f.), latinsk glosse 77 (DgL IV.158) og Thords art. § 66 (ueredici uel næffningi uel denominati; DgL Tillæg til IV.95). – (15) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

617 Viborg landsting 11. oktober 1589

Landstinget underkender et sandemandstog om markeskel, fordi ornum, stuf, endel og særkøb ikke var undtaget.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 228 (findes yderligere i 23 hss.[1]).

Overskrift: Enn dom, att sandmendt y thieris eedt bør at vndtage stuff, ornum och seerkiøb epther lougenn.

Mouritz Stygge[2] tiill Holbeckgaardt,[3] lanndzdommer y Nøriuttlandt, Chrestin Lange[4] till Braming[5] och Gunde Schriffuer,[6] landztingshører, giør vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix, thenn xi dag octobris, paa Viburg landztingh war skichitt erlig och velbyrdig mandt Jørgenn Friis[7] till Krastrup[8] medt enn opsettilße her aff landztingit idag sex wgger vdgangitt, liudendis hanom tha att haffue hiidt y retthe steffnitt Per Brødt y Siørsleff,[9] Niels Jennßenn y Vuanndum,[10] Jep Erichßenn y Tostrup,[11] Pouill Jenßenn y Tange[12] och thieris medtbrøder sanndmendt y Liusgaardt herritt for enn sandmendz eedt och

gang, the haffuer giort och suoritt emellom Grønbeck[13] och Roe[14] marck, och icki for^{ne} sandmendt y thieris eedt haffuer vndtagitt stue[15] eller seerkiøb,[16] som lougenn[17] methfører, mienendis fordj samme thieris eedt och ganngh[18] icke saa nochsom och nøgactig att uere, som thett sig borde.

Jtem hagde hiidt steffnitt Grønnbeck mendt och Roe mendt medt huis breffue, the y samme sagh haffuer.

Tha for nogenn leglighedt, sig thenn tiid her vdindenn begaff, bleff samme sag opsatt till idagh. Och nu framlagde for^{ne} Jørgenn Friis ett thingsvinde af Liusgaardt herritztingh sist forgangenn aar, thenn 23. septembris vdgiffuitth, som bemeller, huorledis sanndmenndt y Liusgaardt herritt haffuer kundgiort och tillstoitt thieris toff och eedt, som the hagde giort emellom Roe och Grønbeck marcke, stienn fraa stienn och stedt fraa stedt, som samme sandmendzbreff jndholler thenom att haffue vduist for rette marckeschiell[19] emellom for^{ne} [Roe och Grønbeck][20] marcke, dog icki wndtagenn y samme breff stue, ornom[21] eller zeerkiøb. Och beretthe, att Grønnbeck mendt haffuer thieris engie y Roe marck och Jller[22] marck, och sandmendt dogh thett jcke y thieris eedt haffuer vndtagitt, men wille thenom aldiellis fraa thieris engie vdlucke, som legger till thieris gaarde, och the giffuer skatt och landgildt aff till kronenn, mienendis fordj samme sandmendzs breff icki saa nochsom eller lougligtt att uere, att thett borde nogin magt att haffue, och att thi icki skulle motte fraa suere nogenn thieris egindom.

Saa møtte nogenn aff for^{ne} byemendt, thißligeste møtte och noginn aff sandmenden och berette, att the icki haffuer suoritt om samme engie, huem the skulle tilhøre, menn thenom att skull haffue suorit marckschiell, som the mintte rett att uere.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellum var.

Tha epther tiltale, giensuar och sagßens leglighedt, saa och eptherthj samme krone thiennere y Grønbeck haffuer thieris engie i kronens marcke Roe marcke och Jller marck, som the skylde och landtgildt aff till kronenn vdreder, och for^{ne} sanndmendt dog icki wdj thieris breff haffuer vndtagenn ornum, stie, enndiell eller zeerkiøb, tha finde wy epther saadann leglighett thenne sandmenndzs toff ingenn magt att haffue.

In cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) I hs. NkS 847,2° kun i registeret. – (2) Se 502.5. – (3) Se 512.6. – (4) Christen Nielsen Lange (d. 1604) til Bramminge, en naturlig søn af rigsråd Niels Lange (d. 1565). Han fik 1572 „adelig frihed og frelse". – (5) Hovedgården Bramminge i Bramminge s., Gørding h., der er oprettet af Christen Lange, jf. Danske Slotte og Herregårde XIII (1966).361f. – (6)

Se 502.11. – (7) Se 502.7. – (8) Se 502.8. – (9) Landsbyen Sjørslev i Sjørslev s., Lysgård h. – (10) Landsbyen Vranum i Almind s., Lysgård h. GkS 1137,2°: *Vrandum.* – (11) Landsbyen Tostrup i Almind s., Lysgård h. – (12) Landsbyen Tange i Højbjerg s., Lysgård h. – (13) Landsbyen Grønbæk i Grønbæk s., Lysgård h. – (14) Landsbyen Roe i Grønbæk s., Lysgård h. – (15) *Stuf:* en del af bymarken, der ved salg, gave el. på anden måde er skilt fra det bol, hvortil det opr. hørte; stuf kunne muligt også betegne jordstykker, der var indtaget uden for fællesskabet og derfor ikke underkastet dette, jf. Svend Aakjær i Håndbog for danske lokalhistorikere (1965).467. – (16) særlig tilkøbt ejendom (Kalk. IV.268b). – (17) JL II.21, jf. I.46. – (18) GkS 1137,2° *thouff.* – (19) Markeskel er skellet mellem to landsbyers jorder (Kroman-Iuul III.158). – (20) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. – (21) *Ornum* er bestemt afgrænset og særlig mærket jordstykke, der som privat ejendom faldt uden for den i fællesskab dyrkede jord; særjord; enemærke. Når den var „af arild" (af alders tid) og særmærket med sten og stabel eller grøft, var den undtaget fra rebning, jf. JL I.46, DL 5–10–13, jf. Svend Aakjær i Håndbog for danske lokalhistorikere (1965).382. – (22) Landsbyen Iller i Grønbæk s., Lysgård h.

618 Antvorskov birketing[1] 4. november 1589

Nogle bønder klagede over den tiende, de skulle svare præsten og degnen af to øde byggesteder, og mente, at det måtte påhvile de tre mænd, der benyttede de nævnte byggesteder at svare denne tiende. Birketinget dømte, at de 3 mænd skulle give præsten 2 skp. byg, mens de andre bønder skulle give præsten boghvedetienden og degnen hans tiende, da de brugte al jorden i bymarken.

Hs.: NkS 836b,2° nr. 303 (findes yderligere i 1 hs.).

Overskrift: Enn domb vdgiuenn paa Andtuorskouff birckting, att prestenn och degnenn bør thieris rente aff øde gaarde aff thennom, som bruger jorden dertill y bye och marcke.

Jep Niellßenn[2] y Rosted,[3] Anduorskouff birckefogit, oc Madzs Niellßenn ibidem kienndis vdj dette vortt obnne breff, aar 1589, tißdagenn denn 4. nouemb:, paa Andtuorschouff bircketing skickitt vor Jenns Knudßenn y Bøstrup[4] oc hanns byemennd sielff siette oc hagde vdj rette kallitt Annders Jeger[5] y Bøstrup, Suend Skredder och Niells Bendtzønn ibidem oc mett andklagenn gaff tilkiennde, att de wore betøngett att vdgiue føll, kalffue, gieß och høns tiennde aff de tho øde bøgestedder, som for^{ne} trey mennd bruger gaardzrum oc haffuerum, oc derfore giffuer aarligenn [prestenn][6] ij skipper rug[7] oc ij skiepper boghuede oc degnenn ij skiepper biug oc 6 skilling oc enn sneß egh.

Hertill suarede for^{ne} iij mennd oc meener, att de sex Bøstrup mend, som bruger ald jordenn y marckenn, bør att løne præstenn oc degnenn alld huiß wonlig affgifft aff samme øde bøgesteder.

Da suarede for^{ne} sex Bøstrup mennd, att hagde de mott nytt gaardzsrum

och haffuerum, som de festet vnder enn festningh da vilde de giernne hagde giffuitt deraff den seduonnlig affgifft oc framlagde itt tingsuinde aff for^{ne} bircketingh denn 28. octob: sist vdgiffuenn, jndeholdendis att for^{ne} Annders Jeger oc samme the mennd haffuer bekienndtt indenn tinge, at ingenn haffuer krauffdtt thennom saadann tiende, icke heller aff huad som de auffler paa samme aasteder, derfor haffuer de icke giffuitt der noget aff.

Om huilckenn sag de paa begge sider gaff dem vdj alle rette oc vore dom begierendis.

Tha epter tiltale, giensuar oc denne sags leilighedtt, oc eptherdj for^{ne} iij mennd bruger gordsrum oc hauffuerum, som de bode kunde auffle kornn oc humble paa, oc haffuer bode kalffue, øgh, suin, hønns oc gieß, som samme ij skiepper biug vdgiffuis for, saa vide wy icke retter att sige derpaa, ennd finde for^{ne} iij mend thill att giffue prestenn de tho skipper biug, oc de sex mennd att giffue boghuede tienndenn oc degnenn hanns rente, eptherdj de bruger ald jordenn y marckenn, som dett gaar anndensteds omkringh.[8]

Att saa ere her paa sagdtt, da ere voris signetter her vnndertrøgtt.

Datum anno, die & loco vt supra.

(1) Se 609.18. – (2) Foged i Antvorskov kloster. Jep Nielsen (d. senest 1600) fik 1569 livsbrev på en gård i Rosted, hvortil senere føjedes endnu en gård; ved kongebrev 13. oktober 1585 (Kanc. Br.) tilladelse til indtil videre årlig sisefrit at indføre el. købe 4 tønder Rostockøl. Ved kongebrev 13. november 1586 (ib.) forlenedes han med kronens ejendom Gudum vænge med Gudum mølle (Gudum s., Slagelse h.) uden afgift, og ved kongebrev 26. juni 1587 tillodes det ham at oppebære 20 tdr. havre af Antvorskov slot til hjælp til at holde en hest, da han besværedes meget med vandringer frem og tilbage i Antvorskov len i kongens bestilling (Kanc. Br.). 1600 brændte 7 gårde i Rosted, deriblandt de 2, der var tillagt Jep Nielsen, og som hans enke da havde i brug, jf. Trap III (1954).871. – (3) Landsbyen Rosted i Sørbymagle s., Vester Flakkebjerg h. – (4) Landsbyen Bøstrup i Sørbymagle s., Vester Flakkebjerg h. – (5) Frederik II havde i Rosted et kgl. jagthus, hvor han oftere opholdt sig, og hvorfra der 1571, 1580 og 1581 er udstedt kongebreve. 2. oktober 1592 (Kanc. Br.) pålagdes det kansler Christian Friis, der da var lensmand på Antvorskov, at istandsætte jagthuset, og 6. oktober 1599 fik lensmanden ordre til at flytte jægergården og give jægeren månedskost (Kanc. Br.). – (6) Mgl. i forlægget. – (7) Vist fejlskrift for *biug*, jf. dommens slutning. – (8) *gaar ... omkringh:* sker (Kalk. II.12b bet.11a).

619 Viborg landsting 8. november 1589

Et edsbevis, der var præsteret, men ikke tilstedet af retten, fundet magtesløst.[1]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 241 (findes yderligere i 7 hss.).

Overskrift: Enn dom, att en loug er vndersagt, for at then, som gaff lough, icki var tilfundenn samme lough att giffue.

Mouritz Stygge[2] tiill Holbeckgaardt,[3] Hans Lindenoe[4] tiill Øsleff,[5] Jørgenn Friis[6] till Krastrup,[7] lanndzdommere y Nøriuttlandt, Erich Løckie[8] till Skoffgaardt,[9] Offue Lunge[10] till Odden,[11] Niels Joginßenn[12] till Tostedtlundt[13] och Gunde Schriffuer,[14] lanndztingshører, giøre vittherligt, att aar epther Gudz byrdt Mdlxxxix, leffuerdagenn som er thenn 8. dag nouembris, paa Viburg lanndztingh var skichitt erlig och velbyrdig mandt Bendicts Randzoe,[5] høffuitzmandt paa Møgiltønder,[16] paa thenn enne och hagde hiidt y rette steffnitt Tamkleff Hanßenn y Kannichhuße[17] paa thenn andenn side for en loug,[18] handt nogin tid siden till Møgiltønder bierckthing giffuitt haffuer, att handt icke skulle haffue fratagitt for^{ne} Bendicts Randzois thienner, Per Perßen, tuinde heste emodt hans villie vdj for^{ne} Bendicts Randzois omgraffuen och omlugt[19] enmerckie,[20] som skulle haffue veritt vdj hans eng och kornn,[21] och icki handt aff fougdenn skulle veritt tilfunden samme loug att giffue, huilcken lough handt mintte vlougligenn att uere giort och dreffuitt, och att thenn borde ingenn magt att haffue.

Thisligeste hagde hiid steffnitt Hanns Tamkleffßenn y Cannickhuße, Sørenn Lauritzen, Hans Christinßen och thieris medtbrødre lougsmendt,[22] som samme lough medt for^{ne} Tamkleff Hanßenn giffuitt haffuer medt wrett, som handt mintte.

Saa møtte erligh och velbyrdig mandt Albritt Friis[23] till Haritzkier,[24] høffuitsmandt paa Riperhuss,[25] paa Tamkleff Hanßenns vegnne, thisligeste Hanns Tamkleffßen paa ßinn egen och sin medtbrødres lougmendz wegnne och framlagde ett tingswinde aff Høffuersheritztingh[26] aar Mdlxxxvij, thiesdag nest omnium sanctorum[27] vdgiffuitt, Jeb Perßenn, Lauritz Benditßen och thieris medtbrøder viij mendt att haffue vonditt, att the saae och hørde liudeligtt for thennom samme dagh, thett[28] Niels Anderßenn y Kiargaardt[29] och Niels Therckildßen[30] y Øster Emerleff,[31] som var for^{ne} Tamkleff Hanßens loughøringe,[32] the stodt ther inden fiire stocke, wonde och kundgiorde for fougdenn thenom och herritzmendt, saa att the medt Lauritz Matsenn Beyerholm, boendis y Skatz,[33] sinn offuerueriße paa ßin herschabs wegnne tha paa onsdagh sist forgangenn xiiij dage neruerendis huos var vedt Møgiltønder biercktingh, och ther saae och hørde, thett for^{ne} Thamkleff Hanßenn gaff sinn lough medt lougfaste mendt, gilde[34] mendt och gieffue,[35] lougtid dags,[36] epther som handt thenn tilforne louglig tilbodden hagde, och att haffue suoritt for the ordt och klagemoll, som handt bleff beskyldt oc sicthet fore paa for^{ne} Møgiltønder tingh, saledis att handt skulle haffue tagenn thuo heste fra for^{ne} Bendicts Randzois thienner, Per Perßenn, y Brinck[37] boendis, som the holt fore

att skulle were voldt, som skulle haffue veritt wdj sin engh och kornn, och handt hagde wdj vartegt, huilcke ordt och klagemoll Tamkleff Hanßenn skulle haffue sagt, thett for^{ne} Per Perßenn hagde sagt och klagitt vrettelig paa hanom, och ther for skulle haffue beditt tingholderinn thitt och offte, atth handt ville for Gudz skyldt och rettferdighedz skyldt finde hanom paa samme sin loug och eedt att suere, att handt motte verie sig for sadann wretth, hanom war paa klagitt, menn tha tingholderinn icki wille finde hanom paa sin lough att suere, saa gick handt dog liguell till medt sin lougsmendt och suor sielfftølffte y saa made, att handt icki nogenn tiidt hagde tagenn nogenn heste fraa for^{ne} Per Perßenn medt woldt y sin lyffs dage och ther paa att haffue beditt sig saa sandelig Gudt hielpe, och att hanom brast ingenn vernn[38] wdj noginn made, som thet vinde viider bemeller, och mintte samme loug rettferdeligenn att uere giffuenn.

Ther till suaritt for^{ne} Bennedicts Randzoe, att for^{ne} vinde sielff medtføre, att fougdenn icki tilfandt Tamkleff Hanßenn samme loug att giffue, och saatte fordj vdj retthe, om thenn icki buorde macteløs att uere.

Med fliere ordt och tale thenom ther om emellom var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagßens leglighedt, saa och eptherthj lougen[39] formeller, att om loug vorder fest och ey aa tingie, tha er thett ey laugdielt,[40] och eptherthj thett forklaris ett anditt stedz wdj glossenn y lougenn,[41] att ingenn mandt maa finde sig sielff till lough, och eptherthj icki beuißis, for^{ne} Tamkleff Hanßenn att uere funditt till samme loug att edle,[42] och handt dog thenn giffuit haffuer, tha finde wy epther sadann leglighett samme loug macteløs att uere, jndtill thett kandt beuißis, for^{ne} Tamkleff Hanßenn anthen till bierckting eller herritztingh att uere fundenn till samme lough, och tha gaae ther om saa møgit, som loug och rett kandt findis.

In cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Jf. Viborg landstings dom 1548 (I nr. 141), der statuerede det samme. – (2) Se 502.5. – (3) Se 502.6. – (4) Se 577.6. – (5) Se 577.7. – (6) Se 502.7. – (7) Se 502.8. – (8) Se 535.7. – (9) Se 535.8. – (10) Ove Lunge (Dyre) (d. 1601) til Odden, 1584–97 lensmand på Ålborghus. – (11) Hovedgården Odden i Mygdal s., Vennebjerg h. – (12) Se 579.19. – (13) Se 579.20. – (14) Se 502.11. – (15) Bendix Rantzau (d. omkr. 1615), 1573 forlenet med Møgeltønder, som 1583 blev ham tilskødet, men som 1599 tilbagekøbtes af kronen, hvorefter han fik livsbrev på Åstrup len; han skrev sig 1610 til Jungetgård. – (16) Møgeltønderhus (nuv. Schackenborg) i Møgeltønder s., Lø h. – (17) Landsbyen Kannikhus i Møgeltønder s., Lø h. – (18) Edsbevis, særl. partsed med mededsmænd (Kalk. II.723a bet.2). – (19) indhegnet (Kalk. V.766a). – (20) Særeje (Kalk. I.464a). – (21) Område, areal for korndyrkning. Se II.381.43. – (22) Mededsmænd (Kalk. II.728b bet.2). – (23) Se 496.34. – (24) Se 496.35. – (25) Det nu forsvundne slot Riberhus i Ribe. – (26) Højer herredsting. – (27)

Allehelgensdag: 1. november. – (28) at (Kalk. I.358a bet.1). – (29) Landsbyen Kærg Emmerlev s., Højer h. – (30) NkS 833,2° *Andersen.* – (31) Landsbyen Emmerl Emmerlev s., Højer h. – (32) Se 593.31. – (33) Landsbyen Skast i Skast s., Høj – (34) gyldige, vederhæftige (Kalk. II.37a bet.1). – (35) gyldige, lovfaste (Kalk. II. bet.1). – (36) til lovbestemt tid (Kalk. II.730a). – (37) Landsbyen Brink i Møgeltønd Lø h. – (38) bristede intet forsvar (Kalk. IV.918a). – (39) JL II.60 in fine: æn logh fæst oc æi a thingi, tha ær thett æi logh delt. – (40) lovligt forfulgt. – (41) JL, latinske tekst med Knud Mikkelsen glosser II.69: Item nec pro quacumque causa inca tus potest coram nullo iudice et extra placitum siue extra iudicium indicere sibi ipsi d sionem legis ... (DgL IV.152). – (42) aflægge, fuldbyrde (Kalk. IV.955b bet.1, Oste Veylle.225).

620 Viborg landsting 22. november 1589

En herredsfoged, hvis dom var underkendt, var dømt til at betale sagsøg kost og tæring. Efter herredsfogdens død sagsøgtes hans arvinger til at b i alt 420 daler 8 skilling for kost og tæring, men landstinget nedsatte bel til 50 daler.[1]

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 236 (findes yderligere i 10 hss.).

Overskrift: Enn dom om kost och thæringh, som en heritzfogdde tildømth er vdgiffue, siden kon: majs: breff[2] om slig kost oc thæring at omdømme till landzdom er vdgangitth.

Mouritz Stygge[3] tiil Holbeckgaardt,[4] Hanns Lindenoe[5] till Øßleff,[6] Jørg Friis[7] till Krastrup,[8] lanndtzdommere wdj Nøriuttlandt, och Gunde Sch uer,[9] lanndztingshører ibidem, giøre vittherligtt, att aar epther Gudz b Mdlxxxix, leffuerdagenn som er thenn 22. dag nouembris, paa Viburg la ting var skichitt erlig och velbyrdig mandt Jørgenn Friis[10] till Favrsk hans visße[12] buodt Per Bunde y Sueystrup,[13] medt en opßettilße her aff la tingitt idag xiiij dage vdganngitt, liudendis for^ne^ Jørgenn Friis tha att ha hiidt steffnitt Jenns Michilßenn, som boede y Schioldeleff,[14] hans hus Johann Jenßis, och hans børnn, som er Per Jenßenn y Elløff[15] och hanns m arffuinge, for kost,[16] thæring,[17] breffuepeninge, woginlide[18] och skadegiel som for^ne^ Jenns Michilßenn skulle verre tildømpt att stande hannom till fore, och mintte, thett[20] hans hustrue, børnn och arffuinge skulle vere for for^ne^ Jørgenn Friis thett att giffue epther hans opschriffters, landztingsd och andre breffuis liudelsße.[21]

Tha for noginn leglighett, sig thenn tiid her vdinden tildrugh, bleff sa sag till idag optagenn. Och nu framlagde for^ne^ Per Bunde enn dom he landztingitt aar Mdlxxvij, thenn 26. dag augustj vdgiffuitt, vdi huilckenn er saa omsagt, att eptherthj enn formiere landztingsdom formeldte heritz denn, for^ne^ Jenns Michilßenn, att haffue forsett sig, for hanndt icki sl

haffue annseet for^{ne} Jørgenn Friißis framsedt,[22] att handt paaskodt vindisbyrdt medt thenn trette, erlig och velbiurdig frue Sitzell Oxe[23] och hanom war emellom om noginn enngie, heffder[24] vedt Bradzager[25] ender,[26] tha er her saa omsagtt, att for^{ne} Jenns Michilßen for samme forsielße bør igienn att giffue for^{ne} Jørginn Friis, huis skiellig beuißlig skade, kost och thæringh, handt for samme hans dom liidt haffuer, som thenn dom y sig sielff bemeller.

Ther nest framlagde for^{ne} Per Bunnde enn landztingsdom aar Mdlxxxviij, snapslandzting[27] vdgiffuitt, att domerin icki haffuer wist viider Jens Michilsßenn kost, thæring och skaade att tildømme att vdrede, endt som Jørgenn Friis for thenn enne heritztingsdom liidt och giort haffuer.

Ther huos framlagde for^{ne} Per Bunde enn register[28] och opschrifftt paa, huor møgit Jørgenn Friis ville haffue for kost och thæring och for voginlide, breffue peninge, buodelønn[29] och steffning till herritzting och landzting och andre steder, epther hans opschriffts liudilße att beløbe sig fiire hundritt och xx daller och viij skilling, som samme registers optegnilße mangfoldig[30] y sig sielff bemeller. Och nu saatte Per Bunde y rette, om for^{ne} Jenns Michilßenns arffuinge icki er plictige att giffue for^{ne} Jørgenn Friis samme for^{ne} peninge for hanns kost, thæring och skadegieldt.

Saa møtt Michill Jensßenn y Schioldeløff och Per Jensßenn y Elluff paa Jens Michilßenns arffuinges vegnne och mintte samme thæring att uere forhøgt och for møgit vbilligt opschreffuinn, och icki skulle verre tolleligt[31] eller mogeligt thenom saa stuor sum att kunde wdtgiffue, och hoffuittsagenn icke skulle sig strecke saa møgitt att uere verdt.

Medt fliere ordt och tale thenom ther om emellum var.

Tha epther tiltale, giennsuar och sagzens leglighett, saa och effftherthj[32] thett er emoedt Gudz buodt[33] och christelig medlidende sin neste och jaffn christenn[34] formedilst hanns ennfoldig[35] wforstandt eller misforstandt paa thett høgiste till wpligt[36] att besuere, och receßen[37] medt føre och formeller, att huar nogin dommer giffuer noginn wrettferdig dome vdt, och thett skeer, for handt icki er rett vnderuist y saginn, eller thenn er hanom vrangt[38] forført,[39] eller och handt haffuer thett giortt aff vanuittightt,[40] tha skall handt igenn giffue thenn, sagenn ehr annrørindis, huis beuißlig skade, kost och thæring, handt ther paa liidt och giort haffuer, huilckit skall vere enn formilding emodt felling[41] och affsettning,[42] thieris boedlodz fortabilße, som for gunst, gaffue, viildt[43] eller frendskab foruender retthen eller findis wrettferdeligen att dømme, nar sagenn findes saa klaar, att thett icki kandt regnis till vanuittighett eller vrang vnderuißning,[44] och eptherthj her tiill dags haffuer weritt

wseduannligt her y riget fattige herritzfogder for slig thieris misforstand eller wanuittighedt saa offuer ald made och billighett att besuerre, haffuer wy icke paa thenne tiidt icki anditt vist att kiende eller dømme, enndt Jens Michilßenns arffuinge bør epther thenn sags leglighett att vdrede till for[ne] Jørgenn Friis y enn sum for same kost, thæring och skade en halff hundritt gamble daller[45] eller fire marck y steditt for huer daller, saa lengie[46] thenn høye øffrighett giører ther nogenn annden wiße[47] forordeningh om, ther epther mandt sig kandt vide att rette och y slig sager att dømme.

Jn cuius rei testimonium sigilla nostra præsentibus inferius inpressa.

(1) Jf. Viborg landstings dom 1589 (ovf. nr. 597). – (2) Kgl. åb. br. 30. juni 1589 (CCD II. 542f.). Da det var forekommet, at kost og tæring undertiden blev afkrævet med beløb, der var „ofver ald maade och billighed", hvorved „mangen fattig mand kommer fra ald nering och biering och til yderste armod", bestemtes det, at landstingene kunne pådømme, hvor meget der burde betales for kost og tæring. – (3) Se 502.5. – (4) Se 502.6. – (5) Se 577.6. – (6) Se 577.7. – (7) Se 502.7. – (8) Se 502.8. – (9) Se 502.11. – (10) Se 574.10. – (11) Se 574.11. – (12) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). – (13) Landsbyen Svejstrup i Lyngå s., Sabro h. – (14) Landsbyen Skjoldelev i Lading s., Sabro h. – (15) Landsbyen Elev i Elev s., Vester Lisbjerg h. – (16) Se 596.23. – (17) Se 596.24. – (18) Vognleje (Kalk. IV.853b). Andre hss. har *woginnleye*. – (19) Se 596.25. – (20) at (Kalk. I.358a bet.1). – (21) Efter datidens procesordning var det under appel dommeren i underinstansen og ikke den private modpart, der indstævnedes for at forsvare sin dom, og var dommeren død, når sagen appelleredes, indstævnedes hans arvinger, der kunne blive dømt til at stå til rette for den af den afdøde afsagte dom, jf. rettertingsdomme 12. april 1602 (ndf. bd. V), 1. juni 1608 (Secher, Rettertingsdomme II.150ff.), 1624 (J. C. Jacobsen.263, HDDomb. 1624 fol.83) og 1631 (J. C. Jacobsen.270, HDDomb. 1631 fol.257), reces 13. december 1558 § 8, stk. 1, og DL 1–2–3, hvorefter appellanten skal „stævne Dommeren og de Vedkommende". Endnu langt ind i det 18. årh. stævnedes dommeren som hovedmand og den private modpart kun accessorisk, jf. Andreas Hojer, Juridisk Collegium (1742).301, men derefter blev det praksis at stævne den private modpart principalt og dommeren accessorisk, og efterhånden blev indstævningen af dommeren en formssag, jf. J. H. Deuntzer, Om Appel i civile Sager[2] (1890).74; indstævning af underinstansens dommer(e) bortfaldt helt ved retsplejeloven nr. 90 11. april 1916, jf. H. Munch Petersen, Den danske Retspleje[2] III (1921).460. I nærv. sag var dommeren dømt, men beløbets størrelse var ikke afgjort. – (22) Indlæg, fremstilling (Kalk. I.766b bet.1). – (23) Se 604.12. – (24) *heffder* er forpløjninger (Kalk. II.361a bet.2), ɔ: jordstykker ved enden af ageren, på hvilke der vendes med ploven. – (25) Se 577.41. – (26) Grænser el. sider (Kalk. I.469a bet.1&2). – (27) Det første ordinære ting efter julehelgen („20. dags jul", 13. januar); i 1588: 18. januar. – (28) Fortegnelse, opskrift (Kalk. III.568a bet.1). – (29) Budpenge, budløn. – (30) på mange måder (Kalk. III.33a). – (31) udholdeligt (Kalk. IV.511b bet.1). – (32) Jf. til det følgende slutningen af dommen nr. 597, der har ganske samme formulering. – (33) Se 597.34. – (34) Se 597.35. – (35) Dom nr. 597 har *enfoldighiedt*. – (36) Se 597.36. – (37) Se 597.37. – (38) Se 597.38. – (39) Se 597.39. – (40) Uforstand, ukyndighed (Kalk. IV.742a). – (41) Se 597.41. – (42) Se 597.42. – (43) Se 597.43. – (44) Se 597.44. – (45) Se 597.46. – (46) indtil (Kalk. IV.240b bet.4c). – (47) bestemt (Kalk. IV.845a bet.4, OdS XXVII.217 bet.4), jf. DL 1–5–15: *sette een vis Straf*.

Forkortelser

Add: Additamenta. Håndskriftsamling i Det kgl. Bibliotek.
adj.: adjektiv.
Allen: C. F. Allen, De tre nordiske Rigers Historie under Hans, Christian den Anden, Frederik den Første, Gustav Vasa, Grevefejden I–V (1864–72).
AM: Arnamagnæanske håndskriftsamling.
Amira, Grundriss: Karl von Amira, Grundriss des germanischen Rechts, 3. Aufl. (1913).
anf. st. (v.): anførte sted (værk).
Ann. eccl. Dan.: Erich Pontoppidan, Annales ecclesiæ Danicæ diplomatici I–IV (1741–52).
Ann. for nord. Oldk.: Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udg. af Det kgl. nordiske Oldskrift-Selskab (1836–63).
Arent Berntsen: Arent Berntsen, Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed I–IV (1650–55; gentoptrykt 1971).
Arup: Erik Arup, Danmarks Historie I–III (1941–55).
ASun: Anders Sunesens parafrase over Skånske Lov.
Bergen UB: Håndskrift i Bergens universitetsbibliotek.
bet.: betydning, betyder; betegnelse, betegner.
BJ: Bjärköarätten (Bjarkøyaretten).
Brandt, Retshistorie: Fr. Brandt, Forelæsninger over den norske Retshistorie I–II (1880–83).
Bricka: Dansk biografisk Lexikon ved C. F. Bricka I–XIX (1887–1905).
Brorson, Første (Anden o.s.v.) *Bog:* Christian Brorson, Forsøg til den første (anden o.s.v.) Bogs Fortolkning i Christian den Femtes danske og norske Lov I–X (1791–1801).
CCD: Corpus Constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende ved V. A. Secher I–V (1887–1910).
Chr. Kier: Chr. Kier, Overdragelse af Ejendomsret over fast Ejendom (1889).
d.: død.
DAA: Danmarks Adels Aarbog (1884ff.).
Da. etym. Ordb.: Niels Åge Nielsen, Dansk etymologisk Ordbog (1960).
Dahlerup, Studier: Troels Dahlerup, Studier i senmiddelalderlig Kirkeorganisation (1963).
Dahlerup, Sysselprovsti: Troels Dahlerup, Det danske Sysselprovsti i Middelalderen (1968).
Da. Mag.: Danske Magazin 1.–7. række (1743ff.); Nye danske Magazin citeres: Da. Mag. 2. rk.
Da. Kancelliregistranter: Kr. Erslev og W. Mollerup, Danske Kancelliregistranter 1535–1550 (1881–82).
Da. Stud.: Danske Studier (1904ff.).
Daugaard: J. B. Daugaard, Om de danske Klostre i Middelalderen (1830).
DbL: Dansk biografisk Leksikon ved Povl Engelstoft I–XXVII (1933–44).
DD: Diplomatarium Danicum, 1.–3. række (1938ff.), udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab.
DdR: Den danske Rigslovgivning indtil 1400. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Erik Kroman (1971).
DgK: Danmarks gamle Købstadlovgivning I–V. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Erik Kroman (1951–61).

DgL: Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene I–VIII. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Johs. Brøndum-Nielsen og Poul Johs. Jørgensen (1931–61).

DgP: Danmarks gamle Personnavne ved Gunner Knudsen og Marius Kristensen I–II (1936–54).

Dipl. Chr. I.: Diplomatarium Christierni Primi. Udg. af C. F. Wegener (1856).

Dipl. dioc. Lund.: Diplomatarium diocesis Lundensis ved L. Weibull (1900ff).

Dipl. Svec.: Diplomatarium Svecanum I–VI ved J. G. Liljegren m. fl. (1829ff.).

Dipl. Viberg.: Diplomatarium Vibergense ved A. Heise (1879).

DKH: Samling af Danske Kongers Haandfæstninger og andre lignende Acter (Særtryk af GAA II, 1856–60) (1974).

DL: Christian Vs Danske Lov 15. april 1683.

DRH: Danmarks Riges Historie I–VI ved Johs. Steenstrup, Kr. Erslev, A. Heise, A. D. Jørgensen m. fl. (1896–1907).

DSH: Danske Slotte og Herregårde, red. af Aage Rousell I–XX (1963–68).

d.s.s.: det samme som.

Dueholms Dipl.: Dueholms Diplomatarium ved Oluf Nielsen (1872).

E don. var.: Håndskriftsamlingen E donatione variorum i Det kgl. Bibliotek.

egl.: egentlig.

Ehrencron-Müller: H. Ehrencron-Müller, Forfatterleksikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814 I–XII (1924–35).

el.: eller.

Elgenstierna: G. Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor I–IX (1925–36).

eng.: engelsk.

Erslev, Lensmænd: Kr. Erslev, Danmarks Len og Lensmænd 1513–1596 (1879).

EsjL: Eriks sjællandske Lov.

Evensen: Lorentz Evensen, Samlinger af juridiske og historiske Materier I–II (1785–86).

Fabricius, Kirkehistorie: L. P. Fabricius, Danmarks Kirkehistorie I–II (1934–36).

Falk og Torp: H. S. Falk og Alf Torp, Norwegisch-Dänisches etymologisches Wörterbuch I–II, 2. Aufl. (1960).

fdg.: forordning.

Feilb.: H. F. Feilberg, Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål I–IV (1886–1914).

Fenger, Fejde og Mandebod: Ole Fenger, Fejde og mandebod. Studier over slægtsansvaret i germansk og gammeldansk ret (1971).

Fenger, Grundrids: Ole Fenger, Grundrids af den danske privatrets historie (1964; stenc.).

fr.: fransk.

Fr. Is Registranter: Kr. Erslev og W. Mollerup, Kong Frederik den Førstes danske Registranter (1879).

Friis Edvardsen: P. Friis Edvardsen, Schielschiør Kiøbstads Tilstand (1759).

Fritzner: J. Fritzner, Ordbog over Det gamle norske Sprog I–III (1886–96).

Fussing: Hans H. Fussing, Herremand og Fæstebonde. Studier i dansk Landbrugshistorie omkring 1600 (1942; genoptrykt 1973).

GAA: Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv I–VII (1852–83).

Galster: Georg Galster, Danmarks Mønter (i Nordisk Kultur, red. af Johs. Brøndum-Nielsen, Otto v. Friesen og Magnus Olsen XXIX (1936).139ff.).

Galster, Mønt: Georg Galster, Mønt (1965).

GdD: J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, Udvalg af Gamle Danske Domme afsagte paa Kongens Retterting og paa Landsting I–IV (1842–48).

GkS: Gammel kongelig Samling. Håndskriftsamling i Det kgl. Bibliotek.
glda.: gammeldansk (1100–1500).
Grimm, Wörterbuch: Jacob und W. Grimm, Deutsches Wörterbuch Iff. (1854ff.).
h.: herred.
HDDomb.: herredagsdombog.
hdf.: håndfæstning.
Henrik Pedersen: Henrik Pedersen, De danske Landbrug fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Christian Vs Matrikel 1688 (1928, optrykt 1975).
Helveg: L. N. Helveg, Den danske Kirkes Historie til Reformationen I–II (1862–70).
Hist. Tidsskr.: Historisk Tidsskrift (1840ff.).
hs(s).: håndskrift(er).
hty.: højtysk.
Huitfeldt: Arild Huitfeldt, Danmarckis Rigis Krønicke I–II (folioudgave, 1650–52). Hvor oktavudgaven (1595ff., genoptrykt 1977) er citeret, er dette angivet.
Hurtigkarl: F. T. Hurtigkarl, Den Danske og Norske Private Rets første Grunde I–II og IV (1813–20).
Hübner, Grundzüge: Rudolf Hübner, Grundzüge des deutschen Privatrechts, 5. Aufl. (1930).
ib.: ibidem (sammesteds).
Inger Dübeck: Inger Dübeck, Købekoner og Konkurrence. Studier over myndigheds- og erhvervsrettens udvikling med stadigt henblik paa kvinders historiske retsstilling (1978).
J. C. Jacobsen: J. C. Jacobsen, Danske Domme i Trolddomssager i øverste Instans (1966).
J. E. Larsen: J. E. Larsen, Samlede Skrifter I, 1 (1861).
JL: Jyske Lov.
Juristen: Juristen, udg. af Juristforbundet (1919ff.).
Jur. Tidsskr.: Juridisk Tidsskrift, udg. af A. S. Ørsted m. fl. (1820–42).
Jyske Saml.: Samlinger til jysk Historie og Topografi (1866ff.).
Kalk.: Otto Kalkar, Ordbog til det ældre danske Sprog (1300–1700) I–V (1881–1918; genoptrykt 1977).
Kall: Kalls håndskriftsamling i Det kgl. Bibliotek.
Kanc. Br.: Kancelliets Brevbøger, udg. af Rigsarkivet (1885ff.).
Kbh.: København.
Kbh. Dipl.: Københavns Diplomatarium I–VIII ved Oluf Nielsen (1872–87).
kgl. åb. br.: kongeligt åbent brev.
KhS: Kirkehistoriske Samlinger (1849ff.); Nye kirkehistoriske Samlinger citeres: KhS 2. rk.
Kofod Ancher: Peder Kofod Ancher, En Dansk Lov-Historie I–II (1769–76).
Kolderup-Rosenvinge, Retshistorie: J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, Grundrids af den danske Retshistorie, 3. udg. (1860).
Kolderup-Rosenvinge, Rigens Ret og Dele: J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, Om Rigens Ret og Dele (i Videnskabernes Selskabs Skrifter, 5. rk., Historisk-philosophisk Afdeling I, 1847).
Krag og Stephanius: Niels Krag og Stephan Stephanius, Kong Christian den Tredie ... Hans Historie ... oversat af Latinen, forøget med adskillige Anmærkninger og Tillæg samt ... Suhms og ... Grams Fortaler. I–II (1776–78). Med Supplement af B. C. Sandvig.
KRD: Det kgl. Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian IIIs Tid ved Troels Dahlerup I–II (1959–69).
Kroman-Iuul: Danmarks gamle Love paa Nutidsdansk ved Erik Kroman og Stig Iuul I–III (1945–48).
Kr. Sk.: Kronens Skøder I–V (1892ff.).

Kulturhist. Leks.: Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder fra Vikingetid til Reformationstid I–XXI (1956–77).
lat.: latin(sk).
l. c.: loco citato (på det anførte sted).
LDipl.: Langebeks Diplomatarium i Rigsarkivet.
Lebech, De jyske Lovbøger: Mogens Lebech, De jyske Lovbøger. Jyske Lovs Haandskrifter og deres Indhold (i Med Lov skal Land bygges, udg. af Juristforbundet ved Erik Reitzel-Nielsen (1941). 157ff.).
Ledr: Ledreborgske håndskriftsamling i Det kgl. Bibliotek.
Leths Glossarium: Jens Leth, Dansk Glossarium (1800).
Linköping: Håndskrift i Linköping Stiftsbibliotek.
Lunds Ordbog: G. F. V. Lund, Det ældste danske skriftsprogs ordforråd (1877; genoptrykt 1967).
Lund UB: Håndskrift i Lunds Universitetsbibliotek.
Matzen, Bevisregler: Henning Matzen, Om Bevisreglerne i den ældste danske Proces (Universitetets Indbydelsesskrift 1893; genoptrykt 1977).
Matzen, Haandfæstninger: Henning Matzen, Danske Kongers Haandfæstninger (1889; genoptrykt 1977).
Matzen, Offentlig Ret I: Henning Matzen, Forelæsninger over den danske Retshistorie. Offentlig Ret I (Statsret) (1893).
Matzen, Offentlig Ret II: Henning Matzen, Forelæsninger over den danske Retshistorie. Offentlig Ret II. Proces (1894).
Matzen, Offentlig Ret III: Henning Matzen, Forelæsninger over den danske Retshistorie. Offentlig Ret III. Strafferet (1895).
Matzen, Panterettens Hist.: Henning Matzen, Den danske Panterets Historie (1869).
Matzen, Privatret I: Henning Matzen, Forelæsninger over den danske Retshistorie. Privatret I. Personret, Familieret, Arveret (1895).
Matzen, Privatret II: Henning Matzen, Forelæsninger over den danske Retshistorie. Privatret II. Tingsret. Obligationsret (1896).
Matzen, Retskilder: Henning Matzen, Forelæsninger over den danske Retshistorie. Indledning. Retskilder (1897).
Matzen og Timm: Henning Matzen og Johannes Timm, Haandbog i den danske Kirkeret (1891).
mgl.: mangler.
mholl.: middelhollandsk (1250–1450).
mhty.: middelhøjtysk (1100–1450).
Missiver: Missiver fra Kongerne Christiern Is og Hans's Tid, udg. af William Christensen I–II (1912–14).
mk.: mark.
mlat.: middelalderlatin(sk).
ML bylov: Magnus Lagaböters bylov.
ML landslov: Magnus Lagaböters landslov.
MndHwb: August Lübben, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch (1888).
MndWb: Karl Schiller und August Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch I–VI (1875–81; genoptrykt 1969).
mnt.: middelnedertysk (1200–1500).
Molbech, Dialect-Lexicon: C. Molbech, Dansk Dialect-Lexicon (1841).

Molbech, Glossarium: C. Molbech, Dansk Glossarium eller Ordbog over forældede danske Ord I–II (1857–66).

Molbech og Petersen: C. Molbech og N. M. Petersen, Udvalg af hidtil utrykte danske Diplomer og Breve fra det XIVde, XVde og XVIde Aarhundrede (1842–58).

Mos.: Mosebog.

Nellemann: J. Nellemann, Den ordinaire civile Procesmaade. 4. udg. (1892).

NgL: Norges gamle Love. 1. række (indtil 1387) ved R. Keyser, P. A. Munch, Gustav Storm og Ebbe Hertzberg I–V (Christiania 1846–95); 2. række (1388–1604) ved Absalon Taranger, Oscar Alb. Johnsen, Oluf Kolsrud, Grethe Authén Blom I–III (Christiania 1904–12).

Niels Knud Andersen, Kanonisk Rets Indflydelse: Niels Knud Andersen, Kanonisk Rets Indflydelse paa Jyske Lov (i Med Lov skal Land bygges, udg. af Juristforbundet ved Erik Reitzel-Nielsen (1941). 84ff.).

NkS: Ny kgl. Samling. Håndskriftsamling i Det kgl. Bibliotek.

NTfS: Nordisk Tidsskrift for Strafferet.

nuv.: nuværende.

Nyrop, Gildeskraaer: C. Nyrop, Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen I–II (1895–1904; genoptrykt 1977).

Nyt dansk Adelslex.: A. Thiset og P. L. Wittrup, Nyt dansk Adelslexikon. Fortegnelse over dansk Adel i Fortid og Nutid (1904).

Nørregaard: Lauritz Nørregaard, Forelæsninger over den Danske og Norske Private Ret I–IV (1784–97).

OdS: Ordbog over det danske Sprog I–XXVIII, udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab (1919–56; genoptrykt 1966 og senere).

oldfr.: oldfransk.

oldn.: oldnordisk.

op. cit.: opere citato (i det anførte værk) el. opus citatum (det anførte værk).

orig.: original.

Oslo UB: Håndskrift i Oslo Universitetsbibliotek.

Osterssøn Veylle: Christen Osterssøn Veylle, Glossarium juridicum Danico-Norvegicum, 3. udg. (1665; genoptrykt 1977).

ovenn.: ovennævnte.

ovf.: ovenfor.

Paludan-Müller, Romerrettens Anvendelse: C. Paludan-Müller, Om Romerrettens Anvendelse i Danmark efter Kong Valdemar den Andens Tid (i Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1867).

particip.: participium.

PhT: Personalhistorisk Tidsskrift (1880ff.).

PolDH: John Danstrup og Hal Koch (udg.), Danmarks Historie I–XIV (1962–66, Politikens Forlag).

Popp-Madsen, Bod: Carl Popp-Madsen, Bod. Bidrag til Læren om Retshaandhævelsens Midler I (1933).

Poul Johs. Jørgensen, Hærværksforbrydelsen: Poul Johs. Jørgensen, Hærværksforbrydelsen i Landskabslovene (i Festskrift til Kristian Erslev (1927).31ff.).

Poul Johs. Jørgensen, Manddrabsforbrydelsen: Poul Johs. Jørgensen, Manddrabsforbrydelsen i den skaanske Ret fra Valdemarstiden. Festskrift udg. af Københavns Universitet 1922.

Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie: Poul Johs. Jørgensen, Den danske Retshistorie. 3. udg. (1965).

Poul Johs. Jørgensen, Træk af JLs Historie: Poul Johs. Jørgensen, Træk af Jyske Lovs Historie (i Med Lov skal Land bygges, udg. af Juristforbundet ved Erik Reitzel-Nielsen (1941).19ff.).

Poul Johs. Jørgensen, Tyveri og Ran: Poul Johs. Jørgensen, Begreberne Tyveri og Ran i de danske Landskabslove (i Festskrift til Vinding Kruse, udg. af Juristforbundet ved Erik Reitzel-Nielsen (1940).155ff.).

Poul Johs. Jørgensen, Vidnebeviset: Poul Johs. Jørgensen, Vidnebeviset i Jyske Lov (i Med Lov skal Land bygges, udg. af Juristforbundet ved Erik Reitzel-Nielsen (1941).315ff.).

Poul Meyer: Poul Meyer, Danske Bylag. En Fremstilling af det danske Landsbystyre paa Baggrund af retshistoriske Studier over Jordfællesskabets Hovedproblemer (1949).

præp.: præposition.

RA: Rigsarkivet i København.

RA Hss V B: Rigsarkivets håndskriftsamling. V. Danmarks indre historie. B. Administration og retsvæsen.

RDomb.: Rigens dombog.

Reg.: Regesta diplomatica historiæ Danicæ 1. rk. I–III (1847–70), 2. rk. I–II (1889–1907).

Rep.: Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. 1. rk. I–IV ved Kr. Erslev og William Christensen (1894–1912), 2. rk. I–IX ved William Christensen (1928–39).

Rietz: J. E. Rietz, Svenskt Dialekt-Lexikon I–II (Malmö 1867).

rk.: række.

Rostgaard: Rostgaards håndskriftsamling i Det kgl. Bibliotek.

RR: Rigens Ret.

Ryge: A. N. Ryge, Peder Oxes Liv og Levnets Beskrivelse (1765).

Rørdam, Kirkelove: H. F. Rørdam, Danske Kirkelove samt Udvalg af andre Bestemmelser vedrørende Kirken, Skolen og de Fattiges Forsørgelse fra Reformationen indtil Christian Vs Danske Lov I–III (1883–89).

s.: sogn.

sa.: (den) samme.

Scandia: Scandia. Tidskrift för historisk forskning (1930ff.).

Schlegel, Retssædvaner: J. F. W. Schlegel, Om de gamle Danske Retssædvaner og Autonomie (i Videnskabernes Selskabs philosophisk-historiske Afhandlinger III 1827).

Secher, Rettertingsdomme: Samling af Kongens Rettertings Domme I–II (1881–86), udg. af V. A. Secher.

Secher, Vitterlighed: V. A. Secher, Om Vitterlighed og Vidnebevis (1885).

Secher og Støchel: V. A. Secher og Chr. Støchel, Forarbejderne til Kong Kristian Vs Danske Lov I–II (1891–94).

sen.: senere.

SGL: Samling af gamle danske Love I–V (1821–46) ved J. L. A. Kolderup-Rosenvinge.

Sindballe: Kr. Sindballe, Af Testamentsarvens Historie i dansk Ret (1915).

SjK: Sjællandske kirkelov.

sk.: skilling.

Skautrup, Det da. Sprogs Hist.: Peter Skautrup, Det danske Sprogs Historie I–V. 2. oplag (1968–70).

Skautrup, Hardiske Mål: Peter Skautrup, Hardiske Mål I–II (1930–42).

Skautrup, JL: Peter Skautrup, Den jyske Lov (1941).

SkK: Skånske kirkelov.

SkL: Skånske Lov.

skp.: skæppe(r).

sml.: sammenlign.
SRD: Scriptores rerum Danicarum medii ævi, ed. J. Langebek m. fl. I–IX (1772–1878).
ssg.: sammensætning(er).
ssts.: sammesteds.
Stampe, Erklæringer: Henrik Stampe, Erklæringer, Breve og Forestillinger General-Prokureur-Embedet vedkommende I–VI (1793–1807).
Steenstrup, Studier: Johannes Steenstrup, Studier over Kong Valdemars Jordebog (1874).
Stemann, Retshistorie: Chr. L. E. Stemann, Den danske Retshistorie (1871).
Stig Iuul, Den gl. danske Strafferet: Stig Iuul, Den gamle danske strafferet og dens udvikling indtil slutningen af det 18. århundrede (i Kampen mod Forbrydelsen, udg. af Leif Beckman og Herluf Petersen I (1951).237ff.).
Stig Iuul, Forelæsninger: Stig Iuul, Forelæsninger over Hovedlinier i europæisk Retsudvikling fra Romerretten til Nutiden ved O. A. Borum og Erik Reitzel-Nielsen (1970).
Stig Iuul, Fællig og Hovedlod: Stig Iuul, Fællig og Hovedlod. Studier over Formueforholdet mellem Ægtefæller i Tiden før Christian Vs Danske Lov (1940).
Stig Iuul, JL i Retslitteraturen: Stig Iuul, Jyske Lov i Retslitteraturen før 1683 (i Med Lov skal Land bygges, udg. af Juristforbundet (1941) ved Erik Reitzel-Nielsen.121ff.).
Stig Iuul, Kodifikation: Stig Iuul, Kodifikation eller Kompilation? Christian Vs Danske Lov paa Baggrund af ældre Ret. Festskrift udg. af Københavns Universitet 1954.
Stig Iuul, Lov og Ret: Stig Iuul, Lov og Ret i Danmark. 2. reviderede udg. ved Claus Ulrich (1969).
Stockholm KB: Håndskrift i Kungliga Biblioteket i Stockholm.
subst.: substantiv.
Suhm, Nye Samlinger: P. F. Suhm, Nye Samlinger til den Danske Historie I–IV (1792–95).
Suhm, Samlinger: P. F. Suhm, Samlinger til den Danske Historie I–II (1779–84).
SvAO: Ordbok öfver Svenska Språket, utgifven af Svenska Akademien Iff. (1893ff.).
Sylow, Bevisteori: H. Sylow, Den materielle Bevisteoris Udviklingshistorie i dansk Ret (1878).
Söderwall: K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids språket I–II (1884ff.).
Taranger: A. Taranger, Utsigt over den norske retts historie. I Innledning og rettskildernes historie (1898, 2. udg. 1935); II Statsrettens historie indtil 1319 (1904); IV Privatrettens historie (1907). (Bind III udkom aldrig).
td(r).: tønde(r).
TfR: Tidsskrift for Rettsvitenskap (1888ff.).
Thords art.: Thords artikler.
Thorkelin: G. J. Thorkelin, Samling af gamle Danske Kirke-Love (1781).
Thott: Thotts håndskriftsamling i Det kgl. Bibliotek.
Thygesen: Frants Thygesen, Tysk strafferets indtrængen i Sønderjylland mellem 1550 og 1800 (1968).
Thøger Nielsen: Thøger Nielsen, Studier over ældre dansk Formueretspraksis. Et Bidrag til dansk Privatrets Historie i Tiden efter Chr. Vs Danske Lov (1951).
Trap: J. P. Trap, Danmark. 5. udg. ved Niels Nielsen, Peter Skautrup, Povl Engelstoft og Therkel Mathiassen I–XV (1959–72).
Troels-Lund: Troels-Lund, Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede. 4. udg. ved Erik Kjersgaard. I–VIII (1968–69).
Troels-Lund, Folkeudgave: Troels-Lund, Dagligt Liv i Norden i det 16de Aarhundrede. Folkeudgave. I–XIV (1903–04).

ty.: tysk.
UfR: Ugeskrift for Retsvæsen (1867ff.).
Uldall: Uldalls håndskriftsamling i Det kgl. Bibliotek.
Uppsala UB: Håndskrift i universitetsbiblioteket i Uppsala.
utr.: utrykt.
var(r).: variant(er).
W. Christensen, Statsforvaltning: William Christensen, Dansk Statsforvaltning i det 15. Århundrede (1903; genoptrykt 1974).
Vedel Simonsen: Vedel Simonsen, Bidrag til Odense Byes ældre Historie I–III (1842–44).
verb.: verbum.
Verner Dahlerup: Verner Dahlerup, Forelæsninger over første Bog af Jyske Lov ved Jørgen Glahder (1919).
Wiberg: S. V. Wiberg, Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie I–IV (1870–73; genudgivet 1960).
Vider og Vedtægter: Danske Vider og Vedtægter ved P. Bjerge, Th. Søegaard og Aug. F. Schmidt I–V (1904–38).
Wilda, Strafrecht: W. E. Wilda, Das Strafrecht der Germanen (Geschichte des deutschen Strafrechts I) (1842; optrykt 1960).
VLD: Viborg Landstings Dombøger. Sagsreferater og domskonklusioner. Udg. af Landsarkivet for Nørrejylland ved Poul Rasmussen. 1616 (1963); 1617 A (1975).
VsjL: Valdemars sjællandske Lov.
YR: Yngre redaktion af VsjL (DgL VIII.245ff.).
ÆdA: De ældste danske Archivregistraturer I–V (1854ff.).
ænyd.: ældrenydansk (1500–1700).
ÆR: Ældre redaktion af VsjL (DgL VIII.1ff.).
ÄVG: Äldre Vestgötalagen.
Ørsted, Haandbog: Anders Sandøe Ørsted, Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed I–VI (1822–35).
åb. br.: åbent brev.
Aagesen, Bidrag: Andreas Aagesen. Bidrag til Læren om Overdragelse af Eiendomsret og andre tinglige Rettigheder (1866).
Aakjær, Maal og Vægt: Svend Aakjær, Maal, Vægt og Taxter i Danmark (i Nordisk Kultur, red. af Johs. Brøndum-Nielsen, Otto v. Friesen og Magnus Olsen XXX (1936). 175ff.).
Årb. f. nord. Oldk.: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af Det kgl. nordiske Oldskrift-Selskab (1866ff.).

Hvor intet andet er anført, er landskabslovene, Thords artikler, Knud Mikkelsens glosser og kirkelovene citeret efter *DgL*, rigslovgivningen indtil år 1400 efter *DdR*, Christian IIs love og recesserne indtil 1558 efter *SGL*, for tiden 1558–1660 efter *CCD*; håndfæstninger er citeret efter *DKH* og købstadlovgivningen efter *DgK*.

Kanonisk ret er citeret efter Corpus iuris canonici, rec. Aemilius Friedberg I–II (Lipsiæ 1879–81).

Foreløbigt realregister

Der henvises til domsnummer

TINGET
Rettertinget:
Sted:
København 492 493 494 495 496 497 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556
Nyborg 516 517
Tilforordnede råder:
Sted:
Hallundbæk 596
København 500
Orebygård 501
Ringsted 572
Viborg 534 567 568 569 570 571
Viborg landsting 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 518 519 521 522 524 525 527 528 529 531 532 533 535 537 538 540 451 542 543 558 561 574 577 578 579 582 585 589 590 591 592 594 595
Sjællands landsting 498 499 520 526 536 539 557 562 563 575 580 584
Skåne landsting 490 515 530 545 559 560 565 566 573 581 587 593
Tamperret (København) 576
Malmø byting 523
Fakse herredsting 544 564
Flakkebjerg herredsting 546
Hammer herredsting 586 588
Merløse herredsting 491
Ringsted herredsting 583

Tingets sted og indretning
tilforordnede råder holder ret i Helliggejst hus i København 500

landemodedom afsagt i Roskilde Kalentehus 493
tamperret i Helliggejst kirke i København 576
råder holder ret i Viborg domkirke 534
Framlev herredsting i hus 1587 574
dommer rykket op fra tingstokken 574
inden fire stokke 605 619
part står uden tinget ved tingstokken 561
part står uden tinget ved tingstokken 561
ed aflagt vesten ved Grenå byting 608
8 vidner går udenfor tinget 595

Tingtider

Viborg snapslandsting 507 508 514 521 522 527 571 585 589 591 599 620
rette søgsting efter jul 563
søgnelandsting efter påske 490 545
søgneting efter påske 526
søgnelandsting efter pinse 530
rette tægtedag 587
ed aflagt imellem kl. 2 og 3 608
tinget splittet ved overfald på herredsfoged 574

Tingets faste personer

tilforordnede råder dømmer sammen med landsdommer 568
– og 2 herredsfogder foretager udlæg 596
lensmand meddommer på byting 523
landsdommer død før dom besegles 549
to landstingsskrivere i samme sag 607
landstingsskriver 515
dommer svoren til tinge 599
borgmesters, råds og byfogeds dom 581
borgmester som byskriver 538
herredsfoged og 15 mænd dømmer i tyverisag 495
15 mænds dom til herredsting 549
12 mænds dom (efter norsk lov) 553
sættedommer da herredsfoged ikke uvildig 599
birkedommer fradømt sit embede 539

tingskriver med urette sigtet for tyveri 587
tingridere 566
høringer pligtige at afsige kendelse 508 616
de 8 mænd pligtige at bevidne 595
– bevidner retsakter 602 604 605 608 619
– dømt for nægtet vidnesbyrd 595

Aflønning, underhold, dompenge, brevpenge
brevpenge og budpenge 620

Særlige og ulige parter
professorer stævner lensmand 564
præst stævner biskop 569 610
herredstingsdom over adelsmand 505
herredsfogeds dom over adelig underkendt 503
udlæg i adeligs gods for gæld 596
adelige kan for gæld kun sagsøges ved rettertinget 510
adelsdame stævner borgmester og byfoged 538
høvedsmand stævner birkedommer 539
kvinde stævner landsdommer 609
foged får medhold overfor tidligere husbond 563
– dømt at være tyv 531
lensmand sagsøger præst for simoni m. v. 610
borger stævner præst 521 535 548
en præst dømt for mened 554
– tiltalt for vold 561
eftermålsmand 605

Kollektive parter
bymænd stævner 618
– stævnet 617
– som part 599

Kompetence
Forholdet til andre ting
rettertinget behandler adeliges gældssager 510
– stadfæster landstingsdom 492 516 554 609

rettertinget stadfæster landstings og herredstings domme 547 549
– stadfæster 2 landstingsdomme 548
– stadfæster hjemvisningsdom 495
– stadfæster landemodedom 493
– stadfæster kapitelsdom 610
– stadfæster norsk lagretsdom 553
– stadfæster bytingsdom 550 (jf. 523) 551 552
– underkender landstingsdom efter nyt bevis 551
tilforordnede råder dekreterer fornyet behandling ved landsting 549
– underkender birketingsdom 572
dom til værneting før rigens forfølgning 506
landsting stadfæster herredstingsdom 498 499 505 514 525 533 536 575 582 591 602 607
– stadfæster og supplerer herredstingsdom 562
– stadfæster birketingsdom 557
– stadfæster nævningekendelse 518 542
– stadfæster oldingekendelse 565
– stadfæster ed 608
– giver herredsfoged pålæg 598
– hjemviser sag 560 591
– hjemviser delafgørelse 602
– nedsætter idømt kost og tæring 597
– underkender herredstingsdom, men frifinder fogden 520
– underkender herredstingsdom 503 584
– underkender herredstingsdom og hjemviser sag 598 599
– underkender birketingsdom 539 613
– underkender sandemænd 617
– underkender nævninger 543 600
– underkender edsbevis 619
– kan ikke pådømme en for rigens kansler indbragt sag 509
landsdommer stævnet for afsagt dom 516
herredsfoged frifundet for ulovlig rebning 519
herredsfoged henskyder sag til landsting 526

Forholdet til konge og øvrighed
kgl. missive til landsdommere om at fælde dom 615
kgl. befaling om udlæg i adeligs gods 596

dom at stå kongen til rette 574
bondesag og kongesag 520 543
lensmand beskikker sættedommer 599
– meddommer på byting 523
– sagsøger præst for simoni m. v. 610

Forholdet til godsejer og husbond
dom: i husbonds minde 461 545
husbonds ret til sagefald 520
– ret til faldsmålsbøder 502

Forholdet til kirken
dom af kapitel over præst 610
sognevidne læses i kirke eller på tinge 581
præst fradømt sit kald 493 570
vidnesbyrd aflagt for sognepræst 520
– aflagt for kapitlet i Viborg 554

Rettens fornægtelse, ansvar for rettens personer
overfald på herredsfoged på tinge 574
påstand om rettens fornægtelse 586
– om bestikkelse underkendt 553
ed aflagt uden tingholders tilladelse 619
herredsfoged ikke uvildig 599
uoverensstemmelse imellem tingbog og dom 498
horsag ulovligt aftinget 492
dom afsagt af vankundighed 597
en part nægtet ret til at se tingbogen 591
byfoged, byskriver og 8 mænd frifundet for fejl i tingsvidne 538
herredsfoged dømt for sin dom 503
– dømt at stå til rette for uret dom 568
– idømt kost og tæring 597 620
birkefoged dømt for urigtig dom 539
– dømt at stå tilrette 585
underkendte nævninger dømt fredløse 543
nævninger frifundet for kendelse 542
de 8 mænd dømt for nægtet vidnesbyrd 595
høringer idømt 3 mark for undladt kendelse 616

– gør uret ved fordeling 507
– gør uret ved ikke at påkende sag 508

TINGETS FUNKTIONER

Konstaterende funktioner

lysning af sognevidne til tinge eller i kirke 581
delsbreve skal årligt tinglyses 594
banesag lyst på landsting 605
tillysning af åråd 600
delsbrev dømt magtesløst 594
mandhelgsbrev dømt magtesløst 584
skudsmål 551 567 595
tingsvidne af menige tingmænd 581
– af 24 mænd underkendt 540
– af 12 dannemænd på bøders betaling 588 (jf. 586)
– af 8 mænd på forbud 585
– af 8 lovfaste dannemænd 581
7 tingmænd stævnet for deres tingsvidne 591
tingvidne erstatter varsel 589
– på udentingligt forlig skal tages straks 521
– stadfæstet, skønt ikke taget straks 535 591
imod tingsvidne må ed ikke aflægges 599
tingsvidne nægtet med urette 595
– på rebning 519
– på udsagn af bymænd 602
kontraktsvidne på udentingligt forlig 532 535 548
landsting bevidner udlevering af arv 593 (jf. 581)
herredsting bevidner bøders betaling 588 (jf. 586)
sognevidne om faderskab 581
12 mænd vurderer værges formue 602
8 synsmænd gransker om afslæt 530
8 mænds syn og granskning 573
8 mænd syner dræbt person 582
6 synsmænd beser skade 615

synsmænd i sag om skovhugst 508
– hjemler hærværk i fæstemål 522
syn over et dige 527

Dømmende funktioner

Stævning, varsel
kgl. stævning 572
stævning forkyndt til tidligere bopæl 499
– til granskning 530
stævnevarsel til herredsting 564
varsel må i samme sag ikke gives til flere tingdage 577
– til syn og vidnesbyrd 514
– til vidnesbyrd 595
– for tingsvidne på opsigelse af fæste 579
manglende varsel til vidnesbyrd 581
vidnesbyrd om varsel 586
ed på lovligt varsel 588
tingsvidne erstatter varsel til personer uden fast bopæl 589
sag om gyldighed af varsel til part uden fast bopæl 585
– om varsel til syn 527

Fremmøde, udeblivelse, møde ved andre
frit lejde til tinge eller forlig 612
3 dødsdømt in absentia 589
udeblivelse, udenrigs i kongens tjeneste 514
– grundet mangelfuldt lejde 612
– og rømning, mandhelgsfortabelse 499
– fra opfyldelse af dom 587
– 568
sagsøgers udeblivelse 496
debitor ikke til stede under udlæg 596
bud til tinget fra forsvundet part 585
fuldmagt til rettergang 603
– til møde på tinge 514

Beskyldning, modsvar
tyverisigtelse skal dække både person og gerning 613
– kendt magtesløs 587, 613

en tyvs sigtelse uden betydning 608
anklage 618
skriftlig beretning 536 556 599
en lovfældt begærer strengeste dom 587
sagsøgtes undladelse af at svare medfører domfældelse 575

Frafald af sag, forlig på tinge, opfyldelse
opgivelse af sag nægtet 576
forlig på tinge 609
bøder tilbydes og betales på tinge 588 (jf. 586)
tingsvidne på tilbud om at bøde 545
tilbud om fremlæggelse af regnskab 563
– om erlæggelse nægtet modtaget 604

Bevis
Ved ed
ed kræver rettens tilladelse 619
– med mededsmænd 593 608 619
mededsmænd: lovfaste, gilde og gæve 619
bogsed 492 589
tilbud om 36 mænds ed ikke opfyldt i rette tid 549
ed under to fingres fortabelse 576
– må ikke aflægges imod tingsvidne 599
to lovhøringer ved edsbevis 619
ed til lovtids dag 619
Tilståelse, anerkendelse
en tyvs bekendelse 608
fængsling efter egen bekendelse 609
birkefogeds bekendelse af fejl 539
tilståelse 545 576 580
Vidnesbyrd, tingsvidne, tingbogen
24 mænds vidne 494
12 mænds vidne 602
8 mænd dømt for at nægte vidnesbyrd 595
vidnesbyrd om hævdstid 516
– om 5 år gl. kontrakt stadfæstet 535
– aflagt udenlandsk og udenrigs skal prøves på ny 581 (jf. 593)
– om udsagn skal straks beskrives 491

– begæret om slag med døden til følge 595
– efter fordelt mand 502
– kaldes uduelige, ulovfaste og usanddru 581
aflagt for sognepræst 520
– for kapitlet i Viborg 554
sognevidne besegles af præst og kirkeværge 581
kopi af sognevidne findes løgnagtig 581 (jf. 593)
fordelte må ikke vidne 595
et vildigt vidne 490 605
vidner kræver dom for at de skal udtale sig 591
bagvidne underkendt 525
tingsvidner indbyrdes modstridende 581
tingsvidne på tilbud om regnskab 563
– om gældsbrevs betaling underkendt 541
tingsvidner ugyldige efter nævningers ed 540
fejl i tingsvidne ikke forsætlig 538
tingbogens udvisende vedr. syn 582
varsel indskrevet i tingbogen 564
unødigt at repetere landstingsdom i tingbogen 609
en part nægtet ret til at se tingbogen 591
Syn og skøn
bevis med syn eller vidne 537
Breve, regnskabsbøger, registre
kgl. beskærmelsesbrev 526
kongebrev om mageskifte 538
skiftebrev 494 515 534
ridebrev 596
rebsbrev 519
delsbrev 604
kvittering for fødested 580
æskningsseddel 563
inventarium på gods 556
opladelsesbrev vedr. pant 518
gamle skøder og klagebreve 494
testamente som bevis for pant 567
part nægter at overgive breve til retten 598
et løst papir ikke bevis for gæld 507

regnskabsbog bevis for gæld 520 532 535 563 606
købmandsregnskaber 556
register over vraggods 533
– på kost og tæring 597 620
– over gæld 535 596
– ikke taget i betragtning 539
Bevis i øvrigt, bevispligt, bevismangel
granskning stadfæstet indtil bedre bevis 530
mindremand for løgn indtil bevis 586
edsbevis ikke præsteret rettidigt 549
bevismangel medfører domfældelse 528
manglende bevis for gældsbrevs betaling 541
– for sigtelse 553 584
– for ærekrænkelse medfører ærestab 547
Sandemænd og nævninger
sandemænd sværger om drab 582
– sværger om drab før nævninger om åråd 600
– sværger om slag med døden til følge 595
– sværger om hærværk 522
– sværger om vold og husfred 561
– sværger om vold: fjernelse af gods 585
– sværger om markeskel 505 537 599
– sværger om markeskel før rebning 519
– eller ridemænd skal bekræfte markeskel 512
fylding på sandemænd 522
– på sandemænd begæret men nægtet 561
nægtelse af fylding på sandemænd underkendt 585
dom at sandemænd skal sværge om banemand 605
sandemænds ed om markeskel dømt magtesløs 617
nævninger sværger om medvirken i drab 582
– sværger om tingfred 540
– sværger om husfred 543
ransnævninger sværger om tyveran 589 601
– frifinder for ulovlig brug af eng 518
– 492 528
– underkendt 592
herredsnævn sværger om gårdfred 529

underkendte nævninger idømt bøder og siden fredløshed 543
15 mænd pådømmer drabssag 559
– sværger om drab 566
15 oldinge sværger om markeskel 565
Frifindelser
byfoged, skriver og 8 mænd frifundet for fejl i tingsvidne 538
herredsfoged frifundet for uret dom 520
– frifundet for ulovlig rebning 519
tingskriver frifundet for tyveri 587
nævninger frifundet for kendelse 529
ridefoged frifundet for fængsling af kvinde 609
adelig frifundet for urigtigt forfulgt gældssag 510
frifindelse for brud på tingfred 540
– for ran, hvor hærværk statueres 592
– for løgn 584
– for fødested 546
– for dele hvis erlæggelse tilbydes 604
– for sagsomkostninger 571
– for tiden 563
– efter uberettiget fordeling 507
– grundet uklart vidnesbyrd 491
– grundet sagsøgers udeblivelse 496
frifindelsesdom fremlagt 597
Domme
dom til herredsting før landsting 526
domme skal beskrives og besegles straks 569
en dom skal indeholde fremlagte breve 598
– kan ikke tage senere fremkommet seddel i betragtning 557
dom afsagt af vankundighed 597
– skal fastsætte bøde 545
– skal fastsætte straf 495
responsum af landsting i domsform 558
klage over dom skal fremsættes straks 570
dødsdom erklæret magtesløs 572
3 dødsdømt in absentia 589
dødsdom afsagt af 15 mænd på herredsting 559
endelig dom efter 2 tidligere domme 614

borgmesters, råds og byfogeds dom 581
ridemænds dom om skel 503
dom indtil ny forordning fremkommer 597 620
– indtil ny stævning 568
– at stå til rette 571 574 585 595
– at være kongens utro mand 492
udeblivelsesdom over sagsøger 496
hjemvisningsdom 495 506 545 560 582 591
uendelig dom hjemvist 599
henvisningsdom forældet 569
dom over dommer(e) 503 539 568 585 597 620

Tvingende og opfyldende funktioner

Fordeling, mandhelgsberøvelse, lovfældning
delsbreve skal årligt forkyndes og påskrives til tinge 594
adelig kan ikke fordeles ved byting 510
fordelte må ikke vidne 595
fordeling efter dom 591
fordeling for fæsterestancer 571 594 604
– ved høringer af værge for vederhæftighed 602
– for tyvssag 568
– for betaling med ugyldige penge 616
– for pengelån underkendt 507
mandhelgsberøvelse for rømning 580
– for usand sigtelse 584
– for ubevist sigtelse 547
lovfældning for usand sigtelse 587

Tvangsfuldbyrdelse
en dom æsket fyldest på 4. ting 587
æskning 568
råder gør udlæg i adeligs gods for gæld 596
udvurdering i adeligt jordegods 596

Foreløbige retsmidler
kgl. forbud 557
forbud 568
– imod fjernelse af gods 585

– overtrådt 551
forbudsbreve 556
indtagelse af skadegørende svin 615
indtagne får ulovligt afhentet af ejeren 592
markejers fratagelse af tømme kaldt ran 528
forvaring af vraggods 533
en kvinde fængslet i mangel af borgen 609
en dømt fængslet til videre dom 553
borgen for tilstedeværelse 499 574
– for sigtelse på liv og ære 609
– krævet for rettergang 553
– i 40 marks sag 543
tagsmand 544

Kost og tæring, sagsomkostninger
dom vedr. kost og tæring 513
kost og tæring, efter sagsøgers udeblivelse 496
– afslået når stævning udenfor landet 571
– frafaldet på rettens forbøn 548
– henskudt til forhandling 551
– brevpenge, vognleje og skadegæld 620
– 515 516 534 596
bøder følges af kost og tæring m. v. 588
påstand om kost og tæring 613
herredsfoged idømt kost og tæring, beløbet nedsat 597
– idømt kost og tæring 503 584
birkefoged idømt kost og tæring 539
kost og tæring tilkendt herredsfoged 536 575

DE AF TINGET ANVENDTE RETSKILDER

Skreven ret

Guds bud 597 620
Valdemars lov (EsjL eller VsjL) 609
kong Valdemars danske lov (JL) 515
kong Valdemars lov (JL) 613

kong Valdemars jydske lovbog 558
JL i øvrigt, jf. endeligt register
håndfæstningen (fdg. f. Nørrejylland 1284 § 5) 543
– (fdg. f. Sjælland 1284) 529
kong Eriks håndfæstning 506
fdg. f. Nørrejylland 1284 § 3 582
Thords art. 39 567
håndfæstningen (Rigens ret § 11) 596
Rigens ret 568
glossen til loven (JL) anført i dom 619
– udi loven (Knud Mikkelsen latinsk gl. 30, dansk gl. 22) 524
Norges lov 553
reces 1558 jf. endeligt register
recessen, håndfæstningen og søretten 533 537
håndfæstning 1559 § 43 586
gårdsret 1562 9/5 531 572
kgl. åbent brev 1578 26/11 607
ægteskabsordinans 1582 19/6 576
privilegier for Sakskøbing 501
– for Roskilde 1518 546
stadsret for Nykøbing M. (kong Hans' alm. stadsret) 504

Retssædvaner

gammel vis, langsom brug og vedtagen sædvane af alder 607
sædvane i riget vedr. kost og tæring 597
– i riget vedr. ormegravning i forstrand 537
landsens gamle vis og brug og vedtagen sædvane 580
– vis 583
sjællandsk gammel skik og vedtaget forordning 583
vis og vane vedr. klostergang 567
sædvane vedr. herredsfogders ansvar 620
– vedr. tiendepligt 618
sædvanlig og alm. skik 607
ikke sædvane at dømme bønder efter gårdsretten 572

Præjudikater

2 kgl. domme fremlagt og nævnt i domsbegrundelse 580
en Skåne landstingsdom fremlagt på Viborg landsting 533

dom henviser til tidligere kgl. domme 500
biskops og bymænds dom som præjudikat 531
herredstingsdom henviser til sædvanlige domme 491
dom henviser til præjudikater 556 614
præjudikater fremlagt 580 607
– påberåbt 515 533
dom imod andre domme 607

DE I SAGERNE FOREKOMMENDE RETSFORHOLD OG RETSBRUD

Angreb på liv og legeme

drab 559 566 582 600 605 612
–, medvirken 543 600
slagsmål og drab 605
slag med døden til følge 595
overfald og afhug af tommelfinger 545
– på husbond med hammer 520
– på herredsfoged på tinge 574
– på præst 615
– på delefoged 574
– på en dreng 574
sårmål 606
præst slår tjenestekarl med svøbe 561

Fredsbrud

husbond overfaldet i eget hus 520
gårdfred i andenmands gård 529
–, frifindelse 542
– 561
overfald på tjener i husbonds gård 545
kirkefreds brøde 615
tyveri langfredag i kirketiden 589
præst overfaldet på kirkevej 615
overfald på tingvej 540
mark- og vejfred, hus- og gårdfred 582

Ærekrænkelser, fornærmelser
krænkelse af ære og troværdighed 547 568
beskyldning for at være kirketyv 539
ærekrænkende sigtelser uden bevis 553
bøder for ærekrænkelse bevidnes betalt 588 (jf. 586)
dømt at være løgner 568
bøde 3 mark og være mindremand for usand sigtelse 586 (jf. 588)
efter dom for ærekrænkelse må æskning ikke tilstedes 568
skældsord og sigtelser 587
en foged kaldt et drog 591

Krænkelse af religion og sædelighed, trolddom
helligbrøde afvist 561
– bøde 615
præst dømt for mened 554
– dømt for simoni m. v. 610
en præsts misbrug af kald 493
horsag ulovligt aftinget 492
beliggelse af nøglepige er tyveri 531 614

Krænkelse af retten og øvrigheden, overøvrighed, ulydighed, forræderi
overfald på herredsfoged på tinge 574
– på delefoged 574
skænk og gave ved aftingning 492
en domfældt sidder retten overhørig 587
lovdagsbreve siddet overhørig af adelig 596
forbrydelse imod kgl. majestæt 574
utroskab ved aftingning af horsag 492
påstand om utroskab overfor kirken 539
ulydighed overfor husbond 526
en vorned tiltalt for overhørighed 583
bønders overhørighed 571

Personretlige forhold
Børn, mindreårige, værgemål, forsørgelse
enke kan ikke bortfæste gård, hvori umyndige børn var lodtagne 590
slægtninges aftale om barns arv underkendt 524

børns farbroder og rette værge 556
værgens ansvar 524
værgemål pålagt ved dom 534
værge fradømt værgemål 602
– må ikke afhænde børnejord 590
– skal stille sikkerhed for barns arv 524 602
– holder en dreng i skole 602
værges tilbud om forsørgelse af børn 602
33 daler til opfødning af 2 børn 602
aftale om et barns underhold 524

Kvinder, værgemål; mænd, vederhæftighed
søstersøn værge for adelig jomfru 563
klostergiven jomfru umyndig 567
jomfru forlader kloster og vælger værge 567
hustru med lavværge indgår arvepagt 523
kvinde og lavværge dømt for medvirken i drab 582
regnskabspligt pålagt en kvindes værge 534
værges samtykke til enkes aftale 590
ægtemand sværger for hustru som husbond og værge 608
2 brødre værger for bortebleven broder 497
bymænd m. fl. spørges om værges vederhæftighed 602

Syge og gamle, forsørgelse
aftægtsaftale imellem moder og søn 578

Fæstere, vornede, tjenestefolk, tyende o. a.
fæsteres lydighedspligt 526 571
husbond betaler fæsters gæld 604
vorned dømt til at fæste jord 583
– dømt til stavns 580
bondesøn frifundet for fødested 546
en karl nægtet udlånt til husbond 571
tjeners rømning 520
revselse af rømt tjener 561
tjenestepige medtaget i aftægtskontrakt 578
tyende 520

Fattige, ulykkesramte, tiggere
brev på at børn aldrig har tigget 602

Mindremænd, foragtede, berygtede
fordelte må ikke vidne 595
tingsvidne nægtet ægtefæller med mindre godt rygte 595

Familieretlige forhold

Trolovelse og ægteskab
trolovelse 500
– ophævet 576

Forholdet imellem ægtefæller
ægtefællers aftale om arv 523 550
arvebed statueret ophævet 536
ægtefæller køber jord i fællesskab 578
ægtemand sværger på hustrus vegne 608
– skænker hustru en gård 515
– skøder gård til hustru 555
– tilbyder borgen for hustru 609
gavebrev med hustrus samtykke 556

Forældre og børn, stedbørn
en moder forfordeler en søn 578
hverken fader eller moder må afhænde børnejord 590
søn dømt til at opfylde faders skriftlige forpligtelse 611
hustru får penge til opfødning af 2 børn 602
moder og stedfader betaler værge for børns forsørgelse 602

Forhold til øvrige familie og slægt
slægt og venner forfølger drabssag 612
slægtninge ikke omfattet af orfejde 605
vidnesbyrd om personers slægtsskab 581
salg af jomfrus jord med slægtninges råd 567
skøde til broders børn 556
jomfru i gæld til broders hustru 567
en dreng under farbroders disciplin og lærdom 602

Arveretlige forhold

Arvegang, testamente
træl, fledføring og klostergiven arver ikke 567

barnmynding 500
aftale om barns arv ugyldig 524
arvepagt stadfæstet trods indsigelse 523
gensidig arvepagt imellem barnløse ægtefæller 523 550
strid om arveret 581
arvelod afsættes til udebleven arving 497
skøde imellem ægtefæller betinget af overlevelse 555
gavebrev imellem ægtefæller betinget af overlevelse 515
testamentes udsagn om rette arvinger 581 (jf. 593)
testamente 567

Arv og gæld
afdød herredsfogeds arvinger idømt en ham påhvilende erstatning 620

Udtagelsesret, fortrinsret
begravelsesomkostninger udtages forlods 536
udtagelse af fæstnings- og morgengave 500
arvebed statueret ophævet 536

Arvesvig, strid om arv
påstand om arvesvig 550
arvinger kræver uskiftet gods 584
arv opregnet og udleveret til rette arving 593 (jf. 581)
forlig om arv kendt magtesløst 521
arvetvist på skifte efter rigsråd 500
arvestrid 523 556 581 (jf. 593)

Arveafkald og kvittering for arv
arveafkald 550 (jf. 523)

I øvrigt arveforhold vedrørende
overdragelse af arvelodder kendt ugyldig 511
enke med børn må ikke afhænde uskiftet gods 590
en broderlod solgt 594
fuldmagt til salg af arvet gård 603
arv udleveret til rette arving 593 (jf. 581)
størrelsen af arveafgift 504
– af førlovspenge 607

Skifte af dødsbo
skiftesamling i afdøds hus 571
skiftebrev hjemler landgilde 534

Tingsretlige forhold
Jord, mark, mose
engstykker 577

Skove, træer
skovhugst 556
– ulovlig 508 509
en skov (?) indhegnet 591
skovparter erhvervet ved hævd 516

Vand, vandløb, fiskeri
mølledam og dige 490

Kyster, strande
ret til havn 501
ret til at grave sandorm i forstrand 537
forstrand 533
ret til holme „udskåret af stranden" 533

Bygninger, huse
en gårds tilbehør og tilliggende 603
en mølle 490

Servitutter
ret til afskibning på hovedgårdsjord 501
ret til fædrift 599

Naboretlige forhold
Skel, gærder, hegn, grøfter
ornum, stuf, endel og særkøb skal undtages markeskelsætning 617
skel og sten 516
stensbreve 516
sag om markeskel 565
markeskel ved sandemænd 505 537 599

vidnesbyrd og syn om markeskel skal bekræftes af sandemænds eller ridemænds brev 512
markeskel ved ridemænd 498
– ved 13 oldinge 498
– ved 13 oldinge omstødt af ridemænd 503
skovskel ved ridemænd og oldinge 560
oldingegang 503
rebning underkendt 519

Selvejergods
selvejer bondeeje 568
enemærke skov 560
ornum, stuf, endel og særkøb 617
lodskiftet grund 560

Landboret iøvrigt, jagtret
sag om tiende til præst og degn 618
jagtret 556

Besiddelse og eje, hævd, bemægtigelse, gaver, fund og vrag
med ejendomsret til gods følger vornede 583
kun ejer af gods kan frisælge vornede 580
gods skal følge gavebrev og skøde 515 517 556
lovlig besiddelse eller hævd bestridt 515
granskning ang. ejendomsret til jord 530
ret til fædrift 599
hævd og lås vedr. eng 505
–, 20 år 555
– vedr. en mølle 560
– på skovparter 516
– på skel iflg. tingsvidne 565
– på brug 501 530
havneret af arild 501
hus opsat på forte imellem byer 514
ormegravning i forstrand ikke til gene for grundejer 537
en gård som gave til kloster 567

gaver imellem ægtefæller 515 555
vragret 533 537

Fælleseje, fællesret
fædrift i forte og fællig 599
hus på forte imellem byer 514
andel i bymarken medfører tiendepligt 618

Beskyttelse af besiddelse og ejendom: hjemmel, tyveri, tingsbeskadigelse, ulovlig brug, tilbagesøgning af gods, lås, ejendomsmærker
ejendomsret til gods iflg. kongebrev 583
gods skal følge skøde 515 517 556
granskning ang. ejendomsret til jord 530
tvist om adkomst til mølle 560
pligt til hjemmel i skiftebrev 515
hjemmel ved sandemændsbrev 537
– til sandormegravning 537
pantsætter hjemler brug af eng efter indfrielse 518
tyveri 492 495 601
– af en sæk mel 525
– af gods og penge 589
– at beligge nøglepige 531 614
tyvssag 568
tyverisigtelse 547 613
sag om tyvekoster 608
tyv savner hjemmel 544
– dømt til hængning og den bestjålne kosterne igen 544
fratagelse af 2 heste 619
besiddelse af optagne får ulovligt krænket af ejeren 592
ulovlig skovhugst 508 509
– brug af eng: ran 518
– besiddelse af fæstegods 522
ran, røveri og afførsel af hø 505
afslæt 496
tilbagesøgning af ejendomme og patronatsret 558
den bestjålne tildømmes kosterne 544

hævd og lås vedr. eng 505
ejendomsmærke på en kalv ulovligt 547
– på et kid 554

Forvaring og betroelse
deponering af korn, hvis kreditor nægter modtagelse 604
nøgler betroet en datter 614
forvaring af vraggods 533

Fæstemål vedr. hus og jord, fæsternes retsstilling, misligholdelse
fæsteafgifter 556 567 578 597 611 617
– ifølge fuldmagt 603
– opregnet under udlæg 596
landgilde 515 517
– af solgt jord 506
– stjålet af bud 544
– misligholdelse 571
tvivl om adkomst til landgilde 534
rebning efter skyld og landgilde 519
husbondhold ikke afgørende for sagefald 520
ægt og trældom 522
sag om ægt m. v. 526
nægtelse af ægt 571
størrelsen af førlovspenge 607
stedsmål af købt broderlod 594
ny husbond betaler fæsters restance til tidligere husbond 604
fæsterestancer tilbydes, men nægtes modtaget 604
sag om fæsters tiendepligt 618
vorned dømt til at fæste gård 583
bopælspligt for vornede 580
bondesøn frifundet for fødested 546
fæster må ikke udleje jord 522
fæsteaftale imellem en enke og hendes broder 590
bygfæld ved fæstes opsigelse 579
fæsters opsigelse af fæstemål kræver varsel til husbond 579
fæste forbrudt 522 573

Lån til brug, lejemål, forpagtning, forlening
lån af hus 613
– af vogn 571
leje af gård 490
vognleje 620
fæster udlejer jord ulovligt 522
brug af gårds- og haverum 618
skøde på gård, som beboes af andre 603
forlening af gård 567
forleningsbrev 556

Lån til eje, pengelån, gældsbreve, rente og åger
pengelån til niece 567
betalingssted for gæld 597
dom at betale brev og segl 606
gældsbrev, med pant 506 567
– fra moder til søn for aftægt 578
– fra adelig på 3000 daler med rente 596
– i værges formue 602
– 562
afdrag på gældsbrev påskrevet bagsiden 506
fortabelse af betalingsindsigelse vedr. gældsbrev 541
udlæg iflg. 5 gældsbreve udstedt af adelig 596
veksel for varer 552
rente af gæld sikret ved pant 506
børnepenge skal sættes på rente 602
iflg. aftale ydes ikke rente af barns arv 524
tidspunkt for rentekrav 562
tiende kaldes rente 618

Gældssager, hvor baggrund angives
adelsmands gæld til borger: 1 okse, hø og havre 510
påstand om lån af kirkepenge 507
gæld for sårmål 606

Gældssager iøvrigt
adeliges gældssager skal for rettertinget 510

gensidige gældskrav skal modregnes 606
æskning i gældssag 506
gældsmellemværende afgjort ved forlig 532 535 548

Løfter og aftaler, former, retsvirkninger, ophør
en riddersmandsmand skal holde sin faders kontrakt 611
et skøde skal være dateret 555
kontrakt gyldig, da straks indført i regnskabsbog 535
aftale om arv stadfæstet 523
hjemmeskødning i vidners nærvær 556
modregning i gældsforhold 606
erklæring om fraflytning ugyldig p. gr. af tvang 572
skøde dømt ugyldigt, da ejd. tidligere solgt 603
udentinglig kontrakt om arv kendt magtesløs 521
aftale om barns arv kendt ugyldig 524
enkes aftale om bortfæstning af gård ugyldig 590
mundtlig opsigelse af tjenestekontrakt 563

Misligholdelse af aftaler bortset fra gæld
misligholdelse af løfte for dannemænd 499

Forløfte, borgen for opfyldelse af løfter
værges forløfte 602
borgen for betaling 563
borgen krævet for bøder 589

Køb og salg
salg af en broderlod 594
køb af arvelodder kendt ugyldigt 511
træl, fledføring og klostergiven må ikke sælge 567
dobbeltsalg 603
skøde på en lod i en gård 603
– dømt magtesløst 517
– skal dateres 555
ejendommens besiddelse skal følge skødet 556

Lovbydelse, forkøbsret
lovbydelse af arvet gård 603

Mageskifte og bytte
mageskifte 494 515 533 534 537 538 555 583

Pant: former og genstande for panteret
kgl. gårde i pant 533
adeligt jordegods pantsat 596
pantsætning af en gård 567
pant i fast ejd. for gæld, i panthavers forvaring 506
gård følger ikke pantebrev 567
brugeligt pant i en gård 567
underpant i stenhus og krambod, i panthavers forvaring 532 535

Pant: vurdering og fyldestgørelse, opbud
en gård indløst af pant 518

Pant iøvrigt
pantebrev i halv gård i værges formue 602
– omtaler ikke vragret 533
– erklæret ugyldigt 567
betalingssted ved pantsætning 597
panthaver kan ikke sælge vornede 580
– giver gods i forlening 580
pantsætning kendt ugyldig 578

Tjeneste og arbejde, tyendeforhold
adelig husbond dømt til at modtage regnskab fra tidligere foged 563
mundtlig opsigelse af foged 563
tjenesteløn 561
en karl nægtet udlånt til husbond 571
tjeners rømning 520
præst slår rømt tjenestekarl 561
tjenestepige medtaget i aftægtskontrakt 578
tyende 520

Fuldmagt og kommission
fuldmagt til skødning 603

Skadegæld, skadesløsholdelse, godtgørelse
skadebod for svin efter 4 mænds skøn 615
herredsfoged godtgøre bevislig skade 620
skadegæld og forsømmelse 596
skadegæld 515
bøder følges af skadegæld, vognleje m. v. 588
markskade ikke bevist 498
dom at udlægge sæd igen 557
igæld og tvegæld 568 589 601
godtgørelse af beløb erlagt for frikøb af vornedskab 580

Tvang, svig og udnyttelse
ulovlig tvang 572
påstand om tvang og svig vedr. arvepagt 523
påstand om svig vedr. arveafkald 550
argelist eller underfundighed 556
værges uret og svig 524
bedrageri, urigtigt regnskab 601

Hærværk, vold, overvold, ran
hærværk egenmægtigt at hente optagne får 592
– ikke at fraflytte fæste 522
frifindelse for ran, hvor hærværk statueres 592
fratagelse af heste kaldt vold 619
fængsling kaldt vold og uret 609
forholdelse med vold og vælde 515
ikke vold at præst slår tjenestekarl 561
overvold at overfalde herredsfoged 574
skade og overvold 545
ran: ulovlig brug af eng 505 518
– vedr. hestetømme 528
– at framærke anden en kalv 547
– oversvoret 3 personer 589
tyveran 601

Røveri, rov
røveri af hø 505
røveri 582

Falsk
falsk regnskab 601

DE ANVENDTE REAKTIONER, SANKTIONER OG STRAFFE

Ansvarsbetingelser, alder, subjektive forhold
drab med rådet råd 582
skalkhed 520
forseelse 522
fejl i tingsvidne kaldt forseelse, ikke forsæt, frifindelse 538
en værges forsømmelse 534
de 8 mænd stå til rette for uret 595
forholdelse med vold og vælde 515
drab ikke våde eller nødværge 559
håndgerning 582
medvirken i drab, færd og følge 543 582 600
herredsfogeds uvidenhed ikke forsæt 520
oldinges uvidenhed ikke forsæt 503
enfoldig uforstand undskylder 620
enfoldighed og uforstand 597
drukkenskab som undskyldning 576

Ansvar for andre
slægtsansvar ved drab 605

Ansvar for dyr og ting
skadebod for svin 615
indtagne får 592

Bøder, bødestørrelser
bøder skal fremgå af dom 545

bøde dobbelt for slag imod præst 615
værdien af en sagemark 607
sagefald tilkommer husbond 520
ret til udlagte bøder 582
herskabs ret til 3 marks bøder 502
bondesag og kongesag 520
hovedgæld skal udredes før faldsmål 582
hovedgæld og faldsmål 604
faldsmål 596
igæld, tvegæld og kongens ret 589 601
forlig om bøder for sår 606
skade og overvold 545
40 marks bøder for nævningers urigtige kendelse 543
40 mark for medvirken i drab 582
4 mark for ubeviste sigtelser 553
3 mark for løgnagtig sigtelse 584 587
3 mark for løgn 586 (jf. 588)
3 mark for ærekrænkelse 547
3 mark for høringers undladte kendelse 616
3 mark for afførsel 557
3 mark for jordbrud 503
3 marks bøder bevidnes betalt 588 (jf. 586)
3 marks bøde underkendt 539

Hovedlods fortabelse, konfiskation

birkedommer fradømt boslod for uret dom 539
boslods fortabelse 620

Livsstraf

livsstraf for drab 559 566
– for medvirken i drab 582
påstand om livsstraf for overfald på præst 615
tiltale på fred, liv og ære for drab 612
hængning for tyveri 525 544 608
livsstraf in absentia for tyveri 589 601
dødsdom underkendt 572

Andre straffe

orbodemål at bryde orfejde 605
ed under to fingres fortabelse 576
dom at være i kongens nåde og unåde 574
dom at stå til rette 571
dom at være samme mand 568
dom at være i husbonds minde 545
birkedommer fradømt sit embede 539
præst fradømt sit kald 493 570 610
– dømt til forflytning 554

Straffesteder og -institutioner

galgen 525 544
fængsel, stok og jern 572

Fredløshed, forvisning

fredløshed for drab 566
– for medvirken i drab 582
– for udeblevet, dødsdømt drabsmand 559
– for underkendte nævninger, der ikke betalte bøder 543
– for ikke at efterkomme dom 573 587
– ophæves af rettertinget 551
fred søges berøvet en af vornedskab rømt bondesøn 580
tiltale på fred, liv og hals for drab 612

Mandhelgsfortabelse, mindremænd, tremarksmænd

mandhelgsberøvelse efter rømning 499 580
– når ærekrænkelse ikke bevises 547
– ophævet 554
– for usand sigtelse underkendt 584
mindremand for løgnagtig sigtelse 586 (jf. 588)
dom til at være mindremand underkendt 539
ærelløs gerning at bryde orfejde 605
fordelte må ikke vidne 595
fordeling for tyvssag 568
– for mened 554

– for løgn 568
– kendt magtesløs da delsbrevet ikke årligt tinglyst 594

Oprejsning, benådning

oprejsning til drabsmand af den dræbtes slægt 605
husbond kan benåde tyv 531
husbonds benådning 572
adelig husbond tilgiver tjenere, som svor uret i nævn 543
sagsøgerens benådning af domfældte 547
en dømt afslår tingmænds forbøn 587

Udentinglige reaktioner, afgørelser, forlig

undsigelser og trusler 574 615
lejde, kendt mangelfuldt 612
udentingligt forlig om barns arv kendt ugyldigt 524
– om gæld stadfæstet 532
– om gæld 535
– om sårmål 606
– kendt magtesløst 521
lejde til forlig og tinge kendt mangelfuldt 612
drabsmands slægt ikke omfattet af orfejde 605